МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 75

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності В11 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 03.11.2025 р.

Видавнича рада:
С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства Національного університету «Одеська юридична академія» **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:
С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська,** кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський,** доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет
(Фонтанська дорога, буд. 33, м. Одеса, 65009, e-mail: mgu_rektorat@ukr.net. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-04398).

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2025
© Міжнародний гуманітарний університет, 2025

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'42+81'37+81'27
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.1

Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0003-3548-1919

Мороз А. Ю.,
студент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
http://orcid.org/0009-0002-4840-156X

СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ІНВАЛІДНІСТЬ У РОМАНІ ДЖОДЖО МОЙЄС «ДО ЗУСТРІЧІ З ТОБОЮ»: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті розглянуто особливості мовної репрезентації лексем зі значенням «інвалідність» на матеріалі корпусних даних. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу соціально значущих понять, які відображають культурні та психологічні установки суспільства, а також важливістю їх адекватного відтворення у перекладі. Метою роботи є виявлення специфіки використання та перекладу лексем, пов'язаних із поняттям «інвалідність», у художньому тексті та його перекладі, що здійснюється на основі даних паралельного корпусу. У дослідженні застосовано методи корпусної лінгвістики, семантичного та лексико-прагматичного аналізу, що дозволило простежити закономірності вживання зазначених лексем, виявити їх перекладацькі відповідники та оцінити адекватність передачі семантичних і емоційних відтінків. Особливу увагу приділено проблемі неповної чи часткової відповідності лексичних одиниць двох мов та впливу культурно зумовлених чинників на переклад. Наукова новизна статті полягає у поєднанні корпусного аналізу з дослідженням перекладних стратегій відтворення соціально маркованих понять, що дозволяє системно описати механізми мовної репрезентації лексем зі значенням «інвалідність». Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в перекладознавстві, лексикографії та викладанні іноземних мов. Дослідження демонструє, що корпусний підхід дозволяє отримати більш об'єктивні та репрезентативні результати порівняно з традиційними словниковими джерелами, оскільки забезпечує аналіз реальних текстів у їхньому природному функціонуванні. Це створює умови для виявлення тонких смислових відмінностей, встановлення закономірностей уживання та окреслення перекладацьких труднощів. Таким чином, результати статті можуть стати підґрунтям для подальших міждисциплінарних студій, спрямованих на поєднання лінгвістики, соціолінгвістики та перекладознавства.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, переклад, лексема, інвалідність, паралельний корпус, мовна репрезентація.

Проблематика дослідження мовної репрезентації лексем, що позначають соціально значущі явища, є однією з актуальних у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві. Особливий інтерес становить вивчення лексем зі значенням «інвалідність», оскільки вони відображають специфічні культурні, соціальні та психологічні аспекти сприйняття людини з обмеженими фізичними або когнітивними можливостями. Мовна репрезентація таких понять у художніх текстах здатна не лише передавати індивідуальне бачення автора, а й демонструвати стереотипи, соціальні установки та емоційне забарвлення, властиве певній культурі.

Актуальність дослідження. У сучасній лінгвістиці значну увагу приділяють вивченню мовної репрезентації соціально значущих категорій, до яких належить і тема інвалідності. Слова та мовні конструкції, що позначають інвалідність, відображають не лише фізичний чи психічний стан людини, а й соціальні, культурні та етичні установки суспільства. Варте уваги вивчення лексем, що позначають інвалідність, у художніх текстах, де мовні засоби формують образи персонажів та передають авторську концепцію світу, емоційне забарвлення і соціальні відтінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження лексико-семантичних полів та їхньої репрезентації у мові має давню традицію в лінгвістиці й була висвітлена у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Так, В. Порциг стверджує, що синтагматичне поле – це поєднання двох або більше слів, що формує певну семантичну єдність, визначену як лексичним змістом слів, так і моделлю їхніх синтаксичних відносин [1]. Селіванова О. пояснює, що модель семантичного поля «передбачає виділення групи слів, об'єднаних спільною семантичною ознакою» [2]. М. Кочерган надає узагальнену характеристику лексико-семантичного поля через призму парадигматичних відносин у лексико-семантичній системі [3].

Мета статті полягає у встановленні у виявленні та системному описі особливостей мовної репрезентації лексем із семантикою «інвалідність» у сучасній художній літературі на основі корпусних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексична система мови має складну, багаторівневу організацію, що виявляється у різноманітних типах взаємодії між словами: синонімічних, антонімічних, тематичних та словотвірних. Значною мірою ці відношення вже знайшли відбиття у словникових

працях. Проте наймасштабніше об'єднання мовних одиниць – семантичне поле – й досі залишається малодослідженим у площині лексикографії.

Семантичне поле трактується двояко: 1) як частина об'єктивної дійсності, виокремлена в людському досвіді й відображена в мові у вигляді відносно самостійної лексичної мікросистеми; 2) як сукупність слів і виразів, що утворюють тематичний ряд і разом охоплюють певну сферу значень [4, с. 17].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. значний внесок у розробку проблеми зробив Р. Н. Мейєр. У своїй праці він окреслив три різновиди семантичних полів:

1) природні – охоплюють назви явищ і об'єктів природи (дерева, тварини, частини тіла, емоції тощо);

2) штучні – включають терміни, що позначають створені людиною явища (військові чини, елементи механізмів тощо);

3) напівштучні – поєднують у собі як природне, так і соціальне начало (лексика мисливців і рибалок, поняття етики тощо) [5].

У 1910 році Р. Мейєр у статті «Bedeutungssysteme» («Системи значень») уперше запропонував класифікацію семантичних полів, які він окреслив терміном «системи значень». Учений поділяє їх залежно від характеру позначуваних об'єктів на три групи: «природні» (назви рослин і тварин), «напівштучні» (різні термінологічні системи) та «штучні» (позначення предметів вторинної реальності, створених людиною). Під «системою значень» Р. Мейєр розумів «взаємно впорядкований комплекс обмеженої кількості мовних одиниць, розглянутих з певного погляду» [4, с. 17].

У різних дослідників поняття «семантичне поле» наповнювалося неоднаковим змістом, що зумовлювалося специфікою їх інтерпретації вчення В. фон Гумбольдта. Так, Й. Трір визначав його як «сукупність понятійного змісту мови», тоді як Л. Вайсгербер обмежував це визначення «окремою ділянкою понятійного змісту». Для В. Порцига семантичне поле ототожнювалося з «фундаментальними смисловими зв'язками». Г. Іпсен, який у 1924 році вперше ввів термін «поле» щодо мовних одиниць, описував його як «значеннєве поле», що поєднувало групу слів із спільним етимологічним походженням на основі граматичних і лексичних подібностей. А. Йоллес тлумачив його як «поняттєве зрощення», котре охоплює антонімічні пари, тоді як Н. Дорнзейф і В. Вартбург убачали в структурі словникового складу прояв внутрішньої форми мови, що реалізується через розподіл лексики на «предметні та поняттєві групи» [4, с. 17].

Варто підкреслити, що частина науковців розмежовує поняття лексичного та семантичного поля. Уперше ці терміни паралельно використав Й. Трір. Хоча, як зауважують Е. Косеріу та Х. Геккелер, дослідник чітко не сформулював їхню відмінність, імовірно, під «понятійним полем» він розумів змістову складову лексичного поля. Отже, лексичне поле можна розглядати як один із різновидів семантичного.

Концепція Й. Тріра ґрунтується на розумінні мови як замкненої й автономної системи, яка визначає природу всіх своїх елементів. За цим підходом мова структурує навколишній світ, що відображається у свідомості людини у вигляді певної системи понять. Ця система й становить змістову основу мови. Кожному понятійному полю відповідає власне лексичне поле, сформоване сукупністю слів. Такі поля охоплюють усі лексеми з відповідним значенням, чітко окреслюючи межі свого функціонування.

З іншого боку, належність слова до певного понятійного поля визначає і структуру відповідного лексичного поля, яке функціонує як окрема одиниця, посідаючи проміжне місце між мовною системою загалом та індивідуальним словом. Й. Трір підкреслював, що автономність таких одиниць полягає в тому, що жодне слово не є єдиним носієм значення: воно набуває семантичної наповненості лише завдяки співвіднесеності з іншими, семантично спорідненими елементами того ж поля. Звідси випливає, що розуміння окремого слова можливе лише за умови наявності у свідомості мовця цілого семантичного поля, тобто значення кожної лексеми існує лише у взаємозв'язку з цілим.

Ключовим положенням концепції Й. Тріра є твердження про існування чіткої, майже однозначної відповідності між системою понять (логічними компонентами) та польовими структурами лексики, а також про наявність строгого розмежування між поняттям і лексемою [6, с. 55-57].

Поняття лексико-семантичного поля є надзвичайно широким і охоплює ключові проблеми лексикології, полісемії, синонімії, антонімії та співвідношення слова й поняття. Дослідження семантичних полів у лексиці дозволяє по-новому поглянути на ці фундаментальні питання. За спостереженням Г. Щура, у сучасній лінгвістиці найбільш уживаними є такі терміни з компонентом «поле»: функціонально-семантичне поле, морфемне поле, фонемне поле, словотвірне поле, лексемне поле, семантичне поле, мікро- та макрополя, поле множинності, модальне поле, компаративне поле, поле ствердження, поле заперечення, поле особи, граматико-лексичне поле та інші [7, с. 58].

У мовознавстві можна виділити два основні підходи до дослідження семантичних полів. За одним із них, представники на кшталт Л. Вайстбергера та Й. Тріра зосереджувалися на вивченні парадигматичних зв'язків між лексичними одиницями, тобто на формуванні парадигматичних полів. До таких полів вони відносили різні класи слів, об'єднаних спільними смисловими ознаками: лексико-семантичні групи, синонімічні та антонімічні ряди та інші.

Вальтер Порциг досліджував синтагматичні поля – групи слів, тісно пов'язаних за частотою спільного вживання, проте які ніколи не займають однакову синтаксичну позицію (наприклад, дієслово та іменник). За його концепцією, об'єктом лінгвістичного аналізу є сама мова, тому його «семантичні поля» формуються як синтаксичні словосполучення з двох і більше слів, характерні для певного періоду розвитку мови. Смислові взаємозв'язки цих слів відображають загальну структуру мови, встановлюючись насамперед між дієсловами та прикметниками, що виконують предикативну функцію в реченні, а також іменниками.

За концепцією Порцига, поля представляють собою словесні комплекси, які складаються з простих відношень, наприклад, дієслово з його суб'єктом або об'єктом, прикметник з іменником. Такі співвідношення формують узагальнені смисли, які автор називає «елементарними полями значень». Порциг стверджує, що значення слова визначається через його зв'язки з іншими значеннями. Водночас, на відміну від Й. Тріра, він визнає певну автономність слів, що входять до складу цих елементарних полів.

За Порцигом, синтагматичне поле – це поєднання двох або більше слів, що формує певну семантичну єдність, визначену як лексичним змістом слів, так і моделлю їхніх синтаксичних відносин [1].

При аналізі словникового складу як цілісної системи можливі два підходи. Перший полягає у розгляді словника як сукупності елементів із подальшим вивченням їхньої різноманітної структурної організації в межах різних класів слів. Другий підхід зосереджується на окремих лексичних одиницях, досліджуючи їхні системні взаємозв'язки у межах невеликих єдностей [7, с. 59].

Перший підхід дозволяє виявити загальні властивості та закономірності словникового складу, притаманні мові загалом. Другий же сприяє глибшому розумінню її лексичної структури: специфічні риси лексики виявляються через аналіз відносин між окремими номінативними одиницями. Узагальнення лексичних зв'язків передбачає детальне дослідження елементарних одиниць та мінімальних лексичних комплексів [7, с. 59].

Окремий лексичний елемент входить до різних груп слів завдяки своїй словотворчій будові, семантичним характеристикам, стилістичній функції та ін. Такі групи (поля) формують відносно замкнуті класи лексичних одиниць, утворюючи їхнє ядро. Периферійне коло складають слова, які належать до певного класу лише за окремими диференціальними ознаками, тоді як за іншими властивостями вони відносяться до іншого поля.

У лексико-семантичних дослідженнях за основу аналізу лексики береться слово як базова одиниця мови, розглянута у різноманітних смислових взаємозв'язках у межах мовної системи.

О. О. Селіванова детально висвітлює методи семасіології, пояснює сутність моделі семантичного поля, умови її застосування та називає основних дослідників, які розвивали теорію поля. Згідно з визначенням дослідниці, модель семантичного поля «передбачає виділення групи слів, об'єднаних спільною семантичною ознакою» [2, с. 111]. Таку модель використовують під час компонентного аналізу для опису інтегральних і диференційних семантичних характеристик лексичних одиниць, а також при складанні ідеографічних словників-тезаурусів, які тематично організовують мовну підсистему.

М. П. Кочерган надає узагальнену характеристику лексико-семантичного поля через призму парадигматичних відносин у лексико-семантичній системі. Він підкреслює, що лексико-семантичні поля становлять найбільші парадигматичні об'єднання, у яких слова пов'язані на основі спільності або протилежності значень. За його визначенням, лексико-семантичне поле – це сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом (іноді й формальними ознаками), що відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [3, с. 211; 8, с. 265].

Лексико-семантичні поля не існують як ізольовані одиниці; вони перебувають у взаємозв'язку. Одним із механізмів міжпольових зв'язків виступають багатозначні слова, окремі значення яких належать до різних полів. Внаслідок цього лексико-семантичні поля перетинаються, забезпечуючи неперервність семантичного простору та інтегруючи всі поля в єдину лексико-семантичну систему.

Особливу увагу слід приділяти таким аспектам: лексичним зв'язкам та структурним характеристикам поля; конфігурації його елементарних підполів; механізмам включення периферійних слів у лексичну систему; виокремленню лексичних шарів із найбільш стійкою та найбільш гнучкою структурною організацією; умовам семантичних трансформацій елементів поля у разі зміни значення одного з них; а також взаємним співвідношенням окремих полів.

Центральним для корпусної лінгвістики виступає поняття корпусу, яке й досі отримує різні інтерпретації у працях дослідників.

Так, Е. Фінеган розглядає корпус як репрезентативне зібрання текстів у машиночитаному форматі, яке містить відомості про ситуацію його створення (зокрема про автора, адресата та аудиторію) [9]. Українська дослідниця О. Демська-Кульчицька трактує текстовий корпус як електронно представлену вибірку текстів природної мови, призначену для наукового та практичного аналізу, підкреслюючи при цьому необхідність їхньої систематизації, кодування та впорядкування відповідно до стандартів корпусної розмітки [10, с. 72]. Водночас лінгвісти Т. МакЕнері та Е. Харді визначають корпус як зібрання мовних матеріалів, відібраних на основі чітко сформульованих критеріїв, яке використовується як модель мови [11].

Робота з текстовими корпусами відкрила можливості не лише для швидшого та ефективнішого вирішення актуальних лінгвістичних завдань, а й для реалізації більш амбітних і принципово нових цілей, які раніше вважалися надскладними через величезний обсяг даних, що потребував ретельної відборки та обробки. Серед таких завдань – узагальнення результатів досліджень мікроеволюції мов протягом останніх одного-двох століть, що включає:

1. Малопомітні, але значущі зміни у правилах комбінування слів та значень.

2. Трансформації частоти вживання лексичних і граматичних варіантів різних конструкцій.

3. Фіксацію абсолютно нових мовних явищ та одночасне зникнення тих, що тривалий час вважалися традиційними [12, с. 50].

Сучасна корпусна лінгвістика оперує значною кількістю корпусів різних типів та обсягів. Це різноманіття пояснюється широким спектром наукових та прикладних завдань, для вирішення яких створюються корпуси, а також особливостями мовного матеріалу, що лягав в їх основу [13, с. 153-157]. Лінгвісти можуть як формувати власні корпуси для подальшого аналізу, так і користуватися загальнодоступними корпусами, розробленими іншими дослідниками або науковими колективами.

У лінгвістиці застосовують різні типи корпусів, серед яких особливе місце займають паралельні та порівняльні корпуси текстів.

Деякі дослідники розглядають паралельний корпус текстів також як перекладацький корпус (parallel/translational corpus). Він складається з набору текстів мовою оригіналу та їх відповідників мовою перекладу [14, с. 223-243]. Характерною особливістю такого корпусу є розмітка, яка у великих обсягах зазвичай здійснюється автоматично. Під час підготовки паралельного корпусу кожному реченню оригіналу має відповідати речення перекладу. Проте через те, що під час перекладу це співвідношення часто порушується, іноді необхідне ручне редагування, щоб уникнути невідповідності між реченнями оригіналу та перекладу під час розмітки. Паралельний корпус дозволяє встановлювати перекладні відповідності між елементами, визначати їхню частотність і демонструвати контексти використання досліджуваних одиниць.

Ще одним важливим типом корпусу для досліджень перекладу є порівнянний корпус (comparable corpus). Він включає два різні набори текстів однією й тією ж мовою: перший підкорпус складається з оригінальних текстів, а другий – з перекладе-

них цією мовою текстів [14]. Таким чином, порівнянний корпус є, по суті, одномовним корпусом із двома підкорпусами. Використання такого корпусу дозволяє досліджувати внутрішню структуру мови, адже він дає змогу виділяти й описувати одиниці в умовах їх природного функціонування.

С. Гренжер зазначає, що хоча порівнянний корпус, представлений двома одномовними підкорпусами, має очевидні переваги, він водночас має й певні обмеження – зокрема складність визначення параметрів для зіставлення. Деякі тексти містять культурно специфічні елементи, для яких немає точних відповідників у перекладі [15, с. 17-29]. Незважаючи на можливу відсутність прямого перекладного еквівалента, порівнянний корпус залишається надзвичайно корисним для контрастивного аналізу. Порівняння оригінальних і перекладених текстів дозволяє виявляти умови функціонального та прагматичного використання мовних одиниць, а також аналізувати слова чи вирази, що в перекладених текстах зустрічаються частіше або рідше, ніж у текстах оригіналу.

Поява електронних корпусів радикально трансформувала як процес перекладу, так і методи дослідження мовних явищ. Великі, збалансовані та репрезентативні корпуси дозволяють відстежувати динаміку змін лексичного складу мови, функціонування граматичних і синтаксичних одиниць, а також проводити аналіз використання мовних елементів у різних стилях, жанрах і авторах. Такі корпуси відкривають доступ до даних про реалізацію мовної системи, недоступних для безпосереднього спостереження, що, у свою чергу, відображається у словниках, граматиках та навчальних посібниках. Якщо раніше корпусні дослідження зосереджувалися переважно на частотності вживання окремих мовних одиниць (іменників, дієслів, прикметників), то завдяки сучасним потужним комп'ютерним технологіям стало можливим досліджувати значно складніші лексичні, граматичні та синтаксичні явища.

Застосування корпусів у лексикографії замінило традиційні паперові картки автоматизованим пошуком слів у корпусі та кардинально змінило підхід до відбору лексики для словників. Тепер відбір слів ґрунтується не на суб'єктивних уподобаннях лексикографа, а на об'єктивних критеріях: частоті вживання та поширеності слів у різних текстах і жанрах. Більшість сучасних словників є «корпусоінформованими», а не «укладачінформованими» [16, с. 33-71]. Однією з останніх інновацій у лексикографічній практиці стало включення до словникових статей, крім традиційного опису значення та семантичних зв'язків, також даних про сполучуваність та дистрибуцію слів.

Слід відзначити, що підвищення якості перекладу є однією з ключових проблем сучасного перекладознавства, оскільки її вирішення дозволяє перекладачам підвищити ефективність своєї роботи. Особливо важливим це питання стає під час письмового перекладу іноземною мовою, адже результат діяльності перекладача – текст на іншій мові – призначений для носія цієї мови, який завдяки власній мовній компетенції здатний помітити навіть найменші неточності та помилки.

Можна сказати, що корпуси є значно зручнішим та надійнішим інструментом порівняно зі словниками з кількох причин. По-перше, тексти в корпусах (особливо в онлайн-варіантах) не є статичними, як традиційні словники чи бази даних, а постійно оновлюються. Це дає перекладачеві змогу відстежувати сучасні мовні тенденції, аналізуючи вживання слів у реальних контекстах. По-друге, корпуси забезпечують більш репрезентативні дані про вживання слів у порівнянні зі словниками, адже їх обсяг значно більший, а отже, інформація про слово є точнішою та об'єктивнішою. По-третє, робота з корпусом значно зручніша: він розміщений на комп'ютері перекладача, і за допомогою простих дій на клавіатурі чи миші можна буквально за кілька секунд отримати необхідні відомості.

Ще однією важливою перевагою корпусу текстів є його природність і достовірність, оскільки до нього включені автентичні тексти, створені для реальних комунікативних потреб у конкретних ситуаціях. Завдяки цьому використання електронних корпусів у письмовому перекладі іноземною мовою сприяє підвищенню якості перекладу, зменшуючи ймовірність помилок і неточностей.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Лексико-семантичне поле визначається як відносно автономна сукупність лексем, об'єднаних спільною гіперсемою. Значення окремої лексеми розкривається через її протиставлення іншим елементам поля, яке в структурному плані можна уявляти як лексико-семантичну парадигму. Особливу увагу слід приділяти таким аспектам: лексичним зв'язкам та структурним характеристикам поля; конфігурації його елементарних підполів; механізмам включення периферійних слів у лексичну систему; виокремленню лексичних шарів із найбільш стійкою та найбільш гнучкою структурною організацією; умовам семантичних трансформацій елементів поля у разі зміни значення одного з них; а також взаємним співвідношенням окремих полів.

Важливою перевагою корпусу текстів є його природність і достовірність, оскільки до нього включені автентичні тексти, створені для реальних комунікативних потреб у конкретних ситуаціях. Завдяки цьому використання електронних корпусів у письмовому перекладі іноземною мовою сприяє підвищенню якості перекладу, зменшуючи ймовірність помилок і неточностей. Подальші перспективи дослідження полягають у розширенні корпусної бази за рахунок міжмовних і спеціалізованих текстів, що дозволить простежити як історичну динаміку номінацій, так і сучасні тенденції вживання лексем зі значенням «інвалідність».

Література:

1. Porzig W. Wesennafte Bedeutungsteziehungen. Beitrage zur Geschichte der deutschenen Sprache und Literatur. 1934. Pp. 70-97.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : ВЦ »Академія», 2008. 368 с.
4. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія : Філологія. Мовознавство*. 2016. Т. 272, Вип. 260. С. 16-20.
5. Meyer R.N. Bedeutungssystems. KZ. 1910. Pp. 358-366.
6. Trier Jost. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Dhte eines sprachlichen Feldes I. Von den Anfangen bis zum Beginn des 13. Jhdts. Heidelberg: Winter, 1931, 347 p.
7. Дашкова, К. В. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: статті учасників шостої всеукр. наук.-практична конференція: «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених». Одеса. Випуск 33. 2020, С. 56-60.
8. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : ВЦ »Академія», 2003. 464 с.

9. Finegan E. Language : its structure and use. Stamford, CT : Cengage Learning, 2015. 575 p.
10. Демська-Кульчицька О. М. Що нового в науці про мову? *Культура слова*. 2002. Вип. 61. С. 70-74.
11. McEnery T., Hardie A. Corpus Linguistics : Method, Theory and Practice. Cambridge University Press, 2011. 312 p.
12. Корольова А. В. Мультилінгвальний корпус і його програмне забезпечення для дослідження європеїстики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. Том 26, № 1, 2023, С. 49-62.
13. Демська-Кульчицька О. М. Дещо про класифікацію текстових корпусів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія «Мовознавство».* 2004. Вип. 1 (11). С. 153-157.
14. Baker M. Corpora in Translation Studies. An Overview and Suggestions for Future Research. Target. 1995. № 7 (2). P. 223-243.
15. Granger S. The Corpus Approach: a Common Way Forward for Contrastive Studies. Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies. Amsterdam : Rodopi, 2003. P. 17-29.
16. McEnery T., Gabrielatos C. English Corpus Linguistics. The Handbook of English Linguistics. Oxford : Blackwell, 2006. P. 33-71.

Albota S., Moroz A. Linguistic representation of lexemes with the meaning "disability" (based on corpus data)

Summary. The article examines the peculiarities of linguistic representation of lexemes with the meaning of "disability" based on corpus data. The relevance of the study is determined by the need for a comprehensive analysis of socially significant concepts that reflect the cultural and psychological attitudes of society, as well as the importance of their adequate reproduction in translation. The aim of the work is to identify the specifics of the use and translation of lexemes related to the concept of "disability" in a literary text and its translation, based on data from a parallel corpus. The study uses methods of corpus linguistics, semantic and lexical-pragmatic analysis, which made it possible to trace the patterns of use of these lexemes, identify their translation equivalents, and assess the adequacy of the transmission of semantic and emotional nuances. Particular attention is paid to the problem of incomplete or partial correspondence between lexical units of two languages and the influence of culturally determined factors on translation. The scientific novelty of the article lies in the combination of corpus analysis with the study of translation strategies for reproducing socially marked concepts, which allows for a systematic description of the mechanisms of linguistic representation of lexemes with the meaning of "disability." The practical significance of the results obtained lies in their potential use in translation studies, lexicography, and foreign language teaching. The study demonstrates that the corpus approach allows for more objective and representative results compared to traditional dictionary sources, as it provides analysis of real texts in their natural functioning. This creates conditions for identifying subtle semantic differences, establishing patterns of usage, and identifying translation difficulties. Thus, the results of the article can serve as a basis for further interdisciplinary studies aimed at combining linguistics, sociolinguistics, and translation studies.

Key words: corpus linguistics, translation, lexeme, disability, parallel corpus, linguistic representation.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 27.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 811.16:81'37
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.2

Askerova I. A.,
PhD in Philology, Associate Professor,
Doctoral Student, Department of Linguistics and Methodology of Foreign Language Teaching
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
https://orcid.org/0000-0002-8341-510X

FROM THE PSYCHOLOGY OF LANGUAGE TO THE LINGUISTICS OF EMOTION: THE INTELLECTUAL LEGACY OF O. POTEBNIA AND J. BAUDOUIN DE COURTENAY

Summary. The article investigates the origins and development of the linguistics of emotion within the Ukrainian-Polish scholarly tradition. Particular emphasis is placed on the contribution of the Ukrainian philosopher and linguist Oleksandr Potebnia, founder of the psychological school in Slavic philology, who articulated the inseparable interdependence of thought, emotional experience, and language, and introduced the concept of the inner form of the word. These ideas are interpreted as fundamental premises for contemporary linguistic theories that examine the affective dimension of language and speech. Within this intellectual continuum, the study also analyses the legacy of Potebnia's contemporary, the eminent Polish linguist Jan Baudouin de Courtenay. Commonly recognized as a precursor of structuralism, Baudouin de Courtenay viewed language as a dynamic psychophysiological and sociocultural system that unites the individual and collective aspects of human existence, thereby extending the anthropological horizon of linguistic inquiry. Both thinkers are considered intellectual precursors of modern emotion linguistics in the Slavic academic space. The comparative perspective adopted in the article reveals convergences in Ukrainian and Polish linguistic traditions, reflected in shared methodological principles and conceptual interpretations of the triad "thought – emotion – language". These affinities provided a theoretical basis for subsequent research into linguistic emotionality conducted by Ukrainian and Polish scholars within cognitive linguistics, linguistic conceptology, psycholinguistics, and ethnolinguistics. Revisiting their intellectual heritage and reinterpreting early sources enables the reconstruction of the continuity of emotion-oriented linguistic thought and the delineation of its specifically Ukrainian-Polish dimension within the broader Slavic and European intellectual context.

Key words: linguistics of emotions, psycholinguistics, cognitive linguistics, linguoconceptology, O. Potebnia, J. Baudouin de Courtenay, Ukrainian studies, Polish studies.

Formulation of the problem in general terms and its relation to important scientific or practical tasks. The Linguistics of Emotion is an interdisciplinary research locus within contemporary linguistics that is dynamically evolving within the framework of the anthropocentric paradigm. Despite its relative novelty, this field is grounded in a profound historical foundation that unites the achievements of Western European thought with the native humanistic traditions of the Slavic world. The issue of the interrelation among thinking, emotion, language, and culture has long been an immanent component of Slavic – particularly Ukrainian and Polish – scholarly reflection (cf. Ukr. *A nut without a kernel is nothing, just as a person without a heart is nothing*; *Everything passes, but love remains after all* (H. Skovoroda); Pol. *A person takes more deeply to heart what causes pain than what merely passes through the mind* (J. Kochanowski) etc.), which formed the foundation for a number of original theoretical and methodological concepts focused on exploring the emotional dimension of language and speech. At the same time, these principles and scholarly sources of the past have not yet become the subject of a comprehensive and systematic analysis through the lens of their influence on the formation of contemporary linguistics of emotion – particularly in the comparative Ukrainian-Polish perspective. This circumstance determines both the relevance and the scholarly novelty of the present study.

Analysis of recent research and publications on the topic; identification of previously unresolved aspects of the overall problem addressed in this article. Among the works devoted to exploring the national origins of emotion linguistics, psycholinguistics, and related disciplines, special attention should be given to the studies of Ukrainian and Polish scholars – V. Slipetska [1], V. Papish [2], A. Pajdzińska [3], M. Parys [4], and others – which address the processes of their formation. However, despite containing valuable observations, these studies do not yet constitute a coherent system, which underscores the need for further comprehensive research in this respect.

The **purpose** of this article is to elucidate the historical and scholarly premises underlying the emergence of the linguistics of emotion within Slavic linguistics and to reveal the role of leading Ukrainian and Polish scholars – particularly O. Potebnia and J. Baudouin de Courtenay – in shaping its theoretical and methodological foundations. The study also aims to identify regularities in their research pursuits within the broader European intellectual context.

The **object** of the study is the process of the formation of linguistic emotiology as an interdisciplinary domain of linguistic inquiry, while the **subject** comprises the ideas, concepts, and theoretical-methodological principles that determined the interpretation of the emotional factor in Ukrainian and Polish scholarly traditions at the turn of the nineteenth and twentieth centuries.

Presentation of the Main Research Material. Interest in the phenomenon of emotionality arose in the distant era of Antiquity and, for centuries, remained at the center of philosophical

reflection. Later, it also became the focus of psychology, which, by the end of the nineteenth century, had separated from philosophy as an independent science. Within linguistics, however, the inner world of the human being for a long time remained outside the scope of scholarly analysis. The path toward establishing the linguistics of emotion as a full-fledged field of inquiry – particularly within Slavic linguistics – proved to be long and complex. Despite a clear awareness of the importance of emotions as a profound psychological phenomenon, the very possibility of their linguistic analysis evoked an ambivalent response within linguistic discourse: ranging from genuine scientific interest in the subject to skepticism, neglect, or even the tabooing of the issue altogether.

A significant step toward incorporating emotions into the domain of linguistic inquiry was the emergence, in European linguistics of the late nineteenth and early twentieth centuries, of the psychological school. Its representatives – W. von Humboldt, H. Steinthal, W. Wundt, among others – regarded language as a manifestation of human psychic activity, in which the individual's inner world, including emotional states, is inevitably reflected.

In the Slavic scholarly tradition, the psychological approach to language study found its most vivid embodiment in its founder – the outstanding Ukrainian thinker Oleksandr Potebnia. Having absorbed the ideas of his Western European contemporaries, Potebnia became not merely an interpreter of their intellectual heritage but, as Rebrii [5, c. 114] notes, "an original – and still insufficiently appreciated – thinker". Among the scholars whose works he studied, Potebnia held W. von Humboldt in the highest esteem, referring to him as "the ingenious originator of a new theory of language" [6, c. 49] and emphasizing that "the definition of language as the work of the spirit […] elevates Humboldt above all preceding theories". At the same time, the scholar underscored that the key issue of "the relation of the word to thought" remained "unclear" [6, c. 29-30].

In attempting to resolve this and a number of other issues raised by German philosophy and linguistics, the scholar advanced further in his reasoning and formulated an original linguopsychological concept, in which language appears as the most essential element of a nation's spiritual life – a form of national consciousness closely connected with thought, the individual's personal experience, and the cultural community to which one belongs. O. Potebnia aptly observed that language is as much a creation of the individual as of the nation. The laws of language development are inseparably related to individual psychology; yet the laws of language, as a collective creation of the people discovered by linguistics, require to be complemented by a new branch of psychology, whose content should consist in studying the relation between individual and national development. The psychology of people, he argued, must demonstrate the possibility of differences in national characteristics and linguistic structures as a consequence of the general laws of national life [6, c. 48].

In the scholar's view, the search for such differences and distinctive features was to be carried out most effectively through comparative analysis – both within a single linguistic system and by juxtaposing different languages. He highly valued the idea of comparison, considering it heuristic and exceptionally productive, remarking that "the idea of comparing all languages for the purposes of linguistics is as great a discovery as the idea of humanity is for history" [6, c. 49]. According to Yurii Sheveliov, O. Potebnia himself was proficient in several modern and classical languages: "At home in his childhood he spoke Ukrainian; general instruction at school was conducted in Polish, while Russian was taught as a subject. It was evidently at school that he also acquired German, French, Greek, and Latin" [7, c. 12].

In developing his own research concept, Oleksandr Potebnia attached particular importance to the interrelation between the science of language and the science of the human being and their mental processes, each of which by that time had already achieved significant progress within its own domain. He consistently emphasized the fundamental nature of their interaction and stressed that only through close dialogue could these fields of knowledge enrich one another: "The rapprochement between linguistics and psychology, which makes it possible to seek solutions to linguistic problems within psychology and, conversely, to expect new discoveries in psychology from linguistic research, indicates that each of these sciences has already attained a considerable level of development" [6, c. 48].

In his pioneering and profoundly insightful monograph "Thought and Language" (first edition 1862; second edition 1892, among others), O. Potebnia addressed a range of issues that, from the standpoint of modern science, appear particularly relevant. It is precisely this book that its Ukrainian translator, Prof. O. Rebrii, aptly describes as "a pearl in the necklace of linguo-philosophical works" of the eminent philologist [5, c. 114]. Within the framework of linguistic conceptology of emotions and related fields of emotion studies, which constitute the focus of our research, Potebnia's reflections on the interaction of the three spheres of the psyche – thought, feeling, and will – and their role in the speech process acquire particular significance. In his view, these phenomena exist in an inseparable interrelation and mutual dependence, a point repeatedly emphasized in the analyzed work: "It would be a mistake to regard reason, feeling, and will as entirely independent. Observation shows all too clearly that feelings are connected with the course of ideas, and that from pleasure and displeasure arises the striving to attain the desirable and to avoid the undesirable" [6, c. 58]; "In the unity of the human spirit, feeling and will are inseparable from thought" [6, c. 15]; "The will, through the mediation of thought, at times completely destroys feeling, and at other times suppresses it only for a moment, allowing it to manifest itself with even greater force thereafter"; "Feelings are not only accompanied by thought but are also dependent upon it" [6, c. 54].

According to Potebnia, the locus of these psychic phenomena is the soul: "...feeling, will, and reason share no common concepts other than that of the soul, and therefore the soul is ascribed distinct capacities – to understand, to feel, and to will". At the same time, the scholar observed with remarkable subtlety and insight: "[…] at every step we encounter cases that compel us to reflect that even our own soul is an unfathomable darkness, in which perceptions and feelings intertwine, the existence of which we do not even suspect" [6, c. 94], however, "[…] everyone who seeks to influence the soul strives to find an explanation for its states" [6, c. 51].

In the triad "thought – feeling – will," thought functions as a mediator between the emotional and volitional spheres, since it is capable not only of regulating or even suppressing feelings but also of shaping the culture of their expression. Emotions, according to the scholar, do not exist in a "pure form" but are always refracted through the prism of a person's intellectual development, which ensures the capacity for self-control and the subordination of feelings to the will. For this reason, the measure of an individual's worth

lies not only in the development of the intellect but also in the ability to "keep oneself in check": "In general, to doubt the influence of intellectual development on feeling and will is to doubt the very comprehensiveness of progress and to deny that in an educated society uncontrolled outbursts of emotion are less likely than among savages. It is not without reason that we value a person not only for the development of the mind but also for the degree of self-mastery, which, as has already been noted, is mediated by thought" [6, c. 54].

Language is inextricably intertwined with thought, serving as the very medium through which thinking attains new and more advanced forms. In the researcher's view, conscious intellectual activity cannot exist without language: "Having accepted spirit as conscious intellectual activity grounded in concepts formed solely by means of words, we realize that spirit cannot exist without language, for it itself is constituted through language, and language within it is the first phenomenon in time" [6, c. 45-46; 8, c.17].

Potebnia emphasizes that the word presupposes a certain level of development of thought; it emerges only when human thinking reaches a state of sufficient maturity. At the same time, the word itself has its own prerequisites: it is grounded in sensory experience (sense impressions) and in the material form of sound, without which the verbalization of thought becomes impossible: "The word, which presupposes certain stages in the development of thought, in turn rests upon sensory perceptions and sound" [6, c. 64].

As noted above, in this conception language (through the word) appears not only as a form of thought and its instrument, but also as a link connecting the sensory-emotional experience of a human being with their intellectual activity, thereby ensuring the unity of the cognitive and emotional modes of consciousness. In a broader perspective, Potebnia's conception allows language to be interpreted as a factor in the organization of emotional experience – an experience that becomes conscious only by virtue of the word: "Psychology, like any other science, is compelled to make use of language; yet language designates even the immaterial by means of words that originally expressed what is perceptible to the senses" [6, c. 54].

Potebnia attached great importance to the word, viewing it as a powerful artistic and imaginative phenomenon in itself – a symbolic and aesthetic entity that embodies the creative essence of language: "The word is the organ of thought and an indispensable condition for the further development of the understanding of the world and of oneself precisely because it is, in its origin, a symbol and an ideal, and possesses all the properties of an artistic creation" [6, c. 205]. This interpretation of the word directly correlates with Potebnia's understanding of figurative thinking as such. According to his conception, mythological consciousness – within which folk culture exists – is characterized by an undifferentiated unity of the figurative and conceptual aspects of language. At the present stage of human consciousness, this unity has become divided into two complementary types of thinking: the abstract-conceptual (scientific and philosophical) and the associative-imaginative (artistic and creative). The archetypes of both can be traced back to myths and to various genres of oral folk art, which, in relation to language, function as derivative modeling systems [9, c. 82].

The scholar emphasized that the true power of language lies not in the use of already "ready-made" figurative words or fixed expressions, but in its capacity to dynamically generate new images through the creative combination of elements – regardless of whether those elements possess inherent expressiveness. In general, the view of language as a form of creative activity occupies an exceptionally important place in Potebnia's conception. This idea was noted and highly appreciated by subsequent generations of Ukrainian scholars, including those who continued their research in the émigré academic milieu: "Potebnia regards human language as a form of creativity. When a person speaks, they simultaneously create. Language is created by individuals, by communities, and, further, by entire nations. And since the mode of thinking differs among individuals, among various societies and peoples, it is hardly surprising that the expression of thought – and therefore language itself – differs as well. From this perspective, language plays a crucial role in the formation of what is commonly called national consciousness" [10, c. 395].

It is important to emphasize that, in Potebnia's conception, the creator of meaning is not only the speaker but also the recipient, since the process of communication represents an interaction between two participants in which both expression and perception possess a creative character: "The word belongs equally to the speaker and to the listener" [11, c. 48]; "…all linguistic phenomena must be considered not only from the standpoint of the one who speaks, but also from that of the one who listens. Both are acts of creation; both are forms of spiritual labor" [10, c. 395].

The creative potential of language – its powerful capacity for image formation – is organically interwoven with the central element of Potebnia's theory: the doctrine of the *inner form of the word*, which functions as a mediator between its external (phonetic) shell and its content (meaning). By capturing the original image underlying nomination, the inner form is inseparably linked to human sensory and emotional experience. It transforms the word into not merely a sign but also a symbol that preserves the emotional and value-laden "residue" of cultural perception: "The inner form is […] the center of the image, one of its features that predominates over all others" [11, c. 33]. This concept is of particular significance for contemporary linguistics of emotion, especially in those areas concerned with tracing the historical evolution of terms denoting mental states. The inner form of the word opens the way to reconstructing how language encodes and transmits emotional representations, allowing us to observe the mechanisms through which sensory experience is transformed into sign-symbolic structures – structures that, in general, have evolved from the physical to the psychic, from the concrete to the abstract.

Closely intertwined with the idea of the inner form of the word is that of *evaluation*, since the original image embedded in a word not only names an object or phenomenon but also interprets it through the prism of values and emotional perceptions. Describing the mechanisms of sensory perception, Potebnia stated: "In the data of general sensation, as well as in those of touch, taste, and other senses, two aspects are discernible: (1) the impressions arising from the properties we attribute to external objects and to our own body, and (2) the evaluation of the significance of these impressions for our individual existence, which manifests itself in the feeling of pleasure or displeasure in response to them" [6, c. 69]. With this idea, Potebnia essentially underscores the role of hedonistic evaluation as a universal mechanism for the valorization of sensory experience. This perspective makes it possible to regard his intellectual legacy as an important contribution to the formation of the foundations of modern linguistic axiology.

Thus, Potebnia's philological theory is both multifaceted and multidimensional: he made an invaluable contribution to the development of linguistic science as a whole, and above all, to

the formation of the philosophical and psychological foundations for understanding language. Yet the scholar's genius, the scope of his ideas, and the depth of his intellectual legacy did not immediately gain broad recognition or due appreciation within the academic tradition; his greatness was evident only to the most perceptive researchers: "The figure of Oleksandr Potebnia, when one comes even slightly closer to it, grows to such immense proportions that it is not easy for the researcher's eye to grasp its entirety or to seize what is most essential, without becoming lost in details that are, in fact, uncharacteristic of Potebnia" [12, c. 5].

V. Simovych, characterizing the phenomenon of Potebnia on the occasion of the centenary of his birth, noted that he was "one of the greatest Ukrainian scholars and a great scholar of the world – the pride and ornament of our nation" [10, c. 394], and also "...the first and greatest linguist and thinker among all the Slavs; to this day no one has equaled our scholar in his profound understanding and analysis of linguistic phenomena" [10, c. 395]. The researcher explained the underappreciation of Potebnia's ideas by several factors: "It is clear that if O. Potebnia's works had been written in another language – not in one of the Slavic languages – and had not been published in such provincial cities (for example, Voronezh), his ideas at the time would have astonished the entire scholarly world of Western Europe, and German scholars would not have had to arrive at them independently" [10, c. 395].

The ideas of O. O. Potebnia, as already noted, far outstripped the intellectual and scientific horizons of his time and today remains an inexhaustible source of inspiration for the further development of linguistic thought. One of the innovative directions that traces its origins to Potebnia's linguistic philosophy is the study of emotionality in Slavic linguistics. Contemporary scholars rightly emphasize that "in O. Potebnia's scholarly legacy we find original insights, and within the system of his linguistic and philosophical views we can discern the beginnings of linguistic emotionology" [13, c. 42]; "O. Potebnia stood not only at the origins of the linguistics of emotion, but – more broadly – at the very foundations of psycholinguistics" [13, c. 39], which serves as additional evidence of the breadth of his scientific thought, the depth and consistency of his reasoning, and the genius of this eminent Ukrainian thinker.

Although in his fundamental works O. Potebnia did not yet employ the modern term *linguistics of emotion*, the issues that now constitute their core occupied a central place in his scholarly interests. Among them, in addition to those mentioned above, were questions of emotional expressiveness and intensity (particularly in the sphere of speech tonality), imagery, and the associative potential of linguistic units. The scholar paid special attention to interjections, which he described as "immediate expressions of feelings," "instant echoes of the state of the soul," and "reflections of emotional agitation," among other characterizations [6, c. 93-94].

As V. Papish quite rightly observes, "Had the psychological and subjective factors of speech, to which O. Potebnia attributed immense significance, been further supported and developed by his followers (including L. Bulakhovskyi himself), the homeland of modern psycholinguistics would be called not America, but Ukraine" [14, c. 57].

Another forerunner of emotionological inquiry within the Slavic linguistic tradition was O. Potebnia's contemporary – the eminent Polish scholar **Jan Niecisław Ignacy (Ivan Oleksandrovych) Baudouin de Courtenay.** His name is traditionally associated primarily with the emergence of structuralism; however, no less significant are his views of language as a complex psychophysiological and sociocultural phenomenon. These views may be regarded as providing the intellectual foundations for the development of a linguistic-emotionological approach, which would later evolve within the broader framework of Slavic humanistic thought. His most well-known work in this respect, "A Psychological Characterization of the Polish Language" (1915), was defined by the scholar himself as an attempt to outline "the psychological foundations of linguistic thought – that is, of the linguistic cerebration of people whose minds, together with other parts of their organism, have been linguistically shaped in the Polish manner" [15, c. 32].

One of Jan Baudouin de Courtenay's principal scholarly postulates was his conviction in the absolutely psychic nature of human language. According to the scholar, no language can exist independently of the human being. He shared Humboldt's understanding of language as a dialectical unity in which the individual and the social, the inherited and the acquired, are continuously interdefined and conditioned by one another. Baudouin perceived language as inherently anthropocentric and fundamentally incongruent with the external world; moreover, he did not overlook the paradox that human beings are influenced by certain conceptual constructs that they themselves have previously created and fixed within language: "The entire world, in the linguistic sense, is a projection – that is, a reflection of one's own self outward. In the image and likeness of one's own thinking and psychic states, the human being has unconsciously organized the diversity and heterogeneity of the phenomena of the universe. A person has invested their own psyche into the external world, and the external world is reflected in their psyche […]. We animate the entire world, we substantivize it, we create beings and substances, and later the animated concepts taken from the physical world we transfer to the states of our own soul – that is, to our experiences, feelings, and personal moods" [15, c. 159].

At the same time, Baudouin de Courtenay emphasized that language is not merely a mechanical repetition of ready-made forms and structures but rather a living and continuous process of creation. Human speech cannot be reduced to imitation – it always involves an element of psycholinguistic activity through which new words, models, and forms emerge: "If there were no continuous psycho-linguistic creative activity, if our entire linguistic practice were limited solely to imitation and reproduction, then phenomena falling under the notions of 'analogy' and 'folk word formation' would be impossible. Creativity, however, consists in the fact that at every moment associations are at work – that is, the combination of representations according to the principle of similarity, on the basis of shared features that unite individual manifestations of speech thinking into organized and systematized groups" [15, c. 179].

These and other views of the scholar undoubtedly had a significant impact on the development of the psychological trend in Polish – and more broadly, Slavic – linguistics of that historical period. Baudouin de Courtenay was, as contemporary Polish linguist Prof. A. Pajdzińska aptly called him, "a forerunner not only of structuralism but also a precursor of modern ethnolinguistics (cultural and anthropological linguistics)" [3, c. 40], which acquired a distinct and original scholarly form on Polish ground.

With regard to the figure of the scholar and the significance of his legacy, the researcher regretfully observes: "...we still know far too little about this eminent Pole; we turn to his works all too rarely today, discuss his boldly formulated theses only occasion-

ally, and seldom ask ourselves to what extent modern linguistics – directly or indirectly – owes its development to him" [3, c. 34].

The underestimation of the scale and multidimensionality of Baudouin de Courtenay's scholarly persona, much like that of Potebnia, was conditioned by shared historical, scientific, and cultural factors. Baudouin worked far from the principal academic centres – at various times he served as a professor at the universities of Kazan, Dorpat (Tartu), Kraków, St. Petersburg, and Warsaw – often publishing in languages unfamiliar to Western European scholars. Moreover, his vast scholarly legacy lacked a single work that would present a systematic and comprehensive exposition of his new theory [3, c. 34].

The ideas of the Polish scholar, like the kindred views of our eminent compatriot, in many respects belonged to the future: "In the assessment of posterity, Jan Baudouin de Courtenay appears as one of the co-creators of modern linguistics. In relation to the era in which he lived and worked, he was far ahead of his time, directing his scientific ideas and methodological stance toward the future" [16, c. 5-17; 4, c. 96].

Thus, the psychologism of the late nineteenth and early twentieth centuries – fundamentally imbued with anthropocentrism – had an unquestionably innovative character and considerable conceptual weight as a foundation for understanding language, particularly its affective dimension. It laid the solid groundwork for further reflection on the role of emotions in language and speech. However, throughout the first half of the twentieth century, its development within linguistics was significantly hindered and, in some areas, entirely suspended. One of the key factors behind this stagnation was the rise of structuralism, which dominated linguistic thought during that period: by focusing primarily on the formal organization of the linguistic system, its representatives substantially narrowed the scope for advancing the psychological approach, effectively relegating it to the margins of linguistic inquiry.

By approximately the 1960s-1970s, the issues of verbalization and categorization of emotions largely remained on the periphery of linguistic research. The situation began to change with the gradual development of linguistic semantics, when the first attempts were made to provide lexicographic descriptions of emotional vocabulary. From that time onward, interest in words denoting emotions steadily increased – both in theoretical and applied dimensions. A noticeable intensification of attention to the study of emotions occurred with the establishment of the cognitive paradigm in the 1970s-1980s, when language began to be systematically interpreted as a means of representing the inner experience of the human being. This point is aptly emphasized by the Polish scholar Professor A. Rejter: "The breakthrough in linguistic research on emotions was brought about by cognitivism. Previously, the study of emotions had remained at the margins of linguistics, treated either as an aspect of semantic connotations or as a matter of stylistics. Cognitivism, however, brought linguistics closer to psychology – a discipline directly connected with emotions. Moreover, in studies grounded in cognitive methodology, particular importance is ascribed to such phenomena as the human being (as a unity of body and psyche), the semantic connotations of lexemes and concepts, everyday experience, and the cultural and social determinants of all human activity, including linguistic activity" [17, c. 77]. The scholar further adds that an important impetus to the development of emotion-oriented linguistic studies was provided by pragmalinguistics, since its primary focus is language "in action". Consequently, phenomena such as situationality, the intentions of the speaker and the addressee, and discursivity, among others, become central to analysis [17, c. 77].

Thus, with the development of linguistics, there occurred a gradual transformation of scholarly conceptions concerning the nature of language and speech, which inevitably led to a new understanding of the role of the emotional factor within them. Emotionality ceased to be regarded as a peripheral phenomenon and acquired the status of a fully legitimate object of linguistic reflection. However, from the earliest stages of its study to the present day, this scientific domain has been viewed as one of the most complex research loci, requiring a departure from traditional approaches and the overcoming of disciplinary boundaries: "Research on emotions is now experiencing its *golden years* – a period of remarkable flourishing following a long phase of scientific neglect. The study of affects no longer appears to be a passing trend, as evidenced by numerous publications […]. Despite the existing challenges, one should not abandon the exploration of emotions nor the pursuit of deeper knowledge of the aspects related to them" [18, c. 419].

Conclusions and Prospects for Further Research in the Specified Scientific Field. In summary, it should be noted that the recognition of emotions as a fully legitimate and independent object of linguistic analysis within Slavic linguistics has a long and complex history of development. This recognition became possible due to a combination of both external and internal factors. A significant contribution to the formation of the Slavic tradition of emotion studies was made by outstanding Ukrainian and Polish scholars, foremost among them O. Potebnia and J. Baudouin de Courtenay, whose ideas laid a solid foundation for subsequent interdisciplinary research in this field. Contemporary linguistics of emotion in the Ukrainian-Polish dimension clearly demonstrates the continuity of scholarly traditions, the commonality of ideas and conceptual approaches, which has led to the emergence of a rich theoretical legacy within each national linguistic paradigm. The further elucidation and systematization of this legacy constitute the prospects of our continued research in this scientific domain.

Bibliography:

1. Сліпецька В. Д. Лінгвістика емоцій: формування і розвиток (історико-теоретичний опис; бібліографічний покажчик. Дрогобич: Посвіт, 2017. 354 с.
2. Папіш В. А. Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика: монографія / переднє слово, наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Вінниця-Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2022. 456 с.
3. Pajdzińska A. Baudouin De Coutenay – prekursor nie tylko strukturalizmu. *LingVaria*. Rok XV (2020). 2 (30). S. 33-42.
4. Parys M. "Charakterystyka psychologiczna języka polskiego" Jana Baudouina de Courtenay. *Poradnik Językowy*. 2019. Nr 5. S. 89-98.
5. Ребрій О.В. Відкриваючи наново Потебню: спостереження вченого і нотатки перекладача. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2024. Випуск 100. С. 112-119.
6. Потебня О. О. Думка і мова (Мысль и языкъ). Вид. 2. Харьковъ: Типографія Адольфа Дарре, 1892. 228 с.
7. Шевельов Ю. Олександер Потебня і українське питання. Спроба реконструкції цілісного образу науковця. *Олександер Потебня. Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти.* Упорядкування і вступна стаття Ю. Шевельова. Нью-Йорк, 1992. С. 7-49.

8. Кравчук Р. В. З історії слов'янського мовознавства (видатні славісти-мовознавці). К.: Державне учбово-педагогічне видавництво "Радянська школа", 1961. 140 с.
9. Кришко А. Ю., Філіппович Т. М., Ставчук Н. В. Психологічний напрям у вітчизняному мовознавсті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2022 № 53. Том 1. С. 81-85.
10. Сімович Василь. Праці у двох томах. Том 1: Мовознавство / Упорядкування і передмова Л. Ткач. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. 520 с.
11. Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А.І. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
12. Чехович К. Олександер Потебня. Український мислитель-лінгвіст. *Праці Українського наукового інституту*. Сергія фільольоґічна. Книга 1. Том IV. Варшава: Друкарня оо. Василіан у Жовкві, 1931. 187 с.
13. Сліпецька В. Д. Олександр Потебня і лінгвістика емоцій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Філологія. 2016. Вип. 74. С. 39-42.
14. Папіш В. А. Леонід Булаховський про Олександра Потебню. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 24 (2019). С. 55-57.
15. Boudouin de Courtenay J. N. Charakterystyka psychologiczna języka polskiego, 1915; cyt. za: Baudouin de Courtenay. O języku polskim. Wybór prac pod. red. J. Basary, M. Szymczaka, Warszawa.1984. 453 s.
16. Basara J., Szymczak M. Słowo wstępne. Jan Baudouin de Courtenay. O języku polskim. Wybór prac pod. red. J. Basary, M. Szymczaka. 1984. S. 5-17.
17. Rejter A. W. Język a emocje w ujęciu glottodydaktycznym. *Sztuka i rzemiosło. T. 2. Nauczyć Polski i polskiego*, 2010, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 238 s. S. 75-83.
18. Łukaszewicz B. Emocje – kultura – język. Wyrażanie emocji negatywnych w polonistycznej praktyce glottodydaktycznej. Warszawa: Wydawnictwa UW, 2022. 478 s.

Аскерова І. Від психології мови до лінгвістики емоцій: інтелектуальна спадщина О. Потебні та Я. Бодуена де Куртене

Анотація. Статтю присвячено висвітленню становлення лінгвістики емоцій у польсько-українському науковому просторі. Основну увагу зосереджено на ролі видатного українського мислителя О. О. Потебні – засновника психологічного напряму у слов'янському мовознавстві, який обґрунтував ідею нерозривної єдності мислення, емоційного досвіду та мови, розвинув учення про внутрішню форму слова й окреслив ключові принципи, що сьогодні розглядаються як концептуальне підґрунтя емоціолінгвістичних студій. У цьому ж інтелектуальному контексті проаналізовано спадщину його сучасника – видатного польського лінгвіста Я. Бодуена де Куртене, якого традиційно пов'язують зі структуралізмом, проте серед його наукових концепцій виразно окреслюються глибокі ідеї про мову як складний психофізіологічний і соціокультурний феномен, що поєднує індивідуальний та колективний виміри людського буття. Обох учених можна вважати ідейними предтечами сучасної лінгвістики емоцій у слов'янському науковому дискурсі. Порівняльний аналіз української й польської філологічних традицій, відображених у їхніх працях, виявляє спільність світоглядних орієнтирів і методологічну близькість у тлумаченні взаємозв'язку між мисленням, емоціями та мовою, що свідчить про глибинні паралелі між двома науковими школами. Інтелектуальні традиції, які заклали вчені, стали основою подальшого розвитку досліджень мовної емоційності, реалізованих у межах когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології, психо- й етнолінгвістики в сучасних українських і польських студіях. Подібність ідейних інтенцій Потебні та Бодуена де Куртене простежується і в їхніх наукових долях: обох об'єднує новаторське мислення, яке випереджало свій час і лише згодом дістало належне визнання. Звернення до їхнього доробку та осмислення витоків формування емоціолінгвістичної думки уможливлюють окреслення польсько-українського виміру сучасної лінгвістики емоцій у загальнослов'янському й загальноєвропейському контексті.

Ключові слова: лінгвістика емоцій, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, О. Потебня, Я. Бодуен де Куртене, україністика, полоністика.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 16.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'276.6:81'38
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.3

Біловус Л. І.,
доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0000-0003-4882-4511

Яблонська Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0000-0002-5790-1526

Шиманська В. П.,
викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0009-0006-3711-4134

ТИПОЛОГІЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК: ВИКЛИКИ ДЛЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті розглянуто проблему стилістичних помилок у сучасному українському мовленні та їхній вплив на мовну культуру, комунікативну ефективність і формування суспільного дискурсу. Мовну культуру розглянуто не лише як систему правил і норм, а і як індикатор освіченості, мислення та культурної відповідальності особистості, особливо в умовах інформаційного перенасичення, цифровізації та глобалізації.

Дослідження підтверджує, що лексико-стилістичні помилки, які виникають у публічному та писемному мовленні, пов'язані з невмотивованою експресією, змішуванням стилів, надмірним використанням канцеляризмів, мовних кліше, калькуванням іншомовних конструкцій, плеоназмів і тавтологій, одноманітністю синтаксичних структур та недоречним застосуванням експресивних засобів. Такі помилки порушують цілісність висловлювання, знижують переконливість тексту, створюють когнітивний дисонанс і формують хибні уявлення про мовну норму.

У роботі розглянуто особливості функціонування розмовно-побутового, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового, наукового, конфесійного та епістолярного стилів української мови. Проаналізовано чинники виникнення стилістичних помилок. Виявлено, що сучасне цифрове середовище і соціальні медіа сприяють поширенню неформальних стилів, використанню розмовної лексики, сленгу та емодзі, що змінює уявлення про мовну нормативність і престиж мовного варіанту.

Досліджено типологію лексико-стилістичних помилок, визначено їхній системний і ситуативний характер, а також вплив на внутрішню логіку тексту, адекватність передання змісту та реалізацію комунікативно-прагматичних цілей мовця. У статті наголошено на взаємозв'язку мовної культури та стилістики, що спрямовані на збагачення мовлення, підвищення його змістовності, нормативності та естетичної довершеності. Акцентовано на необхідності збереження стилістичної різноманітності, дотримання норм функціональних стилів та усвідомленого використання лексичних, фразеологічних і синтаксичних засобів української мови для забезпечення точного, логічного й виразного відтворення думки.

Ключові слова: стилістична помилка, мовна культура, функціональні стилі, мовна норма, мовна свідомість.

Постановка проблеми. В епоху інформаційного суспільства мовна культура є не лише індикатором загальної культури людини, а й важливим складником її професійної компетентності. Стилістичні помилки у мовленні, зокрема в публічному та писемному, заслуговують на особливу увагу через їхній деструктивний вплив на комунікативну ефективність. Попри наявність усталених норм української літературної мови, питання стилістичної недоречності, невмотивованої експресії, змішування стилів, а також надмірного використання канцеляризмів та мовних кліше залишається актуальною. Ця проблема викликає занепокоєння не лише в осередку мовознавців, а й серед викладачів, представників медіа та держслужбовців, адже безпосередньо впливає на ефективність комунікації в суспільстві на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дотримання норм сучасної української літературної мови в усній і писемній формах комунікації ґрунтовно досліджена у численних лінгвістичних працях наукового, навчально-методичного, довідкового та науково-популярного спрямування. Зокрема у працях Б. Антоненко-Давидовича, Н. Бабич, М. Волощак, М. Гінзбург, Н. Дзюбак, С. Караванського, А. Коваль, Л. Мацько, З. Мацюк, Н. Непийводи, І. Плотницької, О. Пономарів, О. Сербенська, О. Шевченко, С. Шевчук та ін.

У працях українських мовознавців О. Пономаріва, Л. Мацько, Т. Космеда детально розглянуто особливості функціонування офіційно-ділового стилю. Дослідники підкреслюють важливість нормативності, точності та однозначності мов-

них конструкцій, які застосовуються в управлінській практиці. Зокрема проаналізовано функціональні стилі української мови, порушено проблему впливу іншомовних запозичень на українське мовлення, запропоновано класифікації мовних і стилістичних помилок. Проте залишається відкритим питання систематизації типових стилістичних відхилень у сучасному комунікативному просторі, які впливають на ефективність комунікації та мовну культуру мовців.

Мета статті. Проаналізувати типологію найпоширеніших лексико-стилістичних помилок у сучасному українському мовленні та визначити основні виклики для мовної культури суспільства, що виникають унаслідок поширення цих помилок.

Виклад основного матеріалу. Мовна культура – це не лише система правил і норм, що регулюють мовлення, а й індикатор загального рівня освіченості, мислення та культурної відповідальності суспільства. Особливої ваги вона набуває в умовах інформаційного перенасичення, гібридної війни та глобалізації, коли слово може бути не лише засобом комунікації, а й інструментом впливу, маніпуляції або спротиву. У цьому контексті питання стилістичної грамотності – не другорядне, а стратегічно важливе: стилістичні помилки не просто спотворюють зміст, вони формують викривлену мовну реальність, що знижує довіру до автора, компрометує цілісність тексту й ускладнює його сприйняття.

Типологія стилістичних помилок – це ключ до розуміння внутрішньої структури мовних порушень і шлях до їх подолання. Найчастіше стилістичні огріхи з'являються внаслідок недостатньої мовної компетенції, автоматизованого перекладу, вживання мовних кліше, механічного калькування іншомовних зразків, неусвідомленого змішування стилів і жанрів. Усе це призводить до формування «сірого поля» мовної недбалості, що, попри нормативні зусилля лінгвістів, з кожним роком дедалі глибше укорінюється в публічному просторі.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах реформування української освіти, активного розвитку засобів масової інформації, цифровізації та загального зниження вимог до мовної точності в соціальних мережах. Зміна комунікативних моделей спричиняє розмиття меж між функціональними стилями, і, відповідно, – появу нових типів стилістичних помилок, які ще недостатньо описані в лінгвістичній науці.

Стилістика – це комплексна мовознавча дисципліна, що досліджує систему мовних засобів у їхньому спрямуванні на реалізацію комунікативно-прагматичних функцій мови. Основним матеріалом стилістики виступає цілісний текст, що слугує джерелом стилістичного аналізу, а мета полягає у виявленні закономірностей авторського добору мовних одиниць різних рівнів. Варто зауважити, що текст є предметом дослідження й інших лінгвістичних дисциплін, зокрема лінгвістики тексту, проте у фокусі стилістики перебувають передусім ті мовні засоби, що забезпечують ефективність мовленнєвої діяльності.

Об'єктом аналізу стилістики є мовні одиниці всіх рівнів, однак вивчаються не стільки їхні субстанціальні чи структурні характеристики, скільки функціональні властивості. У цьому сенсі стилістика розглядає мову не як статичну систему, а як динамічний комплекс, що виявляє себе у взаємодії елементів різних рівнів.

Інші розділи мовознавства також мають функціональний вимір, проте здебільшого зосереджуються на інтегративних чи конструктивних властивостях мовних одиниць у межах певного рівня системи (фонологічного, лексичного, морфологічного тощо). Натомість стилістика відрізняється універсальністю підходу: вона охоплює мовні явища всіх рівнів і досліджує їх саме у функціональному аспекті, у контексті їхнього використання в мовленнєвих творах-текстах як засобів досягнення різноманітних комунікативно-прагматичних цілей.

Взаємозв'язок культури мови та стилістики виявляється у спільній меті цих галузей – збагаченні мовлення кожної особистості, наданні йому більшої змістовності, нормативності та естетичної довершеності. Їх об'єднує дотримання мовних норм. Важливим є також вивчення лексичного, фразеологічного та морфолого-синтаксичного потенціалу української мови й уміння цілеспрямовано використовувати цей багатий арсенал мовних засобів відповідно до комунікативних завдань і умов спілкування.

Українська мова реалізує широкий спектр функцій для забезпечення комунікативних потреб у різних сферах суспільного життя та характеризується високим рівнем стильової диференціації. У структурі сучасної української літературної мови загальновизнаним є поділ на сім основних функціональних стилів: розмовно-побутовий, художній, публіцистичний, офіційно-діловий, науковий, конфесійний та епістолярний.

Поняття «стилістичні норми» трактують як норми, що «регулюють вживання мовних засобів відповідно до мовного стилю» [1, с 5]. Стильова доцільність передбачає добір і розподіл мовних одиниць у тексті відповідно до їх стильового маркування, що зумовлює використання лише тих засобів, які є органічними й функціонально виправданими для конкретного типу мовлення [2, с. 324].

Стилістична помилка – це «порушення функційної доцільності, що виражається в недоречному використанні мовного засобу в певному контексті» [3, с. 233]. Тобто стилістичні помилки – це такі мовні порушення, що не є граматичними або орфографічними, але порушують правила доцільності, доречності й стилістичної відповідності мовного елемента до типу мовлення, жанру, комунікативної ситуації.

Стилістичні помилки є однією з найпоширеніших і водночас найменш усвідомлюваних форм порушення мовної норми в сучасному українському мовленні. Вони виникають переважно через невідповідність між вибраною мовною одиницею (лексемою, фразеологізмом, синтаксичною конструкцією) і загальним стильовим тоном чи функціональним призначенням тексту. Така невідповідність може мати як ситуативний, так і системний характер і призводить до зниження ефективності комунікації, розмиття смислових акцентів і девальвації мовних засобів. Зокрема, вживання елементів, не властивих певному функціональному стилю, створює когнітивний дисонанс у сприйнятті, порушує внутрішню логіку тексту й знижує його переконливість.

Стилістичні помилки зазвичай виникають унаслідок недотримання принципу функціональної доцільності, що проявляється в невмотивованому використанні мовних засобів у конкретному контексті, у невдалому доборі експресивно чи емоційно забарвлених одиниць. Найпоширеніші різновиди лексико-стилістичних помилок:

– порушення норм функціональних стилів. Застосування просторічних слів або жаргонізмів у публіцистичних чи наукових текстах, наприклад, «ну, коротше кажучи, результати дослідження були позитивні», що спричиняє зниження рівня

тексту до розмовного дискурсу, або навпаки – введення канцеляризмів в емоційно-експресивний контекст художнього твору, що виглядає штучно та недоречно. Наприклад, «З метою підвищення настрою він здійснив прогулянку до парку»;

– недостатнє володіння виражальними ресурсами української мови. Наприклад: «великий шум» замість «гучний шум»; «дуже-дуже гарний» замість «надзвичайно гарний»;

– уживання слів у невластивому значенні, наприклад, «він осягнув перше місце» (семантична модифікація);

– застосування мовних штампів і слів-паразитів, наприклад, «як би там не було», «в плані того, що», «значить»;

– немотивоване використання нелітературної лексики (діалектизмів, просторіччя, жаргонізмів), найчастіше в усному мовленні, наприклад, «наші партнери реально підкачали»;

– багатослів'я, зокрема плеоназми та тавтології. Типовим прикладом є конструкції на кшталт «розпочати початок», «перша пріоритетність», що створюють смислову надмірність і викривляють логічну структуру висловлювання;

– надмірне нагромадження слів однієї частини мови або їх граматичних форм. Наприклад, «У цьому довіднику інформація про особливості життя українців Буковини в минулому столітті»;

– одноманітність синтаксичних конструкцій. Часте використання стандартних мовних конструкцій призводить до втрати динаміки, виразності, стилістичної гнучкості тексту, наприклад, «Автор аналізує проблему. Автор робить висновки. Автор пропонує рекомендації»;

– недоречне використання експресивних засобів (невиправдані епітети, надмірна емоційність, невдалі метафори й порівняння, штучна образність чи, навпаки, її відсутність), наприклад, «цей закон – справжня революція у світі права!»;

– порушення милозвучності, наприклад, «в Вінниці», «з знанням справи» тощо;

– калькування, наприклад, «приймати участь», «здійснювати поїздку».

Ці помилки негативно впливають на рівень мовної культури, порушують цілісність висловлювання, ускладнюють сприйняття інформації та сприяють формуванню хибних уявлень про мовну норму в суспільстві. Критичним є уникнення стилістичних відхилень у сферах, де точність, однозначність і відповідність комунікативній ситуації є визначальними: у правовому, медичному, освітньому, адміністративному та науковому дискурсах. Характер і частотність стилістичних помилок безпосередньо залежать від рівня сформованості мовного чуття, естетичного смаку та здатності мовця відчувати тонкі смислові й стилістичні відтінки.

Актуальність проблеми зумовлена також низкою чинників соціального й освітнього характеру. По-перше, навчальна практика демонструє фрагментарність у засвоєнні норм функціональних стилів. Часто навчальні програми не забезпечують системного опрацювання стилістичної диференціації мовних одиниць, обмежуючись формальним ознайомленням із теоретичним матеріалом. По-друге, розмиття меж між стилями в медіапросторі, насамперед у соціальних мережах, сприяє формуванню інтуїтивної, а не нормативної мовної компетенції. В умовах гіпертекстуального мовлення й скорочених форматів повідомлень зникає потреба в дотриманні чітких стилістичних норм. По-третє, слабкий рівень редакторської культури в засобах масової інформації, особливо в електронних ресурсах, сприяє тиражуванню невдалих мовних зразків, що закріплюються в масовій свідомості як модель норми.

У межах розмовного стилю доволі часто спостерігаємо тенденцію до використання надмірно книжної, сповненої канцеляризмами мовної лексики, що дисонує з неофіційним тоном спілкування й перешкоджає адекватному емоційно-смисловому налаштуванню адресата. Натомість в офіційно-діловому стилі типовими є хибні конструкції канцелярського характеру, тавтологічне дублювання понять, а також невиправдане вживання калькованих запозичень, що негативно позначається на чіткості й лаконічності викладу. В художньому стилі також є поширені помилки, що пов'язані зі зловживанням стилістичними кліше, мовними штампами, що уніфікують авторський стиль і знижують естетичну цінність тексту.

Досить вагомою є проблема калькування іншомовних конструкцій, вона є однією з найбільш важковикорінюваних форм стилістичних відхилень. Поширення виразів типу «мати місце», «приймати участь», «здійснювати захід», «проводити роботу» є прикладом не лише граматичної некоректності, а й стилістичної неприродності, що спотворює структуру українського синтаксису. Такі словосполучення утворено за кальками з інших мов і позбавлено характерної для української мови динаміки, легкості й лексичної еластичності. Вони не несуть додаткового смислового навантаження, однак вводять у текст стилістичну інерцію, призводять до одноманітності мовлення.

Для подолання цієї тенденції необхідна скоординована діяльність у кількох напрямах: лексикографічне унормування, створення стилістично вивірених словників і довідників; системна робота в галузі медійної грамотності й мовної редактури; реформування освітніх програм із практичного мовлення з акцентом на стилістичну компетентність. Повернення до автентичних мовних традицій, збереження національного мовного чуття та дотримання норм функціонального стилю є необхідними умовами для розвитку культури мовлення і формування якісного публічного дискурсу.

Також варто зауважити, що сьогодні елементи усного мовлення активно інтегрують у публічний політичний і науковий дискурс, медіа та бізнес-комунікації. Дедалі частіше спостерігаємо тенденцію до використання простих синтаксичних конструкцій, лексики з високим ступенем емоційності, експресивного звернення до адресата та фрагментів розмовної інтонації. Політики, публічні особистості та медійні представники, як правило, застосовують ці прийоми під час промов. Все це сприяє встановленню неформального контакту з аудиторією та формуванню атмосфери довіри. У цьому контексті стилістична різноманітність мовлення реалізується на межі між нормативними стандартами та індивідуальною експресивністю, властивою неформальному спілкуванню [4, с. 51-52].

Формування цифрового середовища, зокрема соціальних медіа, суттєво вплинуло на популяризацію неформальності в публічних виступах. Серед блогерів, журналістів та публічних персон стало звичним використовувати лаконічні вирази, сленг, меми, емодзі та інші засоби, характерні для усного спілкування, що роблять повідомлення легкими для сприйняття та привабливими для широкої аудиторії. Ця тенденція відображає зміни в сприйнятті інформації: сучасний адресат надає перевагу коротким, яскравим і недвозначним повідомленням, які можна швидко опанувати в умовах стрімкого потоку інформації. Зростання популярності неформальних стилів не означає

абсолютного витіснення нормативної мови, а радше демонструє адаптацію мовної практики до нових технологічних і комунікативних реалій [5].

Особливість демократизації дискурсу, що з'являється внаслідок поширення розмовного та неформального стилю, проявляється також у зміні уявлень про мовну правильність і престиж мовного варіанту. Якщо раніше офіційно-діловий стиль розглядався як зразок нормативності, то сьогодні суспільство дедалі частіше допускає відхід від суворих правил на користь більш природного, динамічного мовлення. Ця тенденція помітно проявляється в сучасній рекламі, розважальних програмах та в комунікації державних інституцій із громадянами, де дедалі більше значення набувають ознаки знакового, доступного та гнучкого спілкування [6].

Висновки. Практичний аспект стилістики полягає у вдосконаленні мовленнєвої культури суспільства, розвитку мовного чуття й естетичного смаку комунікантів, а також у подоланні одноманітності та стандартизованості мовлення. Вона формує навички адекватного використання всього комплексу стилістичних ресурсів мови для максимально точного, логічного й виразного відтворення думки.

Лексико-стилістичні помилки не обмежуються технічними похибками, а відображають ширші процеси девальвації мовної норми, що здатні мати істотні соціокультурні наслідки. Їхня поширеність у мовному просторі України стає серйозним викликом для мовної політики, системи освіти, редакторських і педагогічних практик. Тому посилення уваги до стилістичної грамотності, включення відповідних тем у навчальні програми, а також розробка сучасних інструментів перевірки стилістичної доречності є основним завданнями для забезпечення високого рівня культури мовлення. Опановування мовою як універсальним засобом комунікації, також виступає необхідним чинником формування гармонійно розвиненої, соціально активної особистості, здатної до творчої й продуктивної діяльності в різних сферах суспільного життя, інтеграції у професійний і міжособистісний дискурси та повноцінного опанування багатств мови та її виражальних можливостей.

Література:

1. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ. : Алерта, 2011. 696 с.
2. Фенцик, Н. Р.; Попович, Надія Ференцівна. Стилістичні норми професійного мовлення. 2020. С. 324-326.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
4. Шаповаленко Н. М. Динаміка мовних змін у сучасному дискурсі Dynamics of language changes in modern discourse. Філологічні студії, 2025. 63 с.
5. Круглик Н. А. Вплив соціальних мереж на мовне середовище молоді. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина III) : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19–20 жовтня 2020 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 51–52.
6. Дзюбак Н. М., Мораращ Г. В. Вплив інтернет-дискурсу на формування мовної норми в сучасній українській мові. *Вісник гуманітарних наук*. 2024. № 2. URL: https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/8/7
7. Попович Н. Ф. Особливості розвитку якостей мовленнєвої культури майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи: *Інноваційна педагогіка : науковий журнал*. Одеса, 2020. Випуск 20. Том 3. С. 26-29.
8. Тихоненко О. Становлення норм офіційно-ділового стилю української мови у 20-30-ті рр. XX ст.: монографія. Харків: Майдан. 2013. 180 с.
9. Український правопис. URL: https://slovnyk.ua/pravopys.php

Bilovus L., Yablonska N., Shymanska V. Typology of the most common lexical and stylistic errors: challenges for language culture

Summury. The article discusses the problem of stylistic errors in modern Ukrainian speech and their impact on linguistic culture, communicative effectiveness, and the formation of public discourse. Language culture is considered not only as a system of rules and norms, but also as an indicator of a person's education, thinking, and cultural responsibility, especially in conditions of information overload, digitalization, and globalization.

The study confirms that lexical and stylistic errors that arise in public and written speech are associated with unmotivated expression, mixing of styles, excessive use of bureaucratic language, linguistic clichés, calquing of foreign language constructions, pleonasms and tautologies, monotony of syntactic structures, and inappropriate use of expressive means. Such errors violate the integrity of the statement, reduce the persuasiveness of the text, create cognitive dissonance, and form misconceptions about the language norm.

The paper examines the peculiarities of the functioning of colloquial, artistic, journalistic, official-business, scientific, confessional, and epistolary styles of the Ukrainian language. The factors contributing to stylistic errors are analyzed. It has been found that the modern digital environment and social media contribute to the spread of informal styles, the use of colloquial vocabulary, slang, and emojis, which changes perceptions of linguistic normativity and the prestige of a language variant.

The typology of lexical and stylistic errors has been studied, their systemic and situational nature has been determined, as well as their impact on the internal logic of the text, the adequacy of content transmission, and the realization of the speaker's communicative and pragmatic goals. The article emphasizes the interconnection between linguistic culture and stylistics, which are aimed at enriching speech, increasing its meaningfulness, normativity, and aesthetic perfection. It emphasizes the need to preserve stylistic diversity, adhere to the norms of functional styles, and consciously use the lexical, phraseological, and syntactic means of the Ukrainian language to ensure accurate, logical, and expressive reproduction of thought.

Key words: stylistic error, linguistic culture, functional styles, linguistic norm, linguistic awareness.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’272’42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.4

Бондарчук Н. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0002-5772-8532

Белова К. С.,
магістриня кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0009-0008-4394-7516

ПРАГМАТИКА АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НОБЕЛІВСЬКИХ ПРОМОВ: МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ

Анотація. У статті здійснено прагмалінгвістичне прочитання англійськомовних нобелівських промов як складного гібридного жанру публічного наукового дискурсу. Дослідження зосереджується на мовних механізмах, що дозволяють перетворити церемоніальну промову на складну комунікативну подію, де особисте переплітається з публічним й інституційним, а наукове – з етичним і символічним. Висвітлюється роль промов у формуванні публічного образу науки та науковця, їхня жанрово-композиційна організація, а також прагматичні тактики конструювання авторитету, ідентичності та соціальної і наукової значущості. Аналіз охоплює мовні стратегії, стилістичні фігури, інтонаційні прийоми, інтертекстуальні зв’язки і міжкультурні коди, що утворюють нову модель публічного мовлення. Матеріалом дослідження слугує відібраний корпус англомовних промов лауреатів різних років і дисциплін, серед яких виступи Каролін Бертоцці, Донни Стрікленд, Томаса Ліндала та Кадзуо Ішігуро, що дозволило зіставити і порівняти наукові та гуманітарні риторичні моделі. Новизна роботи полягає у систематизації прагматичних стратегій англомовних нобелівських промов як окремого піджанру публічного наукового дискурсу із виокремленням їхніх інтонаційних і семантичних особливостей, що забезпечують ефект довіри, (спів)присутності аудиторії та запам’ятовуваності формулювань. Наведені приклади демонструють складність мовленнєвих форм і те, як сильно змінюється статус мовця залежно від добору мовних засобів. Структурні компоненти промови також мають неабияке значення, адже вони суворо мотивовані прагматично. Відтак, можемо стверджувати, що нобелівська промова – це тип висловлювання, що існує на межі між церемонією та особистою оповіддю, між регламентованими формами і індивідуальним актом мовлення.

Ключові слова: нобелівська промова, прагмалінгвістика, риторика, інституційне мовлення, ідентичність, мовні стратегії, емоційність.

Постановка проблеми. У сучасному публічному просторі, де наукове знання дедалі частіше виходить за межі професійного середовища, питання про функціонування мовлення вченого набуває принципового значення. Особливе місце у цьому контексті посідає нобелівська промова – жанрово, стилістично й прагматично складний текст, який не обмежується ритуальним виконанням соціального етикету, а постає як форма висловлювання, що формує публічне уявлення про науку, її етичні межі, інституційну цінність і людський вимір.

Сучасна риторика розрізняє кілька видів красномовства – політичне, академічне, педагогічне, судове, військове, дипломатичне, релігійне, соціально-побутове, – кожен із яких має власні функції та мовні ознаки. Нобелівська промова, як зазначають С. Волощук та О. Дроботун, є сумішшю відразу кількох типів: академічного, епідейктичного та соціально-побутового [1, с. 77–78]. Гібридність забезпечує їй багатофункційність: виступи лауреатів не є сукупністю ритуальних формул чи протокольних кліше, а функціонують як мовні стратегії, спрямовані на конструювання авторства, культурно-історичного і символічного значення наукового досягнення. У цій площині особливо актуальним є аналіз прагматичних механізмів, за допомогою яких оратор інтегрує особисту історію в публічну структуру і перетворює науковий факт на комунікативну подію із соціальним значенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику публічного наукового дискурсу розглядають в межах різних гуманітарних парадигм, проте саме лінгвістичні дослідження останніх десятиліть звертають увагу на стратегії мовної репрезентації вченого як носія не лише знання, а й соціально значущої етики [3–6]. У цьому контексті особливої ваги набуває сучасне розуміння риторики, адже саме вона окреслює способи поєднання індивідуального стилю оратора з соціальними функціями дискурсу. Як зазначає Л. Мацько, сучасна риторика виходить далеко за межі традиційного розуміння науки про красномовство і застосовується в найрізноманітніших сферах мовного спілкування. Вона поєднує у собі технологічний апарат побудови висловлювань і текстів із настановою на соціальне функціонування дискурсу, що особливо важливо для аналізу публічних промов [7, с. 9]. Аналіз промов лауреатів Нобелівської премії у межах прагмалінгвістики є ще недостатньо репрезентованим у вітчизняній науці, хоча окремі спостереження щодо ритуальних структур церемоніального мовлення вже фіксуються [2, 8; 9]. Також спостерігається зростання інтересу до риторичних і семіотичних аспектів мовлення як засобу формування символічного авторитету в публічному полі [10; 11]. Ще у «Риториці» Арістотеля, де визначаються три засоби переконання (*ethos, pathos, logos*) та окреслюються жанри публічного мовлення, чітко прослідковується зв’язок

між словом і владою оратора [12, с. 6]. Проте залишаються не до кінця описаними способи, якими оратор створює баланс між академічністю й емоційністю, між інституційною мовною нормою і орієнтацією на аудиторію. Саме цей аспект вимагає ретельного аналітичного підходу, з урахуванням прагматичних, стилістичних і жанрових особливостей тексту.

Актуальність дослідження. У сучасному комунікативному просторі, де авторитет науки зазнає водночас суспільної підтримки і недовіри, роль мови як інструменту репрезентації науковця стає особливо значущою. Нобелівські промови, як приклад максимально публічного і водночас інституційно обумовленого дискурсу, виявляються ідеальним матеріалом для аналізу того, як через текст формуються образи науки, науковця і наукового знання.

Мета статті – окреслити прагмалінгвістичні особливості промов Нобелівських лауреатів.

Завдання дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати мовні та риторичні засоби, за допомогою яких у нобелівських промовах вибудовується жанрово-композиційна специфіка публічного авторства, що водночас утверджує наукову ідентичність мовця й адаптує академічний зміст до вимог соціального й інституційного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Нобелівські промови належать до окремого типу промов, де мова втрачає суто інформативну функцію і набуває властивостей репрезентації публічного досвіду. Йдеться не про констатацію досягнення, а про окреслення його значущості в координатах інституційного дискурсу, історичної тяглості та соціального наративу [13]. У такому контексті текст промови розгортається як складна мовленнєва подія, в якій мовець взаємодіє з аудиторією через факти, символи, образи, інтонації, спогади та припущення. Ця багатокомпонентність визначає потребу в прагмалінгвістичному аналізі – не так аналізі сказаного, як аналізі способу мовлення. У межах нашого дослідження йдеться саме про англомовний корпус нобелівських промов.

Нобелівські промови виформовують поліфонічний контекст, у якому поєднуються інституційна подія, публічна саморепрезентація й символічна реконструкція наукового шляху. Коли Донна Стрікленд починає промову словами *"Your Majesties, Your Royal Highnesses, Your Excellencies, dear laureates, ladies and Gentlemen"* [14], вона дотримується протоколу. Проте ця фраза є також маркером простору, в якому відбувається комунікативна подія. Її функція полягає у фіксації соціальної ієрархії і ритуалізації моменту. Це мовленнєвий прийом, що перетворює ситуацію з приватної чи наукової у публічно-церемоніальну і соціально вагому. Як слушно підкреслює С. Волощук, зачин нобелівської промови виконує не лише психологічну, але й концептуальну функцію, оскільки створює атмосферу очікування та підкреслює значущість події [1, с. 78].

Інша стратегія введення колективного суб'єкта долучає до події відсутніх і моделює мовний образ науки як колективного зусилля: *"On behalf of Arthur Ashkin, Gérard Mourou and me..."* [4] У наступному фрагменті прослідковуємо висловлення мовної солідарність через визнання здобутку і присутності іншого: *"Gerard and I want to add our congratulations to Arthur"* [4]. Подяка, що традиційно сприймається як частина етикету, у нобелівській промові трансформується в окрему риторичну площину, коли звучить: *"We thank the Royal Swedish Academy of Sciences and the Nobel Foundation for this magnificent honor"* [15]. Такий мовний акт виконує функцію, поруч з актом ввічливості, символічного перетворення лауреата на інституційно визнаного суб'єкта. Водночас використання множини «we» сигналізує про колективний характер подяки, постає ритуалом включення до символічного пантеону науки, а не особистого визнання. Зовсім інший рівень репрезентації промови відкривається там, де згадується про тих, кого зазвичай не видно. Висловлювання *"We are indebted to our students, post-doctoral fellows, and staff..."* [15]. Це одна із небагатьох комунікативних тактик, за допомогою якої науковець може висловити мовне визнання інституційної тіні – тієї численної частини наукового доробку, яка не представлена в медійному просторі, але є критично важливою. У межах публічного дискурсу крок до соціального відновлення справедливості позначає колективне авторство як етичну норму і комунікативну стратегію.

Одна з відмітних ознак нобелівських промов полягає у формулюванні мовної ідентичності мовця і структуруванні наукового мислення як суспільно значущого акту. Висловлювання *"Chemists are dreamers. We think up new molecules and we bring them to life"* [15] має стилістичне забарвлення, відтак створює семантико-символічне поле НАУКА::МИСТЕЦТВО (ТВОРЧІСТЬ). Метафора "*chemists are dreamers"*, транслює професійну ідентичність як набір компетенцій і як втілення певного світогляду. Такий підхід перегукується з епідейктичною моделлю мовлення, у якій мовець виступає не як коментатор, а як ретранслятор колективної етики, закріпленої за практикою науки [12, с. 6–7].

Риторика ідентичності не існує у вакуумі, а завжди передбачає комунікацію зі слухачем на основі особистої історії [16]. У цьому контексті доречно згадати приклад з виступу К. Ішіґуро, в якому промовець за допомогою особистісної історії виводить свою розповідь у публічний простір: *"I remember the large face of a foreigner, a Western man, illustrated in rich colors dominating the whole page of my book..."* [17]. Цей фрагмент демонструє, як індивідуальна візуальна картина перетворюється на засіб емпатійного впливу і дозволяє слухачеві ототожнитися з емоційним станом мовця під час мовленнєвого акту. Узагальнення набуває сили тоді, коли мовець інкорпорує в структуру промови елементи міжкультурного коду. Це добре ілюструє приклад *"The Nobel Shah, she said, was to promote heiwa, meaning peace or harmony"* [17], у якому слово «heiwa» не перекладається одразу, а пояснюється пізніше. Така затримка у передачі змісту створює інтонаційне напруження і водночас маркує культурну специфіку вислову, показуючи, що універсальні цінності можуть артикулюватися різними мовними формами. На цьому прикладі можна добре простежити перетин етнолінгвістики і прагмалінгвістика, оскільки окрім формування етосу (про) мовця, вибудовується сприйняття його промови як частини глобального наративу. Окремий пласт риторичних засобів пов'язаний із використанням стилістичних фігур, які надають висловлюванню впізнаваної інтонації. Відступаючи від традиційних структур наукового мовлення, промови демонструють високу стилістичну варіативність. У фразі *"Click chemistry gave us freedom to build molecules of unprecedented complexity"* [15] відчутна мовна інтенсифікація. Дієслівна конструкція "gave us freedom" створює ефект особистого звільнення, хоча мова йде про суто технічний процес. Це мовленнєвий прийом, покликаний трансформувати технічну термінологію у виразний комунікативний сигнал. Вислови такого штибу, як зазначає І. Кочан,

дозволяють транслювати логіко-емоційний синтез – структурну рису публічного мовлення, що має на меті не лише інформувати, а й переконувати [18, с. 331]. У наступному прикладі знаходимо парадокс: *"The ultimate power of our new chemistries lies in their simplicity"* [15]. Контрастність між словами "power" і "simplicity" надає йому афористичної ваги і забезпечує високу концентрацію смислу при мінімальній лексичній насиченості [19, с. 167]. Промова, таким чином, постає гібридним жанром сформованим на перетині кількох стилістичних і жанрових систем. Л. Мацько описує подібні явища як міжжанровий синтез, що поєднує в собі елементи академічного, церемоніального й суспільно-політичного мовлення [9, с. 193–194]. Відтак, нобелівська промова функціонує як поліфонічний текст, де наукова термінологія співіснує з публіцистичними образами, а інституційна риторика – з особистою оповіддю.

Одним із найбільш продуктивних інструментів гібридизації є чергування формальних і неформальних інтонацій, наприклад К. Ішіґуро згадує: *"Perhaps this moment left an impression because my mother's voice... was filled with a special emotion..."* [17] і апелює до емоційної пам'яті. Як наголошує П. Вайт, промова не є зафіксованим текстом, а формується як лінія між очікуванням слухача та прагматикою мовця [20, с. 84–85]. У подібному ключі проглядається стратегія самоіронії, яка виконує функцію зниження бар'єру між сценою та аудиторією. Її знаходимо у вислові *"As an arrogant youngster I took this for granted..."* [21].

Відтак, можемо говорити про специфічну форму авторства, притаманну нобелівському дискурсу – символічне авторство, що передбачає визнання себе (про(мовця)) частиною складнішого соціального механізму. У цьому полягає глибока різниця між типовим науковим виступом і церемоніальною нобелівською промовою: перший апелює до фахівців, другий – до суспільства загалом, формуючи зміст і значення. Цю ж логіку підкріплює структура викладу, яка уникає сухого переліку фактів, натомість вибудовується як розповідь, де технічна термінологія обрамлена наративною послідовністю. Нобелівським промовам притаманне емоційне забарвлення, яке є особливо помітним у завершальних висловлюваннях, де мовець дозволяє собі емоційну експресію без втрати академічної дистанції: *"There really is no excitement quite like it"* [4]. Інтеграція емоцій в академічне мовлення має на меті поділитися переживаннями і залучити аудиторію, що вибудовує й утверджує значущість події.

Таким чином, нобелівські промови формують певний інтелектуально-емоційний простір. І саме тому прагмалінгвістичний аналіз нобелівських промов має зосереджуватись не тільки на фактичному рівні висловлювань, а на способах, якими ці висловлювання конструюються, і на тих прагматичних намірах, які стоять за їхньою реалізацією. Важливо також зважати на ступінь підготовленості виступу, що визначає баланс між усталеністю і спонтанністю. Як слушно зауважує С. Абрамович, більшість церемоніальних виступів існує на перетині писаного тексту й імпровізованої подачі, що забезпечує ефект достовірності без втрати структурованості [8, с. 134–135]. У цьому контексті варто звернути увагу на феномен інтертекстуальності, як форма діалогу з історичними, культурними та науковими наративами. К. Лопер у своїй промові згадує: *"I join Marie Curie and Maria Goeppert-Mayer as the only women to win this prize..."* [4]. У цьому висловлюванні співставляються різні часові пласти, що дозволяє мовцю символічно ввести себе у дискурс наукової спадкоємності. Водночас саме інтертекстуальність виконує функцію ідентифікації у гендерному і професійному вимірі (важливо бути жінкою-науковицею і бути вписаною в історію). Не менш важливим є приклад з тієї ж промови: *"I cited her theory in my PhD thesis more than fifty years later"* [4], де простежуємо факт визнання побудованого через особистий науковий досвід. Цей фрагмент ілюструє тяглість знання і окреслює специфіку академічної поваги, він є прикладом того, як мовний акт стає формою етичного жесту, де інтелектуальна традиція виступає як ресурс і зобов'язання. Концепція риторики нобелівських промов полягає у глибшій інтерпретації науки. Твердження *"They democratize chemistry for the non-chemist"* [15] виводить наукову практику на відкриту суспільну платформу громадянських прав, освіти та доступності. Прикметним у цьому контексті є закінчення виступу Каролін Бертоцці: *"So tonight, let's raise a toast – to simplicity, to freedom, and to life"* [15]. Синтаксично впорядкована анафорична тріада підсилює значення конкретного наукового досягнення і вибудовує ритм для емоційної кульмінації.

Подібна тенденція простежується і в риторичному моделюванні наукової діяльності як естетичного процесу. У виступі Донни Стрікленд бачимо, як складна технічна процедура набуває майже поетичного опису: *"high-intensity lasers that can do magical things like take one color of laser light and turn it into a rainbow of colors"* [4]. Використання прикметника *"magical"* у контексті фізики виконує завдання метафоричного розширення, що дозволяє аудиторії побачити абстрактний експеримент як частину естетичного досвіду. Невід'ємним елементом нобелівських промов є персоналізації, яка реалізується завдяки риторичному запитанню. Риторичне запитання *"Are you feeling the fun?"* [4] насправді виконує функцію бесіди, воно імітує усну взаємодію і виводять слухача з позиції споглядача у простір активного сприйняття. Отже, формальний монолог набуває ознак живої комунікації. Схожу стилістичну функцію виконує іронія, яка у виступі Д. Стрікленд виявляється в репліці: *"He probably shouldn't have been thinking about lasers. He just couldn't help himself."* [14]. Іронія тут виконує подвійну роль – вона демонструє людське обличчя дослідника й водночас структурує тональність промови як відкриту до несподіванок, сумнівів, навіть помилок, де експертність більше не означає відчуження.

Роль ритму, повтору та паралелізму в структурі таких текстів неможливо недооцінити. Вони забезпечують естетичну завершеність і логічну послідовність промови. Повертаючись до згаданого вже прикладу *"to simplicity, to freedom, and to life"* [15], варто відзначити ритмічну симетрію і те, що ця тріада завершує текст, проте вона ніби залишає ехо формуючи післятекстове поле, яке зберігає вплив і після завершення цієї промови. Варто одразу зауважити, що мовна поведінка оратора дуже часто не піддається редукції до формальної структури чи логіки. Стратегія наративізації, яка, на перший погляд, порушує ритм офіційного тексту, виявляється внутрішньо обґрунтованим переходом до особистої історії як частини авторського ethos. Наратив виконує аргументативну функцію: через низку подій, причин, збігів і помилок мовець формує власну траєкторію у просторі накуового знання, і ця траєкторія водночас слугує соціальною моделлю. Слова *"I realized at an early stage that I might not become a very good doctor..."* [21]є актом самодефініції, у якому професійна доля не відділяється від саморефлексії.

Проаналізувавши мовні засоби, знаходимо припущення, яке знижує категоричність висловлювання і демонструє відкритість мовця до оцінювання себе з плином часу. Тут простежуємо певні етичні цінності вченого. Він не пропагує себе як експерта, що має всі відповіді, а людину, що шукає їх і усвідомлює межі свого досвіду.

Оповідь вписана в комунікативний контекст через граматичні та семантичні маркери, що зв'язують фрагменти біографії з загальнолюдськими цінностями. Конструкція *"Thanks to the concern and help of my parents..."* [21] за допомогою когезивного маркера "thanks to" визначає важливість соціальних зв'язків для індивідуального успіху. Аналогічно, особисте тут вбудовується у публічне. Коли К.Ішіґуро промовляє *"Am I happy to receive this honour? Yes I am"* [17], у цій фразі є інтонаційна пауза, майже діалогічна ситуація, де слухач уже присутній як умовний співрозмовник. Створюється ефект риторичного наближення, інтонація знімає дистанцію, аудиторія виявляється включеною в особисту зону мовця. Також варто звернути увагу на ті фрагменти промови, які, здавалося б, не відповідають нормам офіційного стилю, але при цьому чинять емоційно-експресивний вплив. Слова *"This turned out to be a minor disaster"* [21], на перший погляд, порушують церемоніальність, однак саме цей формат створює необхідний ефект довіри, у прагматичному сенсі такі висловлювання стають критично важливими, оскільки виводять виступ із площини офіційної комунікації в простір реальної міжособистісної взаємодії. Відвертість, легка іронія, дистанціювання від ролі безпомилкового професіонала задіюють механізми емпатії. Водночас ці риторичні фігури не спричиняють відхід від інституційних рамок. Наступний приклад *"We thank the Royal Swedish Academy of Sciences and the Nobel Foundation for this magnificent honor"* [15] зберігає ритуал офіційної подяки, хоча й містить підсилення емоційного регістру через прикметник "magnificent". Соціальне послання, яке формується у промовах, далеко виходить за межі подяки. К.Ішіґуро, наприклад, звертається до розмислів про сучасність трансформуючи промову із автобіографічної у суспільно-політичну: *"We live today in a time of growing tribal enmities..."* [17]. Метафора "tribal enmities" діагностує стан соціуму і позначає етичну позицію. Його промова постає філософським ессе, роздумом про межі солідарності, ідентичності і взаєморозуміння. Таким чином, аналіз промов лауреатів Нобелівської премії не може обмежуватись лише поверхневою структурою. Внутрішня логіка таких промов побудована на гібридності і комбінації наративного, символічного, інституційного й міжособистісного.

Висновки. У результаті здійсненого аналізу можна констатувати, що нобелівські промови, виголошені англійською мовою, виявляють складну комунікативну природу, в якій індивідуальний наратив і публічна риторика співіснують як взаємопов'язані модуси мовлення, що дозволяють донести зміст добутку науковця і закріпити його в культурному полі. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на компаративному аналізі прагматичних стратегій у промовах лауреатів з різних наукових галузей, а також на вивченні того, як змінюється характер публічного мовлення під впливом нових форматів наукової комунікації та трансформацій аудиторних очікувань.

Література:

1. Волощук І. П., Дроботун О. О. Комунікативно-прагматичні особливості промов нобелівських лауреатів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 67. С. 77–80.
2. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
3. Lamond I. R. Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk Teun A. van Dijk. *Journal of Language and Politics*. 2010. Vol. 9. P. 1–10.
4. Lauper C. Now, not everyone thinks physics is fun, but I do [Відео]. 2018. URL: https://www.youtube.com/watch?v=vzHE4TDYjsI
5. Lu Y., Zhou T. A critical discourse analysis of Chinese diplomatic speeches on China–US relations. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2024. Vol. 11. Article 1674.
6. Simon N. Investigating Ethos and Pathos in Scientific Truth Claims in Public Discourse. *Media and Communication*. 2020. Vol. 8, No. 1. P. 129–140.
7. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011.
8. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика. Львів : Світ, 2001.
9. Мацько Л. І. Риторика : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2006.
10. Leßmöllmann A., Dascal M., Gloning T. *Science Communication*. Berlin; Boston : De Gruyter Mouton, 2020. URL: https://doi.org/10.1515/9783110255522
11. Prasetya R. Analyzing political discourse: Linguistic and semiotic perspectives. *Journal of Political Sciences & Public Affairs*. 2024. Vol. 12, No. 1.
12. Rapp C. Aristotle's Rhetoric. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2022. P. 1–77.
13. Condit C. M. The character of scientists in the Nobel Prize speeches. *Public Understanding of Science*. 2018. Vol. 27, No. 4. P. 417–432.
14. Strickland D. Donna Strickland's speech at the Nobel Banquet, 2018. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/physics/2018/strickland/speech/
15. Bertozzi C. Carolyn Bertozzi, Nobel Prize in Chemistry, 2023. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/chemistry/2022/bertozzi/speech/
16. Parry-Giles S. J., Hogan J. M. (eds.). *The Handbook of Rhetoric and Public Address*. Chichester (West Sussex, UK) : Wiley-Blackwell, 2010.
17. Kazuo I. Nobel Banquet speech by Kazuo Ishiguro, 2017. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2017/ishiguro/speech/
18. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ : Знання, 2003.
19. Taylor R. *Understanding the Elements of Literature*. London : The Macmillan Press Ltd., 1981.
20. White P. R. R. Telling media tales: The news story as rhetoric : Unpublished doctoral dissertation. 1998.
21. Lindahl T. One teacher even failed me in Chemistry, 2015. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/chemistry/2015/lindahl/speech/

Bondarchuk N., Bielova K. Pragmatics of English Nobel Prize speeches: linguistic features and strategies of influence

Summary. The article deals with a pragmatic analysis of English Nobel Prize speeches as a complex hybrid genre of public discourse. The study focuses on the linguistic mechanisms that transform a ceremonial speech into a complex communicative event, where the personal intertwines with the public and institutional, and the scientific with the ethical and symbolic. It highlights the role of such speeches in shaping the public image of science and scientists, their genre and compositional organisation, as well as pragmatic tactics

for constructing authority, identity, and social and scientific significance. The analysis covers linguistic strategies, stylistic figures, intonation techniques, intertextual connections, and intercultural codes that form a new model of public speech. The research material consists of a selected corpus of English speeches by Nobel laureates from different years and disciplines, including speeches by Carolyn Bertocci, Donna Strickland, Thomas Lindahl, and Kazuo Ishiguro, which allowed for the comparison of scientific and humanistic rhetorical models without limiting the scope to specific fields. Nobel Prize speeches, as an example of discourse that is both highly public and institutionally conditioned, are ideal material for analysing how images of science, scientists and scientific knowledge are formed through text. The novelty of the work lies in the systematisation of pragmatic strategies in English Nobel speeches as a separate subgenre of public scientific discourse, highlighting their intonational and semantic features that ensure the effect of trust, audience presence and memorability of formulations. The examples provided demonstrate the complexity of speech forms and how much the speaker's status changes depending on the choice of linguistic means. The structural components of speech are also of considerable importance, as they are strictly motivated by pragmatics. Therefore, we can argue that a Nobel speech is a hybrid genre that exists on the border between ceremony and personal narrative, between regulated forms and individual speech acts. Further research could focus on a comparative analysis of pragmatic strategies in speeches by laureates from different scientific fields, as well as on studying how the nature of public speaking is changing under the influence of new formats of scientific communication and transformations in audience expectations.

Key words: Nobel Prize speech, pragmatics, rhetorics, institutional discourse, identity, speech strategies , emotional affect.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.111(092):81'42:81'373.7
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.5

Борисенко Н. Д.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка
https://orcid.org/0000-0002-2713-4864

Ласінська Т. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0000-0002-9513-1817

СТРАТЕГІЯ ВВІЧЛИВОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ ГЕРОЇВ ОСКАРА ВАЙЛДА: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглянуто використання мовленнєвих актів, що реалізують стратегію ввічливості або порушують принцип ввічливості, у персонажному мовленні героїв комедії Оскара Вайлда "The importance of Being Earnest". Класична комедія положень розповідає про кумедні ситуації, що вимагають швидкої реакції від героїв, поведінка яких спирається на мову пристойності. Розвідка розглядає персонажне мовлення п'єси як таке, що має стилізований характер та узгоджується з принципом та максимами ввічливості, відображаючи стереотипи мовлення аристократичного кола Великої Британії кінця XIX століття. Дослідження зосереджується навколо того, як використання стратегії ввічливості та порушення відповідного принципу у мовленні персонажів конструює характери героїв, дозволяє авторові відтворити суспільну ієрархію вікторіанської епохи. Дослідження констатує, що, оскільки Оскар Вайлд належав до аристократичного кола, у своїй комедії він втілює свій власний досвід спілкування з представниками вищого класу. Цей факт дозволяє розглядати персонажне мовлення як втілення стратегій та моделей спілкування, які були характерними для вищого класу британського суспільства. У розвідці нами розглянуто реалізацію стратегію ввічливості за допомогою низки мовленнєвих актів. З'ясовано, що комплімент та схвалення узгоджуються з максимою схвалення та підвищують статус слухача. Мовленнєвий акт вибачення направлений на збільшення згоди між комунікантами та сигналізує про повагу до адресата. З урахуванням вимог максими щедрості пов'язане використання мовленнєвого акту обіцянки. Непряме прохання демонструє повагу до слухача. У ситуаціях, коли герої п'єси порушують принцип ввічливості, що знижує статус слухача, перевага надається таким мовленнєвим актам та мовним засобам, які мінімізують нанесення шкоди слухачеві. Мовленнєвий акт поради, хоча і порушує максиму такту, дозволяє залишатися у межах ввічливого спілкування, оскільки не є обов'язковим для виконання. Поступка та висування вимог до поведінки слухача порушують особистий простір останнього та вступають у протиріччя з максимами такту та великодушності, в той час, як мовленнєвий акт відмови порушує максиму великодушності. Негативна оцінка слухача нехтує максимою схвалення та скромності.

Ключові слова: О. Вайлд, драма, персонажне мовлення, соціальний статус, стратегія, мовленнєвий акт, ввічливість.

Постановка проблеми. Персонажне мовлення драматичного твору постійно привертає увагу спеціалістів у галузі лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики [1]. Незважаючи на той факт, що авторами реплік дійових осіб є драматурги, а, отже, драматичний діалог має стилізований характер, останній узгоджується з максимами [2] та стратегіями ввічливості [3], надає уявлення про те, яким чином будується інтеракція у спільноті. У дослідженні ми виходимо з тези про те, що драматург як член спільноти наділяє своїх героїв тими стратегіями мовлення, які є характерними для представників цієї спільноти, оскільки має на меті створити образи, які відображають мовлення типових членів суспільства.

З іншого боку, персонажне мовлення драматичного твору, який є майже повністю діалогом або полілогом, є практично єдиним засобом характеризації дійових осіб, їхніх взаємовідносин [4] та надає вичерпну інформацію про їхню соціально-статусну позицію. Остання визначається як певне місце, яке є більш чи менш престижним, що займає комунікант у ієрархії спільноти чи групи. Статус особи формується на основі її приналежності до прошарку суспільства, походження, віку, роду занять, освіти та статі, що дозволяє говорити про комплексний характер статусу [5]. Мовлення індивіда відображає його статус та сигналізує слухачеві на яку повагу мовець розраховує у взаємодії. У цьому зв'язку особливу роль відіграє використання стратегії ввічливості, яка дозволяє учасникам спілкування відводити опонентам ту роль, на яку останні претендують.

П'єса "The importance of Being Earnest" [6] належить до жанру комедії положень, де дійові особи потрапляють у кумедні обставини [7], які вимагають від них кмітливих рішень, та використовують кодекс поведінки, що спирається на мову пристойності [8]. З іншого боку, зазначений твір сприймається літературознавцями як соціальний коментар, що зосереджує увагу на поверхневості представників аристократичного кола вікторіанської епохи [9]. Прагматичний підхід до аналізу персонажного мовлення, використання основних положень теорії мовленнєвих актів дозволяє глибше зрозуміти, як такі автори, як О. Вайлд, створюють діалог, що одночасно розважає та тонко критикує суспільні норми [10], демонструє розвиток

дійових осіб та сюжету через стратегічний лінгвістичний вибір та взаємодію персонажів [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження драматичних творів у царині мовознавства направлені на визначення того, наскільки драматичний діалог відображає реальне спілкування представників спільноти та співвідноситься з ним [12]. Важливим аспектом прагматичного аналізу драми є вивчення того, як персонажне мовлення узгоджується з максимами принципу ввічливості та кооперації, керує динамікою комунікативної взаємодії та впливає на стосунки персонажів [4]. Наразі дискурсивний підхід до дослідження мови драми класифікує п'єси як окремий жанр, визнаючи їхню унікальну дискурс-структуру, яка забезпечує розвиток персонажів через діалог [13]. Висловлення персонажів розглядаються як комунікативна дія, а мовленнєві акти аналізуються як один з основних засобів зображення дійових осіб [14]. Водночас, дослідники зазначають, що комплексний аналіз драматичного діалогу у ракурсі теорії мовленнєвих актів та принципу ввічливості залишається сферою, що потребує подальших розвідок [15].

Актуальність дослідження драматичного діалогу крізь дзеркало прагматики визначається і тим, що такий підхід дозволяє виявити соціальну динаміку драматичних текстів та забезпечити інтерпретацію персонажного мовлення із урахуванням прихованих смислів, що містяться у репліках дійових осіб [15]. Такі дослідження включають аналіз невідповідності між тим, що персонаж говорить, і тим, що імпліцитно передано, концепцію, що є центральною для розуміння нюансів взаємодії персонажів та тематичного розвитку в п'єсах [1].

Дослідження принципу ввічливості на матеріалі драматичного тексту отримало новий поштовх у XXI столітті [2; 16]. Так, зв'язок між використанням модальних дієслів та дотриманням і порушенням принципу ввічливості у персонажному мовленні драматичних творів досліджують на матеріалі п'єс В. Шекспіра. Застосування прагматичного аналізу до драматичних текстів ново англійського періоду дозволяє висвітлити складну взаємодію стратегії ввічливості, засобів епістемічної модальності та пресупозицій, які разом сприяють стратегічній організації дискурсу персонажів [17]. Крім того, реалізацію стратегій ввічливості як демонстрацію соціального статусу вивчають на матеріалі античних трагедій [18].

Постановка завдання. Наша розвідка присвячена дослідженню того, як персонажне мовлення комедії Оскара Вайлда "The importance of Being Earnest" [6] конструює характери героїв, сприяє розгортанню сюжету та відтворює складний ієрархічний соціо-культурний контекст вікторіанської епохи [11; 19; 20] в аспекті реалізації ввічливих та неввічливих стратегій та дозволяє персонажам реалізувати власні позалінгвальні цілі [21; 22]. У класичній комедії Оскара Вайльда "The importance of Being Earnest" двоє джентльменів закохуються в дівчат, які мріють вийти заміж за чоловіка на ім'я Ернест. Щоб сподобатися коханим, обидва чоловіки починають користуватися цим іменем, що призводить до кумедних непорозумінь. Наприкінці все з'ясовується: друзі виявляються рідними братами, старшого з них справді звуть Ернест, тож ніщо більше не заважає їхнім весіллям.

Методика дослідження. У нашій розвідці ми виходимо з того факту, що хоча репліки персонажів є створеними британським драматургом О. Вайлдом, останній є членом британської лінгвокультурної спільноти, відноситься до вищого класу суспільства, а, отже, у своїй комедії виводить таких дійових осіб, мовлення яких втілює його особистий досвід спілкування та стереотипи його оточення щодо того, як мають поводитися представники аристократії. Цей факт дозволяє нам досліджувати персонажне мовлення п'єси О. Вайлда як відображення тих моделей спілкування, які дійсно використовувалися в аристократичному колі у Великій Британії у 1890х роках, коли була написана комедія.

На першому етапі розвідки шляхом суцільної вибірки у п'єсі Оскара Вайлда "The Importance of Being Earnest" у мовленні персонажів, що належать до аристократичного кола, виокремлено репліки, які реалізують стратегію ввічливості або порушують принцип ввічливості. На другому етапі було класифіковано та описано мовленнєві акти та мовні засоби, які сприяють реалізації зазначеної стратегії або порушують принцип ввічливості. Третій етап дослідження включив узагальнення результатів та формулювання подальших перспектив дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження мовлення дійових осіб комедії "The Importance of Being Earnest" дозволяє виокремити стратегію ввічливості та мовленнєві акти, що її реалізують чи порушують принцип ввічливості, у мовленні персонажів. У розвідці ми виходимо з тези про те, що, відповідно до принципу ввічливості, остання є цілісною багатоаспектною нормою, що включає у себе уявлення членів окремої верстви або лінгвокультурної спільноти про етичні норми поведінки у процесі спілкування [3]. Ввічливість як стратегія передбачає поблажливість до слухача, врахування його інтересів, зменшення розбіжностей з ним, взяття на себе обіцянок та демонстрацію симпатії [2]. За такого сценарію мовець, використовуючи стратегію ввічливості, визнає за слухачем ту соціальну роль, на яку останній претендує, або відводить йому навіть більш високу роль. У протилежному випадку, коли мовець не враховує інтереси слухача, говоримо про порушення мовцем принципу ввічливості.

У руслі стратегії ввічливості реалізуються мовленнєві акти компліменту, які відповідають реалізації максими схвалення, що радить мовцю схвалювати особистість та вчинки слухача. Комплімент характерний для мовлення персонажів-чоловіків та демонструє у п'єсі їхнє захоплення жінками. Наприклад:

Algernon: *Because you are like a pink rose, cousin Cecily* [6].

Jack: *You're quite perfect, Miss Fairfax* [6]. Як бачимо з вищенаведених прикладів, комплімент стосується зовнішності жінки (*like a pink rose*) та її особистості (*quite perfect*).

Мовленнєвий акт схвалення, що узгоджується з відповідною максимою, стосується позитивної оцінки розумових та моральних якостей слухача та не обмежується спілкуванням представників протилежних статей. Як от у мовленні молодої жінки, яка звертається до своєї наставниці:

Cecily: *How wonderfully clever you are!* [6]. У цьому випадку схвалення розумових здібностей співбесідниці підсилюється прислівником *wonderfully*, що має значення *in a way or to an extent that excites wonder, astonishment, or amazement* [23] та демонструє високий ступінь захоплення якостями адресата.

Мовленнєвий акт вибачення, що узгоджується з вимогою збільшувати власні витрати та демонструвати повагу до співрозмовника, реалізується тіткою по відношенню до племінника:

Lady Bracknell: *I'm sorry if we are a little late, Algernon, but I was obliged to call on dear Lady Harbury* [6]. При цьому, мовець

сигналізує слухачеві про залежність вибачення від порушення правил поведінки (*if we are a little late*). Додатково використано мовленнєвий акт самовиправдання з дієсловом у пасивному стані *to oblige*, що має значення *to force someone to do something, or to make it necessary for someone to do something* [24] та підкреслює обов'язковий характер дії, яка змусила мовця порушити правила етикету.

Обіцянка як мовленнєвий акт відповідає максимі щедрості, відповідно до якої мовець намагається збільшувати власні витрати у спілкуванні. До прикладу:

Algernon: *I'll speak to Bunbury, Aunt Augusta, if he is still conscious, and I think I can promise you he'll be all right by Saturday* [6]. У цьому випадку племінник використовує подвійну обіцянку, звертаючись до тітки, якій хоче догодити.

Відповідно до максими такту мовець має поважати автономію слухача та зменшувати вимоги до нього. У цьому зв'язку непрямий мовленнєвий акт прохання, який реалізує запит дозволу, має на меті отримати від слухача згоду на здійснення мовцем певних дій. Наприклад:

Jack: *And I would like to be allowed to take advantage of Lady Bracknell's temporary absence…* [6]. Як бачимо з прикладу, фраза *I would like to* слугує для ввічливого вираження бажання мовця, пасивна конструкція *to be allowed* підкреслює, що рішення щодо реалізації бажання мовця поспілкуватися зі слухачем на самоті залежить саме від слухача.

Особливий інтерес в аналізованому матеріалі представляють випадки, коли мовці, які належать до аристократичного кола, використовують мовленнєві акти, що знижують статус слухача та порушують принцип ввічливості. Так, мовленнєвий акт поради підвищує статус мовця, відводить йому роль компетентної людини, знижує статус слухача та ставить його у залежне від мовця становище людини, яка потребує інструкції щодо подальшої поведінки. Хоча цей мовленнєвий акт дозволяє уникнути прямого спонукання до дії та не є обов'язковим до виконання, він порушує максиму такту та автономію співбесідника:

Jack: *You had much better dine with your Aunt Augusta* [6]. У спілкуванні друзів для реалізації поради використовується структура *You had better* підсилена кваліфікатором *much.*

Мовленнєвий акт поступки демонструє, що мовець вимушений взяти на себе певні зобов'язання по відношенню до слухача. Комбінування поступки з умовою, що висуває вимоги, після виконання яких слухачем мовець піде на поступку, порушує максиму такту та великодушності. До прикладу:

Algernon: *I'll reveal to you the meaning of that incomparable expression as soon as you are kind enough to inform me why you are Ernest in town and Jack in the country* [6]. Під час використання комбінації мовленнєвого акту поступки та умови, остання зменшує свою категоричність за рахунок формальної лексики (*to inform me*) та позитивної характеристики прогнозованої поведінки слухача (*you are kind enough*).

Максима великодушності порушується, коли реалізується мовленнєвий акт відмови. Наприклад:

Algernon: *I am afraid, Aunt Augusta, I shall have to give up the pleasure of dining with you to-night after all* [6]. Використання модального еквівалента *have to* дозволяє мовцю акцентувати увагу на вимушеному характері відмови. Позитивна характеристика події (*pleasure of dining with you*) додатково знижує негативний ефект від відмови.

Мовленнєвий акт негативної оцінки, що порушує максиму схвалення та скромності, пом'якшується завдяки використання низки засобів, що знижують її грубість:

Algernon: I think that is rather mean of you, Ernest, I must say [6]. Як бачимо з прикладу, негативна оцінка, яка реалізована за допомогою прикметника негативної оцінки (*mean*) пом'якшується за рахунок використання кваліфікатора (*rather – quite; to a slight degree* [24]), що знижує ступінь оцінки. Використання фраз *I think* та *I must say* робить оцінку більш суб'єктивною та сигналізує про вимушений характер її демонстрації.

Висновки. Розвідка дозволила дійти висновку, що у п'єсі Оскара Вайлда "The importance of Being Earnest", що є комедією положень, персонажі, які належать до аристократичного кола, у приватному спілкування реалізують стратегію ввічливості завдяки низці мовленнєвих актів. Серед останніх виділяємо комплімент та схвалення, що відповідають максимі схвалення, яка рекомендує висловлювати позитивну оцінку слухача; вибачення, що, відповідно до максими згоди, направлене на створення гармонійних стосунків, уникнення конфлікту та незгоди; обіцянку, яка реалізує вимоги максими щедрості, що приписує адресанту брати на себе зобов'язання відповідно адресата; непряме прохання, яке демонструє повагу до слухача. Водночас, у персонажному мовленні має місце порушення принципу ввічливості та його максим у тих випадках, коли дійові особи реалізують мовленнєві акти поради за рахунок того, що порушується максима такту. Мінімізація нанесення шкоди забезпечується ввічливим та необов'язковим характером мовленнєвого акту. Максиму такту та великодушності порушують мовленнєві акти висування вимог до слухача та поступки, яка демонструє вимушений характер взяття на себе зобов'язань. У протиріччя з максимою великодушності вступає мовленнєвий акт відмови. Негативна оцінка адресата порушує одночасно максими схвалення та скромності. **Подальші перспективи дослідження** полягають у вивченні застосування стратегії ввічливості у персонажному мовленні сучасної американської драми.

***Література*:**

1. Betti M. J., Khalaf N. S. A Pragma-Stylistic Study of Implicature in Shakespeare's Hamlet and Twelfth Night. *International Linguistics Research*. 2021. 4(3), P. 12–31. https://doi.org/10.30560/ilr.v4n3p12
2. Leech G.N. The Pragmatics of Politeness. Oxford : University Press, 2014. 343 p.
3. Brown P., Levingson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. 345 p.
4. Piazza R. Dramatic discourse approached from a conversational analysis perspective: Catherine Hayes's Skirmishes and other contemporary plays. *Journal of Pragmatics*. 1999. Vol. 31. Issue 8. P. 1001–1023. https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00050-8
5. Mallinson Ch. Social Class, Social Status and Stratification: Revisiting Familiar Concepts in Sociolinguistics. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. 2007. Vol. 12. Issue 2. P. 149–163.
6. Wilde O. The Importance of Being Earnest. London : Penguin Popular Classics, 1994. 67 p.
7. Tadie A. "An age of surfaces": the language of the comedy in The 'Importance of Being Earnest' by Oscar Wilde. *Études anglaises*. 2005. Vol. 58. Issue 3. P. 323–335.
8. Mackie G. The Function of Decorum at the Present Time: Manners, Moral Language, and Modernity in "an Oscar Wilde Play". *Modern Drama*. 2009. № 52. P. 145–167. https://doi.org/10.3138/md.52.2.145.

9. Lalonde J. A "Revolutionary Outrage": The Importance of Being Earnest as Social Criticism. *Modern Drama*. 2005. Vol. 48. # 4. P. 659–676. https://doi.org/10.1353/mdr.2006.0032.
10. Ступницька Г.І. Жанрові особливості комедій О. Вайлда «Як важливо бути серйозним» і Б. Шоу «Зброя і людина». *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2010. №10. С. 116–125.
11. Bennison N. Discourse analysis, pragmatics and the dramatic 'character': Tom Stoppard's Professional Foul. *Language and Literature*. 1993. № 2 (2) P. 79–99.
12. Yugay N. Y. The Analysis Of Personage Speech Characteristics In Pragmatic Aspect. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2021. № 12. P. 127–130. https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue12–21.
13. Culpeper J., McIntyre D. Drama: Stylistic Aspects. *Encyclopedia of Language & Linguistics* / ed. by K. Brown. Amsterdam : Elsevier Ltd, 2005. P. 772–786.
14. Нечай Н.В. Емфатизація мовлення персонажів драматичного тексту в перекладі. *Закарпатські. Філологічні студії*. Випуск 13. Том 3. Видавничий дім. «Гельветика». 2020. С. 56–60. 1 https://doi.org/0.32782/tps2663-4880/2020.13-3.10
15. Sinha K. The Role of Pragmatics in Literary Analysis: Approaching Literary Meaning from a Linguistic Perspective. *International Journal of English and Comparative Literary Studies*. 2021. Vol. 2. Issue 2. P. 29–40. https://doi.org/10.47631/ijecls.v2i2.211
16. Борисенко Н.Д. Відмова крізь призму принципу ввічливості: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі сучасної британської драми). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2016. № 22. С. 77–79.
17. Nakayasu M. Modals, Speech Acts and (Im)Politeness: Interactions in Shakespeare's Plays. *Studia Anglica Posnaniensia*. 2013. Vol. 48. Issue 4. P. 5–33. https://doi.org/10.2478/stap-2013-0012
18. Emde Boas van E. Language and Character in Euripides' Electra. Oxford : Oxford University Press, 2017. 319 p.
19. Hasan A. The power of words: Exploring language and communication in English literature. *Journal of Language, Literature, Social and Cultural Studies*. 2024. №2. P. 122–134. https://doi.org/10.58881/jllscs.v2i2.80
20. Rahman F., Weda, S. Linguistic deviation and the rhetoric figures in Shakespeare's selected plays. *XLinguage 'European Scientific Language Journal'*. 2019. Vol. 12. Issue 1. P. 37–52. https://doi.org/10.18355/XL.2019.12.01.03
21. Al-Duleimi A., Hammoodi W. A Pragmatic Study of Strategic Maneuvering in Selected Political Interviews. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2015. Vol. 5. P. 79–99. https://doi.org/10.4236/ojml.2015.51008
22. Jegede O.O. Speech Acts in the Digital Sphere: A Corpus-Based Exploration of Interactional Dynamics on Social Media Platforms. *Corpus-based Studies across Humanities*. 2024. Vol. 2 Is. 2. P. 359-383. https://doi.org/10.1515/csh-2024-0023
23. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/
24. Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/

Borysenko N., Lasinska T. The strategy of politeness in the personages' speech of Oscar Wilde's characters: a sociolinguistic aspect

The article examines the use of speech acts that implement the strategy of politeness or violate the principle of politeness in the personages' speech of Oscar Wilde's comedy 'The Importance of Being Earnest'. This classic comedy of manners presents comical situations that require quick reactions from the characters, whose behaviour is based on the language of propriety. The research examines the personages' speech as stylized and consistent with the principle and maxims of politeness, reflecting the speech stereotypes of the aristocratic circles of late 19th-century Britain.

The study focuses on how the use of politeness strategies and violations of the corresponding principle in the personages' speech construct their personalities, allowing the author to reflect the social hierarchy of the Victorian era. The study states that, since Oscar Wilde belonged to aristocratic circles, he embodies his own experience of communicating with the upper class members in his comedy. This fact allows us to consider the characters' speech as the reflection of the communication strategies and models that were characteristic of the upper class in British society. In this study, we examine the implementation of the politeness strategy through a series of speech acts. We have found out that compliments and approvals agree with the maxim of approval and raise the status of the listener. The speech act of apology is aimed at increasing agreement between interlocutors and signals respect for the addressee. The use of the speech act of promise is associated with the requirements of the maxim of generosity. Indirect request demonstrates the respect for the listener. In situations where the characters in the play violate the principle of politeness, which lowers the status of the listener, preference is given to speech acts and language means that minimize harm to the listener. The speech act of advice, although violating the maxim of tact, allows the speaker to remain within the bounds of polite communication, since it is not obligatory to react to it. Concessions and demands to listener's behaviour violate the listener's personal space and contradict the maxims of tact and generosity, while the speech act of refusal violates the maxim of generosity. The listener's negative assessment neglects the maxims of approval and modesty.

Key words: O. Wilde, drama, personages' speech, social status, strategy, speech act, politeness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.133.1'373.611:159.946.3
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.6

Бритвін Д. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0009-0007-0811-2014

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЧАСУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПІДХІД

Анотація. Стаття присвячена когнітивно-семантичному аналізу категорії часу у французькій мові, що розглядається як комплексна концептуальна структура, яка організує інтерпретацію подієвості та відношень між ситуаціями у мовленнєвій діяльності. У роботі уточнено статус часу як базового когнітивного концепту, що поєднує абстрактні уявлення про тривалість, послідовність і зміну станів із конкретними мовними засобами їх вираження. Розкрито механізми метонімізації та метафоризації, які забезпечують актуалізацію часового значення у лексичних та граматичних конструкціях французької мови. Показано, що граматичні часи функціонують не лише як формальні маркери локалізації подій на часовій осі, але як репрезентанти різних когнітивних моделей сприйняття ситуації: *Présent* реалізує актуальність події, *Imparfait* відтворює внутрішню тривалість і фоновість, *Passé composé* позначає завершеність та результативність, тоді як *Futur simple* та *Futur proche* різняться за ступенем наближеності майбутньої дії до досвіду мовця. У лексичній підсистемі увагу зосереджено на трьох стабільних моделях концептуалізації часу: «час як рух», «час як ресурс», «час як простір». Перша модель структурує час як послідовність переходів і динамічну траєкторію; друга трактує час як обмежену величину, що може витрачатися або накопичуватися; третя локалізує подію в межах умовного когнітивного простору, що має внутрішню структуру та межі. Доведено, що ці моделі не функціонують ізольовано, а формують узгоджену концептуальну систему, у межах якої мовець інтерпретує, організує та вербалізує часові відношення. Отримані результати дозволяють розглядати категорію часу як інтегративний компонент мовної картини світу, що поєднує граматичні, лексичні та дискурсивні параметри. Перспективним визначено подальше вивчення варіативності концепту часу в усному, художньому та медійному дискурсах.

Ключові слова: актуальність, завершеність, тривалість, послідовність подій, метафоризація, метонімізація.

Постановка проблеми. Темпоральність у французькій мові традиційно описується крізь призму морфологічних парадигм та їхніх синтаксичних умов уживання. Водночас поза належною увагою часто лишається когнітивна організація смислу, що узгоджує граматичні форми з лексико-фразеологічними та дискурсивними засобами вираження часу. Проблема полягає у відсутності цілісної моделі, яка б поєднувала ментальні схеми події (актуальність, тривалість, межа, перспектива), граматичні реалізації (*Présent, Imparfait, Passé composé, Futur simple / Futur proche*) і лексико-семантичні патерни (метафори «час як рух/подорож», «час як ресурс», «час як простір») у єдиному описі. Наявні описи часів, як правило, локалізують аналіз у площині категорій «теперішність/минулий/майбутній» або «завершеність/незавершеність», тоді як механізми переходу між планами події (фон vs. подієва точка; близька vs. дистанційована перспектива) та їхнє лексичне профілювання розглядаються фрагментарно. Недостатньо описаною лишається і взаємодія темпорального дейксиса та анафоричних процедур з аспектуальними параметрами у реальному дискурсі: як саме мовні одиниці «прикріплюють» подію до актуального ракурсу мовця, як позначають межі та як картографують часові інтервали. Практична значущість проблеми виявляється у потребі стандартизованих інтерпретаційних критеріїв для корпусного анотування, автоматичного аналізу дискурсу та навчальних описів для романістики. Без уточнення когнітивно-семантичних підстав вибору форм неможливо послідовно пояснити варіативність темпоральних стратегій у різних жанрах і регістрах, а також узгодити граматичний опис із фразеологією та стійкими колокаціями. Отже, постає завдання побудувати узгоджену модель концептуалізації часу у французькій мові, що: формалізує відповідності між ментальними схемами та граматичними/лексичними реалізаціями; описує операції визначення меж і перспективування події; враховує дискурсивно-жанрові умови. Таке розв'язання дозволить уточнити механізми інтерпретації темпоральності та забезпечити порівнюваність емпіричних досліджень у межах романістики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній лінгвістиці проблематика концептуалізації часу перебуває у фокусі досліджень, пов'язаних із когнітивною семантикою та лінгвокультурологічним підходом. Значний інтерес становлять праці, присвячені репрезентації темпоральних категорій у франкофонній мовній картині світу. Зокрема, у роботі О. Семенової здійснено аналіз вербалізації концептів «час» і «простір» на матеріалі франкомовної культури, що дозволяє простежити тісний взаємозв'язок темпоральних і локативних параметрів у мовному мисленні [1]. У дисертаційному дослідженні В. Шмат увага зосереджена на семантичних особливостях фразеологізмів із культурно маркованими компонентами, що відображають стереотипізовані способи осмислення часу у французькій фразеосфері [2]. Аналогічно, А. Семенюк досліджує культурно марковану лексику, зокрема в аспекті її семантико-прагматичних характеристик, що має безпосередній стосунок до мовних моделей темпоральності [3].

Окремим напрямом є аналіз темпоральних структур у дискурсі. Дослідження Д. Ковінкіної акцентує увагу на функціонуванні темпоральних маркерів у політичному франкомовному медіадискурсі, де час виявляється інструментом формування комунікативної стратегії та інтерпретації соціальних подій [4]. Питання футуральності як психолінгвістичного та культурного феномена розглядають І. Кірковська та М. Шевченко, висвітлюючи механізми уявної проєкції майбутнього і її мовного кодування [5]. У зіставному аспекті концепт часу аналізують С. Каленюк і Л. Савчук, демонструючи, що національно-мовні моделі можуть суттєво відрізнятися за аксіологічними та когнітивними параметрами [6].

Низка новітніх досліджень приділяє увагу темпоральним формам у зв'язку з когнітивними порушеннями мовлення. Зокрема, праця N. Cordonier та M. Fossard простежує розходження у використанні часів у носіїв французької мови з афазією різних типів, що дозволяє виявити ментальні механізми обробки темпоральних відношень [7]. У сфері дидактики S. Behra та D. Macaire аналізують категорію просторово-часового досвіду як основу формування міжкультурної компетентності [8]. Концептуальні засади когнітивної інтерпретації часових структур розгортаються також у роботах J. Gabaret, який порушує питання лінгвістичного релятивізму [9], та G. Col, що визначає можливості та межі діаграм у когнітивній семантиці [10]. Незважаючи на наявність розвідок, проблема інтегрованого опису часу у французькій мові як когнітивного концепту і як системи граматико-лексичних реалізацій залишається недостатньо висвітленою. Зокрема, потребує уточнення питання відповідності між ментальними схемами події та мовними засобами її структурної інтерпретації, що і визначає актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає у встановленні когнітивних механізмів концептуалізації часу у французькій мові та описі їх лінгвальної реалізації на граматичному і лексико-семантичному рівнях. Завдання дослідження полягають у тому, щоб проаналізувати статус часу як концептуальної категорії у когнітивній лінгвістиці та визначити його місце в структурі мовного досвіду, охарактеризувати граматичну категорію часу у французькій мові з урахуванням когнітивно-семантичних параметрів її функціонування, а також виокремити і описати основні лексико-семантичні моделі концептуалізації часу («час як рух», «час як ресурс», «час як простір») і з'ясувати їх когнітивні інтерпретації.

Об'єктом дослідження є концептуальна категорія часу та її мовна репрезентація у французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Категорія часу належить до фундаментальних елементів структуризації людського досвіду. У мовній системі вона функціонує як комплексне когнітивне утворення, що поєднує абстрактні уявлення про тривалість, послідовність і зміну з конкретними мовними засобами їх вербалізації. Концепт *часу* не зводиться до окремого лексичного значення: він репрезентує цілу мережу семантичних, граматичних і прагматичних кореляцій, що дозволяють позначати відношення між подіями, встановлювати їх взаємне розташування та окреслювати межі ситуацій у мовленні. У цьому сенсі час становить когнітивну категорію, що організує інтерпретацію дійсності на рівні концептуальної системи й водночас має усталену мовну реалізацію.

У французькій мові концепт часу актуалізується через взаємодію граматичних часів, дієслівних аспектуальних параметрів, темпоральних дейктичних маркерів і лексико-фразеологічних моделей. Такі одиниці не існують ізольовано: вони формують мережу значень, що відображає базові когнітивні операції – локалізацію події щодо моменту мовлення (*Présent*), її завершеність чи незавершеність (*Passé composé, Imparfait*) або уявлення про майбутнє як більш чи менш визначений простір можливостей (*Futur simple, Futur proche*). Таким чином, мова не лише кодує, а й формує спосіб осмислення часових відношень [11].

Якщо розглядати категорію часу у ширшій когнітивній перспективі, то її статус виявляється у зв'язках з іншими базовими схемами досвіду – рухом, простором і зміною станів. Тобто, подібно до того, як просторові координати задають орієнтацію тіла у фізичному світі, часові координати визначають послідовність і тривалість подій у світі концептуальному. У низці мов, включно з французькою, часові характеристики часто описуються через просторові або кінетичні параметри. Це свідчить, що концептуальна структура часу опирається на перцептивні та тілесні схеми, які формують основу когнітивної категоризації [12, 13].

На відміну від загальних когнітивних схем, які забезпечують глобальну організацію досвіду, метонімізація діє на рівні локальних зв'язків між частинами ситуації. Вона виступає механізмом, за допомогою якого окремі елементи або фрагменти події використовуються для позначення часових відношень. Принцип суміжності, що лежить в основі метонімії, дає змогу вказувати на інтервал або момент у межах більшого цілого. Так, французькі іменники *jour, nuit, matin, soir* позначають не лише частини добового циклу, але й відсилають до соціально структурованих сценаріїв діяльності. Вирази типу *le matin, je travaille; le soir, je me repose* демонструють, як часовий вимір поєднується з організацією щоденних дій, утворюючи ситуаційно-метонімічну модель часу.

Порівняно з цим, інший різновид метонімічного осмислення реалізується через використання конкретної події як маркера для визначення темпорального відтинку: *depuis la guerre, après le dîner, avant la réunion*. Тут час постає не як самостійна сутність, а як відношення між подіями – одна з яких виконує роль орієнтира. Відповідно, мовна репрезентація часу здійснюється через операції прив'язування, упорядкування та встановлення меж. Подібним чином у дієслівній системі французької мови метонімічні механізми проявляються у функціональному розподілі між *Imparfait* і *passé composé*. Перший актуалізує тривалість або фоновість ситуації, тоді як другий – її результативність або межу завершення. Наприклад, у висловленні *Il lisait quand je suis arrivé* часи співвідносяться не як граматичні опозиції, а як когнітивні операції: *Imparfait* позначає процес у його розгортанні, тоді як *Passé composé* сигналізує момент зміни. У цьому виявляється метонімічна природа темпоральної системи, де часові значення випливають із часткових характеристик події.

Якщо метонімія ґрунтується на принципі суміжності, то метафора спирається на подібність структур і перенос значень між різними доменами досвіду. Перехід від метонімічних до метафоричних моделей осмислення часу демонструє, як мова поступово переходить від локальних описів подій до абстрактних схем інтерпретації. Метафоризація становить інший, більш узагальнений рівень концептуалізації часу, що спирається на перенесення структурних властивостей однієї сфери

досвіду на іншу. Якщо метонімія відображає взаємодію частин у межах ситуації, то метафора формує системні відповідності між цілими концептуальними доменами. У випадку часу такими базовими джерелами стають рух, простір і ресурс [14].

У моделі «час як рух» (*time is motion*) час осмислюється як об'єкт, що переміщується, або як потік, який минає: *le temps passe, le temps s'écoule, les années vont*. Подібно до того, як рух об'єкта сприймається тілесно, час, що минає переживається як зміна станів, у яких людина є або спостерігачем, або учасником. Конструкції *le moment approche, le temps vient* фіксують суб'єкт у динамічному відношенні до події, підкреслюючи кінетичну природу сприйняття темпоральності. У моделі «час як ресурс» (*time is a resource*) відбувається перенесення властивостей матеріальних об'єктів на абстрактну категорію часу: *gagner du temps, perdre du temps, manquer de temps*. Як і в економічній сфері, ресурс можна зберігати, витрачати або втрачати. Таким чином, час набуває ознак кількісності та обмеженості, що впливає на мовну організацію діяльності. У моделі «час як простір» (*time is space*) часові відношення проектуються на просторові координати: *dans trois jours, à cette époque, au moment de…*. Подібно до того, як предмети локалізуються у просторі, події розміщуються у часі – «всередині» чи «поза» певною межею. Це створює ефект картографування, коли послідовність подій перетворюється на когнітивну карту.

Усі три типи метафоричних моделей взаємодіють між собою, формуючи когнітивну систему репрезентації часу. Якщо порівняти їх із метонімічними механізмами, можна побачити, що перші забезпечують абстрактне моделювання, тоді як другі – конкретизацію та локалізацію. Метафоричні структури визначають спосіб концептуалізації часу як цілісної сфери, а метонімічні уточнюють її внутрішні межі. У поєднанні ці механізми створюють когнітивну основу семантичної організації французької темпоральної системи, де граматичні, лексичні та дискурсивні засоби діють як взаємопов'язані компоненти єдиної концептуальної моделі.

Система дієслівних часів у французькій мові відображає не тільки хронологічне впорядкування подій, але й різні когнітивні способи їх сприйняття та концептуального структурування. Граматичні форми функціонують як інструменти актуалізації певного погляду мовця на дію: її тривалість, завершеність, ступінь визначеності або наближеність до моменту мовлення. Тому когнітивно-семантичний аналіз темпоральної системи передбачає вивчення не стільки формального вираження часу, скільки принципів організації смислу, що формуються на рівні мовної інтерпретації події [15].

Форма *Présent* слугує вихідною точкою темпоральної орієнтації, оскільки локалізує подію в межах моменту мовлення. Однак її значення не обмежується безпосередньою фіксацією теперішнього часу. *Présent* формує ментальну рамку актуальності, у межах якої дія подається як така, що входить у сферу теперішнього стану мовця, незалежно від її об'єктивної тривалості або хронологічного співвідношення з іншими подіями. Наприклад, висловлення *Je lis* позначає не лише сам факт читання, але й належність цієї дії до поточного досвіду мовця. Аналогічні моделі спостерігаються у фразах *Je travaille*, *Je pense à ce problème*, де *Présent* вербалізує не моментальність, а актуальність стану. Порівняно з цим конструкція *être en train de + infinitif* (*Je suis en train de lire*) уточнює фазову структуру дії та підкреслює її процесуальність у точці фіксації [16].

Подібні відношення виявляються у прикладах *Il est en train d'écrire une lettre*, *Nous sommes en train de préparer le dîner*, де мовлення акцентує безпосередній перебіг події. У таких випадках *Présent* не просто позначає теперішність, а актуалізує динамічний стан, що відбувається «тут і тепер». Поряд із цим *Présent* може позначати дії поза конкретним моментом мовлення, але які концептуально віднесені до теперішнього досвіду мовця. Наприклад, *Je lis Victor Hugo en ce moment* підкреслює тривалість процесу, що не обмежується однією ситуацією, але належить до поточної життєвої рамки. У висловленні *Elle étudie à Paris* форма *Présent* також позначає стабільний стан, який розгортається у часі, але сприймається як актуально релевантний. У свою чергу, у фразах типу *Demain, je pars à six heures Présent* використовується для позначення майбутнього, коли дія вже включена до суб'єктивної схеми планування. Такий ужиток демонструє, що *Présent* функціонує не як жорсткий маркер теперішності, а як граматичний засіб прикріплення події до актуального ракурсу мовця, включно з потенційними і запланованими станами. Таким чином, темпоральне значення *Présent* не є ізольованим. Воно взаємодіє з аспектуальними параметрами (процесуальність, тривалість, повторюваність) та з дискурсивними моделями організації висловлення. *Présent* не просто позначає момент у часі, а формує ментальну модель сприйняття події як такої, що розгортається «всередині» сфери теперішнього досвіду, незалежно від її об'єктивної лінійної локалізації [17].

Якщо *Présent* задає точку відліку, то *Imparfait* структурує подію як фон або тривалий стан, внутрішньо не завершений і не локалізований жорстко в часовому вимірі. Він репрезентує ситуацію «зсередини», без позначення межі її початку чи завершення. У висловленні *Il pleuvait quand tu es arrivé* формою *il pleuvait* позначається стан, що тривав незалежно від моменту зміни, вираженої *tu es arrivé*. Тут *Imparfait* не визначає тривалість у кількісному розумінні, а підкреслює процесуальний характер ситуації, яка не має чіткої межі завершеності. Подібний тип організації наявний у конструкції *Il lisait souvent le soir.* Тут форма *lisait* не встановлює конкретну тривалість, а відтворює звичну повторювану дію у минулому. У цьому випадку *Imparfait* передає не одиничний факт, а регулярність поведінкового сценарію, що існує як елемент стабільної життєвої структури. У висловленні *Elle travaillait à l'hôpital à cette époque* дія також подається як тривалий стан у межах визначеного періоду, але без уточнення його початку чи кінця. Таким чином, *Imparfait* відтворює тривалість як форму існування, а не як вимірювану величину. Суб'єкт не локалізує подію у чіткій точці на часовій осі, а інтерпретує її як частину загального тла минулої ситуації. Інший різновид уживання *Imparfait* демонструє фраза *Je pensais que tu viendrais.* Тут *Imparfait* репрезентує психічний стан (думку/переконання), який тривав до моменту, релевантного для наступної події. Дієслово *penser* у формі *Imparfait* вказує, що стан не був одиничним або моментальним, а мав розгорнуту внутрішню тривалість. Аналогічно в *Il était fatigué, mais il continuait à marcher* обидва дієслова у формі *Imparfait* (*était, continuait*) формують простір внутрішньої послідовності, який не передбачає вказівки на завершеність. Подія розгортається «всередині» описуваної ситуації, і її межі для мовця не є релевантними.

Таким чином, на відміну від *Présent*, який фіксує актуальність, *Imparfait* моделює подію як внутрішньо розгорнуту,

включену в контекст ширшої темпоральної послідовності. У когнітивному плані *Imparfait* відображає сприйняття ситуації як тривалої в просторі пам'яті або уявної реконструкції, де суб'єкт не прагне локалізувати межі процесу. Це дозволяє розмежувати дії за ступенем завершеності, що є визначальним для інтерпретації минулого у французькій темпоральній системі.

На противагу *Imparfait*, форма *Passé composé* представляє подію як актуалізовану, тобто таку, що має зафіксовану межу і входить у сферу значущого для мовця досвіду. У висловленні *Il pleuvait quand tu es arrivé*, дієслівна форма *tu es arrivé* позначає дію, завершення якої встановлює точку зміни ситуації. У цьому контексті *Passé composé* виконує роль маркера результативності: подія сприймається як така, що завершилася і вплинула на перебіг подальших подій або на поточний стан. Подібний механізм спостерігається у висловленні *J'ai fini le travail.* Тут форма *j'ai fini* не лише фіксує факт завершення дії, а й сигналізує про її релевантність для теперішнього моменту (наприклад, як передумову наступних дій). У фразі *Il a ouvert la fenêtre* подія *відкриття* репрезентується як одноразова дія з чіткою межею завершення, що змінює стан ситуації (кімната стає провітреною). У конструкції *Elle a rencontré son collègue hier Passé composé* акцентує фактичність події, що відбулася, та її значущість для мовця, незалежно від тривалості контакту. У таких випадках форма позначає одиничність і завершеність дії у минулому, відмежовуючи її від фонових станів. На противагу цьому, у висловленні *Il lisait le journal quand je l'ai appelé*, *il lisait* передає фон, тоді як *je l'ai appelé* позначає подію, що має видиму межу і «перериває» або структурує ситуацію. Отже, *Passé composé* визначає подієву точку, яка організує послідовність подій і встановлює структуру змін. Ще один характерний тип уживання спостерігається у конструкціях типу *Il a trouvé la solution.* Тут форма *a trouvé* актуалізує не сам процес, а настання результату, що змінює інформаційний або ситуаційний стан мовця. Водночас у висловленні *Elle a toujours aimé cette chanson* форма *Passé composé* розширює результативність на тривалу характеристику, що залишається релевантною в теперішньому моменті.

Порівнюючи *Imparfait* і *Passé composé*, можна побачити, що *Imparfait* формує фон або внутрішню тривалість, тоді як *Passé composé* позначає точку завершення або актуалізації, яка структурує цей фон. Іншими словами, їх розподіл не є лише граматичним: він відповідає двом різним когнітивним моделям репрезентації досвіду. *Imparfait* відтворює ситуацію як розгорнуту в минулому, без необхідності встановлювати її межі, тоді як *Passé composé* позначає зміщення, перехід або результат, що стає значущим у структурі наративу або мовленнєвої ситуації. Таким чином, система минулих часів у французькій мові організована навколо операцій визначення меж події: визначення того, чи подія розглядається як тривала й недискретна, чи як така, що має завершений контур і вплив на інші події або стан мовця. Це дозволяє інтерпретувати граматичний вибір не як формальне розмежування темпоральних форм, а як концептуальний механізм структурування досвіду у мовленні [18].

Переходячи від минулого до майбутнього часу, важливо зазначити, що *Futur* у французькій мові також не становить однорідного концептуального поля. *Futur simple* та *Futur proche* репрезентують різні когнітивні моделі передбачення, які відрізняються ступенем наближеності події до моменту мовлення та способом її концептуального включення до досвіду мовця. *Futur simple* позначає дистанційовану перспективу і структурує майбутнє як простір можливості, який ще не інтегровано в сферу теперішньої дії або планування. У висловленні *Je partirai demain* дія подається як така, що очікується, але не має ознак підготовленості чи внутрішньої актуалізації. Аналогічні приклади *Il écrira un article plus tard*, *Nous voyagerons un jour* демонструють, що *Futur simple* формує проєкцію майбутнього, яка існує як передбачення або намір, але ще не перетворена на послідовність конкретних кроків. На відміну від цього, *Futur proche* моделює майбутнє як подію, що перебуває у стані актуального становлення. У висловленні *Je vais partir* дія не просто прогнозується, а представлена як така, що вже входить у планування або передбачає підготовчий етап. Це спостерігається також у висловленнях *Elle va commencer son travail*, *Nous allons sortir dans quelques minutes*, де конструкція *aller + infinitif* репрезентує дію як майже включену до теперішнього моменту. Таким чином, *Futur proche* описує майбутнє як потенційно актуалізоване теперішнє, що вже має внутрішню основу в намірі, домовленості або контексті ситуації. Натомість *Futur simple* описує майбутнє як віддалену можливість, яка не залежить від актуального стану мовця і не містить ознак реалізованості.

Порівняння конструкцій *Je vais partir / Je partirai demain* демонструє різницю на когнітивному рівні: у першому випадку майбутня дія представлена як близька і підготовлена, у другому – як відсунута в часі і концептуально менш визначена. Приклади *Il va venir bientôt* та *Il viendra un jour* аналогічно ілюструють відмінність між конкретизованим очікуванням і загальним прогнозом. Отже, відстань між моментом мовлення та дією є ключовим параметром розмежування цих форм. *Futur proche* проектує подію як таку, що вже інтегрована в актуальний стан суб'єкта, тоді як *Futur simple* структурує майбутнє як область потенційності, яка не передбачає безпосереднього переходу до реалізації. У когнітивному вимірі це відповідає моделі «майбутнє в процесі реалізації» (*futur proche*) на противагу «майбутньому як концептуальній можливості» (*futur simple*).

Описані вище значення дієслівних форм можна представити у вигляді узагальненої схеми, що демонструє їхні концептуальні відмінності та принципи організації події в темпоральному просторі. Таблиця нижче відображає не граматичні характеристики у вузькому розумінні, а когнітивні моделі, що лежать в основі їх функціонування (Табл. 1).

Подана таблиця демонструє, що розмежування темпоральних форм у французькій мові ґрунтується не стільки на лінійному часовому показнику, скільки на концептуальному статусі події: її актуальності, завершеності, наближеності або фоновості. Таким чином, система часу організована навколо операцій визначення меж і ступеня інтегрованості події у досвід мовця, що дозволяє інтерпретувати використання форм не як механічний вибір, а як результат когнітивного структурування мовлення.

Як було показано вище, граматичні форми у французькій мові відображають різні способи структурування події в темпоральному вимірі. Проте концептуалізація часу не обмежується лише морфологічними й синтаксичними засобами. На рівні лексики формується система стабільних моделей інтерпретації часових відношень, що ґрунтується на перенесенні властивостей інших доменів досвіду – руху, ресурсу, простору – на абстрактне поняття часу. Ці моделі не є другорядними щодо

Таблиця 1

Когнітивно-семантичні параметри дієслівних часів у французькій мові

Час	Когнітивне ядро	Тип події	Статус межі	Відношення до моменту мовлення
Présent	Актуалізація стану або дії	Подія в межах теперішності	Межі не є релевантними	Співпадає з точкою мовлення або концептуально до неї тяжіє
Imparfait	Внутрішня тривалість ситуації	Фонова або повторювана дія	Межа відсутня/не визначена	Відноситься до минулої послідовності без прив'язки до моменту завершення
Passé composé	Завершена зміна або результат	Одноразова або фактологічно зафіксована подія	Межа чітко позначена	Подія має наслідок або значущість у теперішній точці сприйняття
Futur simple	Проєкція можливості	Подія у перспективному вимірі	Межа не задана на рівні актуальності	Віддалена від моменту мовлення, існує як передбачення
Futur proche	Формування майбутнього стану	Подія у фазі підготовки або внутрішньої готовності	Межа очікувана, але ще не реалізована	Концептуально наближена до теперішнього, інтегрована у процес планування

Джерело: складено автором

граматичних: вони забезпечують когнітивний каркас, у межах якого граматичні засоби набувають інтерпретаційної визначеності. Таким чином, лексико-семантичні структури й граматичні категорії функціонують як узгоджена система репрезентації часу [19].

Одна з найбільш усталених моделей у французькій мові ґрунтується на концептуалізації часу через домен руху. У висловленнях *le temps passe, le temps s'écoule, les jours avancent* час осмислюється як субстанція, що переміщується. У конструкціях *le temps vient, le moment approche* відбувається інверсія напрямку: тепер не час рухається повз суб'єкта, а суб'єкт «наближається» до часової межі. Обидві схеми ґрунтуються на тілесно сприйманих уявленнях про напрямний і послідовний характер руху [20]. У фразі *courir contre le temps* час постає як умовний «опонент» або «шлях», який необхідно подолати. Тут темпоральне значення формують не тривалість чи момент, а відношення між суб'єктом і траєкторією. Таким чином, модель руху дозволяє структурувати час як процес, що має векторність: від минулого до майбутнього, від невідомого до відомого, від плану до реалізації. Ця модель спирається на когнітивну схему послідовності: події організовані в лінійну структуру, і кожна подія має позицію у цій лінії. Відповідно, лексеми *avant, après, ensuite, puis* виконують функцію маркерів порядкування, які фіксують відношення «раніше/пізніше» як базову операцію осмислення часу.

Інша систематична модель ґрунтується на перенесенні характеристик матеріальних ресурсів на абстрактне поняття часу. У виразах *manquer de temps (не вистачає часу), perdre du temps (втратити час), gagner du temps (виграти час)* час набуває властивостей обмеженості, кількісності та дискурсивної цінності [21]. Така модель передбачає, що час може розподілятися, економитися або витрачатися. Наприклад, *Il faut gérer son temps* репрезентує час як об'єкт організації, що передбачає внутрішню структуру та пріоритети. У висловленні *Je n'ai pas le temps* мовець не просто констатує відсутність тривалості, а вказує на невідповідність між подіями та їхньою розгорнутістю в часовому плані. Ця семантична модель активно функціонує в управлінському, побутовому та освітньому дискурсах, де час фігурує як предмет планування. Вона формує когнітивну схему, у якій час подається як ресурс, доступ до якого нерівномірний, і це впливає на організацію діяльності [22].

Третя базова модель пов'язана з уявленням про час як просторову структуру. У французькій мові конструкції *dans trois jours, à l'époque, au moment de…* локалізують події у умовному темпоральному просторі, який має внутрішні межі та положення. Наприклад, *à l'époque* не просто позначає часовий період; ця форма вводить когнітивне поле історичної або біографічної локалізації, у межах якого подія набуває якісних характеристик (соціальний контекст, умови ситуації). У *dans trois jours* подія моделюється як така, що знаходиться на певній відстані від моменту мовлення і наближається до точки реалізації. У структурі *au moment de commencer* часовий простір постає як межова зона, де суб'єкт переходить від одного стану до іншого. Тут просторове членування використовується для моделювання етапності процесу. Таким чином, модель «час як простір» дозволяє організувати послідовність подій за принципом розміщення їх у когнітивному «інтервалі», де важливими є межі, напрям і внутрішні відношення.

Лексико-семантичні моделі, описані вище, функціонують не ізольовано, а як узгоджена система концептуального структурування часу. Для наочного зіставлення основних механізмів і мовних реалізацій доцільно подати узагальнену порівняльну схему, що демонструє відповідність між типом концептуальної моделі, характерними лексичними конструкціями та когнітивними параметрами їх інтерпретації (Таб. 2).

Як видно з представленої таблиці, три моделі концептуалізації часу ґрунтуються на різних доменах досвіду – рухові, ресурсності та просторовості. Проте всі вони забезпечують один і той самий тип когнітивної операції: перенесення властивостей конкретних, тілесно засвоєних схем на абстрактну темпоральну категорію. Це дозволяє мовцеві опрацьовувати час як структурований, вимірюваний і впорядкований елемент досвіду. Відповідно, лексико-семантичні засоби не лише позначають часові відношення, але й формують принципи, за якими мовець організовує наратив, вибудовує причинно-часові зв'язки та інтерпретує подієвий ланцюг. Таким чином, лексична система виступає складовою механізму концептуалізації часу, взаємодіючи з граматичними та дискурсивними параметрами мовлення.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що у французькій мові час постає як багатовимірна когнітивна категорія, яка структурується через взаємодію темпоральних, просторових і агентивних моделей осмислення. На лексико-семантичному рівні стабільно функціонують три провідні схеми: «час як рух/подорож» (векторна організація послідовності подій), «час як ресурс» (обмеженість, розподіл, керування) та «час як простір»

Таблиця 2

Основні лексико-семантичні моделі концептуалізації часу у французькій мові

Концептуальна модель	Типові мовні реалізації	Когнітивна інтерпретація
«час як рух/подорож»	*le temps passe, le moment vient, courir contre le temps*	Час сприймається як векторна динаміка; події впорядковуються вздовж осі послідовності
«час як ресурс»	*manquer de temps, perdre du temps, gagner du temps*	Час має цінність і обмеженість; діяльність організується відповідно до доступності часу
«час як простір»	*dans trois jours, au moment de…, à l'époque*	Час структурується як поле з межами і внутрішніми зв'язками; події локалізуються у межах інтервалів

Джерело: складено автором на основі [23, 24, 25]

(локалізація в інтервалах і межах). Вони слугують каркасом для інтерпретації подій і забезпечують узгодження між мовними формами та когнітивними операціями впорядкування, локалізації й визначення меж.

Граматичні часи корелюють із ментальними схемами події та відображають різні способи її концептуального структурування. *Présent* задає рамку актуальності; *Imparfait* моделює внутрішню тривалість і фоновість; *Passé composé* фіксує актуалізовану зміну/результат; *Futur simple* проєктує віддалену можливість; *Futur proche* репрезентує наближену перспективу у фазі становлення. Таке розмежування показує, що темпоральна система організована навколо операцій визначення меж, ступеня наближеності до моменту мовлення та статусу події в поточному досвіді мовця.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розширення емпіричної бази за рахунок дискурсивної та соціолінгвістичної варіативності. Перспективними напрямами подальших досліджень постають аналіз жанрових і регістрових відмінностей, зокрема медіадискурсу, усного неформального мовлення й академічного письма, а також урахування соціолінгвістичних параметрів, таких як вік, освітній профіль та регіональні особливості франкомовних спільнот. Доцільним є проведення корпусної перевірки частотних профілів і колокаційних зв'язків темпоральних маркерів, що дозволить встановити сталі та варіативні семантичні й синтаксичні патерни їх функціонування. Окремого значення набуває експериментальна психолінгвістична верифікація інтерпретаційних ефектів, спрямована на виявлення механізмів обробки часових моделей у мовленні. Крім того, мультисерійні порівняння в межах романських мов дадуть змогу визначити спільні і мовноспецифічні принципи концептуалізації часу. Поєднання дискурсивного, соціолінгвістичного та експериментального підходів у перспективі розширить опис механізмів взаємодії темпоральних моделей на різних рівнях мовної системи та дозволить уточнити межі їх дії.

Література:

1. Семенова О. Вербалізація концепту «час» та «простір» (на матеріалі франкофонної картини світу). Trends and Tendencies in Modern Philology. 2020. Вип. № 3. http://ds.forlan.org.ua/handle/123456789/447
2. Шмат В. В. Семантичні особливості фразеологічних одиниць з лінгвокультурним компонентом (на матеріалі французької мови): дис. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2024. 78 с. https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26611
3. Семенюк А. І. Культурно маркована лексика: лінгво-семантичні та прагматичні аспекти (на матеріалі французької мови): дис. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2024. 80 с. https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26610
4. Ковінкіна Д. А. Лінгвальні особливості політичного франкомовного медіа-дискурсу. 2023. 90 с. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/17280
5. Кірковська І. С., Шевченко М. Ю. Культурологічний, психологічний і комунікативний потенціали категорії футуральності в аспекті психолінгвістичних досліджень на матеріалі французької мови //Нова філологія. 2020. Т. 1. №. 80. С. 221-228. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-33
6. Каленюк С. О., Савчук Л. О. The Concept Of «Time» In Ukrainian And German Lingistic Worldviews //Записки з українського мовознавства.2020. №. 27. P. 210-219. https://www.researchgate.net/publication/348066361_THE_CONCEPT_OF_TIME_IN_UKRAINIAN_AND_GERMAN_LINGISTIC_WORLDVIEWS
7. Cordonier N., Fossard M. Time reference in French-speaking people with fluent and non-fluent aphasia (part I): tense dissociations, task effects and cognitive predictors //Aphasiology.2025. V. 39. №. 8. P. 1066-1096. https://doi.org/10.1080/02687038.2024.2406463
8. Behra S., Macaire D. La notion d'espace-temps en didactique des langues cultures étrangères: ouvrir le champ des possibles en formation // Mélanges Crapel. 2021. V. 42. №. 3. P. 15-30. https://www.researchgate.net/publication/365759330_La_notion_d'espace-temps_en_didactique_des_langues-cultures_etrangeres_ouvrir_le_champ_des_possibles
9. Gabaret J. L'objection du relativisme linguistique //Dire le monde. 2020. https://hal.science/hal-03767352v1
10. Col G. Place(s) et limite (s) des diagrammes en sémantique cognitive // Travaux de linguistique. 2023. V. 87. №. 2. P. 75-96. https://shs.cairn.info/article/TL_087_0075
11. Co V. E. T. Anaphore et deixis dans Ie domaine temporel //Anaphores tempore lIes. P. 147. https://doi.org/10.1163/9789004490802_010
12. During É. Survoler le temps: l'espace-temps comme schème, mythe et thème //Revue de métaphysique et de morale. 2020. V. 107. №. 3. P. 347-364. https://shs.cairn.info/article/RMM_203_0347?tab=texte-integral
13. El-Himer M. Le localisme dans le langage: la primauté de la deixis spatiale //Cahiers d'Études sur la Représentation. 2022. №. 6. https://revues.imist.ma/index.php/CER/article/download/30431/15801
14. Rossi M. Termes et métaphores, entre diffusion et orientation des savoirs //La linguistique. 2021. V. 57. №. 1. P. 153-173. https://shs.cairn.info/article/LING_571_0153?tab=texte-integral
15. Bach M. Vers une sémantique discursive cognitive //Réflexions théoriques et applications empiriques sur corpus de langue allemande [Thèse de doctorat]. Dijon (UBFC). 2021. https://theses.hal.science/tel-03240840v1/file/96583_BACH_2021_archivage.pdf
16. Šišmová A. Pour une théorie syntaxique des constructions verbe-particule adverbiale en francais contemporain. 2020. http://hdl.handle.net/20.500.11956/121530
17. Apothéloz D. Anaphore et temps verbaux //Langue française. 2021. V. 210. №. 2. P. 21-40. https://shs.cairn.info/article/LF_210_0021?tab=texte-integral
18. Guentchéva Z. Sémantique de l'aspect: à propos des notions de borne et de référentiel temporel //Typologie des aspects. 2022. P. 37. https://books.google.com.ua/books?id=zWtnEAAAQBAJ&lpg=PA37&ots=

QYkeZVX3zQ&dq=Conceptualisation%20du%20temps%20en%20fran%C3%A7ais%20%3A%20approche%20cognitive%20et%20s%C3%A9mantique&lr&hl=ru&pg=PA37#v=onepage&q&f=false
19. Belkhir S. Cognitive linguistics and proverbs //The Routledge handbook of cognitive linguistics. 2021. P. 599-611. https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781351034708-40/cognitive-linguistics-proverbs-sadia-belkhir
20. Ursa A. I. A comparative study of business metaphors in English, French and Romanian economic discourse in the context of the Covid-19 pandemic //Cognitive Approaches to Contemporary Media. 2021. P. 18. https://books.google.com.ua/books?id=NEg4EQAAQBAJ&lpg=PA18&ots=47XO0ya4Fq&dq=Metaphor%20in%20English%20and%20in%20French%3A%20A%20Cognitive%20Analysis.&lr&hl=ru&pg=PA18#v=onepage&q=Metaphor%20in%20English%20and%20in%20French:%20A%20Cognitive%20Analysis.&f=false
21. Wu J. La conceptualisation métaphorique dans les proverbes //Neophilologica. 2024. №. 36. P. 1-15. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1304422
22. Dokhtourichvili M. Le français au service de l'expression de la diversité et les poblèmes traductologiques //Etudes Interdisciplinaires en Sciences humaines (EISH). 2022. №. 9. P. 11-26. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/182117
23. Rodríguez C. D. La phraséologisation du temps ou comment dire le temps autrement //reCHERches. Culture et histoire dans l'espace roman. 2021. №. 27. P. 153-169. https://doi.org/10.4000/cher.4514
24. Wernicke M., Ruest C. Traverser les frontières virtuelles: une rencontre interculturelle//Effective Communication in a Global Context: Interconnectivity–Interculturality–Interdisciplinarity. 2025. P. 179. https://books.google.com.ua/books?id=jhVDEQAAQBAJ&lpg=PA179&ots=dwoUIph-f7&dq=interpr%C3%A9tation%20culturellement%20conditionn%C3%A9e%20du%20temps%20dans%20la%20vision%20francophone%20du%20monde&lr&hl=ru&pg=PA179#v=onepage&q&f=false
25. Diagne A. La reconceptualisation et l'adaptation d'expression en terminologie culturelle //Tradterm. 2022. V. 42. P. 75-96. https://doi.org/10.11606/issn.2317-9511.v42p75-96

Brytvin D. Conceptualization of time in the French language: a cognitive-semantic approach

Summary. The article is devoted to the cognitive-semantic analysis of the category of time in the French language, which is considered as a complex conceptual structure that organizes the interpretation of events and relationships between situations in speech activity. The work clarifies the status of time as a basic cognitive concept that combines abstract ideas about duration, sequence, and change of states with specific linguistic means of their expression. The mechanisms of metonymization and metaphorization that ensure the actualization of temporal meaning in lexical and grammatical constructions of the French language are revealed. It is shown that grammatical tenses function not only as formal markers of the localization of events on the time axis, but also as representatives of different cognitive models of situation perception: *Présent* realizes the actuality of an event, *Imparfait* reproduces internal duration and background, *Passé composé* denotes completeness and effectiveness, while *Futur simple* and *Futur proche* differ in the degree of proximity of the future action to the speaker's experience. In the lexical subsystem, attention is focused on three stable models of conceptualizing time: *time as movement*, *time as a resource*, and *time as space*. The first model structures time as a sequence of transitions and a dynamic trajectory; the second treats time as a limited quantity that can be spent or accumulated; the third localizes an event within a conditional cognitive space that has an internal structure and boundaries. It has been proven that these models do not function in isolation, but form a coherent conceptual system within which the speaker interprets, organizes, and verbalizes temporal relations. The obtained results allowed to consider the category of time as an integrative component of the linguistic picture of the world, combining grammatical, lexical, and discursive parameters. Further study of the variability of the concept of time in oral, artistic, and media discourses is considered promising.

Key words: relevance, completeness, duration, sequence of events, metaphorization, metonymization.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'272:[316.77:004.738.5]
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.7

Вінтонів М. О.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-3258-8633

Вінтонів Т. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-2210-3970

Булава Н. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0001-7671-1069

НЕТИКЕТ У КОМУНІКАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА

Анотація. У статті охарактеризовано феномен нетикету як складника комунікативної культури сучасних студентів та розкрито особливості його сприйняття молоддю в умовах віртуальної взаємодії. Подано результати анкетування, що уможливило з'ясування рівня поінформованості студентів про поняття «нетикет», їхнє ставлення до важливості дотримання вимог та мовних етикетних правил у повсякденному онлайновому спілкуванні. Ураховано різні наукові підходи до інтерпретації терміна «нетикет». Дослідження здійснено на основі соціолінгвістичного опитування студентської аудиторії та комунікативно-прагматичного аналізу зібраних матеріалів.

З'ясовано, що більшість студентів усвідомлює значення правил нетикету, проте сприймає їх не як усталений набір норм, а як гнучку комунікативну стратегію, спрямовану на дотримання взаємоповаги, толерантності та конструктивності у віртуальному просторі. Зафіксовано нові тенденції в мовленні студентів: поширення сленгової та запозиченої лексики, використання суржику й росіянізмів, активне вживання сарказму та нецензурної лексики, що нерідко межує з проявами словесного цькування. Негативним чинником є ігнорування орфографічних і пунктуаційних норм, а також зростання залежності від реакцій уподобайками як основної форми оцінювання висловлювань.

Отже, попри усвідомлення важливості комунікативної культури, сучасна студентська молодь часто відходить від традиційного розуміння мовленнєвого етикету, надаючи перевагу неформальним, емоційно забарвленим засобам спілкування. Водночас результати опитування засвідчили прагнення частини студентів до змін і вдосконалення правил нетикету: вони вбачають потребу в адаптації до нових цифрових платформ, у підвищенні особистої відповідальності користувачів, у проведенні курсів і тренінгів із цифрової комунікативної культури в закладах вищої освіти. Окреслено можливі шляхи формування високого рівня мовної культури в інтернет-середовищі, зокрема через освітні практики, популяризацію української мови та акцент на повазі й доброзичливості в комунікації.

Нетикет у сучасному студентському середовищі постає як динамічне явище, що відображає і позитивні, і суперечливі тенденції в мовленні молоді, а його вдосконалення має перспективи насамперед у межах освітнього процесу.

Ключові слова: нетикет, комунікативна культура, студентство, онлайн-спілкування, молодіжний сленг, цифрова комунікація, мовна культура.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві цифрові комунікації є невід'ємною частиною навчального та позанавчального життя студентської молоді. Віртуальне середовище, соціальні мережі, месенджери та освітні платформи створюють нові можливості для обміну інформацією, співпраці та самовираження. Проте разом із цим постає проблема дотримання норм етичної поведінки в онлайновому просторі, відомої як нетикет. Недотримання цих норм спричиняє непорозуміння, конфлікти, зниження рівня академічної доброчесності, а також негативно впливає на репутацію студентів і навчального закладу загалом. Попри важливість теми, в українському науковому дискурсі бракує системних досліджень, присвячених аналізу специфіки дотримання чи порушення нетикету саме в студентському середовищі та його впливу на комунікативну культуру молоді. Це зумовлює необхідність комплексного вивчення мережевого етикету як складника культури спілкування студентів, виявлення типових порушень та формування рекомендацій щодо підвищення цифрової етикетної грамотності.

Потреба впорядкування комунікації в інтернет-просторі зумовила появу низки нових термінів, з-поміж яких і поняття «нетикет» (від англ. network etiquette – «мережевий етикет») – комплекс професійних і соціальних правил поведінки під час

спілкування в онлайн-середовищі, сформованих унаслідок необхідності регулювання віртуальної взаємодії між користувачами мережі «Інтернет» [1, с. 125]. Уперше цей термін увійшов до вжитку в 1980-х роках ХХ століття, а систематизовані правила нетикету представлені В. Ші в 1994 році в книзі «Нетикет» [2]. З часом ці етичні норми зазнали подальшого розвитку та застосовування у різних сферах віртуального спілкування. У педагогічній діяльності поняття «нетикет» активно почали вживати лиш останніми роками, що зумовлено масовим переходом закладів вищої освіти на дистанційну форму навчання [3].

У цьому контексті важливим є дослідження уявлень студентської молоді про сучасний етикет, обсяг та частотність використання етикетних фраз в онлайн-просторі, а також фактів трансформації чи відмови від класичних зразків мовленнєвої культури. Такий аналіз дозволить простежити динаміку розвитку українського нетикету, виявити ціннісні орієнтири та комунікативні стратегії молодого покоління, а також окреслити можливі проблеми самовираження, що потребують уваги з боку освітніх інституцій та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку І. М. Цар, дослідження мови молоді дає змогу глибше зрозуміти реалії цієї соціальної групи та особливості її взаємодії з іншими верствами суспільства [4]. Спонтанне, тобто непідготовлене, усне мовлення студентської молоді не обмежується рамками усталених норм, що робить його своєрідним відображенням не лише психологічних, а й суспільних та культурних процесів. Упродовж останніх десятиліть українські дослідники зосереджують увагу переважно на відхиленнях від літературної норми та на рисах, що відрізняють молодіжне мовлення від літературної мови, зокрема на використанні сленгу та ненормативної лексики. Водночас спонтанне мовлення студентської молоді як органічна складова українського усного мовлення загалом ще не стало предметом цілісного й системного наукового аналізу. Сьогодні актуально зосередити увагу на тенденціях розвитку українського мовленнєвого етикету, водночас для глибшого пізнання ціннісних настанов і психологічних передумов комунікації сучасної молоді та окреслення можливих труднощів у сфері її самовираження, що потребують певного педагогічного й суспільного впливу [4].

Мовлення сучасної української молоді досить ґрунтовно вивчене в працях вітчизняних мовознавців, які відзначають його своєрідність і багатогранність. Доведено, що йому притаманний специфічний лексикон, у якому значне місце посідає сленг [5]. На розмовно-побутовому рівні, у спілкуванні в соціальних мережах, чатах та приватному листуванні мова студентства часто перенасичена розмовними та жаргонними елементами, проте цей пласт лексики залишається недостатньо дослідженим [6; 7, с. 10].

Різні аспекти молодіжного мовлення аналізували С. Булик-Верхола, Ю. Василенко, А. Д'яков, Р. Зорівчак, Т. Кияк, З. Куделько, З. Куньч, О. Пономарів, О. Сербенська, Л. Ставицька, Л. Харчук К. Котелевець, Л. Масенко, Л. Мацько, с. Пиркало, О. Тараненко. Синонімію у структурі молодіжного сленгу на матеріалі художнього дискурсу досліджувала М. Столяр; семантико-структурні, словотвірні та функціональні характеристики українськомовного комп'ютерного сленгу вивчала І. Щур; регіональні особливості молодіжного сленгу міста Херсона – С. Мартос; живе мовлення студентів міста Тернополя – Л. Назаревич та Г. Мацюк.

У сфері онлайн-комунікації білінгвізм зумовлює появу низки явищ таких, як кодові зміни, тобто чергування української та російської мов у межах одного повідомлення або діалогу; мовне змішування – використання гібридних конструкцій, що поєднують елементи обох мов; лексичну інтерференцію – запозичення та калькування окремих слів і виразів із російської мови навіть у тих випадках, коли наявні усталені українські відповідники [8].

Такі явища ускладнюють вироблення єдиних норм молодіжного нетикету, оскільки формують варіативні комунікативні моделі та знижують мовну однорідність онлайн-спільнот.

Потребує уваги й аналіз динаміки зміни етикетних моделей під впливом глобальних комунікативних трендів, зокрема мемів, швидко поширювальних висловів та емодзі-комунікації, а також дослідження рівня обізнаності молоді з нормативними засадами українського мовленнєвого етикету та готовності дотримуватися їх у мережевому спілкуванні. Окремого розгляду заслуговує взаємозв'язок між національною ідентичністю та комунікативними практиками в онлайн-просторі, включно з роллю етикету у формуванні патріотично орієнтованої мовної поведінки. Необхідним є також вивчення впливу анонімності та віртуальної дистанції на рівень увічливості, толерантності й загальної мовної культури серед української молоді.

Дослідження цих аспектів дозволить комплексно описати стан мережевого мовленнєвого етикету в молодіжному середовищі та визначити шляхи його гармонізації відповідно до українських культурно-мовних традицій.

Метою статті є комплексне дослідження особливостей мережевого мовленнєвого етикету української студентської молоді в умовах поширеного білінгвізму та глобалізаційних комунікативних впливів, виявлення чинників, що зумовлюють трансформацію традиційних етикетних норм у цифровому середовищі, а також окреслення шляхів формування патріотично орієнтованої та культурно вмотивованої мовної поведінки молодого покоління у віртуальному просторі.

Матеріалом дослідження послугували результати опитування, присвяченого обізнаності студентської молоді з поняттям «нетикету» та його правилами та вимогами. Емпіричну базу дослідження становить анкетування 100 студентів-першокурсників різних факультетів Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, проведене в червні 2025 р. Опитування дозволило з'ясувати й систематизувати уявлення молоді про мовленнєвий мережевий етикет. Вибір респондентів зумовлений тим, що ця вікова група вже володіє базовими знаннями, усвідомлює власні права та обов'язки, має сформовані ціннісні орієнтири, які, однак, ще підлягають корекції в освітньому середовищі університету.

Виклад основного матеріалу. Опитування студентської молоді Київського столичного університету імені Бориса Грінченка дозволяє констатувати, що більшість опитаних усвідомлює поняття «нетикет» у соціальних мережах. Респондентам було поставлено запитання: «Чи розумієте ви поняття «нетикет" і для чого він потрібен?» Рисунок 1 демонструє частотний аналіз результатів опитування на це запитання.

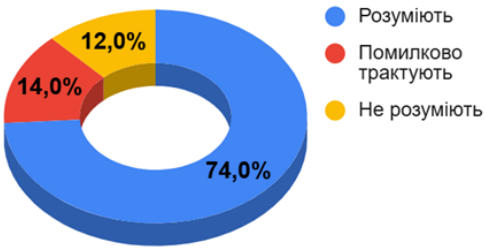

Рис. 1. Розподіл учасників опитування щодо обізнаності з поняттям «нетикет»

Аналіз відповідей засвідчує, що більшість респондентів інтерпретує поняття нетикет як сукупність правил етикетної поведінки в мережі «Інтернет», тобто норм і приписів, які регламентують комунікативну взаємодію в цифровому середовищі. Молодь досить прагматично визначає необхідність нетикету як правила, що допомагають у житті, пор.: «*нетикет потрібен для комфортного створення середовища спілкування*»; «*він потрібен для ввічливого спілкування*»; «*нетикет потрібен, аби уникнути токсичності спілкування*»; «*нетикет – це основа для здорового та конструктивного спілкування в інтернеті*» тощо.

Важливим результатом є те, що студентська молодь вважає нетикет не лише засобом забезпечення власного комфорту, а й як проявом шанобливого ставлення до інших учасників комунікації. Показово, що 30% респондентів інтерпретували нетикет передусім через ключове поняття «повага». Вони визначили: «*Нетикет – правила взаємоповаги та спілкування в мережі «Інтернет»*; «*Нетикет – правила спілкування в інтернеті, необхідні для того, щоб люди з повагою ставилися одне до одного*»; «*Нетикет – правила ввічливості в інтернеті*»; «*Нетикет – правила спілкування в інтернеті, створені для поваги, комунікації та іміджу*» тощо.

Позитивним є те, що молодь розглядає етикет не лише як чинник ефективної соціальної взаємодії, а й як складову особистісного самоусвідомлення та утвердження людської гідності, що, у свою чергу, сприяє гуманізації суспільства (пор. відповіді респондентів): «*Нетикет, на мою думку, створено для кращого розуміння співрозмовника*»; «*Нетикет потрібен, щоб запобігти агресії та полегшити взаєморозуміння*»; «*Нетикет потрібен для власної безпеки та оточення*».

Очевидно, що для сучасної молоді нетикет – це добре усвідомлена, психологічно комфортна тактика спілкування в онлайн-просторі, яка передбачає дотримання норм культурної комунікації, формування сприятливого емоційної атмосфери, чітке окреслення меж між співрозмовниками та створення умов для гармонійної й комфортної взаємодії всіх учасників комунікації.

З-поміж оброблених результатів анкетування показовим є те, що 26% опитаних студентів продемонстрували недостатнє розуміння поняття «нетикет» або ж інтерпретували його помилково. Така ситуація засвідчує наявність певних прогалин у формуванні комунікативної культури молоді в умовах цифрового середовища. Відтак завданням закладів вищої освіти є не лише ознайомлення студентів із базовими теоретичними положеннями нетикету, а й формування практичних навичок застосування його норм у реальних умовах цифрового спілкування.

На запитання «Чи вважаєте ви, що правила спілкування в інтернеті відрізняються від офлайн-етикету?» Результати анкетування засвідчили, що більшість опитаних відповіла на це запитання «так» – 72%, відповідь «ні» вибрали 22%, «частково» розрізняють – лише 6% (рисунок 2). Така відмінність, на думку респондентів, зумовлена специфікою комунікації в онлайн-просторі, яка характеризується відсутністю безпосереднього невербального контакту, обмеженістю інтонаційних засобів, а також посиленою роллю графічних та іконічних ресурсів (емодзі, стікерів, скорочень тощо). Саме ці чинники формують потребу в адаптованих нормах мовленнєвої поведінки, що й відображає феномен нетикету (пор. відповіді респондентів): «*так, адже в інтернеті ми не бачимо співрозмовника…*»; «*так, відрізняються через відсутність невербальних засобів мовлення…*»; «*відрізняються тим, що інтернет-спілкуванню притаманна відсутність природних емоційних маркерів усного мовлення…*»

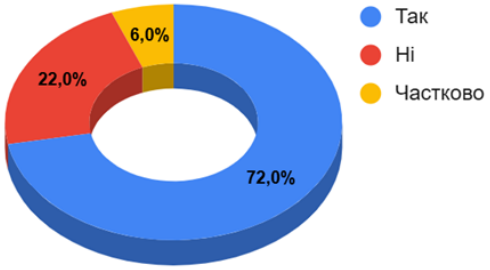

Рис. 2. Розподіл учасників опитування щодо наявної різниці правил спілкування в офлайн- та онлайн-просторах

Специфіка нетикету полягає в поєднанні традиційних засад етикету (поваги, ввічливості, дотримання норм культурного спілкування) з новими правилами, визначеними віртуальним середовищем: швидкістю реакції, доречністю використання візуально-графічних засобів, уникненням агресії й знущання. Імпонує те, що студентська молодь не лише усвідомлює важливість і цінність мережевого етикету, а й поглиблює його розуміння, трактуючи його як комплексну стратегію комунікації, яка забезпечує психологічний комфорт співрозмовників та сприяє гуманізації цифрового простору. Негативним чинником є те, що частина студентської молоді (22%) не усвідомлює відмінностей між правилами нетикету та офлайн-спілкування, яка ускладнює формування повноцінних комунікативних навичок, адекватних до специфіки онлайн- і офлайн-взаємодії.

Більшість респондентів (55%) в опитуванні про стиль свого спілкування в соцмережах визначають його як дружній, жартівливий, емоційно забарвлений і динамічний, реалізований через активне використання скорочень, емодзі, сленгових одиниць та поєднання мовних кодів залежно від ситуації комунікації та кола співрозмовників (рисунок 3). Водночас 16% студентів надають перевагу нейтральному стилю, 13% – ситуативно змінюють мовленнєву манеру відповідно до особи співрозмовника, ще 16% обирають жартівливо-саркастичний стиль, а 2% – агресивний. Результати свідчать про переважання в студентському середовищі тенденції до невимушеного, емоційно вираженого та гнучкого стилю спілкування, що відображає специфіку молодіжної комунікації в онлайн-просторі, тоді як агресивна та надмірно формалізована манера залишаються маргінальними.

Рис. 3. Розподіл учасників опитування щодо визначення характеристики власного стилю спілкування в соцмережах

У сучасному мовленні українського студентства простежуємо помітну зміну мовних засобів у реалізації основних принципів етикету – висловленні привітання, прощання, компліментів тощо. На відміну від традиційних формул на зразок: *Добрий день!, Моє шанування!, Доброго здоров'я!*, закріплених у культурі українського усного й письмового етикету, молодь дедалі частіше використовує нові етикетні конструкції. Пор. відповіді: *Привіт!, Прів! Привітик! Здоров! Здарова! Хай!, Хайль! Хелоу! (Хеллоу! Hello!), Охайо! англ. Ні! Ку! Куку! Як справи?, Чуєш?, Як воно?, Чо там?, Шо там? Шо ти?, Здоровенькі були! Йоу!* Сучасним молодіжним онлайн-вітанням притаманні такі риси: лаконічність, емоційність, мовна креативність, міжмовна інтерференція, тяжіння до сленгу та ігрових форм. Вони виконують ті ж етикетні функції, що й традиційні формули, проте реалізують їх у специфічній, цифровій формі, яка відповідає динаміці онлайн-дискурсу.

Наявність такої широкої палітри онлайн-привітань свідчить про те, що сучасна молодь не сприймає офіційних формул і традиційних етикетних норм у комунікації як обов'язкові. Вона прагне відійти від них на користь більш невимушених, емоційно забарвлених та індивідуалізованих висловлень, що відповідають специфіці цифрового середовища. Це виявляється у використанні редукованих і пестливих форм, просторічних виразів, запозичень з інших мов, ігрових і сленгових конструкцій. Такий підхід до комунікативної ситуації привітання дозволяє молодим користувачам відразу встановлювати контакт, ініціювати діалог і підтримувати дружню атмосферу спілкування, зберігаючи при цьому етикетні функції мовленнєвого обігу. У ширшому контексті це відображає тенденцію до персоналізації та демократизації комунікації в цифровому просторі, де формальні рамки поступаються динамічності, креативності та емоційній насиченості взаємодії.

У процесі опитування з'ясовано, що значна частина молоді (25%) у віртуальному спілкуванні уникає традиційних формул привітання, натомість ініціює комунікацію безпосереднім переходом до діалогу. Характерною тенденцією є також використання візуальних засобів як початкових маркерів контакту, зокрема жартівливих зображень, мемів чи анімованих зображень (GIF-файлів), які виконують функцію встановлення психологічного контакту та створення невимушеної атмосфери початку спілкування. Така практика засвідчує зміщення акцентів від вербальних етикетних формул до креолізованих засобів комунікації, що відповідає динаміці цифрової культури та переорієнтації молодіжного дискурсу на емоційно-розважальну складову.

На рисунку 4 представлено відповіді учасників опитування на запитання щодо зміни форм привітання залежно від платформи (Інстаграм, Телеграм, Тікток, Дискорд тощо). Респонденти відповіли негативно (77%), відповідь «так» вибрали 21% учасників, і лише 2% учасників не змогли відповісти на це запитання. Такі результати опитування свідчать про те, що більшість респондентів не змінюють форму привітання залежно від платформи, що вказує на усталеність і стабільність їхніх мовленнєвих практик в онлайн-середовищі. Це можна пояснити тим, що молодь формує власний стиль спілкування, який є універсальним і легко переноситься між різними цифровими платформами.

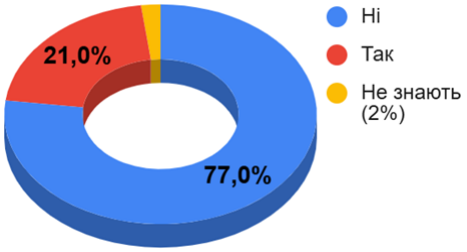

Рис. 4. Розподіл учасників опитування щодо зміни форми привітання залежно від платформи (Інстаграм, Телеграм, Тікток, Дискорд тощо)

Водночас 21% учасників відзначили про зміну привітання залежно від платформи, що свідчить про гнучкість і адаптивність частини молоді до специфіки різних соціальних мереж і комунікативних контекстів, наприклад, більш неформальні або жартівливі форми привітання на тікток і дискорд, порівняно з нейтральними етикетними одиницями в інстаграмі чи телеграмі.

Лише 2% учасників не змогли відповісти, що може свідчити про певну нерішучість або недостатню увагу до мовних нюансів, проте цей показник є незначним. Загалом результати опитування демонструють, що сучасна молодь схильна підтримувати постійний стиль онлайн-вітання, проте частина користувачів виявляє адаптивність, що відповідає динамічному характеру цифрового спілкування.

Аналіз варіантів прощальних висловлювань, зафіксованих з-поміж студентської молоді в онлайн-комунікації, демонструє суттєве відхилення від традиційних формул на зразок: «*До побачення!*» чи «*До зустрічі!*». Сучасні молодіжні форми прощання характеризуються високою варіативністю, емоційністю та неформальністю. Часто використовують лаконічні та дружні мовні одиниці («*Бувай!*», «*Па-па!*», «*Поки!*», «*Чао!*»), звернення, що передбачають продовження контакту або підтримку зв'язку («*Зідзвонимося!*», «*Спишемось!*», «*На зв'язку!*», «*Пиши, якщо щось!*»), емоційно забарвлені або жартівливі форми («*Цьом!*», «*Люблю!*», «*Ну, все давай!*»), а також запозичення з інших мов або скорочені форми («*Сайонара!*», «*Ок!*», «*Бб!*», «*Сс!*»). Така різноманітність свідчить про прагнення молоді до індивідуалізації мовлення, невимушеності та адаптації етикетних актів до специфіки цифрового спілкування. Водночас ці форми залишаються функціонально еквівалентними класичним формам прощанням, виконуючи соціальну функцію завершення комунікації та підтримки міжособистісного контакту.

20% респондентів зазначили, що в онлайн-спілкуванні вони взагалі не використовують вербальні форми прощання або замінюють їх графічними засобами комунікації, зокрема анімованими зображеннями чи смайликами. Таку практику

спостерігаємо переважно в спілкуванні з близькими друзями чи членами сім'ї, що свідчить про високий рівень неформальності та емоційної інтимності в цих комунікативних ситуаціях. Незважаючи на відсутність традиційного прощання, більшість молодих людей продовжує застосовувати вербальні або графічні засоби для ініціювання діалогу, зокрема привітання або легкі звертання, що виконують функцію відкриття комунікації. Такий підхід вказує на адаптивність сучасної молоді до специфіки онлайн-дискурсу, де завершення взаємодії може бути менш формалізованим і водночас зберігає соціальну та емоційну координацію спілкування. Крім того, поширення цієї практики серед близьких контактів підкреслює диференціацію етикетних стратегій залежно від рівня близькості та ступеня формальності взаємодії.

Аналізуючи ставлення молоді до використання компліментарного мовлення в міжособистісній комунікації, виявлено, 58% респондентів систематично вдаються до компліментів у щоденному спілкуванні, що свідчить про усвідомлення ними їхньої ролі у формуванні позитивного емоційного клімату взаємодії (рисунок 5). Водночас 31% опитаних зазначили, що використовують компліменти епізодично, зважаючи на доречність та контекст ситуації. Натомість 11% студентів визнають, що роблять це зрідка або зовсім уникають подібних висловлювань, аргументуючи таку позицію сумнівами щодо їхньої щирості та прагматичної доцільності. Отримані дані дозволяють констатувати, що, попри наявність певних відмінностей у частоті та мотивації застосування, більшість молоді сприймає компліментарне мовлення як вагомий інструмент соціальної взаємодії, який сприяє зміцненню позитивних міжособистісних відносин і підтриманню соціальної згуртованості.

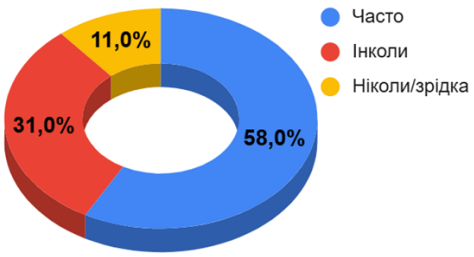

Рис. 5. Розподіл учасників опитування щодо частоти використання компліментів у онлайн-спілкуванні

Різна градація мотивів використання компліментів у студентському середовищі має специфічний характер. Найчастіше підставою для схвальних висловлювань є зовнішній вигляд, на чому акцентували 64% респондентів (рисунок 6). Значно рідше компліменти пов'язані з інтелектуальною чи діяльнісною сферою: 20% опитаних відзначають успіхи в навчанні та інші досягнення, 4% – схильні висловлювати схвалення з будь-якого приводу, 3% – цінують гумор, 2% – відзначають успіхи у віртуальній ігровій діяльності. Лише 1% студентів вважають слушним робити компліменти з нагоди визначних дат, тоді як 4% узагалі не практикують такого типу мовленнєвої поведінки. Отримані результати свідчать, що, попри усвідомлення значущості компліментарного мовлення та наявність його елементарних навичок, молодь демонструє тенденцію до обмеженого використання компліментів, фокусуючись переважно на зовнішніх характеристиках особистості. Такий дисбаланс підтверджує потребу в цілеспрямованій роботі педагогів і психологів, спрямованій на розвиток різнопланового компліментарного спілкування. Залучення студентів до практики схвалення, що охоплює не лише зовнішність, а й інтелектуальні, емоційні та соціально значущі здобутки, може сприяти підвищенню ефективності міжособистісної взаємодії та гармонізації комунікативного середовища.

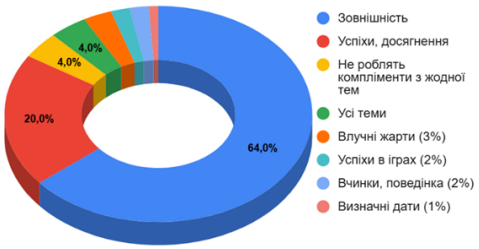

Рис. 6. Розподіл відповідей учасників щодо підстав виникнення компліментів

Мовна реалізація компліментів у середовищі сучасної молоді, засвідчена результатами опитування, демонструє відхід від традиційних формул, а натомість молодь використовує короткі, часто запозичені, суржикові або сленгові оцінні вирази. Пор відповіді: «*Молодець!*», «*Маяшка*», «*Молодчинка!*», «*Модель*», «*Богиня*», «*Бімба*», «*Гарнюня*», «*Королева*», «*Львиця*», «*Чудо*», «*Гарнюня*», «*Чемпіон*», «*Легенда*», «*Зірка*», «*Класна*», «*Красотка*», «*Красоточка*», «*Красава*», «*Красунечка*», «*Красунчик*», «*Потужний*», «*Респект*», «*Розумничка*», «*Нереалка*», «*Заздрю*», «*Вогонь*», «*Умнічка*», «*99*» (у китайській мові число 99 символізує вічну любов, міцні почуття, побажання довговічності в стосунках, у соціальних мережах означає «ти для мене назавжди», «міцно тебе цінюю»), «*10110*», «*nt*» (від англійського nice try (англ. «гарна спроба»), «*Hot*», «*Slay*» (англ. «мати приголомшливий вигляд»), «*Slaaay*», «Slay girl», «You ATE» (англ. «ти блискуче впорався!»), «*Топ*», «*Імба*» (сленг. «потужний»), «*Мегаклас!*». Такі компліменти тяжіють до епатажності, лаконізму, використання іншомовних елементів сленгового походження та оригінальних, містких оцінних формул. Навіть розгорнуті, описові компліменти в молодіжному дискурсі часто конструюють із залученням сленгових одиниць, що виконують функцію стилістичного маркера належності до певної комунікативної спільноти. Пор. «*Ну ти і машина*», «*Ну ти слоняра*», «*Ну моя!*», «*Та ти шо!*», «*Класно виглядаєш!*», «*Надихаюсь тобою!*», «*Боже, яка ти молодець!*», «*Ти розумничка*!», «*Сьогодні тобі паце*» («сьогодні ти маєш гарний вигляд» або «тобі пасує»). Емоційні захисні реакції християнського походження втрачають актуальність у молодіжному середовищі та практично виходять з ужитку, оскільки сприймаються як архаїчні та смішні [9, с. 15].

Діалектизми змагаються із запозиченими сленгізмами завдяки оригінальності свого звучання, що робить їх привабливими для молодіжної аудиторії, колоритна мова стає більш популярною та зацікавлює молодь. Пор. «*Ну ти й файна girl!*» тощо. М. П. Баган вважає, що основною причиною появи англізмів в українському сленгу є не престижність англійської мови, а популярність західного стилю життя, який молодь бачить у кіно та телепередачах [10, с. 39].

Нечастотними виявлено в мовленні студентів компліменти із традиційним лексичним наповненням, наприклад: «*Ти просто неймовірна!*», «*Ти така гарна!*», «*Я пишаюсь тобою!*», «*Тобі так пасує!*», «*Ти дуже гарна!*», «*У тебе такий чудовий настрій!*», «*Це фото неймовірне!*», «*Файна краля!*» *тощо.*

Аналіз комплементарного мовлення дозволяє стверджувати, що сучасна українська молодь активно використовує компліменти у спілкуванні. Особливо цінним є те, що більшість респондентів віддає перевагу щирим і природним формам схвальних висловлень, уникаючи надмірного пафосу та перебільшеного захоплення. Крім того, молодь обирає способи висловлення компліментів, враховуючи соціальний статус та індивідуальні вподобання адресата.

Доречно стверджувати, що зараз формується нове сприйняття мовленнєвого етикету, у якому інформальність і виразність цінується вище, ніж формальність [6, с. 14].

Соціальні мережі створюють умови для швидкого й емоційного вираження думок та почуттів, однак це часто супроводжується відходом від традиційних мовних норм. Молодіжна мова вирізняється більшою гнучкістю та експресивністю, що водночас може стати причиною комунікативних бар'єрів між поколіннями. Класичний мовленнєвий етикет ґрунтований на стриманості й повазі до співрозмовника, проте для молоді важливішими є автентичність, емоційна відкритість та особистісний стиль. При цьому колоритні й неформальні вислови доречні в дружньому спілкуванні, але в офіційній чи професійній сфері доцільніше користуватися загальноприйнятими мовними нормами [6, с. 14].

На рисунку 7 представлено відповіді учасників опитування на запитання щодо використання скорочень, емодзі, уподобайок та інших стандартних зображень для вираження етикетних реакцій в інтернет-спілкуванні, де 93% респондентів відповіли «так», відповідь «ні» обрали 2% учасників і 5% не використовують емодзі в листуванні з представниками старшого покоління. Застосування абревіатур, емотивів, стандартних картинок і нетипових графічних форм справді забезпечує динамічність та зручність спілкування. Водночас воно поступово знижує потребу у свідомому доборі мовних засобів для вираження індивідуальних етикетних реакцій – привітання, подяки чи компліменту. Саме тому небезпідставними є зауваження мовознавців, які наголошують, що звичка користуватися готовими емодзі у студентів призводить до зменшення практики вербального вираження емоцій, а відтак – до збіднення мовленнєвих реакцій [9, с. 22].

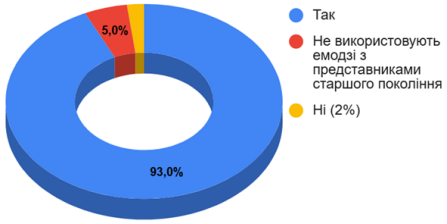

Рис. 7. Розподіл учасників опитування щодо використання скорочень, емодзі, уподобайок та інших стандартних зображень для вираження етикетних реакцій

Сучасний нетикет сприймається як явище, яке потребує оновлення: 59% респондентів висловилися за необхідність змін, 29% вважають їх недоцільними, а 12% не визначилися з позицією (рисунок 8). Прихильники реформування зазначають, що потреба в змінах зумовлена появою нових комунікаційних платформ і низьким рівнем відповідальності користувачів у мережі. Така тенденція відображає розуміння молоддю динамічного характеру віртуальної взаємодії та необхідності адаптації норм етикету до актуальних технологічних і соціокультурних умов.

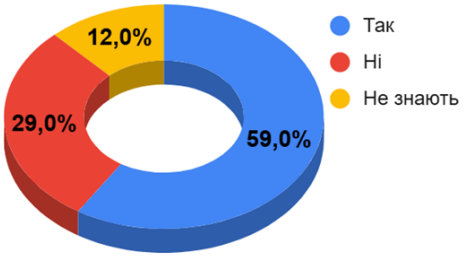

Рис. 8. Розподіл учасників опитування щодо потреби змін у сучасному нетикеті української молоді

Студентські відповіді на запитання про нові тенденції в онлайн-спілкуванні виявили багатогранність спостережень і підходів. Значна частина молоді відзначає активне використання візуальних засобів – емодзі, GIF-анімацій, наліпок і мемів, що часто замінюють розгорнуті вербальні висловлювання (рисунок 9). Поширеним є вживання скорочень, англіцизмів, а також росіянізмів і суржикових елементів, які, з одного боку, роблять комунікацію динамічною, а з іншого – призводять до порушення мовних норм. Дедалі більшого поширення набувають аудіо- та відеоповідомлення, які дозволяють передати емоційність і швидкість реакцій. Водночас спостерігаємо тенденцію до спрощення й поверховості спілкування: відповіді часто обмежені короткими реакціями у вигляді лайків чи емодзі.

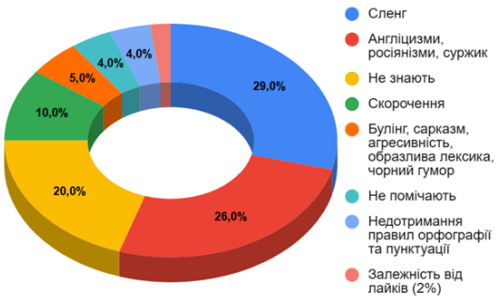

Рис. 9. Розподіл відповідей учасників опитування щодо наявних тенденцій в інтернет-спілкуванні

Чимало студентів звертають увагу й на негативні явища, притаманні цифровому середовищу: зростання кількості нецензурної лексики, словесного цькування, саркастичних висловів, використання образливої лексики та чорного гумору. Помітним є також ігнорування орфографічних і пунктуаційних правил, що нерідко свідчить не лише про знецінення мовних норм, а й про формування нових моделей письмового спілкування. Окремо підкреслено залежність молоді від реакцій аудиторії, що стає важливим чинником самооцінки та моти-

вації до комунікації. Сучасне онлайн-спілкування демонструє суперечливу динаміку: з одного боку, воно сприяє виразності, креативності й індивідуалізації мовлення, а з іншого – породжує низку викликів, пов'язаних із мовною культурою, етикою спілкування та психологічною безпекою.

Результати опитування студентів щодо можливих шляхів підвищення мовної культури в інтернет-спілкуванні демонструють неоднорідність позицій, проте водночас окреслюють важливі чинники, які молодь вважає впливовими. Найбільша частка респондентів (43%) наголосила на важливості проведення курсів або тренінгів із нетикету у вищих навчальних закладах (рисунок 10). Цей результат свідчить про усвідомлення студентами необхідності системної просвітницької роботи та формування практичних навичок культури комунікації в цифровому середовищі. Значна частина опитаних (30%) відзначила ключову роль поваги й ввічливості як універсальних морально-етичних засад, здатних зменшити рівень агресії та конфліктів у віртуальному просторі.

Рис. 10. Розподіл відповідей учасників опитування щодо шляхів підвищення мовної культури в інтернет-спілкуванні

Менш численною, але показовою є група студентів (7%), які пов'язують підвищення мовної культури насамперед із використанням української мови в інтернеті. Це свідчить про посилення уваги до мовної ідентичності та її значення у формуванні культурних стандартів спілкування. Натомість лише 5% респондентів убачають ефективність у жорстких регулятивних заходах – заборонах, цензурі чи суворих вимогах до правил онлайн-спілкування. Така позиція демонструє готовність частини студентів до зовнішньої регуляції мовної поведінки в умовах зростання агресії та мовленнєвих порушень у віртуальному просторі. Водночас 15% опитаних зізналися, що не знають, які саме чинники могли б сприяти покращенню мовної культури, що може свідчити про відсутність сформованої позиції або байдужість до цієї проблеми.

Отримані результати анкетування підтверджують, що студенти переважно підтримують ідею м'яких, освітніх та етичних засобів формування культури інтернет-спілкування, надаючи перевагу просвітницьким ініціативам та внутрішній етичній регуляції над адміністративними обмеженнями.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, проведене дослідження дозволило виявити основні особливості ставлення сучасного студентства до нетикету та його ролі у формуванні комунікативної культури в онлайн-просторі. Результати анкетування свідчать, що значна частина студентської молоді Київського столичного університету імені Бориса Грінченка усвідомлює важливість дотримання правил мовної етики та культури спілкування в цифровому середовищі, проте при цьому простежуємо суперечливі тенденції. З одного боку, студенти активно послуговуються новими формами мовленнєвої експресії, зокрема сленгом, англіцизмами, суржиком чи сарказмом, що часто зумовлює зниження рівня комунікативної культури. З іншого боку, більшість респондентів наголошує на потребі щирості, поваги, уникнення надмірного пафосу, а також на необхідності вироблення єдиних орієнтирів для взаємодії в цифровому середовищі.

Особливу увагу варто звернути на те, що більшість опитаних вважають за потрібне оновлення сучасного нетикету у зв'язку з появою нових платформ та браком відповідальності користувачів. Найчастіше студенти відзначають як засоби підвищення культури онлайн-спілкування освітньо-просвітницькі механізми: проведення курсів і тренінгів з нетикету (43%) та дотримання загальнолюдських цінностей поваги й ввічливості (30%). Водночас окремі студенти (5%) наголошують на доцільності посилення регуляторних заходів – запровадження цензури, заборон чи суворих правил комунікації. Це свідчить про наявність запиту не лише на добровільне, а й на нормативно закріплене регулювання онлайн-спілкування.

Можна стверджувати, що нетикет є важливим чинником комунікативної культури сучасного студентства, проте потребує гнучкого перегляду та адаптації до нових викликів цифрової доби.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в глибшому вивченні динаміки мовної поведінки молоді в соціальних мережах, аналізі впливу англомовного середовища на формування українського інтернет-дискурсу, а також у розробці методичних рекомендацій щодо інтеграції курсів із цифрової комунікативної культури в навчальний процес закладів вищої освіти. Важливим напрямом також є дослідження взаємозв'язку між мовною етикою та цифровою безпекою, оскільки культура спілкування безпосередньо впливає на рівень довіри, психологічний комфорт і ефективність комунікації у віртуальному середовищі.

Література:

1. Бибик С.П. Нетикет, або мережевий етикет. *Культура слова*. 2015. №82. С. 125-128.
2. *Netiquette. Techopedia*. URL: http://www.albion.com/bookNetiquette (дата звернення: 15.10.2025).
3. Тіщенко А.А. Нетикет – тренд сучасного бібліотекаря-нетизянина. *Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс*. Харків: ХНМУ, 2017. С. 85-90.
4. Цар І.М. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі. Київ: Наукова думка, 2021. 223 с.
5. Мартос С.А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? *Культура слова*, 62. С. 39-44.
6. Баган М.П., Скляренко О.В. Мовленнєвий етикет сучасної української молоді: динаміка комунікативних орієнтирів. *Вісник КНЛУ*. Серія Філологія. Том 27. №1. 2024. С. 9-18.
7. Поцулко О.А. Українськомовний комп'ютерний сленг як комунікативна девіація сучасної молоді. *Теорія і практика сучасної психології*. 2017. №1. С. 69-73.
8. Шевчук-Клюжева О.В. Діти-білінгви: світовий досвід і українські реалії. *Українська мова*. 2019. №2. С. 125-131.
9. Баган М., Навальна М., Істоміна, А. Індивідуальні вербальні коди спонтанної емоційної психорегуляції сучасної української молоді. *Psycholinguistics*, 2022. Вип.3(2). С. 6-32.
10. Баган М.П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*, 2020. №1. С. 38-53.

Vintoniv M., Vintoniv T., Bulava N. Netiquette in Modern Students' Communicative Culture

Summary. The study provides the phenomenon of netiquette as a component of modern students' communicative culture and reveals the peculiarities of its perception by young people in virtual environment interaction. The results of the survey indicate the level of students' awareness of the concept of «netiquette» and their attitudes toward the importance of adhering to the requirements and linguistic etiquette rules in everyday online communication. The author presented various scholarly approaches to interpret the term «netiquette». The research is based on a sociolinguistic survey of the student audience and a communicative-pragmatic analysis of the collected materials.

It was found that most students are aware of the significance of netiquette rules but perceive them not as a fixed set of norms but as a flexible communicative strategy that is aimed at maintaining mutual respect, tolerance, and constructiveness in the virtual space. At the same time, new tendencies in students' speech were recorded: the spread of slang and borrowed vocabulary, the usage of surzhyk and Russianisms, and the increasing of sarcasm and obscene language, which often leads to verbal bullying. The ignoring of spelling and punctuation rules and the growing dependence on «likes» as the main form of evaluative utterances are considered as negative factors.

In the summary, despite being aware of the importance of communicative culture, modern students often depart from the traditional understanding of speech etiquette and prefer informal, emotionally charged means of communication. The survey results have also shown a desire for change and improvement of netiquette rules among some students. They see a need to adapt to new digital platforms, to increase users' personal responsibility, and to introduce courses and training on digital communicative culture in higher education institutions. This study has identified the possible ways to form a high level of language culture in an online environment, including educational practices, the promotion of the Ukrainian language, and an emphasis on respect and goodwill in communication.

Netiquette in the modern student environment appears as a dynamic phenomenon that reflects both positive and controversial tendencies in youth speech, and its improvement has prospects essentially within the educational process.

Key words: netiquette, communicative culture, students, online communication, youth slang, digital communication, language culture.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 378.147:811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.8

Грек М. О.,
аспірант кафедри загального та слов'янського мовознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
https://orcid.org/0009-0005-4561-0819

ПОДОЛАННЯ ЕФЕКТУ ПЛАТО. СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ «UPSTREAM»)

Анотація. У статті висвітлюється проблема виникнення ефекту плато на різних етапах вивчення англійської мови. Наведено кілька визначень цього явища, сформульованих зарубіжними та вітчизняними вченими. Ефект плато, як зазначають фахівці, найчастіше спостерігається на рівні від B1 і характеризується відсутністю помітного прогресу у навчанні. Актуальність дослідження зумовлена браком наукових розробок, які б пропонували ефективні способи подолання цього явища через роботу з лексичним компонентом підручників. Практична значущість роботи полягає у її міждисциплінарному характері, що поєднує аспекти мовознавства (зокрема семантики, морфології та морфеміки) й методики викладання англійської мови. Метою статті є пошук лінгвістичних стратегій подолання ефекту плато шляхом цілеспрямованої роботи з лексичним матеріалом. Встановлено, що опрацювання семантичних полів сприяє розширенню словникового запасу, розвитку мовленнєвої компетенції та, відповідно, подоланню ефекту плато. Згідно з поставленою метою у статті здійснено порівняльний аналіз прикметників, представлених у підручниках рівнів B2, B2+ та C1. Продемонстровано доцільність використання синонімічних полів і антонімічних пар для полегшення засвоєння лексики через асоціативні зв'язки. Розглянуто відмінності між лексичними одиницями зазначених рівнів. У ході дослідження доведено важливість знання дефініцій і конотацій для успішної комунікації на просунутому рівні володіння англійською мовою шляхом порівняння синонімічних прикметників. Наведено приклади лексичного матеріалу, що ілюструють семантичну інтенсивність прикметників, представлених у підручниках рівнів B2+ та C1. Зроблено припущення, що такий тип завдань може стимулювати збагачення словникового запасу. У висновку наголошено на перспективах подальшого дослідження семантичної складової англомовних підручників із метою розроблення ефективних стратегій подолання ефекту плато.

Ключові слова: ефект плато, семантичне поле, прикметники, синоніми, антоніми, Upstream.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення англійська мова перестає бути лише інструментом професійної діяльності, подорожей чи особистісного розвитку, а виступає необхідною складовою для забезпечення базових потреб людини. Підвищений попит на вивчення англійської мови створює умови для розвитку та вдосконалення методології викладання. Розробляються сучасні методики, підходи, змінюються формати подачі матеріалу, редагуються протоколи викладання та програми. Однак все це, як показує практика, не вирішує проблеми появи ефекту плато. Варто зауважити, що на сьогодні в академічному середовищі не існує великомасштабного репрезентативного дослідження стосовно кількості тих, хто в процесі вивчення англійської мови, стикалися з цим явищем. Втім чисельні публікації та свідчення викладачів-практиків доволі однозначно описують «симптоми», причини появи та методи боротьби з ефектом плато. Існує велика кількість рекомендацій щодо подолання цього етапу, таких як спілкування з носіями мови, перегляд та читання автентичних матеріалів, зосередження на «слабких місцях», але всі вони дещо загальні та абстрактні. Майже не існує конкретних технік роботи з лексичним матеріалом на семантичному, морфологічному та словотвірному рівнях мови.

На нашу думку, збагачення саме активного лексичного запасу є ключовим аспектом успіху при вивченні іноземної мови особливо, якщо мова йде про перехід з одного мовного рівня на інший. Адже саме використання складних лексичних поєднань, ідіоматичність фраз, варіативність морфеміки демонструє відповідність критеріям кожного рівня мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефект плато є предметом зацікавленості як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Ця тема є невичерпним джерелом для дискусії, досліджень, аналізу тощо, оскільки знаходиться у міждисциплінарному полі. Дослідники О.Калашник, О.Овчаренко, Л.Мажула розглядають проблеми, з якими стикаються учні при вивченні англійської мови на середньому та високому рівнях [1]. Т. Агібалова, О. Алпатова досліджують ефект плато як демотивуючий етап в комунікативному прогресі [2]. Л. Коваль, Л. Петрик, Т. Пахомова зацікавлені цим явищем в контексті вивчення мови у вищій школі [3]. Дослідники Д. Утегюлова і Дж. Фелікс у своїх роботах розглядаю ефект плато з викладацького ракурсу[4; 5].

Аналіз останніх досліджень доводить, що не існує широкої розбіжності у визначенні поняття ефекту плато серед вчених. Американський дослідник Лукас Мерфі у своїй роботі дає таке визначення: «Етап, на якому той, хто навчається, начебто просувається, але не досягає наступного орієнтиру в мові» [6, с. 16]. М. Шормані розглядає плато як тимчасову зупинку у процесі навчання тих, хто вивчає другу мову, і які перебувають на перехідному етапі до більш просунутого рівня після досягнення певного ступеня [7].

Китайський вчений Цзисюань Ші пояснює це явище більш схематично. На його думку ефект плато – це «плоска частина кривої навчання, яка настає одразу після стадії швидкого покращення у процесі вивчення мови» [8, с. 37]. Т. Агібалова, О. Алпатова розглядають проблему з психологічної точки зору і вважають причиною появи ефекту плато той факт, що велика кількість високомотивованих учнів стикається з труднощами та відсутністю мотивації в постійному процесі навчання

та самоосвіти [2, с. 182]. За словами Дж. Річардса як тільки учень досягає середнього рівня вивчення мови, прогрес перестає бути помітним, і перехід від середнього до вищого середнього або просунутого рівня іноді викликає розчарування у багатьох учнів – подальший прогрес здається недосяжним, незважаючи на кількість часу та зусиль, які учень цьому присвячує [9, с. 1].

Узагальнюючи вищенаведені дефініції можна зробити висновок, що ефект плато – це уповільнення або зупинка помітного прогресу, застій, стагнація, відсутність певних відчутних змін в процесі навчання.

Формулювання мети статті. В ході дослідження маємо на меті розглянути семантичний аспект лексики у серії підручників «Upstream». Проаналізуємо яким чином можна стимулювати вихід з етапу плато, подолати комунікативний бар'єр, розширити активний лексичний запас через роботу з лексичним матеріалом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фахівці відзначають, що з ефектом плато найчастіше стикаються ті, хто знаходиться на шляху від середнього до вище середнього та просунутого рівня володіння мовою [1; 9]. Варто зауважити, що за статистикою Європейського союзу лише 28% працездатного населення Європи володіє іноземною на просунутому рівні [10]. У минулому столітті Л. Селінкер у ході дослідження виявив, що 95% тих, хто вивчає другу мову, не можуть досягти мовного рівня носіїв, і деякі помилки учні будуть повторювати в міжмовній комунікації [11]. Тобто можна зробити висновок, що ефект плато – це неминучий, природній етап для більшості тих, хто вивчає англійську мову.

Одночасно і причиною і наслідками появи ефекту плато найчастіше виявляється обмежений або пасивний словниковий запас. Дж. Річардс також наголошує, що надмірне використання словникового запасу нижчого рівня, неможливість засвоїти лексику більш просунутого рівня, а також обмежене використання колокацій призводить до стану плато [9, с. 12]. Стає зрозуміло, що подолання етапу стагнації можливе через системну роботу з лексикою, зокрема семантичними зв'язками. Існує досить велика різниця між комунікативними навичками мовця на рівні A2 та B2/C1. Досить легко відрізнити лексичний набір на початковому та просунутому рівнях. Однак дещо інша ситуація із словниковим запасом на рівнях B2, B2+ та C1. На цьому етапі мова йде уже про відтінки значень, стилістичні конотації, регістри тощо. Розглянемо лексичний матеріал підручників серії «Upstream» на відповідних рівнях B2 (Intermediate), B2+ (Upper-Intermediate) та C1 (Advanced) з точки зору семантики. Для успішної комунікації на певному рівні має значення не просто кількість вивчених слів, а й якість лексичного знання. На нашу думку одним з яскравих показників рівня – це знання якомога більшої кількості лексичних одиниць в лексико-семантичному полі, а також вміння підбирати синоніми відповідно до комунікативної ситуації. До прикладу, різноманітні прикметники у словниковому запасі дозволяють мовцеві робити висловлювання більш точними, образними та виразними. На початкових етапах вивчення мови учні здебільшого оперують простими прикметниками на позначення базових ознак (big/small, good/bad, interesting/boring). Проте зі зростанням рівня мовної компетенції з'являється потреба у використанні ширшого спектра прикметників, які відрізняються відтінками значень, стилістичною маркованістю, сферою вживання. Таким чином прикметники слугують показовим матеріалом для нашого дослідження. Одним із способів розширення словникового запасу та накопичення лексики є робота з семантичними полями. За своєю будовою семантичне поле є складною системою, в якій поєднуються всі можливі значення однієї лексеми, та виступають у ролі «замінника» один одного при потребі. При цьому, синоніми та антоніми відіграють важливе значення, так як саме вони і складають парадигму значень будь-якого семантичного поля [12].

Порівняємо прикметники за темою «Почуття», «Емоції» та «Особисті якості», які було зібрано методом суцільної вибірки з підручників рівня B2, B2+ та C1 серії «Upstream». На рівні B2 для ознайомлення представлено наступні прикметники за темою «Емоції/почуття»: *terrified, bored, worried, delighted, annoyed, relieved, pleased, confused, frightened, excited, fascinated, embarrassed, tired, nervous, relaxed, frustrated, satisfied, disappointed, thrilled, furious, ecstatic, depressed, sad.* За темою «Особисті якості» представлено: *impatient, calm, cheerful, miserable, sociable, sentimental, conservative, perfectionist, arrogant, confident, moody, reliable, practical, shy, co-operative, determined, courageous, competitive, daring, well-mannered* [13]. Загалом ми спостерігаємо стандартний набір лексичних одиниць, оперування якими в мовленні відповідає вимогам рівня.

На рівні B2+ наявне розширення тематичного поля в кількісному відношенні та поглиблення в якісному. Для ознайомлення представлено більше прикметників, які описують різноманітні характеристики особистості: *funny, straightforward, modest, foolish, cowardly, noisy, heartbroken, fantastic, grateful, disgusted, good-humoured, patient, intelligent, caring, honest, punctual, decisive, hardworking, persuasive, persistent, alert, quick-thinking, stubborn, easy-going, rebellious, downhearted, desperate, good-natured, charming, gentle, clever, passionate, dynamic, delicate, kind, amiable* [14]. Прикметники на вищому рівні доповнюють список характеристик, які можуть знадобитися учню у відповідному контексті.

Практичні дослідження доводять, що запам'ятовування слів списками не завжди виявляється ефективним у роботі з іншомовною лексикою – так лише поповнюється пасивний запас. Тому для подолання ефекту плато раціонально оптимізувати процес вивчення створюючи синонімічні групи, антонімічні пари. Наведемо приклад лексики, яка описує позитивні емоції на рівні B2: *delighted, pleased, excited, fascinated, thrilled, ecstatic.* Лексикою рівня B2+ можна продовжити синонімічний ряд: *overjoyed, elated, over the moon*. Також можна виділити антонімічні пари серед лексики у вібірці B2 та B2+: *impatient – patient, cheerful – downhearted / desperate / heartbroken, sociable – shy, sentimental – practical, conservative – rebellious, perfectionist – easy-going, arrogant – modest, confident – cowardly, moody – good-humoured, courageous – cowardly, competitive – co-operative* [13; 14].

На відміну від загальновідомих лексичних одиниць на позначення ознаки, які виконують базову номінативну функцію – описують прості, видимі або відчутні якості, прикметники на рівні C1 виконують когнітивну та аналітичну функцію – виражають позитивну/негативну оцінку, узагальнюють, інтерпретують явища, констатують факт: *likable, quarrelsome, open-minded, stuffy, coarse, impish, shallow, sophisticated, untrustworthy, submissive, ill-disciplined, charismatic, naive, youthful, biased, knowledgeable, impulsive, insecure, unfeeling, conciliatory, considerate, cautious, superior, innocent, open-minded, outgoing, intellectual* [15].

Зазвичай лексичні одиниці, представлені у підручнику рівня С1 відносяться до менш вживаної лексики, тому їх запам'ятовування і подальше вживання викликає труднощі. Однак якщо взяти до уваги аспект словотворення, то деякі прикметники, представлені на рівні С1 з'являться в активному запасі завдяки асоціації з дієсловами, які лежать в основі морфемного складу слова та відносяться до базового набору лексики на попередніх рівнях: *to be responsible – irresponsible*, *to respect – respectable*, *to predict – unpredictable*, *to assume – unassuming*, *to approach – approachable*, *to depend – dependable*, *to decide – indecisive*.

На нашу думку побудова синонімічних рядів в одному тематичному полі сприятиме виникненню когнітивних асоціацій із звичними, частотнішими лексичними одиницями. Характеристика персоналії в одному із завдань на рівні С1 представлена як образне кліше, до якого можна підібрати загальновживані прикметники-синоніми. Варто пам'ятати про контекстуальність, але для побудови асоціативних зв'язків та розширення словникового запасу ефективним є зіставлення нової лексики з уже відомими словами близького значення: *an incurable romantic – sentimental* (B2); *a doting father – gentle, caring* (B2+); *a keen sportsman – enthusiastic, eager* (B2), *passionate* (B2+), *bigoted* (C1); *a happy-go-lucky extrovert – cheerful, sociable* (B2), *easy-going* (B2+); *a dedicated professional – hardworking* (B2+), *bigoted* (C1) [13; 14; 15].

Володіння просунутим рівнем англійської мови передбачає розуміння відтінків конотацій, використання доречної лексичної одиниці відповідно контексту. Тому знання великої кількості синонімів може виявитися недостатнім для успішної комунікації на заявленому рівні. На нашу думку порівняння дефініцій, аналіз мікроконтекстів вживання тієї чи іншої лексичної одиниці сприятиме успішному подоланню ефекту плато саме на рівнях від В2.

Наприклад, прикметники *persuasive* (B2+) і *convincing* (C1) перекладаються як *переконливий*. Однак якщо порівняти дефініції, надані Cambridge Dictionary, то стає зрозуміло, що прикметники не є взаємозамінними: *persuasive* = able to make people agree **to do** something [16]; *convincing* = able to make you **believe** that something is true or right [17]. Розглянемо ще один приклад: *stubborn* (B2+) = determined not to change your ideas, plans, etc, **although other people want you to** [18]; *obstinate* (C1) = not willing to change your ideas or behaviour **although you are wrong** [19].

Пара прикметників *shy* (B2) та *timid* (C1) є більш близькими за значенням у семантичному полі: *shy* = nervous and uncomfortable with other people [20]. Хоча *timid* дає більш точну характеристику = shy and nervous; without much confidence; easily frightened [21]. Варто уваги те, що ресурс Cambridge Dictionary відносить прикметник *timid* до рівня С2.

Прикметники *compliant* та *submissive* на перший погляд знаходяться близько в семантичному полі: *compliant* = willing to do what other people want you to do [22]; *submissive* = allowing yourself to be controlled by other people or animals [23]. Для демонстрації різниці скористаємося завданням з підручника. Антонімом до *compliant* виступає прикметник *obstinate* = unreasonably determined, especially to act in a particular way and not to change at all, despite what anyone else says [24], а для значення *submissive* антонімом є *assertive* = behaves confidently and is not frightened to say what they want or believe [25]. Порівнюючи дефініції антонімів стає зрозумілою різниця між на перший погляд синонімічними прикметниками. Вищенаведені приклади доводять важливість аналізу конотацій лексичних одиниць учнями на високих рівнях мови.

Семантична інтенсивність прикметників або конотаційна насиченість – це ще один важливий аспект, робота з яким здатна сприяти розширенню словникового запасу і виведенню мовленнєвих компетенцій на новий рівень. Для запам'ятовування лексики за асоціативним принципом можна користуватися не лише синонімічними рядами, але й антонімічними парами. Нас цікавить саме та група антонімів у семантичному полі, яка виражає контрарну протилежність, в якій лексичні одиниці перебувають в градуальній опозиції. Тобто між протилежними елементами можна вставити проміжні конотати. Подібна стратегія роботи з лексикою зумовлена тим фактом, що успішна комунікація на певному рівні вимагає влучності та доречності при виборі одиниць, зокрема прикметників. До уваги учнів у підручниках рівня С1, В2+ представлені ряди прикметників за принципом вираження інтенсивності значення для зручності запам'ятовування:

silent < audible < raucous < deafening;
mild < chilly < wintry < freezing;
agreeable < disconcerting < distressing < harrowing;
undemanding < challenging < daunting < gruelling [15, с. 31].

archaic < dated < modern < advanced;
modest < substantial < immense < extravagant;
bigoted < biased < tolerant < open-minded;
boring < pleasant < moving < inspirational [15, с. 169].

microscopic < miniature < tiny < small;
ugly < nasty < disgusting < hideous;
attractive < handsome < lovely < beautiful;
bad < terrible < wicked < evil [14, с. 131].

Невелика кількість завдань, які б звертали увагу учнів на подібні нюанси, що здатні збагатити словниковий запас, свідчить про недооцінку ефективності такого методу роботи і про наявні перспективи подальшого дослідження лексико-семантичних полів в контексті подолання ефекту плато.

Наукові дослідження у сфері роботи з лексикою для подолання ефекту плато так і залишаться лише теоретичними, якщо не імплементувати їх у методологічну складову практичних занять. В зоні відповідальності вчителя, викладача, репетитора лежить відслідковувати вживання відповідних лексичних одиниць згідно рівню, а не описових конструкцій, що часто можна спостерігати у тих хто знаходиться на етапі плато. Робота з лексикою в контексті лексико-семантичних полів, синонімічних рядів, антонімічних пар безумовно слугує розширенню словникового діапазону. Знайомство з усією палітрою лексичних одиниць в одному семантичному полі через асоціативні семантичні зв'язки спонукають учня до використання альтернативного, складнішого семантичного елементу. На нашу думку саме така стратегія може бути ефективною при подолання ефекту плато.

Висновки. На прикладі лексичного матеріалу з підручників серії «Upstream» ми продемонстрували, що подолання плато у процесі навчання та перехід від рівня В1+ до В2, від В2 до С1 відбувається передусім через через цілеспрямовану роботу над семантичною структурою лексики: розширення кількості лексичних одиниць завдяки асоціативному методу в межах тематичних полів, формування навичок семантичного диференціювання. Методом суцільної вибірки та компаративного аналізу виявлено, що від рівня до рівня змінюється не тільки кількість, але й якісна складова прикметників: від базових загальновживаних одиниць до характерних рівню менш частотних семантичних елементів.

Зокрема, поступове ускладнення та розширення словникового запасу, систематичне введення синонімічних рядів, антонімічних пар, формують у студентів глибше розуміння семантичних зв'язків між словами. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у більш деталізованому аналізі лексики, яка пропонується підручниками на різних рівнях.

Література:

1. Kalashnyk O., Ovcharenko L., Mazhula T. Challenges in learning foreign languages encountered by intermediate-level students. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2023. № 43. С. 42–55. DOI: https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-43-03
2. Ahibalova T., Alpatova O., A phenomenon of plateau phase in foreign language acquisition. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 38. С. 182–184.
3. Коваль Л., Петрик Л., Пахомова Т., Подолання ефекту плато у вивченні іноземних мов студентами ЗВО. *Вісник науки та освіти.* 2023. № 7(13). С. 541–555.
4. Utegulova D., Overcoming language learning plateau: EFL Teachers' perceptions and practical recommendations. *Suleyman Demirel University*. Isparta, 2022. 39 p.
5. Jonathan J Felix,. Challenges in English as a Foreign Language (EFL) Teaching and Learning Research: Why Engagement With Theory Is Needed to Avoid Disciplinary Stagnation. Stagnancy Issues and Change Initiatives for Global Education in the Digital Age, edited by Theresa Neimann, et al., *IGI Global Scientific Publishing,* 2021. P. 111–139. DOI: https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4993-3.ch006
6. Murphy L. K., Why some ESL students experience a language learning plateau while others do not. Doctoral dissertation / Columbia University. NY. 2017. 169 p.
7. Shormani M. Q., Fossilization and plateau effect in second language acquisition. *Language in India*. 2013. № 13(2). С. 763–784.
8. Shi Z., On the plateau phenomenon in college English learning. *Frontiers in Science and Engineering.* 2024. No. 5. P. 37–44.
9. Richards C. Jack. Moving beyond the plateau: From intermediate to advanced levels in language learning. Cambridge English Research & Methodology Booklets*. Cambridge University Press.* 2008. 20 p.
10. Foreign language skills statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_skills_statistics (дата звернення: 19.10.2025).
11. Selinker L., Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 1972. No. 10. P. 209–232.
12. Опис лексико-семантичного поля та його характеристика на прикладі вживання лексеми «courage». URL: https://naub.oa.edu.ua/opys-leksyko-semantychnoho-polya-ta-joho-harakterystyka-na-prykladi-vzhyvannya-leksemy-courage/ (дата звернення: 14.10.2025).
13. Evans V., Dooley J. Upstream B2 Intermediate Student's book. Newbury : Express Publishing, 2008. 222 p.
14. Evans V., Obee B. Upstream B2+ Upper intermediate Student's book. Newbury : Express Publishing, 2014. 264 p.
15. Evans V., Dooley J., Edwards L. Upstream C1. Newbury : Express Publishing, 2014. 256 p.
16. Cambridge Dictionary. Persuasive. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/persuasive (дата звернення: 05.10.2025).
17. Cambridge Dictionary. Convincing. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/convincing (дата звернення 05.10.2025).
18. Cambridge Dictionary. Stubborn. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stubborn (дата звернення: 05.10.2025).
19. Cambridge Dictionary. Obstinate. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/obstinate (дата звернення: 05.10.2025).
20. Cambridge Dictionary. Shy. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/shy?q=shy (дата звернення: 10.10.2025).
21. Cambridge Dictionary. Timid. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/timid (дата звернення 05.10.2025).
22. Cambridge Dictionary. Compliant. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/compliant (дата звернення: 10.10.2025).
23. Cambridge Dictionary. Submissive. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/submissive?q=+submissive (дата звернення: 10.10.2025).
24. Cambridge Dictionary. Obstinate. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/obstinate (дата звернення: 10.10.2025).
25. Cambridge Dictionary. Assertive. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/assertive (дата звернення: 10.10.2025).

Hrek M. Structural-semantic and morphological features of phrasal verbs in pedagogical discourse (on the material of the «Upstream» series of textbooks)

Summary. The article addresses the issue of the plateau effect that emerges at different stages of learning the English language. Several definitions of this phenomenon, formulated by both foreign and domestic scholars, are presented. According to experts, the plateau effect most frequently occurs from level B1 and is characterized by a lack of noticeable progress in learning. The relevance of the study lies in the shortage of scholarly research that would propose effective methods for overcoming this phenomenon through working with the lexical component of coursebooks. The practical significance of the work is determined by its interdisciplinary nature, which integrates aspects of linguistics (in particular, semantics, morphology, and morphemics) and the methodology of teaching English. The aim of the article is to identify linguistic strategies for overcoming the plateau effect through focused work with lexical material. It has been established that working with semantic fields contributes to the expansion of vocabulary, the development of communicative competence, and, consequently, the overcoming of the plateau effect. In accordance with the stated objective, the article provides a comparative analysis of adjectives presented in coursebooks at levels B2, B2+, and C1. The research demonstrates the effectiveness of using synonymic sets and antonymic pairs to facilitate vocabulary acquisition through associative links. The distinctions between lexical units at these proficiency levels are examined. The study proves the importance of understanding definitions and connotations for successful communication at an advanced level of English proficiency through the comparison of synonymous adjectives. Examples of lexical material illustrating the semantic intensity of adjectives presented in B2+ and C1 coursebooks are provided. It is assumed that such types of tasks can stimulate vocabulary enrichment. The conclusion emphasizes the prospects for further exploration of the semantic component of English-language coursebooks with the aim of developing effective strategies to overcome the plateau effect.

Key words: plateau effect, semantic field, adjectives, language acquisition, Upstream.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'373.612.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.9

Дейнеко С. П.,
студент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0009-0004-2375-2296

Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0003-3548-1919

ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ШЛЯХИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ

Анотація. У статті досліджено етапи історичного розвитку української економічної термінології, починаючи від періоду Київської Русі і закінчуючи сучасним етапом мовної незалежності України. Виділено шість ключових періодів становлення терміносистеми, кожен із яких відображає особливості розвитку національної мови, політичні зміни та культурно-наукові процеси. Особливу увагу приділено ролі Наукового товариства імені Тараса Шевченка, Інституту української наукової мови та внеску мовознавців XX–XXI століть у формування теоретичних основ і практичних засад термінотворення. У роботі акцентовано на аналізі морфологічних моделей творення економічної термінології, серед яких провідне місце посідають афіксація, словоскладання, конверсія та семантичні моделі.

Детально проаналізовано роль інтернаціоналізмів і запозичень, особливо англомовних, які суттєво впливають на розвиток української економічної термінології у контексті глобалізації та інтеграції у світову наукову спільноту. У статті проведено порівняльний аналіз українських і англійських моделей термінотворення, що показує відмінності в структурі та способах утворення термінів: українська мова віддає перевагу афіксації і компактним формам, тоді як англійська широко використовує складні багатокомпонентні конструкції.

Окремо розглянуто проблеми перекладу складних англійських економічних термінів на українську, що зумовлено семантичною та структурною різницею між мовами. Підкреслено значущий вплив історичних, політичних та лінгвокультурних чинників на процеси термінологічного оновлення, які визначають як збереження традицій, так і впровадження нових лексичних одиниць. У підсумку зроблено висновок про взаємозалежність між внутрішніми мовними словотвірними ресурсами української мови та сучасними міжнародними тенденціями у галузі формування науково-технічної термінології. Наведено приклади найбільш поширених термінів сучасного економічного дискурсу, що ілюструють закономірності та перспективи розвитку галузевої лексики.

Особливу увагу приділено перспективам подальших корпусних досліджень, які сприятимуть кращому розумінню закономірностей функціонування і трансформації економічної термінології в умовах мовної динаміки та глобальних комунікацій.

Ключові слова: економічна термінологія, термінотворення, морфологічні моделі, словотвір, афіксація, запозичення, інтернаціоналізми, словоскладання.

Постановка проблеми. Українська економічна термінологія має багатовікову історію розвитку, що відображає особливості мовної, культурної та наукової еволюції країни. Важливим є порівняльний аналіз українських і англійських способів термінотворення, адже сучасна глобалізація та активні мовні контакти зумовлюють інтенсивне запозичення і адаптацію термінів. Недосконале розуміння цих процесів ускладнює створення точних, однозначних та функціонально ефективних термінів, що, у свою чергу, впливає на якість науково-економічної комунікації та перекладу. Отже, постає необхідність дослідження історичних, морфологічних і порівняльних аспектів української економічної термінології для її подальшого розвитку та уніфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження Кушнір А. української економічної термінології акцентують увагу на історичних етапах формування терміносистеми. Також у наукових працях Панчишин С. Та Грабинської І. розглядаються впливи політичних та ідеологічних факторів на розвиток і трансформацію термінології в XX столітті. Окрему увагу Турчак О. приділяє морфологічним моделям утворення термінів, зокрема продуктивності афіксації, словоскладання і конверсії в економічній лексикографії. Дьолог О. досліджує, що у цьому контексті значну роль відіграють англомовні запозичення, що активно інтегруються у сучасну українську економічну термінологію, іноді в дуеті з українськими відповідниками.

Крім того, Масенко Л. наголошує на необхідності уніфікації термінологічних норм і застосування корпусних методів аналізу, які сприяють підвищенню точності та однозначності термінів у науковому дискурсі. Водночас потребує подальшого дослідження питання взаємодії внутрішніх мовних ресурсів і запозичень у формуванні сучасної економічної термінології.

Мета статті – проаналізувати історичні етапи становлення української економічної термінології та дослідити основні морфологічні моделі, що використовуються для творення економічних термінів у сучасній мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія формування української термінології є невід'ємною частиною історії розвитку української лексичної системи. Дослідники

виділяють шість періодів становлення термінології, що демонструють зв'язок мови з історією матеріальної та духовної культури народу. Формування української термінології має багатовікову історію, що тісно пов'язана з розвитком національної мови та освітньо-наукових інституцій.

Початковий період охоплює IX – першу половину XIX ст. У цей час відбувалося стихійне нагромадження термінологічної лексики. Джерелом термінів ставали тексти Київської Русі, релігійні й освітні центри, зокрема, Острозька академія (1580–1608), братські школи та Києво-Могилянська академія. Уже в XVII ст. Г. Кониський у своїх працях обґрунтував поняття терміна, заклавши основи теорії термінології [1].

У другій половині XIX – на початку XX ст. завдяки діяльності Наукового товариства ім. Тараса Шевченка (Львів) розпочався інституційний етап розвитку термінотворення. Учені працювали над створенням системної термінології в різних галузях знання, зокрема економіці. Виокремилися два підходи: на основі народної мови (І. Пулюй, В. Левицький, І. Верхратський) та з опорою на інтернаціоналізми (І. Горбачевський, С. Рудницький) [1].

У роки визвольних змагань (1917–1920) термінотворення стало державно підтримуваним процесом. У цей час створюються галузеві словники, формулюються вимоги до точності, системності й однозначності термінів. Знаковим став період 1921–1931 рр., так зване «золоте десятиліття» українського термінотворення. Інститут української наукової мови розробив теоретичні принципи: народність термінів, можливість деривації, прагнення до точності й економності. Було видано понад 50 словників із різних галузей, зокрема технічної, юридичної, економічної [2].

Однак у 1930-х рр. настала доба русифікації. Термінотворення було зупинене на чверть століття, а нові словники укладалися під контролем радянської ідеології.

Сучасний етап розпочався у 1990-х роках після здобуття Україною незалежності. Спостерігається інтенсивне оновлення та нормалізація термінологічної бази, активізується видання перекладних, тлумачних, енциклопедичних словників. Традиційними стали наукові конференції «Українська термінологія і сучасність» (Київ, Інститут української мови НАН України), «Проблеми української науково-технічної термінології» (Національний університет «Львівська політехніка») [3].

Таким чином, українська термінологія, попри довгу історію утисків і політичного тиску, змогла зберегти самобутність і сьогодні активно розвивається в умовах мовної незалежності.

У статтях мовознавців Панчишин С. та Грабинської І. відзначено, що на початку XX ст. українська термінологія значною мірою залежала від міжнародних наукових традицій; у радянський період розвиток економічної лексики призупинився через ідеологічний контроль, а після здобуття незалежності бурхливий розвиток ринкової економіки обумовив запозичення й творення багатьох нових термінів [4].

Зараз морфологічні процеси поповнюють термінологію найактивніше, і відзначають, що найбільш продуктивними є афіксальні моделі словотворення, а також словоскладання й лексико-синтаксичні утворення [5].

У розвідці науковиці Кушнір А. знаходимо трактування економічного терміну. Зазначається, що це слово або словосполучення, яке відповідає чітко окресленому поняттю певної наукової галузі і складає разом з іншими термінами єдину термінологічну систему [2].

Аналізуємо, що економічні терміни здебільшого утворюються морфологічним способом – тобто за допомогою афіксів (префіксів і суфіксів). Дослідження Турчак О. показують, що саме афіксальні форманти несуть «основне словотвірне навантаження» у терміносистемі [6]. Зазначаємо, що префікси *до-, спів- , контр-, роз-* формують економічні назви. Прикладами є такі слова: *доплата, співвласник, протидія, розширення*.

Також варто додати, що суфікси *-ація, -изація* дають назви дій і процесів: *акцептація, приватизація, монополізація*. Суфікс *-ник* у термінах-іменниках *(платник, боржник, виробник, підрядник тощо)* позначає особу, пов'язану з певною дією або професією, а суфікси *-ор/-ер (франчайзер, акціонер, аудитор, дефлятор)* – особу, що виконує дію. Новітні терміни часто містять запозичені суфікси *-інг (брендинг, маркетинг, лізинг)* та *-ість (вартість, конвертованість, платоспроможність)*.

Таким чином, афіксальний спосіб дає численні похідні. Зрозумілими є результати досліджень, які показують, що в сучасній економічній термінології «морфологічний спосіб утворення термінів … залишається одним із найбагатших джерел поповнення» системи [5].

Проаналізували, що інші морфологічні моделі також широко застосовуються в економічній лексикографії:

− словоскладання (композиція) – утворення нових термінів об'єднанням двох або більше слів. Наприклад, за допомогою словоскладання з'являються складні терміни на позначення конкретних понять *(міжнародна торгівля, внутрішньогосподарський, акціонерно-розбірний)*. Такий спосіб дозволяє експліцитно виявити ознаки об'єкта, хоча зустрічає труднощі при перекладі багатокомпонентних англомовних термінів;

− конверсія (морфолого-синтаксичний перехід) – поява терміна шляхом переходу слова з однієї частини мови до іншої. У термінології це відображається, наприклад, у використанні іменників, утворених від дієслівних основ *(зростання – зростати, зростання видатків)* чи навпаки, деякі дієслова походять від наукових термінів *(халтурити* від *халтура)*, але такі процеси менш продуктивні в офіційно-науковому стилі;

− семантичні (лексико-семантичні) моделі – розширення або зміна значення наявного слова. Хоч вони рідше утворюють нові терміни, метафоричні й перенесені значення також наповнюють економічну лексику, наприклад, *облікова ставка* від *облік*, *валюта нації* від *валюта* тощо [6].

Крім словотворення, у терміноутворенні важливе місце належать запозиченням та міжнародним термінам. Сучасна українська економічна термінологія активно приймає англомовні запозичення. Мовознавець Дьолог О. підкреслює, що «запозичення з інших мов – природний процес, притаманний кожній розвиненій літературній мові» і, відповідно, мові науки [7].

Багато економічних понять увійшли в українську як інтернаціоналізми, наприклад, *кредит, акція, менеджмент, маркетинг* тощо. При цьому часто спостерігається паралельне використання запозиченого терміна і його українського відповідника (наприклад, *менеджмент* та *управління*, *маркетинг* та *просування*, *акція* і *цінний папір* в історичному контексті) [7].

Ще одним способом виникнення термінів у професійних текстах є абревіатури й акроніми. Утворення з початкових літер

(НБУ – Національний банк України, ВВП – валовий внутрішній продукт тощо) також широко практикується в офіційно-діловому стилі. Як відзначають дослідники, серед способів творення економічних термінів фігурують «абревіатури; акроніми; подвійні скорочення» нарівні з афіксацією та словоскладанням.

Значна частина сучасних українських економічних термінів має свої аналоги в англійській, але мовні способи їх творення відрізняються. В англомовній економічній лексикографії словоскладання є дуже продуктивним методом, коли англійські терміни часто складаються з двох і більше слів *(book-keeping, cost-plus pricing, self-financing тощо)*, що дозволяє однозначно виражати складні поняття. Саме тому переклад багатокомпонентних англійських термінів на українську мову іноді викликає труднощі, бо перекладач має зрозуміти внутрішню семантику всієї словосполуки і знайти адекватні еквіваленти (чи кальки) кожному компоненту.

Натомість українська економічна термінологія частіше будується як односкладові слова з афіксами, що робить структуру терміна компактною. Наприклад, англійське слово *inflation* перекладається *інфляція* (деривація із суфіксом *-ія*), *taxation policy – податкова політика* (слово + словосполучення), а *financialisation* – як *фінансіалізація* (суфікс *-зація*). Такі українські моделі відповідають продуктивним словотвірним схемам у науковій лексиці [6].

На думку мовознавця О. Стишова, активне використання іншомовних афіксальних морфем у сучасній українській економічній термінології свідчить про помітну орієнтацію деривацийних процесів на загальноєвропейські лінгвістичні тенденції. Зокрема, спостерігається усталена тенденція до європеїзації словотвірних моделей, тобто запровадження в українську мову продуктивних типів словотворення, характерних для мов західноєвропейського ареалу. Цей процес також описується як інтернаціоналізація словотвірних структур, коли терміни утворюються за зразками, спільними для кількох європейських мов, що забезпечує їхню транскультурну зрозумілість і адаптивність у глобальному економічному дискурсі [7].

Зазначимо також, що англійські терміни часто запозичуються в українську мову із мінімальними змінами графіки, особливо англіцизми з офіційного стилю. Дослідження показують, що більшість англійських економічних термінів, які застосовують в Україні, фактично запозичені і зазвичай передаються шляхом транскрипції, калькування чи пошуку еквівалента [8]. Так, слова *менеджмент, маркетинг, аутсорсинг* прийшли в українську як міжнародні терміни (англіцизми) і часто уживаються разом з українськими відповідниками *(управління, продаж, зовнішнє замовлення)*.

У деяких випадках відзначається подвійна термінологізація, коли англомовний термін та український не дослівний його переклад функціонують поруч, наприклад, *economics – економіка* як наука і *господарство* в розмовному вжитку або *state – держава* і *фонд* в різних економічних контекстах [7]. При цьому структура англійських та українських термінів відображає загальні закономірності мов, так як українські економічні назви мають сильну афіксальну інфіксальну основу, тоді як англійські схиляються до прозорих композицій і конверсії.

Підсумовуючи, поділяємо думку Н. Пілецької, яка розглядає економічну термінологію як повноцінний та багатовимірний елемент сучасної літературної мови. Вона функціонує у тісному зв'язку з загальновживаною лексикою, формуючи системну мережу понять, що слугує ефективним засобом фахового спілкування у сфері економічної науки й практики. Важливим аспектом є її ієрархічна організація – терміни згруповані в підсистеми залежно від галузевої специфіки [9].

Доповнюючи цю характеристику, варто зазначити, що сучасна українська економічна термінологія не лише відображає реалії національної економіки, а й активно інтегрує інтернаціоналізми, зокрема англомовного походження, що відповідає потребам глобалізованого професійного дискурсу. Такий розвиток вимагає подальшої систематизації термінів, урахування культурних та історичних контекстів, а також гармонізації з міжнародними стандартами фахової комунікації.

Висновки і перспективи. Таким чином, українська економічна термінологія формувалася під впливом як внутрішніх словотвірних механізмів (переважно афіксації та словоскладання), так і запозичень з англійської та інших мов. Особливу увагу варто приділити подальшим корпусним дослідженням, які сприятимуть кращому розумінню закономірностей функціонування і трансформації економічної термінології в умовах мовної динаміки та глобальних комунікацій.

Література:

1. Шевельов Ю. О. Українська мова в першій половині двадцятого століття. Стан і статус. Нью-Йорк, 1987. 295 с.
2. Кушнір А. В. Формування та розвиток української термінології. *Матеріали XLV Науково-технічної конференції ВНТУ, Вінниця, 23-24 березня 2016 р.* 2016. URL: http://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/view/242 (дата звернення: 10.07.2025).
3. Масенко Л. К. Українська мова у XX столітті. Київ, 2005. 250 с.
4. Панчишин С. М., Грабинська І. В. Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки. *Економічна теорія.* 2020. № 2. С. 99–115.
5. Сучасна філологічна наука: актуальні питання та вектори розвитку : колективна монографія. Відп. за випуск М. В. Мамич. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. 512 с.
6. Турчак О. М. Особливості словотвору економічної термінології. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки.* 2016. № 2. С. 247–252.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі засобів масової інформації). Київ : КНЛУ, 2003. 388 с.
8. Дьолог О. С. Англомовні запозичення в сучасній українській економічній термінології. *Закарпатські філологічні студії / редкол. : І. М. Зимомря (голов. ред.), О. Ю. Кочмар, Х. І. Зикань та ін.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1, вип. 8. С. 12–17.
9. Пілецька Н. Українська термінологія як об'єкт дослідження. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. : «Проблеми української термінології».* 2008. № 620. С. 175–182.

Deineko S., Albota S. Economic terminology: history and morphological paths of term formation

Summary. The article examines the stages of historical development of Ukrainian economic terminology, starting from the period of Kievan Rus and ending with the modern stage of Ukraine's linguistic independence. Six key periods in the formation of the terminology system are identified, each of which reflects the peculiarities of the development of the national language, political changes and cultural and scientific processes. Particular attention is paid to the role of the Taras Shevchenko Scientific Society, the Institute

of Ukrainian Scientific Language, and the contribution of 20th- and 21st-century linguists to the formation of the theoretical foundations and practical principles of terminology creation. The work focuses on the analysis of morphological models of economic terminology creation, among which affixation, word formation, conversion, and semantic models occupy a leading place.

The role of internationalisms and borrowings, especially English ones, which significantly influence the development of Ukrainian economic terminology in the context of globalisation and integration into the world scientific community, is analysed in detail. The article provides a comparative analysis of Ukrainian and English models of term formation, showing differences in the structure and methods of term formation: the Ukrainian language prefers affixation and compact forms, while English widely uses complex multi-component constructions.

The problems of translating complex English economic terms into Ukrainian are considered separately, which is due to the semantic and structural differences between the languages. The significant influence of historical, political and linguistic-cultural factors on the processes of terminological renewal, which determine both the preservation of traditions and the introduction of new lexical units, is emphasized. In conclusion, the interdependence between the internal word-formation resources of the Ukrainian language and contemporary international trends in the formation of scientific and technical terminology is noted. Examples of the most common terms in contemporary economic discourse are given, illustrating the patterns and prospects for the development of industry-specific vocabulary.

Particular attention is paid to the prospects for further corpus research, which will contribute to a better understanding of the patterns of functioning and transformation of economic terminology in the context of language dynamics and global communications.

Key words: economic terminology, term formation, morphological models, word formation, affixation, borrowing, internationalisms, word composition.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811. 133.1
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.10

Дуброва С. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
https://orcid.org/0000-0002-1364-5022

МОВНОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ІДІОСТИЛЮ ОЛІВ'Є БУРДО (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЧЕКАЮЧИ НА БОДЖАНҐЛЗА»)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовностилістичної специфіки ідіостилю Олів'є Бурдо, на матеріалі роману «Чекаючи на Боджанґлза». Визначено співвідношення понять ідіостиль та ідіолект письменника, вони є співвідносними та пов'язані з виявом індивідуальних особливостей національної мови, але не тотожними. Ідіолект, відображаючи сукупність своєрідних рис, що вирізняють індивідуальну мову окремого її носія, взаємопов'язаний з ідіостилем і є його складником. Ідіостиль письменника відображується в інтеграції тем, жанрів, засобів і прийомів, які необхідні для побудови тексту й передачі художньо-інформативних та емотивно-експресивних компонентів.

Ідіостиль Олів'є Бурдо розкривається в його улюблених темах і проблемах, ідейній спрямованості та своєрідній композиції творів, засобах творення художніх образів, своєрідності мови та улюблених способах викладу змісту. Особливості його стилю зумовлюються естетичними цінностями і власними духовно-світоглядними позиціями, характером таланту та життєвим досвідом. Характерним для ідіостилю Олів'є Бурдо є використання мовних зворотів, які притаманні не лише французькій, а й українській мові. Як відомо, мова письменника має у своїй основі загальнонародну основу і для характеристики фразеології загальнонародної мови важливим є максимальний і точний опис фразеологічних одиниць. Для характеристики фразеологізмів у художньому тексті найбільш важливим є те, що саме письменник обирає і як він використовує цей матеріал. Своєрідність індивідуально-авторського вживання письменником фразеологізмів як одного з найважливіших художньо-образотворчих засобів полягає у відборі фразеологічних одиниць із загальнонародного фонду, у їх модифікації, а також у своєрідному включенні в контекст.

Письменник, окрім фразеологізмів, які надають образності та емоційно-експресивного забарвлення мові твору, використовує метафори. Вони є образними засобами, заснованими на переносному вживанні слів і призначені орнаментувати художній текст та забезпечувати успішність впливу його на читача.

Ключові слова: ідіостиль, ідіолект, фразеологізм, метафора, сучасна французька література.

Постановка проблеми. Творчість французького письменника сучасності Олів'є Бурдо, який став відомим завдяки дебютному роману «Чекаючи на Боджанґлза», заслужено привертає увагу широкої читацької аудиторії. Вихід роману спричинив справжній фурор у літературних колах, ставши надзвичайно популярним та отримавши чимало нагород, зокрема Prix France Culture/Téléramad (2016), Grand prix RTL-Lire (2016), Prix Emmanuel Roblès (2016), Prix Roman France Télévisions (2016). Автор особисто презентував книгу в Україні у 2018 році. Світова прем'єра французько-бельгійської романтичної драми «En attendant Bojangles», екранізації за мотивами твору, відбулася у 2021 році. Цікавим є той факт, що роман був написаний за короткий проміжок часу, а саме за сім тижнів. Тому і вартує уваги більш глибоке дослідження індивідуального стилю Олів'є Бурдо, який набув надзвичайної популярності як у Франції, так і за її межами.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. На сьогодні специфіка ідіостилю Олів'є Бурдо недостатньо досліджена, хоча і є поодинокі наукові публікації. Так, науковиця Г. Бокшань аналізує музичні образи в романі О. Бурдо «Чекаючи на Боджанґлза»; А. Корнієнко розглядає питання диференціації термінології в аспекті вивчення індивідуального стилю письменника; перекладачка І. Славінська є єдиною в Україні хто переклала роман на рідну мову, для поширення сучасної франкомовної літератури; Н. Шатілова аналізує індивідуальний стиль письменника у розрізі лінгвостилістичної інтерпретації.

Метою статті є дослідження мовностилістичної специфіки ідіостилю Олів'є Бурдо на матеріалі роману «Чекаючи на Боджанґлза».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження мови письменника чи його індивідуального стилю в сучасній наукових студіях паралельно вживають терміни «ідіостиль» та «ідіолект». У метамові лінгвістики спостережено два протилежні погляди щодо витлумачення цих термінів: ототожнення (обидва поняття об'єднують в одній рубриці під однією назвою «стиль індивідуальний, ідіолект» і чітко вказують, як він стосується мови письменника) та включення (ідіолект кваліфікують як важливий складник індивідуального стилю). Ідіолект за останнього підходу постає лише як індивідуальний варіант загальнонародної мови окремого індивіда, своєрідність його мови. Терміни «ідіостиль» та «ідіолект» є співвідносними, позаяк вони пов'язані з виявом індивідуальних особливостей мови, однак не тотожними. Ідіолект, відображаючи сукупність своєрідних рис, що вирізняють індивідуальну мову окремого її носія, взаємопов'язаний з ідіостилем і є його складником [1, с. 515].

Українська дослідниця Н. Шатілова зауважує, що індивідуальний стиль письменника пов'язаний з особливостями мовної організації його творів, що вирізняють автора серед інших; він

«завжди є творчим виявом загальнонародної мови». Певна міра індивідуальності як мистецька риса властива всім майстрам слова, адже літературна мова надає письменнику необмежені можливості творчого відбору мовних засобів, якими кожний автор послуговується по-своєму, маркуючи особливий мовний світ. Однак помітнішою індивідуальність стає тоді, коли її уяскравлює довершене, виразне й своєрідне використання засобів національної мови [1, с. 514].

За визначенням А. Корнієнко, ідіостиль відображується в інтеграцій тем, жанрів, засобів і прийомів, яким надається перевага і які необхідні для побудови тексту й передачі як інформативних, так і емотивно-експресивних компонентів. Поняття ідістилю відіграє важливу роль в аналізі характерних рис художньої літератури, оскільки саме художній стиль відкриває можливості для визначення специфічних ознак авторського світобачення [2, с. 36].

Ідіостиль Олів'є Бурдо розкривається в його улюблених темах і проблемах, ідейній спрямованості та своєрідній композиції творів, засобах творення художніх образів, своєрідності мови та улюблених способах викладу змісту. Особливості його стилю зумовлюються естетичними цінностями і власними духовно-світоглядними позиціями, характером таланту та життєвим досвідом.

У своєму романі «Чекаючи на Боджангльза» автор розкриває унікальну історію кохання чоловіка і дружини через призму спогадів їхнього сина. Зі спогадів та за допомогою татових щоденників, хлопчик розповідає про життя їхньої родини, яке на перший погляд сповнене безперервними веселощами та святкуваннями. Насправді за цим прихована трагедія – хвороба, яка у творі зображується як певна «екстравагантність» жінки. Вона поступово занурює її все далі у глибини власних переживань та вигадок, у той час як коханий чоловік підтримує і всюди слідує за нею. Адже він переконаний, що справжнє безумство мають нести вони разом, навіть коли здається, що жодної надії немає. У цій сповненій шаленого оптимізму і тихого смутку історії батько з сином готові на все, аби «свято» тривало далі.

За словами Олів'є Бурдо: «читання – це справа моменту. Якщо читаєш цю книжку у нелегку мить життя, будеш звертати увагу на легкість книжки та веселі ситуації. А якщо тобі добре, то побачиш глибинні роздуми над складними темами. Якщо ви хочете читати веселу і легку книжку, читайте цей роман. А якщо хочете серйозну книжку – він також підійде» [3]; «я хотів, щоби мій роман був нестабільним. Саме через це головна героїня книжки – мама – кожного дня має інше ім'я. А хлопчик взагалі немає імені, і його вік важко визначити. Я хотів, щоб читач сприймав дію і час так, як йому відчувається» [3]. Саме таке поєднання складних тем і своєрідна письменницька легкість викладу змісту надає твору оригінальності.

Характерним для ідіостилю Олів'є Бурдо є використання мовних зворотів, які притаманні не лише французькій, а й українській мові.

Як відомо, мова письменника має у своїй основі загальнонародну основу і для характеристики фразеології загальнонародної мови важливим є максимальний і точний опис фразеологічних одиниць. Для характеристики фразеологізмів у художньому тексті найбільш важливим є те, що саме письменник обирає і як він використовує цей матеріал. Своєрідність індивідуально-авторського вживання письменником фразеологізмів як одного з найважливіших художньо-образотворчих засобів полягає у відборі фразеологічних одиниць із загальнонародного фонду, у їх модифікації, а також у своєрідному включенні в контекст.

Цікавими є приклади використання письменником фразеологізмів [4]:

«nous vous *croyons sur parol*» – вірити на слово – вислів для вираження запевнення істинності, правдивості висловленого чи обіцяного;

«comme tout ce qui est *fait de bon cœur* c'était supportable» – робити від щирого серця – вислів для означення відвертих і чесних вчинків, що робляться з добрим наміром;

«bien écrit, drôle, mais *ça n'a ni queue, ni tête*» – не ясно, де голова, а де хвіст – вислів для позначення непослідовності, нелогічності, нерозбірливості чи суперечливості чогось;

«ce n'était plus seulement *la tempête dans ses cheveux, mais aussi dans sa tête*» – буря не лише у волоссі, але й у голові – вислів для опису стану емоційності, позитивного чи негативного забарвлення;

«m'avait *rendu fou* d'elle en m'invitant à partager sa démence» – зводити з розуму – вислів для позначення негативного впливу на когось, а також бути причиною необдуманих та нерозумних учинків;

«on ne savait jamais sur quel pied danser» – не знати на якій нозі танцювати – вислів для позначення невизначеності як діяти у певній ситуації;

«je le crains, vous l'ignorez peut-être mais *c'est le pain quotidien de beaucoup d'humains*» – заробляти собі на хліб – вислів для характеристики уміння заробляти на прожиття;

«la vie des oiseaux est *un calvaire*» – нести тяжкий хрест – вислів для означення уміння терпляче зносити життєві труднощі та незгоди;

«nous nous étions regardés en trouvant que cette remarque était *frappée au coin du bon sens*» – поцілити просто в «яблучко» – вислів для позначення доречності і правильності сказаного чи зробленого з першої спроби;

«c'était criminel d'attendre *les bras ballants*» – опускати руки – вислів для позначення стану бездіяльності та байдужості до чогось;

«pour *remettre tout en place et retrouver la raison*» – розставляти речі на місця та віднаходити сенс – вислів для з'ясування та визначення суті чогось;

«des *âmes perdues soutenues par des corps* marchant sans but» – загублена душа, що ледь тримається в тілі – вислів для опису стану фізичного та психічного виснаження;

«il faut *mettre un coup de pied au cul de ces foutus tracas*» – дати ногою під зад проклятим клопотам – вислів для позначення уміння вирішувати проблеми та долати труднощі;

«ces langues tirées aux qu'en-dira-t-on» – показувати язик усім цим «що скажуть люди» – вислів для означення повної байдужості до думок чи висловів оточуючих;

«*j'étais ivre de bonheur*» – бути п'яним від щастя – вислів для опису стану сильного та екстатичного щастя від надзвичайно позитивних емоцій;

«que l'enquête *piétinait* mais qu'ils continuaient à chercher» – тупцяти на місці – вислів для означення безрезультатності та відсутності прогресу в чомусь;

«vous ne comprenez pas, vous ne voyez donc rien, *c'est sous vos yeux* et vous l'ignorez» – бути просто перед очима – вислів

для позначення нерозуміння чогось загальновідомого та загальноприйнятого;

«on pensait que ça ne servait à rien de *remuer le couteau dans la plaie*» – ворушити лезо у відкритій рані – вислів для вираження ступеню завдавання болю, мук, страждань чи образ;

«elle pouvait *voir ses vieux démons dans le fond des yeux*» – зазирати в очі демонам – вислів для позначення відсутності страху перед чимось.

Окрім використання фразеологізмів, які надають образності та емоційно-експресивного забарвлення мові твору, Олів'є Бурдо вдається до матафоризації.

Метафора – це один із найпродуктивніших способів збагачення мови. Вона є образним засобом, заснованим на переносному вживанні слів і призначеним орнаментувати художній текст та забезпечувати успішність впливу його на адресата. Метафора виникає в той момент, коли необхідно сформувати нові образи і смисли [5, с. 73].

Оскільки метафора це не лише засіб образності, а й засіб авторського осмислення навколишнього світу, тому роман «Чекаючи на Боджанглза» можна вважати цілковито життєвим. Письменник реалістично описує події, персонажів, їхні емоції, переживання та страждання, які знайомі йому з власного досвіду та життєвих спостережень.

Вартими уваги є наступні приклади метафоризації [4], [6]:

Elle ne me traitait ni en adulte, ni en enfant mais plutôt comme un personnage de roman. Un roman qu'elle aimait beaucoup et tendrement et dans lequel elle se plongeait à tout instant. / До мене вона ставилась і не як до дорослого, і не як до дитини, а радше як до героя якогось роману. Роману, який вона сильно та ніжно любила і в який пірнала за будь-якої нагоди.

Le miroir est plus objectif, il juge vraiment, parfois cruellement, mais sans mettre d'affectif. / Дзеркало більш об'єктивне, воно судить правдиво, хоч іноді жорстоко, але без зайвих емоцій.

Les fleurs c'est la vie, et à ce que je sache on ne vend pas la vie! / Квіти – це життя, а життя, наскільки я знаю, не продається!

Elle avait réussi à donner un sens à ma vie en la transformant en un bordel perpétuel. / Їй вдалося надати моєму життю сенсу, перетворивши його на постійний безлад.

C'était à peine visible à l'œil nu, mais il y avait un changement d'air, d'humeur autour d'elle. / Це було ледь помітно неозброєним оком, але навколо неї почали змінюватися повітря та настрій.

… nous avions déterminé avec quelles armes nous allions combattre cette grande misère. / … визначитися, хто і якою зброєю поборе це велике нещастя.

… sa Maman était une malade mentale et qu'il fallait attendre sagement de la voir sombrer … . / … що його Мама – божевільна, і що треба тихенько чекати, поки вона цілковито не згасне.

Il fallait ranger des siècles de souvenirs dans les cartons, les trier et parfois les jeter à la poubelle. / Потрібно було розкласти та розсортувати цілі століття спогадів у коробки, а щось і викинути на смітник.

… elle joue avec tout, même avec sa filiation, mais dans l'arbre, ta Maman, ce sont les racines, les feuilles, les branches et la tête en même temps, et nous, nous sommes les jardiniers, nous allons faire en sorte que l'arbre tienne debout et qu'il ne finisse pas déraciné, lui avais-je répondu par une métaphore confuse enroulée dans un enthousiasme force … . / … вона з усім грається, навіть зі своєю сімейною історією, але в родинному дереві Мами є коріння, листочки, гілки та крона одночасно, а ми з тобою – садівники, нам треба працювати над тим, щоби дерево стояло прямо та не вирвалося з коренем, – відповів я заплутаною метафорою, загорнутою в силуваний ентузіазм … .

Malheureusement, au bout de quelque temps, le déménagement du cerveau de Maman recommença par intermittence. / На жаль, за деякий час мамина голова знову поїхала, тобто переїхала, але з перервами.

Car quand elle dormait, aucun démon ne venait l'attaquer, et elle pouvait profiter du repos de la guerrière. / Поки вона спить, жоден демон на неї не нападе, тож вона зможе відпочити, як справжня борчиня.

Il était venu partager notre peine et finalement il était arrivé avec la sienne, ça faisait beaucoup de peine au même endroit, alors, pour la noyer, Papa avait ouvert une bouteille d'un liquide tellement fort ... . / Він мав приїхати, аби розділити наш біль, але приїхав зі своїм, тож в одному місці зібралося забагато болю. Аби його втопити, Тато відкоркував пляшку такої міцної рідини … .

… il essayait de la faire revivre, l'embrassait pour lui donner son air, lui montrer son amour et ses sentiments. / … намагався привести її до тями, цілував, аби віддати їй своє повітря, показати свою любов і почуття.

… le corps froid et les yeux ailleurs à écouter notre douleur, sans voir nos yeux pleins de larmes et d'effroi. / … її тіло холодне, а очі вже не тут, вона слухає наш біль, але не бачить наших очей, повних сліз і страху.

… cette folie lui appartenait aussi, elle ne pouvait exister que s'ils étaient deux pour la porter. / … те безумство було і його теж, воно могло тривати тільки тоді, коли його несли двоє.

Також, прикметним є використання певних висловів, таких як:

… votre vie va devenir un enfer! / … ваше життя перетвориться на пекло!

… nous écraser contre votre folie! / … розіб'ємося просто об вашу дурість!

…. parce que certains mensonges valent toujours mieux que la vérité! / … бо іноді неправда важить більше, ніж правда!

Висновки. Розглянувши мовностилістичну специфіку ідіостилю Олів'є Бурдо, на матеріалі роману «Чекаючи на Боджанглза», розумієш чому цей твір набув величезної популярності як у Франції так і за її межами. Автор вдався до фразеологізації та метафоризації, цим самим створивши оригінальну мовну картину художнього твору. Завдяки тому, що автор використав велику кількість фразеологізмів, притаманних не лише французькій мові, роман легкий для прочитання, зважаючи на складність і важливість його ідеї. Перспективу подальшої розвідки вбачаю у дослідженні англомовної версії роману під назвою «Waiting for Bojangles».

Література:

1. Шатілова Н.О. Індивідуальний стиль письменника: лінгвостилістична інтерпретація. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. P. 505-530.
2. Корніенко А.І, Бугайова А.С. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Флологія.* 2016, № 25 (1). С. 36-38.
3. Бурдо О. «Чекаючи на Боджанглза – роман про втечу від гнітючої реальності. URL : https://bukvoid.com.ua/digest//2018/09/20/100134.html (дата звернення : 02.10.2025)

4. Bourdeaut O. En attendant Bojangles. France : Finitudes, 2015. 159 p.
5. Олексенко В.П. Текстотвірна роль метафори в організації образно-змістової структури роману «Сад Гетсиманський» Івана Багряного. Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник.2015, Вип. 11. С. 73-93.
6. Бурдо О. Чекаючи на Боджанглза. Україна : Видавництво Старого Лева, 2018. 128 с.

Dubrova S. Linguostylistic features of Olivier Bourdeaut's writing style (based on the novel «Waiting for Bojangles»)

Summary. This article investigates the linguostylistic features of Olivier Bourdeaut's writing style (idiostyle), based on the novel «Waiting for Bojangles». The correlation between the idiostyle and idiolect concepts has been defined. Although they are related and connected with the expression of national language individual characteristics, but not identical. The idiolect, reflecting the set of distinctive features that distinguish the individual language of particular speaker, is interrelated with the idiostyle as its constituent part. The idiostyle is reflected in the integration of topics, genres, means and techniques as required for constructing the text with conveying of emotional-expressive components. Olivier Bourdeaut's idiostyle is revealed in his favourite topics and issues, ideological orientation and unique composition of works, means of creating artistic images, distinctive language and favourite ways of presenting content. His writing style specifics are determined by aesthetic values, own spiritual and worldview positions, the talent nature and life experience. The characteristic of Olivier Bourdeaut's idiostyle is the linguistic expressions usage that are common not only in French but also in Ukrainian. As is well known, the writer's language is based on the common language, and in order to characterise the phraseology of the national language, it is important to describe phraseological units as fully and accurately as possible. The most important thing is what the writer chooses and how he uses this material when characterising phraseological units in the literary text. The uniqueness of the writer's usage of phraseological units as one of the most important artistic and educational tools lies in their selection from the common fund, modification, and unique inclusion in the context. Along with phraseological units which add imagery and emotional expressiveness to the text language, Olivier Bourdeaut use metaphors. These are figurative devices based on the figurative use of words and intended to embellish the literary text and ensure its successful impact on the reader.

Key words: idiostyle, idiolect, phraseological unit, metaphor, contemporary French literature.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:19.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 811.111+811.162.4
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.11

Kornieieva I. O.,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Philology and Translation
Kyiv National University of Technologies and Design
https://orcid.org//0000-0003-4821-772X

THE ENGLISH-SPEAKING MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE

Summary. The article examines the problem of the English-language modality in political discourse in semantic and functional aspects. Modal verbs are the necessary aspect in the English language. They help express the speakers' thoughts and provide an opportunity to imply additional meaning and ideas in what is said. Each modal verb has its own semantic coloring, it carries a certain number of meanings that can be completely opposite. Some modal words are similar in meaning, but have different levels of strength or categoricalness, or relevance to the situation. We prove that the concept of «modality» is inherent in modal verbs, which is a significant phenomenon in political communication and has its own characteristics. It depends on many factors such as cultural traits, political situations, audience and communication goals. It gives language expressiveness and accuracy, helps to express not only facts, but also the degree of possibility, obligation, intention and other semantic aspects. Politicians skillfully use the so-called political language as a means of maneuvering, manipulations, refusals and propaganda. Modal verbs are necessary capital for political discourse, because they have the function of implying a different meaning without doing so openly and directly. Analyzing the speeches of V. Zelenskyi, Joe Biden and Donald Trump, we can confidently say, that they are masters of political discourse. By analyzing the speeches of well-known politicians, one can draw their own political position, thoughts, intentions and modal verbs they use illustrate that they are masters of political goals. And one should not underestimate the role of modality in these speeches, because it carries its own consequences and influences future events. Analyzing the modality capital one can also find the best approach to solving global problems and supporting international cooperation. This research has contributed to increasing the effectiveness of political speeches and ensuring the success of their implementation.

Key words: modal verbs, modality, political discourse, semantic coloring, functional aspect.

Introduction. Modality in political discourse plays an important role, as it not only expresses the intentions and commitments of political actors, but also shapes the attitude of the audience to certain issues and events. In this context, modality has specific functions and characteristics that depend on many factors such as cultural traits, political situations, audience and communication goals. Age and gender affect the perception of information and approaches to it, so it is important to adapt your messages to the audience. In addition, it is also significant to take into account cultural characteristics, because they determine the tone and form of the speech, including the use of language and symbols, which must be understandable and acceptable to the audience. For example, in countries with different cultural customs and values, statements that may be perceived as offensive or inconsiderate should be avoided. Analyzing the world situation, you can also find the best approach to solving global problems and supporting international cooperation. This approach will contribute to increasing the effectiveness of political speeches and ensuring the success of their implementation.

We share the point of view of the scientists Perishko I. V., Velyka A. M., Ptykha V. A. [1], who prove that it is the modality that gives language expressiveness and accuracy, helps to express not only facts, but also the degree of possibility, obligation, intention and other semantic aspects in language expression.

Analysis of recent research and publications. In the field of linguistic research, many scientists paid attention to the study of modality in the English language: Voinalovich L. P. (2013, 2014, 2017), Yevchenko V. V. (2004), Kasiyan G. V. (2015), Kotnyuk L. G. (2018), Nikonova V. G., Garbar I. O. (2016), Perishko I. V., Velyka A. M., Ptukha V. A. (2023), Samoilova I. V., Podvoyska O. V. (2016), others.

Among foreign scientists (who research the role of modality in structures of utterance and its impact on communication, invent the concept of modality and its importance in pragmatic and semantic aspects of the English language) we can name Deirdre Wilson, Izchak Levin, Andreas Blank, Jonathan Hoekstra, Michael Friedman and others.

Together, these scholars contributed to a deeper understanding and analysis of modality in English, revealing its importance for language communication and linguistic research.

The purpose of the article is to study and systematize the use of modal verbs and constructions in English political discourse.

The object of research is the English-language modality in the political space, which covers all aspects of the use of verbs and constructions in the discourse related to political activity, communication and documentation.

The subject of research is semantics and functional aspect of modality in the English political discourse.

Methodology. The article uses the following theoretical and practical methods of research: 1. Analysis of literature and other sources on the problem; 2. The inductive method, which allows you to get from the general to the specific on the basis of already existing knowledge about the structures to be constructed; 3. Deductive method, which helps to draw logical conclusions from general hypotheses to specific ones; 4. Descriptive method for assessment language facts and its specifics.

Presentation of the main material. The relevance of this study lies in the fact that linguists continue to investigate all aspects of modal verbs, because in the modern world the role of the political arena is significant. That is why, it is necessary to continue to examine the statements of politicians in order to notice their intentions and true vision of situations in a timely manner.

It is the use of modal verbs that allows politicians to successfully influence people's opinions, to maneuver between categorical and conventional expressions, thereby ensuring the effectiveness of political speech. For example, the verbs «must» and «can» can serve as a tool to strengthen obligations or opportunities, which helps to increase the persuasiveness of arguments and influence on public opinion. On the other hand, the use of the modal verbs «might», «may» in an affirmative sentence or «could» in the past tense can create a feeling of caution and blurring of thought, which allows you to preserve space for discussion and avoid conflict. The use of modal verbs «should», «ought to» focuses the attention of the audience on the need for action or a certain course of action, which contributes to the formation of united position.

The term «political speech» is intended to emphasize that politicians need some means of deflecting inconvenient questions or statements. They have a need for linguistic methods in order to convince society or a person that the speaker's opinion is correct and true [2, p. 235].

Even if we look at the situation in our country, we can see that the most famous politicians, namely the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi skillfully and accurately answers sensitive questions. Let's look at an interview from NBC where the journalist asks a colossally difficult and multifaceted question about air defense and its production for new challenges in the Russian-Ukrainian war. The Ukrainian President responds as follows: *«We need to save the country. Therefore, one of the ways is the joint production of air defense systems»* [3].

What exactly do we see in such a response? The question was posed clearly and when we think about it, the following associated thoughts arise in our heads – when it will start to be produced, how much money will be needed for this, what kind of money will be used (borrowed from European countries / America or from the Ukrainian budget), whether it is vital and decisive in the course of the war, why it was not done earlier, etc. However, the politician has his own unique answer, which essentially does not give any clarity, no promises. The only thing that can be assumed is that some countries will agree to cooperate and provide appropriate assistance.

However, the most interesting thing about Volodymyr Zelenskyi's answer is that he emphasized that *«we need to save our country*». There is some hidden meaning in this expression, which can be felt at the level of the subconscious. When we say that we need to do something, it is meant there is a need or, more strongly, a need for us. In our case, this necessity will have an impact on the entire nation, on its preservation and prevention of as many casualties as possible, both civilian and military. That is why, Mr. Zelenskyi uses this modal verb with the aim of: 1. to manipulate the feelings of citizens of their countries (so that they support the decision of financial aid to Ukraine and cooperation with it); 2. to speculate on the topic of war (so that politicians make decisions in our favor and speed up their moves); 3. questions the views of other influential politicians (for example, the situation when the Prime-Minister of Hungary Viktor Orban did not support sanctions against Russia); 4. taking into account the previous point, forces Ukrainians to change their political position (for example, the attitude toward Viktor Orban) and causes certain controversies (for example, between Ukrainians and Hungarians).

Because of the reasons listed above, we can understand the importance of modal verbs in political discourse in further events.

Every speech of an influential political person is a propaganda of his own thoughts, visions, intentions and goals (or not only his own, but also that of the Congress / Government / Parliament, etc.).

Hence, politicians need to be judicious in their speeches and careful with their statements, as they may cause indignation or negative reactions from the population. That is why, they need a means of maneuvering, manipulation, refusal, such as modal verbs [4, p. 259].

Now let's pay attention to another no less interesting case of a speech in English by the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi. As the diplomatic correspondent Paul Adams notes in his article, Mr. Zelenskyi does not waste time and gets to the point. He is a master of words and clearly knows how to get help and recognition of the tragic situation in Ukraine.

It is also worth noting that this speech was addressed to members of the British Parliament, as well as to ordinary people. Thus, he brings these two nations together with one common problem and one pain (although he did not mention the names of the war leaders). Referring to Winston Churchill's landmark speech on June 4, 1940, he drew parallels between painful historical challenges for the British and Ukrainians.

The President of Ukraine compared the 13 days of war in Ukraine and epoch-making and decisive battle of Britain in the Second World War. The quote by the military leader Churchill interprets: «*We shall fight in the woods, in the fields, on the beaches, in the cities and villages, in the streets, we shall fight in the hills»* [5]. As we have already noted above, Mr. Zelenskyi aptly used it to evoke a sense of empathy for us, Ukrainians, and to increase the supply of weapons and any other assistance to our military. However, we are interested in one more functional aspect – using of modal verb «shall».

This modal verb in Ukrainian documentation has a more categorical meaning than in English documents, although it also has the meaning of a strong prohibition in formal documents (laws, regulations, agreements) [6, p. 144].

Consider article 22 of the Constitution of Ukraine, which states that «*Constitutional rights and freedoms are guaranteed and shall not be abolished»* [7]. From Chapter 1, we made sure that «shall» (in addition to the meaning of an order) can also take on the meaning of moral obligation.

Drawing a conclusion from a little preliminary study of the Constitution, one can see a subtle note of propaganda and manipulation in Churchill's statement, as well as in his citation by Zelenskyi. After all, by saying that we must fight everywhere, using «shall», we can use ambiguity, because it is not only an order, but also a moral obligation.

That is – currently in a state of war and a significant period in history of Ukraine and its forward existing, its space on political arena, – our moral obligation to save it everywhere.

Let's remember the mastery of political speeches of Joe Biden, who always had a strong position regarding support for Ukraine, the supply of weapons and ammunition. However, the Ex-President

of the United States cleverly maneuvered his statements by using modal verbs.

First of all, we suggest you look at a vivid example of the fact that Biden really supported Ukraine in the situation of Russian aggression: «*We will continue to supply Ukraine with critical weapons and equipment as long as we can»* [8]. In order to confirm his final opinion about supporting the side of Ukraine and convey these thoughts to the citizens of his country, Biden used the modal verb «will». Here it probably had the meaning of desire, intention and promise.

We suggest to pay attention to another expression of the Ex-President of the USA: «*Putin in banking on the United States failing to deliver for Ukraine. We must, we must, we must prove him wrong»* [8]. Not to mention the fact that he powerfully confirmed his opinion by repeating the modal verb «must» as many as three times, one can understand that this sentence contains an important point.

Biden claims that they must or they are obliged to prove to Putin that he is wrong. The use of the verb «must» in this context is very apt and logical, because it best conveys a strong obligation or compulsion from the perspective of the speaker – that is, Joe Biden. In other words, he not only showed some strong obligation, but also confirmed that was his own opinion, which was quite strong in political discourse.

Now let's look at another famous politician, Donald Trump. It is certain that when Ukrainians try to remember his famous antics, the first thing that comes to mind is the following: «*If I'm president, I will have that war settled in one day, 24 hours»* [9].

It is certain that many people then became interested in how he was going to accomplish this mission, so the correspondent asked him a counter-logical question, how exactly he could end the war in such a small period of time as one day. Trump's answer shocked and probably still shocks many people: *«First, I'll meet with Putin, I'll meet with Zelenskyi. They both have weaknesses and they both have strengths. And within 24 hours that war will be settled. It will be over. It will be absolutely over»* [9].

Despite the fact that this statement does not contain any specifics, clearly laid out plans and own political position, you can see the modal verb «will» used in almost every sentence. Considering its semantic function, we can conclude that Trump is trying to show his clear ambitious intention and give the whole world a promise that this will definitely happen.

From the study of Donald Trump's statements on the topic of Russian aggression and the expediency of excessive US aid, it can be concluded that the current US President aptly and skillfully uses modal verbs to his advantage.

Donald Trump has a somewhat blurred vision of the situation in Ukraine, he does not directly support Russia, but he does not protect Ukraine, and at the same time he mostly uses the modal verbs «should» (rebuke), «have to» (obligation arising from the circumstances), «will» (intention, promise).

On Summit G 7, 2025, Zelenskyi stated: «*EU-leaders need to continue calling on Trump to use his real influence to end the war»* [10].

On Summit G 7, 2025, Ukrainian President said strongly that peace requires not only pressure on Russia, but also real security guarantees and weapons. President stressed that Ukraine is ready for negotiations and an unconditional ceasefire, but only with the active support of its allies.

On June 24 and 25, 2025, a NATO Summit was held in The Hague, the issues of which were the following: guaranteeing the readiness and stability of civil society, giving impetus to innovation and development of the defense-industrial base, in particular, a part will go to help Ukraine.

Zelenskyi's speech was clear: *«Ukraine is ready to buy equipment and support American manufacturers. Europe can help. We also talked about the possible cooperation of drones. We can strengthen each other»* [11].

Zelenskyi wants to end the war, clearly raises questions about the future of world security, Ukraine's defense and sees ways to economic cooperation. The Ukrainian leader uses «need», «can», «possible» in the strong and non-compromise way.

During an interview with NBC News on Friday, 11 July 2025, Donald Trump said: «*US must send more weapons to Ukraine».* Using «must», Trump has suggested he is ready to greenlight a major military aid package for Ukraine via NATO [12].

After Trump had addressed the UN General Assembly in New York on Tuesday, the 30-th of September 2025, he has said in a post on his Truth Social platform: «*Kyiv can win all of Ukraine back in its original form», «Ukraine could get back the original borders from where this war started*» with the support of Europe and NATO, due to pressures on Russia's economy [13].

With «can» and «could» Trump has repeatedly expressed his desire to end the war. Donald Trump has implemented an emotional impact on the political consciousness of citizens, on the course of political processes. This is one of the practices that shape the sphere of political communication to develop public consensus.

In **Table 1** we give examples from political speeches of the famous leaders taking into account technologies, when using modal verbs.

So, from this table we see that well-known leaders skillfully operate with technologies (logical emphasis constructions, generalization, anaphora, metaphor, asidenton, hyperbole, phraseology, epiphoneme, manipulation, antithesis) of political discourse using the variety of modal verbs.

Conclusion and perspectives of further research. From above-mentioned information based on the theoretical background, the opinions of many authors on the problem and the actual study of illustrative sources, the following conclusions can be drawn: 1. Modal verbs are the necessary aspect in the grammar of the English-language. They help express the speakers' thoughts and provide an opportunity to imply additional meanings and ideas in what is said; 2. Modal verbs have the concept of «modality», which means not only the speaker's attitude to the situation, but also the border between the real and unreal. Modal verbs have their own functions and are significant in communication; 3. Each modal verb has its own semantic color, it carries a certain number of meanings that can be completely opposite. Some modal words are similar in meaning, but have different levels of strength or categoricalness, or relevance to the situation; 4. Political discourse is a separate category of discourse, because it has its own characteristics. Politicians skillfully maneuver it using so-called political language; 5. Modal verbs are necessary capital for political discourse, because they have the function of implying a different meaning without doing so openly and directly. This factor is critically important for political discourse and its language; 6. By analyzing the speeches of well-known politicians, one can draw a conclusion about their own political position,

Table 1

Examples of technologies in political speeches of well-known politicians

Politician	Original	Technology
V. Zelenskyi	This is a fight we will absolutely win	intensifying adverbs
Joe Biden	We will not rest until every American is safe	logical emphasis constructions
Donald Trump	We need to build back than ever before	generalization
Donald Trump	Together we will rebuild our economy stronger than ever before	anaphora
Donald Trump	We must confront the challenges of today to secure a brighter tomorrow	anaphora
Joe Biden	The soul of our nation is at stake, we must rise to the occasion	metaphor
Donald Trump	Every voice must be heard; every opinion matters	asidenton
Donald Trump	Our determination knows no bounds; we will persevere	hyperbole
Donald Trump	We must work together to tackle the challenges ahead; our unity is paramount	anaphora
V. Zelenskyi	The challenges we face are daunting, but we will overcome them together	hyperbole
V. Zelenskyi	The challenges we face may be daunting, but our resolve in unwavering	hyperbole
V. Zelenskyi	You cannot negotiate with a bear while it's eating your leg, you cannot negotiate with a street robber who has you pinned to the floor and we don't need to worry about humiliating Putin any more than we would need to worry about humiliating the bear or the robber	phraseology
V. Zelenskyi	And I told anyone I knew, anyone who would listen that Ukraine would fight and Ukraine would be right	phraseology
V. Zelenskyi	We must remember our shared humanity in times of adversity	epiphoneme
Donald Trump	As president, the first step I will take will be to get control of the virus that's ruined so many lives	manipulation
Donald Trump	Our commitment to change is unwavering	antithesis

thoughts, intentions, and the modal verbs they use illustrate that they are masters of political discourse; 7. The world leaders widely operate with technologies of political discourse (logical emphasis constructions, generalization, anaphora, metaphor, asidenton, hyperbole, phraseology, epiphoneme, manipulation, antithesis) using the variety of modal verbs; 8. The role of modal verbs in everyday communication and political discourse should not be underestimated, because they carry their own consequences and influence on future events.

The further research in this field is seen in elaborating the initial course, trainings on the art of political speeches, the effective language means in diplomacy for foreign affairs students or for postgraduates, master-degree students of the diverse specialties.

Bibliography:

1. Perishko I. V., Velyka A. M., Ptykha V. A. Modalities in English: Theory and Semantics. *Bulletin of science and education.* 2023. 8 (14). P. 258 – 267. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-8(14). URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/37953 (Available: 30.09.2025)
2. Samoylova I. V. & Podvoyska O. V. Lexical features of political speeches. *Scientific notes of Nizhyn State University.* 2016. V. 1. P. 235 – 238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2016_1_47 (Available: 30.09.2025)
3. NBC News Ukraine. War fatigue, changes in military strategy and whether peace talks are possible. What Zelenskyi said in an interview with NBC-BBC News Ukraine. 2023. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cqqpv759kyyo (Available: 30.09.2025)
4. Kasiyan G. V. Speech etiquette as a means of implementing communicative strategies in social and political discourse. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. 2015. (77). P. 258 – 263. URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/17324 (Available: 30.09.2025)
5. Adams P. «Shame on you»: How President Zelenskyi uses speeches to get what he needs. BBC Home – Breaking News, 2022. URL: https://www.bbc.com/news/world-europe-60855280 (Available: 30.09.2025)
6. Yevchenko V. V. Recent modifications of the functional and communicative characteristics of English modals. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. 2004. (17). P. 143 – 146. URL: http://eprint.zu.edu.ua/id/eprint/1455 (Available: 30.09.2025)
7. Constitution of Ukraine. The Law from 28.06.1996 № 254 k/96-VR URL: https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/16871f58b (Available: 30.09.2025)
8. Joint Press Conference/The White House, Remarks by ex-President Biden and President Zelenskyi. 2023. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/12/13 (Available: 30.09.2025)
9. CNN Politics, Transcript of CNN's town hall with Donald Trump 2023. URL: https://www.edition.cnn.com/2023/05/11/politics (Available: 30.09.2025)
10. Reuters. URL: https://www.reuters.com/world/china/ukraines-zelenskiy-seek-g7-support-trumps-early-exit-puts-dampener-summit-2025-06-17 (Available: 30.09.2025)
11. BBC News Ukraine. NATO Summit 2025. URL: https://www.bbc.com/Ukrainian/articles/c86gpp3j91no (Available: 30.09.2025)
12. The Guardian. Andrew Roth. Trump expected to deliver weapons to Ukraine through NATO allies. URL: https://www.theguardian.com/us-news/2025/jul/11/trump-russia-ukraine-weapons (Available: 30.09.2025)
13. BBC News. The United Nations 2025. URL: https://www.bbc.com/news/article/c07vm35rryeo (Available: 30.09.2025)

Корнеєва І. Англомовна модальність у політичному дискурсі

Анотація. У статті розглядається проблема англомовної модальності в політичному дискурсі в семантичному та функціональному аспектах. Модальні дієслова є необхідним аспектом в англійській мові. Вони допомагають висловити думки мовців та надають можливість натякати на додатковий зміст та ідеї у сказане. Кожне модальне дієслово має своє семантичне забарвлення, воно несе певну кількість значень, які можуть бути абсолютно протилежними. Деякі модальні слова подібні за значенням, але

мають різний рівень сили або категоричності, або релевантності до ситуації. Ми доводимо, що поняття «модальність» притаманне модальним дієсловам, що є значним явищем у політичній комунікації та має свої особливості. Воно залежить від багатьох факторів, таких як культурні риси, політичні ситуації, аудиторія та цілі комунікації. Воно надає мові виразності та точності, допомагає виражати не лише факти, але й ступінь можливості, обов'язку, наміру та інші семантичні аспекти. Політики вміло використовують так звану політичну мову як засіб маневрування, маніпуляцій, відмов та пропаганди. Модальні дієслова є необхідним капіталом для політичного дискурсу, оскільки вони мають функцію натякати на інший зміст, не роблячи цього відкрито та прямо. Аналізуючи промови В. Зеленського, Джо Байдена та Дональда Трампа, можна впевнено сказати, що вони є майстрами політичного дискурсу. Аналізуючи промови відомих політиків, можна виділити їхню власну політичну позицію, думки, наміри, а модальні дієслова, які вони використовують, ілюструють, що вони є майстрами політичних цілей. І не слід недооцінювати роль модальності в цих промовах, оскільки вона несе свої наслідки та впливає на майбутні події. Аналізуючи модальний капітал, також можна знайти найкращий підхід до вирішення глобальних проблем та підтримки міжнародної співпраці. Це дослідження сприяло підвищенню ефективності політичних промов та забезпеченню успіху їхньої реалізації.

Ключові слова: модальні дієслова, модальність, політичний дискурс, семантичне забарвлення, функціональний аспект.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'37:159.9:316.77
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.12

Куліш В. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-8283-7431

ДЕКОДУВАННЯ ЕКЗИСТАНЦІЙНИХ КОМПОНЕНТІВ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. У статті представлено семіотико-наративний аналіз екзистенційних компонентів англійськомовного медіадискурсу, які репрезентують базові концепти людського буття – життя та кохання. Дослідження зосереджено на виявленні механізмів вербальної репрезентації зазначених понять у сучасних англомовних медіатекстах, передусім у психологічних наративах, що інтегрують когнітивний, емоційний та соціокультурний виміри комунікації.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що медіанаратор у структурі сучасного медіадискурсу виконує функцію когнітивно-комунікативного посередника, відповідального за формування цілісної наративної структури, інтеграцію вербальних, візуальних та аудіальних кодів і забезпечення багаторівневої інтерпретації смислів. Завдяки цьому медіанаратив постає як складна семіотична система, у межах якої здійснюється когнітивна взаємодія між автором, текстом і реципієнтом.

Особливу увагу приділено аналізу екзистенційного блоку життя – кохання, який посідає центральне місце в сучасному психологічному медіадискурсі. Концепт життя розглядається як універсальна категорія людського існування, тоді як кохання трактується як емоційна, моральна та соціальна категорія, що визначає характер міжособистісних взаємодій, формує систему цінностей і впливає на процеси самопізнання.

Семіотичний аналіз виявив, що кохання кодується через знакові системи, символи та метафори, які відтворюють архетипічну опозицію світло – тінь. У межах юнгіанської парадигми архетип кохання розкриває свою амбівалентну природу: поєднання руйнівного та відновлювального потенціалу, страждання і гармонії. Результати лексикографічного аналізу підтверджують універсальність цього концепту, який охоплює інтимний, соціальний, духовний і пізнавальний виміри людського досвіду.

Отримані результати засвідчують, що екзистенційні компоненти життя та кохання функціонують як універсальні когнітивно-семіотичні конструкти, здатні інтегрувати індивідуальний досвід у глобальний культурний простір. Їхнє декодування у структурі медіанаративу сприяє глибшому розумінню комунікативної природи сучасних медіатекстів, які виконують функцію інструментів когнітивного впливу, емоційного залучення та смислової медіації.

Ключові слова: медіадискурс, екзистенційний компонент, семіотичний аналіз, медіанаратор, психологічний наратив.

Вступ. Медіанаратор у структурі сучасного медіадискурсу постає як центральна комунікативна інстанція, яка забезпечує організацію, інтерпретацію та когерентне представлення подій. Він виконує функцію смислового посередника між текстом та аудиторією, формуючи цілісну наративну структуру, визначаючи перспективу оповіді, розставляючи семантичні акценти та створюючи когнітивно-емоційне тло сприйняття. Завдяки посередництву медіанаратора здійснюється інтеграція різнорівневих наративних стратегій, семіотичних кодів і смислових координат, що забезпечує глибше осмислення та інтерпретацію медіатекстів.

Метою статті є комплексний аналіз і класифікація екзистенційного тематичного блоку, репрезентованого в англійськомовному медіадискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом науковців до вивчення медіадискурсу як поліструктурного феномену та необхідністю систематизації ключових тематичних блоків, що відображають екзистенційні виміри людського буття у сучасному медіапросторі.

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження медіадискурсу особлива увага приділяється ролі медіанаратора, який виступає центральною фігурою у формуванні смислової та структурної цілісності наративу. Медіанаратор організовує наративну структуру, визначаючи ключових персонажів, події, тип наративної стратегії, а також координуючи часові та просторові параметри розповіді. Він інтегрує інтертекстуальні та міфологічні елементи, що забезпечує створення багатошарових історій, здатних резонувати з цільовою аудиторією [1, 2]. У процесі комунікації медіанаратор позиціонує себе стосовно багаторівневої аудиторії, застосовуючи різноманітні дискурсивні та комунікативні прийоми для підвищення довіри, переконливості та емоційного залучення реципієнтів [3].

Поєднання вербальних і невербальних компонентів у сучасному англомовному медіадискурсі є фундаментальним механізмом формування багаторівневого комунікативного впливу. Інтеграція тексту, графічних і візуальних образів, жестів, міміки, а також аудіо- і відеокомпонентів забезпечує підвищену семантичну насиченість і емоційну ефективність повідомлення. Людино-індуковане поєднання цих елементів створює комплексні наративні структури, що дозволяють не лише передавати інформацію, але й активізувати когнітивні та афективні реакції аудиторії, сприяючи формуванню багатовимірного сприйняття медіадискурсивного контенту.

Аналіз вербальних компонентів сучасного англійськомовного медіадискурсу базується на виділенні та аналізі основних лінгвовізуальних компонентів, що корелюють з репрезентацією основних тематичних блоків. Лінгвовізуальні компоненти стимулюють одночасну активацію різних сенсорних каналів

сприйняття, що сприяє підвищенню ефективності засвоєння інформації та посилює емоційне залучення аудиторії [4]. Лінгвовізуальні компоненти в психологічній нонфікшен літературі представляють інтеграцію вербальних (текстових) та візуальних (графічних, ілюстративних) елементів, що спільно посилюють процес сприйняття, розуміння та емоційного впливу на читача. Застосування таких компонентів сприяє структуризації інформації, підвищує доступність складних психологічних концептів і забезпечує глибше когнітивне та афективне залучення аудиторії.

У англомовному медіадискурсі психологічні наративи виступають ключовими елементами екстеріоризації процесів міжособистісного та особистісного зростання наратора, його соціальної ролі та способів осмислення й подолання актуальних екзистенційних проблем. Аналіз ілюстративного матеріалу дав змогу виокремити окремий тематичний екзистенційний блок, який репрезентується через концептуальні компоненти «життя» (life) та «кохання» (love).

Семіотична репрезентація екзистенційного блоку, зокрема компонентів життя (life) та кохання (love), у психологічному наративі реалізується через багаторівневі знакові системи, художні образи, символи та культурні коди. Життя та кохання постають як центральні екзистенційні поняття, які відображаються як вербальними засобами, так і через мистецькі форми, тілесні практики, просторові метафори та наративні конструкції. Людська комунікація в семіотичному вимірі розглядається як опосередкований процес передачі інформації та моделювання реальності, що не є її прямим відтворенням, а радше створює простір для множинних інтерпретацій і реінтерпретацій, набуваючи тим самим невід'ємно символічного характеру [5]. Семіотичні коди, як система правил і обмежень, закріплена у свідомості автора й інтерпретатора, забезпечують формування спільних або наближених значень та асоціацій для обох учасників процесу інтерпретації знаків. Художнє моделювання реальності не лише розширює простір можливого та співвідносить його з дійсністю, але й уможливлює структурно-семіотичне пояснення феномену творення мистецького тексту та його подальшого існування як цілісності [6]. Образність, що так притаманна художньому дискурсу, знаходить своє відображення в англійськомовному медіадискурсі. Семіотичні коди психологічного наративу через медійну візуалізацію та інтерпретацію медіанараторів впливають на світосприйняття споживачів медіаконтенту, таким чином створюючи узагальнюючу пихологічну картину світу.

У психологічніих наративах образи життя (life) та кохання (love) концептуалізуються як центральні конституенти екзистенційного блоку, що детермінують пошук сенсу буття, механізми подолання екзистенційної тривоги та вектори особистісного розвитку. Життя й кохання постають ключовими символами, крізь які здійснюється інтерпретація людського існування, внутрішніх суперечностей та процесу самореалізації індивіда.

Архетипічний аналіз кохання в психології, зокрема за К. Г. Юнгом, розкривається на опозиції світлих та тіньових сторін цього почуття. Архетип кохання у психологічному наративі інтерпретується як універсальний і глибинний конструкт, закорінений у колективному несвідомому та репрезентований через систему символів, проєктивних уявлень і внутрішніх психічних конфліктів [7].

Лексикографічний аналіз лексичної одиниці кохання, виявив такі основні дефініції, що пов'язують це почуття з його архетипною інтерпретацією: *love noun: 1: a feeling of strong or constant affection for a person: motherly/maternal love; fatherly/paternal love; brotherly/sisterly love. 2: attraction that includes sexual desire: the strong affection felt by people who have a romantic relationship a declaration of love. 3: a person you love in a romantic way. 4 a: a kind or helpful person; b – used to address someone in a loving or friendly way. 5: an expression of love and affection. 6 a: a feeling of great interest, affection, or enthusiasm for something; b: something about which a person feels great interest or enthusiasm. 7: a score of zero in tennis* [8].

Говорячи про символіку кохання у психологічному наративі, то кохання репрезентується як екзистенційна сила, здатна подолати тривогу, наповнити життя сенсом та зменшити відчуття екзистенційної порожнечі. Інтимність і пристрасть виступають ключовими механізмами зниження рівня екзистенційної тривоги. Кохання в психологічном наративі постає як багатовимірне явище, що інтегрує емоційні, когнітивні, поведінкові, соціокультурні та символічні виміри. Кохання досліджується через призму індивідуальних переживань, архетипових структур, соціальних ролей, а також у контексті художніх метафор і наративних конструкцій.

Ілюстративний матеріал вказує на амбіваленьність кохання, репрезентація образу відбувається на векторі зцілення та болі, напр.: *Love is like a Roto-Rooter–it will push every button you own; it will bring up to the surface every unhealed wound and fissure that has lodged inside your body. Nothing stimulates hurt quite the way love does. As we shall see, we all marry our unfinished business. And so, both negatively and positively, our neurologies intertwine [9, c. 49]; Love, hate, desperation, repulsion, lust, disgust, blind need–all rotate in wild succession. In your whole life, you have never withstood such an emotional storm [9, c. 179]; These parts of me are good and manageable and conducive to being close with others; they are full of connection. And which parts of me are met with disconnection and distance? I should put these parts of me away, since they threaten attachment and therefore threaten survival. These parts of me are bad and overwhelming and cannot be loved; they are connection-less [10, c. 61]; It isn't easy to set limits, especially with the people we love. It may seem far worse to risk making someone mad than to have an uncomfortable conversation [11, c. 11].* Таким чином, кохання виступає рушійною силою змін, про що свідчать дієслова типу push, bring up, stimulate, які підкреслюють його активну дієвість. Образ кохання є невід'ємною складовою людського життя, існуючи в межах емоційного спектра поряд із негативними переживаннями, такими як *hate, desperation, repulsion, lust, disgust, blind need.* Водночас встановлення меж та прояв кохання не завжди можуть співіснувати без напруги, що підкреслює складність і суперечливість його функцій у міжособистісних стосунках *(It isn't easy to set limits, especially with the people we love)*.

Іншим амбівалентним аспектом кохання є репрезентація його як як джерела болю й зростання, напр.: *Falling in love means that whether you acknowledge it or not, you think, With this person I will be healed, or at the very least I will avoid and compensate for my earliest lacks and injuries [9, c. 186]; Like a car that can't slip into second gear, Pam and Russel were stuck in the first phase of a relationship. Neither had grappled with much of anything in their relationships, trading in reality for fantasy, gratification for*

intimacy. I call this first relationship phase love without knowledge. You may have a deep intuition that this person is the one for you, a soul recognition. But you have no idea how they pay their bills, or handle their family, or the condition of their bathroom floor [9, c. 184]; What do I mean by "circuitry"? Well, in our early years, our body is learning under what conditions we receive love and attention and understanding and affection, and under what conditions we get rejected, punished, and left alone; the "data" it collects along those lines is critical to our survival, because maximizing attachment with our caregivers is the primary goal for young, helpless children [10, c. 21]; We can avoid punishment and see improved behavior, we can parent with a firm set of expectations and still be playful, we can create and enforce boundaries and show our love, we can take care of ourselves and our children. And similarly, we can do what's right for our family and our kids can be upset; we can say no and care about their disappointment [10, c. 27]; Parents who respect those boundaries make space for their children to feel safe and loved. When parents ignore these preferences, children feel lonely, neglected, and like their needs don't matter–and they will likely struggle with boundaries as adults [11, c. 31]. Аналіз наданих прикладів дозволяє визначити, що на початковому етапі кохання репрезентується як засіб покращення життя та емоційного полегшення. Лексичні та граматичні засоби, зокрема дієслова *heal, avoid, compensate,* конструкції з модальним дієсловом can, а також дієслова *see, create, say, care about,* демонструють певну впевненість медіанараторів щодо позитивної функції кохання в житті людини. Водночас негативний аспект кохання проявляється через використання лексем із негативною семантикою, таких як pain, disillusionment, insecurity, тоді як його зростання та трансформаційний потенціал підкреслюється лексемами *growth, healing, attachment, learning.* Таким чином, кохання постає як багатовимірне явище, що одночасно продукує емоційний біль і слугує каталізатором особистісного розвитку.

Трансформаційний потенціал кохання реалізується прозоро на сторінках англійськомовного медіадискурсу, напр.: *Repair is the final third of the cycle of harmony, disharmony, and repair. I call the stage of repair knowing love [9, c. 195]; Coming back. Repairing. How do you put back the pieces? Why even try? I call the harmony phase of a relationship love without knowledge; I call the disharmony phase knowledge without love. Now you know exactly and precisely all your partner's flaws and blemishes. You see them all. But you don't love your partner very much. You are utterly in you and me consciousness, facing an adversary, fighting for your psychological survival [9, c. 193]; The larger lesson we are teaching our kids is that distress is a part of life and when upsetting things happen, we can talk about them and get through them with the people we love [10, c. 82]; Creating healthy boundaries leads to feeling safe, loved, calm, and respected. They are an indication of how you allow people to show up for you and how you show up for others [11, c. 19].* Говорячи про семіотичну репрезентацію образу кохання, то вона стосується лексичних вербалізаторів, що співвідносяться з відновленням трансформацією та усвідомленням *(repair, transformation, awareness, knowledge)*, а також із лексемами, що позначають ускладнення цього процесу *(failings, disharmony, coping).*

Водночас кохання також репрезентується як потреба й умова розвитку, що також є частиною загального процесу трансформації, напр.: *Listen, Bruce, I begin. Your father sounds like an alcoholic, a compulsive gambler, and he raged? Oh yeah. At you? Oh yeah. But you loved him, I say. For all that, you loved him [11, c. 162]; Our children's sins should be their own. It's only through the hard work of transformation do those of ours who have come before cease to be the ghosts that haunt us and transform into the ancestors we need and love to walk beside us [9, c. 10],* повторювана конструкція *you loved him* створює ефект безсумнівності та підкреслює незнищенність любовного почуття навіть в умовах травматичного досвіду. Крім цього, у виховному контексті потреба в любові реалізується як необхідна умова психологічної безпеки дитини, напр.: *Our kids want our full attention more than anything else. Our attention communicates that they are safe, important, valuable, loved [10, c. 136].* Акцент на повноті уваги *(our full attention)* семіотично співвідноситься з концептом любові як гарантією базової безпеки та значущості дитини. Паралельно, висловлювання *You are far from at fault–you are brave and bold and you love your kid more than anything. Being a cycle-breaker is an epic battle, and you are amazing for taking it on [10, c. 22]* демонструє любов як рушійну силу подолання поколіннєвих сценаріїв.

Окрім трансформаційного потенціалу, кохання у медіадискурсі постає також як механізм встановлення меж, за якими воно може існувати та реалізовуватися, напр.: *You cannot love from above or below. Love demands democracy. More important, at the most fundamental level, there is no such thing as above and below. To think of oneself as better than or less than is a delusion. But it's a delusion with teeth [9, c. 166]; A firm boundary–stopping a child from doing something that is dangerous–is sometimes the highest form of love and protection. It signals to a child that their emotional fire will not take over the entire house or yard or birthday party [11, c. 176]; Tough love is you creating and keeping healthy boundaries [11, c. 154]; When you've tried setting boundaries and your requests are continuously violated, it may be time to consider cutting people off. Of course, terminating a relationship isn't easy, so put a healthy plan in place to care for yourself through the process. Ending a relationship isn't a sign that you no longer care about the other person. It's an indicator of self-love, selfcare, healthy boundaries, bravery, and your desire to be well [11, c. 119].* Наведені приклади демонструють, що кохання постає не лише як емоційна чи інтимна категорія, а й як регулятивний механізм, який структурує міжособистісні відносини. Семіотичні маркери *(boundaries, limits, tough love)* позначають нормативну сторону кохання, де встановлення меж виступає індикатором відповідальності та турботи. Водночас вербалізатори на позначення рівності та демократії *(democracy, equality, protection)* підкреслюють етичний вимір кохання, який забезпечує баланс між індивідуальними потребами та спільними цінностями. Таким чином, любов осмислюється як феномен, що поєднує емоційність, соціальність і моральність, задаючи рамки гармонійного співіснування.

Архетипічний та семіотичний аналіз кохання у психологічному та медійному дискурсі демонструє його багатовимірність, амбівалентність і трансформаційний потенціал. У юнгіанській традиції кохання розкривається через опозицію світлого й тіньового виміру, що поєднує в собі як силу зцілення, так і руйнівний емоційний досвід. Лексикографічні дефініції підкреслюють універсальність цього почуття, а символічні інтерпретації пов'язують його з екзистенційною потребою людини у сенсі, безпеці та належності. Медіадискурс актуалізує любов

як механізм самореалізації, особистісного зростання, побудови меж і підтримання соціальної гармонії. Таким чином, кохання постає не лише емоційним явищем, а й когнітивним, соціокультурним та моральним конструктом, що інтегрує індивідуальні переживання з універсальними архетиповими структурами та суспільними цінностями.

Висновки. Репрезентація екзистенційного блоку, що включає компонент кохання, виявляє їхню багаторівневу символічну природу, універсальність та культурно-психологічну значущість. Життя та кохання постають не лише як емоційні чи біографічні феномени, а як ключові когнітивні, соціокультурні й моральні конструкти, що інтегрують індивідуальний досвід із колективними архетипами й культурними кодами. Кохання у семіотичному та архетипічному вимірах постає амбівалентним і трансформаційним явищем: воно може бути джерелом як болю й тривоги, так і гармонії та розвитку, виконуючи функцію зцілення, захисту та формування меж у міжособистісних стосунках.

***Література*:**

1. Abbott H., Pearce J., Life N. The Cambridge Introduction to Narrative. 2020. DOI: 10.5860/choice.40-0733.
2. Friedmann J. Storytelling for Media. 2021. DOI: 10.36198/9783838557649.
3. Bubikova-Moan J. Credible as evidence? Multilayered audience reception of narrative arguments. Informal Logic. 2021. DOI: 10.22329/IL.V41I2.6506.
4. Pino M., Mazza M. The use of “literary fiction” to promote mentalizing ability. PLoS ONE. 2016. Vol. 11. DOI: 10.1371/journal.pone.0160254.
5. Черненко О. Semiotic and multimodal representation of existential conflict in fictional discourse. Alfred Nobel University Journal of Philology. 2023. Vol. 2, Issue 26/2. P. 225–237. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/2-14.
6. Хайруліна Н. Ф. Семіотична модель як інтертекстуальна інтерпретація “знаковості” художнього твору. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2017. № 76. С. 341–344.
7. Ababay A. Contrasting shadows: The Jungian archetypes in Oscar Wilde's Salome and Dorian Gray. TroyAcademy. 2024. DOI: 10.31454/troyacademy.1528667.
8. Love. Britannica Dictionary. URL: https://www.britannica.com/dictionary/love (дата звернення: 03.11.2025).
9. Real T. Us: Getting Past You and Me to Build a More Loving Relationship. New York : Rodale Books, 2022. 352 p.
10. Kennedy B. Good Inside: A Practical Guide to Becoming the Parent You Want to Be. London : HarperCollins UK, 2022. 336 p.
11. Tawwab N. G. Set Boundaries, Find Peace: A Guide to Reclaiming Yourself. New York : TarcherPerigee, 2021. 261 p.

Kulish V. Decoding Existential Componets in English-Languaage Media Discourse

Summary. The article presents a semiotic-narrative analysis of existential components in English-language media discourse that represent the basic concepts of human existence – life and love. The study focuses on identifying the mechanisms of verbal representation of these concepts in contemporary English-language media texts, primarily in psychological narratives that integrate cognitive, emotional, and sociocultural dimensions of communication.

The analysis shows that the media narrator in the structure of contemporary media discourse acts as a cognitive-communicative mediator responsible for forming a coherent narrative structure, integrating verbal, visual, and auditory codes, and ensuring a multi-level interpretation of meanings. Thanks to this, the medianarrative emerges as a complex semiotic system within which cognitive interaction occurs between the author, text, and recipient.

Particular attention is paid to analyzing the existential block of life–love, which occupies a central place in contemporary psychological media discourse. Life is considered a universal category of human existence. At the same time, love is interpreted as an emotional, moral, and social category that determines the nature of interpersonal interactions, shapes the value system, and influences the processes of self-knowledge.

Semiotic analysis has revealed that love is encoded through sign systems, symbols, and metaphors that reproduce the archetypal opposition of light and shadow. Within the Jungian paradigm, the archetype of love reveals its ambivalent nature: a combination of destructive and restorative potential, suffering and harmony. The results of lexicographic analysis confirm the universality of this concept, which encompasses the intimate, social, spiritual, and cognitive dimensions of human experience.

The results show that the existential components of life and love function as universal cognitive-semiotic constructs capable of integrating individual experience into the global cultural space. Their decoding in the structure of the media narrative contributes to a deeper understanding of the communicative nature of contemporary media texts, which function as instruments of cognitive influence, emotional engagement, and semantic mediation.

Key words: media discourse, existential component, semiotic analysis, medianarrator, psychological narrative.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.113.6.
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.13

Кульчицький В. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету
https://orcid.org/0000-0003-4646-6861

Волкова Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету
https://orcid.org/0000-0002-7007-4377

СЛОВОТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ШВЕДСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто словотворення прикметників у сучасній шведській мові як складну й багаторівневу систему традиційних продуктивних моделей. Встановлено, що, попри домінування суфіксального способу утворення прикметників, у шведській мові також активно функціонують префіксація, безафіксна деривація, композиція та запозичення. Комплексний аналіз способів словотворення прикметників дозволив простежити, як мовна система поєднує морфологічну економію з високою продуктивністю.

Особливу увагу у науковій праці приділено суфіксальним моделям, які залишаються найпродуктивнішими у формуванні прикметників, що виражають якісні, відносні та присвійні ознаки. Описано низку поширених суфіксів (зокрема, -ig, -lig, -bar, -fri, -lös, -sam, -sk), з поданням їхніх семантичних функцій та українських відповідників.

У роботі також проаналізовано функціональність префіксального способу творення, який, хоча і менш продуктивний, значно збагачує семантику прикметників. Розглядаються поширені префікси (o-, miss-, sam, van- тощо), які виражають значення заперечення, надмірності, недостатності або спільності. Увагу зосереджено на їхній здатності змінювати значення без впливу на граматичну категорію прикметника.

Схарактеризовано безафіксне словотворення, що відображає аналітичну тенденцію шведської мови. Наведено приклади прикметників, утворених без зовнішніх морфологічних змін від інших частин мови, підкреслюючи економію мовних засобів та семантичну гнучкість.

Досліджено композицію як один із найдинамічніших способів творення прикметників у різних мовних стилях. Встановлено, що складні прикметники демонструють когнітивну прозорість і функціональну компактність, характерну для германських мов.

Розглянуто запозичення як важливе джерело збагачення прикметникового словника, особливо у сферах науки, техніки та публіцистики. У статті схарактеризовано морфологічну адаптацію іншомовних прикметників до шведської граматичної системи, з прикладами термінологічної та стилістичної інтеграції.

У роботі визначено, що система словотворення прикметників у шведській мові слідує сталим морфологічним моделям, але у той же час є відкритою до інновацій. Комплексне дослідження словотвірних процесів в межах цієї частини мови дозволило виявити високу структурну варіативність та функціональну гнучкість шведських прикметників.

Ключові слова: суфіксація, префіксація, безафіксне словотворення, деривація, запозичення, композиція.

Постановка проблеми. Словотворення прикметників у шведській мові є складним і багатогранним процесом, що відображає структурну гнучкість та морфологічну економію германських мов. Незважаючи на наявність усталених моделей деривації за допомогою суфіксів та префіксів, у сучасній шведській мові спостерігається тенденція до активного використання альтернативних засобів творення прикметників, зокрема безафіксних способів, композитів і запозиченої лексики.

У науковій літературі переважна увага зосереджується на традиційних, суфіксальних моделях утворення прикметників, тоді як інші типи деривації залишаються менш дослідженими. Це створює потребу в комплексному аналізі всіх продуктивних моделей творення прикметників у сучасній шведській мові.

Актуальність теми зумовлена також функціональним навантаженням прикметників у комунікативній структурі мови: вони виконують не лише описову функцію, але й відображають соціокультурні та когнітивні зміни в мовному середовищі. Тому вивчення способів творення прикметників сприяє глибшому розумінню механізмів лексичної інновації, граматичної адаптації та семантичного розширення в шведській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чималу частину своїх наукових робіт словотворенню у шведській мові присвятила Г. Йозефсон. У своїй дисертації дослідниця вивчала морфологічні й синтаксичні принципи словотворення у шведській мові. Авторка аналізувала утворення нових слів, зокрема прикметників, на основі афіксів, деривaційних схем і граматичних правил [1]. М. Розенберг описала мережі словотвірних відношень у шведській мові на прикладі продуктивних афіксів, що використовуються для творення прикметників. Особливу увагу дослідниця приділяла взаємозв'язкам між словами та регулярним моделям деривації [2]. Т. Легечка досліджував, як англійські запозичення прикметників адаптуються до морфологічних вимог шведської мови. Автор розглядав форми узгодження, флексії, а також адаптацію до стилістичних норм публіцистичного тексту [3]. С. Й. Мальмгрен простежував розвиток словни-

кового запасу шведської мови з 1800 року до сьогодення. Особливу увагу учений приділяв новим способам словотворення прикметників, зокрема використанню сучасних суфіксів [4].

Метою статті є комплексне дослідження способів словотворення прикметників у шведській мові з акцентом на їх морфологічну будову, семантичні особливості та функціональні характеристики. Особливу увагу приділено аналізу продуктивних деривaційних моделей, зокрема суфіксального, префіксального, безафіксного та композиційного способів, а також визначенню їхньої ролі у збагаченні прикметникової лексики сучасної шведської мови. Дослідження має на меті виявити закономірності формування прикметників, окреслити основні тенденції в розвитку деривaційної системи та встановити взаємозв'язок між словотворенням і граматичною категорією прикметника.

Виклад основного матеріалу. Прикметники як частина мови виконують ключову роль у граматичній, семантичній й комунікативній структурі шведської мови. Вони не лише характеризують іменники, надаючи їм додаткові ознаки (колір, форма, якість, порівняння тощо), але й беруть участь у важливих граматичних процесах узгодження за родом, числом, визначеністю та інколи ступенем порівняння. Узгодження прикметників за цими категоріями забезпечує граматичну згуртованість словосполучення і допомагає чітко ідентифікувати відношення між словами [5].

До того ж, прикметники важливі для семантики – вони змінюють значення іменників, уточнюють або обмежують їх, створюють контраст, надають емоційного відтінку. Наприклад, вони можуть виступати засобом порівняння, що є суттєвим у вираженні суб'єктивних оцінок, описів або характеристик. Це семантичне навантаження прикметників робить їх важливими як для текстової когерентності, так і для стилістичного вираження [6, с. 23].

Словотворення прикметників у шведській мові є важливою частиною морфологічної системи, що відображає як внутрішні закономірності мови, так і вплив зовнішніх лексичних запозичень. Прикметники виконують функцію семантичної деталізації іменників, а способи їхнього творення і модифікації відіграють ключову роль у збагаченні лексики та у формуванні нових значень [7, с. 73]. У шведській мові прикметники утворюються як за допомогою афіксації (префіксальної та суфіксальної), так і шляхом словоскладання, переходу слова з однієї частини мови до іншої, а також через запозичення з інших мов. Аналіз продуктивних моделей творення прикметників дозволить не лише краще зрозуміти структурну організацію сучасної шведської, але й простежити динаміку мовних змін під впливом англійської та інших європейських мов.

У шведській мові суфіксальний спосіб словотворення відіграє важливу роль у формуванні прикметників, забезпечуючи багатство та варіативність лексичної системи. Дослідження суфіксальних моделей дозволяє не лише глибше зрозуміти морфологічні особливості шведської мови, а й виявити продуктивні суфікси, що використовуються для вираження якісних, відносних та присвійних ознак. Нижче розглянемо типові для творення шведських прикметників суфікси.

Суфікс **-ad** використовується для утворення прикметників від іменників або словосполучень зі значенням «має щось». Наприклад, *vingad – крилатий* (від *en vinge – крило*), *flatbottnad – плоскодонний* (від. *en flat botten – плоске дно*). Іноді суфікс поєднується з префіксом **be-**, як у словах *bemedlad – заможний* (від *medel – засіб*) та *behandskad – з рукавичками на руках* (від *handskar – рукавички*). В українській мові подібне значення передається суфіксом **-атий**, наприклад *рогатий*, *бородатий*.

Суфікс **-aktig** виконує дві основні семантичні функції. По-перше, від іменників утворює прикметники, що позначають наявність чогось (*felaktig – помилковий* від *ett fel – помилка*, *livaktig – повний життя* від *ett liv – життя*, *lögnaktig – брехливий* від *lögn – брехня*) або властивості осіб (*pojkaktig – хлопчачий* від *en pojke – хлопчик*, *skurkaktig – шахрайський* від *en skurk – шахрай*). По-друге, від прикметників (зазвичай кольорів) утворює прикметники, що позначають відтінок кольору або слабку інтенсивність кольору, як-от *blåaktig – синюватий* (від *blå – синій*) та *rödaktig – червонуватий* (від *röd – червоний*).

Суфікс **-bar** використовується для утворення прикметників, що вказують на здатність або придатність до чогось, наприклад, *flyttbar – рухливий* (від *flytta – рухати*), *fattbar – зрозумілий* (від *fatta – зрозуміти*), *grobar – здатний до проростання* (від *gro – рости*), *tjänstbar – придатний для служби* (від *en tjänst – служба*). В українській мові аналогічну функцію виконує суфікс **-ний**.

Суфікс **-fri** утворює прикметники від іменників, що позначають відсутність чогось або характерну відсутність властивості, наприклад *bekymmerfri – безтурботний* (від *ett bekymmer – турбота*), *benfri – безкістковий* (від *ett ben – кістка*), *smärtfri – безболісний* (від *smärta – біль*). В українській мові цьому суфіксу відповідає прикметник із префіксом **без-** і суфіксом **-ний**.

Суфікс **-ig** є одним із найпоширеніших суфіксів прикметників у шведській мові. Від іменників він утворює прикметники, що позначають наявність певної властивості або ознаки (наприклад, *flitig – старанний*, від *flit – старанність*), а також прикметники, що характеризують предмет за властивістю, вираженою іменником (*ullig – шерстяний*, від *ull – шерсть*). Крім того, від іменників можуть утворюватися прикметники, що описують риси особи (*fjollig –дурний* від *en fjolla – дурень*).

Від дієслівних основ за допомогою суфікса **-ig** утворюються прикметники, які характеризують осіб за типовою дією або поведінкою. Наприклад: *motsträvig – впертий* від *sträva emot – чинити опір*, *vältalig – красномовний* від *tala väl – добре говорити*.

Суфікс **-isk** утворює прикметники від іменників, позначаючи властивості, що характеризують предмет або явище, виражене коренем. Наприклад: *nitisk – старанний* від *nit – прагнення*, *melodisk – мелодійний* від *en melodi – мелодія*. Крім того, від іменників, що позначають національності, суфікс **-isk** утворює прикметники на позначення національної або етнічної належності: *brittisk, bulgarisk, grekisk.* В українській мові цим суфіксам відповідають суфікси **-ний** та **-ський**.

Суфікси **-lig** / **-elig** утворюють прикметники як від дієслівних основ, так і від іменників. Від дієслівних основ вони можуть позначати властивості, що зумовлюють певну дію або дозволяють її виконати: *förlig – сприятливий для руху* від *föra – вести*, *förarglig – прикрий* від *förarga – сердити*, *böjlig – гнучкий* від *böja – гнути*, *rörlig – рухливий* від *röra – рухати*, *beboelig – придатний для життя* від *bebo – мешкати*.

Від іменників суфікси **-lig** / **-elig** утворюють прикметники, що позначають властивості, пов'язані з предметом або явищем: *fredlig – мирний* від *en fred – мир*, *hjärtlig – сердечний* від *ett hjärta – серце*, *bildlig – образний* від *en bild – образ*.

Суфікс **-lös** виражає відсутність чогось, подібно до суфікса **-fri.** Наприклад: *benlös – безкістковий*, *bekymmerslös – безтурботний*, *känslolös – бездушний, viljelös – безвольний.*

Суфікс **-sam** використовується для позначення властивостей, що передбачають наявність ознаки, вираженої коренем. Наприклад: *mödosam – тяжкий* від *en möda – праця, beslutsam – рішучий* від *besluta sig – вирішуватися, smittsam – заразний* від *smitta – зараза*, *tacksam – вдячний* від *tack – подяка*.

Суфікс **-sk** застосовується для утворення прикметників від іменників, що позначають національності або міста (*finsk, rumänsk, stockholmsk*), а також від дієслівних основ для характеристики осіб за типовою поведінкою або дією (*glömsk – забудькуватий*, *glupsk – ненаситний*, *inbilsk – самовпевнений*).

Нижче узагальнимо наведену інформацію у таблиці.

Словотворення прикметників за допомогою префіксів у шведській мові є менш продуктивним порівняно з суфіксальним, проте відіграє важливу роль у семантичному збагаченні мови. Префіксація в основному реалізується шляхом додавання префіксів до вже наявних прикметників або іменників, що призводить до зміни значення без зміни граматичної категорії. Найпоширенішими префіксами є **o-**, **över-, under-, miss-,** які вносять значення заперечення, надмірності, недостатності чи помилки відповідно. Наприклад, прикметник *lycklig* (*щасливий*) у поєднанні з префіксом **o-** утворює *olycklig* (*нещасний*), що ілюструє типову модель префіксального словотворення.

Префікси **miss-, o-, van-** утворюють прикметники, що виражають протилежне або відсутність ознаки: *missbelåten – незадоволений, odödlig – безсмертний, orakad – непоголений*. Аналогічне значення у прикметників іноземного походження передають префікси **im-, in-, ir-, il-**: *impersonell – безособовий, indirekt – непрямий, illegal – нелегальний, irreguljär – нерегулярний.*

Префікс **sam-** виражає спільність або зв'язок кількох елементів: *samfälld – загальний, samhörig – пов'язаний, солідарний, samstämmig – одностайний.*

Для позначення високого рівня якості чи інтенсивності деякі прикметники можуть утворюватися за допомогою посилених форм або префіксів (наприклад, **genom-** у *genomgod – надзвичайно добрий* від *god – добрий*).

Одним із менш поширених, але важливих способів деривації прикметників у шведській мові є безафіксне словотворення (також відоме як нульова деривація). Цей тип словотвору передбачає перехід слова з однієї частини мови до іншої без додавання афіксів або зміни форми основи. У шведській мові це явище спостерігається передусім при утворенні прикметників із іменників або дієслів.

Наприклад, у словах *silver* (*срібло*) → *silver* (*срібний*) та *guld* (*золото*) → *guld* (*золотий*) прикметники повністю збігаються за формою з вихідними іменниками. Значення прикметника в такому випадку витікає з контексту й виконує описову функцію без жодних морфологічних змін. Подібний процес спостерігається також у прикметниках, утворених від дієслів: *fast (твердий, закріплений)* від дієслова *fästa (прикріплювати)*, де немає явної афіксації, хоча етимологічний зв'язок залишається.

Безафіксна деривація в шведській мові засвідчує високий ступінь аналітизму та економії мовних засобів. Такі утворення особливо продуктивні в технічних або описових контекстах, де важливо передати властивість об'єкта, не ускладнюючи структуру речення. Крім того, цей тип творення підкреслює тенденцію шведської мови до семантичної гнучкості та лексичної економії, що характерно для германських мов загалом.

Іншим важливим джерелом збагачення прикметникового лексикону шведської мови є запозичення. Цей процес відбувається як через пряме засвоєння іншомовних прикметників, так і через адаптацію іншомовних основ до шведських словотворчих моделей [8, с. 10]. Основними джерелами лексичних запозичень виступають латина, грецька, французька, німецька та англійська мови, що зумовлено історичними контактами, розвитком науки, культури, техніки та глобалізаційними процесами.

Характерною ознакою запозичених прикметників є їхня морфологічна впізнаваність: вони часто містять інтернаціональні суфікси, як-от **-isk** (*logisk – логічний, ekonomisk – економічний*), **-ell** (*industriell – індустріальний, intellektuell – інтелектуальний*), **-al** (*social – соціальний, national – національний*) тощо. Багато з них є частиною академічного та технічного лексикону, а також використовуються в публіцистичному та офіційно-діловому стилях.

Адаптація запозичень полягає у фонетичному, морфологічному та семантичному пристосуванні іншомовних слів до норм шведської мови. Наприклад, прикметники *modern (сучасний), liberal (ліберальний), global (глобальний)* зберігають інтернаціональну форму, однак повністю інтегруються в граматичну систему шведської мови: вони змінюються за родом, числом і визначеністю (*en modern bil – сучасний автомобіль*, *ett modernt samhälle – сучасне суспільство*).

Таблиця 1

Порівняння шведських прикметникових суфіксів із українськими відповідниками

Суфікс	Значення	Приклади	Український аналог
-ad	має щось	*vingad*, *barhuvad*	-атий
-aktig	властивість, схожість	*felaktig*, *pojkaktig*	-подібний / -ий
-bar	здатний, придатний	*flyttbar*, *tjänstbar*	-ний
-fri	позбавлений чогось	*bekymmerfri*, *benfri*	без- + -ний
-ig	наявність властивості	*flitig*, *motsträvig*	-ний
-isk	властивість, належність	*nitisk*, *brittisk*	-ний, -ський
-lig	властивість, що викликає/допомагає дії	*förlig*, *böjlig*	-ний
-lös	відсутність	*benlös*, *känslolös*	без- + -ний
-sam	наявність властивості	*mödosam*, *beslutsam*	-ний
-sk	належність, характер дії	*rysk*, *glömsk*	-ський, -івий

Таким чином, запозичення й адаптація відіграють подвійну роль у словотворенні прикметників: з одного боку, вони розширюють лексичний склад мови, з іншого – демонструють її здатність інтегрувати іншомовний матеріал у межах власної граматичної системи. Ці процеси особливо активізуються в умовах посиленого мовного контакту й інтенсивного розвитку термінологічних сфер, що робить їх важливим об'єктом дослідження в сучасній германістиці.

Композиція як спосіб словотворення відіграє важливу роль у формуванні прикметникової лексики шведської мови. Створення складних прикметників є характерною рисою германських мов і відображає їхню тенденцію до лаконічного, але водночас семантично насиченого вираження понять. Композитні прикметники утворюються шляхом об'єднання двох або більше основ, де перша частина конкретизує або модифікує значення другої.

Типовими є прикметники на зразок *mörkhårig (темноволосий), snabbfotad (швидконогий), lättlagad (легкий у приготуванні), barnvänlig (дружній до дітей)*. У таких випадках перший компонент є прикметником, іменником або прислівником, а другий – прикметником, який визначає граматичні категорії (рід, число, визначеність). Варто зазначити, що при творенні складних прикметників важливу роль відіграє також семантична сумісність компонентів, що забезпечує прозорість і зрозумілість утворення.

Особливістю шведських складних прикметників є їхня висока продуктивність, зокрема у розмовному мовленні, рекламі, медіа та спеціалізованих дискурсах [9, с. 265]. Наприклад, у мові мас-медіа часто вживаються прикметники типу *klimatsmart (екологічно розумний), svenskvänlig (дружній до шведів), sockerfri (без цукру)*. Такі утворення дозволяють компактно передати складні поняття або ознаки предметів і явищ, зберігаючи при цьому динамічність і гнучкість мовного вираження.

Отже, композиція є не лише ефективним словотвірним інструментом, але й свідченням мовної економії, гнучкості та адаптивності шведської мови. Вивчення складних прикметників відкриває перспективи для глибшого розуміння когнітивних та структурних механізмів словотворення в германських мовах.

Висновки. Відтак, дослідження словотворення прикметників у шведській мові засвідчило високу структурну варіативність та функціональну гнучкість цієї частини мови. Серед основних способів творення прикметників найпродуктивнішими є суфіксальні моделі, які формують широку семантичну палітру ознак – від якісних до відносних і присвійних. Суфікси типу -ig, -lig, -bar, -fri, -lös та інші демонструють стабільну деривaційну активність і забезпечують системність морфологічного творення.

Префіксальний та безафіксний способи, хоча й менш продуктивні, відіграють важливу роль у семантичному збагаченні прикметникового лексикону, відображаючи аналітичні тенденції шведської мови та її здатність до лексичної економії. Зокрема, префікси o-, över-, miss-, sam- дозволяють виражати модальні та градуальні значення без зміни синтаксичної функції слова, а безафіксне словотворення свідчить про гнучкість меж між частинами мови.

Композиція та запозичення функціонують як додаткові механізми деривації, що відповідають за адаптацію мови до нових комунікативних умов. Композитні прикметники, характерні для технічних, публіцистичних і повсякденних контекстів, відзначаються високою інформативністю та когнітивною прозорістю. Запозичення ж забезпечують розширення прикметникового репертуару за рахунок інтернаціональних термінів і концептів, що особливо помітно в академічному та офіційно-діловому стилях.

Отже, словотвір прикметників у шведській мові є складною системою з чіткими морфологічними закономірностями та динамічними тенденціями розвитку. Його дослідження дозволяє не лише описати мовну норму, а й виявити глибинні процеси лексичної інновації, граматичної адаптації та культурної взаємодії в межах германського мовного простору.

Література:

1. Josefsson G. On the principles of word formation in Swedish : doctoral dissertation. Lund : Lund University, 1997. 298 p.
2. Rosenberg M. Derivational networks in Swedish. Derivational Networks Across Languages. Berlin : De Gruyter Mouton, 2020. P. 533–554.
3. Lehecka T. Svenskans krav på adjektivens form: om anpassningen av engelska adjektiv i svenska tidningstexter. *Språk och stil*. 2011. Vol. 21. P. 33–54.
4. Malmgren S. G. Det svenska ordförrådets utveckling sedan 1800. *Språkbruk*. 2002. URL: https://sprakbruk.fi/artiklar/det-svenska-ordforradets-utveckling-sedan-1800-1/ (дата звернення: 29.09.2025).
5. Stensson L. Swedish Grammar. 2013. URL: https://www.lysator.liu.se/language/Languages/Swedish/Grammar.html (дата звернення: 04.10.2025).
6. Löhndorf S. Development of Adjectival Use and Meaning Structures in Swedish Students' Written production. Lund : Lund University, 2021. 197 p.
7. Löwenadler J. Restrictions on productivity: defectiveness in Swedish adjective paradigms. *Morphology 20*. 2010. Vol. 20. Pp.71–107.
8. Grigonyte G., Kvist M., Wirén M. Swedification patterns of Latin and Greek affixes in clinical text. *Nordic Journal of Linguistics*. 2016. № 39 (1). Pp. 5–37. Doi:10.1017/S0332586515000293
9. Niemi S. Compounds in Swedish. *Lingue e linguaggio.* 2009. № 2. Pp. 257–270. DOI: 10.1418/30930

Kulchytskyi V., Volkova L. Word formation of adjectives in the Swedish language

Summary. The article examines the word formation of adjectives in modern Swedish as a complex, multi-level system of traditional productive patterns. It has been established that, despite the dominance of suffixation in adjective formation, Swedish also actively employs prefixation, non-affixal derivation, compounding, and borrowing. A comprehensive analysis of adjective word-formation methods reveals how the language system combines morphological economy with high productivity.

Special attention in the study is given to suffixal models, which remain the most productive in forming adjectives that express qualitative, relative, and possessive attributes. A range of common suffixes is described (in particular, -ig, -lig, -bar, -fri, -lös, -sam, -sk), including their semantic functions and Ukrainian equivalents.

The paper also analyzes the functionality of prefixation, which, although less productive, significantly enriches the semantics of adjectives. Common prefixes are discussed (such as o-, miss-, sam-, van-, etc.) that convey meanings of negation, excess, insufficiency, or collectivity. Emphasis

is placed on their ability to alter meaning without affecting the grammatical category of the adjective.

Non-affixal word formation is characterized as the one reflecting the analytical tendency of the Swedish language. Examples are provided of adjectives formed without external morphological changes from other parts of speech, highlighting linguistic economy and semantic flexibility.

Compounding is explored as one of the most dynamic methods of adjective formation across various language styles. It is found that compound adjectives demonstrate cognitive transparency and functional compactness, typical of Germanic languages.

Borrowing is considered as an important source of enrichment of the Swedish adjective lexicon, especially in the fields of science, technology, and journalism. The article describes the morphological adaptation of foreign adjectives to the Swedish grammatical system, with examples of terminological and stylistic integration.

The study concludes that the system of adjective word formation in Swedish follows stable morphological models while remaining open to innovation. The comprehensive analysis of derivational processes within this part of speech reveals high structural variability and functional flexibility of Swedish adjectives.

Key words: suffixation, prefixation, non-affixal word formation, derivation, borrowing, compounding.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'367.622'373.613
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.14

Куцак Г. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
https://orcid.org/0000-0001-7901-2669

СЛОВОТВІРНЕ ОСВОЄННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ ДЛЯ ПОЗНАЧЕННЯ ОПРЕДМЕТНЕНИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Анотація. У статті описано словотвірне освоєння чужомовних лексем для позначення опредметнених дій на тлі тенденцій відбору дериваційних засобів і традицій словотворення в сучасній українській мові; систематизовано регулярно вживані іншомовні форманти й співвідносні з ними продуктивні питомі іменникові словотворчі суфікси; виявлено варіанти адаптування запозичених спільнокореневих структур.

Тривалий період словотвірне освоєння чужомовних номінативних одиниць пов'язували передусім з іменниками, що мають найбільше функційно розгалужений суфіксальний словотвір і як назви нових реалій завжди об'єктивно помітніші на тлі інших поняттєвих категорій. З-поміж новітніх запозичень-іменників наявно чимало тих, що виражають опредметнені дії. Звуковий лад і граматична організація української мови зумовлюють вибір користувачів: з двох спільнокореневих словотвірних структур із тим самим словотвірним значенням обирають переважно простішу, коротшу.

Мовна практика показала, що нові іншомовні морфеми постають в українській мові на тлі активного освоєння чужомовних лексем і внаслідок словотвірної асиміляції їхніх структур із регулярно повторюваними елементами. Останні двоє десятиріч, що відзначені в сучасному суспільстві стрімким засиллям англізмів, з-поміж новітніх запозичень набагато помітнішими стали словотвірні структури з чужомовним формантом *-инг-/-інг-*. Водночас для освоєння новітніх запозичень мовці дедалі більше залучають питомі українські словотворчі засоби. У цій тенденції особливо помітний продуктивний суфікс *-н'н'- / -ен'н'-*. Також простежуємо певну активність суфікса *-ств-*. Деякі спільнокореневі словотвірні моделі аналізованих іменників утворюють варіанти й функціюють паралельно. Отже, виявляємо розширення корпусу «конкурентоспроможних» питомих словотворчих суфіксів в освоєнні деяких запозичених структур у сучасній українській літературній мові. Крім того, семантична близькість дієслів та іменників, що виражають опредметнені дії, зумовлює також регулярність певних префіксальних морфем в адаптованих іншомовних іменникових структурах.

Ключові слова: запозичення для позначення опредметнених дій, словотвірне освоєння, питомі словотворчі іменникові суфікси, запозичені форманти, чужомовні основи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суфіксальну деривацію в сучасній українській літературній мові вважають основним ресурсом граматичного маркування номінативних одиниць. Тривалий період словотвірне освоєння чужомовних назв пов'язували передусім з іменниками, що мають найбільше функційно розгалужений суфіксальний словотвір і як назви нових реалій завжди об'єктивно помітніші на тлі інших поняттєвих категорій. Разом із морфемною будовою іншомовних іменників до української мови запозичено чимало суфіксальних формантів, виокремлених за допомогою зіставлення / співвіднесення спільнокореневих структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміку й способи освоєння іншомовної лексики в сучасній українській літературній мові на тлі помітних глобалізаційних процесів; чужомовний вплив на лексикон українців, граматичну систему національної мови; запозичення словотворчих засобів і формування з ними нових дериваційних моделей досліджували О. А. Стишов [1], В. М. Фурса [2], М. І. Навальна [3], І. О. Коробова [4], Л. М. Архипенко [5], О. О. Тараненко [6], М. П. Баган [7], В. П. Олексенко [8] та ін. Потреба впорядкувати й кодифікувати щораз активніші новітні запозичення в суспільній мовній практиці постає дедалі частіше. Тож вивчення способів їх освоєння і, зокрема, словотвірного, завжди актуальне. Розв'язання лінгвістичної проблеми, пов'язаної з виваженим, нормативно підкріпленим адаптуванням чужомовних лексем, порушували Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк [9; 10; 11], К. Г. Городенська [12; 13], Т. А. Коць [14] та ін.

Мета пропонованого дослідження – проаналізувати особливості словотвірного освоєння чужомовних назв опредметнених дій, простежити тенденції у відборі й уживанні словотворчих формантів, що допомагають адаптувати їхні основи в українській літературній мові.

Виклад основного матеріалу. З-поміж новітніх запозичень-іменників наявно чимало тих, що виражають опредметнені дії. До «найважливіших» суфіксів, які вербалізують в іменниках опредметнену дію, належать *-н'н'-*, *-ен'н'-*, *-ацій-*, *-изацій-* [15, с. 30–31]. За спостереженнями Н. Ф. Клименко, у добу глобалізації відбувається збільшення кількості іменників-назв опредметнених дій і под., розширення кола запозичень у терміносистемах, зокрема й узвичаєних в українській мові лексем «на *-і(я)*, *-ці(я)*, *-ації(я)*, *-ізації(я)*, *-изації(я)*, *-оз*, *-ез*, а також активізація новіших з кінцевими *-інг (-енг)*» [16, с. 4]. У публіцистичному й науковому стилях наявні новітні запозичення із суфіксами *-ацій-*, *-ацій-*, *-изацій-/-ізацій-*, що в сучасній

українській літературній мові не втрачають відтінку книжности: *автентифікація*[1], *авторизація**, *аквізиція** (*аквізація*) (*спец.*), *валідація** (*комп.*), *верифікація** (*книжн.*), *візуалізація** (*спец.*), *віртуалізація** (*спец.*), *глобалізація**, *декантація** (*спец.*), *делегітимізація** / *делегітимація* (*юр.*), *дефрагментація** (*інформ.*), *диджиталізація**, ***емпатиза***ція, імплант*ація** (*вет.*, *мед.*, *біол.*), *імплементація** (*юр.*), *інсталяція** (*комп.*), *легітимізація** / *легітимація** (*юр.*), *олігархізація** / *олігархація* (*книжн.*), *офшоризація*, *прокрастинація** (*псих.*), реімплант*ація** (*мед.*), *розвіртуалізація**, *стигматизація** (*соц.*), *токенізація** (*комп.*, *лінгв.*) тощо.

Серед лексем, запозичених до української мови готовими структурами – разом із формантом, є ті, що суфікси в них *-аційї-*, *-изаційї-* / *-ізаційї-* виокремилися за допомогою зіставлення спільнокореневих синхронно освоєних чи похідних чужомовних основ, напр.: *валідація* (англ. *validation*) – *валідний*, *валідатор*; *верифікація* (англ. *verification*) – *верифікувати*; *віртуалізація* (англ. *virtualization*) – *віртуальний*; *диджиталізація* (англ. *digitization*) – *диджитал*, *диджиталізувати*; *прокрастинація* (англ. *procrastination*) – *прокрастинувати*, *прокрастинатор*; *токенізація* (англ. *tokenization*) – *токен*, *токенізувати* і под.

Деякі іменники із суфіксами *-аційї-*, *-изаційї-* / *-ізаційї-* для ословлення опредметненої дії утворено не від дієслів, а від інших іменників: *олігархізація* / *олігархація* (← *олігарх*), *офшоризація* (← *офшор*). Такі словотвірні структури Н. Ф. Клименко кваліфікувала (на прикладі лексеми *бартеризація*) як «дієйменник без дієслова» [9, с. 154].

Звуковий лад і граматична організація української мови зумовлюють вибір користувачів: з двох спільнокореневих словотвірних структур із тим самим словотвірним значенням, напр., *легітимізація** і *легітимація**, *олігархізація** та *олігархація*, обирають переважно простішу, коротшу, тобто надають перевагу, де це можливо, словотвірній структурі із суфіксом *-аційї-*, а не *-изаційї-* / *-ізаційї-*, пор.: *Частково сформована та невизнана персоніфікація власності детермінують відсутність її* ***легітимізації*** (В. Брановицький) і ***Легітимація*** *знання неможлива без освіти ...* (І. Матюшина); *Однією з основних економічних і структурних диспропорцій, які накопичилися в українській економіці ще до початку світової фінансової кризи і лише загострилися в 2010–2020 роках, є критичний рівень* ***олігархізації*** *економіки* (К. Борщ) і ***Олігархація*** *України й корупція, загарбання інформаційного простору України Росією, а потім і відкритий наступ «русского міра» зробили свою чорну роботу* (В. Іваненко).

Мовна практика показала, що нові іншомовні морфеми постають в українській мові на тлі активного запозичення чужомовних лексем і внаслідок словотвірної асиміляції їхніх структур із регулярно повторюваними елементами. Останні двоє десятиріч позначено тенденцією до збільшення кількости запозичень з англійської мови. Чимало з них потрапляє до української мови зі словотворчим формантом *-инг-/-інг-*. Донедавна цей суфікс не був серед регулярних освоєних іншомовних морфем. У деяких спеціальних лінгвістичних словниках початку XXI століття його навіть не зафіксовано.

У частотно-валентному словнику афіксальних морфем сучасної української літературної мови в реєстрі суфіксальних морфем, укладеному 1998 року, структури із суфіксом *-инг-/-інг-* наявні. Проте вони позначені вкрай малою кількістю слів, виявленою в автоматизованій інформаційно-дослідницькій системі «Морфемно-словотвірний фонд української мови»: 2 слова / 7 слів [17, с. 185, с. 225]. Реєстр суфіксів «Словника українських морфем», перевиданого 2001 року, не містить форманта *-инг-/-інг-* [18]. У словниковій статті «Української мови: енциклопедії» 2004 року серед прикладів запозичених суфіксів (*-ад-*, *-аж-*, *-ал-*, *- ант-/-янт-*, *-ат-*, *-евт-*, *-ент-*, *-ер-*, *-ес-*, *-из-/-із-*, *-ист-/-іст-*, *-изм-/-ізм-*, *-ор-/-тор-* , *-атор-*, *-ур-* та ін.) суфікса *-инг-/-інг-* також не зазначено [19, с. 669–670], що потверджує його нерегулярність в окреслений період.

На початку XXI століття, що відзначений у сучасній мовній практиці стрімким засиллям англізмів, з-поміж новітніх запозичень набагато помітнішими стали словотвірні структури з формантом *-инг-/-інг-*. Це засвідчено в чималій кількости досліджень динамічних процесів в українському лексиконі [9; 14; 3; 13; 4; 7 тощо]. Спостерігаємо, що зафіксовані в різних словниках сучасної української мови запозичені назви для позначення опредметнених дій із формантом *-инг/-інг* переважають над раніше освоєними лексемами з тим самим значенням з іншомовними словотворчими формантами *-ційї-*, *-аційї-*, *-изаційї-/-ізаційї-*. Водночас суфікс *-инг-/-інг-* в українській мові хоч і набув досить активного вживання, проте не став типовим словотворчим формантом для української дериватології. Він майже не бере участи у творенні нових слів (зафіксований лише в поодиноких новотворах-гібридах), тому не може набути в ній продуктивности. Афікс *-инг-/-інг-* потрапляє до української мови в складі запозичених основ – готових структур, напр.: *апрайтинг*, *аутсорсинг** (*бізн.*), *банкінг*, *бендинг*, *білдинг**, *бітбоксинг** (*муз.*), *блогінг**, *блюринг*, *бондинг** (*косм.*), *брендинг** (*екон.*, *марк.*), *брифінг**, *букінг**, *булінг**, *вендинг** (*марк.*), *газлайтинг** (*псих.*), *грейдинг**, *дебагінг** (*комп.*), *демпінг** (*екон.*), *дрейпінг*, *дрифтинг** (*спорт.*), *клінінг**, *кліпінг*, *копірайтинг**, *коучинг**, *лайфхакінг** (*лайфгакінг**), *майнінг** (*комп*., *фін.*), *мерчандайзинг** *(мерчендайзинг**)*, *моделінг**, *модинг** (*техн.*), *моніторинг**, *неймінг** (*марк.*), ***контурин*****г**, *пітчинг** (*кіно*), *подкастинг** (*інформ.*), *постинг**, *райтинг**, *рендеринг** (*комп.*), *ресерчинг**, *семплінг*, *скейлінг*, *скрабінг** (*косм.*), *скролінг** (*комп.*), *сталкінг** (*соц.*), *стентинг*, *стробінг** (*косм.*), *таргетинг** (*марк.*), *твітинг**, *трейдинг** (*фін.*), *тренінг**, *тюнінг** (*авто*), *факторинг* (*фін.*), *фактчекінг**, *флешмобінг**, *форфейтинг** (*фін.*), *фреймінг** (*псих.*), *фрилансинг*, *чейнінг** (*комп.*), *шеймінг**, *шопінг**.

Модне сьогодні слово *тренінг** («тренування, а також спеціальний тренувальний режим» [20, с. 1472]) має в українській мові давно запозичені й адаптовані відповідники *тренувати*, *тренуватися*, *тренування*, *тренаж* (*спец*. «те саме, що тренування» [20, с. 1472]) та ін. Щоправда, лексему *трен****інг***, що потрапила до української мови готовою структурою, активізовано з появою в українському суспільстві нового явища,

[1] Тут і далі позначка (*) вказує на фіксацію лексеми в якомусь із зазначених словників: Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська (відп. ред.) та ін. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.; Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 446 с.; Словник іншомовних слів / уклад.: Л.В. Музичко, Л.М. Шкарапута, С.М. Морозов. Київ: Наукова думка, 2019. 785 с.; Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та словоживання. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.; Словник новітніх англізмів / уклад.: Л. Белей та ін. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с. URL: http://www.inmo.org.ua/departments/mnmu/publications/; Словник української мови: у 20 т. (2010–). Київ: Наукова думка. URL: https://sum20ua.com/

як-от: «Метод активного навчання, спрямований на засвоєння нових навичок, знань чи їх удосконалення в будь-якій сфері» [21, с. 269]. Саме із цим значенням слово *тренінг* розвинуло в українській мові словотвірну похідність: *тренінговий*, *тренінговість*, *позатренінговий*, *антитренінг*, *антитренінговий* тощо.

В. П. Олексенко на початку XXI століття, окресливши іменникову словотвірну категорію опредметнених значень дієслівних предикатів, зазначив, що широковживаний суфікс *-аційj-*, який бере участь у перекатигоризації значень дієслівних основ іншомовного походження і за допомогою якого сформовано продуктивний словотвірний тип, «функційно адекватний» питомому українському суфіксові - *н'н'-* . Проте, за спостереженнями лінгвіста, про повну дублетність у сучасній українській мові не йдеться, бо «іменники на **-ація** виявилися придатнішими для обслуговування спеціальних сфер словникового складу мови, а іменники на **-ння** використовуються як у спеціальному, так і загальному вжитку…» [22, с. 23–24].

З того часу запозичення чужомовних лексем набуло дещо іншого характеру. Для освоєння новітніх запозичень мовці дедалі більше залучають питомі українські словотворчі засоби. У цій тенденції особливо помітний продуктивний суфікс *- н'н'- / -ен'н'-*. Він, експлікуючи в освоєних у сучасній українській мові іншомовних лексемах словотвірне значення опредметнених дій, поступово стає конкурентом чужомовним формантам *-ційj-*, *-аційj-*, *-изаційj-/-ізаційj-*, *-инг-/-інг-*. За традицією, що усталилася в іменниковому словотворі, варіанти суфікса *-н'н'-* приєднують до дієслівних основ: *-ін'н'-* – до основи на *-и-*; *-н'н'-* – до основи на *-і-*, *-а-/-ува-*; *-ен'н'-* – до основи на приголосний [19, с. 670; 15, с. 91–92]. У мовній практиці сучасного українського суспільства вже сформувався певний корпус девербативів із цим словотворчим засобом, напр.: *авізування** (*фін.*), *автентифікування*, *авторизування*, *блюрування*, *бондування*, *брендування** (*екон.*, *марк.*), *брифування**, *верифікування** (*книжн.*), *вірирування**, *гендерування*, *голдування** *(холдування*)* (*фін.*), *грейдування**, *дебагування*, *дезавуювання** (*дипл.*, *юр.*), *декантування** / *декантирування** (*спец.*), *дефрагментування** (*інформ.*), *дисконтування* (*екон.*, *фін.*), *дронування* (сформовано способом черезступеневого словотворення), ***емпатизування***, імплантування* (*вет.*, *мед.*), *імплементування** (*юр.*), *інсталювання**, *кешування** (*інформ.*), *клікання** (*інформ.*), *криптування*, *лобіювання** (*екон.*, *політ.*), *мердження*, *мікшування**, *моніторування*, *олігархізування**, *пінгування** (*комп.*), *ранжування** *(рангування)* / *ранжирування** (*книжн.*), *реімплантування*, *ремітування** (*фін.*), *розвіртуалення*, *семплування*, *сканування** (*спец.*), *скрабування** (*косм.*), *скролення*, *стентування** (*мед.*), *стробування** (*спец.*), *таргетування** (*марк.*), *тегування*, *тейпування*, *тендерування*, тригерування, *форфейтування*, *фростування*, *хеджування** (*фін.*), *чипування**. Словотвірний тип із суфіксом *-н'н'-* став продуктивним в освоєнні запозичень і відтак набув статусу словотвірного зразка, за аналогією до якого адаптують чужомовні одиниці для позначення опредметнених дій.

Деякі спільнокореневі словотвірні моделі аналізованих іменників утворюють варіанти й функціюють паралельно. Із запозиченнями з іншомовними формантами щодалі активніше конкурують освоєні відповідні словотвірні структури з питомим українським суфіксом *-н'н'-*, порівняйте: *автентифік**ація** – автентифікув**ання***, *авториз**ація** – авторизув**ання***, *верифік**ація** – верифікув**ання***, *декант**ація** – декантув**ання*** / *декантирув**ання***, *дефрагмент**ація** – дефрагментув**ання***, імплант**ація*** – імплантув**ання***, *імплемент**ація** – імплементув**ання***, *інсталяція** – інсталюв**ання***, реімплант**ація*** – реімплантув**ання***, *розвіртуал**ізація** – розвіртуал**ення***; *блюр**инг** – блюрув**ання***, *бонд**инг** – бондув**ання***, *бренд**инг** – брендув**ання***, *грейд**инг** – грейдингув**ання*** – грейдув**ання***, *дебаг**інг** – дебагув**ання***, *моніторинг** – моніторув**ання***, *скраб**інг** – скрабув**ання***, *скрол**інг** – скрол**ення***, *стент**инг** – стентув**ання***, *строб**інг** – стробув**ання***, *таргет**инг** – таргетув**ання***, *форфейт**инг** – форфейтув**ання***.

У незначної кількості іменників із суфіксом *-н'н'-*, у складі твірних основ яких є формант *-инг-/-інг-*, спостерігаємо ефект нанизування певного словотвірного значення: ‘опредметнена дія’ → ‘дія’ → ‘опредметнена дія’. Ці іменники можуть бути утвореними безпосередньо від дієслів, напр., клінінгув**ання** (← *клінінгувати*), *тюнінгув**ання*** (← *тюнінгувати*), чи можуть бути похідними від іменників з афіксом *-инг-/-інг-* за словотвірною аналогією до зазначеного зразка способом черезступеневого словотворення, напр.: *грейдинг**ування*** (← *грейдинг*), *фітинг**ування*** (← *фітинг*).

Нині простежуємо тенденцію до застосування інших «конкурентоспроможних» питомих словотворчих суфіксів в освоєнні деяких запозичених структур у сучасній українській літературній мові. Паралельно з назвами опредметнених дій із формантом *-инг-/-інг-* мовці створюють іменники із суфіксом *-ств-* для позначення опредметненої дії відносно до особи – виконавця дії. У сучасній українській літературній мові словотворчий суфікс *-ств-* із семантикою опредметненої дії не продуктивний. Проте останнім часом в освоєнні запозичених слів виявляємо певну активність цього суфікса. За допомогою нього утворено іменники від чужомовних лексем зі словотворчим формантом *-ер*, який у мові-джерелі слугує для вербалізації особи, напр.: *блог**інг** – блогер**ство***, *вейп**інг** – вейпер**ство***, *гак**інг** *(хак**інг**)* – гакер**ство** (хакер**ство***)*, *гейм**інг** – геймер**ство***, *гейт**инг** *(хейт**инг**)* – гейтер**ство*** (хейтер**ство***)*, *догхантер**ство***, *копірайт**инг** – копірайтер**ство***, *ментор**инг** – ментор**ство***, *піджей**їнг** (PJing) – *піджей**ство** (PJ), *пранк**інг** – пранкер**ство***, *рейдер**ство***, *свінгер**ство***, *спамер**ство***, *спічрайт**инг** – спічрайтер**ство***, *сталк**інг** – сталкер**ство***, *стрим**інг** – стример**ство***, *трейд**инг** – трейдер**ство***, *фоловер**ство***, *фриланс**инг** – фрилансер**ство***. Як бачимо, упродовж кількох останніх років у сучасній українській мові питомі суфікси починають поступово витісняти «чужинця» – формант *-инг-/-інг-*.

Синхронне освоєння запозичень іноді зумовлює і триваріантні ряди спільнокореневих лексем зі значенням опредметненої дії, напр.: *модер**ація** – модерув**ання*** – *модератор**ство***. Попри спільне для кожної з наведених мовних одиниць лексичне значення в них наявні й відмінні семи: ‘*загалом* опредметнена дія’, ‘*необмежено тривала* опредметнена дія’ чи ‘опредметнена дія *відносно до особи, що виконує їх*’.

Деякі іншомовні морфеми, що в другій половині XX століття були досить помітними у складі запозичених словотвірних структур української мови й слугували в ній для створення нових слів, сьогодні «втрачають свої позиції». Зокрема, суфікс *-аж-* із семантикою опредметненої дії майже не трапляється в новітніх запозиченнях аналізованого періоду. До поодиноких уживань належать *декуп**аж**, *тату**аж***.

Співвіднесення лексеми *декупаж* (від франц. *découpage*, «техніка декорування, яка ґрунтується на скрупульозному вирізанні малюнків із різних матеріалів (тканин, паперу і т. ін.) і наклеюванні або прикріпленні їх на поверхні меблів, посуду, тканин і т. ін.» [23] із запозиченим раніше спільнокореневим словом *купірувати* (від франц. *couper* «відрізати, вкорочувати хвіст або вуха собаки» [23] дає змогу виокремити в ній уже наявні в сучасній українській мові морфеми: суфікс *-аж-* і префікс *де-*. Водночас у мовній практиці паралельно сформувалися відповідники – адаптовані до української ґраматики спільнокореневі словотвірні структури: дієслово *декупажувати* й іменник *декупажування*.

Лексема *тату**аж**** («те саме, що татуювання» [20, с. 1433]) конкурує з раніше освоєним словом *татуювання*. Щоправда, мовці поступово дещо розмежували ці лексеми за відтінками значення та сферою використання: слово *татуаж* уживане насамперед у косметології, а *татуювання* загалом стосується різновиду сучасного мистецтва.

Для аналізованого періоду також не характерні запозичення зі словотворчим формантом *-изм-/-ізм-* із семантикою опредметненої дії. Відома лише незначна кількість лексем із цим суфіксом, напр.: *ейдж**изм****, *лоб**ізм****, *меч**изм***. У сучасній українській мові до іменника *лоб**ізм**** сформувався його «українізований» відповідник *лобіюв**ання**** із суфіксом *-н'н'-*, що через узагальненішу семантику опредметненої дії функційно переважає над «книжним» суфіксом *-изм-/-ізм-* із тією самою, але вужче спрямованою, семантикою.

Семантична близькість дієслів та іменників, що виражають опредметнені дії, зумовлює регулярність певних префіксальних морфем в адаптованих іншомовних іменникових структурах. Є.А. Карпіловська, окреслюючи інноваційні процеси в різних функційних стилях сучасної української мови кінця XX – початку XXI ст., звернула увагу на активізацію словотвірних моделей іменників з іншомовними префіксами *ре-* і *де-/дез-*, що реалізують «розширення спектрів характеристики деяких процесів, напр., опозицій понять “відновлення / припинення процесу”» [9, с. 42–43]. У новітніх запозиченнях-іменниках для позначення опредметнених дій, напр., ***де**багування*, ***де**бондинг* – ***де**бондування*, ***де**імплементація*, ***де**інсталяція*, ***де**легітимізація** / ***де**легітимація*, ***де**олігархізація*, ***де**маркетинг**, ***де**офшоризація*, ***де**фрагментація** – ***де**фрагментування**, ***ре**брендинг**, ***ре**інсталяція*, ***ре**райтинг** префікс *де-* експлікує семантику ‘припинення, відсутність, заперечення, усунення’, а формант *ре-* вказує на ‘повторність / відновлення’.

У деяких спільнокореневих запозичень простежуємо неоднозначне словотвірне освоєння, напр.: ***де**баг**інг*** (***де**bug**ging***), ***де**бонд**инг*** (***де**bond**ing***), ***де**легітим**ізація**** (***де**legitim**isation***) / ***де**легітим**ація*** (***де**legitim**ation***); ***ре**бренд**инг**** (***ре**brand**ing***), ***ре**інстал**яція*** (***ре**install**ation***), ***ре**райт**инг**** (***ре**writ**ing***). З одного боку, у мовній практиці українців уже зафіксовано твірні основи зазначених лексем, які можна кваліфікувати як похідні з префіксами *де-*, *ре-*. З іншого боку, у мові-джерелі, з якої запозичено твірні основи, наявні й префіксальні деривати, що могли потрапити до сучасної української мови готовими структурами. Зіставивши чужомовні основи, можемо лише констатувати наявність у них відповідних формантів.

Виявляємо й інші спільнокореневі слова, запозичення яких до сучасної української мови відбулося синхронно й готовими структурами в складі професійної лексики через те, що вони функціюють як опозиції в межах парадигматичних (родо-видових) відношень. Такими, напр., у сфері технологій вторинного перероблення відходів є іменники для позначення опредметнених дій ***ап**сайкл**інг****, ***ре**сайкл**інг****, ***даун**сайкл**інг***, ***фри**сайкл**інг***, порівняйте: *Чи знаєте Ви ці чотири іншомовні слова та їхнє тлумачення: **апсайклінг**, **даунсайклінг**, **ресайклінг** і **фрисайклінг**? Всі вони безпосередньо стосуються циркулярної економіки, яка заснована на реалізації замкнутих циклів у процесах виробництва, обігу та споживання* (Центр ресурсоефективного та чистого виробництва).

Висновки. Отже, окреслена мовна практика загалом засвідчує стремління українців пристосувати чужомовні номінації до узвичаєних у національному лексиконі словоформ. Освоюючи їх на ґрунті питомого словотворення як назви для позначення опредметнених дій, мовці дедалі активніше послуговуються продуктивним суфіксом *-н'н'-* / *-ен'н'-* і менше продуктивним суфіксом *-ств-*. Унаслідок цього може виникати конкурування між спорідненими основами із запозиченими та питомими словотворчими засобами, що їх формують. На думку К. Г. Городенської, «український, передусім професійний соціум вибере одну з варіантних назв і кодифікує її як нормативну, інші назви або вийдуть з ужитку, або зазнають функціонально-стильової диференціації» [13, с. 7]. Водночас уходження до української мови чималої кількости запозичень потребує пильної уваги, виваженого їх освоєння задля збереження самобутности української мови. Перспективи подальших досліджень пов’язуємо з розкриттям похідности адаптованих новітніх запозичених основ в українській літературній мові.

Література:

1. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі засобів масової інформації). Київ: Пугач, 2005. 388 с.
2. Фурса В.М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен. Київ: Інститут української мови НАН України, 2005. 252 с.
3. Навальна М.І. Динаміка лексикону української періодики початку XXI ст. Київ: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
4. Коробова І. О. Словотвірне освоєння новітніх запозичень сучасною українською мовою. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Філологія, педагогіка, психологія*. 2013. Вип. 27. С. 158–162.
5. Архипенко Л. М. Особливості засвоєння іншомовних структурних елементів у системі української мови. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії».* Харків: Видавець Іванченко І.С., 2014. С. 58–63.
6. Тараненко О.О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – XXI ст.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
7. Баган М. П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*. 2020. 1(73). С. 38–53. DOI: https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038
8. Олексенко В. П. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери. *Записки з українського мовознавства*. 2021. № 28. С. 149–168. DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235532
9. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
10. Карпіловська Є. Мода на слова і норма мови. *Культура слова*. 2012. Вип. 77. С. 134–140.

11. Кислюк Л. П. Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотвору. *Мовознавчий вісник*. 2013. № 16–17. С. 112–122.
12. Городенська К. Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Українська термінологія і сучасність*. Київ: КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 3–9.
13. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2 (46). С. 3–12.
14. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.
15. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови. Київ: ІЗНМ, 1998. 182 с.
16. Клименко Н. Словотворення в українському науковому стилі початку XXI ст. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. С. 1–13.
17. Словник афіксальних морфем української мови / Н.Ф. Клименко та ін. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України, 1998. 440 с.
18. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 446 с.
19. Клименко Н. Ф. Суфікс. *Українська мова: енциклопедія* / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (ред.). Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 669–670.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел . Київ – Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
21. Словник новітніх англізмів / уклад.: Л. Белей та ін. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с. URL: http://www.inmo.org.ua/departments/mnmu/publications/ (дата звернення: 17.10.2025).
22. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника: автореф. дис. … д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 36 с.
23. Словник української мови: у 20 т. (2010–). Київ: Наукова думка. URL: https://sum20ua.com/ (дата звернення: 07.10.2025).

Kutsak H. Main trends in the word-formative adaptation of foreign names for denoting objectified actions in contemporary Ukrainian literary language

Summary. The article describes the word-formative adaptation of foreign lexical items used to denote objectified actions against the background of selection tendencies for derivational means and word-formation traditions in contemporary Ukrainian; it systematizes regularly used foreign formants and the productive proper nominal word-formative suffixes that correspond to them; it identifies variants of adaptation of borrowed cognate structures.

For a long period, the adaptation of foreign nominative units in word formation was associated primarily with nouns, which possess the most functionally branched suffixal derivation and, as names of new realities, are always objectively more salient among other conceptual categories. Among recent noun borrowings there are many that express objectified actions. The phonological profile and grammatical organization of Ukrainian determine users' choices: users tend to prefer the simpler, shorter form between two cognate derivational structures with the same derivational meaning.

Language practice has shown that new foreign morphemes emerge in Ukrainian in the context of active integration of foreign lexical items and through word-formation assimilation of their structures with regularly recurring elements. The last two decades, marked by a rapid influx of Anglicisms, have made derivational structures with the foreign formant *инг-/-інг-* especially noticeable among the newest borrowings. At the same time, speakers increasingly engage native Ukrainian word-formation devices to integrate recent borrowings. In this tendency the productive suffix *-н'н'- / -ен'н'-* is particularly prominent. We also observe activity of the suffix -ств-. Some cognate derivational models of the analyzed nouns form variants and function in parallel. Consequently, there is an expansion of the corpus of "competitive" proper word-formative suffixes involved in the adoption of certain borrowed structures in contemporary Ukrainian literary language. In addition, the semantic closeness of verbs and nouns that express objectified actions also conditions the regularity of certain prefixal morphemes in adapted foreign nominal structures.

Key words: borrowings to denote objectified actions, word-formative adaptation, proper nominal word-formative suffixes, borrowed formants, foreign bases.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'1:001.4]:316.422
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.15

Лук'янова А. І.,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
https://orcid.org/0000-0002-9450-1548

ЕТИМОЛОГІЯ І ЧАСТОТНІСТЬ ВЖИВАННЯ ІННОВАЦІЙ-ІСПАНІЗМІВ ІЗ СУФІКСОМ -ISTA (НА МАТЕРІАЛІ COCA)

Анотація. У статті на матеріалі Корпусу сучасної американської англійської мови (COCA) розглядається етимологія і частотність вживання інновацій-іспанізмів із суфіксом *ista*. Надано інформацію для ознайомлення із словником COCA, який був створений Марком Девісом. Він є складовою частиною English-Corpora.org і подає дані для американського варіанта англійської мови. (близько одного мільярда слів з текстів, 25 млн. слів на рік з 1990 по 2019 рр.) у восьми жанрах: розмовна мова, художня література, популярні журнали, газети, академічні тексти, субтитри до телепередач та фільмів, блоги та інші веб-сторінки). Найчисельнішими серед інновацій-іспанізмів у складі COCA є лексичні одиниці із суфіксом -ista. Загалом виявлено 3335 лексем із цим суфіксом. Нами визначено, що найбільш вживаними є 10 одиниць: *Vista (1690), Sandinista (255), Bautista (Batista) (212* та *96), Krista (Christa) (149* та *136), LaVista (102), Arista (66), Zapatista (55), Barista (54).* Для кожної з 10 лексем подається кількість вживань за певний проміжок часу. Далі наводиться етимологія кожної лексичної одиниці та частотність вживання з 1990-го по 2019-й рр. Найвища частотність виявлена для лексеми *Vista*, а саме 1690, з них 421 – у період з 2005 – 2009 рр; з 2015 – 2019 рр. – 328, з 2000 – 2004 рр. – 285, з 1990 – 1994 рр. – 250; з 2010 – 2014 рр. – 230; з 1995 – 1999 рр. – 176. Іспанізм Vista походить від латинського слова "vista", яке є формою від дієслова "videre" бачити. Тлумачні ж словники фіксують 5 значень, а саме: 1) тілесне відчуття, за допомогою якого очі сприймають щось через дію світла; 2) набір органів зору; 3) зір; 4) зовнішній вигляд або розташування побачених речей; 5) панорама, що пропонується глядачеві з певної точки і т.д. Інші 9 наведених лексичних одиниць мають аналогічну модель аналізу згідно з даними COCA.

Ключові слова: етимологія, частотність, інновація-іспанізм, суфікс -ista, COCA.

Постановка проблеми. В умовах сучасного глобалізованого світу та розширенням міжмовних контактів англійська мова США активно поповнюється лексичними запозиченнями з різних мов світу, зокрема з іспанської. Іспанізми в американському варіанті англійської мови є не лише результатом історичних та культурних взаємовідносин, а й відображенням сучасних соціокультурних процесів, пов'язаних із зростанням ролі іспаномовної спільноти у США та світі. Одним із продуктивних словотвірних засобів, що забезпечує проникнення та адаптацію іншомовної лексики, виступає суфікс ista, який походить із романських мов і функціонує для позначення осіб за їхньою професійною, політичною чи ідеологічною належністю. Попри наявність окремих досліджень, комплексний аналіз етимології та частотності функціонування інновацій-іспанізмів із цим суфіксом в корпусах, зокрема COCA, відсутній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поява інновацій – це процес перманентний, зумовлений насамперед розвитком економіки, науки, техніки, культури, новими історичними процесами державотворення, формування сучасного мислення, пошуками адекватних засобів мовного вираження. Виникнення нових слів у різні періоди розвитку людства відбувається неоднорідно, з різним ступенем інтенсивності. Протягом останніх кількох десятиліть система мови отримала величезну кількість різноманітних інновацій. Нові слова і вислови були в полі зору таких вітчизняних мовознавців як: Стишов О. А. [1, с. 32], Зацний Ю. А. [2, с. 360], Колоїз Ж. В. [3, с. 311] та ін. Визначення поняття інновація, за О.А. Стишовим: «слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій та понять, периферійних номінацій, актуалізація яких зумовлена соціальними та територіальними чинниками функціонування мови, а також оказіоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті» [1, с.32]. Він виділяє *лексеми-неологізми* та *текстові інновації*. Серед лексем-неологізмів розрізняє *власне неологізми* – слова із рисами абсолютної новизни як щодо форми, так і щодо змісту та *новотвори* – лексичні одиниці, яким властива новизна форми (відомі морфеми виступають у незвичних поєднаннях, утворюючи слова із досить новими значеннями); *семантичні неологізми* – слова, у яких нове значення передає форма, наявна у мові; текстові інновації також пов'язані з усвідомленням соціально-політичних процесів, що відбуваються в Європі та світі, проте не мають статусу потенційно кодифікованих лексем. До них належать *трансформації* – слова, у яких нову форму поєднано із значенням, що раніше передавали іншими лексичними засобами (слова, у семантичній структурі яких виникає ще один лексико-семантичний варіант і збережено всі попередні). *Оказіоналізми* (індивідуально-авторські неологізми) – складне явище системного (реалізація словотвірних можливостей, закладені у системі певної мови) і асистемного (ненормативність, функціональна і емоційно-експресивна зумовленість, створена для ситуативних потреб) характеру [1, с.32].

Ю. А. Зацний поділяє інновації на *лексичні* (нові слова), *фразеологічні* (нові стійкі словосполучення) та *семантичні* (нові лексико-семантичні варіанти слів або стійких словосполучень [2, с.360].

За Ж. В. Колоїз неологізм – нове слово або вислів, що з'являються в мові; нове слово, що не увійшло до загальновживаного словника; слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, індивідуально-авторські неологізми) [3, с. 311]. Поняття інновація і надалі потребуватиме уточнень та доповнень через різноманітність трактування його науковцями.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування етимологічних особливостей та визначення частотності вживання інновацій-іспанізмів із суфіксом *-ista* на матеріалі корпусу COCA, а також виявлення тенденцій їхнього функціонування в умовах сучасного глобалізованого мовного простору.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:**

− надати визначення поняття «іспанізм» у сучасній українській мові;

− описати етимологію ідентифікованих у Корпусі сучасної американської англійської мови (COCA) інновацій-іспанізмів із суфіксом *ista*;

− визначити частотність вживання лексичних одиниць із суфіксом *ista*.

Виклад основного матеріалу. Згідно із визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови «іспанізм – це слово, зворот, запозичені з іспанської мови іншою мовою» [4, с. 1728].

В межах нашої розвідки іспанізми – це оригінальні лексичні одиниці, які були запозичені та вживаються до цього часу з метою позначення специфічних елементів іспанської культури, що відсутні в американському варіанті англійської мови і заповнюють в ній мовні лакуни. Серед різноманітних варіантів формування іспанізмів виділяється морфологічне запозичення, зокрема іспанських суфіксів *ista, eria.*

Корпус сучасної американської англійської мови був створений Марком Девісом і є єдиним великим та «збалансованим» словником американської англійської мови. COCA, ймовірно, є найпоширенішим корпусом англійської мови і він пов'язаний з іншими корпусами, з English-Corpora.org, які пропонують неперевершене розуміння варіацій англійської мови. Він, ймовірно, налічує більш ніж один мільярд слів з тексту (понад 25 млн. слів щороку з 1990 по 2019 рік) з восьми жанрів: розмовна мова, художня література, популярні журнали, газети, академічні тексти, субтитри до телепередач та фільмів, блоги та інші вебсторінки. Найчисельнішими інноваціями-іспанізмами, згідно з корпусом COCA є саме лексичні одиниці із суфіксом *ista*. В ньому ідентифіковано 3335 повторюваних одиниць. Ця стаття презентує аналіз 10-и найчастотніших інновацій-іспанізмів із суфіксом ista, а саме: *Vista, Sandinista, Bautista (Batista), Krista (Christa), LaVista, Arista, Zapatista, Barista.* Кількість вживання цих одиниць подано в таблиці 1 нижче.

З наведених вище даних очевидним є факт щодо найвищої частотності, загальної кількості вживань, лексема Vista є найчастотнішою (1690 з 2583 одиниць). Лексема *Vista* походить від латинського "vista", яке є формою від дієслова "videre" бачити. У латинській мові "vista" означало "вид", "огляд". Це слово, в свою чергу, походить від латинського кореня "vid", що означає "бачити". З часом, через еволюцію мови, "vista" в іспанській мові зберегла своє значення, пов'язане з баченням або зором, а також набуло додаткових значень, таких як "пейзаж" або "огляд". Основною етимологічною лінією слова "vista" йде від латинського "videre" через слово "vista", що означає здатність бачити або спостерігати щось [5]. У тлумачних словниках DLE (Diccionario de la lengua española) [6], Wordreference.com [7] подані такі значення даної лексеми: 1) тілесне відчуття, за допомогою якого очі сприймають щось через дію світла; 2) набір органів зору; 3) зір; 4) зовнішній вигляд або розташування побачених речей; 5) панорама, що пропонується глядачеві з певної точки і т.д.

Таблиця 1

Частотність вживання інновацій-іспанізмів у корпусі COCA

Інновація-іспанізм	Загальна кількість вживань
Vista	1690
Sandinista	255
Bautista (Batista)	212 (96)
Krista (Christa)	149 (136)
Lavista	102
Arista	66
Zapatista	55
Barista	54
Всього:	2583

Таблиця 2

Частотність вживання іспанізму *Vista* за даними COCA (1990 – 2019 рр.)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	250
1995 – 1999 рр.	176
2000 – 2004 рр.	285
2005 – 2009 рр.	421
2010 – 2014 рр.	230
2015 – 2019 рр	328
Всього:	1690

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 421 було у період з 2005 – 2009 рр.

Лексема *Sandinista* етимологічно означає "той, хто слідує ідеям Сандіно" або "послідовник революційної справи, започаткованої Сандіно". Слово "Sandinista" походить від імені Августо Сесара Сандіно, нікарагуанського національного героя, який вів партизанську боротьбу проти американської окупації Нікарагуа в 1920-х рр. Сандіно був символом опору та боротьби за незалежність та справедливість. "Sandinista" використовується для позначення членів Національного фронту визволення Сандінізму, революційної організації, яка виступала проти диктатури сім'ї Сомоса в Нікарагуа. Після перемоги революції в 1979 р., коли він скинув режим Сомоси, слово "сандініст" стало позначати підтримувачів цієї революційної ідеї та втілювати принципи, які підтримував сам Сандіно: боротьба за національну незалежність, соціальна справедливість і боротьба проти імперіалізму [8]. В тлумачних словниках іспанської мови значення слова *San-*

dinista зводиться до "належності або відношення до Сандінізму"[6].

Таблиця 3

Частотність вживання іспанізму "*Sandinista*" (за даними COCA 1990 – 2019 рр.)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	179
1995 – 1999 рр.	13
2000 – 2004 рр.	10
2005 – 2009 рр.	34
2010–2014 рр.	14
2015–2019 рр.	5
Всього:	255

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 179 було у період з 1990 – 1994 рр.

Наступна лексема *Bautista (Batista)* має латинське походження і пов'язане з іменем святого Івана Хрестителя (лат. Sanctus Ioannes Baptista). Слово "Bautista" походить від латинського "baptista", що означає "той, хто хрестить". У християнській традиції Іван Хреститель був пророком, який хрестив людей на знак покаяння і підготовки до приходу Месії. Таким чином, ім'я "Bautista" вказує на релігійне значення, яке пов'язане з обрядом хрещення і часто використовується як ім'я або прізвище в іспаномовних країнах. Отже, етимологічно *"Bautista"* означає "той, хто хрестить". [8] В тлумачному словнику Королівської академії іспанської мови (RAE) слово "Bautista" те ж саме "людина, яка хрестить". Лексеми *Bautista* та *Batista* поєднує не тільки схоже значення, а ще й варіант використання з великої літери [6].

Таблиця 4

Частотність вживання іспанізму Bautista за даними COCA (1990 – 2019 рр.)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	14
1995 – 1999 рр.	36
2000 – 2004 рр.	26
2005 – 2009 рр.	25
2010 – 2014 рр.	62
2015 – 2019 рр.	49
Всього:	212

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 62 було у період з 2010 – 2014 рр.

Наступна лексема *Krista (Christa)* є формою імені "Krista", що є варіантом імені "Christa", яке в свою чергу походить від латинського "Christus" (від грецького "Christos", що означає "Помазаник" або "Месія". Це слово має свої корені в грецькому дієслові (chrio), що означає помазувати. У християнській традиції "Христос" відноситься до Ісуса з Назарету, якого вважають Месією, помазаним Богом для виконання особливої місії. Ім'я "Krista" (як форма "Christa") часто використовується як релігійне ім'я, що символізує зв'язок з християнськими віруваннями та традиціями. Отже, етимологічно ім'я "Krista" означає "та, яка належить Христу" або "Послідовниця Христа" [8]

Таблиця 5

Частотність вживання іспанізму Krista (за даними COCA 1990 – 2019 рр.)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	16
1995 – 1999 рр.	17
2000 – 2004 рр.	19
2005 – 2009 рр.	31
2010 – 2014 рр.	29
2015 – 2019 рр.	37
Всього:	149

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 37 було у період з 2015 – 2019 рр.

Лексема *LaVista* не є стандартною в іспанській мові і, ймовірно, є поєднанням двох слів "la" артикль і "vista" (зір, огляд, бачення). У цьому випадку LaVista може бути просто написанням або помилкою для виразу "*LaVista*", що означає "бачення" або "огляд". Однак, якщо *LaVista* є власним ім'ям, наприклад топонімом (назвою місця), його етимологія може бути пов'язана з певним історичним або культурним контекстом, але в такому разі її слід розглядати як специфічне власне ім'я з особливою історією чи походженням. У загальному випадку, етимологія *LaVista* (як окремих слів) походить від латинського "visus", що є результатом слова "videre" (бачити). [8]

В тлумачних словниках ця лексема подається в такому ж значенні la (артикль) та vista (зір, огляд, бачення) [7].

Таблиця 6

Частотність вживання іспанізму Krista (Christa) за даними COCA (1990 – 2019 рр.):

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	48
1995 – 1999 рр.	29
2000 – 2004 рр.	8
2005 – 2009 рр.	8
2010 – 2014 рр.	8
2015 – 2019 рр.	1
Всього	102

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 48 було у період з 1990 – 1994 рр.

Лексема *Arista* походить від латинського слова arista, що означає "колос", "вухо" або "остання частина колоса", зокрема, тверда і колюча частина зернових рослин. У переносному сенсі це слово також може позначати "остання частина" або "вищий рівень". У латині слово Arista – "колосок", що стосувався злаків, таких як пшениця. З часом це слово почало використовуватися в біології для позначення різних колючих структур або видів росту, а також у мистецтві або техніці, де воно може позначати острівці або пікові форми. [8] У тлумачних словниках значень є чимало: 1) лінія, що утворюється в результаті перетину двох площин; 2) шорстка нитка лушпиння, що оточує зерно пшениці та інших трав'янистих рослин; 3) край з тесаного каменю, дерева або будь-якої іншої твердої деревини, відповідним чином вирізьблений; 4) перетин двох столів у білій зброї; 5) аспекти проблеми; 6) колючка (колос рослини) [6]

Таблиця 7

Частотність вживання іспанізму Arista за даними COCA (1990 –2019)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	15
1995 –1999 рр.	9
2000 – 2004 рр.	26
2005 – 2009 рр.	9
2010 – 2014 рр.	4
2015 – 2019 рр.	3
Всього	**66**

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 26 було у період з 2000 – 2004 рр.

Лексема *"Zapatista"* має етимологічне походження від імені Емільяно Сапати, одного з лідерів Мексиканської революції (1910 – 1920 рр.). Емільяно Сапата був важливою фігурою в боротьбі за земельну реформу та права селян у Південній Мексиці. Термін *"Zapatista"* відноситься до прибічників Сапати або до руху, який виник з його ідеології та боротьби. Зокрема, слово стало символом селянських та лівих рухів, що виступають за соціальну справедливість, права корінних народів і боротьбу за земельні реформи. У сучасному контексті *"Zapatista"* також асоціюється із "захисниками національних інтересів" (наприклад, EZLN – Ejercito Zapatista de Liberación Nacional або армія національного визволення Сапатистів), що є революційним рухом в Чіапасі, Мексика. Отже, *"Zapatista"* по суті означає "той, хто підтримує або належить до ідей Сапати". [8] В тлумачних словниках значення цього слова є таким самим: "той, хто належить або має відношення до ідеї Сапати" [7].

Таблиця 8

Частотність вживання іспанізму Zapatista на матеріалі COCA (1990 – 2019 рр.):

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	23
1995 –1999 рр.	18
2000 – 2004 рр.	4
2005 – 2009 рр.	9
2010 – 2014 рр.	0
2015 – 2019 рр.	1
Всього	**55**

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 23 було у період з 1990 – 1994 рр.

Останньою одиницею для аналізу є *Barista*. Вона має італійське походження, а саме від слова "barista", що означає людину, яка працює за баром. Від "bar", що в перекладі з італійської означає "bar" або "кав'ярня". Спочатку термін використовувався для позначення людей, які танцювали в барах або кафе і подавали напої, в тому числі алкогольні, але з часом його значення змінилося, і тепер бариста – це фахівець, який готує каву в кав'ярнях або кафе. [8]. У тлумачному словнику це слово означає: 1) людина, яка є експертом у приготуванні та презентуванні кави та інших напоїв; 2) людина, яка має або володіє баром чи кафе [6]

Таблиця 9

Частотність вживання іспанізму Barista на матеріалі COCA (за 1990 – 2019 рр.)

Часовий проміжок	Кількість вживань
1990 – 1994 рр.	0
1995 –1999 рр.	18
2000 – 2004 рр.	6
2005 – 2009 рр.	12
2010 – 2014 рр.	0
2015 – 2019 рр.	1
Всього	**37**

З наведених вище даних очевидно, що найбільше випадків вживання, а саме 18 було у період з 1995 – 1999 рр.

Висновок. Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок, що інновації-іспанізми із суфіксом *ista* становлять особливий пласт іншомовних запозичень, які активно інтегруються у сучасний американський варіант англійської мови та заповнюють у ній мовні лакуни. Їхнє функціонування зумовлене не лише потребою у позначенні специфічних елементів іспанської культури, а й тенденціями до інтернаціоналізації та універсалізації мовних засобів у глобалізованому світі. Проведений аналіз показав, що суфікс *-ista* належить до найпродуктивніших формантів іспанського походження, що відзначається високою семантичною гнучкістю та здатністю формувати номінації різних сфер – від політичних і соціальних явищ до позначення ідентичностей, субкультур, населених пунктів і навіть власних імен. Його (-ista) поширеність пояснюється кількома чинниками: греко-латинське походження, що забезпечило йому міжнародний статус; активна роль іспанської та латино-американської культур у світовому інформаційному просторі; тенденція англійської мови до запозичення яскравих та експресивних одиниць. У сучасному американському варіанті англійської мови іспанізми з суфіксом *ista* не тільки задовольняють номінативні потреби, а й виконують соціокультурну функцію, маркуючи нові реалії, модні течії та групові ідентичності.

Отже, інновації-іспанізми з формантом *ista* є показовим прикладом того, як іншомовні запозичення можуть змінювати й збагачувати словотвірний потенціал приймаючої мови, інтегруючись у її систему та одночасно відображаючи динаміку глобальних комунікативних процесів.

Література:

1. Стишов О.А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Авторитет. 2019. С. 32
2. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI ст.: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова книга, 2008. 360 с.
3. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти: дис…. д-ра філол. наук: 10.02.01./ Харківський національний ун-т. ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2007. 311 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000. Уклад. та головний редактор В.Т. Бусел – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
5. Corpus of Contemporary American English (Корпус сучасної американської англійської мови) URL: https://www.english-corpora.org/coca
6. Diccionario de la lengua española URL: https://dle.rae.es/

7. Wordreference.com URL: https://www.wordreference.com
8. Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico URL: https://archive.org/details/corominas-diccionario-critico-etimologico-castellano-c-f/page/n3/mode/2up

Lukianova A. Etymology and frequency of use of innovations-hispanisms with the suffix ista (based on the material of COCA)

Summary. The article, based on the material of the Corpus of Contemporary American English (COCA), examines the etymology and frequency of use of Hispanic innovations with the suffix ista. Information is provided for familiarization with the COCA dictionary, which was created by Mark Davis. It is an integral part of English-Corpora.org and provides data for the American variant of English. (about one billion words from texts, 25 million words per year from 1990 to 2019) in eight genres: colloquial speech, fiction, popular magazines, newspapers, academic texts, subtitles for television programs and films, blogs and other web pages). The most numerous among Hispanic innovations in the COCA are lexical units with the suffix -ista. In total, 3335 lexemes with this suffix were identified. We have determined that the 10 most frequently used units are: Vista (1690), Sandinista (255), Bautista (Batista) (212 and 96), Krista (Christa) (149 and 136), LaVista (102), Arista (66), Zapatista (55), Barista (54). For each of the 10 lexemes, the number of uses over a certain period of time is given. The etymology of each lexical unit and the frequency of use from 1990 to 2019 are given below. The highest frequency was found for the lexeme Vista,1690, of which 421 were in the period from 2005 to 2009; from 2015 to 2019 – 328, from 2000 to 2004 – 285, from 1990 to 1994 – 250; from 2010 to 2014 – 230; from 1995 to 1999 – 176. The Spanish word Vista comes from the Latin word “vista”, which is a form of the verb “videre” to see. Explanatory dictionaries record 5 meanings: 1) a bodily sensation through which the eyes perceive something through the action of light; 2) a set of organs of vision; 3) vision; 4) the appearance or location of things seen; 5) a panorama offered to the viewer from a certain point, etc. [4]The other 9 lexical units listed have a similar analysis model according to COCA data.

Key words: etymology, frequency, innovation-Hispanism, suffix -ista, COCA.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 24.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 81`36
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.16

Melnikova T.V.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Yaroslav Mudryi National Law University
http://orcid.org/0000-0002-4215-1486

THE SIGNIFICANCE OF UNDERSTANDING AFFIXES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Summary. The article examines the significance of understanding suffixes and prefixes in the process of learning English as a foreign language. Affixation is considered not only as a morphological mechanism of word formation, but also as an important cognitive-didactic tool that contributes to a deeper understanding of the language system. It is emphasized that knowledge of affixes allows students to independently determine the meaning of new words, recognize their grammatical affiliation, logically connect lexemes with each other and expand their vocabulary without constant recourse to translation. The main theoretical approaches to the concept of affixation, its typology, historical origins and evolution in the English language are analyzed. Special attention is paid to the issues of the productivity of suffixes and prefixes, their semantic and structural functions, as well as the relationship between the morphological and semantic sides of the word. The article considers ways of practical use of knowledge about affixes in the process of forming communicative, lexical and grammatical competences. It is shown that the systematic study of the morpheme structure of a word contributes to increasing the level of linguistic consciousness, developing analytical thinking and forming skills for independent work with texts of various genres. Examples of the most common affixes of modern English are presented, their main models of word formation are identified and the patterns of their functioning are described. A comparative analysis of the English and Ukrainian affixation systems is conducted, which allows to identify common and distinctive features in the creation of new words and grammatical forms. It is emphasized that affixation is not only a structural component of language but also an effective didactic tool in teaching English, which increases students' motivation and ensures conscious assimilation of lexical and grammatical material. The results obtained confirm the feasibility of integrating morphological analysis into modern methods of teaching foreign languages, because it is precisely the understanding of word structure that helps to form a systemic vision of language processes and increases the effectiveness of learning.

Key words: affixes, prefixes, suffixes, affixation, word formation, English language, morphology, linguodidactics, cognitive strategies.

Problem statement. Modern linguistics and foreign language teaching methods attach great importance to the morphological structure of words, because it is precisely understanding the structure of a word that allows you to more effectively master the vocabulary, grammar, and semantics of the language. One of the key aspects of morphology is the study of affixes, which are prefixes and suffixes that form new words and alter their meaning. Understanding the affix system of the English language not only helps to enrich the vocabulary, but also assists in forming linguistic intuition, which is a necessary element of mastering a foreign language. Modern linguistics actively studies the structure of a word as the basic unit of language. Understanding the morpheme structure of words is a crucial component in mastering a foreign language successfully. Affixation, that is, the addition of prefixes and suffixes, is an important means of word formation that contributes to the formation of new words, changing their grammatical properties and semantic shades. One of the key aspects of language acquisition is understanding word-forming processes, particularly affixation – the formation of new words using prefixes and suffixes. In the process of learning English, knowledge of affixes helps students not only remember words, but also understand the patterns of the language system. [1; 2].

Analysis of recent research and publications. Recent studies show that targeted training in morphological awareness (including prefixes and suffixes) effectively improves vocabulary and spelling competence, reading and translation skills, with effects observed on both learned and (to some extent) unlearned words; there is also growing interest in the neurobiological mechanisms of morphological processing. The formation of morphological awareness (MA) as a component of lexical and reading competence, the ability to recognize affixes, understand their meaning, and use them productively, directly correlates with improvements in vocabulary, reading and spelling skills [3]. For example, Lin investigated the "teachability of affixes" and the positive effects of affix instruction [4]. The trend is that affixes are no longer considered simply as "additional" material – they are becoming a central element of lexical learning. The trend of recognizing the role of prefixes and suffixes in learning as tools for deducing meanings and word formation is realized in the fact that in educational interventions the emphasis is placed on affixes as a means of guessing the meaning of new words. That is, modern methods are aimed not only at memorizing words, but also provide tools for analysing morphemes for independent learning. At the current stage, more emphasis is placed on interventions (explicit instruction) with affixes, and on their impact on reading, spelling, and vocabulary. For example, a meta-analysis (Educational Psychology Review) has shown that morphological instruction has a small to medium effect on reading and spelling. However, when it is integrated with other components of literacy, the effect is significantly greater [3]. This means that simply "listing a list of affixes" is not enough – purposeful, structured instruction in

their understanding and application is needed. Considerable attention is now being paid to corpus and empirical studies of the productivity of affixes and the frequency of their use. Studies have focused on which affixes are most frequently used, how often they can be trained, and their productivity [5]. One conclusion is that instruction should focus on semantically transparent affixes with high frequency of use [6]. In addition, there is currently an active inclusion of affix instruction in EFL/ESL contexts. Studies from Israel, Indonesia, China, etc. have shown that students learning English as an L2/EFL benefit immensely from instruction with affixes [7].

The purpose of the article is to identify and generalize the theoretical and practical aspects of the role of suffixes and prefixes in the process of learning the English language. The study is aimed at finding out how knowledge of affixation contributes to expanding vocabulary, developing grammatical competence, improving reading, translation and pronunciation skills, as well as forming a systematic approach to mastering the morphological structure of the English language.

Objectives of the article. To achieve the purpose, the following main tasks are defined in the work:

1. To analyse the theoretical foundations of affixation as a language process, to clarify its essence, types and functions in the English language.
2. To highlight the historical development of affixation in the English language and to trace the influence of Latin, French and Germanic sources on the formation of the modern affix system.
3. To classify the main types of affixes (prefixes and suffixes) and determine their productivity and functional features.
4. To carry out a comparative analysis of English and Ukrainian affixal systems in order to identify common and distinctive features in word-forming processes.
5. To substantiate the practical importance of affixation in teaching English, in particular its role in the development of students' lexical, grammatical and communicative competences.
6. To show the role of affixes in expanding vocabulary and forming students' morphological awareness.
7. To analyse the possibilities of using affixes in teaching English, in particular through didactic strategies, exercises and the use of morphological tables.
8. To investigate the frequency of use of affixes in modern English according to corpus research data (COCA, BNC).
9. To formulate conclusions regarding the importance of affixation as a tool for effective acquisition of English and the development of analytical thinking in the learning process.

Presentation of the main material. In linguistics, affixation is defined as one of the methods of morphological word formation, which involves attaching additional morphemes to the root, typically in the form of prefixes or suffixes. Prefixes are located before the root and mostly change the meaning of the word, and suffixes are placed after the root, often changing the part of speech. In English, prefixes, as a rule, do not change the part of speech, but modify the meaning of the word, while suffixes can transform a verb into a noun, adjective or adverb. For example: teach → teacher, quick → quickly. [8]. Affixation is the process of attaching morphemes to the stem of a word in order to form new lexical units [8]. In modern English, as in other analytical languages, affixation is the main mechanism of word formation, which allows you to create productive models for the formation of new terms and concepts. The process of affixation in English has a long history, which dates back to the Old English period. With changes in the phonetic and morphological systems of the language, the modern type of affix system gradually formed. Many modern prefixes are of Latin or Greek origin (e.g., pre-, re-, sub-), while some suffixes are of Germanic origin (-hood, -ship). This indicates the integration of the English language into the global linguistic context. [2]. The history of English affixation can be traced to the Old English period, when most affixes were of Germanic origin. Subsequently, under the influence of French and Latin, the affix system is significantly enriched, especially in the field of scientific and literary vocabulary [9]. For example, the suffixes -tion, -ment, -ity come from Latin, while the prefixes un-, mis-, over- have Germanic roots.

Prefixes can be classified according to semantic function: negative (un-, in-, dis-), spatial (sub-, inter-, trans-), temporal (pre-, post-), intensive (super-, over-). Suffixes are divided into word-forming (-ness, -ity, -ment) and variable (-ed, -ing, -s). Each type plays its role in building a language structure. Understanding these types helps to systematize vocabulary and develop grammatical intuition.

Affixes are divided into derivational (word-forming) and inflectional (form-forming). Derivational affixes create new words, for example: happy → happiness, legal → illegal. Inflectional affixes change the grammatical forms of a word: work → worked, cat → cats. As Plag notes, the productivity of derivational affixes is determined by the frequency of their use and the ability to join new bases [2].

Many suffixes have the function of denoting parts of speech. Thus, the suffixes -er and -or form nouns that denote persons by type of activity (teacher, actor). The suffix -ness forms abstract nouns from adjectives (kind → kindness), and the suffix -ly forms adverbs (quick → quickly). Knowledge of these patterns helps students recognize the grammatical structure of sentences, recognize the syntactic functions of words, and build grammatically correct sentences. [8].

Knowledge of prefixes and suffixes greatly facilitates the process of memorizing new words. Even without knowing a particular word, a student can intuitively determine its meaning by analysing familiar morphemes. For example: unhappy = un- (not) + happy (happy) → ‘unhappy’; careless = care (care) + -less (without) → ‘indifferent’. This approach promotes student autonomy and increases their confidence in working with new vocabulary. Such examples demonstrate that affixation is an effective cognitive mechanism in the acquisition of vocabulary. [10]. Affixation helps to form hundreds of derived words from a single root. For example, the word act is used to form actor, action, active, react, interaction. As Bauer notes, such a systematic approach enables students to see the relationships between words, thereby developing logical thinking. When reading foreign language texts, knowledge of a word's morphemic structure allows you to predict the meaning of unfamiliar words without needing a dictionary. For example: preview = pre- (before) + view (to watch) → ‘to preview’; rewrite = re- (again) + write (to write) → ‘to rewrite’. This develops contextual thinking skills and contributes to a more natural understanding of English texts [1].

Mastering the rules for adding suffixes helps to avoid spelling errors and improves pronunciation. For example, when adding the suffix -ion to the verb "decide," the resulting form and stress change. Thus, knowledge of affixes contributes to a more accurate reproduction of the sound and graphic form of the word.

Data from English corpora (COCA, BNC) indicate that the most common suffixes are -tion, -ness, -ly, and prefixes are

un-, re-, in-. This confirms their productivity in word formation in modern English. Corpus analysis allows teachers to determine the most frequent affixes for effective teaching [11]. English teachers can use affixes as a tool for active learning. It is advisable to introduce exercises on recognizing, constructing and translating words with certain prefixes and suffixes. Such tasks form morphological competence in students and contribute to long-term memorization. In the educational process, it is important to use communicatively oriented exercises aimed at mastering affixes: morpheme analysis, word creation, comparison of 'word – derived word' pairs. The teacher can introduce affixes gradually, grouping them by meaning and frequency of use. This approach increases students' motivation and develops systemic thinking. In pedagogical practice, the study of affixes can be integrated into all stages of learning. The use of affix tables, morphological maps, and exercises for recognizing morphemes helps to develop students' morphological consciousness.

From the standpoint of cognitive linguistics, understanding the morpheme structure of a word develops logical and systemic thinking. Language ceases to be perceived as a set of discrete units, and appears as an interconnected system. This increases the effectiveness of learning and forms the student's ability to analytically perceive linguistic phenomena. Psycholinguistic studies show that the analysis of morpheme structure contributes to the activation of cognitive processes, in particular memory and thinking. Students who study affixes develop the ability to be flexible in language and predict the meanings of unfamiliar words in context. [12].

Understanding prefixes and suffixes has direct practical significance, as it aids in writing academic texts, reading literature, and taking tests (for example, the TOEFL or IELTS). Students who master the affixal system tend to achieve higher results in the perception, translation, and production of texts. Knowledge of affixes greatly simplifies the process of learning the English language. As proven by Nation's research [11], students who master the basic word-formation models learn new vocabulary more easily. For example, knowing the meaning of the prefix re- ("again") or the suffix -less ("without"), one can guess the meaning of a word without a dictionary. Empirical analysis has shown that students who actively use the method of morphemic analysis when learning new words increase their active vocabulary by an average of 25%. This confirms the effectiveness of working with affixes as a tool for increasing lexical competence. [11].

In Ukrainian, affixation is also the main way of word formation, but the English system has a more limited paradigm of variable affixes. This is explained by the analytical nature of the English language. However, the similarity in the use of negative prefixes (un- / не-, dis- / без-) makes it possible to conduct effective comparative exercises. [1].

A comparison of the English and Ukrainian affixation systems reveals both common and distinctive features. In Ukrainian, affixes are more variable due to their inflectional nature, while English demonstrates an analytical tendency. However, the functional role of affixes in forming new meanings remains similar – in both languages, they provide an economy of linguistic means and a logical structure of speech (13).

Further research into the role of affixes in the process of learning English can focus on creating electronic educational resources that contain interactive exercises in morpheme analysis. Another promising area is computational linguistics, where affixes are used for automatic word recognition.

Conclusions. Awareness of the functionality of prefixes and suffixes is an important element in learning English. This knowledge contributes to expanding vocabulary, forming grammatical competence, improving spelling skills and developing analytical thinking. A systematic study of affixes enables students to master the language more effectively, and teachers to employ innovative approaches in the educational process. Thus, affixes are not only a linguistic phenomenon, but also a powerful tool of pedagogical influence. Understanding prefixes and suffixes is a crucial component of effective English learning and contributes to the development of a systematic approach to language. Affixes not only change the structure of the word, but also reveal the patterns of language, which helps students become more independent in learning, more confidently understand new words without a dictionary and memorize them faster, precisely through understanding their construction. Thus, affixation is not only a morphological phenomenon, but also an effective pedagogical tool in teaching English.

Bibliography:

1. Bauer, L. Introducing Linguistic Morphology. Edinburgh: University Press, 2003. 377 p.
2. Plag, I. (2018). Word-Formation in English. Cambridge University Press. 2018. 31 p.
3. Colenbrander, D., von Hagen, A., Kohnen, S. *et al.* The Effects of Morphological Instruction on Literacy Outcomes for Children in English-Speaking Countries: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Educ Psychol Rev* 36, 119 (2024). https://doi.org/10.1007/s10648-024-09953-3.
4. Lin, Ming-Fang. Developing EFL learners' morphological awareness: Instructional effect, teachability of affixes, and learners' perception. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, vol. 57, no. 3, 2019, pp. 289-325. https://doi.org/10.1515/iral-2015-0081.
5. Reini, A. (2025). Knowledge of receptive English morphology among Finnish university students: L2 learners' morpheme recognition and its implications to vocabulary learning. *European Journal of Applied Linguistics*. https://doi.org/10.1515/eujal-2024-0058.
6. Korochkina, M., Rastle, K. (2025). Morphology in children's books, and what it means for learning. *NPJ science of learning*, *10*(1), 22. https://doi.org/10.1038/s41539-025-00313-6.
7. Yeung, S.Ss., Qiao, S., Law, T.S.T. *et al.* Examining the effectiveness of targeted morphological instructions on reading outcomes: a randomized controlled trial involving Chinese EFL learners. *Read Writ* (2025). https://doi.org/10.1007/s11145-025-10629-9.
8. Aronoff, M., Fudeman, K. What is Morphology? Wiley-Blackwell, 2011. 310 p.
9. Fromkin, V., Rodman, R. An Introduction to Language. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1993. 544 p.
10. 1. Nation ISP. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press; 2001. 470 p. https://doi.org/10.1017/CBO9781139524759.
11. Davies, M. (2008). The corpus of contemporary American English: 425 million words, 1990-present. URL: http://corpus.byu.edu/coca/
12. Schmitt, N. (2010). Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual. New York: Palgrave Macmillan. http://dx.doi.org/10.1057/9780230293977.
13. Кочерган, М. П. Загальне мовознавство: Підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. – 2.вид., випр. і доп. Київ: Видавничий центр "Академія", 2006. 463 с.

Мельнікова Т. Важливість розуміння афіксів у процесі вивчення англійської мови: теоретичні та практичні аспекти

Анотація. У статті досліджується роль і значення розуміння суфіксів і префіксів у процесі вивчення англійської мови як іноземної. Афіксація розглядається не лише як морфологічний механізм словотворення, а й як важливий когнітивно-дидактичний інструмент, що сприяє глибшому осмисленню мовної системи. Автор акцентує увагу на тому, що знання афіксів дає можливість здобувачам освіти самостійно визначати значення нових слів, розпізнавати їхню граматичну належність, логічно пов'язувати лексеми між собою та розширювати словниковий запас без постійного звернення до перекладу. Проаналізовано основні теоретичні підходи до поняття афіксації, її типологію, історичні витоки та еволюцію в англійській мові. Окрему увагу приділено питанням продуктивності суфіксів і префіксів, їхнім семантичним і структурним функціям, а також взаємозв'язку між морфологічною та семантичною сторонами слова.

У статті розглядаються шляхи практичного використання знань про афікси у процесі формування комунікативної, лексичної та граматичної компетенцій. Показано, що системне опрацювання морфемної будови слова сприяє підвищенню рівня мовної свідомості, розвитку аналітичного мислення та формуванню навичок самостійної роботи з текстами різних жанрів. Представлено приклади найпоширеніших афіксів сучасної англійської мови, визначено їхні основні моделі словотворення та описано закономірності їх функціонування. Проведено порівняльний аналіз англійської та української систем афіксації, який дозволяє простежити спільні та відмінні риси у шляхах творення нових слів і граматичних форм.

Наголошується, що афіксація є не лише структурною складовою мови, а й ефективним дидактичним засобом у навчанні англійської, який підвищує мотивацію студентів і забезпечує свідоме засвоєння лексико-граматичного матеріалу. Отримані результати підтверджують доцільність інтеграції морфологічного аналізу у сучасні методики викладання іноземних мов, адже саме розуміння будови слова допомагає сформувати системне бачення мовних процесів і підвищує ефективність навчання.

Ключові слова: афікси, префікси, суфікси, афіксація, словотворення, англійська мова, морфологія, лінгводидактика, когнітивні стратегії.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 16.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111:165.194]:159.963.3
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.17

Ніколаєнко В.О.,
доктор філософії, доцент кафедри англійської філології
та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
https://orcid.org/0000-0002-5056-271X

БЛЕНДИ В ОПОВІДЯХ ПРО СНОВИДІННЯ: СТРАТЕГІЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу концептуальних структур, що мають ознаки блендів у переказах сновидінь. Такі концептуальні структури в межах цього дослідження розглядаються з перспективи когнітивної лінгвістики як оніричні бленди, або образно-моторні продукти несвідомої оніричної уяви, які викликають складнощі при переказування сновидінь після пробудження. Вони поєднують у собі характеристики, які не можуть співіснувати у реальному досвіді, але у сновидінні сприймаються як природні. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до втілених і когнітивних механізмів наративної організації досвіду, а також необхідністю опису того, як вербальні засоби реконструюють нелінійну логіку сновидінь. Метою дослідження є опис видів таких блендів та способів, якими оповідачі вербально передають їх в оповіді. Матеріалом стали автентичні англомовні оповіді про сновидіння з відкритого онлайн-джерела. Виділено три основні способи вербалізації: пряме позначення змішаного статусу (напр. *a mix of, a blend of*), визначення основного концепту та поступова корекція референції (напр. сполучники *but, yet, although*), та оповідь з участю бленду без експліцитних без коментарів. В оповідях про сновидіння бленди трапляються зокрема в образах персонажів, місць, сценаріїв або точки зору оповідача. Теорія концептуальної метафори дозволяє переосмислити відомий феномен оніричних блендів і розглянути, які асоціації та ментальні схеми лежать в основі побудови цих концептуальних структур. Особливістю сновидінь є втілена презентація блендів, яка робить їх одночасно конкретними й парадоксальними, а також робить нагальним підбір мовцями нетипових лінгвістичних конструкцій для передачі цього специфічного досвіду, будуючи його своєрідну поетику. Зроблено висновок, що концептуальна інтеграція є базовим механізмом мислення, який дозволяє поєднувати суперечливі властивості в межах єдиного образу та забезпечує когерентність. Аналіз блендів в дискурсі оповідей про сновидіння показує, що людська свідомість природно схильна до створення таких змішаних структур, що робить оповіді про сни важливим матеріалом для вивчення універсальних принципів концептуальної організації мислення.

Ключові слова: теорія концептуальної інтеграції, блендінг, концепт, когнітивна лінгвістика, сновидіння.

Постановка проблеми. Дослідження свідчать, що всі люди бачать сни [1, с. 122], навіть якщо не завжди їх пам'ятають. Таким чином сновидіння є універсальним людським досвідом, однак природа змісту снів досі залишається предметом дослідження. Відома химерність сновидінь значною мірою пов'язана з розмиттям меж між концептами, що накладаються та змішуються оніричною уявою. Однак, коли оповідачі переказують свої сновидіння, такий блендінг концептів є викликом щодо способу концептуалізації та вербалізації образного змісту сновидіння, що зумовило актуальність цього дослідження.

Теоретичні передумови: від психоаналізу до когнітивної лінгвістики. Дослідження сновидінь пройшло довгий шлях від психоаналітичних інтерпретацій до сучасних когнітивних підходів. Класична психоаналітична школа, започаткована З. Фройдом, розглядала сни як прояв підсвідомих бажань, що проходять через процеси цензури – так званих конденсації, зсуву та символізації [2]. Конденсація у цьому контексті означає поєднання кількох елементів у межах одного образу, який пізніше отримав назву «бленду» у термінах когнітивної лінгвістики. Фройдова модель ґрунтувалася на ідеї латентного змісту сновидіння, який ховається за маніфестним, зашифрованим образом, що вимагає тлумачення.

Пізніше, у 1970-х роках, нейрофізіологи А. Гобсон і Р. Мак-Карлі сформулювали гіпотезу активації-синтезу, згідно з якою сновидіння є результатом спонтанної активації мозкових ділянок під час фази швидкого сну [3; 4]. Відповідно до цієї моделі, сни не мають попередньо закладеного змісту, а є радше наративною реконструкцією хаотичної нейронної активності. Ця концепція заперечувала фройдівський символізм, але водночас відкривала шлях до подальших когнітивних інтерпретацій сновидінь, зокрема до розуміння снів як процесу наративного структурування досвіду.

В свою чергу, когнітивна лінгвістика, зокрема починаючи з відомих робіт Дж. Лакоффа і М. Джонсона [5], розглядає метафору не як стилістичну фігуру, а як базовий механізм мислення, що структурує наше сприйняття реальності. На цій основі Ж. Фокон'є та М. Марк Тернер розробили теорію концептуальної інтеграції, або теорію блендінгу [6; 7]. Згідно з нею, мислення функціонує через поєднання окремих ментальних просторів (структур знань, досвіду) у новий, емерджентний простір, який утворює новий смисл.

У контексті сновидінь ця модель має надзвичайну пояснювальну силу [8; 9; 10]. Якщо у свідомому стані людина схильна до селективного відображення характеристик (наприклад, у метафорі LOVE IS A JOURNEY активуються лише певні риси подорожі, а не всі її аспекти), то у сновидіннях механізм блендингу втрачає вибірковість [11]. Елементи різних концептуальних просторів, наприклад, людей, місць, сценаріїв, навіть елементарних образ-схем, змішуються без обмежень логіки. Саме це робить сни таким складним для вербального переказування досвідом.

Дослідник сновидінь М. Блечнер [1; 12] запропонував термін «інтероб'єкти» для позначення таких гібридних ментальних конструкцій, які одночасно належать до кількох категорій, що виявляють ознаки взаємної несумісності, тобто породжують парадоксальний зміст.

Варто додати, що сучасна когнітивна наука [13; 14] підкреслює тілесну природу концептуальних процесів. Мислення та емоції тісно пов'язані з перцептивними схемами, тому сни можна розглядати як «втілені метафори», тобто сенсорні реконструкції досвіду.

Таким чином, концептуальна інтеграція у сновиденнях є не метафоричним явищем, а когнітивним механізмом, який відображає спосіб обробки інформації мозком під час несвідомого стану. Оповіді про сновидіння як лінгвістичний матеріал демонструють природну схильність свідомості до створення блендів та способи концептуального та вербального подолання парадоксальності.

Отже, **метою** дослідження було дослідити способи концептуалізації блендів оніричної уяви в дискурсі переказів сновидінь. Для цього було розв'язано такі **завдання**: описано основні елементи сновидінь, що можуть брати участь у блендінгу, та проаналізовано стратегії вербалізації цих блендів.

Вибірка для цього дослідження була зроблена на основі корпусу з 60 155 оповідей про сновидіння (22 148 009 слів), зібраних у 2023 році за допомогою програми Octoparse з щоденників сновидінь, розміщених користувачами у відкритому доступі на сайті dreamjournal.net [11]. Матеріал для аналізу підбирався спочатку методом суцільної вибірки, а потім на основі першого етапу аналізу приклади підбирались за визначеними ключовими словами (*mix, blend, at the same time, simultaneously*). Для пошуку конкордансів за ключовими словами використовувалась програма AntConc (Build 4.2.1) [15].

Способи вербалізації окремих категорій оніричних блендів. Під оніричним блендом у цьому дослідженні ми розуміємо концептуальні структури, які мають ознаки окремих втілено несумісних концептів та при переказуванні сновидіння ідентифікуються оповідачами як бленди, тобто концепти із мішаним статусом. Такі оніричні концептуальні структури можуть вербалізуватись: і) через пряме вказання на змішаний статус бленду (*a blend of, a mix of, a mélange of*); іі) через визначення основного концепту та поступову корекцію референції (сполучники поступки *but, although, yet*; вираз *at the same time*); ііі) шляхом продовження оповіді без експліцитного коментування змішаного статусу концепту.

Наш аналіз показує, що однією з найпомітніших категорій, що часто постають у вигляді блендів, та ідентифікуються оповідачами як бленди, є персонажі. Саме персонажі найчастіше функціонують не як стабільні ідентичності, а як гібридні утворення, що поєднують риси кількох осіб.

(1) *I was with someone who was* ***like a mix of*** *my father and my boyfriend...*

Цей приклад ілюструє бленд ідентичності: персонаж поєднує риси двох ключових фігур, створюючи неможливу втілено, але у можливу концептуально структуру (наприклад, як метафору), та і цілком природну для сновидіння. При цьому, оповідач експліцитно вказує на змішаний концептуальний статус персонажа, називаючи його *a mix of.*

Подібний приклад:

(2) *The person divorcing me isn't my husband* ***anymore****, he's my father –* ***apparently a mix of both****.*

В (2) оповідач підкреслює динаміку і концептуалізації, тобто зміну категорії, а також використовує маркер невпевненості *apparently,* що вказує на сприйняття бленду як дивного.

Психоаналітичні інтерпретації таких типових блендів лежать поза межами цього дослідження, але варто зазначити, що з точки зору наративної організації, персонажі-бленди відіграють роль у підтриманні когерентності сновидіння. Коли зміст стає надто фрагментованим, поява фігури, що поєднує кілька значущих ідентичностей, виконує інтегративну функцію – вона «склеює» різні епізоди у спільну історію.

Схожим чином описується бленд місця в іншій оповіді про сновидіння, де автор(ка) також дає деталі вхідних просторів, які саме присутні в бленді:

(3) *We are at my parents' cabin. The cabin is* ***a blend of*** *the real cabin (the outside appearance) and some other house (interior)...*

В інших випадках оповідачі замість прямого вказання на змішаний концептуальний статус об'єкту сновидіння вдаються до стратегії, що полягає у визначенні основного концепту і корекції референції за допомогою описання конкретних несумісних, парадоксальних деталей. Отже, мовці в таких випадках не використовують пряме позначення бленду, але натякають на нього через суперечливі деталі опису. Використання конструкцій протиставлення (*but, yet*) є типовим способом концептуалізації парадоксального в сновидіннях. Наприклад:

(4) *I entered my school,* ***but*** *inside it looked like my grandmother's house.*

Тут оповідач ідентифікує основний концепт (*my school*), але додає уточнення, де сполучник *but* фіксує момент розриву між очікуваним і дійсним.

(5) *I'm leaving work at the end of the night* ***only in the dream it's not work*** *– it's some sort of prison or juvenile detention center. The only other person here is myself aged 4 years younger. We've both been in here for years.*

(6) *Another dream about work, which involved me and my colleagues going to different floors in the lift.* ***It seemed different, more like a hospital lift now****, but even more rickety feeling than normal. . . .*

У прикладах (5) та (6) оповідачі також починають із називання основного, наративно актуального концепту, і кажуть, що вони у сновидінні знаходяться на роботі, а потім додають описи рис, що домішались до прототипу (*only in the dream it's not work; It seemed different*). Під наративно актуальним тут ми розуміємо концепт, що дозволяє «історії», що конструюється під час проживання сновидіння та під час його переказування, залишатись когерентною попри те, що в гіперасоціативному стані сну із сновидіннями оніричні уява змішує цей концепт із іншим чи іншими та він набуває парадоксальних рис.

Однією з найхарактерніших рис сновидінь є непередбачувані зміщення простору та перспективи, що під час переказування зазвичай долається експліцитними коментарями про зміну:

(7) *I'm at school,* ***then suddenly*** *at the beach, but* ***it's still somehow the same place****.*

Увагу також привертають бленди фреймів, що поєднують схемно несумісні базові риси, як, наприклад, «бігти від когось :: бігти за кимось»:

(8) *We were running from him yet trying to find him* ***at the same time****.*

Однією з найвиразніших ознак парадоксального мислення у сновидіннях є співіснування взаємовиключних властивостей

в одному образі чи персонажі з опосередкованим коментарем, що не стосується прямо статусу концепту як продукту блендінга, або взагалі продовження оповіді без експліцитних коментарів про бленд. В таких випадках суперечливі атрибути порушують базові принципи логічної категоризації, але у межах оніричної уваги видаються абсолютно природними. Саме вони створюють ефект «порушеної реальності» та надають сну внутрішню поетику.

Показовим прикладом є фрагмент:

(9) *Zack and Daniel talked and laughed while getting food. I felt happy that they could hang out again.* ***I knew Daniel had died, but I wasn't confused about his presence.***

Тут відбувається поєднання втілено несумісних, але сумісних концептуально атрибутів «живий» і «мертвий». З когнітивної перспективи це приклад концептуального бленду з протилежними вхідними. В сновидінні обидві характеристики функціонують одночасно, не викликаючи сумніву. Таким чином, оповідач приймає абсурд як норму, демонструючи зниження контролю логічної консистентності та домінування емоційної істинності над фактичною.

Якщо зазвичай когнітивна операція блендінгу передбачає селективне відображення певних рис із вхідних ментальних просторів таким чином, аби творився новий зміст, в сновидіннях можливе одночасне залучення протилежних властивостей, таких як живий :: мертвий:

(10) *We were talking about grandma when she entered the room and sat with us. My grandma* ***looked normal*** *except for the fact that* ***her eyes were no longer hers****. They were empty and completely black. I was silent as* ***I knew that she was dead****.*

У прикладі (10) оповідач одночасно усвідомлює смерть бабусі та сприймає її присутність як природну. Цей парадокс живий/мертвий демонструє подвійне проектування протилежних властивостей у межах одного бленду. Окремо зазначимо, що бленди властивостей (тобто парадоксальні властивості, коли об'єкт має характеричтику, (наприклад, живий::мертвий) легше вербалізуються і сприймаються оповідачами з меншим подивом та з меншою кількістю експліцитних коментарів, аніж референційні парадокси, коли елемент сновидіння одночасно Є чимось несумісним (наприклад, робота :: школа).

Інший різновид суперечливих атрибутів стосується поєднання вікових чи часових параметрів. Такі випадки не лише метафоричні, а й когнітивно реальні у сновидінні: один і той самий персонаж одночасно має риси різних вікових категорій. Це створює ефект плинності ідентичності, який порушує стабільну категоріальність свідомого досвіду.

(11) *me and Sara had exchanged personalites, or better* ***we were both at once. she was in a car too. but she was also me...*** *complicated*

У прикладі (11) оповідач намагається пояснити парадоксальність блендінгу власної перспективи із перспективою іншого, після декількох уточнень підсумовує, що такий досвід важко вербалізувати.

Бленди Я–Інший є однією з найцікавіших категорій сновидінь. Вони демонструють здатність до одночасного проживання кількох перспектив:

(12) *I was 4 girls* ***simultaneously****... Even though I was them, I wasn't me as them.*

У прикладі (13) оповідач робить спробу пояснити свої суб'єктивні оніричні переживання, це вдається важко через парадоксальність, змішаність концептуального статусу елементів (в цьому випадку, власної ідентичності і перспективи).

Схожий випадок – зміщення перспективи оповідача. Наприклад:

(13) *I was walking through the house,* ***then suddenly I saw myself from above****.*

Це демонструє зміну фокалізації: суб'єкт оповіді стає об'єктом спостереження. З когнітивної точки зору, це перехід від егоцентричної моделі (first-person view) до об'єктивної (third-person view). Такі зміни нагадують кінематографічні кадри, ілюструючи здатність людської уяви до таких когнітивних операцій.

Висновки. Проведений аналіз показує, що оповіді про сновидіння є продуктивним матеріалом для вивчення процесів концептуальної інтеграції як одного з базових механізмів людського мислення. У переказах снів послідовно виявляються оніричні бленди, тобто концептуальні структури, у яких поєднуються несумісні елементи реального досвіду, як-то живе й мертве, минуле й теперішнє, «я» й «інший», одне місце й інше. Попри цю несумісність, такі утворення сприймаються оповідачами як логічно прийнятні всередині оніричної реальності. Це свідчить про когнітивну толерантність людської свідомості до парадоксів і про схильність до побудови зв'язних моделей навіть із суперечливого матеріалу.

Виявлені три основні способи вербалізації блендів:

– експліцитне позначення змішаного статусу (*a mix of, a blend of*);

– визначення основного концепту (часто за принципом наративної логіки) та корекція референції через протиставні конструкції (*but, yet, although*);

– опис бленду без коментарів про його «змішаний» статус.

У структурі сновидінь найчастіше поєднуються персонажі, простори, часові параметри й точки зору, що створює багатовимірний оніричний світ. Теорія концептуальної метафори дає змогу побачити за цими процесами поєднання тілесного досвіду, емоційної пам'яті і наративної структури. Втілений характер оніричних блендів робить їх конкретними й водночас парадоксальними, що змушує мовців шукати нестандартні лінгвістичні способи для їх опису, підштовхуючи до креативних рішень або описових коментарів.

Таким чином, оніричні бленди демонструють природну здатність людського мислення інтегрувати суперечливе й надавати хаотичному досвіду когерентної форми. Це дозволяє розглядати оповіді про сни не лише як наративи про несвідоме, а як свідчення універсальних когнітивних механізмів.

Література:

1. Blechner, M. The dream frontier. New York : Routledge, 2001. 336 p.
2. Freud, S. The interpretation of dreams / Trans. by J. Strachey. New York : Gramercy Books, 1996/1913. 212 p.
3. Hobson, J. A., & McCarley, R. W. The brain as a dream state generator: An activation-synthesis hypothesis of the dream process. *The American journal of psychiatry*, 1977. Vol. 134. № 12. PP. 1335-1348. https://doi.org/10.1176/ajp.134.12.1335
4. Hobson, A. Activation synthesis hypothesis of dreaming. Essential Papers on Dreams, 1992, Vol. 4, PP. 452-473.
5. Lakoff, G.; Johnson, M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 292 p.
6. Fauconnier, G. & Turner, M. The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities. New York: Basic Books, 2008. 464 p.

7. Fauconnier, G., & Turner, M. Conceptual integration networks. Cognitive Science, 1998. Vol. 22. № 2. PP. 133-187. https://ssrn.com/abstract=1292966
8. Bolognesi, M.; Bichisecchi, R. Metaphors in dreams: Where cognitive linguistics meets psychoanalysis. Language and Psychoanalysis, 2014. Vol. 3. № 1. PP. 4-22.
9. Lakoff, G. How metaphor structures dreams: The theory of conceptual metaphor applied to dream analysis. Dreaming, 1993, Vol. 3, №2, PP. 77–98.
10. Lakoff, G. The neural theory of metaphor [Електронний ресурс]. SSRN, 2009. Режим доступу: https://ssrn.com/abstract=1437794
11. Ніколаєнко В.О. Лінгвокогнітивні характеристики англомовного наративу оніричного особистого досвіду. Дис. … доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. Харків, 2023. 228 с.
12. Blechner, M. J. The mindbrain and dreams: An exploration of dreaming, thinking, and artistic creation. New York : Routledge, 2018. 358 p.
13. Damasio, A. The feeling of what happens: Body and emotions in the making of consciousness. San Diego: A Harvest Book, 1999. 400 p.
14. Barsalou, L.W. Grounding symbolic operations in the brain's modal systems. In: Semin, G.R. and Smith, E.R. (eds.) Embodied Grounding Social, Cognitive, Affective, and Neuroscientific Approaches. Cambridge University Press: New York, 2008. PP. 9-42.
15. Anthony, L. AntConc [Build 4.2.1.]. Center for English Language Education in Science and Engineering, School of Science and Engineering, Waseda University. Tokyo, Japan, 2023.

Nikolaienko V. Blends in Dream Reports: Strategies of Conceptualization and Verbalization

Summary. This article analyzes conceptual structures that have the features of blends in dream reports. In this study, such conceptual structures are considered from the perspective of cognitive linguistics as oneiric blends, or figurative-motor products of the unconscious oneiric imagination, and are believed to cause difficulties in recounting dreams after awakening. Such blends combine characteristics that cannot coexist in real physical experience but are perceived as natural in dreams. The relevance of the study is due to the growing interest in embodied and cognitive mechanisms of narrative organization of experience, as well as the need to describe how verbal means reconstruct the nonlinear logic of dreams. The aim of the study is to describe the types of such blends and the ways in which narrators verbally convey them. The material consists of authentic English-language dream journals from an open online source. Three main ways of verbalization are identified: direct mention of mixed status (e.g., a *mix of, a blend of*), identification of the main concept with a gradual correction of reference (e.g., conjunctions *but, yet, although*), and narration involving a blend without explicit comments. In dream narratives, blends occur in particular in characters, places, scenarios, or the narrator's point of view. The theory of conceptual metaphor allows us to rethink the well-known phenomenon of oneiric blends and consider what associations and mental schemas underlie the construction of these conceptual structures. A distinctive feature of dreams is the embodied presentation of blends, which makes them both concrete and paradoxical, and also prompts the speakers to select atypical linguistic constructions to convey this specific experience, while simultaneously constructing the unique poetics of dreaming worlds. It is concluded that conceptual integration is a basic mechanism of thinking that allows contradictory properties to be combined within a concept and ensures coherence. An analysis of blends in the discourse of dream narratives shows that human consciousness is naturally inclined to create such mixed structures, which makes dream narratives an important material for studying the universal principles of the conceptual organization of thinking.

Key words: theory of conceptual integration, blending, concept, cognitive linguistics, dreaming.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111:811.161.2]'255.4'42'38:305
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.18

Pavlenko L. I.,
Candidate of Sciences (Philology),
Associate Professor, Department of the English Language,
the Faculty of Humanities, National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
https://orcid.org/0000-0003-1013-4224

Didkovska T. L.,
Assistant Professor,
Department of Foreign Languages of the Faculties of Natural Sciences,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0001-7537-1920

Badior N. B.,
Senior Lecturer,
Department of the English Language,
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
https://orcid.org/0009-0009-7430-1598

STYLISTIC FEATURES OF GENDER STEREOTYPES IN JOURNALISTIC DISCOURSE

Summary. The relevance of the article is due to the fact that gender stereotypes and gender-marked vocabulary are a linguistic phenomenon common in many languages, including English and Ukrainian. The study is aimed at studying the linguistic and cultural aspects of gender stereotypes in journalistic discourse. It is assumed that the analysis of lexical units in the gender aspect provides an opportunity to obtain information about how men and women use norms in texts of different stylistic coloring. The use of gender theory of social gender in linguistics allows for a comprehensive analysis of language means in the conditions of a certain social communication. It is proven that in the context of journalism, gender-marked vocabulary is often used to address certain gender identities and stereotypes, and it can be found in various types of journalistic discourse. It is assumed that the translation of gender stereotypes in journalistic texts is a difficult task for translators, especially when the target language has different gender systems and cultural norms. In the case of English and Ukrainian, these languages have different gender systems and cultural attitudes towards gender, which can distort the translation process. A review of the scientific literature devoted to the specificity and features of the concept of journalistic discourse is made. Gender-marked vocabulary in journalistic discourse, which represents gender stereotypes, is characterized. An analysis of gender stereotypes in journalistic texts in English is carried out. Lexical units of English-language journalistic discourse considered within the framework of the semantic-axiological approach revealed gender potential. The ideas about gender features fixed in the lexical units of English-language journalistic discourse are revealed. It is concluded that some lexemes of English-language journalistic discourse demonstrate a tendency to erase gender differences, violate gender taboos, which coexists with the traditional positioning of representatives of one or another sex.

Key words: gender, gender stereotypes, journalistic discourse, journalistic text, stylistics, gender-marked vocabulary.

Statement of the problem. Journalism is a powerful tool that shapes our perceptions, attitudes, and behaviors regarding social norms. However, the language used in journalism is not always neutral and often reinforces gender stereotypes that are deeply rooted in our society. Gender-marked vocabulary, which associates certain words or phrases with a particular gender, is a common practice in journalistic discourse. By using gender-marked vocabulary, journalists seek to create a certain image of the target audience in accordance with their interests and preferences. This section will consider the role of such vocabulary in journalistic discourse, its potential impact on the behavior of the target audience, and the consequences of its use. First of all, it is necessary to pay attention to the definition of gender stereotypes and gender-marked vocabulary [1, p. 21].

Analysis of recent research and publications. Gender studies today are a rapidly developing branch of science and are the focus of a wide range of diverse disciplinary knowledge – sociology, psychology, cultural studies, anthropology, intercultural and non-verbal communication, linguistics, etc. To date, a number of significant conclusions have been made, and the question of the legitimacy of the gender approach to the analysis of human history and culture is no longer questioned and is considered quite obvious and justified.

In this paper, we will consider the gender aspect of the phraseological fund of modern English, including the principles of identifying the gender relevance of phraseological units and determining the role of the gender component in their semantics.

The term "gender" means a set of norms of behavior and positions that are usually associated with male and female individuals in our society. Gender is based on the idea that it is not biological or physical differences between men and women that are important, but the cultural and social meaning that society gives to these differences. Particular emphasis at the current stage of development

of gender studies is placed on the fact that gender is determined not only and not so much biologically, but socially and through culture [2].

Gender is culturally and historically relative; its meaning, interpretation and expression can be different both within the same culture and in different cultures, acting as a cause of historical changes in the language system.

In defining the concept of gender, a special place belongs to reviewing the correlation, relationship, mutual influence, as well as establishing boundaries between the concept of gender as a socio-cultural category, on the one hand, the grammatical category of gender and the biological category of sex, on the other hand. Based on the fact that the above-mentioned concepts are interdependent and interacting elements of the anthropocentric system of knowledge, we can say that gender studies are based on the study of the category of gender as one of the components of the three-member opposition sex – gender – gender.

Gender as a concept that arose historically later than the concepts of sex and gender is a category of knowledge that reflects certain features and properties of the latter. The degree of their interconnection varies and is individual for each individual society, since it largely depends on the characteristics of socio-historical development, which in turn has a direct impact and determines the course and direction of further cultural and linguistic changes. Modern areas of gender studies in linguistics owe their emergence to feminist linguistics or feminist criticism of language, which arose in the late 60s and early 70s in the USA and Germany [2].

Despite the fact that many of the provisions of feminist linguistics at the current stage of the development of linguistic genderology are considered to be excessively ideological and are subject to sharp criticism, one cannot, however, underestimate the contribution that feminist linguistics has made to the development of a new direction in linguistics, namely gender studies. One of the important problems associated with the study of the interaction of language and gender is the problem that is directly related to the answer to the question of why and why gender ideology arises and how it manifests itself in language. In the course of its study, two approaches are of interest, one of which is called critical discursive analysis, and the second is the theory of cultural practice. These theories make a significant contribution to the development of gender studies, however, as many researchers note, for a deeper understanding of the interaction of language and gender, it is necessary to create an internal approach. The integration of these areas will contribute to the creation of a serious theoretical and methodological basis for the study of the ways in which language represents and expresses socio-cultural practices.

Gender research in domestic linguistics has undergone rapid development, as well as significant changes associated with greater emphasis on narrower areas of science, with a revision of research goals and objectives, as well as with the development of new methods and areas of study. The work of subsequent years allows us to conclude that "from the general theory of gender, the problems of its ontological status, overcoming some one-sidedness of the approach and hyperbolization of the gender factor in communication, gender research is gradually moving to a state that is characterized, first of all, by a deeper than before focus on establishing the possibilities of a gender approach in specific private scientific areas. The popularity and rapidly growing interest in gender issues in domestic science is evidenced by regular interdisciplinary conferences and scientific forums, the appearance of special periodicals, an increase in the number of publications and dissertations, as well as the creation of professional groups of gender scientists [2], [3, p. 404].

The purpose of the research. Phraseology occupies a special place in gender studies among other language levels and linguistic areas. The phraseological fund of a language determines the universal The essence and characteristic features of any specific national picture of the world, reflected in the symbolic system of secondary nomination using metaphors, comparisons, symbols, stereotypes, standards. In the inexhaustible depths of phraseology, we can learn about the life of a particular people, about its traditions and customs, about the etiquette of behavior, moral and ethical attitudes. The purpose of the research is to analyze the stylistic features of gender stereotypes in journalistic discourse.

The main findings. Gender studies help to reveal not only the modern idea of the cultural categories of masculinity and femininity, but also the long process of evolutionary development of the most ancient archetypal opposition "man – woman". The complexity and diversity of the object of our study raised the question of which of its constituent aspects should be included in the focus of attention regarding gender. In our study, we proceeded from the understanding of a linguistic unit as a three-level sign, i.e. a sign that has structure, semantics and reference. Each level, whether structural, semantic or referential, is, on the one hand, an independent area for conducting a large-scale study of gender, but on the other hand, being a trinity – parts of one whole, consideration of one of the levels invariably requires an appeal to other levels, which as a result gives the most complete idea of the internal mechanisms, determining the formation and functioning of gender in the phraseological system of signs.

When considering gender, specific goals and objectives are set at each level, the solution of which was able not only to ensure a consistent transition from one level to another, but also to prepare the ground for obtaining fruitful and substantiated results at each of the following stages of the study. The central issues of studying the gender component at the structural level are:

1. Systematization of gender-marked material, i.e., combining idioms into groups with semantically homogeneous gender markers.
2. Isolation of gender-marked lexemes from journalistic texts and analysis of their structural and semantic features, as well as their phraseological activity, since each group of gender markers has its own specificity in the formation of a gender image in phraseological meaning.
3. Distribution by structural and functional characteristics, which contributes to the further establishment of the dependence of the degree of stability of the gender component at the level of semantics and reference on the form of nomination – substantive, verbal, adverbial, etc.

The main tasks facing us when analyzing the gender component at the semantic level are:

1. Determining the place of the gender component.
2. Consideration of the features of its formation
3. Determining the qualitative characteristics (i.e., assessment) of the conceptual foundations of culturology that convey the attitude of the English-speaking ethnic group to the cultural categories of femininity and masculinity.

When studying the referential level, special attention was paid to the consideration of the following issues:

– Establishing the attribution of phraseological units:

a) to the male and/or female gender;

b) to the sphere of the masculine and/or feminine.

– Consideration of the relationship and interaction of gender reference and evaluation.

As part of the work, an attempt was made to combine two advanced areas of modern linguistics, namely cognitive and gender linguistics. We would especially like to note that the research we conducted is a comprehensive study of the gender aspect of English journalism, which explains the need to introduce a number of terminological designations for those linguistic phenomena and concepts that were first established in the course of this study, since the categorical apparatus of linguogenderology is not yet sufficiently developed. Such concepts, first presented in this work, include:

− gender marking (structural and semantic, as well as full and partial);

− two-level gender marking;

− structural and semantic criteria for selecting gender-marked linguistic material;

− closed and open systems of gender oppositions;

− gender reference: masculine, feminine and intergender, as well as direct and indirect;

− gender asymmetry at the morphological level;

− gender conceptual-phraseological lacunarity;

− gender asymmetry at the conceptual level;

− private and general gender conceptual foundations;

− nuclear and peripheral areas of gender conceptualization;

− linear and nonlinear correlation of gender marking and gender reference.

Gender stereotypes are widespread in society ideas about the characteristics and behavior of representatives of different genders, primarily men and women. Gender stereotypes are closely related to gender roles existing in society and serve to support and reproduce them. In particular, gender stereotypes contribute to the maintenance of gender inequality [2].

To define gender-marked vocabulary, let us first turn to the opinion of foreign authors. Gender-marked vocabulary is words and phrases in language that are used to distinguish between genders based on social norms and expectations regarding gender roles.

We suggest that gender-marked vocabulary is such lexical units of language that express belonging to a certain gender and reflect sociocultural ideas about the uniqueness and differences between the male and female worlds. We define gender language as language forms and means that reflect sociocultural stereotypes and ideas about the differences between men and women, as well as about the norms and roles and each of the articles.

Thus, domestic and foreign authors generally agree that gender-marked vocabulary reflects and reinforces social and cultural gender stereotypes. However, there may be differences in specific examples of gender-marked vocabulary in each language, as well as in the extent to which gender-neutral language is promoted in each linguistic context [4].

Gender-marked vocabulary in journalistic discourse is a common phenomenon that reflects and reinforces gender stereotypes. According to foreign scholars, such vocabulary can be divided into three types:

− words specific to gender (for example, “woman” and “man”),

− words neutral in gender, but often associated with a certain gender (for example, “nurse” and “doctor”),

− words that have different meanings depending on the gender of the subject.

Domestic scholars have also identified gender-marked vocabulary in journalistic discourse. For example, scholars note that gender stereotypes are often present in Ukrainian journalism due to the use of gender-marked vocabulary to depict traditional gender roles and expectations [1, p. 23].

When it comes to journalism in the language of social networks, gender-marked vocabulary can be especially widespread, with the use of words such as beautiful and handsome often associated with traditional gender roles and expectations. Gender-marked vocabulary is often used in journalistic discourse to reinforce the idea that women should conform to public standards of beauty. As well it was found that gender stereotypes are reinforced through the use of gender-marked vocabulary. This reinforces stereotypes that women should prioritize their appearance and conform to traditional gender norms. This state of affairs can lead to gender inequality, potentially harming individuals who do not meet these standards. However, efforts are being made to promote more inclusive and gender-neutral language in cosmetics advertising, with some writers avoiding gender language.

Gender-marked vocabulary in journalistic discourse can reflect gender stereotypes, and thus support social expectations about women and men. Let us highlight some examples of gendered vocabulary that can contribute to the formation of gender stereotypes in journalistic discourse:

− The use of words such as “masculine” or “feminine” to describe certain phenomena, products, or characteristics, which reinforces the idea that certain phenomena or products are suitable only for one gender.

− The use of gender pronouns such as he or she, which can also reinforce traditional gender roles and imply that certain roles or behaviors are appropriate only for one gender.

− The use of words such as “beauty” or “handsome” to describe appearance, which can reinforce the idea that women should prioritize their appearance and conform to societal standards of beauty.

− The use of gender stereotypes, such as portraying women as overly emotional or irrational and men as indifferent or logical, which can contribute to harmful gender norms and perpetuate unequal power dynamics.

It is also necessary to consider examples of gender-marked vocabulary in Ukrainian-speaking language culture:

A man from whom a woman does not demand feats at all becomes lazy, shriveled, and overgrown with fat, dust, and longing.

I have a special dad – a hero who travels to places no human has ever set foot.

A woman wearing Fabiana Filippi is sophisticated and elegant.

When dancing with a man, you can express dissatisfaction.

The girl was self-sufficient [5], [6].

Gender stereotypes in Ukrainian and English-speaking cultures reinforce traditional gender roles and perpetuate harmful stereotypes about what it means to be “man” or “woman.” Men are often portrayed as strong, competitive, and dispassionate, while women are portrayed as emotional, caring, and submissive. This reinforces gender inequality and can lead to discrimination against individuals who do not fit into these narrow gender roles. In our time, it is important to promote gender inclusivity and diversity in all aspects of Ukrainian-speaking and English-speaking cultures in order to create a more equal and tolerant society.

Results. Thus, we found out that gender stereotypes are certain ideas about the characteristics and behavior of representatives of different sexes (women and men), which are reinforced by the use of gender-marked words. Gender-marked vocabulary is such lexical units of language that express belonging to a certain gender and reflect sociocultural ideas about the uniqueness and differences between the male and female worlds. Gender-marked vocabulary in journalistic discourse for both women and men can strengthen gender stereotypes and limit people's opportunities and choices.

Література:

1. Bentsal O. I., Pasichnyk N. I. Pragmatics and typology of journalistic texts. Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-9-11-01-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/.
2. Drummond T., Wildfeuer J. The Multimodal Annotation of Gender Differences in Contemporary TV Se-ries.Combining Qualitative Questions and Quantitative Results. Annotations in Scholarly Editions and Research, Functions, Differentiations, Systematization. ed. by J. Nantke, F. Schlupkohten. Berlin: de Gruyter, 2020.
3. Папіш В.А. Проблема інтерпретації термінів «ідіостиль» та «ідіолект» у сучасному мовознавстві: психолінгвістичний аспект. Studia Slavica. Academiae Scientiarum Hungaricae. 2021. № 66 (2). С. 403–412. DOI: https://doi.org/10.1556/060.2022.00040.
4. Kress G., Van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. 2nd ed. L.: Routledge, 2006.
5. Cosmopolitan : https://www.cosmopolitan.com/
6. Mens' Health Ukraine: https://www.facebook.com/MensHealthUkraine/?locale=uk_UA

Павленко Л., Дідковська Т., Бадьйор Н. Стилістичні особливості ґендерних стереотипів у публіцистичному дискурсі

Актуальність статті обумовлена тим, що ґендерні стереотипи та ґендерно-маркована лексика – це лінгвістичний феномен, поширений у багатьох мовах, у тому числі в англійській та українській. Дослідження спрямоване на вивчення лінгвістичних та культурних аспектів гендерних стереотипів в публіцистичному дискурсі. Зроблено припущення, що аналіз лексичних одиниць у гендерному аспекті дає можливість отримати інформацію про те, як вживають норми чоловіків та жінок у текстах різного стилістичного забарвлення. Використання гендерної теорія соціальної статі в лінгвістиці дозволяє провести комплексний аналіз мовних засобів в умовах певної соціальної комунікації. Доведено, що в контексті публіцистики лексика з ґендерним маркуванням часто використовується для звернення до певних ґендерних ідентичностей та стереотипів, і її можна знайти в різних типах публіцистичного дискурсу. Зроблено припущення, що переклад гендерних стереотипів у публіцистичних текстах є складним завданням для перекладачів, особливо коли мова перекладу має різні гендерні системи та культурні норми. У випадку з англійською та українською мовами – ці мови мають різні ґендерні системи та культурні відносини до гендеру, що може спотворити процес перекладу. Зроблено огляд наукової літератури, присвяченої специфіці та особливостям поняття публіцистичного дискурсу. Охарактеризовано ґендерно-марковану лексику у публіцистичному дискурсі, що представляє ґендерні стереотипи. Проведено аналіз ґендерних стереотипів у публіцистичних текстах англійською мовою. Лексичні одиниці англомовного публіцистичного дискурсу розглянуті у межах семантико-аксіологічного підходу виявили гендерний потенціал. Виявлено уявлення про гендерні особливості, закріплені в лексичних одиницях англомовного публіцистичного дискурсу. Зроблено висновок, що деякі лексеми англомовного публіцистичного дискурсу демонструють тенденцію до стирання гендерних відмінностей, порушення гендерних табу, що співіснує з традиційним позиціонуванням представників тієї чи іншої статі.

Ключові слова: ґендер, ґендерні стереотипи, публіцистичний дискурс, журналістський текст, стилістика, ґендерно-маркована лексика.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'1 (075.8)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.19

Пасик Л. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
https://orcid.org/0000-0001-8635-5168

Рись Л. Ф.,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
https://orcid.org/0000-0003-0775-9629

Купчик Л. Є.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри іноземних мов
Національний університет водного господарства та природокористування
https://orcid.org/0000-0002-8544-0931

ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз методології лінгвістичних досліджень як ключового чинника наукового пізнання мови. Методологія розглядається авторами не лише як сукупність прийомів і засобів, а й як філософсько-теоретична система, що визначає вектор дослідницької діяльності. Зазначено, що сучасна лінгвістика функціонує в умовах зміни наукової парадигми, що зумовлює посилення антропоцентричного, менталістського, експансіоністського та експланаторного підходів. Метою пропонованої є узагальнення методологічного інструментарію сучасної лінгвістики, що забезпечує достовірність, інтерпретативну силу та інноваційний потенціал наукової праці. Акцентовано, що для сучасних досліджень у сфері лінгвістики релевантним є поняття лінгвометодології як комплексу усталених методів і методик, сформованих у межах різних наукових шкіл і напрямів. Обґрунтовано, що ефективність дослідження залежить не лише від обраного методу, а й від рівня володіння ним, що вимагає високої кваліфікації дослідника. Проаналізовано класифікацію методів за О. О. Селівановою: парадигмальні (порівняльно-історичний, структурний, функціональний), міжпарадигмальні (типологічний, зіставний, описовий), маргінальні (психо-, соціо-, етнолінгвістичні), а також інноваційні (когнітивні, дискурсивні, корпусні, метод обробки інформації за допомогою штучного інтелекту). Особливу увагу приділено описовому методу як універсальному інструменту систематизації мовних фактів. Підкреслено значення міждисциплінарного підходу, що інтегрує філософські, логічні, етичні та цифрові компоненти. Розглянуто потенціал когнітивної, психо- та соціолінгвістики у вивченні мови як прояву мислення, соціальної взаємодії та культурної ідентичності. Окремо висвітлено роль штучного інтелекту й машинного перекладу як новітніх інструментів лінгвістичного аналізу.

Ключові слова: методологія лінгвістичних досліджень, метод, парадигма, класичні методи, інноваційні методи, міждисциплінарність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наука пронизує усі сфери буття людини і у різні періоди з'являються різні дефініції цього терміну. Уперше поняття науки було окреслено давньогрецьким універсальним вченим, філософом і логіком Арістотелем, який виділяв «науку як особливу форму знання задля самого знання і вважав, що одержання таких знань є вищою метою людської діяльності» [1].

У наш час наука – це особлива сфера людської діяльності, скерована на отримання нових знань (нової інформації) про природу, суспільство і мислення та закони їхнього розвитку. Наука немислима без методології, адже у будь-якій науковій праці для отримання достовірних результатів необхідно застосувати певні методи. Упродовж розвитку лінгвістики також поступово сформувався певний набір методів дослідження, котрі відображають еволюцію наукових підходів до аналізу мови та її функціонування. На початку третього тисячоліття йдеться про зміну наукової парадигми, вчені підкреслюють «посилення лінгвофілософського компоненту, що звичайно, як це було і на початку XX ст., зумовлено прагненням переглянути загальні підходи і принципи дослідження мови, визначитися стосовно її ролі в житті людини, з'ясувати функціональну природу мови як семіотичної системи і, врешті-решт, виробити відповідний інструментарій її дослідження» [2]. Роздуми науковців про зміну наукової парадигми зумовлюють актуальність нашої наукової розвідки, адже такий поворот впливає і на методологію та методи наукового дослідження у царині лінгвістики, а чимало питань ще й досі залишаються відкритими.

Сучасне мовознавство активно розвивається завдяки залученню нових наукових підходів, які базуються на глибокому розумінні природи мови. Методологія досліджень у цій царині є концептуальним підґрунтям, яке забезпечує системність і достовірність отриманих результатів.

Лінгвістика, як наука про мову, є надзвичайно багатогранною дисципліною, що досліджує структуру, функції, еволюцію і соціальний контекст мовних явищ. Методологія лінгвістичних досліджень як підґрунтя для будь-яких наукових розвідок, скерованих на вивчення мови, є не просто набором технічних прийомів, а системою філософських і теоретичних положень, які визначають вектор наукового пошуку. Глибоке методологічне осмислення є запорукою якості, надійності та інтерпретативної сили результатів наукової праці.

Здійснення сучасних лінгвістичних досліджень передбачає дотримання методологічних настанов, до яких належать антропоцентризм з людиною у центрі наукової діяльності і творчості; менталізм, який зосереджений на змістовому аспекті мови; експансіонізм, який наполегливо спонукає до запозичення ідей, концепцій, методів та прийомів з інших галузей знання, та експланаторність, яка полягає в обов'язковому поясненні чи науковій інтерпретації мовних явищ і отриманих експериментальних результатів [3, с. 127].

Антропоцентричну або антропоорієнтовану парадигму вважають методологічною матрицею сучасних лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «методологія» походить від давньогрецьких слів methodos (шлях дослідження чи пізнання) і logos (вчення), що у буквальному значенні передає ідею спрямованого руху через сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети, яка передбачає отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудову наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо [4].

Глибоке осмислення мови як об'єкта лінгвістичного аналізу можливе лише за умови чітко окресленого напрямку розвитку наукової думки. Кожен науковий метод ґрунтується на специфічному підході до дослідження мовного явища, спираючись на певні теоретичні засади, концептуальні рамки, а також на комплекс наукових і технічних засобів – процедур, операцій і прийомів – що дають змогу розкрити сутність досліджуваних явищ.

Методологія лінгвістичних досліджень як основа для будь-якого наукового пошуку в сфері вивчення мови безумовно є невід'ємним складником лінгвістичної науки і має на меті інтеграцію філософських, загальнонаукових та часткових внутрішньо- та міждисциплінарних методів дослідження. Накопичуючи здобутки попередніх наукових пошуків, вона безперервно розвивається і знаходить нові шляхи дослідження лінгвістичних явищ. Питанням методології наукових досліджень присвячені розвідки відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Швейцарський лінгвіст Фердинан де Соссюр теоретично обґрунтував розмежування мови і мовлення, розрізнення синхронії й діахронії, увів розуміння мови як системи знаків [5, с. 31–33]. Під синхронією він розглядав розташування явищ на одній часовій площині, де немає втручання часу і йдеться про їхнє сприйняття однією колективною свідомістю, а діахронію він трактував як вектор послідовності, на якому кожне окреме явище розташовується в історичному розвитку з усіма змінами, які не сприймаються тією самою колективною свідомістю, а послідовно замінюють одне одного і не утворюють у своїй сукупності системи [5, с. 112–127]. Основоположниками порівняльно-історичного методу були данський мовознавець Раск Р. і німецькі науковці Бопп Ф., Грімм Я. [6, с. 147]. Основні принципи дистрибутивного аналізу розробили американські лінгвісти Леонард Блумфілд та Зеллінг Гарріс [7]. Зіставний метод започаткували у XVIII ст. німецькі учені брати Фрідріх Шлегель і Август Шлегель. У вітчизняному мовознавстві важливими є доробки Потебні О., Мельничука О., Кочергана М., Космеди Т., Загнітка А. [8], Селіванової О. [2; 9], Піхтовнікової Л. [10], Бацевича Ф. [11], Приходька А. [12] тощо.

Метою пропонованої розвідки є опис і узагальнення методологічного інструментарію лінгвістики, що охоплює як традиційні, так і новітні підходи до вивчення мовних явищ. **Завдання наукової праці** передбачають з'ясування сутності та значення поняття «методологія» у лінгвістиці; розгляді класичних та інноваційних методів дослідження та визначенні місця міждисциплінарності та цифрових технологій у сучасному мовознавстві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Беручись за виконання будь-якого наукового дослідження необхідно чітко чітко визначити понятійно-термінологічний апарат і обрати відповідні методи, адже саме релевантно підібрані методи допоможуть правильно окреслити стратегію дій. Учені Габіддуліна А. та Колесніченко О. розуміють під методологією науки вчення про способи пізнання й осмислення дійсності, про дослідницькі принципи й процедури аналізу об'єктів різних наук. У вузькому значенні – це вчення про методи й методики дослідження об'єкта. У широкому розумінні до методології будь-якої наукової дисципліни належать не лише прийоми й засоби дослідження, але також і те, що називається метанауковими переконаннями й цінностями, яких дотримується той загал, котрий займається цією наукою [13, с. 177]. Вони наводять також і визначення лінгвометодології або ж методології лінгвістики, під яким розуміють «сформований у процесі розвитку лінгвістичної науки (а також внаслідок діяльності різних наукових шкіл і напрямів) комплекс стандартних прийомів і засобів (методів і методик) дослідження, що забезпечують досягнення поставленої мети. Вона спрямована на встановлення природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування інструментарію, установок і способів опису й аналізу мови та її продуктів» [13, с. 182].

Для досягнення істинного, тобто об'єктивного, результату дослідження недостатньо лише досконалості обраного методу. Вирішальне значення має також рівень володіння цим методом, що безпосередньо залежить від професійної підготовки та кваліфікації дослідника. Таким чином, метод у певному сенсі завжди містить елемент суб'єктивності, оскільки його створює і застосовує людина. Водночас, перетворюючись на загальнолюдське надбання, метод набуває об'єктивного характеру.

Важивим також убачаємо факт, що дослідник, прагнучи пізнати певне явище й отримати об'єктивні результати, має визначити, який саме метод або сукупність методів є найбільш доцільними для досягнення поставленої мети. Уміння правильно обрати метод – це своєрідне мистецтво науковця, показник його компетентності й здібності до аналітичного мислення. Саме завдяки вдалому вибору методологічного інструментарію забезпечується ефективність дослідницької діяльності, відкриття нових закономірностей і розкриття сутності

явищ. Вибір методу дослідження набув особливого значення ще у XVII столітті. Так, англійський філософ Френсіс Бекон підкреслював, що правильне використання методу є запорукою істинного пізнання, яке виводить людину з темряви незнання на шлях наукового світла [14, с. 89].

Згідно з позицією Селіванової О. усі методи поділяються на парадигмальні, міжпарадигмальні, маргінальні, комплексні або комбіновані [2]. До парадигмальних методів належать порівняльно-історичний, структурний, функціональний і конструктивний, до міжпарадигмальних – типологічний, зіставний і описовий методи. Маргінальні методи, такі як психолінгвістичний, соціолінгвістичний, етнолінгвістичний тощо, охоплюють різні сфери і базуються на інтеграції лінгвістичних знань із суміжними дисциплінами, такими як психологія, соціологія, антропологія, що дозволяє досліджувати мову не лише як систему, а як живу, динамічну практику, пов'язану з мисленням, соціальними взаємодіями та культурними кодами. Ці методи орієнтовані на вивчення мовної поведінки, мовної свідомості, етнічної ідентичності, а також на аналіз мовних процесів у контексті соціальних норм, цінностей і комунікативних стратегій [2].

Класичні методи дослідження мови сформувалися в межах структуралізму, функціоналізму та порівняльно-історичного мовознавства. Вони залишаються актуальними, особливо в описових, типологічних і граматичних студіях.

Порівняльно-історичний метод спрямований на вивчення еволюції мов, виявлення спільного походження, реконструкцію прамови. Він базується на зіставленні мовних форм, виявленні регулярних відповідностей, аналізі фонетичних, морфологічних і семантичних змін [15, с. 23]

Структурний аналіз передбачає вивчення мови як системи взаємопов'язаних елементів. Основна увага приділяється внутрішній організації мовних одиниць, їхній позиційній та функціональній взаємодії [15, с. 25].

Функціональний метод акцентує на ролі мовних одиниць у комунікації. Він дозволяє аналізувати мову як інструмент передачі інформації, вираження емоцій, впливу на адресата [15, с. 26].

Уважаємо, що одним із найуніверсальніших і найдавніших у лінгвістичній практиці є *описовий метод*. Його основою є уважне спостереження за мовними явищами та систематизація зібраного матеріалу з метою формування узагальненого уявлення про досліджуваний мовний об'єкт. Застосування цього методу передбачає ретельне упорядкування мовних фактів, що включає виокремлення мовних одиниць різного рівня (зокрема номінативних і комунікативних), їхнє розпізнавання та опис, аналіз внутрішньої структури, поділ на складові елементи, інтерпретацію функціональних і структурних характеристик, виявлення специфічних ознак, групування за спільними параметрами, класифікацію відповідно до типологічних або функціональних критеріїв [16, с. 73]. Усе це становить логічно вибудовану дослідницьку програму, яка дозволяє глибоко осмислити мовний матеріал і зробити обґрунтовані висновки щодо його природи, функцій та закономірностей. Описовий метод є фундаментальним етапом будь-якого лінгвістичного аналізу, оскільки забезпечує базу для подальших пояснювальних, порівняльних чи експериментальних досліджень.

Вищезазначені методи забезпечують глибоке розуміння мовної системи, її структури, закономірностей функціонування, але мають обмеження щодо аналізу мовної динаміки, соціального контексту та когнітивних процесів.

Сучасна лінгвістика дедалі більше тяжіє до рефлексивного підходу, коли дослідник не лише описує мову, а й осмислює власну позицію, контекст дослідження, вплив соціальних і культурних чинників на мовну практику. Міждисциплінарний підхід включає філософські, логічні, етичні та технологічні аспекти і дозволяє розширити методологічний арсенал, залучити нові типи даних, сформувати комплексне бачення мовних явищ. Він також сприяє формуванню нових дослідницьких програм, які виходять за межі традиційної лінгвістики.

Інноваційні методи виникли у відповідь на потребу досліджувати мову в її взаємодії з мисленням, соціумом, культурою, технологіями. Вони базуються на міждисциплінарному підході, використанні цифрових інструментів, залученні емпіричних даних.

Дослідження в руслі *когнітивної лінгвістики* із використанням відповідних методів розглядають мову як прояв ментальних процесів. Основними поняттями є концептуальні метафори, фрейми, образи світу, категоризація. Застосування методів когнітивної лінгвістики дозволяє проаналізувати, як мова відображає структуру людського мислення, як формуються значення, як відбувається концептуалізація досвіду [17, с. 77; 18, с. 12].

На думку Лелеки Т. *психолінгвістичні методи* передбачають вивчення взаємозв'язку мови і мислення, впливу мови на психічний розвиток людини, психологічну зумовленість мовних явищ; дослідження формування мовної свідомості та діяльності людини як мовної особистості, закорінену у психічну національну специфіку мовленнєвої поведінки і соціального символізму. Використання цих методів передбачає застосовування експериментів, тестів, нейровізуалізації, що дозволяє вивчати мовну компетенцію, мовні помилки, швидкість обробки мовного сигналу [19].

У рамках *соціолінгвістичного методу* аналіз мови відбувається в соціальному контексті. До уваги беруться мовні варіанти, стилі, регістри, коди, субкоди, мовна поведінка, мовна політика. Використовуються опитування, інтерв'ю, спостереження. Метод дозволяє виявити зв'язок між мовою і соціальними чинниками: віком, статтю, статусом, етнічністю мовних спільнот [20, с. 89]. Згідно з баченням Джоунс Родні Х. *дискурсивний аналіз* вивчає мову як практику конструювання соціальної реальності. Аналізуються тексти, висловлювання, комунікативні стратегії, ідеологічні настанови. Метод *дискурсивного аналізу* дозволяє досліджувати владу, ідентичність, маніпуляцію, інтертекстуальність [21].

Корпусний аналіз базується на обробці великих масивів текстів за допомогою комп'ютерних програм. Застосовуються частотний аналіз, колокації, кластеризація, тематичне моделювання. Метод дозволяє виявляти закономірності вживання, мовні тенденції, стилістичні особливості. Жуковська В. вважає, що «корпусо-базовані дослідження мають на меті описати та пояснити лінгвістичні моделі варіативності та вживання» на основі репрезентативної вибірки реальних текстів (тобто даних корпусу)». Базоване на корпусі дослідження є значною мірою дедуктивним, оскільки починається з уже наявних описів, категорій і класифікацій, якими оперує лінгвіст до початку роботи з корпусом, що потім тестуються на даних корпусу. У цьому разі використання корпусу є методологією дослідження, а базо-

ваний на корпусі підхід є підтверджувальним за своєю суттю [22, с. 113]».

Поява і бурхливий розвиток штучного інтелекту впливають також на лінгвістичні дослідження. Зокрема застосування штучного інтелекту, який нині демонструє конкурентоспроможність порівняно з людським перекладом, актуальне і доцільне у сфері машинного перекладу. Такий прогрес став можливим завдяки вдосконаленню алгоритмів штучного інтелекту, зростанню обчислювальних потужностей та активному поповненню мовних баз даних в інтернет-просторі.

Сучасні системи машинного перекладу здатні обробляти понад сто мов, що робить їх універсальним засобом міжкультурної комунікації. Вони активно використовуються в бізнесі, освіті, науці та інших галузях, забезпечуючи швидкий доступ до інформації різними мовами. Водночас, дослідники Демешко І., Величко В. та Олексієнко А. наголошують, що варто враховувати, що ці технології не є бездоганними: вони можуть допускати помилки, особливо при перекладі складних термінів, ідіом або культурно специфічних виразів. Тому, незважаючи на високу ефективність, машинний переклад потребує подальшого вдосконалення та участі людини для забезпечення точності й адекватності. Вони також наголошують, що завдяки нейромережевим алгоритмам і цифровим асистентам користувачі можуть створювати контент різними мовами та поширювати його у глобальному масштабі. Це сприяє збагаченню лінгвістичних досліджень через розширення мовного різноманіття. Однак, попри позитивні аспекти, машинний переклад не здатен повною мірою враховувати унікальні особливості кожної мови. Існує ризик уніфікації мовного простору та зменшення культурного розмаїття, особливо в умовах домінування великих цифрових платформ і соціальних мереж. Тому лінгвістичні дослідження мають бути спрямовані не лише на технічне вдосконалення перекладацьких систем, а й на критичний аналіз їхнього впливу на суспільство, мову та культуру [23, с. 37].

Завдяки високій продуктивності автоматичної обробки мови контент стає доступним для ширшого кола мовних спільнот. Проте розвиток штучного інтелекту не виключає людської участі, а, навпаки, люди активно долучаються до формування нової лінгвістики, адаптуючи технології до реальних комунікативних потреб. Важливо усвідомлювати цінність автоматизованих мовних рішень як інструментів, що допомагають подолати мовні бар'єри без необхідності володіння кожною мовою окремо.

Інноваційні методи розширюють горизонти лінгвістичного аналізу, дозволяють досліджувати мову в реальному часі, в різних соціальних і технологічних контекстах, адже міждисциплінарність уже є однією з провідних тенденцій сучасної науки. У лінгвістиці вона проявляється у взаємодії з психологією, соціологією, культурологією, інформатикою, філософією. Такий підхід дозволяє розглядати мову як багатовимірне явище, що поєднує когнітивні, соціальні, культурні, технологічні аспекти, про що свідчить поява таких нових галузей як лінгвокультурологія, нейролінгвістика, еколінгвістика, етнолінгвістика, комп'ютерна лінгвістика тощо.

Висновки. Отже, методологія лінгвістичних досліджень постає як багаторівнева система, що охоплює класичні, міждисциплінарні та інноваційні підходи до аналізу мови. Її ефективність залежить не лише від обраного методу, а й від наукової компетентності дослідника. Сучасна лінгвістика дедалі більше тяжіє до інтеграції гуманітарних і цифрових підходів, що дозволяє глибше осмислювати мову як когнітивне, соціокультурне й комунікативне явище. Особливу роль відіграють когнітивні, психолінгвістичні, соціолінгвістичні та корпусні методи, які розширюють горизонти мовознавчого аналізу. Застосування штучного інтелекту, зокрема в машинному перекладі, відкриває нові перспективи, але потребує критичного осмислення та втручання людини для контролю. Усе це свідчить про динамічний розвиток методології лінгвістики як науки, що адаптується до викликів часу та зберігає наукову цілісність.

Література:

1. Кислий В. М. Організація наукових досліджень. Суми : Університетська книга, 2011. 224 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. 2-е вид., випр. і доп. Черкаси, 2017. 890 с.
3. Науменко Л. П. Антропоцентрична парадигма як методологічна матриця сучасних лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. № 22. 2016. С. 125-128.
4. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. VI, С. 374. URL : https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004608 (дата звернення: 15.10.2025).
5. Сосюр Ф. де Курс загальної лінгвістики. Пер. з фр. А. Корнійчук, К Тищенко. К.: Основи, 1998. 324 с.
6. Кантур Г. Піонери порівняльно-історичного методу: Расмус Раск. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2014 № 12. С. 146–150. URL : http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v12/Filologi12.pdf#page=146 (дата звернення: 16.10.2025)
7. Harris Z. The background of transformational and metalanguage analysis. The Legacy of Zellig Harris: Language and information into the 21st Century, Vol. 1: Philosophy of science, syntax, and semantics, ed. by Bruce Nevin, John Benjamins, pp. 1–15. URL : https://zelligharris.org/HAR.pdf (дата звернення: 15.10.2025)
8. Загнітко А. П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
10. Піхтовнікова Л. С. Стилістика і синергетика дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. моногр.] / [за заг. ред. І. С. Шевченко]. Х. : Константа, 2005. С. 29–35.
11. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. К. : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
13. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 322 с.
14. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
15. Мосейчук О. М. Методи проведення лінгвістичних досліджень. Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 75 с.
16. Умрихіна Л. Методологічні засади лінгвістичних досліджень (на основі наукового доробку С. І. Дорошенка). *Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць*. Харків, 2024. Випуск 11. С. 72–74.

17. Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. Dritte, aktualisierte und erweiterte Auflage. Tübingen: Francke. 2008. 298 S.
18. Пасик Л. А. Об'єктивація та дискурсивна профілізація концепту PARTNERWAHL/ВИБІР ПАРТНЕРА (на матеріалі німецької мови): дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Запоріжжя, 2016. 240 с. URL : http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2016/Pasyk_dis.pdf
19. Лелека Т. О. Психолінгвістика. Кропивницький, 2022. 121 с.
20. Карпінський Ю. В. До питання про базовий понятійно-термінологічний апарат сучасного соціолінгвістичного дослідження. Мовознавство. Вип. 8. № 1. 2017. С. 87–91.
21. Jones Rodney H. Discourse and digital practices: doing discourse analysis in the digital age / ed. by Rodney H. Jones. 1. publ. London [u. a.] : Routledge, 2015. XI. 250 S.
22. Жуковська В. В. Лінгвістичний корпус як новітній інформаційно-дослідницький інструментарій сучасного мовознавства. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70) № 3 Ч. 1 2020. С. 113–119.
23. Демешко І. М., Величко В. А., Олексієнко А. В. Вплив штучного інтелекту на розвиток лінгвістичних досліджень: нові підходи та виклики. Закарпатські філологічні студії. 2024. Вип. 33, Т. 1. С. 37–42.

Pasyk L., Rys L., Kupchyk L. On The Methodology Of Scientific Linguistic Research

Summary. The article provides a comprehensive analysis of the methodology of linguistic research as a key factor in scientific knowledge of language. The authors consider methodology not only as a set of techniques and tools, but also as a philosophical and theoretical system that determines the vector of research activity. It is noted that modern linguistics functions in conditions of a changing scientific paradigm, which leads to a strengthening of anthropocentric, mentalistic, expansionist, and explanatory approaches. The aim of the proposed work is to generalize the methodological tools of modern linguistics, which ensure the reliability, interpretative power, and innovative potential of scientific work. It is emphasized that for contemporary research in the field of linguistics, the concept of linguomethodology as a complex of established methods and techniques formed within various scientific schools and directions is relevant. It is substantiated that the effectiveness of research depends not only on the chosen method, but also on the level of mastery of it, which requires high qualifications of the researcher. The classification of methods according to O. O. Selivanova is analyzed: paradigmatic (comparative-historical, structural, functional), interparadigmatic (typological, comparative, descriptive), marginal (psycho-, socio-, ethnolinguistic), as well as innovative (cognitive, discursive, corpus-based, method of information processing using artificial intelligence). Particular attention is paid to the descriptive method as a universal tool for systematizing linguistic facts. The importance of an interdisciplinary approach that integrates philosophical, logical, ethical, and digital components is emphasized. The potential of cognitive, psycho-, and sociolinguistics in the study of language as a manifestation of thinking, social interaction, and cultural identity is considered. The role of artificial intelligence and machine translation as the latest tools for linguistic analysis was highlighted separately.

Key words: methodology of linguistic research, method, paradigm, classical methods, innovative methods, interdisciplinarity.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.20

Піддубна Л. М.,
старший викладач кафедри перекладу та іноземних мов
Українського державного університету науки і технологій
https://orcid.org/0009-0001-8597-9152

Проніна Г. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Українського державного університету науки і технологій
https://orcid.org/0000-0002-9057-1071

Абрамова О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Українського державного університету науки і технологій
https://orcid.org/0000-0002-2732-5601

КОМПРЕСІЯ ТА ДЕКОМПРЕСІЯ ЯК СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ

Анотація. Статтю присвячено актуальній у вітчизняному мовознавстві проблемі лінгвістичної (мовної) компресії автентичних англомовних творів художньої літератури як стратегії їх адаптації. Авторами пропонованої наукової розвідки компресія розглядається як інструмент адаптації роману Агати Крісті *A Murder is Announced*, що допомагає зберегти художню цінність твору англійської літератури, передати авторську семантику та прагматику при одночасній мовній економії. Встановлено, що компресія аналізованого художнього тексту як стратегія його адаптації відбувалась, перш за все, на композиційному рівні. Редактором було опущено фрагменти твору, які мають важливе значення для розуміння оригінального авторського задуму, але при цьому не завдають суттєвого впливу на розвиток фабули роману. У результаті таких скорочень сюжет твору став більш динамічним і це полегшило його сприйняття читачами, адже епізоди, видалені з оригінального тексту, дещо уповільнювали сюжет та потребували додаткової концентрації уваги, що збільшувало загальне когнітивне навантаження на потенційного реципієнта.

У ході дослідження встановлено, що семантична компресія як стратегія адаптації активно відбувалась на рівні лексики шляхом заміни складних лексичних одиниць на більш прості і зрозумілі, або їх опущенням без втрати смислового навантаження. На лексико-граматичному рівні тексту зафіксовано трансформації і спрощення важких для розуміння структур, а на синтаксичному рівні складні речення зазнавали адаптації через компресію (перетворення на прості речення). Допоміжною стратегією адаптації тексту роману А. Крісті розглянуто декомпресію, яка виявляється як лінійне розширення на рівні слів, словосполучень та речень.

У результаті дослідження було виявлено, що завдяки складному механізму мовної компресії у адаптованому тексті було збережено авторську семантику та емоційно-експресивне забарвлення з одночасним скороченням текстового обсягу та зниженням когнітивного навантаження на потенційного реципієнта-неносія англійської мови.

Ключові слова: компресія, декомпресія, мовна економія, семантика, адаптація, когнітивне навантаження.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві проблема лінгвістичної компресії літературних творів як інструменту збереження їх художньої цінності та авторської семантики при одночасній мовній економії потребує особливої уваги, оскільки такі тексти становлять велику цінність як для академічної спільноти (вивчення творів художньої літератури здобувачами освіти), так і для широкого кола читачів, які обирають літературний твір відповідно до певного рівня володіння іноземною мовою. Компресія художнього тексту як стратегія його адаптації є комплексною лінгвістичною проблемою, адже редагування тексту одночасно зі скороченням його обсягу має знизити когнітивне навантаження на потенційного читача через лексичні та граматичні трансформації, залишивши при цьому незмінними авторську семантику та емоційно-експресивне забарвлення. Щодо декомпресії тексту, ця стратегія, хоч і є формально протилежним до компресії поняттям, через те, що навпаки збільшує текстовий обсяг, служить тій самій комунікативній меті – допомагає спростити складні для розуміння лексичні одиниці та синтаксичні структури, усуває прогалини у фонових знаннях реципієнтів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній лінгвістичній науці компресію тексту у різних аспектах (комунікативно-когнітивному, фонетичному, синтаксичному тощо) розглядали такі вчені, як В. Александрова, Л. Байдак, С. Березовіченко, О. Ващило, С. Єрьоменко, В. Нагнибіда, І. Мірошниченко та ін. Декомпресія тексту при цьому вивчена недостатньо, про що свідчить порівняно невелика кількість досліджень (С. Єрьоменко, З. Корнєва, Є. Шпак, Ю. Камінський на ін.). У зарубіжному мовознавстві проблему компресії активно досліджують з точки зору інформаційних алгоритмів скоро-

чення, при цьому окремо вивчаються моделі і фрейми скорочення речень (K. Ehret, D. Ceglarek, K. Haniewicz, W. Rutkowski, L. Wang, E. Cheng та ін.). Утім, важливим залишається вивчення виявів компресії та декомпресії художнього тексту на лексичному та лексико-граматичному, синтаксичному рівнях зі збереженням автентичного семантичного наповнення, що становить науковий інтерес пропонованої розвідки.

Мета дослідження – проаналізувати вияви компресії та декомпресії як стратегії адаптації художнього твору на матеріалі роману Агати Крісті *A Murder is Announced.*

Виклад основного матеріалу. Лінгвістична або ж мовна компресія – це «явище, у якому для передавання певного обсягу інформації використовують стислі мовні одиниці, що несуть те саме інформаційне навантаження порівняно зі схожими повними, розгорнутими формами, внаслідок чого постає текст, за своєю формальною структурою коротший, ніж він міг би бути без застосування прийомів мовної компресії» [1, с. 222]. Особливий інтерес становить вияв такої компресії на лексичному, лексико-граматичному та синтаксичному рівнях, що простежено на матеріалі оригіналу роману Агати Крісті *A Murder is Announced* [2] та його скороченої адаптації видавництва Pearson Education Ltd, 2011 р. [3]. За задумом редакторів, адаптований текст розрахований на студентів з рівнем знання англійської мови Upper-Intermediate.

Перш за все необхідно зазначити, що роман зазнав композиційної адаптації, оскільки в аналізованому тексті редактором опущено цілі фрагменти, які мають для розуміння оригінального тексту важливе значення, але при цьому такі скорочення суттєво не впливають на розвиток самої фабули. Більш того, в результаті таких скорочень сюжет твору стає більш динамічним і легким для сприйняття, адже епізоди, видалені з оригінального тексту, дещо уповільнюють сюжет та потребують додаткової концентрації уваги. Так, наприклад, вилучено епізод з докладним прочитанням місіс Светенхем усіх колонок місцевої газети, оскільки він «гальмує» розвиток дії. Деякі розділи оригіналу при адаптації об'єднуються в один. Так, розділи оригіналу *A Murder is Announced* та *Breakfast at Little Paddocks* в адаптації перетворюються на один короткий розділ *An Extraordinary Announcement*. При цьому з тексту усуваються багато суттєвих деталей і епізодів, опис зовнішності головних героїв, деталі їх взаємовідносин і поведінки.

В епізодах, які зазнали скорочення, присутні риси ментальності, притаманні британцям, наприклад, з тексту усунені епізоди, які характеризують Міс Блеклок як милосердну, але одночасно практичну (якщо не сказати прагматичну) жінку. З оригінального тексту при адаптації були також вилучені або суттєво скорочені практично всі описові фрагменти (портрети персонажів, пейзажні замальовки і т.д.), котрі при більш вдумливому і уважному читанні оригіналу виявляються важливими для розуміння авторського задуму, але уповільнюють та ускладнюють читання (особливо зважаючи на те, що адаптація розрахована на середньо підготовленого читача, котрий іноді пропускає описові фрагменти тексту навіть при читанні на рідній мові). Таким чином, не дивлячись на суттєве скорочення оригінально тексту, ідеї, виражені за допомогою різноманітних мовних засобів (лексичних, граматичних, синтаксичних), експлікуються іншими засобами, якщо автори адаптованої версії вважать це необхідним.

Обмеження вокабуляру тексту при семантичній адаптації неминуче у зв'язку з малим словниковим запасом читачів і особливостями психології сприйняття незнайомих лексичних одиниць. Велика кількість лексики у тексті, розрахованому на середній рівень навчання, вважається методично невиправданою, оскільки вона не може бути добре засвоєна читачами. Межа запам'ятовування становить не більше 5-9 нових одиниць за певний відрізок часу. Також, якщо в тексті занадто багато нової (особливо нечастотної або архаїчної) лексики, читач витрачатиме дуже багато часу на пошук незнайомих слів у словнику, що може зашкодити самому процесу читання (за пошуком слів забувається сюжет і т.д.). Таким чином, метод заміни складних лексичних одиниць більш простими є водночас інструментом адаптаціїї художнього тексту, і його компресії на лексичному рівні.

Розглянемо це явище на прикладах: *Julia is just* ***frantic with rage****…* vs *…Julia is really* ***cross****…* Компресія, а заразом і адаптація, у даному випадку відбуваються за рахунок заміни більш емоційної та стилістично маркованої фрази на позначення негативних емоцій *frantic with rage* на семантично простішу лексичну одиницю *cross*. Ще одним випадком компресії на рівні лексики, який у свою чергу сприяє адаптації твору до рівня upper-intermediate, є заміна іменника *mantelpiece* семантично близьким субстантивом *fireplace,* який є більш традиційним концептом.

Аналогічної заміни зазнали й інші частини мови, прикметники, прислівники, тощо, але іменники становлять найбільш частотну групу, пор.: *'Oo,* ***scrumptious****!'* vs *Oo,* ***excellent****!; the* ***picturesque*** *three cottages* vs *the* ***pretty*** *cottage; a* ***grim-looking female*** vs*…the* ***unsmiling face****; quite* ***distinctly*** vs *very* ***clearly****; said Mrs. Swettenham* ***resolutely*** vs *said Mrs Swettenham* ***firmly****; a country* ***solicitor*** vs *a country* ***lawyer****; with a* ***twinkle*** vs *with a* ***smile****; it's some silly* ***sort of hoax*** vs *it's a silly* ***joke*** тощо.

Цікавим виявом мовної компресії є наступний випадок, де разом з компресією на рівні лексики наявна генералізація значення: *had had* ***to earn her living*** vs *…had had* ***to work****.* Інколи компресія тексту на лексичному рівні здійснюється шляхом опущення лексичної одиниці, яка не несе важливого інформаційного навантаження, наприклад: *known* ***locally*** *simply as 'the Gazette'* vs *known simply as 'the Gazette'; said Mrs. Easterbrook* ***solemnly*** vs *said Mrs. Easterbrook.*

Мета трансформацій такого типу – не лише спростити словниковий склад тексту, але й зробити лексичні одиниці більш повторюваними протягом твору для їх кращого запам'ятовування. Таким чином, адаптація (і компресія) на рівні лексики іде шляхом скорочення словникового складу. При цьому в адаптованій версії роману створюється лексичний мінімум, який необхідно засвоїти у процесі читання даної книги, і тому одиниці цього мінімуму вживаються дуже часто (завдяки цьому виникають заміни часто вживаних у сучасній англійській мові слів на інші, які входять до лексичного мінімуму аналізованого роману).

Адаптація та компресія на рівні граматики є складним процесом. У письмовій англійській мові вельми часто вживаються конструкції з неособовими формами дієслова (інфінітив, дієприкметник, герундій). З ними автори адаптованої версії вчиняють так само, як і з іншими одиницями, що підлягають адаптації: або вилучають їх з тексту, або трансформують у просте речення (що цілком виправдано з точки зору граматики, оскільки конструкції з неособовими формами дієслова являють собою приховану предикацію; при адаптації прихована

предикація має вигляд самостійних предикативних одиниць). Так, досить частотні в тексті оригіналу інфінітив і герундій послідовно усуваються з тексту адаптованої версії без всякої заміни, а дієприкметники замінюються підрядними реченнями, пор.: *The door had opened* ***to admit*** *the head…* vs *The door had opened and the smiling face…; She paused, breathless,* ***as she finished reading****, and awaited some authoritative pronouncement* vs *She paused, and waited for her friend to give her opinion* і т.д.

У поданому нижче прикладі спостерігаємо компресію на лексико-граматичному рівні. Адаптація такого типу допомагає усунути когнітивне навантаження при читанні твору (особливо реципієнтом-неносієм англійської мови), оскільки вилучення умовного способу *I wish I knew* значно спрощує сприйняття тексту. При цьому частково адаптовано фразу *idea of humour* на більш частотну колокацію *sense of humour,* пор.: *'It's just somebody's* ***idea of humour****, but* ***I wish I knew*** *whose.'* vs *'It's just somebody's* ***sense of humour****.'*

Наступна пара речень є яскравим прикладом компресії на лексико-граматичному рівні, за якої складне речення з інфінітивом у функції обставини наслідку підлягає спрощенню до простого ускладненого речення в адаптованому варіанті. Однак, такий прийом хоч і сприяє адаптації твору, водночас втрачає деякі семантичні нюанси (спостерігається втрата деталізації, опущення контексту дії): *The light was* ***too dim to show*** *more than that something dark was trickling over her fingers…* vs *Something dark was running over her fingers.*

Інший випадок компресії на лексико-граматичному рівні реалізовано через заміну дієприкметникового зворота *trying to subsist on her old age pension* на прийменниковий зворот *with very little money.* З погляду семантичної та структурної адаптації тексту така заміна є виправданою, і з погляду сюжету компресія не призводить до втрати інформації про спосіб життя персонажа твору, адже авторську семантику вдало компенсовано, наприклад: *She was living in one room,* ***trying to subsist on her old age pension*** vs *She was living in one room* ***with very little money.***

Аналогічною семантичною та структурною компресією на лексико-граматичному рівні є опущення дієприкметникового звороту, при цьому складне для сприйняття потенційним читачем дієслово *surrendered* замінено на більш доступне для розуміння *gave*: *Miss Bunner obediently* ***surrendered*** *the paper into Miss Blacklock's outstretched hand,* ***pointing to the item with a tremulous forefinger*** vs *Miss Blacklock's held out her hand and Miss Bunner obediently* ***gave*** *her the newspaper.*

Інші яскраві випадки компресії на лексико-граматичному та синтаксичному рівнях виступають дієвим засобом адаптації аналізованого художнього твору: *…and* ***a torso of grim-looking female in an aged velvet beret*** *appeared* vs *and* ***the smiling face of Mrs. Swettenham's housekeeper*** *appeared; And gently,* ***with a little Victorian protesting moan,*** *the drawing-room door,* ***as was its habit when not propped open****, swung gently...* vs *And gently,* ***the sitting-room door swung shut****;* ***looked with a lacklustre eye at the left-hand centre page*** vs ***glanced through it quickly****; Julia* ***gave an approving little giggle*** vs *Julia* ***laughed softly****; Mitzi* ***gasped and hiccupped*** *into silence* vs *At once Mitzi* ***was shocked*** *into silence; Colonel Easterbrook paid no attention because he was already snorting with impatience over an article in the Times* vs *Colonel Easterbrook paid no attention. He was busy reading the Times; Everybody blinked and peered at each other. Startled face looked into startled face* vs *Everybody looked at everyone else with shocked face.*

Водночас в адаптованому тексті аналізованого художнього твору особливий інтерес становить явище декомпресії, коли вихідний текст лінійно розширюється на рівні слова, словосполучення чи навіть цілого речення, що в результаті призводить до збільшення обсягу тексту. Так, наприклад, у поданому нижче оригінальному реченні дієприкметник *inhabited* замінюється підрядним реченням в скороченому тексті. Такий прийом, безумовно, є виправданим для заявленого рівня адаптованого твору і полегшує його когнітивне сприйняття потенційним читачем, пор: *…the picturesque three cottages knocked into one* ***inhabited*** *by Miss Hinchkliffe and Miss Murgatroyd* vs *…the pretty cottage* ***where Miss Hinchkliffe and Miss Murgatroyd lived.***

У наступних реченнях декомпресія виступає інструментом адаптації, при цьому спостерігаємо розгортання адаптованого речення через експлікацію лексичного значення іменника *victim: Murderer chooses his* ***victim*** vs *The murderer chooses* ***the person he's going to murder.*** Розгортання значення як вияв декомпресії зафіксовано у таких прикладах: *said Julia,* ***yawning*** vs *said Julia,* ***with no real interest****; said Patrick in* ***sepulchral tones*** vs *…said Patrick in* ***a low, serious voice****; It seems a very odd way of* ***doing*** *it* vs *It seems a very strange way of* ***announcing*** *a game; …two lighters* ***clicked and burned*** *with small steady flames* vs *…two cigarette lighters* ***were switched on and burnt*** *with small, steady flames; A former generation* ***had removed*** *the double doors …* vs *Later the double doors* ***had been removed****…* тощо.

Висновки. Можна зробити висновок, що адаптація тексту роману Агати Крісті *A Murder is Announced* має дві основні цілі: полегшення сприйняття сюжету тексту для читачів та навчально-методичну мету (опрацювання основних граматичних конструкцій англійського синтаксису і запам'ятовування певного лексичного мінімуму). Для досягнення заявлених цілей автори адаптації вдалися до компресії та декомпресії тексту, місцями поступилися стилістикою роману, яка достатньо складна для сприйняття непідготовленим читачем, збільшили частотність вживання необхідних для вивчення лексичних одиниць та базових синтаксичних конструкцій, істотно трансформували синтаксис тексту, вилучили із нього притаманні письмовій англійській мові, але складні для вивчення конструкції (складнопідрядні речення, звороти з неособовими формами дієслова, умовні речення і т.д.).

Цікавий і динамічний сюжет у даному випадку теж виконує навчально-методичну задачу: стежачи за розвитком сюжету, читачі легше і більш охоче засвоюють необхідний для вивчення на даному етапі навчання лексико- граматичний мінімум. Незважаючи на численні випадки компресії на рівні лексики, граматики та синтаксису для полегшення розуміння тексту, автори адаптації в цілому зберегли індивідуальний стиль та стрункість розповіді Агати Крісті і передали емоційно-експресивне забарвлення роману.

Література:

1. Мірошниченко І. Г. Мовна компресія як чинник функціонування стислого тексту. *Український смисл*. 2016. № 2016. С. 220-229.
2. Christie A. A Murder is Announced. Harper Collins Publishers, 2016. 310 p.
3. Christie A. A Murder is Announced. Pearson Education Ltd, 2011. 97 p.

4. Єрьоменко С. В. Декомпресія тексту у процесі перекладу з англійської мови на українську. *Записки з романо-германської філології*. 2016. Вип. 1 (36). С. 33-38.
5. Камінський Ю. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії. *Вісник СумДУ*. Серія Філологія. 2007. №1. С. 109-112.

Piddubna L., Pronina H., Abramova O. Compression and decompression as strategies for adapting English fiction

Summary. The article is devoted to the problem of linguistic compression of authentic English-language fiction works as a strategy for their adaptation, which is currently relevant in domestic linguistics. The authors of this scientific study consider compression as a tool for adapting Agatha Christie's novel *A Murder is Announced*, which helps to preserve the artistic value of the work of fiction, convey the author's semantics and pragmatics, while at the same time economizing on language. It has been established that the compression of the analyzed literary text as a strategy for its adaptation took place, first of all, at the compositional level, since the editor omitted fragments of the work that are important for understanding the original author's intention, but at the same time, such reductions do not have a significant impact on the development of the novel's plot. As a result of these cuts, the plot of the novel became more dynamic, making it easier for readers to follow, since the episodes removed from the original text somewhat slowed down the plot and required additional concentration, which increased the overall cognitive load on the potential recipient.

The study found that semantic compression as an adaptation strategy actively occurred at the lexical level by replacing complex lexical units with simpler and more understandable ones, or by omitting them without losing their semantic meaning. At the lexical-grammatical level of the text, transformations and simplifications of structures that were difficult to understand were recorded, and at the syntactic level, complex sentences were adapted through compression (conversion into simple sentences). An auxiliary strategy for adapting the text of A. Christie's novel is decompression, which manifests itself as a linear expansion at the level of words, phrases, and sentences.

The study found that, thanks to a complex mechanism of linguistic compression, the adapted text preserved the author's semantics and emotional-expressive coloring while reducing the text volume and lowering the cognitive load on potential recipients who are non-native English speakers.

Key words: compression, decompression, linguistic economy, semantics, adaptation, cognitive load.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'276.3-053.6
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.21

Руденко М. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства та європейських мов
факультету соціальної та мовної комунікації
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
https://orcid.org/0000-0002-6587-3860

МОЛОДІЖНИЙ СОЦІОЛЕКТ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИСИ ГРУПОВОГО ХАРАКТЕРУ

Анотація. Статтю присвячено розгляду питання групового характеру молодіжного соціолекту, відповідних особливостей та рис. Актуальність і важливість дослідження обумовлена можливостями, які відкриваються під час вивчення наукових джерел різних мов для глибокого розуміння проблеми, що розглядається; дефіцитом наукової літератури про груповий характер молодіжних соціолектів та відсутністю сталих поглядів на це питання. Наукова новизна статті полягає в тому, що розглянуто й узагальнено погляди й висновки широкого кола мовознавців різних наукових шкіл, еволюційний розвиток, особливості, характерні риси групової молодіжної мови на протязі значного періоду часу. Під час розробки статті використовувалися методи: описовий, актуалістичний, лінгвістичного спостереження, узагальнення, інтерпретації та класифікації, порівняльний. Питання групового характеру молодіжного соціолекту досліджується як українськими авторами, так і іноземцями. Груповий молодіжний соціолект відмічається здавна в різних мовах і країнах: Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, Франції, Німеччині, Польщі, Україні. З середини XX ст. помітною тенденцією є утворення різних молодіжних рухів, об'єднань на ґрунті музики, моди, протиставлення суспільству тощо. Молодь завжди була і є новатором у сфері мови. Вона формулює нову лексику, удосконалює сам процес спілкування. Власна мова допомагає молоді підкреслити особливий статус, відокремитися від суспільства, батьків та вчителів, служить для самоідентифікації з певною соціальною групою. Юнаки та дівчата прагнуть до створення молодіжних субкультур, як соціальних просторів, де є можливість проявити себе, спілкуватися на особливій мові. Ця мова створюється на основі молодіжних інтересів, таких як музика, відпочинок, кулінарія та ін. (рокери, панки, готи, металісти, репери, кейпопери, кейтери), стиль (стиляги, емо), погляди (хіпі, панки, антифашисти, толкієністи, сатаністи) або хобі (спортсмени, байкери, отаку, квадробери). Незважаючи на диференціацію сленгу, наприкінці XX – початку XXI ст. сленг поступово втрачає свою групову приналежність. У молодіжній мові спостерігається певний рух від групових жаргонів до єдиної молодіжної мови. Указане свідчить про розмитість меж молодіжного сленгу. Примітно, що незважаючи на зазначене, ряд авторів і в теперішні часи додержується думки щодо тенденції молодіжної мови до штучності та таємності. Молодіжна субмова не є гомогенною субстанцією і включає в себе загальномолодіжний сленг та спеціальні молодіжні жаргони. Між ними існує постійна взаємодія, обмін лексичним матеріалом. Стаття буде корисною науковцям та зацікавленим особам тим, що в ній представлено погляди авторитетних авторів минулого і сучасних на проблему на матеріалі багатьох мов. Мета дослідження щодо аналізу, узагальнення та висвітлення питання процесу еволюційного розвитку, особливостей та рис групового характеру молодіжного соціолекту досягнута.

Ключові слова: молодіжна субкультура, групова ідентичність, молодіжний сленг, співтовариство, спеціальна мова, соціальний діалект, жаргон.

Постановка проблеми. Молодіжний соціолект існує не одну сотню років, має привабливу й багату історію, відзначається вагомими можливостями в плані збагачення мови. Своїм прагненням до неповторності та емоційності молодіжна мова привертає увагу лінгвістів багатьох країн.

Одна з характерних рис молодіжної мови, що відзначається здавна, її груповий характер. Візьмемо сленг (зокрема й молодіжний). На його групову приналежність указували свого часу Дж. К. Хоттен [1, p. 60–87], Г. Бауман (1887) [2, p. XXX–CXIV], Ч. Анандейл [3, p. 637], Скорочений Оксфордський Словник англійської мови [4, p. 1911], Е. Партрідж [5, p. 148–272; 6, p. 165–168, 308, 310] тощо. У даний час сленг є не тільки словниковим запасом (слів, висловів, мовних традицій) неформального регістру, табуйованим в офіційному мовленні, а й ексклюзивною мовою певних співтовариств, насамперед молодіжних, які прагнуть встановити групову ідентичність і створити власну спеціальну мову.

Аналіз показує, що молоді люди використовують мову певної групи з різних причин: щоб бути креативними, вписатися в групу однолітків, проявити снобізм, уникнути цькування з боку однолітків тощо [7, p. 77].

Ми досліджуємо зазначену тему не випадково, бо молодіжна мова містить у собі невичерпний потенціал творчості, лінгвістичних новацій. Через розуміння тенденцій, що відбуваються в мові юнаків та дівчат, легше зрозуміти й осягнути зміни, які мають місце в мові взагалі й соціальних діалектах зокрема.

Актуальність питання з вивчення групового характеру молодіжної мови обумовлена наступними факторами: 1) можливостями, що відкриваються під час вивчення наукових джерел різних мов, для глибокого розуміння проблеми; 2) дефіцитом наукової літератури про груповий характер молодіжних соціолектів та відсутністю сталих поглядів на це питання; 3) перспективами подальших наукових досліджень з питань соціальних діалектів, що відкриваються.

Наскільки нам відомо, в Україні бракує наукових досліджень, присвячених вивченню особливостей та рис групового характеру молодіжної мови на протязі кількох століть. Робота буде корисна науковцям та зацікавленим особам тим, що в ній представлено погляди авторитетних авторів, які дослідили груповий характер молодіжних соціолектів на лексичному та фразеологічному матеріалі багатьох мов.

Наукова новизна статті полягає в тому, що розглянуто й узагальнено погляди й висновки широкого кола мовознавців різних наукових шкіл, еволюційний розвиток, особливості, характерні риси групової молодіжної мови на протязі значного періоду часу.

Матеріали дослідження складають положення наукових праць (монографій, наукових статей, словників, навчальних посібників, дисертаційних досліджень) авторів різних часів на базі багатьох мов, що присвячені вивченню молодіжних соціальних діалектів узагалі й питання їх групового характеру.

Поставлені в роботі завдання розкрито за допомогою методів: описового (взято за основу вивчення), актуалістичного, лінгвістичного спостереження, узагальнення, інтерпретації та класифікації, порівняльного.

Вивчення поглядів авторів на груповий характер сучасної молодіжної мови та минулих часів цікаво не тільки з лінгвістичної, але й з соціолінгвістичної точки зору, бо дозволяє краще представити собі картину студентського, школярського, семінарського, підліткового, узагалі молодіжного життя на різних етапах, більше взнати про інтереси, побут і культуру молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та аналіз наукової літератури, в якій розглядаються актуальні проблеми існування і розвитку групового характеру молодіжної мови, свідчать про те, що це питання не є в пріоритеті сучасних українських дослідників. Зазначена обставина, звичайно, ускладнює підбір літератури за темою статті. Проте, така література існує. Ми використовували, крім українських авторів, праці багатьох іноземних науковців. Інтерес, на наш погляд, представляють наступні дослідження.

Хойрунніса Д. і співавтори в статті «”Повідомлення в пляшці“ відкриття фанілекту у фандомі Тейлор Свіфт» [8] дослідили особливості мови індонезійської молодіжної фанатської спільноти (фанілект) у соціальній мережі ТікТок, проаналізували різні форми і функції цього соціолекту в цифровій сфері. Фанілект – спеціалізована форма мови, слугує інструментом для побудови та вираження соціальної ідентичності в межах фан-групи. Зокрема, автори дослідили характерні особливості і риси групової молодіжної мови. Ця мова (жаргон) складається з конкретних термінів і фраз, що використовуються лише всередині фанатської спільноти і часто не зрозумілі іншим. Зазначений молодіжний жаргон сприяє формуванню ідентичності, допомагає фанатам проявляти себе як частину спільноти, посилює зв’язок у групі завдяки використанню спільних лінгвістичних символів та посилань (самобутніх мовних кодів). Отже, спільнота фанатів має свою власну мову, яка відрізняє «своїх» від «чужих». Фанілект служить ефективною формою самовираження, та сприяє почуттю спільноти, тим самим зміцнюючи колективну ідентичність групи. Спілкуючись переважно на жаргоні, члени групи активно використовують на письмі також нетрадиційні символи: скорочення, цифри, емодзі, Інтернет-меми, різні не типові символи (подвоєння літер, лінії, стрілки, плями тощо).

Цікавий погляд на розуміння групового характеру молодіжної мови знаходимо в передмові С. Б. Флекснера до «Словника американського сленгу» [9, p. vi–xv]. Автор перелічує і характеризує субгрупи, що є носіями сленгу. Серед них багато молодіжних: старшокласники, тінейджери, студенти коледжу, фанати спортивні, фанати джазу, наркомани, бродяги, футболісти, музиканти. Для них сленг є основним засобом спілкування. Субгрупи бувають великі (підлітки, школярі) й малі (злочинці, бродяги). Будь-яка культурна підгрупа розвиває свій власний жаргон, який згодом може стати загальним сленгом. Жаргон деяких підгруп яскравий, інших – тьмяний. У суспільстві, де мало субгруп, сленг слабо розвивається. Американці вірять у командну роботу, тому їхня прихильність спрямована на соціальні групи (підгрупи). Ця постійно мінлива «приналежність» до групи сприяє просуванню та поширенню сленгу. Пристрасть американців до частої зміни місця проживання, подорожей служить поширенню регіональних та групових сленгізмів, доки вони не стають загальним сленгом. Найстійкіші сленгізми закріплюються в групі, сприяють престижу користувачів, доводять належність та статус у групі. У зв'язку з тим, що молоді люди часто одночасно належать до кількох підгруп, їхня мова насичена яскравими та численними сленгізмами.

У монографії Дж. Коулман «Життя сленгу» [10] розкрито сленг, що використовується у всьому англомовному світі. Авторка аналізує численні молодіжні групи, які є носіями сленгу: військових, в’язнів, підлітків, вуличних ватаг, школярів, студентів коледжу, хакерів, геймерів. Сленг допомагає молодим людям стати членом групи, відчувати почуття групової ідентичності, сприяє зміцненню групи. У військовому молодіжному сленгу яскраво проявляється творчий характер групи, гумор, почуття групової ідентичності, солідарності. Груповий сленг особливо проявляється серед в’язнів, зокрема молодих – тюремний сленг. Цьому сприяють умови в’язниці. Ті, хто не знає тюремний груповий сленг, втрачає свій статус. Груповий сленг дуже поширений у школі, коледжі. Він передається від покоління до покоління. Свій груповий сленг створюють підлітки. З середини XX ст. утворюються і ширяться міжнародні молодіжні рухи: хіпі, панків, бітників, рокерів, скінхедів, емо, готів. З кінця XX ст. груповий сленг почав долати географічні бар’єри. Цьому сприяє поява Інтернету, соціальних мереж, певних сайтів, блогів. Особливий сленг належить хакерам і геймерам. Він активно розвивається з кінця XX ст. Тут особливо важливий груповий характер сленгу, бо користувачі розуміють лише один одного, інших відкидають. Сленг найкраще розвивається там, де групова ідентичність сильніша або, принаймні, більш переконлива, ніж зовнішні зв’язки. Ідеальні умови для сленгу, зокрема, почуття групової ідентичності, мовна варіація всередині групи.

Столярчук О. В. у своєму дисертаційному дослідженні «Молодіжний сленг: функціональний, лексико-семантичний та структурний аспекти» [11] значну увагу приділяє аналізу питання молодіжних субкультур як певних соціальних просторів, що створюють для людей, рівних за віком, соціальним статусом, родом занять і т. ін. умови для самореалізації та виконання своїх соціальних ролей, а з іншого – виробленню власної специфічної мови на базі рідної. При цьому зазначається, що субкультури не є абсолютно замкненими, ізольованими утвореннями. Це призводить до того, що й субкультурні сленгові

мови не є «закритими», використовуваними і зрозумілими лише вузькому колу людей, вони входять до конкретної культури, проникають і взаємодіють з так званою літературною мовою, або збагачуючи, або засмічуючи останню. Молодіжний сленг складається із загальномолодіжного сленгу та спеціалізованих сленгів, тому що його вживають різні соціально-вікові групи молоді. Авторка розділяє спеціалізовані молодіжні сленги на шкільний, студентський сленги, сленги музичних, спортивних й арт-субкультур та Інтернет-спільнот.

Заслуговують на увагу також дослідження О. І. Кравець [12], Л. О. Ставицької [13], Дж. Пакули [14], Е. Ксега та Дж. Чифеку [7]. Серед наведених наукових праць виділяються за якістю та глибиною висвітлення проблеми дослідження О. В. Столярчук [11], С. Б. Флекснера [9]. Наша стаття спрямована на те, щоб розширити знання про груповий характер молодіжної мови через висвітлення питання в історичному аспекті, розуміння природи та особливостей досліджуваного явища.

Мета статті полягала в аналізі, узагальненні та висвітленні питання процесу еволюційного розвитку, особливостей та рис групового характеру молодіжного соціолекту.

Виклад основного матеріалу

1. Групова молодіжна мова в історичному ракурсі. Мова є найважливішою формою спілкування між людьми. Суспільство звичайно складається з багатьох різних соціальних груп, кожна з яких через неоднорідний характер використовує мову по-своєму [15, p. 178].

У XVIII ст. в Англії зареєстрований груповий сленг – підлітків, школярів, студентів тощо [5]. Багато прикладів групового молодіжного сленгу зустрічаємо в словнику Ф. Гроуза [16], зокрема солдатів, моряків, університетського (в основному Оксфорда та Кембриджу). Приклади солдатського та військово-морського групового сленгу зі словника Ф. Гроуза: *parish soldier* «парафіяльний солдат, міліціонер»; *rag fair* «перевірка білизни та предметів першої необхідності у солдатів»; *used up* «використаний, убитий»; *heads* «туалет на морському судні». Г. Паркер у 1789 р. [17] опублікував “Life's Painter of Variegated Characters in Public and Private Life”. У цій праці автор, зокрема, описує мову дітей, які в спілкуванні використовують багато сленгізмів.

У XIX ст. у Великій Британії молодіжний сленг поширюється, користувачами є в основному чітко визначені групи: студенти університетів, учні шкіл, спортсмени, учасники спортивних ігор, заможні молоді люди, моряки й солдати [6; 10].

Багату історію має груповий молодіжний сленг США. Дж. Коулман [10, p. 61] фіксує сленг американського коледжу, починаючи з 1823 р. Лінгвісти Дж. Б. Грінаф і Дж. Л. Кіттрідж [18] виділяють наявність наприкінці XIX – початку XX ст. особливої лексики в представників різних груп, співтовариств, зокрема школярів, студентів, спортсменів, називаючи цю лексику жаргоном. Помітне місце займає культура міських ватаг. Своєрідність цих груп виражається як бешкетуванням, так і своєю мовою, яка насичена груповим сленгом. Він дуже подібний до бандитського, поширюється серед пересічних громадян [10, p. 66–67].

У словнику “Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)” [19, p. 50] наведено таке визначення: арго – «будь-який умовний знак, учинок або манера поведінки, що служать для таємного спілкування між членами групи». Це визначення дає розуміння факту існування в XIX ст. у Франції молодіжного арго. Воно створюється всередині групи (соціальної, професійної), дозволяє індивіду проявити свою приналежність до групи, на відміну більшості інших людей. Яскравим прикладом є паризьке молодіжне арго, а також арго навчальних закладів [19, p. 48]. Груповий характер має арго інтелектуальної еліти у Франції наприкінці XIX ст., під якою мається на увазі освічена молодь: «Відомі арго освічених людей: художників, науковців, студентів» [20, p. 82]. Лексеми, які вийшли за межі певного замкнутого кола осіб і використовуються незалежно від будь-якої приналежності до соціальної групи, уходять до складу, так званого «загального арго». На початку XX ст. свій жаргон існує практично у всіх великих закритих навчальних закладах Франції.

У німецькій мові здавна відомі спеціальні мови (жаргони) молоді, школярів, студентів. Звертає на себе увагу базельська студентська мова (мова студентів Базельського університету у XIX ст.), яка увібрала в себе всю різноманітність німецького жаргону молодих людей з інших університетів, усе, що було накопичено за попередні століття [21, s. 3; 22, s. XVII–XXVIII]. З початку XX ст. німецький студентський жаргон виходить за межі університетів, коло його носіїв розширюється. «Своєю» мовою вже користуються гімназисти, школярі, учні реальних училищ та ін., вона проникає в розмовну літературну мову. По суті, це вже єдиний молодіжний жаргон. У 80-ті рр. XX ст., коли спостерігався песимізм німецької молоді, зв’язаний з різними кризами (енергетичною, спадом виробництва тощо), у словнику німецької молоді було багато слів, які відображали різні групи молоді. Це свідчить про неоднорідність молоді, різноманітність почуттів, емоцій, найчастіше негативних [23].

Цікавим і самобутнім явищем є галицька учнівська говірка другої половини XIX – першого десятиліття XX ст. Тут шкільна молодь виступає як окрема соціальна група, що дихає власною атмосферою в шкільному житті та серед друзів, сповнена імпульсу, сили, гумору, широкого діапазону настроїв і почуттів, зрештою, перетину різноманітних нахилів та побічних впливів. Це життя, багате своєю діяльністю, також виражається в особливому груповому діалекті. Для нього характерні, насамперед, стислість та лаконічність висловлювання [14, s. 61].

В Україні груповий характер бурсацько-семінарського жаргону обумовлений досить ізольованим характером життєдіяльності бурсаків. «Гострий внутрішній режим, інтернатське відособлення вихованців по бурсах XVII – XIX ст. мусили спричинитися до витворення почуття групової відрубності, яке в дальшому несе з собою й деякі словниково-стилістичні особливості, притаманні лиш членам таких спільнот…» [24, с. 4–5]. Свідок і учасник бурсацько-семінарського буття К. Широцький (1904–1906) також фіксує в Україні бурсацько-семінарський жаргон. Відзначає, що подібні діалекти складаються не зразу, а довго і влучно вбирають в себе дух того осередку, серед якого народжуються і через те власне вони стають чужими для людей далеких і сторонніх тому осередкові [25, с. 175]. На початку XX ст. зафіксовано молодіжні жаргони: гімназичний, училищний, інститутський, безпритульних тощо. У цей період, на відміну від XIX ст., спостерігається тенденція до виходу молодіжних жаргонів за рамки соціальних груп, що їх породили. Носіями молодіжного жаргону є вже не лише учні різних навчальних закладів, а й фабрично-заводська молодь. Ця нова молодіжна мова більш відкрита, готова до сприйняття всього незвичайного. У 20-ті рр. XX ст. спостерігається актив-

ний вплив на мовлення учнів, фабрично-заводської молоді злодійського жаргону. Багато в чому це відбувається через безпритульних.

З середини XX ст. помітною тенденцією є утворення різних молодіжних рухів. Частиною міжнародного руху вважали себе хіпі, які чинили опір законам суспільства. З 1950-х рр. підлітки багатьох країн самовиражаються і гуртуються в різні об'єднання на ґрунті музики, моди тощо (рокери, моди, панки, глем-рокери, нові романтики, скінхеди, готи, емо, гангстери та ін.). Деякі підлітки ідентифікують себе, посилаючись на улюблену телевізійну програму чи спортивну команду, бажану соціальну діяльність чи наркотики, або на участь у певному виді спорту: особливо серфінгу чи скейтбордингу. З появою Інтернету стало можливим повністю ізолюватися географічно і соціально, але все ж таки відчувати себе частиною спільноти однодумців. У мережі, в межах якоїсь групи, молодіжний сленг розвивається так само впевнено, як і при фізичній близькості [10, p. 65].

Одночасно з поширенням різних молодіжних рухів та об'єднань, з середини XX ст. інтереси молодіжних груп долають географічні кордони, стосунки між молоддю різних країн стають більш глибокими. Всесвітньо відомі співаки та групи (Білл Хейлі, Елвіс Преслі, «Бітлз») під час виступів звертаються до підлітків усього англомовного світу і поширюють сленг, використовуючи, наприклад, такі слова, як *gear* «приводити в рух, включати», *rock and roll* [тип музики], *see you later, alligator* «побачимося пізніше, алігатор; до побачення», *grotty* «огидний». Загальні інтереси підживлюються почуттям духовної єдності, хоча прямий зв'язок не був легко доступним [10, p. 65].

2. Розуміння природи та особливостей групового характеру молодіжного соціолекту.

2.1. Поняття і розуміння групового характеру молодіжного соціолекту. Молодь завжди була і є новатором у сфері мови. Вона формулює нову лексику, удосконалює сам процес спілкування. Власна мова допомагає молоді підкреслити особливий статус, відокремитися від суспільства, батьків та вчителів і нерідко служить для самоідентифікації з певною соціальною групою (друзі, приятелі) [26, p. 8]. Візьмемо жаргонізми в мові школяра, чим вони викликані? Зазначені лексеми свідчать про прагнення до солідаризації з представниками тієї чи іншої молодіжної групи та є лінгвістичною формою протесту проти тиску з боку вчителів та батьків.

Молодіжний жаргон у сучасних умовах, перш за все, відзначається специфічною лексикою, яка виникає і існує в силу установки на інтимний, фамільярно знижений стиль мовлення за соціально-мовленнєвої спільності тієї чи іншої групи носіїв. На думку M. Ugot [27, p. 232], певні ділянки сленгу часто пов'язані з будь-якою соціальною групою, і, отже, можна говорити про підлітковий сленг, шкільний сленг, злочинний (кримінальний) сленг, сленг наркотичної культури тощо. У цьому плані сленг є свого роду жаргоном, і його використання служить ознакою членства і солідарності у цій соціальній групі. Використовувати застарілий сленг або недоречно використовувати поточний сленг – це бути безнадійно «застарілим» і бути виключеним із групи.

Притаманну жаргону якість приналежності до групи відмічає багато лінгвістів. Жаргон властивий будь-якій одній особливій специфічній групі населення – секті, соціальному класу, угрупуванню, що об'єднує людей одного віку, які мають спільні інтереси, уважає С. Б. Флекснер [9, p. vii–ix]. І. Г. Матвіяс [28, с. 13] зазначає, що сленг виникає переважно серед молодих людей, які знаходяться в певному середовищі (учні, студенти, спортсмени тощо). Р. Ірма та співавтори [29, p. 3] наголошують, що індонезійські підлітки, які розділяють ідеї та погляди своєї групи, використовують сленг групи як спосіб відрізнити своїх від інших. На думку Д. Сапутри та співавторів [30, p. 21–24, 34–35], покоління тисячолітніх використовує груповий сленг, щоб показати себе членами об'єднання, яке відрізняється від інших, приховати зміст розмови від сторонніх, закріпити себе в групі, зробити мову ексклюзивною, дружбу між однодумцями більш тісною. Указані молоді люди легко створюють свою унікальну мову. Особливо це проявляється в епоху Інтернету, де кожен має змогу самовиразитися в соціальних мережах.

Молодь часто використовує сленг для того, щоб долучити до спілкування своїх однолітків, а також виключити з нього людей, які не належать до молодіжного кола. Групова ідентифікація та групове членство виявляються надзвичайно важливими для молоді. Приймаючи когось у своє коло спілкування, молодь надає довіру та підвищує соціальний статус нового члена групи. Відкидання та комунікативна ізоляція, з іншого боку, для більшості молодих людей виявляються найсуворішим покаранням. У процесі входження до молодіжної групи важливу роль відіграє комунікативне пристосування.

Складність визначення сутності та основних рис групового характеру молодіжної мови криється в гетерогенності самого об'єкта опису. Неоднорідність молодіжної мови пов'язана насамперед із неоднорідністю її соціальної бази. Носіями молодіжного жаргону є члени різних соціальних груп, об'єднаних за віком та рядом інших соціальних ознак, наприклад, приналежності до певної професії, навчання в певному навчальному закладі, наявності певного захоплення тощо, тому сам молодіжний жаргон поділяється на піджаргони в залежності від диференціації його соціальної бази.

З часом лінгвісти намагаються обґрунтувати природу групового характеру соціальних діалектів, зокрема молодіжних. Уже наприкінці XIX – початку XX ст. багато мовознавців жаргон розуміють переважно як мову окремої соціальної групи. Американські лінгвісти Дж. Б. Грінаф і Дж. Л. Кіттрідж [18] уважають, що будь-яке обмежене коло (навіть якщо воно дуже обмежене), об'єднане загальними інтересами, обов'язково формує свій «класичний діалект», такий як у школярів, студентів, матросів, мандруючих моряків, державних службовців (це може бути як жаргон, так і сленг). Подібним молодіжним групам притаманні «емоційна надмірність», максималізм, своє уявлення щодо життєвих цінностей, норми поведінки, свій особливий стиль і манери (зовнішній вигляд, одежа, жести), почуття солідарності і «групового духу». Сленг – і символ належності до цієї соціальної групи, і показник її своєрідного мовного існування, і лінгвістичний прояв субкультури. А самі сленгізми є відображенням ціннісної орієнтації групи.

Сленг певної групи породжується соціально-психологічною спільністю його носіїв, яким властива певна норма поведінки, свій стиль, манери, одяг тощо. Таким чином, сленг виступає в ролі соціального маркера. Що стосується саме молодіжного сленгу, то це відбувається в силу загостреного сприйняття молоддю відтінків психологічної та соціальної ситуації.

2.2. Сленг молодіжних субкультур. Молодь прагне до створення молодіжних субкультур, як соціальних просторів,

на яких збираються юнаки та дівчата рівні за віком, статусом, соціальним станом, родом занять тощо; де молоді люди мають можливість проявити себе та відпрацювати соціальні ролі. У той же час їхня мета, виробити свою власну мову, що відображає побут, ставлення до життя однодумців.

Молодіжна мова постійно розвивається завдяки наявності великої кількості молодіжних субкультур, які створюються на основі їхніх інтересів, таких як музика, відпочинок, кулінарія та ін. (рокери, панки, готи, металісти, репери, кейпопери, кейтери), стиль (стиляги, емо), погляди (хіпі, панки, антифашисти, толкієністи, сатаністи) або хобі (спортсмени, байкери, отаку, квадробери). Є як неформальні молодіжні рухи, співтовариства, так і офіційні, традиційні (професійні, навчальні, громадські), такі як студентські, шкільні, молодих робітників, службовців, волонтерські, спортивні тощо. Загалом, кожна окремо взята неформальна субкультура недовговічна. Разом з тим, нові субкультурні утворення, що виникають, обов'язково повторюють ряд рис субкультур, які існували раніше. Деякі із субкультур (насамперед неформальні) змагаються між собою. У цьому суперництві народжується новий спосіб життя, нові форми мови. Відомі такі різновиди групового молодіжного сленгу: студентський, шкільний, підлітковий, фанатів, байкерів, користувачів мобільними телефонами, пісенний, гравців, безхатніх, хакерів, геймерів, представників ЛГБТ, наркоманів, іммігрантів тощо.

На думку М. Марплза [31, p. 48–49], кожне замкнуте співтовариство або однорідна група людей схильні до того, щоб мати свою особливу мову, жаргон. З цього випливає, наприклад, що будь-який університет є ідеальне місце для створення і розвитку спеціального сленгу. Інтереси, уявлення, захоплення, забобони, життєва філософія – все це відбивається в студентському сленгу. Даний сленг є в багатьох мовах, особливо в тих країнах, де є старовинні університетські громади і особливі «університетські» міста, наприклад, у Німеччині і Великобританії. Окремою соціальною групою, звичайно, є шкільна молодь, що дихає власною атмосферою шкільного та соціального життя, сповненого імпульсу, енергії, гумору, багатого діапазону настроїв та почуттів, і, нарешті, перетином різних тенденцій та побічних впливів. Це життя, багате своєю активністю, також виражається в особливому діалекті [32, s. 76].

Різні вікові групи мають відмітну сленгову лексику, по-своєму кодуючи нею ті ж самі значення. Кожна з груп чи субкультур має, через інтереси, життєву позицію, моду, манеру поведінки, що відрізняє її від інших, свій жаргон з характерним для неї арготичним ядром. Це, по суті, «професійна» термінологія, яка створюється з практичної необхідності. Найбільш розробленим нині є словник комп'ютерного сленгу. У той же час, різні субкультури мають свій комп'ютерний жаргон: хакерів, геймерів, фанатів, байкерів та ін.

Незвичайний та цікавий сленг створюється молодими людьми під час спілкування в певних групах, спільнотах в Інтернеті. Він виступає як емблема приналежності до цієї групи, спільноти. В Індонезії широко відома спільнота, створена на популярному гумористичному сайті 1cak.com. Цей сайт активно відвідується молодими людьми. Тут індонезійські та англійські сленгові вирази зустрічаються в різних формах, значеннях та функціях [33, p. 120]. У глобалізованих молодіжних онлайн-спільнотах гумор відіграє ключову роль для зближення членів групи за певним типом їх ідентичності (вікової, національної, соціальної, гендерної тощо) [34, p. 97].

Члени молодіжних фанатських об'єднань в Індонезії використовують у спілкуванні самобутні мовні коди, відомі як фанілекти (fanilects), що відображають суть фан-культури в її найвиразнішій формі. Використання вказаного сленгу певною мірою вимушено, бо в країні дуже багато різних мов. Ця власна мова спільноти фанатів відрізняє «своїх» від «чужих». Вона породжує відчуття товариства серед членів, встановлюючи чіткий поділ на тих, хто дуже залучений і менш. Використання "fanilects" не лише полегшує ідентифікацію між фанатами, але й посилює зв'язок у спільноті завдяки використанню спільних лінгвістичних символів та посилань [8, с. 154–155].

Отже, щоб спілкуватися з групою однолітків, потрібна спільна мова. Невелика соціальна мережа формує свою мовленнєву спільноту, наприклад, студентів. Ці невеликі мережі – групи студентів, які регулярно спілкуються – створюють послідовні лінгвістичні патерни, розмовляють подібно. Як приклад, албанські студенти формують свої підгрупи за віком, досвідом, солідарністю, статусом, цінностями, культурними практиками та практиками поколіннєвого спілкування, ізольованими від інших носіїв мови [7, с. 71].

Цікавим співтовариством виглядає покоління Z. Воно відзначається своєю цифровою вільністю та постійним зв'язком, використовує особливий лінгвістичний стиль у соціальних платформах, зокрема в Instagram. Цей стиль включає часте використання сленгу, скорочень та інноваційних орфографій, поєднуючи візуальну та текстову комунікацію. Ці лінгвістичні рішення вбудовані в культурний та соціальний контексти цього покоління, слугуючи маркерами ідентичності, солідарності та приналежності до групи. Знайомство зазначеного покоління з цифровими технологіями та їхнє використання платформ соціальних мереж сформували власні мовні моделі, що призвело до появи унікальних мовних виразів та сленгу, які відображають досвід та погляди як цифрових носіїв [35, с. 589, 593–594].

На мовному рівні приналежність до групи означає участь молодої людини в створенні групової мови, оригінального набору слів, незвичайних порівнянь та влучних виразів; постійне вдосконалення, дотримання мовних норм групи, що веде до швидкого поширення нових слів.

2.3. Нові тенденції в розвитку групової молодіжної мови. Наприкінці XX – початку XXI ст. виявляються нові тенденції в розвитку групового молодіжного сленгу. З одного боку, у різних країнах студенти, підлітки, спільноти музикантів, LGBT, скейтбордистів, наркоманів, злочинців мають свій унікальний жаргон, насамперед використовуючи його в групових чатах, соціальних мережах щоб відгородитися від сторонніх. У той же час, ознакою сьогодення стала взаємодія різних груп, поширення сленгових слів за межі групи. Особливо це притаманно групам певної спрямованості (футбольні уболівальники, байкери, музичні фанати) [36, h. 193].

На думку деяких сучасних лінгвістів, незважаючи на диференціацію сленгу, наприкінці XX – початку XXI ст. сленг поступово втрачає свою групову приналежність. У молодіжній мові спостерігається рух від окремих молодіжних жаргонів до єдиної молодіжної мови. Підлітки з різних країн, завдяки процесам глобалізації, Інтернету, почуваються частинкою суспільства однодумців. Молодіжні підгрупи вже не так чітко вирізняються зі своїм сленгом [37, с. 132]. Указане свідчить про розмитість

меж молодіжного сленгу. Н. В. Третяк [38, с. 50] уважає, що якщо до 80-х рр. XX ст. жаргон трактують переважно як мову окремої соціальної групи, то в сучасному потрактуванні – це соціальний різновид мовлення, що існує через настанову на фамільярно-знижений стиль мовлення в межах соціально-мовленнєвої спільноти, яка характеризується відносно одним віком і повсякденним побутовим спілкуванням. За свідченням П. Грабового і Ю. Мосенкіса [39, с. 28], в Україні наприкінці XX ст. сленг перетворився з протестної риси окремих соціальних груп на винятково поширене універсальне, «тотальне» явище масової культури.

Отже, молодіжні субкультури не є абсолютно замкненими ізольованими утвореннями, і мова їх не є закритою, використовуваною і зрозумілою лише вузькому колу людей. Значна кількість сленгових слів та виразів, які спочатку використовувались лише в конкретному молодіжному об'єднанні, вже міцно зайняла своє місце в загальномолодіжному лексиконі і не асоціюється з якоюсь субкультурою. Мова багатьох молодіжних груп входить до конкретної культури, проникає і взаємодіє з так званою літературною мовою, або збагачуючи, або засмічуючи останню [11, с. 5–6, 54–55]. Наприклад, лексика вакамоного (японська молодіжна лексика) є лексикою обмеженого використання та функціонування в межах певної групи носіїв, разом з цим вона, в деяких випадках, вільно взаємодіє (за межами молодіжних груп) з різними іншими лексичними одиницями і процесами всередині мови, людьми інших поколінь. Візьмемо «лексику мережевого простору», яка є широко вживаною серед молоді в інтернет-спілкуванні у значеннях «розчарування, пригнічений стан, зневіра, занепад духом». Вона вийшла за межі молодіжних спільнот і вживається користувачами різних вікових категорій, як в інтернет-спілкуванні, так і в живому мовленні [12, с. 38–39]

2.4. Тенденції молодіжної мови до штучності та таємності. Незважаючи на наявні ознаки щодо руху окремих групових жаргонів до єдиної молодіжної мови, ряд авторів і в теперішні часи додержується думки щодо тенденції молодіжної мови до штучності та таємності. Мовляв «закодованість», «символічність» мови робить її доступною лише певній соціальній групі. Тому за допомогою групового сленгу молодь намагається приховати зміст вимовленого від оточуючих «чужих» людей [40, с. 54–55].

Дійсно, можна спостерігати не мало вищезазначених ознак. В іспанській мові, наприклад, молодіжний жаргон традиційно прийнято відносити до маргінальних субмов, яким притаманна тенденція до таємності і герметичності [41, p. 16–17].

Певний прошарок японської молоді охоче використовує корпоративну лексику, яка демонструє належність мовця до групи «своїх», тим самим робить мову секретною, незрозумілою для дорослих та «чужих, сторонніх людей», у такий спосіб перетинаючись з арго. Виокремлення молодіжної лексики за ознакою корпоративності дозволяє розрізняти загальний молодіжний соціолект та молодіжний соціолект субкультур [12, с. 42–43].

В індонезійських соціальних мережах є групи підлітків, які використовують при спілкуванні варіації жаргонною мовою *алай* (in alay language variation). Цю мову можуть зрозуміти лише члени вказаної спільноти [33, p. 120].

Алжирські підлітки, які споживають та торгують наркотиками, формують свої групи. Дані групи в спілкуванні між собою використовують спільні ідіоми для забезпечення таємності. Зазначені висловлювання часто змінюються і доступні лише членам групи [42, p. 430–431].

Показовим є жаргон, який уживали студенти Києво-Могилянської академії на початок XX ст. Він мав свої специфічні слова, не відомі студентам інших вишів, наприклад: *фреш* – «студент-першокурсник»; *спецназ* – «студенти, які відвідують заняття з фізкультури у спецгрупах»; *бібліотека ботановичів* – «університетська бібліотека ім. Антоновичів»; *вірус ходячий* – з комп'ютерного жаргону, «набридлива людина»; *пластівці* – «учасники пластунського руху, пластуни»; *руммейт* (з англ. Roommate) – «людина, що мешкає в тій же кімнаті». Фахову літературознавчу термінологію полюбляли використовувати з гумором у фамільярному спілкуванні студенти-філологи. Такі слова, як *топос, дискурс, симулякр* та інші могли використовуватись на позначення різних ситуацій. Наприклад, часто казали *я не в дискурсі* замість «я не в курсі справи», *топос бухла* (коли йшлося про алкогольні напої), *це алюзія на…* (далі йшов опис випадку з життя тощо). Насичений мовною грою, специфічний могилянський жаргон малозрозумілий поза університетським оточенням [43, с. 90–91].

3. Загальна і спеціальна молодіжна мова. Молодіжна субмова не є гомогенною субстанцією і включає в себе загальномолодіжний жаргон та спеціальні молодіжні жаргони. Загальномолодіжний жаргон характеризує мову певного покоління і є за своєю природою динамічною, підвладною швидкоплинній моді, лексичною системою. Він складається зі слів, не пов'язаних із процесом навчання, праці, служби в армії тощо. Його основа – експресивні еквіваленти розмовно-побутової лексики: *лярва* – повія або злодійка-зрадниця, *прошмандовка* – стара повія, *чувак* – молодий чоловік, юнак, парубок, *локатори* – вуха, *бакси* – долари США, *бабки, мані*, *зелень* – гроші тощо. Велику групу подібних слів становлять запозичення з арго. Молодіжну субмову структурують також спеціалізовані молодіжні жаргони, співвіднесені із соціальною інфраструктурою покоління молоді на той чи інший історичний період: жаргон школярів, студентів, армійський жаргон, жаргон неформальних молодіжних угруповань (рокерів, панків, готів, хакерів тощо) та ін. [13, с. 195–196].

Мова японської молоді поділяється також за сферою функціонування в соціальній комунікації з виділенням таких груп: I. Загальний молодіжний соціолект. Він диференціюється у свою чергу на такі підгрупи: 1) мова учнівської молоді та студентства; 2) мова молодих дівчат та мова офісних працівниць (OL – абревіатура від office lady) на позначення «жінки, що працює в компанії» або «жінки, яка їздить на роботу»; 3) мова молодих чоловіків; 4) соціолекти мережевого простору. II. Соціолект молодіжних субкультур. Межа між виокремленими групами не є чіткою, оскільки асоційована з ними лексика має рухомий характер, з міграцією елементів мовних варіантів з однієї групи в іншу [12, с. 51–53].

Своя диференціація спостерігається в жаргонній мові курсантів військових навчальних закладів України. Курсанти використовують: 1) загальний військовий жаргон (*полкач, полкаш* – полковник; *шуруп, топтун* – солдат; *бос, батяня, батя* – командир); 2) військовий жаргон певної військової професії (наприклад, танкістів: *угольок, гроби на колесах)*; 3) власне курсантський жаргон (*слон, слоняра, дух, череп* – курсант 1 курсу; *прошарений братан, дід, без 5-ти хвилин летьоха,*

вижився – курсант 4 курсу; *мухомор* – курсант-артилерист) [44, с. 6].

Загальний і спеціальний сленг є двома сторонами одного і того ж шару розмовної лексики. Між загальним сленгом і сленгом окремих груп існує постійна взаємодія, обмін лексичним матеріалом. По суті, сленг окремих груп є одним з основних джерел поповнення загального лексичного фонду сленгу, що робить його ще більш різноманітним і колоритним. С. Б. Флекснер [9, p. viii–ix] не без підстави стверджує, що сленг з'являється, коли в мовлення більшості носіїв мови проникають слова, властиві певним соціальним підгрупам. Таким чином, сленг – це «найбільш поширена частина» лексики цих підгруп.

Матеріал, викладений у статті, дозволяє зробити наступні висновки. Молодіжний соціолект вивчається багато років, але, як і раніше, дає ґрунт для постійного дослідження. І так буде завжди, бо молодіжна мова багатогранна і безмежна. Одна з її характерних рис – груповий характер. Молоді люди використовують мову певної групи, щоб бути креативними, вписатися в колектив, проявити снобізм, уникнути цькування з боку однолітків тощо.

У минулі століття групова молодіжна мова зафіксована і досліджувалася більш активно у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, Франції, Німеччині, Польщі, Україні. На сучасному етапі питання вивчення групового характеру молодіжної мови не в пріоритеті сучасних українських науковців. Проте, відповідна література існує. Серед авторів є як вітчизняні, так і іноземні дослідники.

У сучасних умовах, як і раніше, молодь формулює нову лексику, удосконалює сам процес спілкування. Власна мова допомагає молоді підкреслити особливий статус, нерідко служить для самоідентифікації з певною соціальною групою. Сленг певної групи породжується соціально-психологічною спільністю його носіїв, яким властива певна норма поведінки, свій стиль, манери, одяг тощо. Групова ідентифікація та групове членство, спільна мова виявляються надзвичайно важливими для молоді.

З середини XX ст. помітним явищем є утворення різних молодіжних рухів, об'єднань. Молодь прагне до створення молодіжних субкультур, де молоді люди мають можливість проявити себе, відпрацювати соціальні ролі та виробити власну мову. Є як неформальні молодіжні рухи, співтовариства, так і офіційні, традиційні (професійні, навчальні, громадські), такі як студентські, шкільні, молодих робітників, службовців, волонтерські, спортивні тощо.

Відомі такі різновиди групового молодіжного сленгу: студентський, шкільний, підлітковий, фанатів, байкерів, користувачів мобільними телефонами, пісенний, гравців, безхатніх, хакерів, геймерів, представників ЛГБТ, наркоманів, іммігрантів тощо.

Надзвичайний та цікавий сленг створюється молодими людьми під час спілкування в певних групах, спільнотах в Інтернеті. Він виступає як емблема приналежності до цієї групи, спільноти. На мовному рівні приналежність до групи означає участь молодої людини в створенні групової мови, оригінального набору слів, незвичайних порівнянь та влучних виразів; постійне вдосконалення, дотримання мовних норм групи, що веде до швидкого поширення нових слів.

На думку деяких сучасних лінгвістів, незважаючи на диференціацію сленгу, наприкінці XX – початку XXI ст. сленг поступово втрачає свою групову приналежність. У молодіжній мові спостерігається рух від окремих молодіжних жаргонів до єдиної молодіжної мови. Підлітки різних країн, завдяки процесам глобалізації, Інтернету, почуваються частинкою суспільства однодумців. Це свідчить про те, що молодіжний сленг – не національна особливість однієї мови, а інтернаціональний феномен.

Незважаючи на наявні ознаки щодо руху окремих групових жаргонів до єдиної молодіжної мови, ряд авторів і в теперішні часи додержується думки щодо тенденції молодіжної мови до штучності та таємності.

Молодіжна мова не є гомогенною субстанцією і включає в себе загальномолодіжний жаргон та соціальні молодіжні жаргони. Між ними існує постійна взаємодія, обмін лексичним матеріалом.

Матеріали нашої роботи свідчать про багатство групової молодіжної мови, притаманність їй низки важливих особливостей, характерних рис, а також про значний внесок мовознавців багатьох країн у вивчення та висвітлення стану молодіжної мови в різних її аспектах. Виходячи з вищенаведеного вважаємо, що нам удалося проаналізувати та узагальнити особливості, риси, що характеризують групову молодіжну мову, погляди мовознавців на проблему. Розкриття вищевикладених результатів та висновків свідчить про досягнення поставлених цілей у статті.

Значення результатів дослідження полягає в тому, що нами підняті питання, яким недостатньо приділяють уваги сучасні науковці в Україні. Стаття цікава мовознавцям і стане матеріалом для осмислення стану молодіжної мови в різних аспектах, наукової розробки, дискусій з даної проблеми, подальшого вдосконалення методології досліджень; сприяє викладанню курсів лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах, організації культурно-просвітницької роботи. У досліджені висвітлено питання, які відкривають можливості для їх подальшого глибокого і всебічного вивчення.

Перспективи майбутніх досліджень ми бачимо в таких питаннях: 1) рухомість, мінливість молодіжної мови; 2) функції молодіжної мови.

Література:

1. Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London : John Camden Hotten, Piccadilly, 1860. xvi, 300 p.
2. Baumann H., Aauflage D. Londonismen (Slang and Cant). Wörterbuch der Londoner Volkssprache sowie der üblichsten Gauner-, Matrosen-, Sport- und Zunftausdrücke. Mit Einleitung und Musterstücken. Ein Supplement zu allen Englisch-Deutschen Wörterbüchern von H. Baumann. Berlin; Schöneberg : Langenscheidtsche Verlabuchhandlung, 1902. CXVI, 285 p.
3. Annandale Ch. The concise English dictionary. London : Blackie and Son Ltd, 1910. XVI, 848 p.
4. The shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / prepared by W. Little, H. W. Fowler, J. Coulson. Oxford : Oxford at the Clarendon Press, 1947. Vol. 2. XXII, 2494 p.
5. Partridge E. Slang to-day and yesterday. London : Routledge & Kegan Paul LTD, 1954. ix, 476 p.
6. Partridge E. Usage and Abusage: A Guide to Good English. London : Penguin Books, 1999. 401 p.
7. Xega E., Çyfeku J. Youth language: exploring attitudes and perceptions of Albanian students toward these new linguistic patterns. *Orbis Linguarum.* 2025. Vol. 23, issue 1. P. 69–80. DOI: https://doi.org/10.37708/ers.swu.bg.v23i1.7.

8. Khoirunnisa D., Yannuar N., Basthomi Y., Zubaidi N. “Message in A. Bottle”: Discovering Fanilect within Taylor Swift`s Fandom. *Journal of Language and Literature*. 2025. Vol. 2, no. 1. P. 154–168. DOI: 10.24071/joll.v25i1.10042.
9. Flexner S. B. Preface. *Dictionary of American Slang*. New York : Duell, Sloan & Pearce, Inc., publisher. 1967. P. vi–xv.
10. Coleman J. The Life of Slang. Oxford : Oxford University Press, 2012. 354 p.
11. Столярчук О. В. Молодіжний сленг: функційнальний, лексико-семантичний та структурний аспекти : дис. … канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 224 с.
12. Кравець О. І. Молодіжні соціолекти в лінгвокультурному середовищі Японії: словотвірний та функційний аспекти : дис. … доктора філософії : 035. Київ, 2023. 239 с.
13. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
14. Pacula J. Słownictwo uczniów szkół galicyjskich z przełomu XIX i XX wieku (na tle ówczesnych gwar uczniowskich z innych regionów). *Acta Universitatis Lodziensis. Folia linguistica.* 2023. 57. S. 59–76. DOI: https://doi.org/10.18778/0208-6077.57.04.
15. Samaei S. M., Azimi M. The argot used by clothing merchant in tehran. *Dialectologia.* 2023. 30. P. 177–189. DOI: 10.1344/DIALECTOLOGIA2023.30.7.
16. Grose F. A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue. London : Printed for S. Hooper, 1785. v, 182 p.
17. Parker G. Life's Painter of Variegated Characters in Public and Private Life. London : James Ridgway, 1789. 329 p.
18. Greenough J. B., Kittredge G. L. Words and their ways in English speech. New York : The Macmillan Company, 1901. 456 p.
19. Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960). T. III. Paris : Eds du SNRS, 1974. 1208 p.
20. Schwob M. Etude sur l'argot français et le jargon de la Coquille. Paris : Allia, 1989. 154 p.
21. Basler Studentensprache. Eine Jubiläumsausgabe für die Universität Basel. Basel : Georg, 1910. 52 s.
22. Meier J. Vorwort. *Basler Studentensprache*. Basel : Georg, 1910. S. III–XXVIII.
23. David B. Jugendsprache zwischen Tradition und Fortschritt. Ein aktuelles Phänomen im historischen Vergleich. Alsbach : Leuchtturm, 1987. 448 s.
24. Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *«Наукові Записки» Українського Вільного Університету.* Мюнхен, 1964–1966. № 8. 55 с.
25. Широцький К. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія.* Харків, 1998. Т. 6. С. 175–180.
26. Boyer H. “Nouveau français“, “parler jeune” ou “langue des cités”? *Langue française.* 1997. № 114. 156 p.
27. Ugot M. From Slang to Acceptability: Style-Shifting Variation in English Language Usage by Students of CRUTECH, Calabar, Nigeria. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature.* 2014. Vol. 3, no. 1. P. 231–239. DOI: 10.7575/aiac.ijalel.v.3n.1p.231.
28. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.
29. Irma R., Merina Y., Theresia M. Slang word formation in pitch perfect movie. *TELL-US Journal*. 2018. Vol. 4, issue 1. P. 1–11. DOI: 10.22202/tus.2018.v4i1.2496.
30. Saputra D., Damayanti V., Mulyati Y., Rahmat W. Expressions of the use of slang among millennial youth on social media and its impact of the extension of Indonesia in society. *Bahastra.* 2023. Vol. 43, no. 1. P. 21–40. DOI: https://doi.org/10.26555/bs.v43i1.325.
31. Marples M. University Slang. London : Williams & Norgate Ltd, 1950. 187 p.
32. Maciolek M., Smereczniak M. Język mlodziezy – perspektywa glottodydaktyczna. *Poradnik Językowy.* 2024. S. 74–86. DOI: 10.33896/PorJ.2024.3.5.
33. Harared N. Slang Created and Used in 1cak.com Site: A Sociolinguistics Study. *Humaniora.* 2018. Vol. 9, no. 2. P. 119–127. DOI: 10.21512/humaniora.v9i2.4262.
34. Kucherenko A. Arab national identity in online humour: sociolinguistic perspective. *Shidnij cvit.* 2023. No. 4. P. 97–108. DOI: https://doi.org/10.15407/orientw2023.04.097.
35. Telaumbanua Y. A., Zendrato N. E. C., Nazara B. T., Harefa E. C., Harefa A. Analyzing the Language Style of Generation Z Teenagers in Their Instagram Posts. *Jelita: Journal of English Language Teaching and Literature.* 2024. Vol. 5, no. 2. P. 588–600.
36. Budiasa I. G., Savitri P. W., Shanti Sari Dewi A. A. Sg. Penggunaan Bahasa Slang di Media Sosial. *Humanis. Journal of Arts and Humanities.* 2021. Vol. 25. 2. H. 192–200. DOI: https://doi.org/10.24843/JH.2021.v25.i02.p08.
37. Руденко М. Ю. Сучасний молодіжний соціолект: тенденції розвитку та характерні риси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2022. Вип. 58. С. 130–139. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.31.
38. Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.* Кам’янець-Подільський, 2009. Вип. 18. С. 49–52.
39. Грабовий П., Мосенкіс Ю. Місце сленгу в суспільстві. *Мова та історія.* 2009. Вип. 111. С. 24–30.
40. Muhsan M. Jargon dalam Interaksi Sosial Bahasa Sasak oleh Siswa Man Lombok Barat. *Cendekia: Jurnal Pendidikan dan Pembelajaran.* 2017. Vol. 11, no. 1. H. 51–64. DOI: 10.30957/cendekia.v11i1.251.
41. García Ramos J. Lenguajes marginales. Análisis y vocabulario. *Cuadernos de Formación.* Madrid, 1990. 156 p.
42. Ghounane N. A Thorough Examination of Teens Drug Slang in Algeria. *Arab World English Journal (AWEJ).* 2020. Vol. 11, no. 1.28. P. 419–431. DOI: https://dx.doi.org/10.24093/awei/vol11no1.28.
43. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
44. Андріянова О. Уживання військового жаргону в мовленні курсантів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* 2019. № 40. С. 5–10. DOI: 10.18372/2520-6818.40.14252.

Rudenko M. Youth sociolect: features and traits of group character

Summary. The article is devoted to the consideration of the issue of the group nature of the youth sociolect, the corresponding features and traits. The relevance and importance of the study is due to the opportunities that open up when studying scientific sources of different languages for a deep understanding of the problem under consideration; the shortage of scientific literature on the group nature of youth sociolects and the absence of stable views on this issue. The scientific novelty of the article lies in the fact that the views and conclusions of a wide range of linguists of different scientific schools, the evolutionary development, features, characteristic traits of the group youth language over a significant period of time have been considered and summarized. The following methods were used in the development of the article: descriptive, actualistic, linguistic observation, generalization, interpretation and classification, comparative. The issue of the group nature of the youth sociolect is studied by both Ukrainian and foreigner authors. Group youth sociolect has long been noted in different languages and countries: Great Britain, the United States of America, France, Germany, Poland, Ukraine. Since the middle of the 20th century, a noticeable trend has been the formation

of various youth movements, associations based on music, fashion, opposition to society, etc. Youth has always been and is an innovator in the field of language. It formulates new vocabulary, improves the process of communication itself. Its own language helps youth emphasize a special status, separate itself from society, parents and teachers, and serves for self-identification with a certain social group. Young men and women strive to create youth subcultures as social spaces where there is an opportunity to express themselves and communicate in a special language. This language is created on the basis of youth interests, such as music, recreation, cooking, etc. (rockers, punks, goths, metalheads, rappers, keypopers, caterers), style (hipsters, emo), views (hippies, punks, anti-fascists, Tolkienists, Satanists) or hobbies (athletes, bikers, otaku, quadrobers). Despite the differentiation of slang, at the end of the 20th – beginning of the 21st century slang gradually loses its group affiliation. In youth language, there is a certain movement from group jargons to a single youth language. This indicates the blurring of the boundaries of youth slang. It is noteworthy that despite the above, a number of authors still adhere to the opinion that youth language tends to be artificial and secretive. Youth sublanguage is not a homogeneous substance and includes general youth slang and special youth jargons. There is constant interaction and exchange of lexical material between them. The article will be useful to scientists and interested persons because it presents the views of authoritative authors of the past and present on the problem on the material of many languages. The purpose of the study on the analysis, generalization and highlighting of the issue of the process of evolutionary development, features and traits of the group character of the youth sociolect has been achieved.

Key words: youth subculture, group identity, youth slang, community, special language, social dialect, jargon.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 27.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111:81'37
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.22

Столярова А. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0000-0002-9981-2222

КОЛІРНА НОМІНАЦІЯ У РЕКЛАМІ СМАРТФОНІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Із розвитком суспільства лексика на позначення кольорів постійно збагачується. Одним із відносно нещодавніх поштовхів для розвитку системи колірної номінації в англійській мові став бурхливий розвиток маркетингового дискурсу. Пропоноване дослідження присвячено вивченню структурних і семантичних особливостей колоративів у рекламі смартфонів, встановленню їхньої вмотивованості і конотативного ореолу. Матеріалом слугували сімдесят кольоропозначень, взятих зі свіжих рекламних описів смартфонів шести найпопулярніших брендів, представлених на маркетплейсі Розетка.

Аналіз структурних особливостей дібраних колоративів показав, що 75% вибірки становлять двослівні номінації, 22% припадає на однослівні кольоропозначення, тоді як трислівні колоративи становлять лише 3% від всієї вибірки. Така тенденція пояснюється тим, що важко оригінально назвати вже відомий колір або новий його відтінок, користуючися загальновживаним арсеналом однослівних кольоропозначень. Серед двослівних колоративів найпродуктивнішими моделями є «іменник + прикметник» (*sapphire blue*), «прикметник + прикметник» (*starry black*) та «прикметник + іменник» (*white titanium*). Перша модель дозволяє яскраво і рельєфно описати різні відтінки, і завдяки імпліцитному порівнянню такі колоративи легко закарбовуються в пам'яті покупця: *forest green, olive green*. У колоративах, утворених за другою моделлю, перший прикметник не завжди прямо вказує на відтінок, а радше виражає експресію та створює позитивний настрій: *dreamy purple, awesome pink*. У кольоропозначеннях, утворених за третьою моделлю, іменник не вказує прямо на колір, а допомагає актуалізувати семи «престижність», «ексклюзивність» (*black titanium*), «екзотичність» (*coral tides*).

Проведене дослідження показало, що при номінуванні кольорів у рекламному описі найважливіше – не стільки точно їх назвати, скільки передати позитивні емоції, викликати приємні асоціації в покупців, аби спонукати їх до покупки. Саме через творчий підхід до номінації кольорів у сфері реклами колоративна лексика регулярно поповнюється новотворами, в основному оказіоналізмами, які в подальшому так і не фіксуються у словниках. Аналіз дібраного матеріалу продемонстрував, що чим маловідомішим є виробник смартфонів, тим більше зусиль він докладає для реклами своєї продукції. Саме тому в рекламних описах смартфонів молодих китайських брендів зустрічаємо пишні образні колоративи, мета яких не точно назвати колір товару, а привабити покупців його незвичною назвою.

Ключові слова: колірна номінація (кольоропозначення), колоратив, реклама, маркетинговий дискурс, смартфон, структурні та семантичні особливості колоративів.

Постановка проблеми. Колір – важливий елемент сприйняття людиною навколишнього світу, саме тому проблема кольору як явища і особливості кольоропозначення вивчаються дослідниками різних галузей – фізиками, фізіологами, психологами, істориками, етнографами, філологами. При спільному об'єкті дослідження предмет у кожної з наук різний. Мовознавців передусім цікавить розмаїття лексем на позначення кольорів, багатство їхніх значень та конотативний ореол, способи збагачення складу відповідної лексики, вмотивованість колоративів та їхні структурні особливості. Крім того, представники різних лінгвокультур членують спектр кольорів по-різному, з огляду на що актуальності набувають зіставні дослідження з кольоропозначення у різних мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві колірну номінацію та функціонування колоративів на матеріалі різних мов вивчали, зокрема, Т. Семашко [1], Л. Флойд [2], Л. Коккіна та Г. Романко [3], Я. Вишницька [4], Щербина [5], К. Палій [6], Г. Братиця [7]. Особливу увагу дослідники приділяють функціонуванню колоративів у художньому мовленні, фразеології та рекламі.

Склад лексики на позначення кольорів має тенденцію до постійного розширення. Разом зі збагаченням людського досвіду у різних галузях діяльності відбувався й розвиток системи кольоропозначення. В історії виділяють декілька періодів, коли процес накопичення колоративів у європейських мовах йшов особливо інтенсивно. Це, зокрема, період промислової революції, що серед іншого призвела до розвитку текстильної та фарбувальної промисловості, завдяки чому стало можливим отримувати нові, раніше невідомі відтінки кольорів. Починаючи ж з 16 ст. важливим джерелом поповнення колоративної лексики стала література, особливо поезія. Таким чином, досягнення в різних царинах людської діяльності призвели до суттєвого розширення лексики європейських мов, у тому числі й системи колоративів.

В останні десятиліття неабиякого розвитку набула сфера реклами. Виник цілий напрям – маркетинговий дискурс, який складається з рекламних текстів, слоганів тощо. Маркетологи й копірайтери докладають чимало зусиль для створення привабливого образу товарів, і не останню роль в цьому відіграють колоративи, число яких завдяки їх зусиллям невпинно зростає.

Система кольоропозначення не є стилістично однорідною. У таких галузях, як промисловість і природничі науки вона має термінологічний характер, у літературі й рекламі – зовсім інший, художньо-образний. У результаті дослідники відзначають формування синонімічної надмірності, тобто появу різних

колоративів на позначення того самого або ж дуже близьких відтінків.

У межах даної розвідки ми поставили перед собою **мету** дослідити структурні та семантичні особливості англійських колоративів у рекламних описах сучасних смартфонів, встановити їхню вмотивованість та конотативний ореол. **Об'єктом** виступає дібраний нами масив колоративів, **предметом** – структурні та семантичні особливості цих одиниць, їхня вмотивованість.

Актуальність розвідки зумовлено передусім тим, що ринок смартфонів є висококонкурентним. Найвідоміші світові виробники, як і їх набагато менш відомі конкуренти, кожного року випускають нові моделі смартфонів, що, як правило, ззовні дуже схожі між собою та мають ідентичні технічні характеристики. Відповідно, перед маркетологами кожного бренду стоїть завдання будь-що привернути увагу потенційного покупця, виділивши свій товар з-поміж великої кількості моделей конкурентів, переконати придбати його. Як виявляється, один з найпоширеніших способів це зробити – оригінально назвати колір рекламованої продукції. По-друге, нам невідомо про вивчення колірної номінації у сфері реклами смартфонів ні у вітчизняній, ні в зарубіжній англістиці. Заповненню саме цих прогалин і присвячена дана розвідка.

Матеріалом дослідження слугували колоративи, вживані у рекламних описах смартфонів, що продаються на найпопулярнішому маркетплейсі України – Rozetka [8]. Важливо зазначити, що лексичні одиниці на позначення кольору в описах пристроїв не перекладаються українською, їх залишають оригінальними. До масиву практичного матеріалу увійшли одиниці на позначення кольорів моделей телефонів таких брендів, як iPhone, Samsung, Xiaomi, Infinix, Tecno та Oppo. Усього нами було дібрано 70 одиниць на позначення кольору відповідних апаратів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз структури дібраних з описів моделей смартфонів колоративів дозволив поділити останні на дві нерівні за обсягом групи. До **першої** належать ***однослівні*** одиниці, серед яких зустрічаємо непохідні прикметники на позначення основних та близьких до них кольорів спектру (напр., *white, pink, black, green, blue, yellow*); складні прикметники (*blueblack*) та іменники на кшталт *mint, graphite, ultramarine*, які завдяки аналітичному ладу англійської мови можуть легко функціонувати в ролі прикметників.

Друга виділена нами за структурою група колоративів охоплює ***багатослівні*** номінації кольорів – у нашому випадку майже виключно двослівні. Найпоширеніша структурна модель у таких колоративів – «іменник + прикметник»: *titanium grey, marble grey, titanium silver, glacier blue, sapphire blue, ocean blue, ice blue, ocean teal, sand gold, olive green, forest green, amber yellow, plume white, starlight white, cobalt violet, mocha brown, onyx black, midnight black* тощо. Іменник у таких номінаціях позначає об'єкт, що має відповідний колір. У такий спосіб колір, названий прикметником, описується рельєфніше, краще запам'ятовується і привертає увагу потенційних покупців до рекламованого товару. Взагалі такі колірні номінації можна назвати згорнутими порівняннями, що утворилися від конструкцій на зразок «білий, як ...», «зелений, як ...» тощо. Причому кожний виробник намагається винайти власне виразне уточнення загальновідомих кольорів спектру: *olive green*, *forest green* тощо. Щоправда, деінде трапляються і номінації, в котрих перший компонент, що має називати об'єкт, який уточнює колір або відтінок, в реальності називає явище, що можна асоціювати з кольором, названим другим компонентом, лише маючи багату фантазію (напр., *gravity black*).

Друга, набагато менш продуктивна модель – це «прикметник + прикметник»: *starry black, starry purple, icy blue, frosty ivory, dreamy purple, sleek black, sage green.* У таких утвореннях перший прикметник далеко не завжди прямо вказує на колір (напр., *dreamy purple, sage green*). До цієї ж групи належать такі колоративи, як *awesome pink, awesome olive* та ін., де перший компонент просто виражає експресію, а не уточнює колір, названий другим прикметником.

Третя виділена нами модель – це «прикметник + іменник». На її основі утворені такі колоративи, як *white titanium, natural titanium, desert titanium, black titanium, blue titanium, silver shadow.* На відміну від колоративів, утворених за аналізованою вище моделлю «іменник + прикметник», у цій групі кольоропозначень основним джерелом опису кольору слугує саме іменник, що називає його непрямо, а актуалізує лише окремі семи: «такий що відливає металом», «такий, що дорого / стильно виглядає» тощо.

До цієї ж групи, утвореної за вищевказаною моделлю, можна віднести і такі надзвичайно образні колоративи, як *jungle breath* і *coral tides* (якщо вважати, що лексеми *jungle* і *coral* у них є прикметниками). Перший компонент у них лише натякає на якийсь відтінок зеленого та рожевого відповідно, тоді як другий компонент є суто образним.

Лише два колоративи з нашої вибірки є тристівними. Це *awesome light gray* та *orange rose valley*. Перший є варіацією моделі «прикметник + прикметник», з тією лише різницею, що сам колір позначено складним прикметником. Друге кольоропозначення є розширеною варіацією моделі «прикметник + іменник»: *orange rose valley* має таку ж вмотивованість, як *jungle breath* і *coral tides* з тією різницею, що колір троянд все-таки уточнено.

Як бачимо, колоративи, утворені за моделями «прикметник + прикметник» та «прикметник + іменник», часто описують колір образно, опосередковано.

Проведені нами підрахунки доводять, що в рекламних описах сучасних смартфонів переважають багатослівні (а саме двослівні) колоративи – 53 з 70 номінацій, що становить понад 75 % нашої вибірки. На тристівні кольоропозначення припадає менше 3 % від загального числа колоративів. Це цілком закономірно, адже важко оригінально назвати вже відомий колір або номінувати новий його відтінок, користуючися загальновживаним арсеналом однослівних кольоропозначень.

Образність колоративів у рекламі смартфонів ріднить їх авторів-маркетологів з майстрами художнього слова. І це не випадково, адже в основі творення нових слів лежать когнітивні та емоційні складові. Їхня поява часто зумовлена не новими знаннями про світ, а бажанням інтерпретувати, уточнити вже наявні. При створенні кольоропозначень у рекламі важливу роль грає емоційний чинник. Маркетологи, найняті фірмами-виробниками, прагнуть вплинути на споживацьку поведінку покупця, переконати його у високій якості і потрібності товару. Досягти цього вони намагаються, актуалізувавши своїми колоративами позитивні емоційні асоціації у свідомості покупця. Таким чином маркетологи і створюють оказіоналізми – номінації кольорів, що не входять до загальновживаної

лексики. Отже, у сфері реклами кольоропозначення є абсолютно відкритою лексичною групою, яка може необмежено поповнюватися новими словами, більшість з яких, проте, так і не будуть зафіксовані словниками і не вживатимуться поза межами рекламних описів товарів конкретного виробника.

Проведене дослідження продемонструвало, що при створенні нових кольоропозначень маркетологи часто актуалізують, зокрема, семи престижу, загадковості, екзотичності. Наприклад, використання у колоративі *natural titanium* назви легкого і міцного металу, що використовується в авіації і космосі, так само як і назви дорогоцінного каміння у *sapphire blue*, натякає на винятковість товару та престижність володіння ним. Семи загадковості і екзотичності реалізовано у колоративах *jungle breath* і *coral tides*. Денотативне значення новоствореного колороніму, таким чином, може відходити на задній план, а ключову роль грає конотація, створюючи відповідний настій. Отже, у сфері реклами головне – не стільки точно назвати колір, скільки створити позитивний ореол навколо нього.

Вивчаючи дібрані колоративи, ми вирішили з'ясувати, які виробники більше вдаються до непрямих, образних кольоропозначень. Аналіз обраного матеріалу дозволив встановити, що саме маловідомі китайські виробники недорогих смартфонів найчастіше вдаються до оказіональних багатослівних номінацій з яскраво вираженою експресією. Це передусім виробник Infinix, у якого знаходимо такі номінації, як *dreamy purple, blossom pink, sage green, jungle breath, orange rose valley, coral tides, misty violet.* Далі слідує Tecno з колоративами *cyber white, gravity black, sunset blush, frosty ivory* та *OPPO* з кольоропозначеннями *startrails blue, plume white.* Натомість більш відомі виробники, що вже впевнено почуваються на ринку та чиї смартфони і так користуються попитом, приділяють помітно менше уваги оригінальності кольоропозначень у рекламі своїх товарів.

Так, Samsung творить назви кольорів за стандартною метафоричною моделлю – *amber yellow, onyx black* тощо або навіть не придумує нічого кращого, ніж підсилити звучання колоративу експресивним прикметником *awesome*: *awesome pink, awesome light gray* тощо. Серед оригінальніших номінацій у Samsung можна назвати хіба що *silver shadow*. Подібним чином поводиться й виробник Xiaomi. При створенні нових колоративів він теж не йде далі моделі «іменник + прикметник»: *aurora purple, ocean teal, midnight black*.

Що стосується iPhone, то, маючи твердий попит на свою продукцію, компанія особливо не дбає про рекламний образ своїх пристроїв, особливо їх найдешевшої лінійки. Прості апарати у них стабільно називають *white*, *blue, green yellow, pink, black.* Трохи різноманіття вносять такі номінації відтінків як *ultramarine, teal*. Щодо апаратів преміум-класу, то і тут не спостерігаємо особливого буяння фантазії маркетологів у номінації кольорів. У преміум-апаратах останніх років прийнято підкреслювати статусність, вживаючи у номінуванні кольорів іменник на позначення металу титану, використовуваного в авіабудівництві та космосі: *white titanium, natural titanium, desert titanium, black titanium.*

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що кольоропозначення у маркетинговому дискурсі – це особлива сфера, де всіляко заохочується креативність копірайтерів, які у своїх спробах привабити покупців намагаються конкурувати з майстрами художнього слова. При номінуванні кольорів у рекламному описі – найважливіше не точно назвати колір, а передати настрій, позитивні емоції, аби спонукати потенційних покупців придбати товар, навіть якщо він їм не дуже потрібний. Саме через творчий підхід до номінації кольорів у сфері реклами лексична група колоративів є абсолютно відкритою та регулярно поповнюється новотворами, в основному оказіоналізмами, які в подальшому не отримують фіксації у словниках. Дослідження продемонструвало, що чим маловідомішим є виробник смартфонів, тим більше зусиль він докладає для реклами своєї продукції і, відповідно, тим частіше зустрічаємо в його рекламних описах образні колірні номінації, мета яких не точно назвати колір, а привабити до товару його незвичною назвою.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому перспективним видається порівняльне дослідження кольоропозначень у рекламних описах смартфонів та інших гаджетів і побутових приладів.

Література:

1. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-колоративів в українській фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 19 с.
2. Флойд Л. А. Лінгвоментальна специфіка непрямих назв кольорів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2013. 185 с.
3. Коккіна Л., Романко Г. Прагматика функціонування колоративної лексики у сучасному франкомовному рекламному дискурсі. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. Вип. 72. Т. 2. С. 64–68. URL : https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/394/389 (дата звернення : 20.10.25)
4. Вишницька Я. С. Особливості вивчення кольору та кольоронімів у мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. Вип. 40. Т. 2. С. 19–21. DOI : https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.2.4 URL : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v40/part_2/6.pdf (дата звернення : 20.10.25)
5. Щербина, А. Колоративи в художньому мовленні Є. Гуцала та Г. Тютюнника : ідіолектна специфіка : дипломна робота магістра. 035.01. Одеса, 2021. 88 с. URL : https://dspace.onu.edu.ua/items/ffdba17a-e58a-4243-875a-83bfdee3240a (дата звернення : 20.10.25)
6. Палій К., Домаренко М., Лупай О. Колоративи у фразеології та пареміях англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 56, Т. 4. С. 199–206. DOI : https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-34 URL : https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11769/1/56-4_2022_2_199-206.pdf (дата звернення : 20.10.25)
7. Братиця Г. Основні підходи до аналізу назв кольорів у лінгвістиці. *Германістика в Україні*. 2020. Вип. 15. С. 65–78. URL : http://germanistika.knlu.edu.ua/article/view/275959 (дата звернення : 20.10.25)
8. Розетка. URL : https://rozetka.com.ua

Stolyarova A. Colour nomination in smartphone advertising (based on English)

Summary. With the development of society, the vocabulary nominating colours is constantly enriched. One of the relatively recent impetuses for the development of colour nomination system in the English language has been the rapid development of marketing discourse. The present research is devoted to the study of structural and semantic features of colour nomination units in advertising descriptions of smartphones, establishing their motivation and connotative overtones. The material involves seventy colour nomination units taken from recent advertisemnents of smartphones of the six most famous brands presented on the Rozetka marketplace.

The analysis of the structural features of the selected units showed that 75% of our sample are two-word nominations, 22% are one-word nominations, while three-word colour nomination units make up only 3% of the entire sample. This trend can be explained by the fact that it is difficult to originally name an already known colour or its new shade using the commonly used arsenal of one-word nominations. Among two-word units, the most productive models are "noun + adjective" (*sapphire blue*), "adjective + adjective" (*starry black*) and "adjective + noun" (*white titanium*). The first model allows the copywriter to describe different shades in a bright and innovative way, and due to their metaphorical nature such nominations are well remembered by the customers: *forest green, olive green*. In colour nomination units formed according to the second model, the first adjective does not necessarily indicate the shade, but rather expresses emotions and creates a positive mood: *dreamy purple, awesome pink*. In the units formed according to the third model, the noun does not directly indicate the color, but helps to actualize the meaning of prestige, exclusivity (*black titanium*), exoticity (*coral tides*), etc.

The study showed that in naming colours in an advertising description, the most important thing is not to accurately name the very colour, but rather to convey positive emotions, to evoke pleasant associations in buyers so as to encourage them to make a purchase. It is precisely because of the creative approach to colour nomination in advertising that the vocabulary in question is regularly replenished with new coinages, mainly occasionalisms, which are subsequently not recorded in dictionaries. The analysis of the selected material demonstrated that the less popular the smartphone manufacturer is, the more effort it makes to advertise its products. That is why in the advertising descriptions of smartphones of young Chinese brands we often find lush figurative colour nomination units. Their purpose is not to accurately name the colours of their products, but to attract the customers with their unusual names.

Key words: colour nomination, colour nomination units, advertising, marketing discourse, smartphone, structural and sematic features of colour nomination units.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2(477.87)+37:070"19"
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.23

Шаркань В. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
https://orcid.org/0000-0002-9162-5756

ПИТАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАКАРПАТТІ В ПУБЛІКАЦІЯХ ЧАСОПИСУ «ПРОБОЄМ»

У статті проаналізовано висвітлення в часописі «Пробоєм» проблем функціонування української мови в освітній системі Підкарпатської Русі 30-х років ХХ ст. Зазначено, що освіту розглядали у виданні як одну з ключових сфер мовного протистояння представників різних напрямів. Автори писали про адміністративні заходи чехословацької влади, спрямовані на обмеження розвитку української мови в школах і на кадрове наповнення навчальних закладів чеськими фахівцями. Як чинник, що перешкоджав утвердженню української мови в освіті регіону, розглядали також москвофільство. У журналі обговорювали й такі проблеми, як мовний хаос у педагогічному середовищі, брак мовної компетентності вчителів і недостатня дієвість професійних об'єднань. У часописі також фокусували увагу на таких аспектах мовної проблематики: виступи проти офіційної «панькевичівки», яку сприймали як засіб чехізації та ізоляції регіону; обстоювання фонетичного правопису; критика затвердження міністерством москвофільських підручників, що посилювало розкол і відтерміновувало автономію. Автори публікацій розкривали механізми маніпуляцій під час «язикового плебісциту», зокрема підміну понять в агітації москвофілів і фальсифікацію результатів у їхній пресі, а також висвітлювали вимоги населення щодо повторного голосування.

У дослідженні продемонстровано, що часопис «Пробоєм» не обмежувався описом конфліктів, а й намагався сприяти їх розв'язанню через просвітницьку діяльність, підтримку форм самоорганізації громади – від батьківських протестів і шкільних страйків до маніфестацій. Водночас журнал слугував майданчиком для формулювання політичних вимог, зокрема в резолюціях з'їздів молоді. Аналіз підтверджує, що автори видання розглядали мовне питання в контексті ширшої національної боротьби. Журнал «Пробоєм» сприяв формуванню й підтримці української ідентичності в регіоні.

Ключові слова: українська мова, часопис «Пробоєм», правопис, мовний плебісцит, москвофільство, національна ідентичність.

Постановка проблеми. У період між двома світовими війнами головною ареною мовного протистояння в Підкарпатській Русі була освіта, оскільки саме через неї намагалися вплинути на формування ідентичності молодого покоління. Хоч Підкарпаття після входження до Чехословаччини отримало можливість упровадити українську мову в шкільництво, однак цей процес зіткнувся із сильним спротивом. І. Крайнянський у статті «Інтеліґенція і народ» у 30-х роках ХХ ст. виділив два головні чинники, що перешкоджали розвитку української мови в регіоні: русофільство, яке «загорнуло до себе» частину змадяризованої інтелігенції, і «православіє», що більше поширилося між селянами. За словами автора, обидва чинники не тільки гальмували природний розвиток української освіти, а й сприяли поширенню чужих національних впливів, що підривало єдність народу. Тому відстоювання мовних прав стало частиною ширшої національної боротьби за ідентичність і самозбереження [1]. Одним із періодичних видань, у яких найбільш гостро порушували питання функціонування української мови на Підкарпатті, зокрема й у сфері освіти, був часопис «Пробоєм», що виходив у Празі впродовж 1933–1944 рр. [2, с. 17].

Аналіз досліджень і публікацій. Часопис «Пробоєм» був предметом вивчення з погляду літературознавства, історії, журналістикознавства й мовознавства, зокрема йому присвячені окремі публікації Н.Й. Ребрик [3; 4], Л.В. Роль [5; 6], Л.Л. Белея і Л.О. Белея [7], С.С. Панька [8], Ю.А. Черченка [2] та ін. К.О. Куцов, вивчаючи громадську діяльність карпатоукраїнських студентів у Чехословаччині між двома світовими війнами, детально проаналізував періодичні видання студентських організацій, зокрема й «Пробоєм» [9]; у біографічному нарисі про Ф. Гайовича, одного з активних авторів часопису, К.О. Куцов розглянув і його статтю «Що ховається за "язиковим плебісцитом?"» [10, с. 69]. Безпосередньо аналізу мовного питання в часописі «Пробоєм» стосується стаття В.В. Шарканя [11]. Однак мовна проблематика публікацій про освіту в журналі «Пробоєм» ще детально не вивчена, тож дослідження цього питання залишається актуальним.

Метою статті є проаналізувати висвітлення в часописі «Пробоєм» ключових проблем функціонування української мови в освітній системі Підкарпатської Русі 30-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У виданні «Пробоєм» розглядали мовні проблеми на Підкарпатті як наслідок системної чехословацької політики: по-перше, брак саме українських інституцій (у регіоні були всього чотири гімназії, дві учительські семінарії, дві торговельні школи й одна торговельна академія) трактували як результат свідомих дій уряду, адже ці школи «повинні служити тільки українському населенню», але клопотання про нові українські заклади залишалися «голосом в чехословенській пустині» [12, с. 123]; по-друге, навіть у закладах з українською мовою навчання місця займали, за словами П. Рушниці, «чужі приблуди» [12, с. 123-124]. На цю проблему також звернув увагу А. Сивоус. У статті «Наша інертність» він зазначив, що навіть формально «українські» школи мають неукраїнське комунікативне середовище й у них навчається значна частина неукраїнських учнів [13, с. 88]. Автор також порушив питання про те, що українську ідентичність намагаються роз-

мити й підмінити через інші самоназви: «…Витворилося вже багато різних закарпатських “національностей”: карпатороси, малороси, русини, руснаки й різні чехороси», і це стало, на думку публіциста, наслідком діяльності понад сорока тисяч чеських «вихователів» у краї. За його словами, «по школах вскіплюють в юнацькі душі любов до “нашої республіки” й до “русского народу”» [13, с. 88-89]. Середні школи, за словами І. Дуфинця, були поділені урядом на дві «мовні орієнтації», а серед директорів і вчителів було 50% чехів. «Серед таких обставин ці школи (честь виїмкам) роблять великий заколот серед нашого культурного життя, виховуючи з наших дітей на половину національних калік», – констатує автор [14, с. 38].

Аналіз публікацій журналу «Пробоєм» засвідчує, що у виданні як перешкоду розвитку освіти українською мовою розглядали не тільки москвофільську ідеологію та адміністративний тиск чехословацької влади, а й мовну некомпетентність і нестійкість учителів, внутрішню дезорганізацію та хаос у педагогічному середовищі. Критика вчительського середовища є однією з наскрізних тем. 1936 року була опублікована серія дописів у рубриці про педагогічні гуртки. Мовний хаос, який панував у школах, яскраво відображений у замітці автора під псевдонімом Учитель. У ній описано засідання в Тур’їх Реметах, де один педагог викладає «по словацькій вимові», другий – «по тутешньому», третій – українською, але «без дашків ô» з острахом перед шкільним інспектором. Критика виступів була такою ж хаотичною: перший учитель «по московськи», другий «по народньому», третій – на «у» (автор має на увазі діалектну рису – звук [у] на місці етимологічного [о] в новозакритих складах) і «што», четвертий – літературною українською мовою. «Коли вже мовне безладдя українських учителів дійшо до повного безглуздя... як грім залунала промова по чеськи... Залякані українські учителі, притаївши дихання, сиділи мов у гробі... При тім інсп. Владимир повчав українських учителів, що вони не сміють писати фонетикою (українським правописом – Прим. Ред.)...», – підсумовує автор [15, с. 11].

Як реакцію на зазначену публікацію оприлюднили допис під псевдонімом Педаґоґ про гуртки на Хустщині [16]. Автор порушує проблему культури мовлення вчителів: «Самі не стараються говорити чистою й правильною літературною мовою. Самі занечищають нашу милозвучну українську мову всякими провінціялізмами. Самі любуються у вульґарній мові і навіть не мають найменшої охоти в мовнім напрямі бути інтеліґентами» [16, с. 27].

У випуску за квітень-травень 1936 р. цю тему продовжив «Пробоєвик з Турянщини», який описав засідання гуртка в Тур’ї Поляні. Згідно з публікацією, під час педагогічного зібрання один з учителів викладав тему «Защіта ґнєзд спєвучіх птіц» російською мовою для учнів п’ятого класу, що суперечило постановам Міністерства шкіл і народної освіти, а також співав з дітьми патріотичні російські пісні. Коли інший педагог спробував указати на методичні хиби, покликаючись на принцип Я. А. Коменського щодо навчання дітей народною мовою, керівник гуртка С. Орос, управитель школи в Порошкові, заборонив обговорювати «язиковий вопрос». Автор також навів приклади упередженості шкільного інспектора Владимира, який під час перевірки в одній зі шкіл критикував використання фонетичного правопису й твердив, що «українцов ани України не є і не било, то лиш німці видумали» [17, с. 56-57].

Питання про правопис було одним із ключових у досліджуваних публікаціях: автори обстоювали фонетичну систему й водночас критикували офіційно запроваджену в школах «панькевичівку» як інструмент чехізації та відокремлення від українців по інший бік Карпат. Яскравим прикладом є допис 1938 року про Мукачівську торговельну академію, де «пп. “педаґоґи” самі вживають і примушують учнів писати етимолоґією», попри те, що «Учительська Громада», до президії якої вони належали, «ще перед роком наказала своїм членам вживати фонетику» [18, с. 93].

Недієвість професійних об’єднань щодо впливу на мовно-правописну ситуацію також була об’єктом критики. У публікації «На передодні учительського конґресу» автор під криптонімом «Ю. Ш.» констатує неспроможність «Учительської Громади» запровадити фонетичний правопис навіть для більшості її членів [19, с. 11]. Схожу оцінку знаходимо в замітці «VII. Конґрес “Учительської Громади”» [20], де «панькевичівка» прямо названа інструментом чехізації українського населення Підкарпаття. Автор зауважує, що на конгресі «не було катеґорично рішучого заклику», щоб жоден з 1434 членів «Учительської Громади» не використовував зазначену орфографічну систему й щоб усі перейшли виняткова на соборний український фонетичний правопис [20, с. 23].

Критика стосувалася й шкільних інспекторів. Автор, який підписався «“Не”-вчителем» [21], дорікав інспекторові Тячівського округу за те, що той відхиляв документи, написані фонетичною орфографією, вимагаючи дотримуватись офіційного «урядового правопису» – «панькевичівки», яку автор вважав засобом відокремлення від загальноукраїнської орфографічної системи [21, с. 25].

Кульмінацією боротьби за мову навчання стало питання «незаконного схвалювання міністерством шкільництва неграмотних москвофільських підручників» на Закарпатті [22, с. 106], що були написані особами, які погано знали як російську, так і місцеву українську мову, віддаючи перевагу угорській [23, с. 82]. Одним із яскравих прикладів було затвердження граматики, яку фактично написав росіянин Ґріґорієв, а підписав колишній голова «Общества им. Духновича» Є. Сабов [24, с. 109]. Д. Галай підкреслював, що несподіване схвалення російських підручників саме в час загострення питання автономії Підкарпаття не було випадковим, він убачав у цьому кроці чеської влади політичну стратегію: відтермінувати надання автономії Підкарпаттю, посилити чехізацію регіону й унести розкол між українцями Підкарпаття і Східної Словаччини [23, с. 83].

Підтримку такій політиці надавали й деякі чеські науковці. У замітці «Fr. Trávniček і викрутаси» розкритиковано позицію чеського професора Ф. Травнічека, який у газетній статті висловився за російську мову навчання, бо вона «більше розроблена», ніж українська [25, с. 61]. Автор публікації «Пробоєм» іронічно зауважив, що «елементарний закон педаґоґіки» вимагає навчати дітей материнською мовою, а якщо дотримуватися логіки професора, то «чеських дітей треба навчати німецькою або московською мовою, – бо вони більше розроблені!» [25, с. 61].

У відповідь на виступи українців проти російських підручників влада ініціювала так званий «родичівський плебісцит», за яким батьки мали голосуванням визначати мову навчання для своїх дітей. У замітці «Нова Кумедія» [26] наголошено, що

в такий спосіб «московсько-мадярські аґенти», маніпулятивно використовуючи неосвіченість людей і неправильне розуміння слова «русскій», «затуманюють ще більше українське населення й приводять його до такого блуду, що самі українці підписують протести проти своєї мови» [26, с. 126]. Ф. Гайович розглядає «язиковий плебісцит» як крок міністерства для підсилення 18-річного мовного хаосу на Підкарпатті: міністерство запропонувало не фахово визначити мову навчання (рідною для дітей – українською), а винести це на батьківське «голосування», яке в пресі подають як «звичайний і демократичний спосіб», що нібито «дасть мовну єдність» [27, с. 131]. Автор наголошує на тому, що в школах і без того роками триває мовна боротьба – дітей навчають «злісно покрученими “язичіями”, поганою “русскою” мовою», а міністерство замість «підручників рідною материнською, цебто українською, мовою» затверджує «злісно-жахливу писанину москвофілів – “русскіе учебнікі та ґраматікі” Сабових і Василєнкових» [27, с. 131].

Питання плебісциту стало однією з центральних тем 1937 року. А. Бора в замітці «Більш холодної води…» пише про те, що «Podkarpatské hlasy» через кампанію цькування намагаються делегітимізувати українську мову й ідентичність у школі: хвалять «демократичний» батьківський плебісцит, який фактично віддає розв’язання питання про навчальну мову «неграмотним батькам» під тиском маніпуляцій [28, с. 132-133]. І. Чопик розкрив один із механізмів маніпуляції: «плачені агенти», збираючи в селах підписи за «наші учебники», використовували підміну понять: «Слово “наші” – це гарне й милозвучне слово. Кожний ставиться до нього прихильно, бо хто хотів би “чуже”, а не “наше”?!», але «в цім лежить ціла траґедія», бо «багато є українців, які не вміють розрізняти, що є справді наше, а що є чуже», тож «падають жертвами неграмотних чужих аґітаторів, підписуючи їм протести проти українців» [29, с. 134]. З огляду на це представники українського напряму домагалися, щоби шкільне керівництво чітко зазначало у своїх розпорядженнях, що слово «русскій» – це тільки «великоруський, російський», а також закликали проводити просвітницьку роботу – читати селянам уривки з російських і українських підручників, і це мало б призвести до вибору саме українських [26, с. 126].

С. Луцак у публікації «Українство в наступі!» подає «язикове» питання як фронт культурної боротьби: схвалення міністерством «русских» підручників трактується як новий замах на українську мову й школу, що породив «бурі народнього гніву» та самоорганізацію громад: батьківські збори в селах заздалегідь протестують проти цих книжок, а свідоме українське вчительство веде роз’яснювальну кампанію. У тексті задекларовано перехід від реакції на чужу ініціативу до наступальної стратегії для боротьби проти росіянізації навчання [30, с. 133-134]. Спротив населення вилився у «величаву народню маніфестацію» в Ужгороді 13 червня 1937 року [22, с. 106].

Коли ж плебісцит відбувся, часопис «Пробоєм» висвітлив його результати. У замітці «Кацапи брешуть» [31] редакція спростовувала поширені москвофільською пресою дані про 73% на користь московської мови й 26% за українську. Насправді, як зазначено в публікації, за українську мову (враховуючи тих, хто не голосував і лишився зі старими українськими книжками) висловилося 170 шкіл, «що робить 35%, а не 26%» [31, с. 27]. «Але ми певні, що при другім плебісциті (хоч би вже завтра провів його Шк. Реферат) людність на 100% прийме українські книжки, бо аж тепер українці побачили, як їх кацапня обдурила з “русским язиком” всякими підступами й брехнею!» – наголошують у виданні [31, с. 27]. У замітці «Шкільні страйки» [32] повідомляли, що в багатьох селах, де «перемогли» москвофільські підручники, батьки вимагають для своїх дітей українських книжок із фонетичним правописом, «в іншім разі не пускають дітей до школи», бо «пани обманули їх і обманом хотіли запровадити москальські книжки»; батьки також домагалися повторного голосування [32, с. 59].

Вимоги щодо української мови містили й опубліковані в часописі документи, зокрема резолюція Другого з’їзду української народовецької молоді Підкарпаття [33]. Учасники з’їзду висунули низку вимог: запровадити українську мову як урядову в усіх установах краю та забезпечити її обов’язкове використання в офіційних друках і публічних написах; перевести всі школи з московською мовою навчання на українську, а також запровадити у всіх закладах український фонетичний правопис; усунути зі шкільного апарату «московських емігрантів» і місцевих москвофілів. Окремо в резолюції зафіксовано протест проти політики чехізації, вимогу щодо ліквідації чеських шкіл, засудження впровадження в українських школах неапробованих російських підручників [33, с. 109].

Висновки. На основі проведеного аналізу публікацій часопису «Пробоєм» можна дійти висновку, що видання приділяло значну увагу висвітленню проблем функціонування української мови в освітній системі Підкарпатської Русі 30-х рр. XX ст. Автори журналу розглядали мовні питання як невід’ємну частину ширшої національної боротьби за ідентичність і самозбереження українського народу. Зокрема, автори акцентували на таких аспектах: недостатній розвиток українських освітніх закладів через адміністративний тиск влади; проникнення неукраїнських елементів у школи; вплив москвофільства на вчителів і на підручники; мовний хаос серед педагогів, зокрема й проблеми з культурою мовлення; боротьба навколо правопису (критика «панькевичівки» як інструменту чехізації) та недієвість професійних об’єднань; маніпуляції під час «язикового плебісциту», який трактували як спробу посилити розкол і відтермінувати автономію краю.

Часопис не обмежувався констатацією проблем, а активно пропагував протидію: просвітницьку роботу серед населення, вимоги до влади щодо запровадження фонетичного правопису, переведення шкіл на українську мову навчання й усунення москвофільських впливів. Публікації журналу «Пробоєм» відображають самоорганізацію суспільства (від батьківських протестів і шкільних страйків до масових маніфестацій), що, зрештою, також сприяло формуванню національної свідомості. Тож аналіз підтверджує, що часопис «Пробоєм» був не тільки дзеркалом мовних конфліктів, а й організатором опору, сприяв формуванню української ідентичності на Закарпатті.

Література:

1. Крайнянський І. Інтеліґенція і народ. *Пробоєм*. 1934. № 6. С. 76–78.
2. Черченко Ю. А. «Пробоєм». *Енциклопедія історії України: у 10 т.* Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 17.
3. Ребрик Н. Й. Поетична творчість Зореслава на сторінках часопису «Пробоєм». *Науковий вісник Закарпатського художнього інституту*. 2012. № 2. С. 152–167.
4. Ребрик Н. Й. Державотворчий змаг часопису «Пробоєм» (1933–1944). *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 71–80.

5. Роль Л. В. Художні засоби формування національної ідентичності на сторінках журналу «Пробоєм» (художні аспекти). *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство*. Миколаїв, 2012. Т. 200, вип. 188. С. 87–90.
6. Роль Л. В. Актуалізація української націоналістичної думки на сторінках журналу «Пробоєм». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2 (2). С. 203–214.
7. Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоєм» (1934–1943) / упоряд., передм. та прим. Л. Белея. Ужгород: Ґражда, 2009. 232 с.
8. Панько С. С. Карпатська Україна на сторінках часопису «Пробоєм» (1933-1944). *Свобода*. 2009. 10 квітня (№ 15). С. 5, 17.
9. Куцов К. О. *Громадська діяльність карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній Чехословаччині (1920–1939 рр.)* : дис. ... д-ра філософії: 032 Історія та археологія. Ужгород, 2021. 321 с.
10. Куцов К. О. Федір Гайович. *Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2019 рік*: реком. бібліогр. посіб. / уклад.: Н. М. Куцова, М. Б. Бадида ; вип. ред. І. В. Когутич; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород: TIMPANI, 2018. С. 68–74.
11. Шаркань В. В. Критика мовної політики Чехословаччини щодо Підкарпатської Русі в часописі «Пробоєм» (1933–1939). *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 3 (17) (у друці).
12. Рушниця П. Наше шкільництво. *Пробоєм*. 1937. № 8–10. С. 123–124.
13. Сивоус А. Наша інертність. *Пробоєм*. 1937. № 6. С. 86–89.
14. Дуфинець І. Горожанські школи на Підкарпатті. *Пробоєм*. 1935. № 3–4. С. 38–40.
15. Учитель. Педагогічні кружки. *Пробоєм*. 1936. № 1. С. 11.
16. Педагог. Педагогічні кружки. *Пробоєм*. 1936. № 2. С. 27.
17. Педагогічні кружки. Пробоєвик з Турянщини. *Пробоєм*. 1936. № 4–5. С. 56–57.
18. З життя наших середніх шкіл. *Пробоєм*. 1938. № 7–8. С. 92–94.
19. Ю. Ш. На передодні учительського конгресу. *Пробоєм*. 1937. С. 10–12.
20. М. Н. VII. Конгрес «Учительської Громади». *Пробоєм*. 1937. № 2. С. 22–23.
21. «Не»-вчитель. Інспектор справедливий чоловік. *Пробоєм*. 1937. № 2. С. 24–25.
22. Проти незаконности! *Пробоєм*. 1937. № 7. С. 106.
23. Галай Д. Ще один клин до розколення. *Пробоєм*. 1936. № 8–10. С. 82–83.
24. Дальший скандал. *Пробоєм*. 1937. № 7. С. 109.
25. О-о. Fr. Trávniček і викрутаси. *Пробоєм*. 1938. № 5. С. 61.
26. Нова Кумедія. *Пробоєм*. 1937. № 8–10. С. 126.
27. Гайович Ф. Що ховається за «язиковим плебісцитом»? *Пробоєм*. 1937. № 11–12. С. 131.
28. Бора А. Більш холодної води.... *Пробоєм*. 1937. № 11–12. С. 132–133.
29. Чопик І. Останні викрики «русскости». *Пробоєм*. 1937. № 11–12. С. 134.
30. Луцак С. Українство в наступі! *Пробоєм*. 1937. № 11–12. С. 133–134.
31. Кацапи брешуть. *Пробоєм*. 1938. № 2–3. С. 27.
32. Селянин. Шкільні страйки. *Пробоєм*. 1938. № 5. С. 59.
33. Росоха С. Другий з'їзд української народовецької молоді Підкарпаття. *Пробоєм*. 1934. № 8–10. С. 106–110.

Sharkan V. The issue of Ukrainian-language education in Trascarpathia in publications of the magazine «Proboyem»

Summary. The article analyses the coverage in the magazine "Proboyem" of issues related to the functioning of the Ukrainian language in the education system of Subcarpathian Rus in the 1930s. It is noted that education was considered in the journal as one of the key areas of linguistic confrontation between representatives of different movements. The authors wrote about the administrative measures taken by the Czechoslovak authorities to restrict the development of the Ukrainian language in schools and to fill educational institutions with Czech specialists. Muscovitism was also considered a factor hindering the establishment of the Ukrainian language in the region's education system. The journal also discussed issues such as linguistic chaos in the educational environment, insufficient language competence among teachers, and the ineffectiveness of professional associations. The magazine focused on the following aspects of the language issue: opposition to the official "Pankievych system", which was perceived as a means of Czechisation and isolation of the region; advocacy of phonetic spelling; criticism of the ministry's approval of Muscovite textbooks, which exacerbated divisions and delayed autonomy; campaigns around the "language plebiscite". The authors of the publications revealed the mechanisms of manipulation during the "language plebiscite", in particular the substitution of concepts in Muscovites' agitation and the falsification of results in their press, and also highlighted the people's demands for a repeat voting.

The study demonstrates that the "Proboyem" magazine did not limit itself to describing conflicts, but also attempted to contribute to their solution through calls for educational activities and support for forms of community self-organisation, ranging from parental protests and school strikes to demonstrations. At the same time, the magazine served as a platform for formulating political demands, particularly in the resolutions of youth congresses. The analysis confirms that the publication's authors viewed the language issue in the context of a broader national struggle. Thus, Proboyem contributed to the formation and support of Ukrainian identity in the region.

Key words: Ukrainian language, Proboyem magazine, spelling, language plebiscite, Muscovitism, national identity.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.112.2'367.335'06:81'42:82-92
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.24

Яценко П. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури
факультету іноземної філології
Запорізького національного університету
https://orcid.org/0000-0003-1489-0107

КОМУНІКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. У статті досліджено комунікативну організацію складносурядного речення сучасної німецької мови на матеріалі публіцистичного дискурсу, розглянуто важливі терміни прагматики – «висловлення», «мовленнєвий акт», «актуальне членування», «іллокуція» тощо.

Складносурядне речення представляє собою холонім, що складається з двох чи більше головних клауз, сполучених координативно. Таке реченнєве утворення має комплексну структуру, котра на комунікативному рівні реалізується у вигляді композитних чи комплексних мовленнєвих актів. Традиційно у макроакті поєднуються кілька мовленнєвих актів з однаковою іллокуцією (переважно, констативи чи квеситиви). Сполучення мовленнєвих актів з різною іллокутивною специфікою типово для публіцистичного дискурсу сучасної німецької мови, але використовується мовцями значно рідше класичної комбінації.

Специфічним для складносурядного речення мас-медіа стала парцеляція, що призводить до відокремлення від основної частини висловлювання однієї чи кількох клауз або частини клаузи. Утворені кілька висловлень, зазвичай, відрізняються від об'єднаного висловлення більшою експресивністю, вони також розставляють акценти на певних кластерах інформації у контексті.

Інтертекстуальність є однією з важливих характеристик складносурядних речень публіцистичного дискурсу. Вона проявляється при введені парантези чи апозиції до базової структури складносурядного речення. Додані прошарки інформації уточнюють базовий рівень висловлювання, включаючи певні зауваження чи корективи автора.

Кластери інформації подаються у складносурядному реченні за допомогою різних тематичних прогресій. Серед існуючих типів прогресій (лінійна прогресія, прогресія з пропущеною темою, прогресія з гіпертемою та гіперремою) у публіцистичному дискурсі превалює останній тип прогресії, що пояснюється специфікою преси – показати ситуацію з різних сторін. Другою за поширеністю виявилася прогресія з пропущеною темою, що уможливлює щільну презентацію фактів. Менш уживаними виявилися лінійна прогресія та комбінація тематичних прогресій.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, складне речення, складносурядне речення, біном, поліном, мовленнєвий акт, парцеляція, парантеза, тематична прогресія.

Постановка проблеми. XXI століття – це час активного руху, швидкісних змін та комплексних процесів. Мовець сьогодення – досвідчена та освічена людина, мовлення якої є непростим і проходить кілька етапів ускладнення та спрощення. Реченнєвий конструкт, утворений у результаті таких процесів, зазвичай є складним та, часто, доволі експресивним.

Стягування кількох кластерів інформації на номінативному рівні призводить до виникнення сполуки, котру традиційно називають «складним реченням» [1, с. 72; 2, с. 398]. Координативне сполучення клауз призводить до утворення складносурядного речення (далі - ССР) або «паратаксиса» [3, с. 5; 4, с. 105], базовою моделлю якого є біном, отже поєднання двох головних клауз. Під поняттям «клауза» у вузькому смислі розуміється найменша базова одиниця складного речення з предикативною вершиною. При сполученні трьох і більше клауз виникає складносурядний поліном. Ієрархічні відношення виникають у цьому виді речення тільки через його ускладнення інфінітивними чи партиципними зворотами. На відміну від базових складносурядних речень у художньому, науковому дискурсах тощо, комунікативна організація складносурядних біномів та поліномів у мас-медіа лишалися без належної уваги науковців минулих століть.

Складні номінативно, біноми та поліноми з координативним зв'язком мають ускладнену структуру висловлення на комунікативному рівні. Враховуючи дослідження актомовленнєвої специфіки та актуального членування висловлення в цілому, котрі здійснювалися науковцями минулого століття ([5; 6, с. 260; 7, с. 433]), все ж слід звернути увагу на комунікативну організацію складносурядного речення публіцистичного (або медійного) дискурсу, яке на сьогодні не ставало предметом окремих наукових студій.

Важливою характеристикою реченнєвих утворень у публіцистичному дискурсі є, з одного боку, деталізація та глибокий аналіз інформації перш ніж вона буде упакована у речення. У такому тексті додавання кластерів інформації відбувається виключно з певних вагомих причин, кожна деталь впливає на загальне розуміння ситуації, уточнення є вагомими та необхідними. З іншого боку, певні реченнєві утворення можуть бути доволі експресивними та передавати емоції чи настрої мовця, що часто привертає додаткову увагу до повідомлення. Порівняно із особливостями наукового спілкування ССР у мас-медіа все ж лишаються більш простими, адже публіцистичний стиль

орієнтується здебільшого на середньостатистичного читача. Саме це нестандартне поєднання деталізації та експресивності у ССР та відсутність детального опису його особливостей у комунікативному аспекті викликали зацікавленість авторки статті і допомогли зробити новий крок до вдосконалення знань щодо вживання ССР у публіцистичному дискурсі.

Актуальність роботи полягає у необхідності детального вивчення складносурядного речення в цілому, та у публіцистичному дискурсі зокрема, адже у працях попередників не містилося вичерпного аналізу цього типу речення.

Метою цього дослідження є вивчення комунікативної організації ССР сучасної німецької мови. Основними **завданнями** дослідження стали:

- виявити та проаналізувати іллокутивну специфіку ССР;
- з'ясувати особливості актуального членування ССР.

Об'єктом цього дослідження виступає ***складносурядне речення*** (ССР) – різновид складного речення, мінімальна модель якого утворюється сполученням двох головних клауз, поєднаних між собою сурядним зв'язком. **Предмет дослідження** – комунікативна організація складносурядного речення сучасної німецької мови на матеріалі публіцистичного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували 300 ССР, відібрані зі статей публіцистичного дискурсу, що висвітлювали різноманітні проблеми у часописі «Der Spiegel» 2014-2025 рр. ССР були відібрані шляхом суцільної вибірки без будь-яких обмежень. Матеріал було проаналізовано у комунікативному аспекті (встановлено іллокутивну специфіку висловлення та актуальне членування).

Виклад основного матеріалу дослідження. У студіях, присвячених складним реченням як одиницям мови і мовлення, особлива увага приділяється цілої низки ключових понять лінгвістики, серед яких – розмежування «речення» та «висловлення», поняття «мовленнєвий акт», «іллокуція», «актуальне членування речення» тощо. Задля кращого розуміння особливостей об'єкта дослідження, слід розібратися в них також.

Традиційно для лінгвістики XIX-XX ст. було вживання поняття «речення» при описі явищ мови і мовлення. На сьогоднішній момент науковці майже одноголосно дотримуються розмежування сфер ужитку цих понять, де терміном «речення» користуються при описі предикативних утворень на номінативному рівні, а термін «висловлення» вживається при аналізі цих конструктів на комунікативному рівні [5, с. 120; 8, с. 321; 9, с. 357; 10, с. 218; 11, с. 2 т.і.], чого дотримуються також і в цій роботі.

Майже одноголосно лінгвістами сучасності підтримується підхід до висловлення як до "актуалізованого" речення [9, с. 633] з певною тема-рематичною структурою. Реалізоване у певній мовленнєвій ситуації, висловлення може мати усну чи письмову форму. Під час продукування висловлення виникає мовленнєвий акт (далі МА). Підтримуючи думку Дж. Остіна та інших провідних науковців [6, с. 260; 7, с. 433], кожен МА має локуцію (фонетично і граматично правильне висловлення), іллокуцію (мету висловлення) та перлокуцію (вплив ілокуції на реципієнта) [7, с. 433].

При дослідженні мовленнєвих актів виділяються прості (мікро-МА) та складні види (макро-МА). Так, простий МА містить одну ілокуцію, а макро-МА можуть містити кілька як однакових, так і різно спрямованих ілокутивних актів. Дослідження сучасників свідчать про різні підходи щодо вивчення ілокутивного спрямування МА. Традиційним у XX ст. було виділення розповідних, питальних, спонукальних та бажальних речень, також виділялися вигуки. А. П. Загнітко виявив групу квазі-речень, де розрізняв вигукові, вокативні та метакомунікативні [9, с. 445]. За таксономією К. П. Шнайдера слід виділяти директив, комісив, експресив та асертив [12, с. 870]. У цій статті дотримуємося універсальної класифікації (констатив, квеситив, директив, комісив).

Структурно складні МА традиційно розподіляються на складені, композитні та комплексні МА [3, с. 87-89]. До стуктури складених МА входять кілька простих МА, котрі сполучаються на основі перлокутивних відношень між їхніми конституентами. У таких МА перлокутивна мета першого конституента уможливлює існування другого, у такому випадку перший МА зазвичай є вигуком, звертанням, прощанням тощо. При утворенні композитних МА сполучаються два чи більше простих МА, поєднаних координативно. Це сполучення часто має спільну інтенцію, а його частини є рівноправними компонентами макро-МА. У комплексному МА сполучаються два іллокутивно різні МА, де один виступає головним, а інший – підпорядковуються йому [3, с. 90]. Один з пари МА виконує функцію ініціатора або відповіді на запит [3, с. 90]. У такому сполученні встановлюються ієрархічні відношення між мікро-МА.

Будучи продуктом мовлення, висловлення не існує поза контекстом, а є його невідємною ланкою. На цій підставі кожне висловлення містить частину вже актуалізованої, згаданої інформації (тему) та вводить щось нове (рему). В утвореній комбінації тем і рем проявляється актуальне членування речення, чиє дослідження було розпочате ще А. Вейлем, Г. Паулем [13, с. 11]. Структурування висловлення у вказаному аспекті сприяє поступовій подачі кластерів інформації підчас мовлення.

Усі вище зазначені зауваження та тлумачення термінів говорять про складність обраної теми та необхідність подальших досліджень у цій сфері. Обраний об'єкт вивчення – ССР у публіцистичному дискурсі – представляє собою реченнєвий конструкт, що потребує подальшого аналізу у різних контекстах.

Традиційно ССР на номінативному рівні представляє собою сполучення двох або більше простих клауз (див. Табл. 1):

На комунікативному рівні така структура реалізується як композитний чи комплексний мовленнєвий акт (див. Табл. 2). Утворення складених МА з ієрархічними відношеннями у ньому є не типовим для ССР.

Переважна більшість ССР на комунікативному рівні представляє собою композитний макро-МА, де сполучаються мікро-МА зі схожою ілокуцією (див. Табл. 3):

Макро-МА, що утворюються констативами (1), домінує над іншими можливими комбінаціями, другими за поширеністю є сполучення квеситивів (2), інші комбінації односпрямованих МА у нашій вибірці не виявлені: (1) *Diese werden vom regionalen Energieversorger bezahlt und die Kosten dafür wohl auf dessen Kunden umgelegt.*[Spiegel 37, 2025, S. 12]; (2) *Warum wollen Sie dann mit dem alten Management weitermachen und vertrauen nicht einem externen Verwalter?* [Spiegel, 17, 2014, S. 58]. Так, у (1) містяться два констативи, де другий спрямований на детальніше розкриття ситуації. ССР (2) утворене двома спо-

Таблиця 1

Кількість головних речень у складносурядному реченні

Кількість головних	2	3	4	5	6	Разом
	232	56	10	-	2	300
Процентне співвідношення	77,3%	18,7%	3,3%	0%	0,7%	100%

Таблиця 2

Ілокутивна організація складносурядних речень

Вид МА	Кількість ССР	Процентне співвідношення
Композитні МА	377	98,2%
Комплексні МА	7	1,8%
Складені МА	0	0%
Разом	384	100%

Таблиця 3

Ілокутивна організація ССР як композитного МА

МА1 ↔ МА2	Кількість ССР	Процентне співвідношення
Конст1 ↔ Конст 2	366	97%
Квесит 1 ↔ Квесит 2	11	3%
Дир 1 ↔ Дир 2	0	0%
Коміс 1 ↔ Коміс 2	0	0%
Разом	377	100%

лученими квеситивами, де другий допомагає краще розкрити запит мовця, уточнюючи та поглиблюючи його.

Значно менше проаналізованих ССР є комплексними МА (див. Табл. 4):

Сполучення мовленнєвих актів з різним ілокутивним спрямуванням вживається рідко (див. Табл. 4). Поєднуватися можуть констатив та квеситив (3, 4), директив та комісив (5) тощо. Усі зазначені сполучення є можливими через специфіку публіцистичного дискурсу – поєднувати фактичне викладення матеріалу із його обговоренням, коментувати певні висловлення із залученням питань, часто, риторичних тощо: (3) *„Der stellvertretende pridnjestrowische Außenminister könnte eventuell nächste Woche … Aber haben Sie überhaupt eine Akkreditierung?“* [Spiegel, 17, 2014, S. 54]; (4) *Wirtschaftlich mag ein solches Verhalten sinnvoll sein, politisch und ethisch ist es oft grenzwertig. Aber wer setzt die Grenzen?* [Spiegel, 17, 2014, S. 72]; (5) *„Kommt rein, ich zeige euch was Besonderes.“* [Spiegel, 17, 2014, S. 55]. Так, у (3) сполучення ілокутивно різних МА призвело до парцелювання квеситиву. Утворення двох висловлень таким чином звертає ще більше уваги реципієнта на другий, парцельований, елемент. Питання набуває характеристики риторичного. Так само утворюється і поліномне ССР, якщо до комплексу констативів додається квеситив (4). У ССР (5) мовець пропонує реципієнтам приєднатися до нього, що виражено директивом, у другому мікро-МА він вказує на свій намір у подальшому – показати щось особливе, тим самим обіцяючи їм нові враження.

Ілокутивно складні ССР здійснюють комплексний вплив на реципієнтів. Перлокутивний ефект у таких МА є різним. Так, у випадку (3-4) низка фактів, перелічених у першій частині, розкриває ситуацію з різних боків та фіксує увагу реципієнта на центральній ознаці (у (4) – *grenzwertig*), що призводить до виникнення риторичного питання – адже невідомо, хто ці межі встановлює. Це примушує реципієнта більш глибоко замислюватися над прочитаним у першій частині та краще аналізу-

Таблиця 4

Ілокутивна організація ССР як комплексного МА

МА1 \ МА2	КОНСТ	КВЕСИТ	ДИР	КОМІС	Разом
КОНСТ	↔	↔	↔	↔	5 (71,4%)
	0(0%)	4 (1,2%)	0 (0%)	1 (0,3%)	
КВЕСИТ	↔	↔	↔	↔	0(0%)
	0 (0%)	0(0%)	0 (0%)	0 (0%)	
ДИР	↔	↔	↔	↔	2 (28,6%)
	0 (0%)	1 (0,3%)	0 (0%)	1 (0,3%)	
КОМІС	↔	↔	↔	↔	0 (0%)
	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	
Разом	0 (0%)	5 (71,4%)	0 (0%)	2 (28,6%)	7 (100%)

вати наслідки. Риторичне питання не передбачає відповіді на нього, але чітко спрямовує увагу реципієнта, фокусуючи його на головному.

Перлокутивний ефект ССР (5) є дещо іншим. Спонукання реципієнтів до певних дій, а саме, приєднатися до мовця у приміщенні, сполучається із поясненням того, що їх очікує. Таким чином пом'ягшується сила директиву, він стає запрошенням до дій (ініціюючий МА) заради отримання певної бажаної інформації. Така стратегія маніпулювання реципієнтами призводить до очікуванного ефекту частіше, адже вона більше схожа на дружнє спілкування в інтересах другої сторони.

У комунікативному аспекті ССР мають низку особливостей, що також характеризують їх як складних утворенн на цьому рівні. Найпоширенішим з таких процесів виявилася парцеляція – порушення зовнішньої форми висловлення при внутрішній його єдності. У проаналізованій вибірці 27,7% усіх ССР парцелюється одна ціла клауза (3), комплекс з клауз (6) чи відсікаються окремо кілька клауз (7): (6) *Nicht alles ist schlecht in Afghanistan, so das Mantra. Doch die Sicherheit bröckelt gerade im Norden, das müssen sogar Regierungsberichte einräumen*. [Spiegel, 17, 2014, S. 26]; (7) *Im Osten ist neben der Oligarchenherrschaft das organisierte Verbrechen stark. Aber natürlich gibt es auch berechtigte Klagen aufrechter Bürger. Und daran sind Fehler der jetzigen Regierung schuld.* [Spiegel, 17, 2014, S. 80]. Утворені кілька висловлень все ж тяжіють один до одного і разом розкривають єдину макро-ситуацію. Іншим зафіксованим способом спрощення реченнєвого утворення виявилася еліпсація, де скорочується підмет (2) чи частина присудка (1).

Ще однією особливістю ССР у публіцистичному дискурсі стала його інтертекстуальність, що уможливлюється додаванням другорядного прошарку інформації у вигляді парентези (вставних конструкцій) (8) та апозицій (9): (8) *Er ist mein Vater, und ich bin sein Sohn – mit durchaus ambivalenten Erinnerungen an unsere Beziehung.* [Spiegel, 17, 2014, S.10]; (9) I*ch habe in Rom gelebt, Welthauptstadt der Katholiken, von meiner Terrasse aus sah man den Petersdom.*[Spiegel, 17, 2014, S. 57]. Номінативно прості, виражені, переважно, словосполученнями (8), парентези та апозиції у ССР представляють собою констативи, що уточнюють основний комунікативний прошарок, додаючи інформативні (9) або емоційні (8) ремарки автора.

ССР, як складні реченнєві утворення, подають інформацію у вигляді різних тематичних прогресій (див. Табл. 5).

Переважна більшість ССР у проаналізованій вибірці побудована за тематичною прогресією з гіпертемою та гіперремою (10) та прогресією з пропущеною темою (11): (10) *Götter^{T-1} haben keine Nachfolger^{R-1}. Und Macron^{T-2}, der Jupiter der französischen Politik, dachte gar nicht daran, sich einer Parteistruktur zu fügen^{R-2}.* [Spiegel 37, 2025, S. 6]; (11) *Bei diesem^{T-1} wurden die beiden jüngsten Block-Kinder entführt^{R-1}, nach Deutschland gebracht^{R-2} und ihrer Mutter übergeben^{R-3}*. [Spiegel 37, 2025, S. 17]. Так, у (10) наведено класичний приклад тематичної прогресії з гіпертемою та гіперремою, обидві частини ССР демонструють різні сторони макро-ситуації, завдяки чому виникає порівняння, що призводить до іронічного підтексту. Презентація різних аспектів певної ситуації є дуже типовим для ССР, яке, завдяки своєї складної внутрішньої структури, уможливлює детальну передачу аспектів питання, що висвітлюється. У ССР (11) вживається інший принцип побудови речення у мас-медіа, а саме ущільнення структури, де, завдяки вилученню теми, події у ситуації нанизуються одна на одну та чітко передають загальну картину події. Інколи у реченнях з такою прогресією тема може повторюватися у кожній частині, що сприяє утворенню акцента на певному кластері відомої інформації. Обидві техніки представлення макро-ситуації превалюють над іншими видами прогресій.

Третій тип прогресії - лінійна тематична прогресія (12) – також вживається у цьому дискурсі: (12) *Zu diesem symbolischen Abrüstungseinsatz^{T-1} gehört ja parallel eine massive Militarisierung der Außenpolitik^{R-1}. Und das$^{T-2\ (R-1)}$ ist für uns eben das falsche Symbol^{R-2}.* [Spiegel, 17, 2014, S. 22]. Хоча цей вид актуального членування речення є дуже простим для використання, однак вживається значно менше, порівняно із іншими видами тематичної прогресії. Така ситуація пояснюється превалюючим нашаруванням нової інформації завдяки іншим типам прогресії, що у мас-медіа відіграє важливу роль. Інформація у реченні з лінійною прогресією подається як ланцюг подій, що є більше типовим для художнього дискурсу.

Найменшу групу ССР утворюють речення з комбінаціями тематичних прогресій (13-15): (13) *In einem New Yorker Krebsforschungszentrum^{T-1} werden bereits Computer als Diagnose-Tools eingesetzt^{R-1}, sie$^{T-2\ (R-1)}$ erstellen anhand von Datenvergleichen den bestmöglichen Behandlungsplan^{R-2} – und erzielen erstaunliche Trefferquoten^{R-3}.* [Spiegel, 17, 2014, S. 74]; (14) *Es gibt^{T-1} keine genauen Statistiken^{R-1}, wir^{T-2} reden von ungefähr zwei Millionen Flüchtlingen im Land^{R-2}, das$^{T3\ (R-2)}$ dürfte die zuverlässigste Schätzung sein^{R-3}.* [Spiegel, 17, 2014, S. 76]; (15) *Niemand^{T-1} hat sie dazu gezwungen^{R-1}, den Gulag^{T-2} gibt es nicht mehr^{R-2}, niemand^{T-1} stand mit einer Waffe hinter dem Rücken dieser Menschen^{R-3} und hat gesagt^{R-4}: „Ihr müsst das unterschreiben."* [Spiegel, 17, 2014, S. 82]. Так у (13) перша частина подається як лінійна прогресія, друга частина додається у вигляді прогресії з пропущеною темою, що сприяє ущільненню доволі великого висловлення. У (14) перший блок подано як прогресія з гіпертемою та гіперремою, у другій частині висловлення інформація додається у вигляді лінійної прогресії. Приклад (15) містить висловлення, побудоване за прогресією з гіпертемою та гіперремою, а друга частина додана за прогресією з пропущеною темою. Усі три типи прогресії можуть комбінуватися між собою. Подання інформації залежить від інтенції мовця.

Таблиця 5

Актуальне членування ССР у публіцистичному дискурсі

Тип прогресії	Прогресія з гіпертемою та гіперремою	Прогресія з пропущеною темою	Лінійна прогресія	Комбінація прогресій	Разом
Кількість ССР	117	101	51	31	300
Процентне співвідношення	39%	33,7%	17%	10,3%	100%

Висновки. У результаті проведеної наукової розвідки було встановлено, що ССР як на номінативному, так і на комунікативному рівнях є складним реченнєвим утворенням. Номінативно непростий конструкт може мати базову модель (біном) або похідну (поліном). Холонім утворюється шляхом сполучення кількох клауз, кожна з яких доєднується координативно.

Складність ССР проявляється і на комунікативному рівні, де кілька мікро-МА сполучаються у макро-МА. Такі поєднання можуть бути представлені у вигляді композитного чи комплексного МА. Переважна більшість ССР є композитними МА, де кілька мікро-МА мають однакове ілокутивне спрямування. Домінуючим є сполучення констативів, менш поширені квеситиви. У разі утворення комплексного МА один є ініціюючим, другий додається із іншою ілокуцією, напр., констатив та квеситив, директив та комісив тощо.

Типовим для ССР публіцистичного дискурсу є також парцелювання окремої клаузи чи низки клауз. Іншим поширеним процесом є еліпсація. Ускладнення ССР відбувається при додаванні клауз до базового біному, а також при утворенні другорядного прошарку інформації при парантезі та апозиції.

Вже у першому наближенні до об'єкта аналізу стає очевидним, що дослідження особливостей складного речення, зокрема складносурядного речення, у публіцистичному дискурсі є актуальним питанням сучасної лінгвістики, а наведені міркування можуть дати поштовх до нових розвідок у ***перспективі***, де особливої вагомості набуває аналіз складносурядного речення у художньому, офіційно-діловому дискурсі, а також порівняльний аналіз складносурядного речення німецької мови у вказаних дискурсах.

Література:

1. Вихованець І. Р. Типи синтаксичних одиниць. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. К., 2002. № 6. Кн. 1. С. 70-76.
2. Hentschel E., Weydt H. Handbuch der deutschen Grammatik. [5., überarb. und aktualisierte Auflage]. Berlin : Walter de Gruyter, 2021. 505 S.
3. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : Запоріз. держ. ун-т, 2002. 292 с.
4. Pittner K., Berman J. Deutsche Syntax. Ein Arbeitsbuch. [7., überarb. und erweiterte Auflage]. Tübingen : Narr Francke Attempto, 2021. 225 S.
5. Austin J. L. Performative Utterances. The Philosophy of Language.N.Y., Oxford, 1996. P. 120-129.
6. Eichler W. Deutsche Grammatik. Athenäum : BELTZ, 1994. 313 S.
7. Weiyun He A. Discourse Analysis. *The Handbook of Linguistics* [ed. by M. Aronoff, J. Rees-Miller]. Oxford : Blackwell publishing, 2004. P. 428-445.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник]. К. : Видавничий центр "Академія", 2004. 344 с.
9. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія. Донецьк : ТОВ "ВКФ"БАО"", 2011. 992 с.
10. Sprachwissenschaft: Grammatik, Interaktion, Kognition. [Hrsg. P. Auer]. Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler, 2013. 465 S.
11. Grammatik der deutschen Sprache [in 3 Bd.]. [Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. u.a.]. B., N. Y.: Walter de Gruyter, 1997. 2569. Bd. 3. 1997.S. 1683-2569.
12. Schneider K. P. Pragmatics. *Encyclopedia of Linguistics* [ed. Ph. Strazny] : [in 2 vol.]. N.Y., Oxon : Fitzroy Dearborn, 2005. Vol. 2. P. 869-872.
13. Paul H. Deutsche Grammatik. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1919. Bd. 3, Teil 4 : Syntax (erste Hälfte). 1919. 456 S.

Перелік ілюстративних джерел

1. Der Spiegel. Berlin: Spiegel, 2014. Vol. 17. 142 S.
2. Der Spiegel. Berlin: Spiegel, 2025. Vol. 37. 122 S.

Yatsenko P. Communicative organisation of compound sentence in the modern German language (based on media discourse)

Summary. This article offers a communicative study of the compound sentence in the modern German language based on media discourse. Important terms of pragmatics, such as "utterance", "speech act", "thematic progression", "illocution" and others are discussed here too.

The compound sentence is a sentence, which consists of two or more main clauses, which are connected to each other coordinatively. Such a sentence has a complex structure, which appears on the communicative level as a composite or complex speech act. Traditionally, several speech acts with the same illocution are connected in one macro-act (mostly, constatives or quesitives). The combinations of speech acts with different illocutions is typical for the media discourse of the modern German language, but it is used less often than the classical combination.

Parcellation is a special feature of compound sentences in the media discours, that result of what is that one or several clauses are separated from the main part of the sentence. Several utterances, which appear in a such way, differ from the whole utterance because of its expressiveness, they make accents on some parts of the information in the context.

Intertextuality is one of the important features of compound sentences in the media discourse. It appears, when parenthesis or apposition is taken into the basic structure of the compound sentence. Added layers of information clarify the basic level of the utterance, including some remarks or corrections of the author.

Clasters of information are added in the compound sentences due to different thematic progressions. Among existed types of progressions (linear progression, progression with missed rheme, extended progression with hyper-theme and -rheme) the dominating type in the media discourse is the last one, what can be explained by the specific of media – to show the situation from different sides. The second popular progression is the progression with missed rheme that allows dense presentation of facts. Linear progression and combinations of progressions are less used in media discourse.

Key words: media discourse, complex clause, compound sentence, binome, polynome, speech act, parcellation, parenthesis, thematic progression.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.0953: 02
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.25

Абабіна Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
https://orcid.org/0000-0003-2019-5127

РОМАНТИЧНЕ ПЕРЕОРІЄНТУВАННЯ Е.Т.А. ГОФМАНА У КОНТЕКСТІ НЕКЛАСИЧНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена творчості німецького романтика Ернста Теодора Амадея Гофмана, яка розглядається у контексті синергетичної формули «біфуркація – флуктуація – атракція», що демонструє рух від хаосу до порядку. Кризова епоха кінця XVIII – початку XIX століть, переповнена протиріччями, була наповнена передчуттям катастрофи, що породжувало трагічне світовідчуття. На тлі руйнування класицизму як упорядкованої системи, тотальної кризи віри в попередні ціннісні орієнтири, протиріччя відбувалися насамперед у внутрішньому світі письменника, душа якого була наділена глибокою чуттєвістю, емоціями, інтуїцією та уявою, – якостями, що допомагали пізнавати нестійкий світ, що стрімко змінювався.

У процесі дослідження виявлено, що Гофману притаманний такий тип самоорганізації, при якому підсистеми поряд з використанням набутого досвіду активно накопичують нову інформацію, націлену на самовдосконалення. При цьому автор враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори. Це один з найважчих шляхів еволюції, який супроводжується численними біфуркаціями – точками, в яких він опинявся і змушений був постійно обирати новий вектор свого шляху. Часом такі вибори кардинально змінювали долю письменника.

Синергетичний дискурс дозволяє виявити глибинні закономірності та рушійні сили унікального художнього світу Гофмана, який є самоорганізуючою системою, що постійно шукає рівновагу між протилежностями, занурюючи читача у вир несподіваних подій та глибоких роздумів. Виявлені біфуркації, флуктуації й атракції у сукупності свідчать про порядок і хаос у системі автора, про співіснування раціонального і ірраціонального, у результаті чого народжувалися глибокі філософські ідеї та незабутні художні образи. Система художника ускладнена тим, що постійні флуктуації приводили його до чергових біфуркацій, проте він завжди повертався до своїх головних атракторів – мистецтва, фантазії та прагнення до свободи духу, що і визначило його унікальну спадщину.

Таким чином, художня система великого митця, нелінійна і відкрита перед можливістю самовдосконалення, показує, що навіть у стані сильної нерівноваги вона була здатна еволюціонувати.

Ключові слова: Е.Т.А. Гофман, самоорганізація, біфуркація, флуктуація, атракція, система, романтизм.

Постановка проблеми. Формування художніх систем у період кризи і хаосу, яким був період становлення і розвитку Романтизму, зазвичай робить митців загострено сприйнятливими по відношенню до оточуючого світу і відображає його нелінійність і розбалансованість. Особливо яскраво це проявляється у часи переходу від однієї культурної епохи до іншої, коли з'являється варіативність можливостей у вигляді хаотичних сплетінь, поєднань, що згодом визначають певну стійкість тієї чи іншої культури. Це період так званої розгубленості, експериментування новими формами, які демонструють факт використання та переосмислення мотивів і стилів попередників. Тобто це процес дисипації, коли художник спрямовує свої зусилля на те, щоб адаптуватися до нового світу – середовища, яке невпинно змінюється. У таких умовах досить часто він стає жертвою соціального відчуження, опиняється перед вибором (у точці біфуркації), який може змінити все його подальше життя. Щоб його система еволюціонувала, йому необхідно розподілити свою енергію з упорядкованого процесу у невпорядкований, породжений хаосом, щоб переналаштуватися на створення нового себе. Безперечно, шлях дисипації у кожного свій, проте від уміння своєчасно розпізнати і стабілізувати оточуючий хаос залежить ступінь досягнення атрактора.

Моделлю руху від хаосу до порядку виглядає життя і творчість романтика Ернста Теодора Амадея Гофмана (1776–1822). Художня система великого митця, нелінійна і відкрита перед можливістю самовдосконалення, показує, що навіть у стані сильної нерівноваги вона була здатна еволюціонувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя і творчість Гофмана досліджували багато науковців: Я. Ружевич [1], А. Куліченко і О. Хабарова [2], Т. Руденко [3], Г. Осіпчук [4] та ін. Проте у своїх роботах вони звертали увагу на художній світ, ідіостиль автора, часопростір та специфіку романтичного гротеску його творів. Ми пропонуємо новий погляд на вивчення творчості письменника, – з точки зору синергетичного дискурсу, що дозволяє виявити глибинні закономірності та рушійні сили його унікального художнього світу.

Мета статті – розглянути творчість романтика Е. Т. А. Гофмана у контексті художнього дискурсу дисипативних систем; на основі теорії самоорганізації показати динамічну модель розвитку особистості творця, яка відповідає формулі «біфуркація – флуктуація – атракція» та являє собою нелінійний детермінований процес.

Виклад основного матеріалу. Рух системи від хаосу до порядку з точки зору синергетики має свій тип реалізації у творчості – біфуркація, флуктуація, атракція. Визначення цих етапів показує поступове формування особистості Гофмана, яке проходило одночасно із становленням його творчості. Кризова епоха кінця XVIII – початку XIX століть була переповнена хаосом: класицизм закінчував своє існування, а романтизм тільки починав формуватися. Це був перехідний

час, наповнений передчуттям катастрофи і протиріччями, що породжували трагічне світовідчуття. Відбувалася тотальна криза віри в попередні ціннісні орієнтири, що до цього вважалися панівними [5, с. 8]. З одного боку, такий період дає творцю ейфорію від експериментів над новими формами відображення буття, з іншого – вводить у депресивний стан від цькування тих, кому ці форми не зрозумілі або не вигідні. На тлі руйнування класицизму як упорядкованої системи відбувалися протиріччя насамперед у внутрішньому світі письменника, душа якого була наділена глибокою чуттєвістю, емоціями, інтуїцією та уявою, – якостями, що допомагали пізнавати нестійкий світ. Ці якості стали провідними у розвитку всіх романтиків.

Для становлення нелінійної системи особистості основною умовою є безперервна взаємодія з оточуючим світом, тобто відкритість. За теорією І. Пригожина, тільки так проходить самоорганізація, що сприяє еволюції [6]. Гофман, доля якого випала на перехідну епоху, був приречений на постійне переналаштування і вибір. Спробуємо дослідити це за допомогою синергетичних методів.

Зазначимо, що письменникові Гофману притаманний такий тип самоорганізації, при якому підсистеми поряд з використанням набутого досвіду активно накопичують нову інформацію, націлену на самовдосконалення. При цьому враховуються як внутрішні, так і зовнішні фактори. Звісно, це один з найважчих шляхів еволюції, який супроводжується у Гофмана численними біфуркаціями – точками, в яких він опинявся і змушений був постійно обирати новий вектор свого шляху. Часом такі вибори кардинально змінювали долю письменника.

З дитинства маючи здібності у різних сферах мистецтва, він завжди шукав компроміс між юриспруденцією і своїм покликанням, яке, завдяки складному й суперечливому характеру, навіть шкодило службовій кар'єрі. Так, талановито зробивши карикатури на відомих людей, він позбувся місця асесора. Не дивлячись на те, що художник вважався всюди чудовим співрозмовником і бажаним гостем, прекрасним музикантом, становище його було дуже важким. Ненадовго ситуація виправилася із переводом у Варшаву на посаду радника – зустрічі з друзями-романтиками, заснування музичного товариства дещо підняли дух. Та незабаром місто окупували французи, і Гофман, як і всі пруські чиновники, був знову звільнений зі служби. Перенісши всі жахи війни і не втративши оптимізму, він обирає мистецтво – стає капельмейстером у Бамберзі. Вибір був дуже ризиковий, – талановитий музикант нікому не був цікавим ні як автор опер, ні як простий вчитель музики. Проте саме цей важкий злиденний період відкрив йому шлях до серйозної творчості – розчарування в музичній кар'єрі привели до усвідомлення, що головним покликом його може стати література.

Це був ще один важливий етап біфуркації, який спричинив написання ряду збірок, серед яких була повість «Золотий горнець» – твір, що по-справжньому захопив увагу читача і став квінтесенцією романтичного сприйняття, вираженою у двосвіті, коли звичайні герої знаходяться перед вибором між реальним, міщанським світом, який несе невдачі, розчарування, несправедливість, тяжке матеріальне становище, і фантастичним, з його таємним світом мрій: «Світ та людина поєднуються завдяки грі різних одухотворених зв'язків природи» [2, с. 198].

Головний герой твору, Ансельм, як і сам автор, знаходиться на роздоріжжі. Реальний світ для нього – це родина Паульман, яка обіцяє стабільне життя, достаток, гарну посаду за умови шлюбу з їхньою донькою. Але таке існування для героя занадто передбачуване і нецікаве. Світ мрій, алхімії, поезії й таємних знань пропонує Серпентина, яка кличе за собою до щастя і просвітлення, символом якого є Золотий Горнець. Свідомість Ансельма роздвоюється між цими двома світами, і кожен його сумнів і зміна думки виглядає окремою біфуркацією, провокують яку архіваріус Ліндгорст і чаклунка Ліза. І якщо Ліндгорст підштовхує героя до позитивного вибору – до просвітлення, ідеалу і краси (позитивна біфуркація), то Ліза продукує темну, маніпулятивну магію, легкі шляхи збагачення, які ведуть до ілюзорного щастя (деструктивна біфуркація).

Таким чином, Гофман показує, що вибір, від якого залежить усе подальше життя, завжди зробити складно. Кожне рішення приймається героями болісно, з сумнівами і муками, через внутрішні конфлікти і вплив зовнішніх факторів. Роздвоєння між раціональним і ірраціональним призводить до непередбачуваних вчинків. Та саме біфуркаційні коливання таких героїв, як Крейслер, Натанаель, Еліас Легрен наштовхують читача на філософські роздуми про людське щастя та сенс життя.

Коли Гофман знову залишився без засобів існування, у черговий момент біфуркації він обирає службу і переїжджає до Берліна на посаду радника в камергерихті. Не полишаючи мистецтво, у вільний від роботи час автор пише нову серію оповідань, романів і новел. Ці твори ще яскравіше розкривають основний романтичний конфлікт – між мрією і дійсністю. Його фантастика то радісна, барвиста, яка приваблює дітей і надихає композиторів («Лускунчик», «Чуже дитя» та ін.), а то жахлива, що виражає темний бік людської душі («Еліксир диявола», «Піщана людина» та ін.). Особливе, гофманівське поєднання реального життя з фантастичним надає оповідям то веселого характеру, то похмурого чи хворобливого. Не дивлячись на казковість, вони стають цікавими дорослому читачеві завдяки синтезу природного з повсякденним – у цих творах феї пригощаються кавою, чаклунки продають яблука й пиріжки. Під фантастичними образами часто була замаскована критика суспільних вад – обмеженості, міщанства, фальші.

Особливе місце серед них займає повість-казка «Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер». На відміну від Ансельма, Циннобер не приймає рішення самостійно, його життя кардинально змінює фея Розабельверде, магія якої надає йому все більше можливостей для обману. Самоорганізація цього героя основана на тому, щоб присвоїти чуже. Ставши впливовим чиновником, він проявляє некомпетентність, навіть дурість і жорстокість, та цього ніхто не помічає. В буржуазному суспільстві це успішно реалізовується, тому що матеріальні й духовні блага розподіляються нерівномірно, закони природи і краси забуваються, панує вульгарність і безглуздість. Тому люди, що сповідують ці ідеї, як Цахес, не вагаються і не утруднюють себе вибором. Суспільство, яке легко обманути і піднести до абсурду, сприяє цьому шляху завдяки своїй сліпоті, бо не бачить (чи не хоче бачити) істини і цінує лише зовнішні прояви. Державні посади і нагороди стають символом несправедливості. Фінал іронічний – магія зникає, і герой повертається до свого жалюгідного стану. Зробивши хибний вибір (деструктивна біфуркація) і так і не зрозумівши цього, Цахес навіть не здатний був повернутися у початкову точку самоорганізації, тому не зміг спасти себе.

Як правило, до біфуркацій призводять флуктуації – обставини, випадковості, які підштовхують людину до певного вибору, через який особистість або еволюціонує, або повертається в початкову точку. Так було і з Гофманом. Коли постало питання, яку професію здобувати, він, через суворе виховання дядька, не зміг відступитися від загальноприйнятих правил і відмовитися від юридичної освіти, щоб від початку повноцінно займатися мистецтвом. Музиці, живопису й літературі він присвячував увесь свій вільний час; проте все ж у найскрутніші моменти свого життя художник повертався до юриспруденції, яка, на відміну від мистецтва, в тогочасному суспільстві давала стабільність і можливість вижити. Постійні переїзди з одного місця в інше через невдачі на службі чи політичні події, злидні, через які автор перебивався заробітками за приватні уроки чи музичні статті – ці коливання створювали напругу, яку письменник не завжди витримував, у певний період навіть вдаючись до вживання алкоголю. Біфуркація автора виявилася деструктивною. Меланхолійний та водночас фантастичний світогляд підсилювали пережиті емоційні потрясіння, які несли розчарування в людях, ранили душу, яка потребувала свободи, правди, краси, але постійно стикалася з оточенням, де все це було приречено на загибель. Та автора, як і його героїв, не полишав потяг до ідеальної любові і досконалості.

Флуктуації позначилися і на творчості – Гофман постійно експериментував з жанрами і стилями, формою і змістом. Новели, романи, казки, критичні статті, музичні твори (опери, сонати) насичені психологізмом, гротеском, сатирою, містикою. В них автор синтезує живопис, музику й літературу таким чином, що кожен з творів виглядає нелінійною структурою, про що свідчать раптові повороти сюжету (випадкові зустрічі героїв, сновидіння, які не піддаються логіці, перетворення дивовижного на буденне і навпаки), іронічна мова, пародія, яка змінює тональність оповіді з піднесеної на гротескну. Герої або предмети раптом оживають або просто розкривають свою містичну сутність, яка була до цього часу прихована («Золотий горщик», «Пісочна людина»). Та доступ до інших вимірів надається тільки обраним.

Це хаотичні елементи, які є невіддільною частиною самоорганізації і які водночас роблять прозу Гофмана динамічною і захопливою, багатозначною і глибинною. Вона демонструє вигаданий світ, проникнутий реальністю – через особисті переживання і набутий досвід автора.

Проте, незважаючи на численні флуктуації й біфуркації, внутрішнім прагненням для Гофмана залишалося мистецтво музики, літератури і живопису, яке надавало сил, вважалося абсолютною істиною і було незмінним атрактором всього життя. Тому носіями вищих цінностей у творах стає герой-творець – самотній, незрозумілий геній, який страждає у світі бюргерів, але «силою своєї уяви творить новий світ» [1, с. 122]. Це стало основою літературної спадщини, що віддзеркалила особистий світ художника, наповнений містикою і фантазією, у який він занурювався, щоб відгородитися від сірої і жорстокої реальності, сповідуючи основну ідею романтизму – «ідею абсолютної свободи митця, його творчої волі й незалежності від всіляких обставин» [3, с. 68]. Світ побачив романтичні твори, у яких яскраво проявлені свобода духу, віра в надприродне, культ індивідуальності, темні й світлі сторони людського буття.

Як бачимо, точок «зламу» у житті і творчості Гофмана було немало. Як будь-яка творча людина, становлення якої випадає на час хаосу, яким є межа XVIII–XIX століття, Гофман стає жертвою соціального відчуження, проте на тлі деградуючої маси йому вдається зберегти свою індивідуальність.

Висновок. Синергетичний дискурс дозволяє виявити глибинні закономірності та рушійні сили унікального художнього світу Гофмана, який є самоорганізуючою системою, що постійно шукає рівновагу між протилежностями, занурюючи читача у вир несподіваних подій та глибоких роздумів. Виявлені біфуркації, флуктуації й атракції свідчать про порядок і хаос у системі автора, про співіснування раціонального і ірраціонального, у результаті чого народжувалися глибокі філософські ідеї та незабутні художні образи. Система художника ускладнена тим, що постійні флуктуації приводили до біфуркацій, проте він завжди повертався до своїх головних атракторів – мистецтва, фантазії та прагнення до свободи духу, що і визначило його унікальну спадщину.

Використання теорії самоорганізації у вивченні життя і творчості письменників, що зазнали переорієнтації, варто розвивати. Художній дискурс дисипативних систем глибше розкриває процес формування творчої особистості, в основі якого – адаптація до нового світу.

Література:

1. Ружевич Я. І. Світ у дзеркалі гротеску (на матеріалі творів Е. Гофмана). *Молодий вчений. Філологічні науки*. Одеса, 2017. № 4.1 (44.1). С. 121–124.
2. Куліченко А. К., Хабарова О. О. Специфіка романтичного гротеску в творах Е.Т.А.Гофмана «Малюк Цахес» та «Золотий горнець». *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*. Київ, 2014. Том 3, № 2. URL: https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/147/211#
3. Руденко Т. П. Особистість у художній творчості романтизму. Взаємозв'язок філософії і літератури. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. пр. Київ, 2010. № 3(30). С. 65–69.
4. Осіпчук Г. Художній часопростір повісті Е. Т. А. Гофмана «Золотий горнець». *Філологічний часопис*. Умань, 2018. Вип. 1(1). https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2018.142340
5. Абабіна Н. В. Література і синергетика : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.
6. Prigogine I., Stengers Is. Order out of chaos: Man's new dialogue with nature. Minneapolis : University of Minnesota, 1984. 349 p.

Ababina N. Romantic reorientation of E.T.A. Hoffmann in the context of non-classical artistic discourse

Summary. The article is devoted to the work of the German romantic Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, which is considered in the context of the synergistic formula "bifurcation – fluctuation – attraction", which demonstrates the movement from chaos to order. The crisis era of the late 18th – early 19th centuries, filled with chaos of contradictions, was filled with a premonition of catastrophe, which gave rise to a tragic worldview. Against the background of the destruction of classicism as an ordered system, a total crisis of faith in previous value orientations, contradictions occurred primarily in the inner world of the writer, whose soul was endowed with deep sensuality, emotions, intuition and imagination, qualities that helped to understand the unstable world that was rapidly changing.

In the process of research, it was found that Hoffmann is characterized by such a type of self-organization, in which subsystems, along with the use of acquired experience, actively accumulate new information aimed at self-improvement. At

the same time, the author takes into account both internal and external factors. This is one of the most difficult paths of evolution, which is accompanied by numerous bifurcations for the author – points at which he found himself and was forced to constantly choose a new vector of his path. Sometimes such choices radically changed the fate of the writer.

Synergetic discourse allows us to reveal the deep patterns and driving forces of Hoffmann's unique artistic world, which is a self-organizing system that constantly seeks balance between opposites, immersing the reader in a whirlpool of unexpected events and deep reflections. Taken together, the revealed bifurcations, fluctuations and attractions testify to the order and chaos in the author's system, to the coexistence of the rational and the irrational, as a result of which deep philosophical ideas and unforgettable artistic images were born. The artist's system is complicated by the fact that constant fluctuations led him to the next bifurcations, but he always returned to his main attractors – art, fantasy and the desire for freedom of spirit, which determined his unique legacy.

Thus, the artistic system of the great artist, nonlinear and open to the possibility of self-improvement, shows that even in a state of strong imbalance it was able to evolve.

Key words: E.T.A. Hoffmann, self-organization, bifurcation, fluctuation, attraction, system, romanticism.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 82.09(73)-31:111.852:7.01
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.26

Богданова І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології, зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
https://orcid.org/0000-0002-8997-6573

Кретова О. І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології, зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
https://orcid.org/0000-0002-3947-4479

ТРАНСГРЕСИВНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН РЕЦЕПТИВНОЇ КОНКРЕТИЗАЦІЇ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОМАНУ БОБА ДІЛАНА «ТАРАНТУЛ»

And the Good Samaritan, he's dressing, he's getting ready for the show
He's going to the carnival tonight on Desolation Row
Bob Dylan – Desolation Row
(album «Highway 61 Revisited» 1965)

Анотація. У статті здійснено феноменологічно-літературознавчу інтерпретацію трансгресивності у романі Боба Ділана «Тарантул» під кутом рецептивної естетики Романа Інгардена. Аналізовано екзистенціал болю як онтологічний досвід, що втілює межу між мовним і тілесним, раціональним і афективним, між формою вислову та темпоральністю переживання. Застосування інгарденівських понять конкретизації, інтенціональної структури та онтологічних шарів художнього твору дає змогу показати, що трансгресивність у «Тарантулі» функціонує не лише як екзистенціал переживання реальності, тематична чи етична категорія, а як феномен естетичного сприйняття в акті переходу свідомості реципієнта через межу нормативної інтерпретації до безпосередньої участі в процесі смислотворення,. Підкреслено, що концептуалізація екзистенціалу болю у тексті постає як модус естетичного буття, у якому мова набуває тілесної субстанційності, а читач стає співучасником події трансгресії. Екзистенціал болю у «Тарантулі» – це маркер трансгресивності, він організує текст як простір спротиву раціональності й нормативній утилітарній інтерпретації людського досвіду. Роман функціонує як «метод» – метод повернення до тілесності мови, до її неупередженої здатності фіксувати страждання як істотний вимір буття. Трансгресивність у романі є не лише естетичною ознакою, але й етичною вимогою до онтологізації й набуття ідентичності, Гайдеґґерової істинної екзистенції. Феномен трансгресії у «Тарантулі» постає як інтенційна структура естетичного досвіду, в якій межа між автором і реципієнтом розчиняється у спільній події смислотворення. Мотив болю, фрагментарність і мовна деструкція у тексті не є формальними ефектами, а й онтологізуючими практиками, які втілюють буття як подію конкретизації. Трансгресивність у цьому сенсі не порушує форму, а розкриває її як динамічний процес становлення; вона вказує на людину як на істоту, здатну до переходу, до виходу за межі стабільного смислу. У феноменологічній оптиці «Тарантул» – це не лише текст, а й досвід буття, що здійснюється у мові, у болі, в акті рецептивного самопізнання. Екзистенціал болю у романі є модусом усвідомлення й осмислення буттєвої присутності і водночас передумовою катарсису через самотрансцендування як подолання усталених меж уніфікованої смислової матриці масової культури.

Ключові слова: Боб Ділан, «Тарантул», трансгресія, феноменологія, рецептивна естетика, Р. Інгарден, конкретизація, екзистенціал болю, нормопатія.

Постановка проблеми. Проблематика трансгресії у сучасній гуманітарній свідомості невіддільна від пошуку граничного людського досвіду як на когнітивному, так і на психоемоційному рівнях, які не вкладаються у формати раціональної дескрипції. Література, що утворює простір сенсів між афектом і мовою, між індивідуальним досвідом та універсальним кодом, відкриває людину як істоту, що існує на межі формалізації сенсів і потенціалу засобів виразності семіотичного коду мови, між переживанням і раціоналізацією. У межах сучасної гуманітарної рефлексії проблематика концептуалізації болю як екзистенційного феномену побутує на перетині літературної критики, наратології, рецептивної естетики, філософської антропології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У філософській традиції Заходу підстави цієї категорії заклали С. К'єркегор, Ф. Ніцше, М. Гайдеггер, Г. Гадамер, Ю. Габермас; вивчали Ж. Батай, М. Бланшо, М. Фуко, Ж. Делез, Ж. Бодріяр, С. Жижек та ін.

Проблематика трансгресії як мотиву, соціальної та естетичної практики, комплексу смислів і сукупності екзистенціалів принагідно до художньої творчості розроблялася А. Бойчук, З. Ігіною, В. Личковахом, О. Сливинським, І. Кропивкою, О. Галичем, Т. Гребенюк, Н. Астрахан, М. Шимчи-

шин, О. Демчук, Д. Дроздовським, Т. Лях, Ю. Матасовою, О. Колесник та ін. Символічні художні трансформи трансгресії вивчав Р. Никоненко; зв'язок трансгресії та ідей сучасної наратології з'ясовували А. Балаєва і Т. Насалевич; філософські контексти феномену трансгресії досліджували Т. Лисоколенко, С. Повторева, О. Чурсинова, Н. Чаура та ін. Літературознавчі аспекти рецептивної естетики Р. Інгардена у контексті феноменологічної парадигми та дослідницьких стратегій сучасного літературознавства досліджували В. Шевчук, М. Шкуропат, Р. Гром'як, О. Сінченко та ін. Творчість Б. Ділана була у полі зору таких вітчизняних дослідників, як М. Нестелєєв, Б. Дроздовський, Б. Романцова, І. Прокопенко, М. Петрук та ін.

Однак феноменологічна візія трансгресії як досвіду, який розгортає екзистенційні виміри ідентичності під кутом зору рецептивної естетики художнього тексту, зокрема роману Б. Ділана «Тарантул», досі не була в полі зору дослідників.

Метою статті є з'ясування представленості екзистенціалу болю як категорії рецептивної естетики та формотворчого складника наративу у романі Боба Ділана «Тарантул».

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація поняття трансгресії у літературознавстві може бути диференційована на філософсько-антропологічні, структуралістські, соціокультурні та психоаналітичні візії. Тому воно не є таким, що надається до чіткої формалізації, оскільки перелік його необхідних ознак є відкритою системою. Все ж традиційно трансгресія (від лат. trans – крізь, через та gressus – наближатися, переходити) визначається як вихід за межі існуючої нормативності та визнання примату уявної реальності над чуттєво сприйманою предметністю, що цілком зрозуміло з огляду на укоріненість узусу цього поняття в мовних практиках сюрреалістів, і насамперед А. Бретона. При цьому широта його інтерпретацій гранично розмиває його зміст, адже під певним кутом зору сама генералізуюча нормативність є виходом за межі природного. Тобто, парадокс кореляції норми й аномалії (який яскраво висвітлений у сучасних дискусіях щодо нормопатії як практики буденної свідомості і водночас андеграундного мистецтва [1]). Можемо тлумачити трансгресію як вихід за межі, як динаміку трансформації суб'єктивності й набуття ідентичності, як просте порушення норми (з або без елементів девіантної чи деліквентної поведінки) і навіть як сучасний варіант середньовічної концепції транцензусу.

Очевидно, що визначальним маркером трансгресії є поняття межі як певного кордону, яка фіксує процеси різноманітних смислових інверсій як на рівні формалізації думки в семіотичному коді мови, в мові та мовленні і відповідно в літературному наративі, ідіостилі, системі дискурсів тощо, так і на рівні змістовному, коли інтерпретація, набуваючи окресленості, неодмінно вказує на свою парадоксальну обмеженість. Р. Никоненко наголошує на тому, що трансгресія не є простим виходом за межі норм чи соціальних табу, але «трансгресія змінює не норму, а саму суть мистецтва, виходячи за межі людського і інверсуючи традиційні поняття, образи та цінності» [2, с. 335]. Зауважимо, що тлумачення трансгресії як характеристики інтенційованості людської свідомості на зовнішні об'єкти (М. Бланшо); як межі можливого (Ж. Батай); як трансформи безуму як метафори раціо (М. Фуко, Ж. Делез, Ф. Гваттарі); як сукупності екзистенціалів переживання буття-у-світі (М. Гайдеґґер), розгорнуті у XX ст., у метамодерній перспективі XXI ст. набувають відповідно до засадничого метамодерного принципу метаксису (коливання між модерною та постмодерною парадигмами) парадоксальних форм нонантропоцентричних мистецтва та філософії (що виглядає ще більш іронічним у контексті вибухового зростання генерування контенту мовними симуляторами) або в естетиці присутності Г. У. Гумбрехта.

Роман Б. Ділана «Тарантул» (1971, український переклад М. Нестелєєва 2024 [3]) – текст, що формально перебуває на перетині поезії в прозі, джазового ритму стилю бібоп і поетичної та виконавської традиції американського руху бітників і фолку. Він з'ясовує унікальне поєднання смислів, своєрідний феноменологічний сюжет, який не конгруентний практично відсутнім фабулі й сюжету як аркаді й послідовності подій у часі та просторі. Можна сказати, що читання тексту Ділана дозволяє слухати і уявляти світ більшою мірою, ніж слідкувати за значенням слів і понівечених синтаксисом речень. Тому ми звертаємось до поняття екзистенціалу, яке, за Гайдеґґером, фіксує аспект людського світовідчуття та світопереживання, що зазвичай виражається через емоцію і є буттєвою рисою присутності людини у світі (заступаючи таким чином формалізуючі конотації поняття категорії). Практика аналізу літературних творів під кутом зору екзистенціалів [4] у випадку роману «Тарантул» видається чи не єдиною можливістю запропонувати раціонально сформовану, послідовну і несуперечливу візію відсутності / присутності сенсів роману та його меседжів, оскільки така методологічна настанова дозволяє поєднати сферу дорефлективної та рефлективної смислогенерації у тексті.

Власне, використовуючи термін Р. Інгардена «невизначеність» (нім. Unbestimmtheitsstellen), можемо припустити, що принципова відкритість і нефіналізованість романних дискурсів і наративу робить цей текст взірцевим для феноменології тексту та рецептивної естетики, адже інтенціональність твору, за Інгарденом, полягає якраз у тому, що як на рівні ноезису, так і на рівні переживання читач є не лише реципієнтом трансльованих смислів, але їх конструктором. Перехід смислів з потенціального стану в актуальний у романі Ділана є настільки фундаментальним принципом, що деякі критики прямо вказували на містифікаційний та знущальний характер твору (що саме собою вже вказує на його трансгресивний характер, навіть на рівні мотивації автора) [5]. Невизначеності у романі Ділана утворюють своєрідний простір смислових лакун, які можуть сприйматися на дологічному та довербальному плані іманентності (Ж. Делез) подібно до джазової імпровізації, а отже, ці місця невизначеності (англ. Places of indeterminacy / Unwritten Blanks) конкретизують (Concretization) смислогенерацію читача як реципієнта мовного коду і водночас емпатію співпереживача як співтворця тексту. Можна сказати, що в цьому романі джойсівський хаосмос набуває свого доведення до абсурду, оскільки читач для цього тексту означає значно більше, ніж його автор.

Екзистенціал болю в романі ми інтерпретуємо не лише як суб'єктивну реакцію, зафіксовану вербально, а як дискурсивну стратегію трансгресії; мотив болю функціонує як феномен, що унаочнює спротив раціональній нормативності, перформативно трансформує альтернативний онтологічний простір у контексті феноменологічної та екзистенціалістської традицій. Попри всю очевидну близькість тексту художнім світам Дж. Керуака, В. Берроуза, Н Волша, Т. Пінчона, маємо відзначити принципову, на наш погляд, відмінність, яка полягає

в неакцентованій пародійності тексту Ділана. У цьому сенсі «Тарантул» суголосний малій прозі Д. Бартелмі, лише з тією відмінністю, що останній пародійність не маскує, а у Ділана межа між пародією та її об'єктом, як і між текстом і претекстом, практично стерта. Можемо навіть припустити, що текст роману може бути розглянутий як пастиш щодо умовного ідіостилю пізнього модерну та препостмодерну попри всю ризикованість такого припущення. М. Нестелєєв уважає, що «Тарантул» не є колажним твором подібно до колажів Д. Бартелмі [3, с. 209]. На нашу думку, в тексті Ділана сама ідея колажу як еклектичного поєднання різноконтекстових елементів у складі цілого трансформується, оскільки його «колажність» виявляється не на рівні образів, а на рівні мовлення, яке подекуди набуває формату глосолалії чи то афазії.

Наративна структура роману принципово фрагментована. Його дія відбувається у мегаполісах, мотиви й образи, візуальність сцен і динаміка діалогів принципово фрагментарні й неповні, зокрема синтаксис періодів не передбачає поділу на речення, пунктуаційні знаки лише почасти виконують свої прямі функції, але швидше підкреслюють абсурдність як базовий прийом деконструювання раціональних фреймів рецепції тексту: «…рукописний кошмар запеклих злетів та й падінь та й диви ось пророчу сліпу відданість лисячому закону, місячному купідону та й п'янким привидам догми…нє та й хай кожного човняра у купальному халаті виженуть назавжди і розмажуть по полицях живого пекла, сну без фантазій, незмінних повторів та й тлустих шерифів які шукають згубу в матраці» [3, с. 14].

У романі відсутній оповідач, оскільки відсутня оповідь, а дефрагментований безперервною прямою мовою наратив складається з пазлів малих дискурсивних практик (цілком за Ж.-Ф. Ліотаром, але пам'ятаємо, що роман написано ще до Ліотарової «Ситуації постмодерну» (1979)). Головний голос роману – це спостерігаюче людське Я, яке, подібно до прустівської метафори людини як «божого шпигуна», рухається, діє, мовить, інколи описує своє оточення: домівку, вулиці міста, кав'ярні, концертні майданчики, бекграундом до чого є емоції, приховані та явні страхи, бажання й сприкреність на тлі болю як головної константи людського існування, яка власне і є його визначальним маркером. У Ділана Декартове «cogito ergo sum» трансформується в «болить, отже, я живий». Алегорії, іронія, «чорний» гумор, абсурд у романі не орієнтовані на віднайдення космосу як ладу чи прозріння Августинового Граду небесного – вони токсичні, їхня урбаністичність синкопована і розірвана джазовим темпоритмом людського існування, позбавленого гармонії, але наповненого болем.

Визначальними екзистенційними мотивами, які водночас утворюють наскрізні теми емотивного сюжету роману (як сукупності сенсів, що переживаються), є антитеза свободи та меж як парадокс людської залученості до досвіду і через неї до предметної реальності та соціокультурної сфери і замкненості в монаді власної свідомості, яка, за Ляйбніцом, «не має вікон». Це, зокрема, *мотив набуття ідентичності* як процесуальність самореалізації через творчість; *ризоматичний урбаністичний часопростір* як метафора і смислогенеративна матриця: дефрагментоване й асиметричне переплетення реального і нереального, свідомого та підвідомого; *темпоритм і музика* в тексті роману: «Тарантул» є книгою, яка звучить, а не розповідає, її наратив можна візуально співставити з арабесками чи з джазовою інтерпретацією класичної теми в сюїтній формі. М Нестелєєв в анотації до роману зазначає: «Це тарантела гітариста, який всіма вісьмома кінцівками витанцьовує на друкарській машинці, намагаючись ословити наш складний світ, дати йому ритм, голос і мелодію» [3, с. 5]. Ділан розгортає метафору розпаду впорядкованої космічної музики сфер через зболеність: «…усі тромбони розпадаються на шматки, ксилофони розтріскуються та й флейтисти втрачають своїх найближчих… поки весь оркестр зі стогоном відкидає всі такти та й серцебиття хоча варто знати, хто твої друзі, а ще варто знати що у тебе немає друзів…» [3, с. 42]. Також використання поетом алогічної зміни тем, складної метафорики, стилістичної еклектики, ідіоматики й сленгу, алюзій та ремінісценцій чи не з усіх рівнів семіотичного коду культури ускладнює застосування до тексту звичної лінійної моделі розуміння. Можна сказати, що цей роман є сукупністю акусматичних тверджень (у піфагорейському розумінні) в хаосі дефрагментованого й неструктурованого мовлення і водночас граничним прикладом герменевтичного кола – розуміння не просто передує тексту, воно його передбачає, конструює як частину горизонту смислів реципієнта.

Роман Ділана не пропонує традиційної, телеологізованої фабули; його нарація – це серія афоризмів, візуально-вербальних спалахів, повторів і речень, що перериваються, тобто техніка, яка створює ефект екзистенційної дислокації. Болісне у «Тарантулі» виявляється не лише у сюжетних моментах (іноді – в образах насильства чи деградації), а насамперед у мовній формі: синтаксична розірваність, дисонанс між значенням і формою, риторична надмірність і її розпад формують тілесно-звукову матрицю болю. У цій матриці страждання виступає як вербально-тілесний процес – перебування в просторі болю, що не піддається репрезентації в раціональних категоріях та водночас вимагає мовлення, parole (Ф. де Соссюр), аби бути пережитим і осмисленим.

Також можемо виокремити кілька аспектів репрезентації екзистенціалу болю у творі: *темпоральність болю*: повтори, анахронічні вставки й циклічні фрагменти створюють відчуття позачасовості, в якому досвід болю, нескінченно повторюючись, генерує сам себе, таким чином біль стає модусом буття-у-часі; *аномальна тілесність* – тіло у тексті постає як локус маркування маргінального досвіду: тілесні метафори, алюзії до травми й відчуження присутні у перформативах, мовних лакунах, в яких мовлення чергується з тишею чи звучанням соматичного; *опір лінійному дискурсові* – мовні злами й смислова невизначеність функціонують як етика відмови від консенсусної інтерпретації світу; у цьому сенсі біль є не лише переживанням як екзистенціалом, але і життєвою формою та парадоксальним чином веберівською соціальною дією, неприйняттям конформної нормалізації досвіду (відмова від компромісної «нормальності»). У цьому сенсі роман актуалізує спротив нормопатії як тенденції до соціальної мімікрії.

Концепт «нормопатії», патологічного прагнення відповідати нормі й уникнути внутрішнього дослідження, дозволяє увести діагностичну аналітику до літературної інтерпретації. Нормопатичне мислення прагне усунути біль як зайву інформацію, трансформувати його у раціональні категорії, убезпечуючи психологічну сталість через конформізм. На противагу цьому екзистенціал болю в «Тарантулі» виступає як елемент опору: текст не прагне перетворити біль на прийнятну норму;

він, навпаки, зберігає його автентичним, оскільки він є модусом рецепції реальності і моделлю ідентичності людини, яка прагне вийти за межі. Іншими словами, якщо нормопатична модель прагне усунути внутрішню напругу шляхом стандартизації, то трансгресивна стратегія роману відмовляється від хірургії нормалізації: страждання не відкидається, а навпаки, перформативно актуалізується. Саме в цьому полягає трансгресивність екзистенційного меседжу роману: раціональна дескрипція не має монополії на істину про людське життя; існує інша істина – тілесна, мовленнєва, дискурсивна – яку налагодити можна лише через опір традиційним дискурсивним практикам.

Отже, у «Тарантулі» екзистенціал болю – це не лише тема; це операція тексту, тобто спосіб, яким текст структурує свій світ: через ритм, смислові лакуни, парадоксальність словжитку. У романі конфігурації болю резонують з ключовими екзистенційними категоріями: тривога як дефрагментованість світу, відчуження від самого себе, розрив між мовою й досвідом. Прикметно, що якщо Сартр тлумачить біль як наслідок свободи й вибору, а Камю – як апробовану рамку абсурду, то Ділан напрацьовує іншу граматику – граматику трансгресії, де біль стає інструментом заперечення суспільної нормалізації, а не лише відповіддю на екзистенційний парадокс. Тобто, екзистенціал болю у романі виступає і як підкреслення свободи (через радикальну відкритість абсурду), і як демаскування «нормативної» мови, що нівелює суб'єктивне страждання. У цьому сенсі художній прийом Ділана резонує з феноменологічною інтенціональністю (біль спрямований; він інтенціонує себе у світі), але також демонструє трансгресивну волю до руйнування гранднаративу. Назагал трансгресія в «Тарантулі» не ґрунтується на фарсовому порушенні табу заради шоку; радше вона є дискурсивною технікою, яка через мовний злам створює простір для іншої рецепції реальності, в якій правдивість болю не надається до тотальної дескрипції в раціональних категоріях і цим трансцендує людину. Трансгресивність тут означає відмову від універсальної мови норм і легітимацію фрагментованого, маргінального досвіду як епістемічно легітимного. Відповідно, роман чинить спротив раціональній прагматиці, котра прагне звести все до узгодженої дескрипції. Ділан навпаки, виводить читача на терен, де смисли прагнуть не до системи, а до фрагментації, парадоксальності й інтонації страждання.

Прикладом може слугувати порівняння мотиву болю як екзистенціалу і паттерну смислів досвіду на Гусерлевому «горизонті свідомості» в романі та пісні Ділана з альбому 1965 р. Тема болю в романі і пісні «Desolation Row» (1965, альбом «Highway 61 Revisited») – це, по суті, репрезентація однієї поетики, тільки в різних формах: екзистенціал болю у пісні репрезентовано як нагнітання абсурду й хаосу, знищення порядку й гармонії в «рядах спустошення», в романі ж постає як розпад мовлення та деструкція свідомості. Обидва тексти створювались у період екзистенційної втоми контркультури 1960-х, коли війна у В'єтнамі, расові заворушення та моральна апатія молоді створювали атмосферу культурного і особистісного розпаду. Тому біль у Ділана в обох випадках не індивідуальний, а колективний, він віддзеркалює крах ідеалів. У пісні він передається через епічну форму балади з довгими строфами, що поступово занурюють у світ спотвореної реальності, у романі ж через деконструйовану фрагментарну прозопоезію, де синтаксис і хаос мови самі по собі є маркерами болю. Екзистенціал болю і дегуманізація у «Desolation Row» показані через образи цирку святих і злочинців, що символізують розпад культури, а в романі – через хаотизовані пазли мас-медіа та фрагментів свідомості, втрату ідентичності й постійний внутрішній розпад, причому соматичний вимір болю у пісні переданий як метафора вуличної розіп'ятості й катування, у романі – через тілесні метафори ран, каліцтва, крові та «судомне» мовлення. Пісня «Desolation Row» – це звучання й опис міста болю, а «Тарантул» – його внутрішній монолог, і разом вони демонструють, що біль для Ділана є універсальним екзистенціалом сучасної людини.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що екзистенціал болю у «Тарантулі» – не перифраз смутку чи естетизована печаль; це маркер трансгресивності, адже він організує текст як простір спротиву раціональності й нормативній утилітарній інтерпретації людського досвіду. Відтак роман функціонує як «метод» – метод повернення до тілесності мови, до її неупередженої здатності фіксувати страждання як істотний вимір буття. Отже, трансгресивність у романі є не лише естетичною ознакою, але й етичною вимогою до онтологізації й набуття ідентичності, Гайдеґґерової істинної екзистенції. Феномен трансгресії у «Тарантулі» постає як інтенційна структура естетичного досвіду, в якій межа між автором і реципієнтом розчиняється у спільній події смислотворення. Використання інгарденівських понять дозволяє зрозуміти, що мотив болю, фрагментарність і мовна деструкція у тексті не є формальними ефектами, а й онтологізуючими практиками, які втілюють буття як подію конкретизації. Трансгресивність у цьому сенсі не порушує форму, а розкриває її як динамічний процес становлення; вона вказує на людину як на істоту, здатну до переходу, до виходу за межі стабільного смислу. У феноменологічній оптиці «Тарантул» – це не лише текст, а й досвід буття, що здійснюється у мові, у болі, в акті рецептивного самопізнання. Екзистенціал болю у романі є модусом усвідомлення й осмислення буттєвої присутності і водночас передумовою катарсису через самотрансцендування як подолання усталених меж уніфікованої смислової матриці масової культури.

Перспективи подальшого вивчення мотивів трансгресії у творчості Б. Ділана визначаються можливостями компартивного розгляду його пісенної поезії та прозових текстів.

Література:

1. Castelloe M. Normopathy, the Abnormal Push for Normalcy. *Psychology Today*. 2018. Nov. 10. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-me-in-we/201811/normopathy-the-abnormal-push-for-normalcy
2. Никоненко Р. Феномен трансгресії у сучасних мистецьких практиках. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 22. С. 335–338.
3. Ділан Б. Тарантул ; пер. з англ. М. Нестелєєва. К. : Темпора, 2024. 220 с.
4. Маланій Н. Екзистенціали туги і страху у романах І. Багряного «Людина біжить над прірвою» та Е. М. Ремарка «Час жити і час помирати». *Літературний процес : методологія, імена, тенденції.* 2015. № 5. С. 67–71.
5. Varela S. Revisiting Bob Dylan's Tarantula in a Rough and Rowdy Time. *[Inter]sections*. 2020.Vol. 23. Pp. 77–89. https://doi.org./10.31178/INTER.9.23.5

Bogdanova I., Kretova O. Transgressiveness as a phenomenon of receptive concretization: a phenomenological interpretation of Bob Dylan's novel "Tarantula"

Summary. The article provides a phenomenological and literary interpretation of transgression in Bob Dylan's novel "Tarantula" from the perspective of Roman Ingarden's receptive aesthetics. The existential pain is analyzed as an ontological experience that embodies the boundary between the linguistic and the bodily, the rational and the affective, between the form of expression and the temporality of experience. The application of Ingarden's concepts of concretization, intentional structure, and ontological layers of a work of art allows us to show that transgression in "Tarantula" functions not only as an existential experience of reality, a thematic or ethical category, but also as a phenomenon of aesthetic perception in the act of the recipient's consciousness passing through the boundary of normative interpretation to direct participation in the process of meaning-making. It is emphasized that the conceptualization of the existential pain in the text appears as a mode of aesthetic being, in which language acquires bodily substantiality, and the reader becomes a complicit in the event of transgression. The existential pain in "Tarantula" is a marker of transgression, it organizes the text as a space of resistance to rationality and the normative utilitarian interpretation of human experience. The novel functions as a "method" – a method of returning to the corporeality of language, to its impartial ability to record suffering as an essential dimension of being. Transgression in the novel is not only an aesthetic feature, but also an ethical requirement for ontologization and the acquisition of identity, Heidegger's true existence. The phenomenon of transgression in "Tarantula" appears as an intentional structure of aesthetic experience, in which the boundary between the author and the recipient dissolves in the common event of meaning-making. The motif of pain, fragmentation, and linguistic destruction in the text are not formal effects, but ontologizing practices that embody being as an event of concretization. Transgressiveness in this sense does not violate the form, but reveals it as a dynamic process of becoming; it indicates a person as a being capable of transition, of going beyond the boundaries of stable meaning. In the phenomenological perspective, "Tarantula" is not only a text, but also an experience of being, which is carried out in language, in pain, in the act of receptive self-knowledge. The existential pain in the novel is a mode of awareness and comprehension of existential presence and at the same time a prerequisite for catharsis through self-transcendence as overcoming the established boundaries of the unified semantic matrix of mass culture**.**

Key words: Bob Dylan, "Tarantula", transgression, phenomenology, receptive aesthetics, R. Ingarden, concretization, existential pain, normopathy.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.161.2-31.93(092)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.27

Козубенко Л. М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
https://orcid.org/0009-0003-8835-9375

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧИХ ПОВІСТЕЙ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Анотація. У статті розглянуто психологічні аспекти дитячих повістей Григора Тютюнника. Звернено увагу на те, що у художній літературі психологізм проявляється як здатність автора занурювати читача у світ внутрішніх переживань людини, де за думками та емоціями відкривається справжня сутність героя. Він дозволяє автору передати не лише зовнішні дії персонажа, а насамперед його духовний стан, моральні сумніви, внутрішні конфлікти та розвиток характеру. Через психологізм письменник показує, чому герой поводиться певним чином, як він реагує на події, що відбуваються, і як формується його особистість. У творчості Григора Тютюнника психологізм стає центральним художнім принципом і визначальною рисою його стилю, головним засобом дослідження людської особистості. Він формує структуру творів, впливає на побудову образів і надання їм психологічної глибини, роблячи персонажів живими та переконливими.

З'ясовано, що дослідження художнього доробку Григора Тютюнника переконливо демонструє, що трагічні колізії і драматизм життя українського народу письменник передав через глибоке відтворення психології персонажів, їхніх почуттів, настроїв, а також взаємодії свідомого й підсвідомого. Саме це сформувало неповторну творчу манеру автора та стало характерною рисою його художнього стилю.

Розкрито те, що зосереджуючи увагу на складному й часто болісному процесі дорослішання своїх персонажів, Григір Тютюнник глибоко розкриває їхній внутрішній світ і психологічну еволюцію. У його прозі виразно простежується прагнення дослідити, як дитина з ще не сформованим характером сприймає навколишню дійсність, особливо в екстремальних умовах страху, абсурду, втрати та смерті. Письменник показує, що під тиском трагічних обставин свідомі переживання героїв поступово трансформуються у стихійний потік підсвідомих емоцій і відчуттів. Самотні підлітки, зіштовхнувшись із проявами зла, реагують спонтанно – через протест, опір, бажання відплати, що виявляється у їхніх вчинках, поведінці та внутрішніх конфліктах, художньо відтворених у структурі творів.

У статті доведено, що у своїх дитячих повістях Григір Тютюнник робить акцент на внутрішньому світі героїв – їхніх емоціях, переживаннях і сприйнятті власного досвіду у пізнанні навколишнього світу. Через деталі та символи письменник розкриває глибину душі своїх персонажів. У творах «Климко» та «Вогник далеко в степу» діти потрапляють у складні морально-психологічні ситуації, а автор застосовує широкий арсенал поетико-психологічних прийомів – ретроспекцію, асоціації, внутрішній монолог та інші, щоб передати їхні внутрішні конфлікти та духовне зростання.

Ключові слова: психологізм, аспект, дитина, світ, письменник, герой, повість, почуття, творчість.

Постановка проблеми. У художній літературі психологізм проявляється як здатність автора занурювати читача у світ внутрішніх переживань людини, де за думками та емоціями відкривається справжня сутність героя. Він дозволяє автору передати не лише зовнішні дії персонажа, а насамперед його духовний стан, моральні сумніви, внутрішні конфлікти та розвиток характеру. Через психологізм письменник показує, чому герой поводиться певним чином, як він реагує на події, що відбуваються, і як формується його особистість. У творчості Григора Тютюнника психологізм стає центральним художнім принципом і визначальною рисою його стилю, головним засобом дослідження людської особистості. Він формує структуру творів, впливає на побудову образів і надання їм психологічної глибини, роблячи персонажів живими та переконливими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологізму творів Григора Тютюнника, безперечно, привертала увагу літературознавців. Окремі її питання досліджували І. Дзюба [1], О. Калашникова [2], Ю. Ковалів [3], О. Корабльова [4], С. Ленська [5], Р. Мовчан [6] та ін., які аналізували різні аспекти його прози у контексті порушених у творах філософських і психологічних проблем.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених цій темі, в сучасному літературознавстві і критиці бракує досліджень, які детально розкривають психологічні особливості дитячих творів Григора Тютюнника.

Постановка завдання. Відтак, нашим завданням є дослідити психологічні аспекти дитячих повістей Григора Тютюнника.

Виклад основного матеріалу. Дослідження художнього доробку Григора Тютюнника переконливо демонструє, що трагічні колізії і драматизм життя українського народу письменник передав через глибоке відтворення психології персонажів, їхніх почуттів, настроїв, а також взаємодії свідомого й підсвідомого. Саме це сформувало неповторну творчу манеру автора та стало характерною рисою його художнього стилю.

У повістях Григора Тютюнника «Климко» та «Вогник далеко в степу» глибокі психологічні переживання та трагічні мотиви розкриваються через унікальну побудову сюжету та особливу композиційну структуру творів.

Через світосприйняття юного героя автор повісті «Климко» розкриває драматичну правду воєнного лихоліття: «Він отак би й виріс серед уквітчаних тих ночей, якби не настали ночі інші, ночі без вогнів. У ці чорні ночі поїзди йшли частіше й швидше, ніж раніш, але від них уже не віяло сосновими дошками чи

теплою пшеницею, мокрим, щойно вийнятим із шахти вугіллям чи цегляною курявичкою з відкритих вагонів. Од них віяло ліками, димом польових солдатських кухонь, гарячими на сонці уламками літаків і гармат…» [1, с. 72].

Зосереджуючи увагу на складному й часто болісному процесі дорослішання своїх персонажів, Григір Тютюнник глибоко розкриває їхній внутрішній світ і психологічну еволюцію. У його прозі виразно простежується прагнення дослідити, як дитина з ще не сформованим характером сприймає навколишню дійсність, особливо в екстремальних умовах страху, абсурду, втрати та смерті. Письменник показує, що під тиском трагічних обставин свідомі переживання героїв поступово трансформуються у стихійний потік підсвідомих емоцій і відчуттів. Самотні підлітки, зіштовхнувшись із проявами зла, реагують спонтанно – через протест, опір, бажання відплати, що виявляється у їхніх вчинках, поведінці та внутрішніх конфліктах, художньо відтворених у структурі творів.

Головним у характері Климка, героя твору Григора Тютюнника, є його невідступне прагнення чинити відповідно до власних моральних принципів, що виявляється через неодноразові ситуації вибору між добром і злом.

У повісті відчутно проступають автобіографічні мотиви, адже Григір Тютюнник черпає натхнення зі свого дитинства. Автор, зберігаючи об'єктивність оповіді, передає тяжке становище Климка через його внутрішній світ – думки, почуття, сприйняття людей і подій довкола. Завдяки такому художньому прийому всі інші персонажі постають у світлі, визначеному ставленням головного героя. Саме так письменникові вдалося створити узагальнений, символічний образ дитини, що уособлює покоління, загартоване війною та нестатками [2].

Портретні штрихи Климка мають подвійне значення: вони не лише передають його фізичну виснаженість, а й віддзеркалюють глибокий внутрішній біль та емоційний стан («йде з торбою за плечима, худий, брудний, босий, а великі сині очі, червоні по білках, так і нишпорять...» [1, с. 63]; «Климка обсипало колючим жарком, а ноги потерпли і знеможлися, як після щоденної ходьби…» [1, с. 74]). Ці деталі тісно пов'язані з образом дороги – одним із символів повісті, що поєднує зовнішній рух героя з його духовним випробуванням. Простір дороги, наповнений образами природи, стає відображенням його думок, страхів і надій.

З надзвичайною майстерністю Григір Тютюнник у повісті «Климко» передає глибину душевного потрясіння героя в момент, коли хлопець дізнається про загибель дядька Кирила. Автор тонко відтворює психологічний стан дитини через найменші деталі – тремтіння голосу, невпевнені рухи, зміну інтонації. Це миттєве потрясіння поступово переходить у глибокий смуток і відчуття спустошення, спричинене не лише втратою рідної людини, а й зруйнованого дому – барака, знищеного ворожими бомбами.

Тонкий внутрішній світ Климка розкривається не лише через його особисті страждання, а й через щиру турботу про вчительку Наталю Миколаївну та її доньку Олю. Дізнавшись про їхнє тяжке становище, хлопець виявляє співчуття й зрілість: пропонує прихисток у ваговій і запевняє, що допомагатиме піклуватися про дитину. Проте його доброта не обмежується лише емоційним імпульсом – вона переходить у дію. Саме це почуття відповідальності штовхає Климка вирушити до далекого Слов'янська, у пошуках не стільки фізичної сили чи батьківського захисту, скільки засобів для порятунку інших від голоду та злиднів. У цьому прагненні виявляється глибокий символізм його імені – «Климко», що звучить лагідно й водночас означає духовну стійкість і милосердя [3, с. 2].

Григір Тютюнник у повісті «Климко» тонко передає стан страху й розгубленості хлопчика, який опиняється сам на дорогах війни. Через спокійний, але проникливий авторський голос читач відчуває холод, втому й тривогу, що супроводжують підлітків у їхньому виснажливому шляху. Дорога стає для Климка випробуванням на витривалість і мужність – не лише фізичну, а й духовну. В умовах голоду та холоду хлопчик проявляє кмітливість і силу волі: ділить останні сухарі, знайдені у діда Бочонка, знаходить тепло й поживу біля багаття з печеною картоплею. Його порятунком стають навіть найменші знахідки – кущ глоду, картоплище, струмок чи баштанище з кавунчатами. Навіть коли страх холоду сковує тіло, Климко не здається: він майструє устілки зі соломи, щоб зігріти ноги й зберегти надію. Так у хлопчикові зростає внутрішня сила, яка перемагає страх і безнадію.

Найвищим проявом моральної зрілості підлітків у творах Григора Тютюнника стає їхня готовність жертвувати власним життям заради інших. У повісті «Климко» цей мотив набуває особливої трагічної сили: хлопчик, прагнучи врятувати пораненого солдата, без вагань показує йому шлях утечі від ворогів. Його вчинок – це спонтанний, але глибоко людяний акт милосердя, здійснений без страху й розрахунку. Саме в цій миті самопожертви розкривається духовна висота героя: він обирає добро, навіть коли це коштує йому життя. Так Григір Тютюнник утверджує ідею дитячої чистоти, що сильніша за страх і смерть.

Герої Григора Тютюнника залишаються морально незламними навіть у найжорстокіших життєвих обставинах. Попри голод і холод, вони не втрачають людяності, не дозволяють біді зруйнувати їхню внутрішню гідність. Навіть голод, який переслідує хлопців, не робить із них егоїстів чи жорстоких істот – навпаки, вони зберігають співчуття, намагаються підтримати одне одного, не скаржаться на власні муки. Особливо яскраво ця духовна чистота проявляється в поведінці Климка: відчувши фальш і нещирість Бочонихи, яка знехотя ставить перед ним миску борщу, хлопчик гордо відмовляється від їжі. Його вчинок – це мовчазний протест проти приниження, доказ того, що справжня сила полягає не в ситості, а в гідності: «– Я не голодний, – сказав Климко, одсуваючи миску, і похнюпився, щоб не дивитися на борщ. – Їж,– попросив Бочонок, винувато кліпаючи очима й хапаючи себе то за той, то за той вус. – Ти на бабу не дивись. Вона така і є. Климко навіть не поворухнувся» [1, с. 77].

Григір Тютюнник у повісті «Климко» тонко й стримано відтворює внутрішній стан хлопчика, який переживає складну боротьбу між голодом і гідністю. Через короткі діалоги, жести та мовчазні реакції автор розкриває глибину образи й водночас внутрішню силу підлітка. Коли дід Бочонок пропонує Климкові харчі на дорогу, хлопчик, попри втому й голод, відмовляється – не з упертості, а з почуття власної честі. Для героїв Тютюнника голод – не лише фізичне страждання, а випробування моральних принципів. Письменник показує, що навіть у злиднях дитина здатна залишатися духовно чистою, адже в ній живе глибинне народне відчуття добра, співчуття й честі. Голод може виснажити тіло, але не здатен зруйнувати людя-

ність. Климко долає спокусу повернутися назад, бо його веде не прагнення вижити, а висока мета –допомогти іншому. Саме ця мета наповнює його шлях сенсом і силою.

Повість Григора Тютюнника «Вогник далеко в степу» передає атмосферу важких післявоєнних років, коли людські долі були сповнені болю, втрат і водночас – непохитної віри в добро. Розповідь ведеться від імені хлопчика Павла, що надає творові особливої щирості та психологічної глибини. Через його сприйняття світ постає очима дитини, яка передчасно подорослішала. Письменник просто, але проникливо показує красу людської душі – і юного оповідача, і його мачухи, тітки Ялосовети. Вона, овдовівши невдовзі після початку війни, не опускає рук, а бере на себе турботу про пасинка, прагнучи виховати його гідною людиною.

Велич душі майстра, який очолював 5-ту групу ремісничого училища, де навчався Павло, розкривається через сцену їхнього першого завдання – виготовлення лопат. Цей простий, але надзвичайно важливий інструмент став незамінним у роки відбудови спустошених війною господарств. Григір Тютюнник майстерно передає буденність життя п'ятнадцятирічних хлопців, не оминаючи і ніжної теми першого кохання. Павло, разом із друзями, відвідує вечорниці, де зустрічає Маньку, яка симпатизує йому. Проте хлопець, щиро дитячий у своїй сором'язливості, не наважується висловити почуття. Драматизм цієї ситуації віддзеркалює повоєнну реальність: старші дівчата мріяли про заміжжя, а їхні ровесники загинули на фронтах. У результаті перші романтичні взаємини часто складалися так, що ініціатива виходила від дівчат, а їхні майбутні обранці могли бути на чотири-п'ять років молодшими.

Відразу з перших сторінок повісті постають важкі будні повоєнного села. Коли Павла вперше відмовилися прийняти до ремісничого училища, тітка не стримала сліз. Голод і нестача засобів для існування визначали вибір сільської молоді: стати ремісниками, а згодом – робітниками на заводах. Наступного дня вона сама повела пасинка до директора, рішуче борючись за його майбутнє: «Тітка Ялосовета одразу заплакала, почала розказувати, що хату нашу «вкинуло бомбою в річку», що живемо ми в тій хаті, як у норі, одягатися ні в віщо, їсти теж не дуже… А я стояв, дивився у підлогу і тримав у спітнілій руці згорнуті в дудочку документи: заяву, метричну довідку, табель за п'ятий клас і автобіографію. Мені було ніяково від того, що тітка Ялосовета розказує все про нас – хоч воно й правда – та ще й підхвалює мене: – Він слухняненький, роботящий, не дивіться, що такий ото малий. Він підросте. І вчиться ловко, самі ловкі оцінки…» [1, с. 52–54].

Через прийом контрасту – показуючи Павлика фізично крихким, але неймовірно наполегливим – автор підкреслює силу його духу та витримку. У повісті «Вогник далеко в степу» підлітки беруть на себе відповідальність не меншу, ніж дорослі. Щодня Павло відриває від своєї скромної «пайки» в ремісничому училищі двісті п'ятдесят грамів замерзлого хліба, приносячи його тітці Ялосоветі, рятуючи її від голоду і демонструючи щиру турботу навіть у важкі часи.

Павло мав трьох вірних товаришів – Василів: Силку, Обору та Кібкала. Усі вони були односельцями і щодня долали величезну відстань у вісімнадцять кілометрів туди й назад до ремісничого училища, не зважаючи на втому та суворі повоєнні будні: «Дорогу до райцентру ми поділили на станції. /…/ З цими станціями нам стало ходити веселіше: не встигнеш дійти до першої, а вже і другу видно» [1, с. 62]. «Кібкало серед хлопців найзаможніший: у нього є і чоботи на зиму, і валянки, і сумка для зошитів. Але він і найжадібніший: їсть потихеньку він інших, по-курячому нахиливши голову до сумки» [1, с. 64].

У селі не знайдеш жінки, жадібнішої за бабу Штокалку. Та поки юні «горе-злодії» перебували в засідці, дід сам пригощав їх смачними плодами, відчуваючи справжнє тепло й радість, коли ділився з дітьми: «Щодня топчуся по них, а ніколи ще такі добрі не були» [1, с. 55].

У ремісничому училищі хлопці ходять лише строєм і співають нові радянські пісні. Проте вечорами, збираючись щонеділі, молодь не забуває давніх народних пісень – «Чорноморець», «Ой ти, Галю» – і все ж складається відчуття, що незабаром ця важлива ознака українського села може зникнути, коли, за висловом самого Григора Тютюнника, «не десятки людей співало ту пісню, а одна многоголоса душа…» [1, с. 56].

Любов до праці й вірна дружба визначають життя юних героїв повісті. Та одного зимового дня Павло проявив справжню мужність. Йдучи до райцентру, він несподівано зустрів вовка на шляху. У критичній ситуації його кмітливість врятувала його: хлопець встиг наздогнати проїжджу машину, зачепитися за гак і залізти у кузов. Рятівником виявився старий ворог друзів – шофер Фріц, який зовсім не збирався допомагати дітям. Ця пригода, що могла закінчитися трагедією, зміцнила зв'язок між вихованцями дитбудинку та сільськими хлопцями. Раніше горді й самостійні сироти трималися осторонь, а тепер навіть простий окраєць хліба, переданий Гришухою, став символом дружби та взаємної підтримки.

Григір Тютюнник майстерно використовував художню деталь не лише для посилення емоційної напруги чи передачі ідеї, а й для миттєвого відтворення внутрішнього стану героя та його характеру. «Дивлюсь, а в грудях тисне щось – отак не дуже, м'яко...» [4, с. 142]. Кожна деталь, як і інші виразні засоби – жест, міміка, монолог чи діалог – служила прозаїку для створення об'ємного, живого образу персонажа.

Сенс назви повісті можна розуміти як символічне зображення майбутнього хлопців: «вогник» у степу уособлює їхні надії та прагнення до щастя. Хоч він і здається далеким, щоденна праця, відданість друзям і чесне життя поступово наближають їх до цієї мрії.

Григір Тютюнник у своїх записниках зазначав: його персонажі не просто несуть у собі світло добра – вони роблять його доступним іншим, перетворюючи власні вчинки на приклад людяності: «Найвища наука життя – мудрість, а найвища мудрість – бути добрим» [4, с. 126]. Для них добро стає не абстрактною цінністю, а життєвим правилом, яким вони керуються щодня. Повість «Вогник далеко в степу» показує, як чистота серця і моральна сила окремої людини контрастує з хаотичною й жорстокою атмосферою повоєнного часу.

Слід зауважити, що і десятирічний Климко, і Павло з трьома Василями, яким по п'ятнадцять, власними очима бачили наслідки війни: руйнування, смерть, голод. Цей жорстокий досвід змусив їх стати дорослими значно раніше за свій вік. Насправді ці діти були позбавлені справжнього дитинства, адже війна змусила їх швидко дорослішати.

Герої повістей – Климко, Павло та Василі – постають як різні відтінки самого Григора Тютюнника, його альтер его в образах дітей війни. Хтось із них, як Климко, не пережив

лихоліття війни, інші стикалися з небезпекою навіть у мирні часи через байдужість і жорстокість оточення – прикладом є Фріц, який замість допомоги травмував Павла. А дехто не витримав морального тиску повоєнного життя, коли дитинство і юність залишилися лише спогадами, – так трагічно склалася доля самого письменника. Розкриваючи буденність та випробування своїх героїв, Григір Тютюнник майстерно показує їхню внутрішню силу, слабкості та душевні переживання, роблячи образи живими та психологічно переконливими.

Висновки. Отже, у своїх дитячих повістях Григір Тютюнник робить акцент на внутрішньому світі героїв – їхніх емоціях, переживаннях і сприйнятті власного досвіду у пізнанні навколишнього світу. Через деталі та символи письменник розкриває глибину душі своїх персонажів. У творах «Климко» та «Вогник далеко в степу» діти потрапляють у складні морально-психологічні ситуації, а автор застосовує широкий арсенал поетико-психологічних прийомів – ретроспекцію, асоціації, внутрішній монолог та інші, щоб передати їхні внутрішні конфлікти та духовне зростання.

Література:

1. Тютюнник Григір. Вибрані твори. Київ: Сакцент Плюс, 2007. 288 с.
2. Ленська С. В. Образ дітей війни у творах Гр.Тютюнника, В.Близнеця, М.Вінграновського. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство*. 2009. Вип. XXI. С. 373–380.
3. Мовчан Р. Стильові тенденції творчої манери Григора Тютюнника : до 70-річчя письменника. *Українська мова та література.* 2001. № 45. С. 1–3.
4. Черненко О. Не змиліє пам'яті криниця : спогади про Григорія та Григора Тютюнників. Київ: Ярославів Вал, 2001. 255 с.
5. Дзюба І. Великий людинознавець : до вивчення творчості Гр. Тютюнника. *Урок української.* 2003. № 3. С. 38–41.
6. Калашникова О. Дитяча словотворчість як засіб стилістичної забарвленості в «дитячій» прозі Григора Тютюнника. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2002. Вип. 5. С. 248–251.
7. Ковалів Ю. Новелістичні апробації Гр. Тютюнника. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету Серія: філологія*, 2009, № 2. С. 77–86.
8. Корабльова О. В. Дитячий світ у прозі Григора Тютюнника. *Актуал. пробл. слов'ян. філології. Сер. Лінгвістика і літературознавство.* Бердянськ, 2009. Вип. 21. С. 340–347.

Kozubenko L. Psychological aspects of children's stories by Grigor Tyutyunnyk

Summary. The article examines the psychological aspects of children's stories by Grigor Tyutiunnyk. Attention is drawn to the fact that in fiction, psychologism is manifested as the author's ability to immerse the reader in the world of a person's inner experiences, where the true essence of the hero is revealed behind thoughts and emotions. It allows the author to convey not only the external actions of the character, but primarily his spiritual state, moral doubts, internal conflicts and character development. Through psychologism, the writer shows why the hero behaves in a certain way, how he reacts to the events that occur, and how his personality is formed. In the work of Grigor Tyutiunnyk, psychologism becomes the central artistic principle and the defining feature of his style, the main means of studying the human personality. It forms the structure of the works, influences the construction of images and gives them psychological depth, making the characters alive and convincing.

It has been found that the study of the artistic work of Hryhor Tyutiunnyk convincingly demonstrates that the writer conveyed the tragic collisions and drama of the life of the Ukrainian people through a deep reproduction of the psychology of the characters, their feelings, moods, as well as the interaction of the conscious and subconscious. This is what formed the author's unique creative manner and became a characteristic feature of his artistic style.

It has been revealed that focusing on the complex and often painful process of growing up of his characters, Hryhor Tyutiunnyk deeply reveals their inner world and psychological evolution. His prose clearly traces the desire to explore how a child with an unformed character perceives the surrounding reality, especially in extreme conditions of fear, absurdity, loss and death. The writer shows that under the pressure of tragic circumstances, the conscious experiences of the heroes gradually transform into a spontaneous flow of subconscious emotions and sensations. Lonely teenagers, faced with manifestations of evil, react spontaneously – through protest, resistance, desire for retribution, which is manifested in their actions, behavior and internal conflicts, artistically reproduced in the structure of the works.

The article proves that in his children's stories, Grigoriy Tyutiunnyk emphasizes the inner world of the heroes – their emotions, experiences and perception of their own experience in knowing the world around them. Through details and symbols, the writer reveals the depths of the soul of his characters. In the works "Klymko" and "A Spark Far in the Steppe", children find themselves in difficult moral and psychological situations, and the author uses a wide arsenal of poetic and psychological techniques – retrospection, associations, internal monologue and others to convey their internal conflicts and spiritual growth.

Key words: psychologism, aspect, child, world, writer, hero, story, feelings, creativity.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821. 113(75)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.28

Кушнірова Т. В.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
https://orcid.org/0000-0003-3489-2767

Слоневська І. Б.,
кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
https://orcid.org/0000-0001-6960-0539

Пірошенко С. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
https://orcid.org/0000-0002-5818-1735

НА ПЕРЕХРЕСТІ ЛІТЕРАТУРНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ТЕНДЕНЦІЙ: РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ ДУҐЛАСА КОУПЛЕНДА «ПОКОЛІННЯ Х» В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Стаття присвячена важливій літературознавчій проблемі – компаративному аналізу рецепції та тематичних перетинів роману канадського письменника Дуґласа Коупленда із ключовими творами американської літератури другої половини ХХ століття: романом Джека Керуака, Дж. Селінджера, Дона Делілло, Брета Істона Елліса.

Акцентовано увагу на текстах як ключових маніфестів трьох послідовних хвиль молодіжного відчуження та антикультурного протесту у другій половині ХХ століття (післявоєнний бунт, «бітники» та «Покоління Х»).

Авторками пропонується дослідження на виявлення літературних та соціокультурних зв'язків між цими текстами, зокрема, щодо зображення екзистенційної кризи молоді та пошуку ідентичності. Особлива увага приділяється спільним мотивам відчуження, втечі (географічної та соціальної) та спробам героїв створити власну, автентичну філософію життя в умовах соціального тиску та ідеологічного вакууму.

Зазначено, що Коупленд успішно рецептує ключові бунтарські теми 50-х, перетворюючи романтичний бунт Керуака та ідеалістичний протест Селінджера на постіронічний та соціально-економічний опір. Підкреслено, що аналізовані романи наче утворюють діалог, який демонструє еволюцію проблеми: від морального вибору (Селінджер) через духовний пошук (Керуак) до екзистенційної втоми та економічної безнадії (Коупленд, Делілло).

Аналізується типологічна схожість між героями Коупленда та персонажами-символами Керуака та, особливо, Голденом Колфілдом Селінджера. Герої Коупленда, як і Голден, відчувають відчуження від панівної культури, але замість бунту «на дорозі» (як у бітників) вони обирають пасивну втечу.

Результатами дослідження підтверджено, що романи Коупленда відображають еволюцію молодіжного протесту та антикультурних настроїв, засвідчують художній пошук відповіді на питання: що лишається людині після втрати великих наративів? Авторки висновують, що разом із своїми сучасниками Коупленд сформував портрет «покоління після модерності», маргінальних героїв постіндустріальної доби, що шукають себе серед уламків інформації, іронії та історії.

Ключові слова: постмодернізм, рецепція, проблема поколінь, покоління Х, аутсайдер, відчуження, криза ідентичності.

Постановка проблеми. Зміна парадигми цінностей, загострене відчуття індивідом багатьох суперечностей періоду кінця ХХ століття набувають різноманітних художніх форм, але мають спільний погляд на становлення представників покоління Х.

Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до поколіннєвої ідентичності, феномену «покоління Х» та ролі маскультури у формуванні життєвих стратегій сучасної молоді.

Для українського читача романи Коупленда актуальні ще й діалогічними перетинами з українською літературою 90-2000 рр: у канадського автора криза покоління спричинена крахом «американської мрії», в українських письменників – зумовлена «пострадянським ландшафтом», але суть одна: молоді герої більше не вірять у колективні міфи і шукають правду і себе «після історії».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найвідоміших представників англомовної літератури є Дуґлас Коупленд, яскравий автор постмодерністської прози кінця ХХ – початку ХХІ століття, творчість якого є найбільш суперечливою та резонансною у сучасній західній літературі.

Варто зазначити, що західні дослідники творчості Коупленда аналізують його художній доробок як у культурологіч-

ному, соціально-філософському аспектах, так і в літературознавчому, стилістичному вимірах.

Серед провідних дослідників слід назвати Ендрю Тейта (Andrew Tate), автора першої грунтовної монографії *Douglas Coupland (2007*), де розглядається іронічна природа письма, особливість наративу та інтертекстуальність текстів письменника [1]. Марк Форшоу (Mark Forshaw) у праці *In and Out of Ironic Hell* аналізує поетику іронії як основну тональність постмодерністського стилю Коупленда, що є спробою подолати культурну втому [2].

Аналіз творчості Коупленда зустрічається також у контексті компаративних досліджень масової культури та постмодернізму в англомовній прозі. Так, Ділета де Крістофаро (*Diletta de Cristofaro*) у дослідженні *The Contemporary Post-Apocalyptic Novel: Critical Temporalities and the End Times* аналізує творчість Коупленда, за її власним визначенням, в порівняльному контексті «нашої нової культурної одержимості посткапіталістичним апокаліпсисом» [3].

До новаторства письменника у вживанні неповторних оповідних форм і сучасних жанрових визначень звернені дослідження B. Handy, C. Burnham та інших, які підкреслюють ідеологічний, демографічний, репортажний і навіть лексикографічний стиль роману [1].

Тобто, західна критика позиціонує Коупленда як багатогранного автора, який долає межі постмодернізму, актуалізуючи пошук сенсів у постідеологічному світі; інтерпретує феномен автора як хронікера постіндустріальної доби, виразника культурного скепсису, який став голосом цілого покоління.

В Україні дослідження Коупленда поки що представлені досить епізодично. Заслуговують на увагу дисертаційні дослідження Наталії Полішко (*«Роман Д. Коупленда «Покоління Х» як відображення нових художніх тенденцій в американській літературі кінця ХХ століття», 2004)* [4] та Оксани Заїковської («*Творчість Дугласа Коупленда: дискурс національної ідентичності»)* [5], окремі статті (Людмила Чередник), огляди та університетські публікації (Людмила Носенко).

Фактор недостатнього вивчення творчого методу письменника та його роману «Покоління Х», а також великий резонанс, спричинений цим твором у літературі не лише Північної Америки, але і в літературі європейських країн, призвів до привабливості в рамках цієї статті до проблеми літератури поколінь.

Метою статті є дослідження форм художньої рецепції роману Дугласа Коупленда «Покоління Х» в сучасній американській літературі, визначення літературних тенденцій та тем у трансформованих авторських варіаціях проблем ідентичності, субкультури у площині постмодерністської прози.

Виклад основного матеріалу. Літературна традиція останньої третини ХХ століття приділяє особливу увагу проблемі поколінь, котрі змушені жити на руїнах великих ілюзій.

Роман сучасного канадського письменника Д. Коупленда «Покоління Х», опублікований у США в 1991 році, отримав широке визнання у всьому світі та став одним із культових романів кінця ХХ століття. З легкої руки критиків, зокрема C. Burnham та W. Blythe, Дугласа Коупленда стали називати «речником» (spokep erson) змальованого ним покоління [1].

Прикметно, що роман має своїм смисловим ядром ключову проблему ХХ століття: відчуження людини в постіндустріальному світі, яка стала однією з центральних у філософії доби (Еріх Фромм, Герберт Маркузе, Мартін Гайдеґґер, Жан-Поль Сартр, Жан Бодріяр, Мішель Фуко) та знайшла відображення в ключових літературних творах епохи (від Франца Кафки, Джорджа Орвелла, Олдоса Гакслі, Рея Бредбері, Альбера Камю до Курта Воннегута, Томаса Пінчона, Дж. Селінджера, Дж. Керуака, Дона Делілло та інших).

Так і дослідники вважають роман «Покоління Х» історико-культурним феноменом західної літератури, у якому розглядаються важливі питання, як от: взаємовідносини між поколіннями у динамічному суспільстві, пошук особистої самореалізації, самовизначення, а найголовніше – загострене відчуття індивідом кризових моментів кінця ХХ століття та ревізія цінностей [6, с.24].

До того, як почати свою письменницьку діяльність, Дуглас Коупленд, скульптор за фахом, уже був досить успішним у сфері графіки і дизайну та спробував себе як журналіст. Одним із перших редакційних завдань, яке отримав майбутній «голос покоління», була пропозиція від видавництва St. Martin Press створити своєрідний довідник Яппі (Yuppie Guidebook), з якого і виник художній твір [1].

Дебютний роман Дугласа Коупленда «Покоління Ікс» (Generation X: Talesforan Accelerated Culture, 1991) [7], що виріс із редакційного завдання, здобув приголомшливий успіх, став одним з найбільш знакових творів ХХ століття культовою книгою, яка стала своєрідним портретом покоління нонконформістських інтелектуалів дивних дев'яностих. Роман називають «голосом покоління» маргіналізованих молодих людей, що залишають свої зручні будинки та добре облаштовані офіси, аби розпочати нове життя, наповнене хоч якимось відчуттями на руїнах загублених сенсів. «Ми живемо невидимим життям на периферії; ми стали маргіналізованими – і є багато речей, які нас не цікавлять» [4, с.3].

Автор ставить проблему «Покоління Х» та його виживання в сучасному західному постіндустріальному суспільстві в центр роману. На думку, Н. Полішко, роман «Покоління Х» є одним із найважливіших артефактів північноамериканської культури ХХ століття [6, с. 23], оскільки письменник розглядає одне з найактуальніших питань постіндустріального суспільства – протиборство поколінь.

Композиційним ядром роману є саме конфлікт поколінь, що відображає внутрішню порожнечу та розчарування, яку переживали представники середнього класу в США та Канаді в реаліях життя, спричинених поступовим знеціненням особистості в західному споживацькому суспільстві, ностальгією за безтурботним минулим, і, як наслідок, очевидною чи показовою байдужістю та страхом перед майбутнім.

Сучасний канадський критик Alex Pugsley у своєму нарисі *«Postcards from Doug»*, зазначає, що в романі «Покоління Х» та в наступних творах Д. Коупленда простежується жива традиція нонконформістської американської літератури та літератури бітництва [3].

Однією з головних особливостей, які об'єднують Коупленда з галактикою нонкоформістів, є його зацікавленість проблемою місця покоління в суспільстві, його ролі у подоланні нагальних соціальних конфліктів.

Усвідомлення того, що суспільство об'єднує індивіда і намагається маніпулювати ним, завжди було притаманне американській літературі другої половини ХХ століття. Після Другої світової війни в літературі Сполучених Штатів, зокрема в прозі 50-х та 60-х років, яка називається літературою «мовчазного» або «втраченого покоління» [5, с.18], тенденцію до деіндивідуаліза-

ції можна побачити з певною ясністю, яка демонструється низкою післявоєнних романів, таких як: «Оголені та мертві» («The Naked and the Dead» (1948)) Нормана Мейлера, «Ловець у житі» («The Catcher in the Rye» (1951)) Девіда Селінджера тощо. Особливе місце у зазначеній площині проблем займає роман Дж. Селінджера «Над прірвою у житі» («Ловець у житі») [8]. Прикметно, що сам роман був опублікований у 1951 році, і через чотири десятиліття з'явився роман Д. Коупленда «Покоління Х», який може по праву виступати як своєрідний літературний рімейк найвідомішого і популярного твору Дж. Селінджера.

У системі героїв обох романів справді існують очевидні паралелі у їхньому ставленні до сучасного суспільства. Головному герою роману Селінджера настільки ж незручно в Америці в 50-х роках, як коуплендському поколінню в Америці в кінці 80-х та початку 90-х. Голден Колфілд, нервовий сімнадцятирічний хлопчик, на перший погляд виглядає як зіпсований підліток, постійно незадоволений своєю школою та однокласниками. Виявляючи ненависть до всіх і всього, він, ніби помстившись, порушує загальноприйняті правила поведінки, провалює іспити і виявляється виключеним з престижної школи в Пенні. Хоча Голден Колфілд відрізняється підвищеною емоційністю, правдивістю та щирістю своїх почуттів, він далеко не ідеал. Стиль поведінки Колфілда характерний і для головних героїв роману «Покоління Х», які, у майже 30 років, також здатні до дрібного хуліганства та вандалізму. Вони не залишаються довго на одному робочому місці, оскільки не погоджуються виконувати звичайну роботу, і, як альтернатива, обирають для себе «менше зло» або «McJob» – безперспективну роботу в сфері обслуговування, яка, проте, звільняє їх від відповідальності та забезпечує певну свободу індивіда. Як бачимо, обидва тексти досліджують кризу ідентичності молоді, відчуження та відмову від нав'язаних суспільством норм.

Головними героями є внутрішні емігранти, які не знаходять себе в системі споживацьких цінностей, от тільки у Коупленда ця тема подана вже в умовах нового постіндустріального світу: замість цинічного підлітка маємо тридцятирічних, які «вийшли з гри» і шукають автентичності в пустелі.

Психологічні портрети головних героїв як Селінджера, так і Коупленда, надзвичайно складні, а іноді і суперечливі. Голден Колфілд часто виявляє інфантилізм та нігілізм. Представників покоління Х також можна звинувачувати у незрілості, яка межує з безвідповідальністю. Так, гнів Голдена перетворюється серед західної молоді 90-х на бунт, який Д. Коупленд розшифровує на полях свого роману таким чином: «Бажання деяких категорій молоді уникати традиційного молодіжного стилю з метою придбати достатній професійний досвід».

Чітка спадкоємність ідеологічної орієнтації нонконформістської літератури 50-х років визначила присутність багатьох паралелей із соціокультурним рухом бітників, що з'явилися в той час. У своєму особливому баченні проблем молоді 80-90-х років XX століття Д. Коупленд, на нашу думку, найближче до такого письменника контркультури, як Дж. Керуак, чий твір «В дорозі» став маніфестом прози бітників [9].

Дорога, як просторова категорія, є типово американською метафорою життя, яка стала однією з центральних тем у літературі США середини XX століття. У цей час бажання втекти від суспільства та від себе, схильність до подорожі, що виникла з минулих літературних епох, трансформується і сприймається як можливий поштовх до творчості, як спроба зрозуміти одну з багатьох субкультур, в яких розколовся складний світ постмодерністської культури. І у Селінджера, і в Керуака, а потім і в Коупленда мотив втечі на захід та топос дороги не є випадковими. Дорога є символом нескінченної і часто безглуздої втечі від очевидного добробуту суспільства, від цивілізації та масовості у всіх сферах соціального та духовного життя.

Для Дж. Керуака мотив дороги лежить в основі сюжету роману. Дін Моріарті та його друг Саул Рай мандрують дорогами Америки, і саме тут Дін бачить основну ідею та сенс власного життя. Герої Д. Коупленда також опиняються в дорозі, втікаючи від цивілізації, яка заповнила всі сфери їх існування. Проте у Коупленда дорога не веде до відкриттів: це втеча без ілюзій, подорож у внутрішню порожнечу; «пост-бітницька» постмодерністська рефлексія: ідеали свободи вже вичерпані, залишився іронічний відгомін [10, с. 337].

Романи J. Kerouac «On The Drow» та «Generation X» D. Copeland також схожі своєю схильністю до знищення канонів літературної форми та змішування жанрових характеристик. Обидва тексти мають форму епізодичних історій, де важливий не сюжет, а стан і пошук сенсу. Мініатюрні романи в творі Керуака поєднуються з автобіографічними фрагментами, ліричними ескізами та прозовими віршами. Композиція роману Коупленда також представляє поєднання багатотекстових шарів, що виступає новаторським підходом до зображення соціокультурної реальності в літературі.

Серед творів, героями яких є, за влучною метафорою канадійської дослідниці Хізер Меллік, «поневолені бітники» [2], привертає увагу роман «Менше, ніж нуль» (Less Than Zero, 1985), автором якого є Брет Істон Елліс [11]. Спільна загальна тональність романів Коупленда та Елліса – цинізм, апатія, емоційна спустошеність покоління, сформованого мас-медіа і споживанням. Обидва автори створюють портрет «покоління без якоря», тільки Елліс показує це крізь гламур і декаданс, а Коупленд – крізь втому і втечу від надлишку інформації.

У тому ж таки 1985 році свій восьмий роман «Білий шум» (White Noise) публікує Дон Делілло [12]. Ідея втечі від цивілізації, пошуку «справжнього життя» поза урбаністичною системою, подалі від «білого шуму» реклами, телевізійного глянцю, потоків інформації, продовжує селінджерівську традицію втечі від суспільства, перегукується з творами Керуака, Елліса і є критикою американської культури споживання, художньою реакцією на масову культуру, агресивну медіалізацію та комерціалізацію життя.

Зауважимо, що існування кризи – це те, з чим стикаються герої зазначених творів. Так званий екзистенціальний криз, як відчуття втрати сенсу життя, почуття повної самотності та відчуження від решти світ, де духовний і інтелектуальний колапс часто супроводжується усвідомленням своєї екзистенції.

Висновки. Зазначимо, що роман Д. Коупленда «Покоління Х», успадковуючи традиції літератури, які йому передували, перетворює характерні мотиви та образи в умовах змінених історичних реалій, з використанням нової постмодерністської естетики. Разом із своїми сучасниками Коупленд формує портрет «покоління після модерності», яке живе у просторі брендів, симулякрів, втрати автентичності – постмодерної кризи людини в добу споживання на руїнах попередніх ілюзій.

Отже, «Покоління Х» – це постмодерна спадкоємність бітників і Селінджера, але вже з досвідом Елліса та Делілло, тобто роман про втрату сенсу у світі, де всі сенси перетворено на бренди,

а його автор Коупленд стає своєрідним літописцем «останнього покоління, що ще пам'ятає реальність до Інтернету».

Згадані у межах нашої наукової розвідки письменники та твори можуть певною мірою бути віднесені до соціальної діагностики кінця ХХ століття, оскільки їхні автори намагаються відтворити своєрідний соціально-демографічний образ суспільства, майбутнє якого в основному залежатиме від місця та ролі наступних поколінь. Дуґлас Коупленд і його попередники (Дж.Селінджер, Дж.Керуак) та сучасники (автори 1990-2000-х) є діагностами втоми поколінь, що живуть після краху великих ідей.

Подальше вивчення творчості Коупленда є важливим для осмислення трансформацій поколіннєвих архетипів, культури споживання та цифрового наративу у світовій і національній літературі. У цьому контексті особливо перспективними виглядають розвідки щодо концептуально відчутних перегуків роману «Покоління Х» Дугласа Коупленда з українською літературою кінця ХХ – початку ХХІ століття (Ю.Андрухович, О.Забужко, Ю.Іздрик, С.Жадан, Любко Дереш та інші), зокрема з тими текстами, які осмислюють пострадянську втому, кризу ідентичності та втрату сенсу після «великої історії».

Література:

1. Tate, A. Douglas Coupland. 2007. *Series: Contemporary American and Canadian Writers*. Copyright Date: Manchester University Press, 2007. URL: https://manchesteruniversitypress.co.uk/9780719074882/ (дата звернення: 09.10.025).
2. Forshaw, M. In and Out of 'Ironic Hell: Irony and Postmodernism in Coupland's Fiction. Journal of Contemporary Fiction Studies, 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/321809531_The_changing_face_of_post-postmodern_fiction_Irony_sincerity_and_populism (дата звернення: 11.10.2025).
3. Diletta de Cristofaro. The Contemporary Post-Apocalyptic Novel: Critical Temporalities and the End Times. London & New York: Bloomsbury Academic, 2020. URL:https://dokumen.pub/the-contemporary-post-apocalyptic-novel-critical-temporalities-and-the-end-times-9781350085770-9781350085800-9781350085787.html (дата звернення: 11.10.2025).
4. Полішко Н.Є. Роман Д. Коупленда «Покоління Х» як відображення нових художніх тенденцій в американській літературі кінця ХХ століття: автореф. дис. канд. філолог. наук: спец. 10.01.04. «Література зарубіжних країн». Дніпропет. нац. ун-т. Дніпро, 2004. С. 1–5.
5. Заїковська О.М. Творчість Дуґласа Коупленда: дискурс національної ідентичності. Дис. канд. наук: 10.01.04., НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2014. С. 17– 19.
6. Полішко Н.Є. Роман Д. Коупленда «Генерація Х» як варіант гіпертексту в північноамериканській літературі кінця ХХ століття. Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики». Черкаси: ЧДТУ, 2000. С. 23–24.
7. Дуґлас Коупленд «Покоління Х» (Generation X: Tales for an Accelerated Culture): пер. з англ. Гєника Бєлякова. Київ : Комубук, 2016. 272 с.
8. Дж. Селінджер «Над прірвою у житі» («Ловець у житі»): пер. з англ. Олекси Логвиненко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.
9. Джек Керуак «В дорозі»: пер. з англ. Гєника Бєлякова. Київ : Комубук, 2022. 440 с.
10. Резнік А.М., Александрова Г.О. Інтертекстуальність творчості Д. Коупленда (на матеріалі роману «Покоління Х»). Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Запоріжжя. 2023. С. 335-337.
11. Брет Істон Елліс «Менше, ніж нуль»: пер. з англ. Олени Оксенич. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 194 с. URL:https://www.yakaboo.ua/ua/less-than-zero-2382633.html?srsltid=AfmBOorORjkAUl39gedJIyrJNQwUnQTIbl7DAxfRGKt3hc6-VloATuUk (дата звернення: 08.10.2025).
12. Дон Делілло «Білий шум»: пер. з англ. Максима Нестелєєва. Київ : Видавництво «Темпора» 2022. 480 с. URL:https://uabook.fun/wp-content/uploads/2024/12/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9-%D1%88%D1%83%D0%BC-%D0%94%D0%BE%D0%BD-%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BB%D0%BB%D0%BE-da7026dd.pdf (дата звернення: 08.10.2025).

Kushnirova T., Slonevska I., Piroshenko S. At the crossroads of literary traditions and trends: reception of D. Copeland's novel "Generation X" in contemporary literature

Summary. The article is devoted to a comparative analysis of the reception and thematic intersections of the novel by Canadian writer Douglas Copeland with key works of American literature of the second half of the 20th century: novels of Jack Kerouac and J. Salinger, Don DeLillo, Bret Easton Ellis.

Attention is focused on the texts as central manifestos of three successive waves of youth alienation and countercultural protest in the second half of the 20th century (post-war rebellion, the Beat Generation and "Generation X").

The authors propose aimed at identifying literary and sociocultural connections among these texts, particularly in the depiction of the existential crisis of youth and the search for identity. Special attention is given to the shared motives of alienation, escape (both geographical and social) and the protagonists' attempts to create their own, authentic philosophy of life in conditions of social pressure and ideological vacuum.

It is noted that Copeland successfully formulates the key rebellious themes of the 1950s, transforming Kerouac's romantic rebellion and Salinger's idealistic protest into post-ironic and socio-economic resistance. It is emphasized that the analysed novels form a dialogue, reflecting the evolution of the problem: from moral choice (Salinger) through spiritual search (Kerouac) to existential fatigue and economic hopelessness (Copeland, DeLillo).

The article analyses typological similarity between Copeland's characters and the symbolic protagonist of Kerouac and, especially, Salinger's Holden Caulfield is analysed. Copeland's characters, like Golden, experience alienation from the dominant culture, but instead of rebellion "on the road" (as in the Beat Generation), they choose passive escape.

The results of the study confirm that Copeland's novels reflect the evolution of youth protest and anti-cultural sentiments, providing artistic search for an answer to the question: what remains for a person after the loss of grand narratives? The authors conclude that, together with his contemporaries, Copeland formed a portrait of the "generation after modernity", marginal heroes of the post-industrial era who are looking for themselves among the fragments of information, irony and history.

Key words: postmodernism, reception, generational problem, generation X, outsider, alienation, identity crisis.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.111(73)"20"-3.09:305]:39
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.29

Михайлюк А. Р.,
здобувач третього рівня вищої освіти,
аспірант кафедри світової літератури
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-7760-8175

ВІДГОМОНИ НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНИХ ЖАНРОВИХ МОТИВІВ У КВІР-ПРОЗІ США ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню національно-етнічних жанрових мотивів у квір-прозі США початку XXI століття на матеріалі квір-романів Александра Чі «Edinburgh» (2001), Ракеша Сатьяла «Blue Boy» (2009) та Малінди Ло «Last Night at the Telegraph Club» (2021). У розвідці окреслено, як сучасна американська квір-проза конструює постнаціональну ідентичність через наративи тілесності, травми та пам'яті, поєднуючи етнічні, расові та гендерні коди з метою підриву усталених уявлень про націю, громадянство та соціальні норми. Також розглянуто літературну репрезентацію травми та афекту і виявлено, що ці аспекти слугують засобом особистого та/або колективного зцілення й інструментом політичного переосмислення американського культурного наративу.

У доробку проаналізовано взаємодію жанрових стратегій і тематичних мотивів, зокрема більдунгсроману, історичного роману й травматичного письма, які дозволяють квір-персонажам/-кам втілити «третю ідентичність» та конструювати альтернативні моделі громадянства й культурної участі. Теоретичним фреймом дослідження є концепції перформативності гендеру та етнічності Дж. Батлер; квірної епістемології І. К. Седжвік; міжкультурного простору й тілесної орієнтації Х. Бгабги та С. Ахмед; механізмів гомонаціоналізму Дж. Пуар.

У результаті дослідження з'ясовано, що тілесність, зображена у творах Чі, Сатьяла та Ло, стає дискурсивною межею, через яку артикулюється напруження між расовою, етнічною та сексуальною приналежністю. Персонажі/-ки цих квір-романів є суб'єктами, що інтегрують раніше замовчувані досвіди, у процесі формування їх комплексної ідентичності. Також виявлено, що квір-проза США початку XXI століття переосмислює традиційні канони і пропонує нову модель гуманістичного культурного простору: прийняття різноманітності, емпатія та опір нормативності, що стає основою формування колективної пам'яті та політичного потенціалу упосліджених спільнот.

Ключові слова: квір-проза США, постнаціональна ідентичність, національно-етнічні мотиви, тілесність, травма, афект, міжкультурний простір.

Постановка проблеми. У контексті сучасного американського суспільства питання самоідентифікації – етнічної, національної чи то гендерної – є акутальним і суперечливим водночас, оскільки воно відображає глибинні соціополітичні та культурно-історичні процеси. Саме тому ці та інші зазначені виміри стають лейтмотивами художніх текстів США XXI століття, зокрема і в новітніх тематичних групах літературних творів, серед яких квір-проза. Дослідження розглядає те, як сучасна американська квір-проза зображує процеси формування постнаціональної ідентичності через наративи тілесності, травми та пам'яті. У творах авторів/-ок із маргіналізованих спільнот поєднуються расові, гендерні та культурні коди, що підважують усталені уявлення про націю, громадянство й поняття норми загалом. Вивчення цієї динаміки спонукає до переосмислення американського літературного канону і демонструє те, що література виконує функцію одного з ключових елементів самоідентифікації, опору та зцілення представників/-иць упосліджених груп в умовах множинної дискримінації.

Аналіз останніх досліджень. У сучасному полі квір-досліджень спостерігається зміщення від національно-центричних до транскультурних і афективних підходів, що поєднують аналіз тілесності, травми та наративних стратегій [1], [2]. Останні публікації Б. Андерсона та Дж. Муньоза акцентують увагу на діаспорній оптиці, у якій квір-автори/-ки з маргіналізованих спільнот використовують жанрові ознаки більдунгсроману, історичного роману та травматичного письма для деконструкції ідеї єдиної національної ідентичності [3], [4]. Проте більшість сучасних досліджень розглядають окремі тексти без системного компаративного аналізу тропів, афективної темпоральності та механізмів опору гомонаціоналізму в художній літературі [1]. Недостатньо дослідженими залишаються й питання того, як літературна репрезентація афекту, пам'яті й тіла перетворює травму на інструмент постнаціонального самоусвідомлення. Означена стаття спрямована на заповнення цієї прогалини шляхом порівняльного аналізу романів Alexander Chee «Edinburgh» (2001), Rakesh Satyal «Blue Boy» (2009) та Malinda Lo «Last Night at the Telegraph Club» (2021). У центрі уваги опиняється те, як художні засоби та тропи втілюють взаємодію між етнічністю, сексуальністю й національною належністю, формуючи простір «третьої ідентичності» [2] і демонструючи, що квір-проза США початку XXI століття є не лише формою саморепрезентації, а й способом політичного та культурного переосмислення американського наративу.

Метою статті є комплексне дослідження національно-етнічних жанрових мотивів у квір-прозі США початку XXI століття на основі романів Alexander Chee «Edinburgh» (2001), Rakesh Satyal «Blue Boy» (2009) та «Last Night at the Telegraph Club» (2021).

Виклад основного матеріалу. Сучасна література США вирізняється надзвичайно різноманітним жанровим та культурним наповненням завдяки мультинаціональності її представників/-ць. У модерний та постмодерністский періоди прокидається самосвідомість маргіналізованих спільнот і їхня потреба на відстоювання власних множинних ідентичностей.

Квір-проза XXI століття на теренах Північної Америки опиняється на перетині багатьох наративів, окрім власне гендерних: національних, расових та етнічних. Це створює простір для висловлення того, що приховувалося й замовчувалося довгими століттями колоніальної реальності.

Ідентичність перестає бути фіксованою категорією, а натомість перетворюється на дискурсивну практику: «щось, що відбувається у мові та культурі» [5, с. 33]. Чим більше нашарувань різних ідентичностей в особистості людини, тим більше її життєвий шлях потребує озвучування та прийняття. Десятиліття пригнічення, вимушеної міграції та асиміляції квір-людей азійського походження врешті знаходить своїх оповідачів/-ок та слухачів/-ок. Джудіт Батлер, спираючись на ідеї Мішеля Фуко про репродуктивну природу влади, показує, що суб'єктність формується через повторювані мовні практики, а саме перформативність гендеру, раси та громадянства, які відтворюють і водночас підривають норми соціального порядку, чітко вказуючи на всі помилки та жорстокість колоніальної доби щодо етнічних та сексуальних меншин, а також на важливість переформатування та "reclaiming" (присвоєння) ними права на самовизначення. [6, с. 3; 5, с. 224-225].

Як зазначає Стюарт Голл, ідентичність не є такою, що передує репрезентації, а виступає позицією всередині дискурсу, у якій культурні відмінності (раса, нація, стать, сексуальність) створюються та закріплюються через мову, історію й інституційні наративи [7, с. 222-225]. Відтак, сексуальність, раса й національність не існують як розрізнені, нативні площини досвіду, а як взаємопов'язані матриці влади, репрезентації та афекту, що взаємно конструюють одна одну. Залежно від владного наративу місця, де квір-людина отримала притулок та шанс на безпечне життя, її ідентичність за визначенням буде представлена згідно із суспільними нормами та інтересами держави, що виключає її власну суб'єктивну роль та робить радше об'єктом в новій реальності. Література ж, зокрема й квір-проза, стає водночас засобом індивідуального звільнення, зцілення, і радикальним активізмом проти консервативної жорсткої дійсності множинної дискримінації.

У цьому контексті квір-проза стає такою собі лабораторією ідентичності, у якій наративи тілесності, нового громадянства та етнічної приналежності експериментально переплітаються. Як підкреслює Ів Кософскі Седжвік, квір-ідентичність не є лише сексуальною орієнтацією чи гендерною ознакою, а епістемологічною позицією [8, с. 67-69], тобто способом бачити й інтерпретувати світ поза бінарними структурами норми чи відхилення. У літературі ця позиція проявляється як естетика непевності, коли текст розхитує стабільні національні та гендерні коди.

Х. Бгабга вводить поняття третього простору – міжкультурного виміру, де відбувається гібридизація ідентичності [2, с. 37]. Саме в цьому просторі між колоніальними наративами нації та суб'єктивним досвідом іншого народжується більшість сучасних квір-текстів діаспорного спрямування. Їхні персонажі/-ки існують у постійній інтерференції культур, коли етнічне й суб'єктне, публічне й індивідуальне не можуть розглядатися відірвано одне від одного, оскільки фундаментально це складає основу цілісності особистості.

Як зазначає С. Ахмед, тілесна орієнтація визначає способи, у які суб'єкти можуть населяти соціальний і національний простір: окремі тіла, зокрема квір або расово марковані, опиняються «поза лінією» чи «зупиненими», неспроможними розширити свою присутність у світі, сформованому гетеронормативністю та «whitness» як панівними режимами видимості та належності. [9, с. 4]. Нація тут постає не лише як абстрактна політична категорія, а й як складний емоційний простір, у якому ідентичність є сталою і колективною категорією, а тіла розглядаються в контексті приналежності.

Схожу думку розвиває Х. Е. Муньоз у книзі *Disidentifications*, де описує, як квір-суб'єкти етнічних меншин намагаються пристосувати свою справжню ідентичність з національними та культурними символами, очікуваннями спільноти й родини, створюючи альтернативні сценарії громадянства й культурної участі [4, с. 4]. Для нього квірність[1] є стратегією культурного перекодування, що дозволяє водночас приймати й підривати національні норми, оскільки для суб'єкта часто є нестерпним відмовлятися від однієї складової своєї особистості на користь іншої. Це порушує цілісність, розриває важливі генетичні й соціальні зв'язки, що неминуче продукує травму і, як наслідок, руйнує ідентичність. Натомість плавна та здорова інтеграція національних культурних досвідів і тілесних проявів дозволяє сформувати категорично новий вимір, де інклюзивність стає домінантною та надзвичайно важливою ціллю для включення кожного голосу й думки в загальний наратив. Залучення альтернативного бачення збагачує усталену культуру спільнот, попереджає неприйняття і насилля, руйнує мовчазну колективну травму.

Нарешті, Дж. Пуар вводить поняття гомонаціоналізму, яке описує, як державні структури асимілюють так звані безпечні форми квір-ідентичності для підтвердження власної моральної переваги [1, с. 2-9]. Пуар доводить, що після 11 вересня 2001 року західні держави, зокрема США, почали активно інкорпорувати лібералізований погляд на ЛГБТКІ+ спільноту та її прояви у національний дискурс, позиціонуючи себе як прогресивні й толерантні на противагу гомофобним іншим, здебільшого мусульманським або постколоніальним націям. «Гомонаціоналізм – це не просто включення гомосексуальних суб'єктів до складу нації; це продукування нормативних гомосексуальностей, які підсилюють расові та націоналістичні плани держави» [1, с. 38]. Так, неоліберальна риторика прав людини починає функціонувати як інструмент геополітичного розмежування: одні тіла визнаються гідними громадянства, а інші відкидаються як загроза. Цей підхід неминуче посилює і расову нерівність, і гомо-/трансфобію, оскільки принципи свободи порушені державним втручанням в приватну сферу та спекуляціями на фоні чутливих тем.

Поняття нації у квір-прозі стає не географічною категорією, а психосоціальним простором, у якому формуються поняття нормальності. Національний дискурс визначає, що означає бути громадянином, дитиною, чоловіком або жінкою. Нація виступає не лише символом належності, а й механізмом дисципліни. Квір-персонажі/-ки найчастіше поза полем цих очікувань, оскільки встановлені рамки не вміщають множинність їхніх ідентичностей, що провокує появу внутрішніх та/або зовнішніх конфліктів. Якщо в класичних формах американського національного роману тіло часто виступає символом духовного чи громадянського єднання, то в сучасній квір-прозі

[1] Термін «квірність» в академічному контексті зазвичай визначається як ідентичність або стан, що виходить за межі традиційних гетеронормативних і цисгендерних очікувань, часто пов'язаний з трансгресією та опором до нормативних структур. Джерело: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/queerness

воно стає ареною конфлікту між приватним досвідом і національним міфом. Тілесність втрачає функцію репрезентації універсального громадянина і натомість виявляє межі самої національної уяви, того, як досвід квір-людей вписується в уявлення громадянського суспільства про себе.

У цьому контексті жанр функціонує як інструмент опору. Більдунгсроман (роман виховання) дозволяє дослідити, як соціалізація перетворюється на травму для расово або гендерно маргіналізованих суб'єктів; травматичний наратив демонструє, як національні інституції, такі як школа чи церква, спричиняють травму, проте також пропонує можливість озвучення та переосмислення через літературу; історичний роман постає свідченням для квір-людей і способом реконструювати свідомо замовчувані наративи минулого, що інтегрує їх у простір національної пам'яті.

Деякі взірці квір-прози США початку XXI століття репрезентують те, що Б. Андерсон називає "уявленою спільнотою" [3, с. 5-7], але розкриває її зсередини як простір відчуження, де спільність завжди умовна, тимчасова, а наратив є засобом критичного переозначення належності. У квір-романах Alexander Chee «Edinburgh» (2001), Rakesh Satyal «Blue Boy» (2009) та Malinda Lo «Last Night at the Telegraph Club» (2021), бачимо, як тілесність і національність стають взаємно вплетеними кодами ідентичності. Головні персонажі та персонажки цих текстів намагаються вписати власну сексуальність у національний наратив, який, попри задекларовану зовнішню інклюзивність, залишається ієрархічним і расово маркованим. Для авторів/-ок тіло стає дискурсивною межею, через яку артикулюється напруження між расовою та сексуальною приналежністю. Як пише С. Ахмед, орієнтація тіла у соціальному просторі визначає, які маршрути доступні суб'єктові, а які обмежені [10, с. 14-15]. Тіло означує себе не лише через бажання, а й через здатність бути видимим у національному полі таким, як воно є, без намагання видозмінити його під ідеали соціуму.

У квір-романі «Blue Boy» (2009), який також є більдунгсроманом, Сатьял створює наратив становлення головного персонажа Кірана у образі Крішни як естетичного опору нормі. Його тілесність не підкоряється цисгетеронормативному американському коду, але й не вписується в традиційні культурні очікування індійської діаспори. Так, тіло Кірана стає місцем гібридної саморепрезентації, що перегукується з концепцією «третього простору» Х. Бгабги [2, с. 37]. Головний персонаж буквально винаходить для себе комфортну оболонку, в якій він може сховатися від осуду та приниження, залишившись наодинці, й не зазнавати відчуження від найближчих людей: *«Here, in my regal bathroom, I put on makeup too thickly, and I like it that way. I like the thickness on my lashes, the lipstick balled in tissue»*[2] [11, с. 23]. Для нього все ще дуже важливо залишатися вірним свої індійсько-американській ідентичності через низку травмуючих обставин, з якими доводиться стикатися в повсякденні, щоб віднайти своє місце в об'єктивній, хоча й не дуже інклюзивній реальності. *«And if Whitney is just a pop star, a mere mortal, then what does it take to be Krishna, the most beautiful of gods?»*[3] [11, с. 38]. Ця імперсоналізація з індуїстським божеством та американською поп-іконою 80-90х років ідеально демонструє внутрішню амбівалентність Кірана: він хоче втілювати елементи і своєї етнічної культури, і тогочасної американської культури. Йому не вдається стримувати власну ідентичність й сексуальність, оскільки ці аспекти самостійно, несвідомо виринають й проривають всі нав'язані обмеження та пересуди, які є істинними та природніми для нього. Національність тут стає щитом, маскою, за якою він безпечно може формуватися як цілісна особистість й уникати розщеплення незворотної травми. Водночас цей образ є політичним актом для юнака, який лише пізнає світ і себе в ньому. Саме його існування, зважаючи на походження та історію, стає серйозним викликом, оскільки для його родини є важливим і асимілюватися в західному світі, і зберегти свою культуру, релігію і спадок етнічних предків. *«Dough is like an Indian mother's stress ball. Squeeze, roll»*[4] [11, с. 146-147]. Сім'я індійців віднаходить у власній національній ідентичності спокій і полегшення від труднощів міграції, спогадів про жорстку колонізацію, культурного розриву з реаліями США та расового неприйняття. Їжа постає як комфортний притулок, знайома і неперервна рутина, важлива культурна спадщина, якої людина дотримується, незалежно від обставин. Вона приземляє, об'єднує та рятує від екзистенційного жаху й відчаю. Хоча автор подає цю метафору як кумедне спостереження молодшого покоління мігрантів, за нею прихований глибокий жаль та обурення, багаторівневу травму, яку майже неможливо розкрити через страх руйнації опори, стійкості й внутрішньої сили персонажів/-ок.

Книжка Александра Чі «Edinburgh» (2001) – це роман дорослішання, що містить промовистий наратив травми. Автор зображує дитячу травму і те, як вона відтворюється у дорослому житті та спробу реконструкції пам'яті через мистецтво і письмо. А. Чі майже автобіографічно творить жанр літератури пам'яті, де ліричність та міфологічність тексту терапевтує та зцілює. Травматичний досвід головного персонажа, якого звуть Фі, прямо випливає з теми мовчання, особистої провини та етнічної й культурної репрезентації. Цей квір-роман демонструє етичну силу свідчення як інший аспект постнаціонального квір-дискурсу. Як підкреслює Е. Цветковіч у своєму дослідженні, квір-автори/-ки використовують нові жанри вираження, такі як свідчення, перформанси, епізоди пам'яті [12, с. 19-21], що стає матеріалом публічних культур, через які особистий біль перетворюється на колективне свідчення. Персонаж роману Чі переживає сексуальне насильство в дитинстві, але його історія не є лише автобіографічною сповіддю. Вона показує, як нація дисциплінує і замовчує травматичні досвіди, що не вписуються у гетеронормативний наратив громадянської доброчесності. До того ж, юнак переживає сором і провину за те, що трапилося з ним самим, він чітко усвідомлює, що неможливість озвучити правду стала фатальною для його колективу, оскільки інші діти після пережитого скоїли суїцид: *«No one should have gone through what we went through, but we did. And it kills me to think of it»*[5] [13, с. 178]. У листі-прощанні з другом, Фі промовляє ці слова із жалем, оскільки він проносив через усе своє життя думку, що мовчазне споглядання це співучасть у злочині, хоча у його випадку мовчання було способом вижи-

[2] «Тут, у своїй розкішній ванній, я наношу макіяж надто щільно – і мені це подобається. Мені подобається, як густо фарбується вії, як помада збирається грудочками в серветці.». Тут і далі (якщо не зазначено інше) український переклад автора статті.

[3] «А якщо Вітні – просто поп-зірка, звичайна смертна, то що ж треба, щоб стати Крішною, найкрасивішим із богів?»

[4] «Тісто – це як м'ячик від стресу для індійської матері. Стисни, розкатай».

[5] «Ніхто не мав би пережити те, що пережили ми, – але ми це пережили. І мене розриває від самої думки про це».

вання. Колективна травма покоління резонує з темою національної амнезії та культурної відповідальності.

Як зазначає К. Лалор, спираючись на концепцію Ж. Дельоза, минуле й теперішнє співіснують як взаємопов'язані елементи: теперішнє безупинно минає, тоді як минуле продовжує існувати, пронизуючи всі можливі теперішні моменти [14, с. 23]. Такий підхід дозволяє осмислити квір-наративи не як частину лінійної телеології історичного прогресу, а як простір рециркуляції афектів і фрагментованих досвідів, що підважують універсалістські моделі розвитку прав квір-людей. Травматичні маргіналізовані історії розхитують стандартну концепцію прогресу нації через нелінійність, розриви, зворотні ходи [14, с. 22-23]. Саме тому «Edinburgh» (2001) можна читати як постнаціональний роман, у якому інтимне і політичне співіснують у межах травматичного досвіду. *«Each part of speech a rescue»*[6] [13, с. 90]. Письмо не прагне завершення, а повертає суб'єкта до емоційного ядра травми. Тобто головний персонаж вичитує мораль: щоб не зупинятися і не застрягати в минулому, потрібно правильно проживати всі почуття і переосмислити їх в майбутньому.

Фі вдається справді пережити складну травму, а також переформатувати усталене уявлення про замовчування, приховування насилля і переспрямування ярма провини на постраждалих. Автор, завдяки власній сміливості й щирій небайдужості до долі інших, переказує найболючіші спогади, рефлексує поза контекстом культурного виховання, етнічних чи расових упереджень. *«This is a fox story. Of how a fox can be a boy. And so it is also the story of a fire»*[7] [13, с. 18]. Ця цитати виконує функцію метатекстуального ключа до всього квір-роману: мотив лиса є властивим японському та корейському фольклору, звідки автор і черпав натхнення. Для Чі ця метаморфоза є алегорією формування ідентичності суб'єкта, тобто головного персонажа Фі, травмованого насильством і змушеного виживати в суспільстві. Образ *«лиса, який стає хлопчиком»* символізує процес набуття людяності через досвід страждання та сорому, тоді як вогонь постає метафорою очищення і саморуйнування.

У квір-романі «Last Night at the Telegraph Club» (2021) Малінда Ло відтворює афективну динаміку: лесбійська ідентичність головної персонажки у поєднанні з її китайським походженням, що стає джерелом подвійної відчуженості. Квірність тут не лише порушує гендерні норми, а й знову ж таки підважує ідею американськості, побудовану на уявленні про «чисту», нормативну громадянку. Національний простір у тексті Ло постає як режим афективного контролю, у якому расово й сексуально інша жінка водночас фетишизується і витісняється. *«It was true that she had never seen Chinese lovers kiss each other, but Chinese lovers would never kiss in public! She tried to dash the queer thought from her mind, but the feeling wouldn't go away: a sick twist in her stomach, sour as vinegar, as she contemplated Americans' prurient interest in things that should be private. What must Joseph Hu think of this country, she wondered»*[8] [15, с. 29]. Персонажка тексту Ло Лілі зіткнулася з реаліями, в яких можуть співіснувати багато суперечностей: з одного боку, для неї це могло стати репрезентацією того, чого вона внутрішньо давно прагнула сама й що їй здавалося абсолютно недосяжним, з іншого – така небачена раніше картина викликає цілком зрозумілий страх за своє благополуччя і життя. Вона розуміє, що тепер вона стала ворогом для країни, в якій опинилася не лише через своє етнічне походження, але й через свою сексуальну орієнтацією, що, як наслідок, змусить її вдвічі більше мобілізувати власні ресурси задля боротьби й виживання. *«Kath was close enough that Lily could feel the warmth from her body. "Not – not for me. I get sick when the cable car goes downhill too fast"»*[9] [15, с. 54]. Це важливий троп у сенсі погляду на лесбійське тіло як на об'єкт бажання й водночас табу. Образ фетишизується, він приваблює і водночас викликає сором. Так національний культурний простір перетворює квір-жінку з суб'єкта на об'єкт контролю. Цей мотив перегукується з тезою Д. Массада про те, що глобальний неоліберальний дискурс сексуальності функціонує як нова форма культурного колоніалізму й соціальних репресій [16, с. 160-180].

Сам квір-роман – історичний (historical young adult), що реконструює китайсько-американське життя в Сан-Франциско 1950-х, поєднуючи любовну історію з соціально-політичною. Ло відтворює археографію епохи, де одночасно співіснують: 1) політичний репресивний клімат; 2) антикитайські настрої, загроза депортації; 3) також квірність героїні. Усе це входить у тканину любовного роману й підсилює його жанрову напругу. *«And yet she couldn't say the word the book had used to describe those kinds of girls: lesbian. The word felt dangerous, and also powerful, as if uttering it would summon someone or something – a policeman to arrest them for saying that word, or even worse, a real-life lesbian herself»*[10] [15, с. 105]. Такий опис почуттів головної персонажки підважує американський міф індивідуальної свободи, яка насправді була призначена для дуже обмеженої, переважно білої, гетеросексуальної й небідної категорій населення, які слухняно й віддано підтримували національні ідеї та ідеали.

Висновки. Американська квір-проза початку XXI століття формує постнаціональне бачення ідентичності, у якому тілесність, травма й пам'ять стають засобами опору нормативним моделям нації. Персонажі/-ки творів перебувають у проміжному просторі між культурами, расами та гендерами, де вибудовують власну суб'єктність через досвід болю, стигми й пошуку приналежності. Тіло постає політичним текстом і простором пам'яті, що втілює водночас травму та можливість зцілення. Письмо виконує терапевтичну функцію, перетворюючи приватний досвід на політичне висловлювання та створюючи альтернативні наративи громадянства й належності. У такому дискурсі квір-література постає актом саморепрезентації і лабораторією нової гуманістичної моделі, де прийняття різності, емпатія й опір нормативності стають основою суб'єктності та колективної пам'яті.

---

[6] «Кожна частина мови – це порятунок»

[7] «Це історія про лиса – про те, як лис може стати хлопчиком, а отже, це також історія про вогонь»

[8] «Правда, вона ніколи не бачила, щоб китайці цілувалися, але в Китаї коханці ніколи б не робили цього на людях! Вона намагалася відганяти цю незвичну думку, але відчуття не зникало: нудота, що крутилося в животі, кисла, як оцет, коли вона розмірковувала про американську непристойну цікавість до того, що мало б залишатися приватним»

[9] «Кет була так близько, що Лілі відчувала тепло її тіла. "Ні… не для мене. Мене нудить, коли «спуск» занадто різкий"».

[10] «І все ж вона не могла вимовити слово, яким книжка називала таких дівчат: лесбійка. Це слово здавалося небезпечним, але водночас наділеним силою – ніби його вимова могла викликати когось чи щось: поліцейського, який заарештує за це слово, або, що ще страшніше, справжню живу лесбійку»

Перспективи подальших досліджень полягають у ґрунтовнішому аналізі інтерсекційності квір-ідентичності, зокрема у поєднанні сексуальності з етнічністю, класом, релігією та міграційним досвідом. Актуальним є також вивчення квір-наративів поза англомовним контекстом, що б дозволило простежити транснаціональні моделі репрезентації тілесності й травми. Подальші пошуки можуть зосереджуватися на афективних вимірах квір-письма, візуальних формах пам'яті, а також на екологічному й постгуманістичному прочитанні квір-тематик. Перспективним є міждисциплінарний підхід, який поєднує літературознавство, культурну антропологію, психологію та медіадослідження для комплексного розуміння того, як квір-проза формує нові етичні та естетичні горизонти сучасної культури.

Література:

1. Puar J. K. *Terrorist assemblages: homonationalism in queer times.* Duke University Press, 2018. 392 p.
2. Bhabha H. K. *Location of culture.* Taylor & Francis Group, 2012. 440 p.
3. Anderson B. R. O. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism.* London : Verso, 1983. 160 p.
4. Muñoz, J. E. *Disidentifications: Queers of Color and the Performance of Politics.* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
5. Butler J. *Gender trouble.* Routledge, 1999.
6. Foucault M. *History of sexuality*. Penguin Books, Limited, 1981. 170 p.
7. Hall, S. *Cultural Identity and Diaspora, Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford, Lawrence & Wishart, 1990. 768 p.
8. Sedgwick E. K. *Epistemology of the Closet.* University of California Press, 2008. 280 p.
9. Ahmed S. *The cultural politics of emotion.* Routledge, 2013.
10. Ahmed S. *Queer phenomenology: orientations, objects, others.* Duke University Press, 2006.
11. Satyal R. *Blue boy.* Kensington Publishing Corporation, 2009.
12. Cvetkovich A. *An archive of feelings: trauma, sexuality, and lesbian public cultures*. Duke University Press, 2003.
13. Chee A. *Edinburgh.* Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2016. 224 p.
14. Lalor K. *Encountering the past: grand narratives, fragmented histories and LGBTI rights.* Progress, 2018.
15. Lo M. *Last night at the Telegraph Club.* Hodder Paperbacks, 2021.
16. Massad J. A. *Desiring arabs.* University of Chicago Press, 2010.

Mykhailiuk A. Echoes of National and Ethnic Genre Motifs in Early 21st-Century American Queer Prose

Summary. The article is devoted to the study of national and ethnic genre motifs in early 21st-century U.S. queer prose, based on the queer novels *Edinburgh* (2001) by Alexander Chee, *Blue Boy* (2009) by Rakesh Satyal, and *Last Night at the Telegraph Club* (2021) by Malinda Lo. The research outlines how contemporary American queer fiction constructs postnational identity through narratives of corporeality, trauma, and memory, combining ethnic, racial, and gender codes in order to challenge established notions of nation, citizenship, and social norms. The paper also examines the literary representation of trauma and affect and reveals that these aspects function both as a means of personal and/or collective healing and as a tool for political rethinking of the American cultural narrative.

The study analyzes the interaction of genre strategies and thematic motifs – in particular, the Bildungsroman, the historical novel, and trauma writing – which allow queer characters to embody a "third identity" and construct alternative models of citizenship and cultural participation. The theoretical framework of the research is based on Judith Butler's concepts of gender and ethnicity performativity; Eve Kosofsky Sedgwick's queer epistemology; Homi Bhabha's and Sara Ahmed's ideas of intercultural space and bodily orientation; and Jasbir Puar's theory of homonationalism.

The findings show that corporeality depicted in the works of Chee, Satyal, and Lo becomes a discursive boundary through which the tension between racial, ethnic, and sexual belonging is articulated. The protagonists of these queer novels are subjects who integrate previously silenced experiences in the process of forming their complex identities. It is also revealed that early 21st-century U.S. queer prose reinterprets traditional canons and offers a new model of a humanistic cultural space – one based on the acceptance of diversity, empathy, and resistance to normativity, which becomes the foundation for shaping collective memory and the political potential of marginalized communities.

Key words: US queer prose, postnational identity, national and ethnic motifs, corporeality, trauma, affect, intercultural space.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 82
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.30

Міронова Н. М.,
аспірант
Запорізького національного університету
https://orcid.org/0009-0005-4869-5117

СМИСЛОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАФОР СОНЦЯ І ВОГНЮ У РОМАНАХ АЙРІС МЕРДОК «ЗАМОК НА ПІСКУ» («THE SANDCASTLE») ТА «ПІД СІТКОЮ» («UNDER THE NET»)

Анотація. Статтю присвячено проблемі метафори сонця й вогню у романах британської письменниці й філософині Айріс Мердок (1919–1999) «Замок на піску» («The Sandcastle») (1957) та «Під сіткою» («Under the Net») (1954). Зазначено, що, окрім утворення нових смислів, метафори здатні надавати особливого тону художнім творам початку другої половини ХХ ст., ніби встановлюючи в них своєрідні позначки там, де бажано реагувати на щось, що стосується світу героїв, часу і простору, особливостей композиції і т. д.; викликати в уяві певні образи, заохочувати до звернення більш пильної уваги на інтенції автора і т. ін. Проведене літературознавче дослідження спиралося не лише на визначення метафори як тропу, а й на досягнення когнітивістів. Звернено увагу на те, що не існує чітко сформованого визначення метафори – вчення про неї рухається шляхом еволюції. До розвідки залучено теоретичні та філософські праці відомих дослідників різних часів. Враховано думку, що використання мови саме по собі метафоричне, що метафора є способом мислення. Вказано на схожість інших тропів із метафорою, на синергетичний ефект взаємодії тропів та фігур. Визначено здатність метафори творити іншу реальність у вигляді нових смислів. Акцентовано на тому, що неможливо задовольнитися сприйняттям лише зовнішньої реальності, зупинившись таким чином на мовному описі – потрібно враховувати концептуалізації, мотивації і т. д., у результаті чого вимальовується образ позасловесної реальності, а контекст тут стає тим, що закріплює образну думку. Докладно розглянуто конкретні приклади функціонування метафор сонця і вогню у дебютному та третьому романах мисткині, в результаті чого з'ясовано, що їх уведено задля передачі станів запалу, підйому або згасання, різноманітних емоцій, романтичного настрою, естетичного замилування, змальовування наслідків виходу з платонівської печери, вираження моральних засад, спроби показати швидкоплинність, тимчасовість, миттєве чесне задоволення (наприклад, феєрверк) і т. д. Зроблено висновок, що метафора характеризується інформативністю, образністю, асоціативністю; вона чинить вплив миттєво та ефективно і є своєрідним знаряддям моделювання реальності. Осягнення реальності відбивається у способі пізнання, який, власне, і являє собою метафора, через те, що слугує не лише прикрасою, а й типом мислення. Тож, феномен метафори охоплює цілий універсум: від тропу до пізнання дійсності, від нового бачення того, що вже давно знайоме, до концептуалізації світосприйняття.

Ключові слова: літературознавство, міждисциплінарність, перенесення, когніція, взаємодія, контекст, опозиція, персонаж, хронотоп, композиція, персоніфікація, етичне, естетичне, чесноти.

Вчення про метафору переживає еволюцію і ще досі не має єдиної теорії, тож ця розвідка відбувається з опором на комплексний підхід до розуміння метафори, який вбачається таким, що найбільш відповідає цьому літературознавчому дослідженню. В роботі враховувалися як традиційні погляди, починаючи від арістотелівського (подібність, перенесення), так і сучасні – розробки когнітивної лінгвістики.

Надано перевагу розглядові метафори як такого явища, коли слово здатне не лише виразити, а й зобразити – на зразок реалізації на полотні бачення світу художником, що може найбільш точно охарактеризувати особливості створення й використання метафор британською письменницею й філософинею Айріс Мердок.

Сутність когнітивної метафори полягає у тому, що ментальні концепти (сукупність понять, відображення досвіду, знань, ідеї і т. д. – тобто, смислове наповнення знака) вербалізуються, сиріч, картина світу мовної особистості/спільноти фіксується у слові.

Розглядаючи метафоричний світ Айріс Мердок, варто враховувати когнітивний кут зору, адже метафора у письменниці стосується не лише окремих об'єктів, а й цілого континуума – вона звертає увагу реципієнта як на дрібні деталі, так і на суцільне середовище, і у формуванні асоціативних рядів задіяні не лише органи чуття, а й мисленнєві процеси.

Метою є здійснення аналізу романів «Замок на піску» («The Sandcastle») та «Під сіткою» («Under the Net») задля виявлення в них метафор сонця і вогню та з'ясування їхнього смислоутворюючого потенціалу.

Аналіз досліджень показує, що у вітчизняній науці останніх років проблемою метафори займалися Т. Кіс, Л. Пустовіт, Н. Овчаренко, А. Овсієнко та ін.; серед зарубіжних – такі представники різних країн, як Б. Тошович, T. Dobrzyńska, N. Stienstra та багато інших. (Решти надбань світової думки (деяких) торкнемося далі.) Метафори із солярним компонентом у діячів української літератури ХХ ст. розглядала Н. Лисенко. Питаннями солярного символізму, світла, темряви і т. д. займалася М. Чумаченко. Творчість британської письменниці й філософині Айріс Мердок активно досліджувалася у вітчизняній та світовій науці [1]. Потребує окремого детального розгляду функціонування в її ранніх романах метафор вогню та сонця задля виявлення їхньої спроможності до творення нових смислів та інших функцій.

Постановка проблеми. Система художніх засобів творчої лабораторії Айріс Мердок (1919–1999) характеризується багат-

ством інструментів виразності. Стиль британської письменниці й філософині вирізняється розмаїтістю яскравих характеристик, і метафора «відіграє значну роль у якості стильового компоненту» [2, с. 144], що робить її універсум оригінальним та самобутнім.

Сучасні дослідження доводять, що метафора характеризується міждисциплінарним положенням і може вважатися точкою кількох площин, а не лише тропом. Наприклад, у якості інструменту комунікації вона відіграє світоглядно-нормативну роль, а також виконує функції «інтеграції суспільства, підтримуючи його архетипові засади» [3, с. 29].

Цей феномен здатен відображувати характер кореляції реальності із текстом і бути фактором, що провокує принципи появи самого тексту та його існування (внутрішній світ митця об'єктивується у художній світ літературного твору).

Метафора визначає уявлення про дійсність, що зображується у художньому творі, і метафоричне слово здатне змальовувати її, викликаючи в уяві образи; воно прокладає шлях до внутрішнього світу персонажів, осмислення ролі хронотопу, особливостей архітектоніки і т. д.

Метафори слугують для вираження художнього смислу, донесення ідей, реалізації інтенцій і встановлення особливого тону, що поширюється на весь літературний твір.

В останній чверті XX ст. лінгвісти почали розглядати метафору у якості когнітивного прийому, як певний спосіб мислення, та, наприклад, Е. Маккормак не поділяє думку деяких колег про те, що метафоричним може вважатися будь-яке використання мови.

У своїй відомій праці «Когнітивна теорія метафори» він виокремлює три рівні – своєрідні «евристичні прийоми, що допомагають зрозуміти когнітивний процес, за допомогою якого генеруються метафори» («heuristic devices to aid in understanding the cognitive process by which metaphors are produced») [4, с. 2]: 1) «зовнішня» мова; 2) семантика і синтаксис; 3) пізнання.

За Маккормаком, метафори є когнітивними процесами, виробниками ідей, якщо їх розглядати «внутрішньо» («internally»); вони є посередниками між розумом людини та культурним середовищем у випадку «зовнішнього» («externally») погляду.

Дж. Серл вважав, що між порівняннями і метафорами немає яскраво вираженої різниці, а метонімію і синекдоху теж можна вважати своєрідними метафорами.

М. Коцюбинська додає припущення щодо епітету – він «часто-густо має метафоричне значення» [5, с. 92]; а також підсумовує, що «лише взаємодія тропів, їх система дає відчуття повноти художнього враження» [там само].

За допомогою когнітивних процесів людина видобуває із власної пам'яті референти, між якими їй вбачається зв'язок, і формує метафору. Серед різновидів метафор, що виокремлює Дж. Лакофф, є такі, чиєю основною функцією можна назвати надання нових смислів.

«Нові метафори мають силу створювати нову реальність» («New metaphors have the power to create a new reality») [6, с. 145], – зазначає у своїй відомій праці «Metaphors We Live By» американський професор когнітивної лінгвістики.

Якщо уявити, що ми сприймаємо лише зовнішню реальність, фізичний світ без людських аспектів, то можливо було б зупинитися лише на сприйнятті метафори у якості мовного опису. Але варто враховувати «реальні сприйняття, концептуалізації, мотивації й дії, які складають більшу частину того, що ми переживаємо» («the real perceptions, conceptualizations, motivations, and actions that constitute most of what we experience») [6, с. 146].

Цю думку продовжує М. Коцюбинська, вказуючи на те, що «коли вона (метафоризація) виходить за межі слова, поширюється на ціле речення, на цілий уривок тощо, вона перестає бути явищем чисто мовним. І чим далі ми підемо від конкретних словесних мікрообразів до широкої загальної образності твору, тим менш відчутним стає зв'язок із мовними категоріями, тим виразніше постає образ, думка як об'єктивна «позасловесна» реальність (хоч в широкому розумінні всі образи, звичайно, «мовні», адже лише в мові матеріалізується образна думка)» [5, с. 143].

Також М. Коцюбинська надає важливого значення загальному текстовому оточенню. Відома літературознавиця зазначає, що і в поезії, і в прозі «метафора, порівняння обов'язково живляться соками загального контексту і цементують образну думку» [5, с. 85].

Метафора є когнітивним елементом авторського дискурсу, що складається з ідіостилю та індивідуальних особливостей образного мислення. Поява метафор є результатом вербалізації таких процесів, у яких через образне мислення автора відбувається когнітивне формування художньої дійсності.

Однією з основ дотепності вважав метафору Е. Тезауро, письменник та філософ XVII ст., автор трактату «Моральна філософія», якій, до речі, надавала перевагу і Айріс Мердок. Він презентував метафору такою, що корисна для адресата й адресанта, адже допомагає там, де складно дібрати слова. Наприклад, таку німу символіку, як архітектурні витвори, він називає «метафорами з каменю».

Та й загалом із рефлексій італійського мислителя випливає, що метафора є синонімом творчості через те, що результат звертання до неї – дотепність (або гострий розум) – порівнюється з Деміургом, подібно до якого митець творить художній світ.

У ще одному своєму трактаті, що має назву «Підзорна труба Арістотеля» і присвячений естетиці бароко, Тезауро посилається на Цицерона, який проводив паралель між метафорою та одягом, що є одночасно і необхідністю, і прикрасою.

Його попередник Геракліт Ефеський уподібнював вогонь і енергію. Будучи втіленням логосу, вогонь належить до піднебесного світу й символізує рух. Сонце зазвичай символізує вищі сфери, що характеризуються стабільністю і незмінною сутністю, та вияв його може витлумачуватися як рухомість і полярність також: «хвилювання нової сили», на яку може вказувати вранішня зоря, і занепад, який може означати вечірня зірниця (наприклад, у вікторіанській солярній міфології).

Світання («сходження Аполлона на колісниці») та захід сонця споконвічно змінювали одне одного, і «якщо світло ніколи остаточно не могло перемогти, то й темрява не могла; і у вічному конфлікті добра і зла існувала можливість зростання людства» («if light could never be finally victorious, neither could the dark; and within the perpetual conflict of good and evil there existed the possibility of the growth of mankind») [7, с. 114].

Та якщо рішуче ставати на шлях вибору – «світло уваги проєціюється на добро і зло одночасно; добро перемагає, адже достатньо визнати, що воно існує» [цит. за 8, с. 180].

Дж. Кітс вважав Аполлона «богом не лише сонця й мистецтв, а й морального бачення: ... сонячні промені – стріли, котрими [він] вбиває Обман» («not only god of the sun and of the arts, but of a moral vision : … the sunbeams are my shafts, with which I kill deceit») [7, с. 114].

Одними з домінуючих метафор у британської мисткині й мислительниці є метафори сонця й вогню як обумовленість її інтересу до античної спадщини, зокрема до численних діалогів Платона, чий відомий міф про печеру із вогнищем, звідки бранцеві вдається вибратися на сонце, стає своєрідним прецедентним текстом для багатьох її романів.

Про метафоричну палітру романів Мердок можна сказати, що вона іскриться від вогню і сяє від сонця, адже мисткині властиве вживання наскрізних та перехідних метафор, тобто таких, що «червоною ниткою» проходять сюжетом художнього твору та мігрують з роману в роман.

Виклад основного матеріалу. З давніх часів людина прагнула видобувати вогонь, потребуючи хімічної реакції із виділенням тепла. Стихія вогню так чи інакше стосувалася астрології, алхімії, окультних знань і т. ін. Вогонь може бути як началом, що творить (обпалювання металу, приготування їжі і т. д.), так і антагоністом матеріального через здатність перетворювати його на попіл. Феномен вогню приваблював філософів; його інтерпретували Платон, Геракліт, Б. Паскаль, Г. Башляр та ін.

Геракліт вважав, що вогонь був у витоків створення світу. Ця мінлива стихія, на його думку, не дивлячись на життєдайність, може спричинювати страждання, а також сприяти боротьбі протилежностей. Вогонь являє собою символ поєднання матеріального (зовнішнього) та духовного (внутрішнього). Як вже згадувалося, за Гераклітом, вогонь – це рух.

Опозиція «рух вогню – приборкування» обігрується авторкою в романі «Під сіткою» («Under the Net»). Вірогідно, проводячи паралель із біблійним «...як вогонь, що ліси пожирає» [9, с. 667], Мердок зображує Г'юго Белфаундера таким, що йшов уперед, мов лісова пожежа, і гроші самі йшли до нього у руки. Вогнежером називає новий обранець Магделен (Медж) букмекер Сем Джейка Донаг'ю, який стає в позицію дуелянта під час зустрічі зі своїм суперником. І там, і там мова йде про зухвалу вдачу та відчайдушність, але у різних сенсах.

Важливу роль відіграє опозиція «добро – зло», відбиваючись по-різному у художній проєкції. Шкільний вчитель Вільям Мор («Замок на піску» («The Sandcastle»)) стримує свій вогонь, не бажаючи сперечатися із дружиною, та подібний, начебто, добрий крок є тимчасовим і неоднозначним – він збирає всі свої найгірші якості й емоції: ненависть до Нен, гнів на неї, «свою здатність до цілковито безконтрольної несамовитості» («his capacity for sheer irresponsible violence») [10, с. 253].

Саме про це говорить йому Блед'ярд, звинувачуючи у відкритті насилля замість істини, що відповідає сентенціям С. Вейль, яка зазначала, що «все низьке в нас ... підіймається проти чистоти» («everything which is vile ... in us revolts against purity») [11, с. 293]. Чистими можна вважати такі почуття, які не забруднені прагненням володіти, впливати, планувати, адже таке прагнення розвитку стає вуаллю, що закриває реальну улюблену істоту.

«Скупий ніколи не дивиться на свій скарб, не уявляючи його в N разів більшим» («The miser never looks at his treasure without imagining it n times larger») [там само] – тут означає, що тільки тоді, коли індивід не помічає себе (не йде на повідку у его), він здатен обходитися без прагнення змінити того, кого любить. Це має на увазі Блед'ярд, коли радить Мору забути себе, щоб побачити інших і їхню сутність – наприклад, дружину і нову знайому (французьку художницю Рейн Картер).

Італійський мислитель, про якого вже згадувалося, порівнював проникливість метафори з тим ефектом, що передають зображення оптичних приладів, а також зі способом сприйняття світу художником та передачі його деталей на полотні.

Телескоп здатен виявляти темні ділянки на Сонці, але це не є приводом вважати Сонце чимось недосконалим, тож цікавою є своєрідна відповідь на «теорію дотепності» Тезауро у вигляді сатиричної поезії Е. Марвелла, де британський поет-класицист XVII ст. висміює придворних, обходячи короля, адже «світило» може навіть не знати про наявність у себе «плям».

Створення дружиною Біллі Мора заплямованої репутації своєму чоловікові коштувало йому добрих стосунків і ймовірного щастя з міс Картер, про що він навіть і не здогадувався. Схожим чином героїня першого роману акторка Сейді Квентін заплямувала репутацію кіномагната Г'юго Белфаундера, а той, у свою чергу – її сестри, Анни Квентін, таким чином примірявши на себе ролі і сонця, і темної ділянки на ньому.

У часи Середньовіччя вважалося, що субстанції, які колись належали Небесам (волога, суха, гаряча, холодна), зійшли на землю і, з'єднуючись, породили дещо нове, вже земне. Перемішуючись, вони нашкодили одна одній, в результаті чого виникла ситуація, що потребує вибору; «без Божого наміру (і, можливо, без його відома) суміш чотирьох елементів пішла хибним шляхом» («without God's intending it (and possibly without his knowing it) the mixture of the four elements took a wrong turning») [12, с. 84], тож шляхи сухості, яку уособлює Біллі Мор, та «дощовитості» Рейн Картер, перетнувшись свого часу й не отримавши продовження через певний вибір, розійшлися.

Таке уособлення вбачається через своєрідність метафоричних штрихів, що додаються зазвичай власними іменами героїв А. Мердок. Мор (Mor) у перекладі – суха земля (запозичений архаїзм, що вже майже не вживається), і можна говорити, що прізвище тут є не просто додатковою характеристикою, а сутністю, зосередженням самого буття персонажа. Паралель може бути не лише смисловою – фонетичне втілення здатне також відігравати важливу роль; варто хоча б згадати один із найвідоміших прикладів про сонце і сина Божого (слова son і sun звучать однаково). Наприклад, власне ім'я Блед'ярд співзвучне із французьким словом на позначення блукальця, що певним чином визначає «несьогосвітнього» художника, який через оригінальні переконання не пише портрети і кинув писати пейзажі.

Асоціативний метафоризм прізвища Мор відбивається у опозиційних паралелях «спека – бриз» та «рутинне буття – вітер змін». Приємним вологим вітром, наприклад, стає для шкільного вчителя приїзд у містечко художниці, чиє ім'я теж говорить за себе: Рейн з англійської – «дощ», а значення прізвища Картер можна витлумачувати як «візник», той, хто веде/везе, і дійсно, дівчина керує не лише власним зеленим «Райлі», а й ініціативами – зустрічами, справами, спілкуванням, дозвіллям і т. д. Перегукуючись із «дощовим» значенням свого імені, юна мисткиня намагається «окропити» нового знайомого – як колись у дитинстві силкувалася поливати пісок задля побудови із нього замку.

Через кілька днів після повернення із залитої сонцем станції, де він проводжав дружину і доньку до моря, і яка здавалася

йому іграшковою, як і все, що пов'язане з Рейн, яка неусвідомлено асоціюється в нього з дитиною, Мор зустрічає свою гостю із увімкненим електричним комином. Комин, хоча й сближає людей і вважається «пристроєм 'космологічного значення'» (a device of "cosmological significance") [13] – все ж є штучним засобом для отримання тепла, тож саме з цим пристроєм зазвичай асоціює Мердок такі почуття, що неможливо схарактеризувати однозначно (її романи взагалі вирізняються глибоким психологізмом).

Блед'ярд, який не приховує думки, що Рейн є дитиною, вважає ці почуття несправжніми і закидає колезі й, можливо, суперникові (Біллі дорікає у відповідь, що той буцімто сам закоханий у Рейн) егоїстичні прояви – він начебто піклується лише про себе, «не усвідомлюючи по-справжньому окремої сутності ні дружини, ані міс Картер» («do not truly apprehend the distinct being of either your wife or Miss Carter») [10, с. 231]. Мор намагається заговорити про право на щастя, та Блед'ярд заперечує, йменуючи його (щастя) тягою до вдоволеності, до уявних речей і крайнощами, які не є істиною – життя в стані надмірності не можна віднести до чеснот: це шлях порожнечі.

Тут Айріс Мердок знову вкладає у вуста героя філософські сентенції С. Вейль, яка вважала, що між уявою й реальністю – «разюча різниця» («an abysmal difference») [11, с. 20]. Уява є безкрайнім всесвітом фантазій і здатна не давати зупинитися у своєму партикуляризмові. Вона віддаляє від істини, стаючи «печерою Платона, пристанищем ілюзій і безпечним сховищем від світла загального знання» («Plato's cavern, home of illusion and a safe bolt-hole from the light of shared knowledge») [там само].

Тож можна вважати, що Рейн, яка на сторінках роману завжди з'являється в ореолі світла і нагадує про відоме знамення («жінка, одягнена в сонце» [9, с. 314]), є втіленням алетеї, чого не можна сказати, наприклад, про Фелісіті, яка ховається серед темних скал із ліхтарем. Донька вчителя спалює макет, що уособлює міс Картер (вольт, зроблений з її панчохи), та «водам великим любови не вгасити» [9, с. 745], і вогонь ще довго лишається на поверхні моря.

Також це можна інтерпретувати як паралель із «вогнем stella marina, [що] не гасне у воді і нагадує ... про divinae gratiae efficacitas (дію божественної благодаті)» («the fire of the stella marina does not go out in the water reminds ... of the divinae gratiae efficacitas (action of divine grace)») [12, с. 164]

Обличчя Анни, яку герой першого роману Мердок Джейк Донаг'ю розшукав у Парижі під час святкового феєрверку, теж сяє, а тисячі людей навколо неї від цього здаються темними, адже почуття й емоції героя спрямовані не на них.

Вогні від спалювання піротехніки у Мердок, швидше за все, позначають людські долі або сходження на життєві вершини – одні розкриваються гучно, із тріском, інші – із тихими зітханнями.

Із тимчасовістю і непостійністю феєрверків перегукується сутність мистецтва: авторка вкладає у вуста Белфаундера умовивід про недаремність створення Леонардо «Таємної вечері» («Last Supper») тлінною: мистецтво є «лише ефемерним спалахом краси, від якої через мить нічого не лишається» («just an ephemeral spurt of beauty of which in a moment nothing more was left») [15, с. 56], що можна розглядати як випад проти теорій та класифікацій – «ніхто не базікає маячні про феєрверки» («no one talks cant about fireworks») [там само]. Саме через сторонні спроби класифікацій узорів Г'юго полишив піротехнічний бізнес.

Загалом феєрверк у першому романі постає у багатьох іпостасях: 1) тимчасовість (більшість зірок кінематографу йдуть із гучністю і швидкістю феєрверку); 2) непостійність (Джейк може кілька років лишатися на одному місці, після чого раптово здіймається і починає літати, як електрон або феєрверк); 3) чесне задоволення – миттєвий спалах, швидка радість і захоплення без удаваного й зайвого; спонтанна емоція, що не встигає обрости теоріями.

Таким чином, феєрверк тут стає своєрідним елементом моральної філософії, і такий щирий захват без лицемірства нагадує протистояння між Дорою й Імбером із роману «Колокол», коли чесним, доброчинним діянням міс Ґрінфілд, рішення щодо яких приймаються миттєво, протиставляються несправжнє благочестя і хибна моральність громади, що втілені в діях, які продумуються роками. Алюзія до біблійної притчі допомагає зрозуміти, що «релігійна спільнота («слухняний» старший син) тут уособлює те, що в християнстві зветься законництвом – акцентує на системі правил замість здійснення справжніх добродійних вчинків; а Дора Ґрінфілд («неслухняний» молодший син) просто мовчки робить хороші справи» [14, с. 112].

Метафорою запаленого сірника позначає Айріс Мердок екзистенційну самотність, яка відрізняється від простої відсутності соціальних контактів тим, що характеризується відчуттям відокремленості, усвідомленістю того, що ніхто не розуміє внутрішній світ індивіда.

Щоб змусити Анну, яка знаходиться на іншому березі Сени, звернути на себе увагу, Джейк запалює сірник, який одразу ж губиться серед загального сяйва – «в такій галактиці вогнів ... маленький вогник не міг привернути особливої уваги» («in such a galaxy of lights my little light could not attract much notice») [15, с. 208].

Порятунком у такому стані може стати творчість, тож пізніше Джейк підносить сірник до сейфу Г'юго, в який вже закладено детонатор – епоха постмодерну потребує прецедентних текстів, а схованки зазвичай позначають засіки світової літератури.

І відблиск свічок у келихах та столовому сріблі на вечірці, і сяйво прикрас у ювелірному магазині Тіма Берка, і сяюча розкіш декору в таких поціновувачів останнього, як Демойт, є відбиттям штучного вогню, який, хоча й здатен створювати певний настрій і враження благополуччя, все ж є ілюзорним.

Коли сонячне світло осяяло реквізит Анни Квентін, що вивозився вантажівкою із театру, чарівні речі коханої здалися Джейкові Донаг'ю всього-навсього брудним хаосом. Таке прозріння може бути пов'язане із «брудом» і хаотичністю «чотирикутника», що виявиться невдовзі: Г'юго кохає Сейді, якій більше до вподоби Джейк, Анна закохана в Г'юго, а не в Джейка, який її трепетно обожнює.

Таємничості додають місіс Тінкхем, добрій знайомій Джейка, вогники цигарок, що ніколи не згасають, а Магделен – її сяючий макіяж. У останньої, як і в Мора, теж мається електрокомин, який створює відчуття затишку, але не сприяє справжній гостинності – дівчина, яка прагне зробити себе якомога більш штучною, не дозволяє іншим сидіти на своєму дивані.

Тінкхем вирізняється увагою до інших, чуйністю, тож це може бути безперервний вогонь її душі, гарячої, як мате-

ринська – саме з такою турботливістю вона вислухує інших та допомагає, зберігаючи при цьому чужі таємниці. Її вогнище, що зігріває людей на зразок родинного, може бути порівняне зі священною ватрою Гестії, богині домашнього затишку. Такий конфідент, як ця літня леді, «незгасимою силою істиної любові» («veri amoris vis inextinguibilis») [12, с. 164] дарує людям добру надію і прихисток для їхніх сердець.

Повертаючись до сонячного ранку на станції в день від'їзду родини Мор у Дорсет, варто пригадати, що він символізував «відкриття» Біллі – той з'ясував для себе надзвичайну важливість французької гості у своєму житті. Вогонь цієї дівчини – природний, як і вся її натура, тож і втамовувати це горіння вона бажає у природному водоймищі (на відміну від Мора, якому потрібен брандспойт), і через те, що до моря далеко, задовільняється мілкою річкою, у яку і падає зелений Райлі, після чого лякає своїм перевернутим виглядом на тлі заходу сонця, «сповіщаючи» таким чином про крах «машини кохання» (один із романів Мердок має назву «Свята і гріховна машина кохання» («The Sacred and Profane Love Machine»)).

На вечірньому прузі стояло вже сонце в Дорсеті, коли дружина Мора, Нен (вона ж – його «нянька», якщо розкодовувати значення імені та зважати на стосунки персонажів), відірвалася від своїх рефлексій і пішла на пошуки доньки, яка у той час проводила магічну церемонію по розлученню батька з художницею.

У романі акцентовано на тому, що її роздуми й дії відбуваються саме на заході сонця, що можна потрактовувати як марність будь-яких спроб її чоловіка захопити її чимось (іноземні мови, музика і т. д.) та змінити її ставлення до оточуючих – вона так і лишається у своїй «печері»: дім, установки, що не змінюються, звичка ігнорувати думку іншого і т. ін.

У метафоричному сенсі «сонце ніколи не заходить над Британською імперією» («The Empire on which the sun never sets») [16], і її чоловік дмухає на свічки під час вечірки через те, що сонце ще видніється у вікні. За Мердок (філософська праця «Метафізика як путівник по моралі»), вогонь – це практика органів чуття, досвід без критичного переосмислення; сонце ж – витончений досвід, такий, що містить етичну складову, тож герой іще має шанс врятувати стосунки, що виводять життя на новий рівень.

Не відкидаючи звинувачення Блед'ярда, варто зважати на прагнення Вільяма до серйозних стосунків із дівчиною на шкоду своїм інтересам – він відмовляється балотуватися, хоч і завжди мріяв про депутатство, та Нен перекручує все на свій лад, використовуючи його колишні амбіції проти нього і їхніх взаємин із Рейн.

Інколи «вихід із печери» може мати незвичні й примхливі відтінки. Героїня дебютного роману Мердок Сейді Квентін живе реальністю, і її помешкання, що є повною чашею, залите сонцем. Та, пройшовши «довгий шлях із часів сестер Квентін» («a long way since the days of the Quentin sisters») [15, с. 85] (невдалий дует, із якого колись починала), молода жінка обросла негативними рисами, тож сонячний образ її дорогої квартири нагадує про соломонівське «немає нічого нового під сонцем» («there is nothing new under the sun») [17] (що було – те й лишається) – заможна акторка, у якої всюди розкладені стопки купюр, «витягає» з нужденного напівжебрака Донаг'ю, що ночує на вулиці, останні мізерні статки.

Та і сам Джейк, що насправді є освіченою людиною (письменником та перекладачем), не проти скористатися неправдою як «короткими коридорами, що виводять знову до сонця» («short corridors which lead out again into the sun») [15, с. 199], коли мова йде про щось незначне. Та коли Медж пропонує йому легкі гроші – відмовляється від них, адже бачить свій власний шлях іншим. Після сцени із отриманням французьким письменником Гонкурівської премії він розуміє, що «сонце почало сходити над його інтелектуальним ландшафтом», що трохи схоже на одкровення, яке зійшло на Біллі Мора на станції, коли він «якимось чином в тиші ранку зрозумів, що є дуже багато речей, яким можна радіти» («somehow in the quietness of the morning he apprehended that there were many, many things to be glad about») [10, с. 159].

Та сонце може символізувати не лише прозріння, а й відсутність чогось прозорого. Сонце світить крізь туман, коли Джейк із Г'юго востаннє йдуть вулицею разом. Донаг'ю нарешті дізнається всю правду від Белфаундера (одержимість актрисою Сейді, невзаємна закоханість Анни і т. д.), і віднині у їхньої дружби немає чіткого майбутнього.

Схоже болісне відчуття, коли «розсвітає пустий день, котрий буде розсвітати знову й знову, щоб посміятися над нашими надуманими фіналами» («an empty day dawns which will dawn again and again to make mock of our contrived finalities») [15, с. 262], спіткало Мора, коли одного ранку він дізнався, що Рейн поїхала, і «сонце світило блідо-жовтим крізь білий серпанок» («the sun was shining now, pale yellow, through a white haze») [10, с. 338].

На заході сонця теж може відбуватися прозріння: саме увечері, лежачи у стані депресії на розкладачці Дейва, і спостерігаючи, як «іноді птах пролітає між вікнами і стіною, кожного разу більше схожий на фальшивого птаха на мотузці, аніж на справжнього» («occasionally a bird flew along between the windows and the wall, but looking always more like a false bird on a string than a real bird») [15, с. 214], Джейк втрачає свої численні ілюзії.

Героєм художнього твору може бути будь-що конкретне чи абстрактне – час, простір, стан і т. д. У третьому романі Айріс Мердок персоніфікується спека, яка впливає на природу персонажу, бере участь у формуванні настроїв, станів і т. ін., втрачаючи статус чогось відстороненого, таємничого, метафізичного. Від неї потерпають усі: і підлітки, які «цікавляться альпінізмом, і залюбки подорожували б у літню пору де-небудь у горах замість сидіння за партами у розпеченому від сонця класі» [18, с. 66], і дорослі, чиї розжарені будинки здаються сонними, тоді як їх самих «розпечене сонце б'є у лоба» («the hot sun struck him on the brow») [10, с. 160], додаючи вогню їхнім пристрастям – наприклад, Вільяму Мору. І хоча вогонь пристрасті здається йому таким, що обпалює лише юних, втамувати його він не в змозі, тож врешті-решт порівнює себе зі школярами, які поводяться жваво й безпосередньо повсюди і завжди.

Подібна спекотна атмосфера викликає думку про очищення жаром – «і буде воно чистим» [15, с. 170]. На відміну від такої ініціації Мора, Картер проходить посвячення у річці – «та нехай буде очищене також і ... водою» [15, с. 170], адже не боїться плавати у життєвих хвилях, та такий «перехід» не підходить Біллі Мору, якому складно приборкувати свої «шторми долі», тож він під час пірнання Рейн лишається на березі, тому що боїться віддатися новим почуттям; у його повсякденності існує своє «водоймище» – «болото» подружнього життя.

У художньому починi Айріс Мердок («Під сіткою») лишається на березі персонаж на ім'я Дейвід Ґелман. Цей «справжній філософ – як Платон або Кант» («he's a philosopher … a real one like Plato and Kant») [15, с. 20] не пірнає у Темзу за іншими, не маючи потреби борсатися в прохолодних хвилях – у нього є власний затишний простір. У цьому академічно-домашньому середовищі він керує долями інших – віднаджує молодих ентузіастів від філософії, підрізаючи їх, немов розкішні кущі троянд, і відкидаючи «найбільш сильні та пишні пагони» («the strongest and most luxuriant shoots») [15, с. 21], які приречені на успіх, що може символізувати боротьбу з метафізикою у ХХ ст.

Дія першого роману також відбувається у липні, і нещадне сонце так само проводить обряд очищення для тих, хто щойно вийшов із печери (наприклад, для героя-оповідача Джейка Донаг'ю, який покинув будинок своєї подруги Медж і знаходиться на старті свого істинного шляху), та має інші метафоричні вираження – наприклад, таке, як сонячна лють вищезазначеного філософа, прототипом якого став Л. Вітґенштайн, що спрямована на юнаків, які тягнуться до філософії, мов соняхи до сонця, а потім обпікаються і йдуть з цієї ниви.

Про обпечення також говорить букмекер Семмі, натякаючи на Джейків невдалий досвід із Медж, і намагаючись компенсувати його моральну втрату обіцянками виграшу на кінних перегонах.

За стоїками, «гаряче неодмінно дає тепло», тож палка натура Біллі Мора зігріває дівчину (привітну й чуйну, та налаштовану займатися своєю справою з «холодною головою») теплими почуттями на зразок батьківських (вона втратила батька, відомого художника, за кілька місяців до приїзду в Лондон із Франції). Продовження постулату звучить як «хороше (good) приносить користь» (за аналогом віддачі тепла гарячим) («For just as heating ... is the peculiar characteristic of what is hot, so too benefiting ... is the peculiar characteristic of what is good») [19], тож добрі стосунки надихають художницю на створення саме такого портрета директора школи, в якому втілюються її нові почуття, адже «художники дійсно зображують себе в своїх моделях» («artists do paint themselves in their sitters») [10, с. 113] (розрив стосунків пізніше призведе до внесення змін у картину).

На початку роману ми бачимо здивування Рейн, яка з'ясовує, що кімната Блед'ярда повністю біла. «Немає кольорів» («No colours») [10, с. 52], – збентежено говорить дівчина. Зазвичай «кольори обирають люди життєрадісні, природні, ... такі, що дуже нагадують ... добре вихованих дітей» («colour is taken by men of cheerful, natural, ... much resembling, ... the temper of well-brought-up children») [7, с. 110]. А вже на вечірку з приводу завершення портрету Демойта міс Картер приходить у білій сукні, «подорослішавши» таким чином (до цього носила кольорове вбрання). Олійна фарба крапає їй на плаття, доки вона переробляє портрет Демойта, повертаючи «дитячий» статус після рішення їхати додому.

Відповідний емоційний стан молодої мисткині дозволив наділити картину особливим вогнем на зразок прометеївського. Good – це також чесноти, які, за стоїками, є єдиним благом («Virtue is the only good») [19]. І хоча свободу в суперечці на партзборах Мор не визнав такою, що належить до чеснот (у філософії стоїцизму, що вчергове стає актуальною в наш час, до чеснот належать «розсудливість, справедливість, мужність, помірність» («prudence, justice, courage, moderation») [19]) – вона є рушійною силою міс Картер, яка порівнюється із вільним птахом, що тимчасово присів на дерево.

За автором літературознавчої праці з теорії метафор Е. Тезауро, тільки тих малярів, які додають до своїх здібностей та навичок дотепність, можна вважати не лише вмілими, а й мудрими майстрами. На його думку, такий аналог метафори, як телескоп, подібний до вогню Прометея, адже ця, на перший погляд, звичайна очеретина зі скельцями відкриває людям приховані секрети сонячної системи.

Існує думка, що художник силоміць захоплює існування натурщика на зразок прометеївської кражі. Деміургічна природа творчості дозволяє Рейн скористатися тим, що надано людині Творцем, перенесши тлінність буття Демойта на полотно, що й можна вважати виявом високої мудрості й винахідливості, щодо яких рефлексував Тезауро.

Інтенції митця є чимось схожими на специфічні функції мозку, про що Е. Маккормак висловився як про «існування невербальних когнітивних функцій, подібних до тих, які дозволяють художникам висловлювати свої почуття та ідеї, не вдаючись до слів» («the existence of nonverbal cognitive functions, like those allowing painters to express their feeling and insights without resorting to words») [4, с. 2].

По-різному можна інтерпретувати імпровізаційне нанесення художницею та шкільним вчителем зображень кола на папір – ескіз міс Картер, що є майже ідеальним, може символізувати пропозицію виходу на сонце (в той момент вони знаходяться в «печері» – незвичному помешканні Блед'ярда, який і сам вирізняється дивним світоглядом, через що його кандидатура на роль портретиста не розглядалася взагалі). Коло Вільяма Мора виявляється нерівним, після чого він ніяково жартує про свою незграбність, тож зближення колообігів буття в результаті не відбувається.

Представники афінської філософської школи стоїцизму вбачали у вогні першоелемент, що асоціюється із внутрішнім «я» людини. Тож донька Біллі Мора «розпалює багаття» своїх незвичайних вподобань і прагнень – чотирнадцятирічна школярка вигадує езотеричні тексти, «але не має свободи у виборі власного життєвого шляху: за дівчину, яка могла б пов'язати майбутню професію з біологією, астрологією, міфологічними студіями і т. д., вже вирішили наперед її батьки» [18, с. 67]. Синові Мора, Дональду, друг родини дарує золоту запальничку задля справи, якою хлопець горить – скелелазіння.

У садах, через які Фелісіті таємно продирається до брата в закриту школу, то тут, то там трапляються сліди від багаття – заклад більше не горить справами ентузіаста Демойта; йому на зміну прийшов більш спокійний директор школи.

Мердок симпатизує реалістичності стоїцизму, про що дізнаємося з її «Метафізики...», епіграфом до якої стає вислів П. Валері про сонце як символ великих труднощів, тож Мору так важко виходити зі школи-печери з її затхлими коридорами на залите сонцем подвір'я саме з цієї причини – йому складно прийняти рішення щодо майбутнього депутатства, про яке дружина навіть чути не хоче, адже це – марудна й неприбуткова справа. Йому взагалі складно бути собою, а не частиною Нен. Тож, не дивлячись на те, що двері є скляними, майбутнє не вбачається йому прозорим і ясним.

І теплим літнім сонцем, і веселкою, яка взагалі є символом щастя, супроводжується чудовий ранок, який Нен проводить разом із другом родини – ювеліром Тімом Берком, який

давно приваблює її, із чого випливає, що на місці «зруйнованого світу» (подружнього життя), про який говорив Блед'ярд, могли б народитися нові світи – за впевненим припущенням Біллі Мора.

Висновки і перспективи. Метафора є такою фігурою художнього мислення, що може показувати споконвічне у нових проявах, давати нове знання про світ, яке метафоризується, вибудовуючи рівень переносного найменування.

Метафори виконують психологічну (демонстрація внутрішнього стану персонажів) й зображувальну (візуальна репрезентація) функції; а також – таку, що бере участь в організації (створення образів, хронотоп і т. д.); таку, що впливає на побудову сюжету і т. ін.

Метафори вогню в романах використовуються на позначення внутрішнього стану (енергійність, запал, рішучість, ненависть, любов і т. д.), зародження й меркнення, горіння певною справою, втечі/обходу, обпалення і т. д.

Образ багаття в романах зустрічається у зв'язку зі згасанням та руйнацією. Штучний вогонь та його відблиски (вогні феєрверку, сяяння макіяжу, прикрас, декору, посуду і т. д.) створюють атмосферу піднесеності, романтики, краси, споглядання, естетичного задоволення, але, знову ж таки, естетичне тут тягне за собою етичне.

Цікавим є використання метафори вогню на позначення успішного шляху бізнесмена та задиристості бретера.

Сонце зазвичай розглядається і як таке, що надає перспективи, і як таке, що викликає спеку, висихання, виснаження. Вихід із платонівської печери не завжди є суцільним благом; будучи сповненим різних нюансів, він призводить до неоднозначних і розбіжних результатів.

Отже, метафоричні ряди у романах мисткині створені майстерно, вони не справляють враження навмисності, не викликають думок про свідоме конструювання і т. д.

Перспективою є продовження пошуків у цьому напрямку, а саме – розгляд інших метафор у романах британської письменниці й філософині під різними кутами зору та з урахуванням філософського підгрунтя. Також намічено взяти до уваги особливості функціонування метафори у постмодернізмі.

Література:

1. Міронова Н. Рецепція творчості Айріс Мердок в українському літературознавстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60, т. 2. С. 116–123.
2. Міронова Н. До проблеми ролі метафор лабіринту, блукання та дзеркала у породженні нових смислів (на прикладі романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Втеча від чарівника» («The Flight from the Enchanter»)). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 69, т. 1. С. 139–145.
3. Шніцер М. Метафора як інструмент соціальної комунікації : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2020. 190 с.
4. Mac Cormac E. R. A Cognitive Theory of Metaphor. MIT Press. Massachusetts, 1985. 254 p.
5. Коцюбинська М. Література як мистецтво слова. Наукова думка. Київ, 1965. 319 с.
6. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. The University of Chicago Press. Chicago, London, 1980. 242 p.
7. Bullen J. The Sun is God. Clarendon Press. Oxford, 1989. 230 p.
8. Міронова Н. Екфразис в романі Айріс Мердок «Дзвін» («The Bell»): естетичний та етичний аспекти. Культура і мистецтво в сучасному світі : між традицією та новаторством : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч., 23 травня 2025 р., Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2025. С. 178-184.
9. Святе письмо Старого та Нового Завіту. Українське Біблійне Товариство. Київ, 1992. 1422 с.
10. Murdoch I. The Sandcastle. The Viking Press. New York, 1957. 354 p.
11. Weil S. An Anthology. Penguin Books. London, 2005. 312 p.
12. Jung C. Aion: Researches into the Phenomenology of the Self. P. II. V. 9. Princeton University Press. Princeton, New York, 1979. 450 p.
13. Veith G. The Significance Of The Fireplace. https://www.patheos.com/blogs/geneveith/2022/08/the-significance-of-the-fireplace/
14. Міронова Н. Вплив музики на самоідентифікацію особистості (на прикладі героїні роману «Дзвін» («The Bell») Айріс Мердок). Зб. статей і тез уч. XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Час мистецької освіти». 16 травня 2025 р., Харків : НПУ ім. Сковороди. С. 109-116.
15. Murdoch I. Under the Net. The Viking Press. New York, 1964. 279 p.
16. Misachi J. What Does The Sun Never Sets On The British Empire Mean? URL : https://www.worldatlas.com/articles/what-does-the-sun-never-sets-on-the-british-empire-mean.html
17. Holy Bible. New International Version. URL : https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ecclesiastes%201%3A9&version=NIV
18. Міронова Н. Проблема свободи в романі Айріс Мердок «Замок на піску» («The Sandcastle»). Зб. тез доповідей XI Міжнародної наукової конференції «Художні феномени в історії та сучасності». 11 квітня 2025 р., Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. С. 66-67.
19. Durand M., Shogry S. Stoicism. URL : https://plato.stanford.edu/entries/stoicism/

Mironova N. The sensemaking potential of the metaphors of the sun and the fire in the Iris Murdoch's novels 'The Sandcastle' and 'Under the Net'

Summary. The article has been devoted to the problem of the metaphor of the sun and the fire in the novels of the British writer and philosopher Iris Murdoch (1919-1999) "The Sandcastle" (1957) and "Under the Net" (1954). It has been noted that metaphors can give a special tone to artistic works of the second half of the 20th century in addition to creating new meanings; and they do this as if by placing peculiar marks where attention should be drawn to something related to the world of the characters, time and space, features of the composition, etc.; they can evoke certain images, encourage close attention to the author's intentions, etc. This literary study conducted relied not only on the understanding of metaphor as a trope, but also on the achievements of cognitive scientists. It has been noted that there is no clearly defined definition of metaphor – the doctrine of it is moving along the path of evolution. Theoretical and philosophical works of famous scientists from different eras has been included in this scientific study. It has been taken the idea that any use of language is metaphorical, that metaphor is a way of thinking. It has been pointed out the similarity with the metaphor of other tropes; also emphasized the synergistic effect of the interaction of tropes and figures. It has been determined the ability of metaphor to form a different reality in the form of new meanings. It has been focused on the impossibility of being satisfied with the perception of external reality alone by stopping at a linguistic description – one must take into account conceptualizations, motivations, etc.; and as a result of this, an image of a non-verbal reality emerges; and the context becomes something that reinforces the figurative thought. It has been examined in detail specific examples of the functioning of the metaphors of the sun and the fire in the artist's debut and third novels; as a result of this it has been founded out that they (metaphors)

were introduced to convey the states of ardor, rise or decline; this is necessary to convey a variety of emotions, a romantic mood, aesthetic admiration, and to outline the consequences of leaving Plato's cave; it also helps in expressing moral principles, in showing transience, temporality, instant honest pleasure (for example, fireworks), etc. It has been concluded that metaphor is characterized by informativeness, imagery, associativity; it impacts instantly and effectively and is a kind of tool for modeling reality. Comprehension of reality is reflected in the way of cognition, which, in fact, is a metaphor, because it serves not only as an embellishment, but also as a type of thinking. Therefore, the phenomenon of metaphor encompasses a whole universe: from a trope to the cognition of reality, from a new vision of what has long been familiar to the conceptualization of world perception.

Key words: literary studies, interdisciplinarity, transference, cognition, interaction, context, opposition, character, chronotope, composition, personification, ethical, aesthetic, virtue.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.161.2.(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.31

Момот Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
https://orcid.org/0000-0002-1054-4517

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА: НАЦІОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті висвітлено культурологічний аспект публіцистики Є. Маланюка, зокрема подано детальний коментар його «Нарисів з історії нашої культури». За матеріалами нарисів визначено історико-літературну концепцію формування національно-культурного розвитку України. Метою статті є встановлення місця України у геокультурному та геополітичному просторі Європи на основі «Нарисів з історії нашої культури» Є. Маланюка. Під час дослідження застосовано біографічний метод під час аналізу впливу життєвих фактів Є. Маланюка, пов'язаних з його еміграцією, на переосмислення питань історії та культури України й потребу в створенні відповідної праці; культурно-історичний метод дав змогу виявити трансформацію поняття «геокультура України»; еволюційний метод застосовано у ході аналізу розвитку ознак національних, ментальних, духовних, а отже, генетичних, що спричинюють розрізнення народів; міфологічна критика використана під час розгляду впливу світоглядних уявлень предків, їх життєвої філософії, законів духовного буття на формування національно-релігійного світогляду українців у «Нарисах з історії нашої культури» Є. Маланюка. Акцентовано увагу на тому, що цілісність думки автора передбачає поняття «геокультура» України. Досліджено, що автор визначає гуманізм як ще одну вагому рису української геокультури, закладену в перших працях часів давньої української літератури. Осмислено культурно-історичну самобутність, геокультурну концепцію України – від географічного розташування з часів заснування до появи свідомої державницької та національної самоідентифікації доби козацького бароко. Зосереджено увагу на поглядах Маланюка, які вирізняються своєю регенеративністю, конструктивністю, національною ідейністю, глибокими системними знаннями. Ця стаття доповнює та певним чином узагальнює історіософські й суспільно-політичні погляди поета та публіциста.

Ключові слова: геокультура, культурно-історична самобутність, концепція цивілізації, національна самоідентифікація, менталітет нації.

Постановка проблеми. У дискурсі української культури XX століття, створеної поза межами України, помітне місце займає позиціонування емігрантів науковців, поетів, митців, що провадили тему україністики у межах усієї світової спільноти. Їх діалог зі світом мав спрямування об'єднатися поміж собою з однією метою єдиної України. Складні історичні віхи більшовицької окупації, її гегемонії після Другої світової війни трагічно вплинули на життя в Україні. Еміграція зросла після війни, розширивши свої географічні горизонти від Європи до Америки. Криза національного питання, яке постало перед українською інтелігенцією в екзилі, трансформувалося у площину пошуку ідейної програми мистецтва, яка «…була єдино можливою не так з огляду на менталітет нації, як на ситуацію виживання» [1, с. 38]. Саме тому цей спільний біль, драматичні спомини давали сили творити той мистецький спадок, що не лише збагатив українську культура, а й дав можливість зберегти той вільний творчий інтелектуальний потенціал, що витворив сміливу потужну українську думку, зафіксовану для майбутніх поколінь. Таку національну пам'ять, ставлення до національної духовності спостерігаємо у згармонізованій системі світогляду поета та публіциста Євгена Маланюка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння теоретико-літературної концепції Маланюка подає Синевич Б. [2, с. 130-132] з огляду на теоретичні проблеми літературознавства, розкриті в есеїстиці письменника. Домінуючою у дослідженні літературознавиці є увага до конкретно-реального світу Маланюка та співвіднесеність естетичних засад його творчості з національно-культурними запитами. Національне начало духовності та художньої творчості визначено як ключові у його творчості. Проблему державницьких критеріїв оцінки Маланюка-есеїста у діяльності відомих українців висвітлює Крупач М. [3, с. 11-19], зосереджуючи увагу на аналізі поглядів Маланюка на державницьку діяльність П. Куліша як політично свідомого культурника, який діяв у непростий час деморалізації українства, що об'єднувало добу Куліша та добу Маланюка і визначає наступність поколінь. Поезію, публіцистику, есеїстику та літературну критику Маланюка, створену в тісному взаємозв'язку з польською літературною та культурною елітою, дослідила Циховська Е. [4] на основі архівних матеріалів і малодоступних джерел польської літератури. Науковиця визначила компаративні зв'язки польсько-української культури, типологічні моделі давніх культур (скамандрити, польські сармати), відображені як взаємовпливи між поглядами та культурно-етнічними взаємозв'язками Маланюка і відомих поляків – Ю. Лободовського, Є. Стемповського, Ю. Тувіма, Є. Гедройця, Я. Івашкевича. Подала теоретичне осмислення міжкультурної художньої польсько-української комунікації, співпрацю Маланюка з польськими культурними часописами та українською періодикою у Польщі. Таку тему доповнює публікація епістолярію Є. Гедройця і Є. Маланюка, яку здійснило варшавське видавництво.

Мета статті полягає у встановленні місця України у геокультурному і геополітичному просторі Європи на основі «Нарисів з історії нашої культури» Є. Маланюка. У статті застосовано біографічний метод під час аналізу впливу жит-

тєвих фактів публіциста, пов'язаних з його еміграцією, на переосмислення питань історії та культури України й потреби у створенні відповідної праці; культурно-історичний метод дав змогу виявити трансформацію поняття «геокультура України»; еволюційний метод застосовано у ході аналізу розвитку ознак національних, ментальних, духовних, а отже, генетичних, що спричинюють розрізнення народів; міфологічна (архетипна) критика використана під час розгляду впливу світоглядних уявлень предків, їх життєвої філософії, законів духовного буття на формування національно-релігійного світогляду українців у «Нарисах з історії нашої культури» Є. Маланюка.

Виклад основного матеріалу. Змалювання історії та культури насичує символічний світ поезії Маланюка, в якій автор таке уявлення подає не просто як власні міфопоетичні образи. Він мав це в основі власного світосприйняття й намагався дати йому наукове обґрунтування. Зокрема, Маланюк створив «Нариси з історії нашої культури» (1953-1954), які пізніше ввійшли до його двотомної праці «Книга спостережень» [5]. *«Може, найважнішим з наших завдань, як національної спільноти, було, є і буде: пізнавати себе»* [6, с. 5], – визначав 1954 року Євген Маланюк у нарисах. Тут він аналізує вплив національного самопізнання на перебіг подій становлення української державності у період 1917 року, коли українці були заскочені на етапі непевного становища у вирішенні цього питання [7, с. 67]. Безліч сумнівних процесів, пов'язаних з більшовицькою ідеологією, роз'їдали націю зсередини. Українська наука не була притлумленою, але її штучно занедбали, разом з тим затьмаривши свідомість пересічного обивателя обіцянками хліба та землі. Хіба що прогресивна патріотична інтелігенція відчувала потрібність за будь-яких обставин відстоювати національні інтереси, усвідомлюючи жертовність цих процесів у боротьбі з більшовицькою ідеологічною пропагандою. Серед таких свідомих академічних персоналій Маланюк визначає В. Антоновича, М. Грушевського, які опиралися на ідеї конструктивного націоналізму І. Франка, беручи за основу його погляди щодо формування української нації. Не випадково Маланюк береться за головну тему «Історія нашої культури», у першому ж розділі визначаючи це поняття як «геокультура України». Він вказує на те, що перше глобальне усвідомлення наслідків ідеологічної катастрофи у часи бездержавництва усвідомлено тоді, коли українське суспільство постало на межі вибору – еміграція або радянська неволя. Маланюк розумівся на цих процесах, бо пройшов їх особисто, обравши еміграцію, але до того було пережито три етапи – період бездержавності, боротьба за державність і справжня державність (нетривала у часі). Це дало йому змогу проаналізувати й зрозуміти проблеми історії та культури України. Разом з тим, він мав можливість це зробити на власному досвіді, зазначивши, що «не фаховець» [7, с. 68]. Маланюк розповідає історію, пережиту в таборі інтернованих 1922 року, подаючи приклад українського тогочасного інтелігента-малороса у порівнянні з петербурзькою буржуазією. І разючою рисою, що кардинально відтіняла ці образи на тлі тогочасного, штучно об'єднуваного суспільства, була духовна культура, яка визначалася не просто мірками дворянського етикету, а чимось глибоко сакральним, що криється у символах вишитого рушника, закоренілої віри у Бога. Змальовано, на перший погляд, буденну сцена перебування у таборі з побуту інтернованих, а яка глобальна різниця чогось святого, глибокого увібраного, вкоріненого у підсвідомість так глибокого, що цього не можна змінити. Батько з сином – офіцер із сином-підлітком, споживаючи страву, повторюють той обряд духовної культури, що завжди їх буде тримати на вищому щаблі й не дасть опуститися до рівня петербурзького урядовця з ресторанною культурою свого часу. Ці деталі до дрібниць підкреслюють разючу різницю навіть у побуті, що і визначає уклад життя, – «антисанітарне», «жалісливе», «відпихаюче» видовище занедбаних петербурзьких вищих урядовців та вишитий рушник на стільчику, молитва старого сотника з сином. *«І коли я згадую – на тлі таборового вбожества і безнадії, на тлі петербурзьких "бувших людей" – отих "малоросів", батька й сина, я кажу собі: то була – культура. То було те, що створилося на нашій землі протягом століть і тисячоліть, всталося в кров і жили, і чого жадні скити, половці, гуни, татари і навіть москалі – не в силі були знищити»* [6, с. 7].

Маланюк особисто відчув такі ідеологічні процеси, оскільки пройшов етапи «чужого навчання», тобто насадження іншої, чужої нам ідеології, а відповідно, «чужої духовної культури», яка мала всі ознаки протилежного – повної бездуховності, що досягалася знищенням віри, національної символіки, а далі – процес більшовицької деградації, коли з українця-малороса почали створювати образ пролетарія, грубого, безхребетного виконавця партійних приписів. А це значить формування духовного раба. Маланюк ці процеси називає чужою школою, *«що подавала речі, які відносяться до пізнавання нас, або викривлено, або й зовсім не подавала»* [6, с. 5]. Українців він вважає *«свідками і, почасти, учасниками страшних подій, коли наш національний організм всіма способами і засобами нищать, калічать, що більше – намагаються винатурити, вийняти з нього його духовний зміст і вкласти, натоміть, цілком інший»* [6, с. 7]. Маланюк добирає вдале слово – «винатурити», тобто змінити натуру – єство справжнього українця, зруйнувавши його зсередини. Саме так він просто зникне як цивілізаційний суб'єкт, що становило для більшовицької ідеології мету – словами Маланюка *«витереблення того, що Шевченко називав в людині «образ Божий»* [6, с. 7-8].

Перший розділ нарисів «Геокультура України» написаний у листопаді 1953 року. У ньому ідеї Маланюка звучать доволі дискутивно навколо понять «культура» та «цивілізація». Автор розлого демонструє особливості цих номінацій – від дослівного перекладу з давніх мов, першопочаткового їх ужитку й до глобального розуміння процесів, які криються за цими поняттями. А отже, доходить висновку, що саме поняття «культура» несе у собі ознаки національні, ментальні, духовні, а отже, генетичні, що спричинюють розрізнення народів. Власні думки Маланюк підкріплює посиланням на розрізнення цих понять від О. Шпенглера. Разом з тим, у вітчизняній науці спирається на праці М. Данилевського, принагідно згадуючи Т. Шевченка поряд з тим філософом, вказуючи на їх особисте знайомство поміж собою та цікаве спілкування у Новопетровському укріпленні. Тому якраз цілісність думки Маланюка передбачає вживання поняття «геокультура» України як сутнісної картини українського духовного світу. За генетичною основою культури Маланюк подає географічну тяглість як одну з основоположних складових культури, бо політичні кордони – це величина змінна. Знову публіцист посилається на Шевченка, вбачаючи у містерії «Великий льох» – власне у тому символі «Великого льоху», прообраз поняття та розуміння що таке «культура». Роздум автора над тим, *«який задум був у нього [Шевченка], яка*

думка корениться в самім наголовку цієї речі» [6, с. 10], варто доповнити нашими міркуваннями стосовно цього.

Перший безпосередній зв'язок вибору Шевченком специфічного жанру пов'язаний з поняттям «сакральне». Містерія донесла до сучасних поколінь космогонічні та світоглядні уявлення предків, їх життєву філософію, закони духовного буття. Вплив містерійно-образного матеріалу відчувався протягом багатьох історичних епох. Це були різноманітні форми і способи трансформацій. В основі середньовічної містерії лежала християнська ідея про дуалізм людської природи, де краща частка (за визначенням Платона) в результаті мала перемогти гіршу. Шевченко у «Великому льоху» втілює головну містеріальну ідею: шлях до прозріння та духовного порятунку українців через усвідомлення гріховності свого життя і спокутування цих гріхів через обряд прощення, й, відповідно, знаходження нового, вищого змісту власного існування (пошук самого себе через труднощі, можливо, опосередковано, але має місце у творчості Шевченка загалом). Шевченкова містерія опирається на давні пласти релігійної поезії та філософії. Саме вони характерні для світогляду поета, який гармонійно поєднав у своїй творчості християнське начало з націософським. Біблія, зокрема Псалтир, як загальновизнаний канон наповнює творчість християнським змістом, а українська барокова традиція посилює націософську проблематику. Епіграфом до «Великого льоху» є Псалом 43 із Псалтиря. Псалом 43 являє собою розмисли з приводу пережитих сумних подій: єврейський народ, забутий Богом, отримав поразку від ворогів, відданий їм на пограбування і розсіювання серед народів. *«Ти нас нашим сусідам віддав на зневагу, на наругу та посміх для наших околиць, Ти нас учинив за прислів'я поганим, і головою хитають народи на нас»* [8]. Таке становище євреїв було під час війни Давида із сірійцями на півночі, коли на південні межі його держави нападали ідумеяни, які розграбували південні межі царства Іудейського, перебили багатьох євреїв і захопили в полон більшу кількість для продажу в рабство сусіднім народам (ідумеяни займалися работоргівлею). Євреї як раби не мали гуманного ставлення до себе, над ними глумилися та знущалися ті, хто продавав їх і хто купував. Шевченко у містерії «Великий льох» вдається до осмислення української історії через призму Біблії як основи християнської філософії буття. Поет подає власне бачення тогочасної картини світу через синтез міфологічного, релігійного та філософського світосприйняття. Образний світ поеми-містерії «Великий льох» ніби закодований автором у щось таємниче, священне, сакральне. У межах сакрального на одному полюсі обов'язково має бути священне, на іншому – демонічне: за Шевченком, Україна – Московщина. Шевченко через самостійно організований сюжетний обряд хоче очистити Україну, кожну українську душу від гріхів. Проти світлого Божественного начала виступає темне і містичне зло. Отже, аналізуючи зв'язок роздумів Маланюка з «Великим льохом» Шевченка, вбачаємо розуміння тісного взаємозв'язку в понятті «культура» елементів сакрального, релігійного, прадавнього змісту, що передбачає не просто географічну мапу давнього світу, а більш глибоке, геокультурне формування давніх цивілізацій, посутнє місце серед яких займає Україна.

Маланюк у нарисах актуалізує доволі давню минувшину з погляду географічної мапи України, вказуючи на більшу тяглість до культури краєвидів, кліматичних особливостей, аніж політичні домінанти у суспільній свідомості. Конкретно національного культурного означення набувають природничі смуги як певні архетипи – ліс, лісостеп, степ та море. Такі геокультурні смуги супроводжуються появою інших прообразів – дух степу, Дніпро тощо. Переконливо звучить висновок Маланюка про ті тверді орієнтири, що визначають доленосне географічне розміщення України й підкреслену європейську етнічність усупереч надуманій ідеології, – приналежність до античної культури Еллади. Він змушує конструктивно розглянути такі географічні кордони, закликаючи вдумуватися у це глибше, розуміючи появу української європейської нації: *«Наша земля, отже, знаходилася в крузі великої, в своїм універсалізмі, неперевершеної, властиво, єдиної культури, до якої належав старовинний світ і з якого частини, варіянту, витворилася геть пізніше західня культура, вся західня цивілізація сучасна і все те, що нині називаємо європейською культурою»* [6, с. 12]. Спираючись на міркування історика В. Антоновича, Маланюк вдало зазначає такий універсалізм як глибину та закоріненість у нашій підсвідомості, в інервації. Він вдається до важливих державницьких, ідеологічно вагомих висновків: *«В період античної грецької колонізації наша земля грала ролю такого ж постачателя збіжжя для тодішнього світу Еллади, як в XIX ст. – для Західньої Европи»* [6, с. 13]. Прямий зв'язок стратегічних світових питань відображається у хліборобській культурі України – від фольклору до теми землі та села у творах XIX-XX ст. Змінюються номінації, але незмінним залишається автохонне населення, яке представляє Українську державу.

Провідною рисою єдиного українського організму є те, що наша земля та її прамешканці успадкували від часів античної грецької культури, на думку Маланюка, – це людська особистість, індивідуалізм на противагу автократичним культурам з їх масовістю, безликістю. Такі держави він називає молохом, який розчавлює і повністю поглинає: *«...держава гіпертрофується в постать якогось містично-апокаліптичного звіра, а тотальний зверхник її обертається в постать надлюдську, чи нелюдську...»* [6, с. 15]. Маланюк був далекоглядним у своїх судженнях, оскільки досить влучно сформулював усі ті суспільні глобальні ризики від існування такої імперії, яка не могла стерпіти жодних національних індивідуальностей та знищувала все це, як «ухил», «єресь» і «місцевий націоналізм». Саме таких випробувань зазнав Маланюк, що не дало йому шансу переконатися у словах Й. Гердера. Наводячи його цитату в нарисах, публіцист має хитку віру в його слова про те, чи станеться пророцтво філософа щодо України: *«Україна стане колись новою Елладою. Прекрасне підсоння цієї країни, погідна вдача народу, його музичний хист, плодюча земля – колись обудиться. Із малих племен, якими адже ж були колись греки, постане велика культурна нація. Її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген у широкий світ»* [6, с. 18-19]. Й. Геродот написав це 1769 року, відчувши дух нашої нації. Як свідчить сьогодення, подібну думку починає поділяти будь-який європеєць, американець, скандинавець, який отримує можливість осягнути українську культуру, відчути силу духу українського народу.

Як ще одну вагому рису української геокультури, Маланюк визначає гуманізм, закладений ще в перших працях часів давньої української літератури. Духовний розвиток покладений в основу найдавніших пам'яток, таких як «Руська Правда» (зазначалося про кару за образу людської гідності), «Повчання Володимира Мономаха» («винний, чи невинний – не убивайте!»). Саме така

висока форма українського гуманізму, що випереджала навіть гуманізм західноєвропейський. Маланюк це вважає основоположною цеглиною забудови буття української нації як культурного організму: *«Наш старокиївський гуманізм з'явився лише безпосередніше, власне наслідком причин чисто геокультурних, – географічної приналежности до світу Еллади»* [6, с. 19]. Разом з тим, етична миротворчість дещо завадила питанню мілітарної боротьби за власну державність. На думку Маланюка, це навіть певною мірою обеззброювало наш народ у поступі на цьому шляху. Геополітичні умови взаємопов'язані з умовами геокультурними, тому в сусідстві з варварами потрібно було бути обачними, мілітарно бойовими. У таких питаннях культуротворчий процес не завжди сприяє процесам державотворчим. Надалі настане час певного подвижництва, і це буде пов'язано з Царгородом-Константинополем, що протягом двох століть чинитиме вплив (у більшості позитивний) на органічні потреби культурної духовності українців.

Другий розділ нарисів Маланюк створив за місяць – у грудні 1953 року (хоча є помилкові датування, наприклад, в окремому виданні зазначено по тексту грудень 1954 року й у ньому ж наприкінці – «Зауважені друк. помилки» виправляють це датування на 1953 рік). Його заголовок «Київська держава Середньовіччя». У спостереженнях автор вказує на переміщення полярності у геокультурному та геополітичному просторі від Греції до Риму. На зміну культуроплідним процесам приходять явища, пов'язані з культурою політичною, державною, військовою, правничою. Від центрального образу особистості вектор зміщується на дисципліну, ієрархію, цілість. Індивідуальність повинна зайняти структурно-будівне місце. З погляду сучасної політичної культури ми можемо розуміти глибинність чину римського права з найдавнішими правничими законами. «Dura lex, sed lex» (Твердий закон, але закон – з лат.) – те правило, що лягло в основу доби римської державності та ідеалу громадянина (cives Romani). М. Грушевський послідовно та наполегливо проводив думку про приналежність антів до предків нашого роду. Маланюк убачає набуття спільної ідентичності з антами, спираючись на первнів з-поміж візантійських джерел – Маврикія, Прокопія Кесарійського (VI ст.). Як висновок такого аналізу, хліборобські племена отримали мілітарні можливості, але не державницькі. А далі Маланюк досить логічно перейде до принципово концептуальної у його творчості теми (поезія навіть загострено її розкриває) – варязтво як матеріальна складова нашої історії. Полемізуючи з М. Грушевським, який поборював норманську теорію, Маланюк варязтво бачить навіть у козацтві. За його теорією, шведи були названі фінами «руотсі», тризуб має свої відбитки у Данії, національні кольори відбиті у національній колористиці Швеції, скандинавські імена перших князів тощо. Варяги, у сприйнятті Маланюка, поєднують державницькі та людські чесноти («Варязька балада», «Варязька весна», «Варяги»). Важливою тезою цієї частини нарису є такі рядки: *«Видається певним, що мусіла з'явитись якась сила, якийсь чинник, який збудив осілого хлібороба, заколисаного геокультурними і геополітичними умовинами, до державного життя, який дав йому своєрідну мілітарно-державну «іньєкцію», який прищепив йому почуття «меча» і «держави», коротше, виконав ролю «Риму» в нашій історії. І таким чином були, без сумніву, нормани, що їх наш літопис зве «варягами»* [6, с. 26]. Для Маланюка це вказує на певний рушійний фактор, що пояснює таку цивілізаційну концепцію – перехід від концепції нації до концепції цивілізації. Саме шляхом «із варяг у греки» приходить до Києва норманська династія Рюриковичів. Маланюк розкриває феномен «українізації» варягів: князь Ігор (чоловік Ольги), Святослав Завойовник (онук Рюрика, син Гельги – Ольги). Явища, які подаються у нарисі, демонструють розвиток культури і цивілізації на теренах тодішньої української землі, зародження й формування тієї ментальності, що проявиться у подальшому з різних позицій: з постійним процесом боротьби за території та вольності й помилками князів-завойовників (до прикладу, Святослав Завойовник, який знищив каганат, відкривши ворота Азії). Як висновок, Маланюк резюмує цю частину історії як нестачу «Риму» у вирішенні важливих питань Закону.

Надалі Маланюк звертається до важливого історіографічного факту 988 року та Хрещення Київської Русі. Християнізація Київської Держави, вплив Візантії унаслідок цього процесу створили умови затирання національної культури. Як бачимо, «інтернаціоналізм» вмістив дух, що поставило націю на край цивілізації. Автор базується на визначенні X-XI ст. як періоду, коли залежність від Царгороду культурна (а отже, релігійно-церковна) була рівнозначна з політичною. Наше Київське Середньовіччя створило пласт літератури, що стала пам'ятками давньоукраїнської культури, але шлях України, разом з тим, пішов через Болгарію. Софія, перша бібліотека, становлення освіти, створення літописів, патериків тощо – все це є свідоцтвом української культури середньовічного Києва. Такі тенденції культуробачення автора визначають 1054 рік як розподіл єдиного до того християнства. Маланюк відчуває усю трагедію України, яка прагнула самостійності Київської Церкви. Він згадує Андрея Шептицького як свого сучасника, який усе своє життя присвятив цій темі. Повертаючись до часів Київського Середньовіччя, у Маланюка виникає дискурс про те, що рішення Володимира Великого стане кроком «у своєрідну «екстрему», «Повчання» якого є історико-психологічним документом першорядної ваги. Він трансформувався з варязтва до християнського гуманізму.

Окрему сторінку нарисів становить змалювання періоду володарювання Азії на теренах Києва (1240 рік), коли азійські ворота відчинилися у державу династії Рюриковичів. Згубна політика Київської Держави, слабкість центральної влади, свавілля та непослух вотчин призвів до кривавих подій винищення, випалювання, дикого грабунку українських земель. Внутрішні усобиці (війни), у подальшому розквіт та відхід Галичини. Маланюк розглядає це питання досить широко: *«З певністю можна ствердити, що монгольська навала, ваги якої не треба недоцінювати, була лише трагічним наслідком внутрішньої хвороби, яка підточувала Київську Державу сливе від її початку»* [6, с. 39]. Формулюючи питання політичні, автор зазначив, що «Київ XIII ст. завалився, як політичний твір, але київська культура жила». Манускрипт, що дивом трансформувався через століття, «Слово про Ігорів похід» – «зацілілий фрагмент Київського Середньовіччя». Мистецька, літературна, політична, духовна пам'ятка українського народу щоразу фальшувалася, відбиралася у нас як пам'ятка «московська», «всеросійська», а загалом «сфальшована», яка насправді не повинна перекладатися. Бо та оригінальна мова – наша українська латина, приваблива своєю живучістю, історичною пам'яттю та національною свідомістю.

Третій розділ нарисів отримав назву «Доба бароко», датований лютим 1954 року. Маланюк розпочинає цю частину з розмислів щодо метафоричного визначення Козацької доби, далі подає «зарис політичного тла», вказуючи на ті сили та загрози, що уособлювали в собі боротьбу протягом західноєвропейської релігійної Тридцятилітньої війни (1618-1648). Автор вказує на генетичну лінію в основі процесів культури, зазначаючи: *«Насіння наступної доби вже посіяне в добі попередній»* [6, с. 46]. Змальовуючи етап зародження козацтва, Маланюк у притаманній йому есеїстичній манері визначає унікальність цього явища. Пасаж вражає метаморфозами появи нового національного організму, життя якому дає козацький вільнолюбний дух: *«Справді, на перший погляд, є то чудом нашої історії: обезголовлений національний організм – власним внутрішнім зусиллям – вирощує собі голову…Козацтво було свого роду «варязтвом», з тією різницею, що не з'явилося ззовні, а було зроджене з лона обезголовленого національного тулубу»* [6, с. 46]. Політичні бачення Маланюка досить точно відтворили поняття козацтва, яке на початку мало мілітарну функцію – пограничну самооборону, він вказав на походження слова (з тюркської мови – «вартовий»). Публіцист стверджує, що період організації та кристалізації козацтва пов'язаний з утворенням Запорізької Січі (1552 р.) й ім'ям Дмитра Вишневецького. Крім того, політичну кристалізацію козацтва він не відділяє від утворених на зразок західних колегіумів в Острозі, Львові, Києві, тобто, на його думку, культура випередила політику. Маланюк утверджує концепцію українського державництва, вважаючи, що всупереч ворожій історіографії, козацтво мало характер значно ширший за мілітарний. Він визначив це як появу нового соціального стану, провідної верстви нації, аристократичного стану, з екстраполяцією Острог – Хортиця. Цю концепцію він убачав у своєрідному геральдичному зображенні – Острозька Біблія і козацький мушкет, таким, на його думку, мав бути герб переломної доби XVI-XVII ст. *«Козацтво – це було максимальне націотворче напруження цілого народу, цілої Батьківщини. Це була тотальна мобілізація всіх її духовних і матеріальних, моральних і соціяльних, культурних і політичних ресурсів»* [6, с. 49]. Ця націотворча концепція порушує питання формування українства серед ворожого оточення, світової та національної історії. Маланюк дав точну характеристику ранньої Запорозької Січі як аналогії лицарсько-чернечого ордену, який розрісся до розмірів своєрідної Спарти в системі Руси-України. Він у своїх поглядах насамперед виступає політичним історіософом, який на перше місце ставить національне питання в основі пізнання культурних феноменів, що впливають на політичне формування української нації. Маланюк змалював загальний образ культури тієї доби як пластику поєднання старокиївської (візантійської) культури на початку доби та повільне, органічно-конструктивне засвоювання Ренесансу наприкінці періоду козацького бароко.

Четверта частина нарисів «Ніч бездержавности» зафіксована датою – січень 1954 року, тобто за часом написання вона передує третій частині. Автор спочатку проаналізував руйнування козацтва, а потім уже взявся до ретельного аналізу пікового періоду розквіту державності України. Складно прогнозувати такий методологічний прийом Маланюка, можна лише припустити, що «Нариси з історії нашої культури» він завершив Шевченковою добою як ключовим періодом у формуванні національної культури, ментальності «людини Шевченка» (визначення автора). Спочатку він змальовує «по-Богданову Руїну», Полтавську катастрофу, яка зруйнувала багатий духовний спадок Мазепи, як знищення української аристократії та появу Малоросії, що стала насамперед внутрішньою загрозою для нації, оскільки зростила ренегатів усередині самої України. І саме з постатями Гоголя та Шевченка в історії України Маланюк убачає поступовий перехід національної енергії з політики на культуру. Автор заявляє, що з достатньою ймовірністю можна стверджувати, що і Гоголь, і Шевченко вийшли з козацької верстви, яка колись була єдиною, тобто Гоголя народило українське дворянство, що швидко у нових умовах дегенерувалося, а Шевченка народило закріпачене селянство, яке вийшло з колишньої шляхти й у якому регенерувалася українська нація. Обоє – Гоголь і Шевченко – опинилися у Петербурзі, який мимоволі стимулював їх потужну національну суть. Саме там вийшли і «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», і «Кобзар». Не випадково Шевченко у посланії «М. Гоголю» вказав: «Ти смієшся, а я плачу…». Маланюк робить ключовий висновок: *«Це, власне, Шевченко, з якоюсь "селянською хазяйновитістю», з інстинктом «господаря», що бачив ширше і вище, повернув «блудного сина» – його Нації»* [6, с. 70]. Автор у своїх міркуваннях опирається на думку В. Липинського, стверджуючи, що література зайняла домінуюче місце у житті нації. У змалюванні значення постаті Шевченка Маланюк послуговується працями С. Смаль-Стоцького, Д. Донцова, Д. Чижевського, Ю. Русова. Автор зазначає, що людина Шевченка – це «образ Божий», «величезний діапазон». Маланюк вважає, що саме Шевченко «зцілив, скомасував» українську людину. Загалом, ідею Духу нації він концентрує навколо постаті Великого Кобзаря.

Висновки. «Нариси з історії нашої культури» Є. Маланюка – це культурологічне історіософське дослідження, літературно-критичне есе, що подає структуроване за періодами поняття історії української культури. Автор продемонстрував націоцентричний суспільний світогляд, з огляду на історичний досвід народу, резюмував значення ключових постатей національної ідеї для розвитку української культури. Власна політична практика, інтелектуальний досвід Євгена Маланюка сформували розуміння масово-побутових, політичних, історичних, культурних чинників, що зумовили розвиток української нації. Погляди публіциста та есеїста Маланюка вирізняються своєю регенеративністю, конструктивністю, національною ідейністю, глибокими системними знаннями. Він утверджує релігійне, культурне та національне відродження української нації, що додає «Нарисам з історії нашої культури» перспектив у подальших дослідженнях.

Література:

1. Шумило Н. Ідея національного літературного розвитку. *Слово і час,* 2002. № 3. С. 33-39.
2. Синевич Б. Теоретико-літературна концепція Євгена Маланюка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія,* 2016. № 24 (1). С. 130-132.
3. Крупач М. «Яд спраги» та «яд придушеної ненависті» (Пантелеймон Куліш на державницьких терезах Євгена Маланюка). *Слово і Час,* 2019. № 9. С.11-19.
4. Циховська Е. Поезія Євгена Маланюка і Польща: компаративні аспекти. Ніжин : Видавництво «Аспект-Поліграф». 2006. 204 с.
5. Маланюк Є. Книга спостережень. Київ : Атіка. 1995. 236 с.

6. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. Нью-Йорк : ООЧСУ та СУМА. 1954. 81 с.
7. Момот Н. Історія комунікаційного простору української культури в публіцистиці Є. Маланюка. *Комунікаційний простір постінформаційного суспільства: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 травня 2023 року). Вінниця : ТВОРИ. 2023. С. 67-70.
8. Огієнко І. Псалми 43. Українська Біблія. 1962. URL : http://bible.ubf.org.ua/ukr/?scr=%D0%9F%D1%81%D0%B0%D0%BB%D0%BC%D0%B8.43

Momot N. Culturological publicism of Yevhen Malaniuk: national-philosophical aspects

Summary. The article highlights the culturological dimension of Yevhen Malaniuk's publicistic works, providing a detailed commentary on his «Essays on the History of Our Culture». Based on these essays, the author identifies the historical and literary concept underlying the formation of Ukraine's national and cultural development.

The purpose of the article is to determine Ukraine's place within the geocultural and geopolitical space of Europe based on Malaniuk's «Essays on the History of Our Culture». The biographical method is applied to analyze the influence of Malaniuk's life experiences–especially those related to his emigration–on his rethinking of Ukrainian history and culture and his need to produce such a study. The cultural-historical method made it possible to reveal the transformation of the concept of «Ukraine's geoculture». The evolutionary method was used to trace the development of national, mental, and spiritual–hence genetic–features that distinguish nations. Mythological criticism was employed to examine the influence of ancestral worldviews, life philosophy, and spiritual laws on the formation of the Ukrainian national-religious worldview in Malaniuk's «Essays on the History of Our Culture».

The study emphasizes that the integrity of Malaniuk's thought presupposes the notion of Ukraine's «geoculture». It was found that the author defines humanism as another essential feature of Ukrainian geoculture, embedded in the earliest works of ancient Ukrainian literature. The article conceptualizes Ukraine's cultural-historical distinctiveness and geocultural paradigm–from its geographical foundations at the time of origin to the emergence of conscious statehood and national self-identification during the Cossack Baroque era. Attention is focused on Malaniuk's views, which are characterized by their regenerative and constructive nature, national idealism, and profound systematic knowledge. This article thus complements and, in some way, generalizes the poet's and publicist's historiosophical and sociopolitical ideas.

Key words: geoculture, cultural and historical identity, concept of civilization, national self-identification, national mentality.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'373.612.2:82-31
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.32

Саїк А. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-5092-9481

ФУНКЦІЇ МІФОЛОГЕМ У РОМАНІ «ПІД ЗНАКОМ ЦВІРКУНА» ВІКТОРА САВЧЕНКА

Анотація. Стаття присвячена аналізу міфологем та їхніх функцій у романі Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна». У сучасному мовознавстві і літературознавстві міфологеми розглядаються як універсальні символічні структури, що формують смисловий простір художнього тексту та визначають його багатошаровість. У центрі дослідження – виявлення ключових міфологем роману та осмислення їхньої ролі у формуванні ідейно-художнього змісту твору. Зокрема, проаналізовано такі базові образи, як цвіркун (символ гармонії та духовного зв'язку з природою), подорож (архетип пошуку), вогонь (очищення та відродження), дім (стабільність і родинність) та вода (плин часу й очищення). Актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовних наукових розвідок, присвячених аналізу архетипічних образів у творчості Віктора Савченка, а також необхідністю комплексного підходу до осмислення їхньої ролі в ментальності українського етносу. Стаття висвітлює, як міфологеми поєднують раціональне й ірраціональне, національне й універсальне. У результаті вони створюють багатозначний семантичний простір, що стимулює читача до інтерпретації та дозволяє глибше зрозуміти авторське світобачення. У роботі враховано міждисциплінарний контекст вивчення міфологем, зокрема ідеї І. Лощінової, Н. Кобилко, Ю. Лотмана тощо. Це дозволяє простежити, як образи-архетипи трансформуються у національному просторі та стають важливим чинником у формуванні культурної пам'яті й ідентичності. Роман «Під знаком цвіркуна» постає як текст, що інтегрує традиційні й модерністські символи, розширюючи горизонти інтерпретації української прози другої половини XX століття. Таким чином, дослідження засвідчує, що міфологеми в романі Савченка є не лише естетичними складниками, але й концептуальними елементами, які забезпечують цілісність твору, відображають його філософську спрямованість і сприяють розкриттю глибинних сенсів сучасної української культури, а також виступають засобом діалогу між традицією і модерністю. Використання архетипів і символів, спільних для багатьох культур, дозволяє розширити межі інтерпретації тексту, зробивши його частиною загальносвітового літературного контексту. Водночас, ці символи укорінені у специфічному українському культурному ґрунті, що додає тексту автентичності та глибини.

Ключові слова: міфологема, архетип, символ, лінгвокультурний код, концепт, національна свідомість.

У сучасному гуманітарному знанні дедалі більшого значення набувають міждисциплінарні підходи, які поєднують літературознавство, мовознавство та культурологію. У цьому контексті архетипи, символи та міфологеми розглядаються не лише як літературні елементи, але як репрезентанти національного світогляду, колективної пам'яті та культурних домінант.

Постановка проблеми. Сучасна мовознавча, літературознавча, культурологічна наука дедалі більше звертається до вивчення архетипів, символів і міфологем як ключових складових колективного дискурсу. Це зумовлено прагненням глибше зрозуміти внутрішню структуру текстів, розкрити їх схований зміст та зв'язки з культурною традицією. Міфологеми, як універсальні символи, які втілюють архетипічний досвід людства, стають основним інструментом для дослідження творчості письменників різних національностей.

У цьому контексті роман Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна» є знаковим явищем, в якому гармонійно поєднується архетипічна символіка з національною специфікою. Міфологеми у творі не лише структурно організовують текст, але й виконують ключову роль у розкритті його ідейного змісту. Вони допомагають виявити багатошаровість твору, його зв'язок із національним світоглядом. Роман є яскравим прикладом тексту, у якому лінгвокультурні коди реалізуються через систему міфологем, що втілюють як універсальні, так і локальні (українські) культурні смисли.

Оскільки архетипічні образи і міфологеми в романі «Під знаком цвіркуна» до сьогодні ґрунтовно не досліджувалися вченими, це відкриває можливості для нових інтерпретацій. Актуальність обраної теми зумовлена потребою розкриття художнього потенціалу міфологем у романі Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна», а також осмисленням їхньої ролі у формуванні символічного простору колективної пам'яті та культурних домінант.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насправді немає великої кількості монографій або вузько-спеціалізованих статей, присвячених винятково роману «Під знаком цвіркуна» Віктора Савченка. Проте є декілька праць, в яких робиться загальний аналіз творчості українського письменника. Наприклад, в дисертаційній роботі Лощинової І. С. «Неокласика у творах письменників Дніпропетровщини», яка присвячена характеристиці неолексем у поетичних і прозових текстах письменників Дніпропетровщини, аналізуються також індивідуально-авторські лексеми творів Віктора Савченко, встановлюються їхні особливості з позицій семантики, та лінгвостилістики [1].

Дослідниця Світлана Мартинова у своїй статті «Михайло Чхан та Іван Сокульський як прототипи літературних героїв

у творах письменників Придніпров'я» розглядає оригінальність авторського осмислення художніх образів Івана Сокульського та Михайла Чхана, які стали прототипами літературних героїв романів Віктора Савченка «Народжений під знаком Цвіркуна» та Василя Ковалюка «Розп'яття». Авторка простежує способи трансформації авторами фактів життя, вражень, портретних характеристик прототипів у художній світ творів [2].

Аналізом творчості українського письменника і сценариста Віктора Савченка займалися також такі літературознавці та критики, як: Григорій Костюк, Євген Сверстюк, Іван Дзюба, Віктор Ярмиш, Микола Жулинський та інші.

Якщо говорити про дослідження міфологеми у вітчизняній і зарубіжній науці, то є чимало робіт, які присвячені цьому питанню. Наприклад, українська дослідниця Наталія Кобилко у своїй статті «Міфологеми *дому* й *дороги* як структурні складові творення жіночих образів в українській химерній прозі» з'ясовує роль міфологем *дім* і *дорога* під час творення жіночих образів в українській химерній прозі [3].

Естонський семіотик Юрій Лотман також приділяв увагу ролі міфологем у текстах. Він розглядав їх як механізм створення «семіотичного вибуху», що активізує нове значення і сприяє перетворенню культурного простору. Дослідник стверджував, що міфологеми здатні забезпечити тексти багатозначністю, створюючи поліфонічність змісту [4, с. 67].

Дослідження міфологем у художніх текстах мають міждисциплінарний характер, об'єднуючи мовознавство, літературознавство, культурологію, антропологію та філософію. Вони виступають не лише способом вираження універсальних ідей, а й інструментом адаптації особистості до сучасних культурних запитів.

Мета нашої розвідки полягає в комплексному аналізі ключових міфологем у романі «Під знаком цвіркуна» Віктора Савченка, визначення їхнього впливу на структуру, символіку й смислове наповнення твору, а також аналіз того, як за допомогою міфологічних образів автор розкриває психологію персонажів, соціальні проблеми та універсальні ідеї, властиві людині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна» став частиною української літератури, яка активно інтегрує універсальні архетипічні символи в локальний культурний контекст. Проведене дослідження міфологем у цьому творі дозволило нам глибше зрозуміти специфіку авторського мислення, художню своєрідність роману та його значення для української лінгвокультурної традиції.

Міфологема – це поняття, яке відображає глибокі культурні та символічні структури, що виникають у контексті міфу. Воно часто використовується для позначення елементів, які структурують міфологічний текст або наратив, але водночас мають ширший, універсальний характер. Вперше цей термін почав активно використовуватися у ХХ столітті, коли вивчення міфології стало предметом міждисциплінарного аналізу, об'єднуючи дослідження філософії, літературознавства, антропології та культурології.

Один із ранніх дослідників міфологем, Карл Густав Юнг, розглядав це поняття у зв'язку з архетипами – універсальними образами та схемами поведінки, які існують у колективному несвідомому людства. За Юнгом, міфологеми є проявами архетипів у конкретних культурах, через які суспільство висловлює свої базові ідеї про світ, людину та її місце у всесвіті. Наприклад, образ героя, що долає перешкоди, або мотив космічного дерева можуть вважатися міфологемами, які відображають спільні для багатьох культур смисли.

Клод Леві-Стросс, видатний французький антрополог, у своїй структурній антропології також використовував концепцію міфологеми для аналізу міфів. Він стверджував, що міфи слід розглядати як мову, де міфологеми є «словами» або «фразами», які утворюють складну систему значень. За Леві-Строссом, міфологеми мають бінарну структуру, що відображає опозиції, характерні для мислення людини: життя і смерть, добро і зло, порядок і хаос.

Інший підхід до вивчення міфологем запропонував Мірча Еліаде, який бачив у них засіб, через який міфологія підтримує сакральний порядок. Еліаде підкреслював, що міфологеми не лише пояснюють космогонічні або онтологічні уявлення, але й допомагають відновити гармонію між людиною та світом у часи кризи. Наприклад, ритуали, засновані на міфологемах, дозволяють заново пережити первісні події творення світу [5, с. 72].

Однією з важливих характеристик міфологем є їхня поліфункціональність. Вони одночасно виконують когнітивну, емоційну, ідентифікаційну та естетичну функції, а також є багатовимірними і багатозначними поняттями, які охоплюють різні аспекти людського досвіду. Вони дозволяють зрозуміти, як міфи формують наш світогляд і впливають на спосіб сприйняття реальності. Ці поняття залишаються актуальними у сучасному світі, адже вони допомагають осмислити як традиції, так і інновації в культурі [6].

Одним із важливих аспектів еволюції міфології є її семіотичний вимір. У семіотиці міфологема розглядається як знак, що володіє подвійною природою: з одного боку вона є представленням конкретного образу, а з іншого – переносником глибшого змісту. Наприклад, міфологема *дерева життя* символізує ідею єдності світобудови, а її інтерпретація може змінюватися залежно від конкретної культури чи історичного періоду [7, с. 111].

Взаємодія міфологем із мовними засобами – це ще один аспект їхньої ролі в художньому тексті. Через метафори, символи та інші художні прийоми міфологеми знаходять своє вираження в конкретних текстових формах. Це дозволяє автору створити образність, що має універсальний зміст, але водночас залишається індивідуальною для кожного читача [8, с. 70].

Міфологеми, які функціонують у романі Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна», забезпечують не лише образну організацію тексту, а й відтворення етнокультурної картини світу. Через них письменник структурує наратив, формує концепти часу, простору, буття, вкорінені в українській ментальності.

Особливість твору полягає у лінгвістичному моделюванні культури –засобами мови втілюється колективний досвід, закодований у символах, що мають коріння в традиційному українському фольклорі, міфопоетиці та сакральній образності.

Досліджуючи текст роману, ми виділили базові міфологеми, визначили їхні значення в контексті сюжету, наприклад:

1. Цвіркун – символ гармонії, зв'язку з природою. Визначає атмосферу та філософію роману;

2. Подорож – архетип пошуку. Формує сюжетну основу та розвиток персонажів;

3. Вогонь – очищення, відродження. Показує кризові моменти й етапи трансформації головних героїв;

4. Дім – символ стабільності, родинності. Відображає тему пошуків і втрат.

5. Вода – потік часу, очищення. Сприяє розкриттю ідей відновлення.

Ключовою міфологемою роману є *цвіркун* – символ, який має глибоке фольклорно-культурне підґрунтя. У межах української культурної традиції цвіркун асоціюється з домашнім затишком, душевним теплом, гармонією з природою. У романі цей образ набуває лінгвокультурного значення: він стає маркером пам'яті, зв'язку поколінь, символом внутрішньої рівноваги. Часте вживання цього образу в тексті (понад 40 разів) вказує на його ключову функцію у формуванні символічного простору твору.

Звукова репрезентація цвіркуна (цвірчання) у романі виконує також семіотичну функцію: вона активує процес пам'яті, зумовлює емоційно-асоціативні реакції, типові для національного читача, який володіє відповідним культурним кодом. Наприклад, у сцені, де герой згадує дитинство, звук цвіркуна стає тригером для спогадів, демонструючи роль міфологеми як міста між минулим і теперішнім [9, с. 12].

Наступний архетип, який ми виділяємо в романі, –це *подорож,* яка має кілька рівнів: фізичний (переміщення героїв у просторі), психологічний (їхній внутрішній розвиток) і філософський (пошук відповідей на екзистенційні питання). Особливістю твору є те, що подорож супроводжується змінами у ставленні героїв до себе і світу. Таким чином, герой переживає кризові моменти, які символічно пов'язані з точками змін на його маршруті. Подорож – архетип, що в лінгвокультурологічній перспективі репрезентує концепт шляху як метафори життя. Цей образ співвідноситься з традиційним для української культури мотивом пошуку «правди», якого прагне герой.

Архетип *вогоню* у романі не тільки асоціюється з очищенням, але й виступає маркером інтенсивних емоцій. У сцені, де герой спалює листи, що символізують його минуле, вогонь стає метафорою звільнення від тягаря спогадів, тобто каталізатором його внутрішньої трансформації, що доводить його до наступного етапу самопізнання [9, с. 42]. Водночас вогонь інколи символізує небезпеку, що підкреслює його двоїсту природу. Цей образ є частиною національного культурного коду, де вогонь асоціюється з оновленням, а іноді й із загрозою.

Дім –одна з найпотужніших українських культурних концептосфер. В романі дім є не лише фізичним простором, а й станом душі. Герой усвідомлює, що справжній дім –це гармонія з собою, яку потрібно шукати всередині. У романі дім символізує не лише родинне вогнище, а й втрачений зв'язок із корінням, внутрішній спокій, який важко здобути в умовах соціального та особистісного розладу.

Універсальним символом у творі виступає *вода.* Вода –як концепт у межах українського культурного простору символізує час, очищення, оновлення. У романі вода функціонує як метафора трансформації, межі між старим і новим, відходу й повернення. Наприклад, сцена, де герой споглядає річку, стає ключовою для його розуміння циклічності життя [9, с. 12]. Вода також вказує на залежність людини від природного світу, що гармонійно співвідноситься із загальним символізмом роману.

Під час нашого аналізу роману ми помітили, що міфологеми рівномірно розподілені по всьому тексту, але їхня інтенсивність змінюється залежно від тематики розділів. Наприклад, цвіркун найбільше згадується в перших розділах, де формуються основні символічні акценти роману.

Варто зазначити, що у романі міфологеми взаємодіють між собою, створюючи складний мережевий символічний простір. Наприклад, до сцени повернення героя додому приєднуються одразу кілька ключових символів: дім, цвіркун та подорож. Це підкреслює цільність твору і його завершеність.

Окремо варто підкреслити важливу функцію міфологем у розкритті характерів персонажів. Для головного героя *цвіркун* є символом стабільності, тоді як для другорядних персонажів він може виступати нагадуванням про втрату або страхи. Таке багатозначне трактування міфологем робить текст відкритим для інтерпретацій [9, с. 33].

Міфологеми у творі можуть набувати також нових значень залежно від контексту. Наприклад, подорож героя до нового міста на початку символізує пошук нових можливих місць, але в кінці тексту вона стає метафорою втечі від минулого.

Загалом, міфологеми в романі «Під знаком цвіркуна» виконують такі функції: створення символічного простору, організація сюжету та розкриття тематики. Вони підсилюють емоційний і філософський вплив твору, забезпечуючи його глибину та поліфонічність, а також підтримують важливу роль у розкритті ідейно-художнього змісту твору. Вони не лише служать символічним кодом для виразу авторських ідей, але й впливають на побудову сюжету, характеристику героїв та формування емоційної атмосфери [10, с. 63].

Отже, якщо враховувати логіку думки, виражену вище, то можна дійти висновку, що усі зазначені образи функціонують не лише як символи, а й як лінгвокультурні репрезентанти глибинних смислів, властивих українському етномисленню. Їхнє значення розкривається через текстову реалізацію в метафорах, порівняннях, повторюваних образах, що зберігають сліди колективного досвіду.

Вони виконують когнітивну функцію –структурують світ твору відповідно до культурних моделей, емоційну – впливають на читача через символіку, ідентифікаційну – дають змогу впізнавати в героях власний ментальний світ, і естетичну –створюють образний шар тексту, що апелює до чуттєвої сфери.

Якщо говорити про функції міфологем у романі, то варто зазначити, що, по-перше, вони виступають як засіб передавання авторської концепції часу та простору. Наприклад, *цвіркун* символізує не лише гармонію, а й циклічність часу. Його постійна присутність у тексті нагадує про незмінність природних законів і зв'язок між поколіннями. Завдяки цьому символу автор підкреслює важливість усвідомлення людиною свого місця у світі та відповідальність за свої вчинки.

По-друге, міфологеми допомагають у розкритті ідей пошуку сенсу життя. *Подорож* головного героя символізує його внутрішній пошук і трансформацію. У контексті твору вона вказує на те, що справжнє усвідомлення себе можливо лише через подолання перешкод і кризових моментів. Ця функція міфологеми *подорож* реалізується через численні епізоди, в яких герой зустрічається з викликами, що змушують його переосмислити власну цінність. Ще однією з важливих функцій цієї міфологеми є акцентування уваги на універсальності людського досвіду, що дає змогу читачам будь-якої культури пізнати власне переживання у зображених подіях. Цей аспект особливо важливий для розуміння твору, після чого він дозволяє інтегрувати особисту історію героя у ширший контекст людського світу.

Третьою не менш значущою функцією міфологем є створення психологічного портрета героїв. Наприклад, символ *дому* відображає емоційний стан персонажа. Для головного героя дім асоціюється зі спокоєм, проте водночас є джерелом болісних спогадів. Через цей символ автор показує амбівалентність людських переживань і складність персонажів внутрішнього світу.

Четвертою функцією є підсилення емоційної атмосфери тіла. *Вода*, що символізує очищення та оновлення, з'являється в ключових моментах, підкреслюючи важливість цих подій. Наприклад, у сцені, де герой споглядає річку після пережитих труднощів, вода створює атмосферу спокою й надії.

П'ятою функцією міфологем є формування інтертекстуальних зв'язків. У романі автор використовує архетипічні образи, які є універсальними у світовій культурі. Це дозволяє твору виходити за межі локального контексту, залишаючись частиною загальносвітової літературної традиції [11, с. 44].

Шоста функція, яку виділяємо, – це створення поліфонії тексту. Міфологеми взаємодіють між собою, утворюючи складний символічний простір, де кожен елемент доповнює інший. Наприклад, поєднання символів *подорожі* й *дому* у фіналі твору підкреслює ідею циклічності життєвого шляху. Крім того, міфологеми служать способом відображення глобальних ідей. Наприклад, через символ *цвіркуна* автор акцентує увагу на гармонії між людьми і природою, закликаючи до збереження цього зв'язку. Це особливо актуально в сучасному світі, де екологічні проблеми набувають критичного значення.

Сьома функція міфологем виникає у розкритті соціальних проблем. Наприклад, образ *подорожі* використано для підкреслення ізольованості героя в сучасному світі, що стає метафорою загальної відчуженості людини в суспільстві.

Під час аналізу функцій міфологем у романі «Під знаком цвіркуна» Віктора Савченка, слід звернути увагу на їхню роль у формуванні загальної структури тексту. Міфологеми виступають не лише окремими символічними елементами, а й стають основою композиційної цільності твору. Через повторення ключових образів, таких як цвіркун, дім, подорож, автор забезпечує єдність тексту, що дозволяє читачеві легко орієнтуватися в його символічному просторі [12, с. 89].

Окремо виділяємо функцію створення часових і просторових контрастів у тексті. Наприклад, символ *дому* постійно протиставляється символу *подорожі*: перший асоціюється зі стабільністю, тоді як другий – з рухом і змінами. Це протиставлення дозволяє автору відобразити боротьбу між прагненням до спокою та забезпеченістю розвитку, яка є центральною для багатьох героїв роману.

Міфологеми також служать для встановлення зв'язків між реальними і символічними текстами. У романі цвіркун одночасно є конкретним елементом природного світу та символом зв'язку з духовним. Його присутність у певних епізодах плавно переходить від реалістичного опису до символічного. Це надає тексту багатошаровості, завдяки чому він сприймається як більш складний і глибокий [13, с. 55].

Функція міфологем у романі тісно пов'язана з їхньою здатністю посилювати емоційний вплив на читача. Наприклад, сцени, в яких герой взаємодіє з водою (споглядання річки, дощ), викликають у читача почуття очищення і надії. Це створює ефект співпереживання, допомагаючи глибше зануритися у внутрішній світ героя.

Особливу увагу варто приділити функції міфологем у відображенні ідеї зв'язку між людьми і природою. Символи цвіркуна та води підкреслюють гармонійність цих відносин, яка поступово відновлюється у героя в процесі його подорожі. Через цей аспект автор наголошує на важливості інтеграції природних ритмів у життя людини, що є однією з ключових ідей роману [14, с. 17].

Міфологеми також використовують для створення ретроспективної перспективи, яка дозволяє герою осмислити своє минуле. Наприклад, сцени, в яких герой згадує дитинство за звуками цвіркуна, залишаються своєрідними маркерами його емоційного стан [9, 58]. Це допомагає читачеві краще зрозуміти мотивацію персонажа та його еволюцію.

Висновки. Проаналізувавши текст роману, ми виділили такі основні функції міфологем у лінгвокультурологічному аспекті:

1. Інтерпретація культурного досвіду через мову;
2. Формування колективної пам'яті в художньому тексті;
3. Репрезентація цінностей і світогляду нації;
4. Створення національного символічного простору;
5. Інтеграція індивідуального досвіду у колективний дискурс.

Досліджуваний матеріал засвідчує, що у романі Віктора Савченка «Під знаком цвіркуна» продемонстрована лінгвокультурна модель письменницького мислення, де поєднуються науковість, філософічність та національна міфопоетика. Його інтерпретація міфологем спирається на загальнолюдські архетипи, але реалізується в межах українського мовно-культурного простору.

Оскільки формування когнітивної матриці аналізованих міфологем здійснюється за участю колективної та індивідуальної свідомості, це дає можливість окреслити подальшу наукову перспективу досліджень з урахуванням їх смислових реалізацій та характеру процесів концептуалізації.

Література:

1. Лощинова І. С. Неокласика у творах письменників Дніпропетровщини : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2016. 325 с.
2. Мартинова С. Михайло Чхан та Іван Сокульський як прототипи літературних героїв у творах письменників Придніпров'я. Палітра слова й тексту Січеславщини : колективна монографія / за ред. Валентини Біляцької. Кн. 3. Дніпро : Ліра, 2022. С. 148-164.
3. Кобилко Н. Міфологеми дому й дороги як структурні складові творення жіночих образів в українській химерній прозі . 2018 C:/Users/saikn/Downloads/Mitologemy_domu_i_drogi_jako_sk%C5%82ado.pdf
4. Єріс Ю. В. Теоретичні засади дослідження поняття «концепт» в сучасному мовознавстві // XIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні напрями розвитку наукових досліджень» (15–17 червня 2022 р.). Видавництво BoScience, Чикаго, США. 2022. 83 с.
5. Карпенко І. М. Роль символіки природи у створенні художнього тексту: на матеріалі сучасної прози // Науковий вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2022. № 4. С. 72–81.
6. Орлова О. В., Орлов О. П. Основи літературознавства. Тексти лекцій. 2021. URL: http ://dspace .pnpu .edu .ua /bitstream /123456789 /14564 /3 /%d0 %9e %d1 %81 %d0 %bd %d0 %be %d0 %b2 %d0 %b8 %20 %d0 %bb %d1 %96 %d1 %82 %20 %d0 %bb %d0 %b5 %d0 %ba %d1 %86 %d1 %96 %d1 %97 %20 .pdf
7. Пустовіт В. Автентичні фольклорні мотиви : вивчення української міфології в старшій школі // Вчені записки ТНУ імені В. В. І. Вер-

надського. Серія : Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72), № 1, ч. 3. С. 111–116.
8. Сидоренко Ю. О. Вивчення взаємозв'язків між персонажами у творах із міфологічною образністю на уроках української літератури // Нова педагогічна думка. 2020. № 1 (101). С. 70–73.
9. Савченко В. Під знаком цвіркуна: Фантастичний роман. Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2004. URL: https ://www .ukrlib .com .ua /books /printit .php ?tid =4147
10. Тимченко М. В. Функції міфологем у розкритті теми гармонії людини з природою // Літературознавчий вісник. 2020. № 5. С. 63–72.
11. Сорока Д. П. Роль архетипів у побудові художнього тексту : сучасний погляд // Сучасна література і культура. 2022. № 3. С. 44–56.
12. Гончарук Т. П. Символіка та міфологеми в українській літературі XXI століття : культурний контекст // Літературознавчі студії. 2019. № 7. С. 89–97.
13. Деркач М. В. Інтерпретація міфологічного у творчості сучасних українських письменників // Наукові записки НаУКМА. Філологія. 2021. № 5. С. 55–66.
14. Єфіменко С. О. Використання архетипів у літературі : функції та структура // Гуманітарний часопис. 2023. № 1. С. 17–29.
15. Зінченко Л. А. Міфологічні архетипи як засіб художньої виразності в сучасному романі // Український літературний огляд. 2018. № 2. С. 41–53.
16. Костюк І. Концепт і міфологема в понятійному апараті сучасної культурології // Мистецтвознавство України. 2020. № 12. С. 12–17. URL: http ://mystukr .mari .kyiv .ua /article /view /220918 /224615
17. Шевченко Г. П. Міфологеми як чинник інтертекстуальності у прозі Віктора Савченка // Наукові праці з літературознавства. 2024. № 1. С. 12–24.

Saik A. Functions of myyhologems in the novel “Under the sign of the grasshopper” by Viktor Savchenko

Summary. The article is devoted to the analysis of mythologems and their functions in Viktor Savchenko’s novel “Under the Sign of the Cricket”. In modern linguistics and literary studies, mythologems are considered as universal symbolic structures that form the semantic space of a literary text and determine its multi-layeredness. The focus of the study is on identifying the key mythologems of the novel and understanding their role in forming the ideological and artistic content of the work. In particular, such basic images as the cricket (symbol of harmony and spiritual connection with nature), journey (archetype of search), fire (purification and rebirth), home (stability and kinship) and water (the flow of time and purification) are analyzed. The relevance of the study is due to the lack of thorough scientific research devoted to the analysis of archetypal images in the work of Viktor Savchenko, as well as the need for a comprehensive approach to understanding their role in the mentality of the Ukrainian ethnic group. The article highlights how mythologemes combine the rational and the irrational, the national and the universal. As a result, they create a multi-valued semantic space that stimulates the reader to interpret and allows for a deeper understanding of the author's worldview. The work takes into account the interdisciplinary context of the study of mythologemes, in particular the ideas of I. Loshchinava, N. Kobylko, Yu. Lotman, etc. This allows us to trace how archetypal images are transformed in the national space and become an important factor in the formation of cultural memory and identity. The novel "Under the Sign of the Cricket" appears as a text that integrates traditional and modernist symbols, expanding the horizons of interpretation of Ukrainian prose of the second half of the 20th century. Thus, the study shows that mythologemes in Savchenko's novel are not only aesthetic components, but also conceptual elements that ensure the integrity of the work, reflect its philosophical orientation and contribute to the disclosure of the deep meanings of modern Ukrainian culture, and also act as a means of dialogue between tradition and modernity. The use of archetypes and symbols common to many cultures allows you to expand the boundaries of the interpretation of the text, making it part of the global literary context. At the same time, these symbols are rooted in the specific Ukrainian cultural soil, which adds authenticity and depth to the text.

Key words: mythologeme, archetype, symbol, linguistic and cultural code, concept, national consciousness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.581.1
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.33

Трунова О. С.,
асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії ННІФ Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0009-0006-6928-8534

КЛАСИЧНІ ТА НОВАТОРСЬКІ ОБРАЗИ У ПОЕЗІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ЮЙ СЮХУА

Анотація. Стаття присвячена описові біографії сучасної китайської поетеси Юй Сюхуа та аналізу її ключових поетичних творів. У статті розглянуто та проаналізовано класичні та новаторські образи у її творчості. Завдяки образам, які поетеса використовує у своїх віршах, репрезентується її багатий внутрішній світ. Виокремлено особливості образної системи поезій Юй Сюхуа у контексті національної літературної традиції та сучасних тенденцій китайської поезії. У статті досліджено витоки та трансформацію творчості Юй Сюхуа, проаналізовано перші цикли творів під назвою «Погоня за курками на току» (“在打谷场上赶鸡”), вірш, який зробив її популярною – «Я перетну пів Китаю, щоб засинати з тобою» (“穿过大半个中国去睡你”), а також збірку «Місячне сяйво на лівій руці» (“月光落在左手上”). Особливу увагу при аналізі віршів приділено опису образів та їх еволюції. Визначено, що на початку свого творчого шляху Юй Сюхуа приділяла велику увагу опису менталітету скромних селян, таких як вона сама. Селян вона у поетичних творах уособлювала через образи птахів, а саме горобців і шпаків, які люблять клювати зерно. Згодом поетеса починає у віршах виявляти свою жіночність та почуття кохання, але робить це доволі традиційним для китайської літератури способом, репрезентуючи почуття крізь призму природи та навколишнього середовища, уособлюючи свої почуття та настрої такими образами, як весна, квіти, річка, птахи, ніч, світанок тощо. Дослідження підкреслює і новаторські елементи, пов’язані з особистісним досвідом, соціальною чутливістю та експериментами з поетичною формою. У віршах Юй Сюхуа доволі часто підкреслюється її фізична слабкість, тому виникають і специфічні образи на тлі цієї слабкості, як от лікарські трави, цедра апельсина, образ тіла як центру поетичного переживання. Поетеса прямо говорить про біль, бажання та вразливість. Вона транслює власну тілесну реальність, що є рідкісним явищем у китайській поетичній традиції. Таким чином у статті підкреслюється значення поетичного доробку Юй Сюхуа для оновлення образної системи китайської сучасної літератури.

Ключові слова: Юй Сюхуа, образи, китайська поезія, традиція, сучасність, жіночність.

Постановка проблеми. Поезія Юй Сюхуа представляє глибокий інтерес для дослідження. Аналіз художніх образів є джерелом для розуміння напрямку та специфіки її віршованих творів. Фізичні особливості Юй Сюхуа та її походження на початку творчого шляху стають основою її поезії, а з моменту становлення поетеси як жінки змінюється і її поетичний вектор. Юй Сюхуа на різних етапах свого творчого шляху використовує як традиційні, так і сучасні образи китайської літератури. Особливості її поезій та використання образів досі не були вивчені, тому дослідження є актуальним та дозволяє розкрити специфіку образності та поетичного стилю Юй Сюхуа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теренах України творчість Юй Сюхуа ще є недослідженою. У Китаї насьогодні її вірші стали сенсацією, тому викликають інтерес серед китайських редакторів, дослідників і вчених, таких як Лю Нянь 刘年, Шень Жуй 沈睿, Тан Цінчуань 唐晴川, Єнь Сіньлу 演新露, Лю Чжень 刘正, Сю Фаньцзін 徐墦婧тощо. Тан Цінчуань вивчав особливості використання образів у вірші, який став вірусним в інтернеті, «Я перетну пів Китаю, щоб засинати з тобою». Відома розвідка про творість Юй Сюхуа, а саме про поетичні твори її збірки «Місячне сяйво на лівій руці», належить китайським дослідникам Єнь Сіньлу та Лю Чжену. Перекладами її поезій англійською мовою займалися Єнь Сіньлу, Ши Сяоцінь 使小琴, Фіона Чже-Лорейн. Брак україномовних літературознавчих досліджень та перекладів віршів видатної поетеси сьогодення Юй Сюхуа сприяє нашому зацікавленню даною темою.

Мета: проаналізувати добірку поетичних творів Юй Сюхуа та виділити образи, які належать до традиційних образів і до образів сучасності.

Виклад основного матеріалу. Юй Сюхуа народилася у 1976 році в селі Хендянь провінції Хебей. При народженні у неї виявили церебральний параліч, що позбавило її можливості вільно рухатися. Після закінчення середньої школи вона вимушена була залишитися вдома в селі. Фізична слабкість спонукала її почати писати вірші, оскільки тільки так вона могла виразити свої емоції та знайти коло для спілкування. У вересні 2014 року у журналі «Поетичний світ» (“诗刊”) у рубриці «Сузір’я Близнюків» (“双子星座”) був опублікований її перший цикл з дев’яти віршів під назвою «Погоня за курками на току» (“在打谷场上赶鸡”) та есе «Хиткий світ» (“摇摇晃晃的人间”).

Вірш Юй Сюхуа «Погоня за курками на току» відображає менталітет скромних селян центральної частини Хебею, яких вона порівнює з горобцями та шпаками:

Коли китайці восени збирають рис, перш ніж його пакувати, вони його висушують. В цей час потрібно слідкувати, щоб птахи його не клювали та не крали. Вірш Юй Сюхуа розповідає про низку думок, асоціацій та ідей, які виникли у неї під час споглядання за цим процесом.

Ми бачимо, що перший рядок першої строфи «*Тоді я побачила зграю горобців, які прилетіли та озиралися навколо»* починається зі слова «тоді». Поетеса використовує назву вірша, як перший рядок, тому читач повинен зрозуміти, що спочатку

在打谷场上赶鸡
然后看见一群麻雀落下来，它们东张西望
在任何一粒谷面前停下来都不合适
它们的眼睛透明，有光
八哥也是成群结队的，慌慌张张
翅膀扑腾出明晃晃的风声
它们都离开以后，天空的蓝就矮了
在这鄂中深处的村庄里
天空逼着我们注视它的蓝
如同祖辈逼着我们注视内心的狭窄和虚无
也逼着我们深入九月的丰盈
我们被渺小安慰，也被渺小伤害
这样活着叫人放心
那么多的谷子从哪里而来
那样的金黄色从哪里来
我年复一年地被赠予，被掏出
当幸福和忧伤同呈一色，我乐于被如此搁下
不知道与谁相隔遥远
却与日子没有隔阂

Погоня за курками на току
Тоді я побачила зграю горобців, які прилетіли та озиралися навколо
Негоже зупинятися перед кожним зернятком рису
Їхні очі світлі та яскраві
Птахи майни також прилетіли вирієм
Помах крил вивільняє яскравий звук вітру
Після того, як вони полетіли, блакитне небо одразу стало ближче
У цьому селі глибоко в центральній частину Хубею
Небо змушує нас дивитися на його блакить
Так само як і наші предки змушували нас дивитися на обмеженість
та порожнечу у наших серцях
Це також змушує нас заглибитись у щедрість вересня
Нас втішають дрібниці, але вони також і ранять нас
Таке життя комфортне для людей
Звідки береться все це зерно
Звідки береться цей золотий колір
Мене вкривають дарами рік за роком
Коли щастя та смуток одного кольору, я ніби на половині шляху
Я не знаю, хто далеко від мене
Але з кожним днем між нами менше прірва

курей прогнали на току, а потім вже прилетіла зграя горобців, тож перший рядок тісно пов'язаний із назвою. Птахи у вірші символізують людські бажання, а рис – спокусу, а коли люди поборють спокусу, їхні серця стають чистішими, і «*блакитне небо одразу стало ближче*». Перша частина вірша дає нам зрозуміти, що його назва вірша почуття та переживання, пов'язані із боротьбою з надмірними бажаннями у серці та спокусою: «*У цьому селі глибоко в центральній частину Хубею/Небо змушує нас дивитися на його блакить*».

Основним лейтмотивом цього поетичного твору являється демонстрація звичайного фермерського життя та працьовитості фермерів. Головні герої вірша – горобці та шпаки, яких поетеса ніби виправдовує за їхнє спокійне життя. У другій частині вірша Юй Сюхуа намагається заспокоїти себе, що життя на фермі в селі є спокійним, плине за течією, і те, що вона й досі живе на фермі, а не у місті, на користь для душі та серця: «*Я не знаю, хто далеко від мене/Але з кожним днем між нами менше прірва*».

Редактор журналу «Поетичний світ» Лю Нянь (刘年) так коментує поезію Юй Сюхуа: «Її слова цілісні, сповнені ваги та сили». Також він назвав її стиль письма «стилем Сюхуа», який має невимушене та емоційне письмо без прикрас, чого достатньо, щоб вразити світ, а вчений Шень Жуй назвав поетесу «китайською Емілі Дікінсон» [1].

Насьогодні Юй Сюхуа створила понад 2000 віршів, основними темами яких є кохання, сімейне життя, жага до життя та свободи. Тема сімейної прихильності та кохання в поезії зародилася від того, що її кохання так і не розквітло, оскільки батьки віддали Юй Сюхуа заміж у 19-річному віці без її згоди, а жага до свободи походить від самого її місця народження на фермі, з якої вона й досі не виїхала.

Сама поетеса так описує своє життя із фізичною особливістю: «Цю долю не можна змінити, однак жодна людина не прийняла б її з радістю.» Проте вона знайшла радість в житті – поезію. «Коли життя монотонне та нудне, має бути щось, що дає тобі якусь надію на життя, це і є поезія. Смуток – головна тема мого життя. Легше писати вірші, коли мені сумно, але я не трагічна поетеса. Я також пишу вірші, коли я щаслива.» [2]

Велику популярність Юй Сюхуа приніс вірш під назвою «Я перетну пів Китаю, щоб засинати з тобою» ("穿过大半个中国去睡你"). Він був написаний у жовтні 2014 року та став вірусним в інтернеті:

穿过大半个中国去睡你
其实，睡你和被你睡是差不多的，无非是
两具肉体碰撞的力，无非是这力催开的花朵
无非是这花朵虚拟出的春天让我们误以为生命被重新打开
大半个中国，什么都在发生：火山在喷，河流在枯
一些不被关心的政治犯和流民
一路在枪口的麋鹿和丹顶鹤
我是穿过枪林弹雨去睡你
我是把无数的黑夜揣进一个黎明去睡你
我是无数个我奔跑成一个我去睡你
当然我也会被一些蝴蝶带入歧途
把一些赞美当成春天
把一个和横店类似的村庄当成故乡
而它们
都是我去睡你必不可少的理由

Я перетну пів Китаю, щоб засинати з тобою
Насправді, засинати з тобою
Це та сила, що дає квітці розквітнути
Це ні що інше, а вигадана весна, яка помилково змушує нас вірити
Що доля знову відкрила обійми
У більшій частині Китаю відбувається багато чого: вивергаються вулкани,
висихають річки
Не дбають про політичних в'язнів і біженців
Олені та уссурійські журавлі під дулом пістолета
Я пройшла крізь град куль, щоб засинати з тобою
Я пережила багато темних ночей, щоб зустріти світанок та засинати з тобою
Звичайно, що метелики зводять мене з розуму
І трохи здивована весною
Вважаю село Хендянь своєю Батьківщиною
Через всі ці причини я мушу засинати з тобою

У вірші поетеса демонструє свою жіночність, але не обмежується лише цим. Вона інтегрує піклування про природу та навколишнє середовище, довкілля та людську природу у власний життєвий досвід [3, с. 129].

У другому та третьому рядку вірша можна побачити класичні образи китайської поезії, такі як «квіти» та «весна», які символізують розквіт сил, початок життя, нове начало. Проте Юй Сюхуа пише, що це *«помилкова весна»* на тлі соціальних

перетворень та варварства, байдужості світу, переваги матеріальних бажань. Таким чином поетеса створює парадоксальний простір, де демонструє і своє прагнення до нормального життя та кохання, а не виживання.

У 2015 році Юй Сюхуа опублікувала свою першу збірку віршів під назвою «Місячне сяйво на лівій руці» (“月光落在左手上”), яка була розпродана за одну ніч і стала найпопулярнішою книгою поезії в Китаї за тридцять років [4]. Нижче розглянемо визначні вірші збірки. Вірш «Ранній зимовий вечір» (“初冬的傍晚”) демонструє боротьбу поетеси з хворобою та стражданнями:

初冬的傍晚
阳光退出院子，退得那么慢
其间还有多次停顿，如同一种哽咽
北风很小，翻不起落在院子里的杨树叶儿
炉子上的一罐药沉闷地咕噜，药味儿冲了出来
击打着一具陈旧的病体
她蹲在院子里，比一片叶子更蜷曲
身体里的刀也蜷曲起来
她试着让它展开，把一块陈年的爱割掉
这恶疾，冬天的时候发炎严重
光靠中药，治标不治本
但是她能闻出所有草药的味儿
十二种药材，唯独“当归”被她取出来
扔进一堆落叶

Ранній зимовий вечір
Сонце відступає з двору, так повільно
В цей час багато пауз, неначе перехопило дух
Слабкий північний вітер не зміг здути тополине листя на подвір'ї
Банка з ліками на плиті глухо забулькала, вирує запах ліків,
Що б'є старе тіло
Вона згорнулась калачиком у дворі, неначе лист
Ніж у тілі також згорнувся
Вона намагалася витягнути його та відрізати шматок старого кохання
Ця хвороба запалюється взимку
Китайська медицина лише лікує симптоми, а не першопричину
Але вона відчуває запах усіх трав
З дванадцяти лікарських трав вона взяла лише «Анжеліку китайську»
І кинула її в купу опалого листя

Цей вірш описує нелегкий період у житті поетеси: *сонце відступає з двору, запах ліків, ніж у тілі, хвороба* – це все турбує її тіло та душу. У першій строфі Юй Сюхуа описує зимовий вечір і згасаюче сонячне світло, що надає початку вірша меланхолічних настроїв. У другій строфі поетеса описує кипіння ліків на плиті, що демонструє її реальну боротьбу з хворобою. У третій строфі Юй Сюхуа порівнює своє тіло з ножем у ньому із зів'ялим зимовим листям, що розкриває її фізичну слабкість з дитинства. Проте вона намагається витягнути цей ніж, щоб врятувати себе та звільнитися від болю та старого кохання. У четвертій строфі Юй Сюхуа наголошує, шо хвороба загострюється взимку, підкреслюючи суворе середовище навколо. Зима та холодна погода лише підсилюють її самотність. Далі поетеса пише, що вона відчуває запах усіх дванадцяти лікарських трав, натякаючи, що добре знається на ліках від частого їх вживання, а також у передостанньому рядку Юй Сюхуа використовує омоніми: *з дванадцяти лікарських трав вона взяла лише «Анжеліку китайську».* Фраза “当归”в китайський мові має два варіанти перекладу, а саме «Анжеліка китайська» (лікарська трава для жінок) та «повертатися». У першій половині вірша поетеса говорить про старе кохання, «шматок якого вона намагалася відрізати», а наприкінці вірша вона «викидає траву в опале листя», таким чином даючи читачу зрозуміти, що це кохання вже не повернеться до неї [5, с. 74]. Цей вірш втілює боротьбу поетеси з хворобливим життям та нещасливим коханням. Незважаючи на всі труднощі, Юй Сюхуа бореться та залишається сильною у цій боротьбі.

Поетичний твір «Я тебе кохаю» (“我爱你”) описує повсякденне життя Юй Сюхуа, спроби щось у ньому змінити та віру в кохання:

У цьому вірші використовується велика кількість образів, як синонімічних один до одного, так і суперечливих. Вірш поділено на три частини. У першій частині описується повсякденне життя та прагнення робити буденні речі під весняним сонцем. Це все радує поетесу, оскільки їй з дитинства було важко робити рутинні справи через хворобу. Свою фізичну слабкість вона підкреслює образом цедри апельсина, оскільки це є лікарським інгредієнтом у китайській традиційній медицині. У другій частині вірша настрої Юй Сюхуа теж позитивні, оскільки

我爱你
巴巴地活着，每天打水，煮饭，按时吃药
阳光好的时候就把自己放进去，像放一块陈皮
茶叶轮换着喝：菊花，茉莉，玫瑰，柠檬
这些美好的事物仿佛把我往春天的路上带
所以我一次次按住内心的雪
它们过于洁白过于接近春天

在干净的院子里读你的诗歌
这人间情事恍惚如突然飞过的麻雀儿
而光阴皎洁
我不适宜肝肠寸断
如果给你寄一本书，我不会寄给你诗歌
我要给你一本关于植物，关于庄稼的
告诉你稻子和稗子的区别

告诉你一棵稗子提心吊胆的
春天

Я тебе кохаю
Живу на повну, ходжу за водою, готую, приймаю вчасно ліки
Коли світить сонце, поринаю в нього, немов цедра апельсину
П'ю чай то хризантеми, то жасмину, то троянди, то лимону
Ці прекрасні речі ніби ведуть мене дорогою весни
Тож я знов і знов притискаю сніг у серці
Він занадто білий та близький до весни
Читаю твої вірші на чистому подвір'ї
Кохання неочікуване, як і горобець, що пролетів повз
І час плине яскраво
Я не хочу мати розбите серце
Якщо я відправлю тобі книгу, то не відправлю віршів
Я хочу подарувати тобі книгу про рослини та посіви
Розповісти тобі різницю між рисом і просом
Розповісти тобі про весну, де бур'ян тремтить

вона читає вірші на чистому подвір'ї, ця «чистота» символізує справжнє кохання [6, с. 49]. Це почуття настільки прекрасне, що вона *«знов і знов притискає сніг у серці»*, демонструючи пригнічення хвилювання у її душі. З очікуванням кохання навіть *«час плине яскраво».* У третій частині поетичного твору авторка хоче *«розповісти тобі про весну».* Ця фраза символізує очікування цього справжнього кохання та віру в нього, ніби ідеалізує його. В той же час авторка рядком *«Я хочу подарувати тобі книгу про рослини та посіви»* підкреслює практичність кохання. В останньому рядку вірша ми бачимо образ бур'яну, що символізує боязку Юй Сюхуа, яка боїться критики суспільства, кохання та розчарування в надії на щастя, тому вона і хоче *«розповісти тобі про весну, де бур'ян тремтить».* Поетеса у вищенаведеному вірші використала багато контрастів, як от сонячне світло та цедра апельсину, весна та зимовий сніг, рослини та посіви. Цей прийом допомагає читачеві ще яскравіше візуалізувати образи вірша.

Такий вид поезії є унікальним колоритом Юй Сюхуа. Вона репрезентує кохання доволі стриманим чином, не втрачаючи при цьому глибини емоцій. В її поезії є як класичні, так і новаторські образи, які символізують її особисте життя та емоції [7, с.101]. Загалом поезія Юй Сюхуа є суб'єктивною та базується на роздумах про її життя.

Висновки. Популярність поетеси зумовлена її загадковістю. Справжнє життя Юй Сюхуа перетинається з поетичним, основа її віршів – її фізично слабке тіло та поранена душа. Мова її віршів чуттєва та невимушено проста, а образи походять із самого життя та виглядають простими та зрозумілими. Вірші Юй Сюхуа мають свої унікальні риси, особливо у виборі художньої концепції. Вони сповнені вільних і щирих емоцій, зворушливі та захоплюючі. Зміст віршів поетеси завжди обертається навколо сім'ї, кохання та прагнення до свободи у зовнішньому світі. Її творчість вирізняється органічним синтезом класичних мотивів китайської поетичної традиції (природа, гармонія людини і світу, символіка пори року, квітів тощо) із модерними темами внутрішньої саморефлексії, жіночої ідентичності та психологічної вразливості. Юй Сюхуа продовжує працювати над власними поетичними творами, тож цікавим буде подальше спостереження її вибору тематики поезій та художніх образів.

Література:

1. "秀华体"：穿过大半个中国去撩拨你.URL: http://opinion.people.com.cn/n/2015/0122/c159301-26427229.html (дата звернення: 21.10.2025)
2. 图片故事：诗人余秀华. URL: http://photo.china.com.cn/news/2015-01/19/content_34592775_6.htm (дата звернення: 25.10.2025)
3. 唐晴川，汤雪莹.底层经验的诗性表达-余秀华诗歌解读 // 当代文坛.2015.№6. 128-129页.
4. Yu Xiuhua. Moonlight Rests on MyLeft Hand. Guilin: Guangxi Normal University Press, 2015. 160 p.
5. Yan Xinlu. Four Poems by Yu Xiuhua // Transference. 2018. Vol. 6, no. 1. P. 74.
6. 刘正伟作.新诗创作与评论 // 成都.四川大学出版社. 2021. №7. 49-50页.
7. 徐墦婧.余秀华"我爱你"的意象解析 // 青年文学家. 2021. №21. 100-101页.

Trunova O. Classic and innovative images in the poetry of contemporary Chinese poet Yu Xuhua

Summary. The article is devoted to the description of the biography of the contemporary Chinese poet Yu Xuhua and the analysis of her key poetic works. The article examines and analyzes classical and innovative images in her work. The images used by the poet in her poems represent her rich inner world. The article highlights the distinctive features of Yu Xuhua's imagery system in the context of the national literary tradition and contemporary trends in Chinese poetry. It explores the origins and transformation of Yu Xuhua's work, analyzes her first cycle of poems entitled "Chasing Chickens on The Threshing Floor" ("在打谷场上赶鸡"), the poem that made her popular – "I Will Cross Half of China to Sleep with You" ("穿过大半个中国去睡你"), as well as the collection "Moonlight Falls on the Left Hand" ("月光落在左手上"). Particular attention in the analysis of the poems is paid to the description of images and their evolution. It has been determined that at the beginning of her creative career, Yu Xuhua paid great attention to describing the mentality of modest peasants, such as herself. She personified peasants in her poetic works through images of birds, such as sparrows and starlings, which like grain. On the next stage of her poetic life poetess began to reveal her femininity and feelings of love in her poems, but she did so in a manner quite traditional for Chinese literature, representing her feelings through the prism of nature and the environment, personifying her feelings and moods with images such as spring, flowers, rivers, birds, night, dawn etc. The article is also highlights innovative elements related to personal experience, social sensitivity and experimentation with poetic form. Yu Xuhua's poems often emphasize her physical weakness, which gives rise to specific images because of this weakness, such as medical herbs, orange peel and the image of the body as the center of poetic experience. The poet speaks directly about pain, desire and vulnerability. She conveys her own physical reality, which is a rare phenomenon in the Chinese poetic tradition. The findings emphasizes the significance of Yu Xuhua's poetic works for the renewal of the imagery system of contemporary Chinese literature.

Key words: Yu Xuhua, images, Chinese poetry, tradition, modernity, femininity.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 82.09/.795.02](045)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.34

Хайло А. С.,
аспірант
Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка
https://orcid.org/0000-0002-1216-7399

РЕЦЕПЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ПАНА ТВАРДОВСЬКОГО У ВІДЕОГРІ «ВІДЬМАК 3: ДИКИЙ ГІН»

Анотація. У статті розглянуто образ пана Твардовського – легендарного чорнокнижника, відомого в польській та українській фольклорній і літературній традиції, – та його трансформацію в сучасному медійному просторі, зокрема у сюжетному доповненні «Серця з каменю» до відеогри «Відьмак 3: Дикий гін». Здійснено огляд праць, присвячених дослідженню образу пана Твардовського в літературі та фольклорі, а також праць, присвячених дослідженню різних аспектів названої відеогри. За допомогою компаративного аналізу досліджено, як розробники гри інтегрували традиційні образи Твардовського та диявола, як художньо переосмислили та адаптували мотиви угоди з дияволом, виконання трьох бажань, обману чорта та обману чортом. Віднайдено зв'язки сюжету та персонажів гри з рядом інших літературних творів. Проаналізовано, як ці традиційні мотиви були адаптовані розробниками студії CD Projekt Red у межах відеоігрового наративу. Персонаж Ольґерд фон Еверец постає як переосмислений варіант Твардовського – шляхтич, який укладає договір із надприродною силою, прагнучи відновити статки та кохання, але втрачає здатність відчувати емоції, що призводить до особистої трагедії. Виведено алюзії до літературних джерел (А. Міцкевич, П. Гулак-Артемовський, І. Крашевський) та фольклорні мотиви, які у грі отримують нове художнє втілення. У дослідженні показано, як ці риси зберігаються та переосмислюються в образі Ольґерда фон. Простежено паралелі між класичними легендарними та ігровими сюжетами.

Особлива увага приділяється способам художньої інтерпретації: як розробники студії CD Projekt Red поєднали фольклорні мотиви з елементами романтизму, використали символіку польської шляхетської культури XVI–XVII ст., а також алюзії на твори європейських класиків, створивши оригінальний культурний синтез. Підведені підсумки, що «Серця з каменю» не є простою ремінісценцією класичної легенди, а становить сучасну форму її інтерпретації, у якій міфологічний матеріал поєднується з можливостями інтерактивного медіа. Таким чином, відеогра виступає інструментом переосмислення традиційних образів та сюжетів, надаючи їм нових семантичних і наративних вимірів.

Ключові слова: Пан Твардовський, польська література, відеогра, Міцкевич, Гулак-Артемовський, «Відьмак 3: Дикий гін», легенда, міфологія, мотив, образ, чорт, диявол.

Постановка проблеми. Легенди та перекази про пана Твардовського лягли в основу не одного художнього твору, як польських так і українських авторів, як, наприклад, балада А. Міцкевича «Пані Твардовська» (1822 р.), П. Гулака-Артемовського «Твардовський» (1827 р.), повістях Я. Барщевського «Шляхтич Завальня, або Білорусь у фантастичних оповіданнях» (1844 р.) та В. Серошевського «Пан Твардовський, польський чорнокнижник» (1930 р.), романі І. Крашевського «Магістр Твардовський» (1840 р.). Питання досліджень художніх алюзій, інтерпретації та літературного переосмислення образу пана Твардовського неодноразово ставали предметом ґрунтовних наукових розвідок польського й українського літературознавства. Проте образ цього легендарного чорнокнижника та мотиви, що фігурують у творах про нього, можна знайти і в творах сучасної медіакультури, зокрема навіть у відеогрі, а саме у великому доповненні «Серця з каменю» до польської рольової відеогри «Відьмак 3: Дикий гін», і, на відміну від творів літератури, питання рецепції та ретрансляції цього образу в грі є недослідженим.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Перш за все, розглянемо праці, присвячені дослідженню образу пана Твардовського в контексті літературознавства та фольклористики. Однією з найбільш ґрунтовних наукових робіт є праця В. Шамшули «Пан Твардовський: польський варіант легенди про Фауста в слов'янській літературі: дослідження мотиву-історії» [1]. Аналізуючи широку джерельну базу, автор здійснює порівняльний аналіз легенди про пана Твардовського в контексті ширшої європейської фаустівської традиції та застосовує міждисциплінарний підхід, поєднуючи історію літератури, фольклористику, культурологію та компаративістику. В. Шамшула ставить за мету простежити історію появи мотиву угоди з дияволом у слов'янських літературах, визначити місце польського варіанта легенди у загальноєвропейському контексті та показати, як саме, коли та де з'явився пан Твардовський й ким він був, та як його образ поступово перейшов із фольклору в художню літературу. Паралельно вчений також досліджує питання можливих зв'язків та віднаходить схожі мотиви та мотиви між Твардовським та більш відомим в світі Фаустом.

Особливої уваги заслуговує літературознавча частина дослідження, у якій автор аналізує ключові твори, що закріпили образ Твардовського в культурній пам'яті: «Пані Твардовська» А. Міцкевича, «Твардовський» П. Гулака-Артемовського, роман «Магістр Твардовський» І. Крашевського, «Slza Twardowského» Я. Врхліцького. В. Шамшула аналізує, як у кожному з творів переосмислюється центральний мотив – угода з дияволом і спроба людини перевершити межі дозволеного. Тобто проблематика даного дослідження охоплює широке коло питань – від історичної достовірності персонажа та механізмів рецепції фольклорних.

Серед українських літературознавців питанням зацікавився О. Астаф'єв. В своїй статті «Міфологема пана Твардовського в однойменній повісті Юзефа Ігнація Крашевського» вчений проводить комплексне дослідження міфологеми пана Твардовського у творчості І. Крашевського в контексті європейської літературної традиції – від античних авторів до романтиків [2]. Автор ставить завдання з'ясувати, як саме польський письменник інтегрує народні легенди й фольклорні мотиви у структуру літературного твору, а також дослідити зв'язок повісті І. Крашевського «Магістр Твардовський» з іншими культурними текстами, зокрема з трагедією Й. Ґете «Фауст», баладою Адама Міцкевича «Пані Твардовська» та українськими піснями, легендами, повістю про Саву Грудцина, творами Гулака-Артемовського, Юрія Клена та ін.

Поєднануючи історію та фольклористику, літературу та компаративістику О. Астаф'єв детально досліджує походження та еволюції образу Твардовського в легендах. Автор простежує генезу оповіді від польських хронік XVI століття, які згадують про «чорнокнижника при дворі Сигізмунда II Августа» [2, с. 117], до численних фольклорних варіантів, що побутували в Польщі та Україні. Наводяться джерела, які трактують Твардовського як історичну особу – «сина бондаря або купця, слухача лекцій Філіппа Меланхтона у Віттенберзькому університеті» » [2, с. 117], а також версії, що пов'язують його з постатями з інших європейських легендарних чаклунів – Фауста, Мерліна, Феофіла, Карула чи Кипріяна [2, с. 117]. Окрему увагу приділено міфологемі Твардовського у повісті Крашевського – через опис етапів життя героя, подвійного договору з дияволом, мотивів алхімії, омолодження, служіння чортів і фінальної сцени спасіння молитвою до Богородиці. Науковець вбачає в цьому синтез народної моралі та романтичної філософії, який перетворює Твардовського на «байронічного героя» – самотнього, розчарованого, інтелектуального індивіда, що веде внутрішню боротьбу між добром і злом [2, с. 122-123].

Праця К. Родигіна та М. Родигіна «Legends and Realities of Ukrainian Alchemy: The Cultural and Historical Reminiscences Doctor Faust – Pan Twardowski» відзначається залученням значного корпусу джерел з фольклористики, філософії, культурології, історії науки та навіть алхімії [3]. Метою статті є осмислення феномену алхімії в українському соціокультурному просторі через порівняльний аналіз сюжетів європейських легенд фаустівської традиції, зокрема легенд про пана Твардовського. Автори розглядають цей феномен у двох модусах – історичному та легендарному, наголошуючи, що «в українському середовищі прояви алхімії простежуються як у реальних історичних практиках, так і в легендарних або чарівницьких похідних» [3, с. 9]

Дослідження вирізняється глибоким аналізом походження легенди про пана Твардовського: автори простежують її генезу від індоєвропейського казкового мотиву «Коваль і диявол» [3, с. 6], до конкретних історичних та літературних форм пізньосередньовічного часу. У центрі дослідження перебуває постать пана Твардовського як шляхтича і чарівника, який, на думку вчених, уособлює не просто полонізований образ доктора Фауста, а рівнозначний архетип магічного знання.

Тематика інших наукових праць, які ми віднайшли під час роботи над нашим дослідженням, надзвичайно широка та різноманітна: для оцінки актуальності нашої теми, необхідно було розглянути статті, пов'язані вже саме з відеогрою «Відьмак 3: Дикий гін», та виявити, які саме аспекти вже були досліджені. Відеогра – надзвичайно комплексе явище, яке поєднує в собі візуальний, аудіальний, наративний, мистецький та навіть кінестетичний рівні, і, відповідно, цікавить велике коло дослідників з різних наукових галузей: музикологія, філософія, культурологія, гейм дизайн, лінгвістика і навіть географія.

Так, Дж. Стівенс розглядає гру з точки зору музикології та етномузикології, досліджуючи, яким чином фольклоризм кодується на естетичному рівні у саундтреку відеогри [4]. Спираючись на трикомпонентну модель французького музичного семіотика Жана-Жака Наттьє автор аналізує, як гравець сприймає музику та її фольклорний вимір у грі, яким чином фольклоризм втілюється у музичному тексті через діяльність композиторів, а також як цей фольклоризм інтерпретується переважно західною англомовною аудиторією.

З. Бучкова зосереджується на релігійних мотивах та способах їх використання у віртуальних світах, створених цифровими іграми, зокрема «Відьмаком» [5]. Основною метою дослідниці є визначення базових термінологічних рамок, пов'язаних з цією проблематикою, та аналіз релігійних аспектів у контексті цифрового медіасередовища, здатності рольових відеоігор інтегрувати різноманітні релігійні елементи. З. Бучкова аналізує наративні елементи гри, пов'язані з релігією і духовністю, з метою виявити їхній вплив наратив гри та її смислову й художню складність.

У статті М. Бабрадж проаналізовано англомовну локалізацію гри та переклад польських культурних елементів [6]. Дослідниця розглядає поняття культури, окреслює культурні відмінності, а також коротко характеризує перекладацькі стратегії, аналізуючи методи відтворення культурно маркованих реалій у перекладі. Основну увага М. Бабрадж приділяється тому, як елементи, притаманні польській культурі – зокрема кухня, легенди, звичаї, одяг, літературні алюзії та історичні реалії – були представлені англомовній аудиторії, а також оцінює ефективність застосованих перекладацьких рішень.

К. Янський розглядає прийоми побудови світу, застосовані у грі [7]. Мета дослідника – з'ясувати, які найкращі та найефективніші стратегії створення самодостатнього та правдоподібного вигаданого всесвіту. Вчений виводить основні характеристики ігрового простору, а також подає короткий огляд творчості А. Сапковського (як творця першоджерела вигаданого світу гри), після чого розглядає методи проєктування, за допомогою яких у грі відтворюються топографія, архітектура, діяльність людей і нелюдей, а також надає довідкову інформацію про різні локації гри. Простір гри розглядається як самостійний онтологічний конструкт, а не лише як структурна основа для ігрового процесу.

Д. Баранова та П. Пановик проводять урбаністичний аналіз одного з віртуальних міст гри, Новіграда, що вважається одним із «найкраще відтворених міст у віртуальному просторі» завдяки масштабності, насиченості та внутрішньому районному поділі [8, с. 82]. Автори застосовують адаптовану просторову тріаду Лефевра, модель якої інтерпретують як спосіб категоризації взаємодії між гравцем і віртуальним містом. Новіград розглянуто як багаторівневу систему: дослідники аналізують його як просторово організоване місто з чітко означеною географією, економічною роллю, владними інституціями, соціальною стратифікацією та насильницькими практиками. Окремим

завданням дослідження є просторове розшарування міста, як мозаїки районів, організованих за економічною і соціальною ознакою, а не (як у середньовічних європейських містах) за ознакою етнічно-конфесійною [8, с. 84]. У статті також аналізується роль просторового досвіду гравця як одного із засобів емоційного залучення до гри.

Найближчою ж до нашої теми дослідження є праця Дж. Озгу, в якій вчений розглядає мотив угоди з дияволом, аналізуючи постать диявола в різних фольклорних текстах [9]. Автор вбачає цей образ як уособлення забороненого, але привабливого бажання. Метою дослідження є аналіз домінування мотиву бажання в сюжетах про угоду з дияволом у різних традиційних оповідях, а також з'ясування того, як відеогра ускладнює звичні для християнського фольклору уявлення про цей мотив завдяки своїй наративній структурі.

Мета статті. Дослідити, як саме розробники інтегрували та адаптували образ пана Твардовського у відеоігровий простір, які саме мотиви, відбиті в легендах та літературі, запозичили, та яких власних художніх інтерпретацій їм надали.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Відьмак 3: Дикий гін» – фентезійна пригодницька рольова гра 2015 року, розроблена та видана польською студією CD Projekt Red, та є третьою грою однойменної серії (перші дві частини, «Відьмак» та «Відьмак 2: Убивці королів», вийшли 2007 та 2011 року відповідно). Випуск відбувся на широкий список платформ: PlayStation 4, Windows та Xbox One у травні 2015 року, версія для Nintendo Switch – у жовтні 2019 року, а версії для PlayStation 5 та Xbox Series X/S (з підзаголовком «Complete Edition») – у грудні 2022 року. Відтак, станом на травень 2025 року було продано понад 60 мільйонів одиниць гри, що робить її однією з найпопулярніших відеоігор усіх часів [10]. Третя гра є також найбільшою з трилогії: гравцю доступний відкритий світ, поділений на кілька різних регіонів та, крім центрального сюжету, наповнених безліччю великих та малих історій.

Гра отримала схвальні відгуки критиків за ігролад, оповідь, дизайн світу, механіки бою та візуальні ефекти, хоча й отримала незначну критику через технічні проблеми. Вона має понад 200 нагород «Гра року» та часто фігурує в списках найкращих відеоігор усіх часів, які складають різні відеоігрові видання та ЗМІ.

Ігрова серія створена за мотивами циклу фентезійних романів «Відьмак» польського письменника Анджея Сапковського, і сюжетно є прямим їх продовженням: події першої гри починаються за певний невизначений час після фіналу «Володарки озера», фінального роману циклу, і сюжет створений командою сценаристів студії. Як зазначив і Марцін Блаха, наративний директор CD Projekt Red в своєму інтерв'ю: «Жодна з ігор про Відьмака не є адаптацією в тому сенсі, що вони повторюють відому історію мовою комп'ютерної гри. Вони засновані на світі, створеному в оригіналі, плюс деяких персонажах, але всі історії вигадані нами» [11]. Гра, при цьому, не є «офіційним» продовженням циклу романів, адже участь А. Сапковського у розробці гри обмежувалася виключно створенням внутрішньоігрової мапи світу [12].

Відповідно, головні герої та велика кількість персонажів гри також запозичені з романів, проте розробники вдавалися до створення нових героїв: «Багато роботи вже виконано самим автором, а не нами: він [А. Сапковський] створив світ, персонажів, яких ми можемо використовувати. Звичайно, ми додаємо нових персонажів до оригінальних, оскільки в певний момент джерело вичерпується – не можна знову і знову обробляти дані, отримані з книг» [11].

Події гри відбуваються у вигаданому світі, який містить численні паралелі із середньовічною Європою та її культурою. Виразно помітні впливи західнослов'янської культурної спадщини, скандинавських традицій, а також ремінісценції, що відсилають до Південної Франції та Італії, про що свідчать регіони, представлені в грі, їхня культура, топоніміка, архітектура тощо. Важливу роль для світобудови сеттингу має також слов'янський та європейський фольклор, що перейшло в гру з першоджерела адаптації – хоча сам А. Сапковський заперечує зв'язок своїх творів з фольклором або «слов'янскістю» та називає їх «чистим і канонічним фентезі» [13, с. 89], та попри те, саме «Відьмака» літературознавці та критики вивчають в контексті слов'янського фентезі, вбачаючи в романах і фольклорні мотиви та включення, нехай і художньо переосмислені (наприклад, одна з ключових подій книг буквально заснована на казковому мотиві дитини-несподіванки, яку батьки мусять віддати – в класифікації казкових мотивів Аарне-Томпсона постає під номером 756B S240: «Діти, яких мимоволі пообіцяли (продали)» [14, с. 260], або навіть й прямі згадки Камелоту та персонажів і мотивів Артуріани). Розробники, в свою чергу, також орієнтувалися на традиційну та класичну культуру, яку вони так само переосмислювали. На питання про включення в гру елементів слов'янської дохристиянської міфології, М. Блаха зауважив, що хоча розробники й використовували ці елементи, проте головним джерелом натхнення доцільніше вважати літературу романтизму та твори початку XX століття: «Ми не сприймаємо цього монстра [потерча] так, як його сприймали праслов'янські люди, бо ми не маємо уявлення, яким було їхнє сприйняття цього монстра. У нас є сприйняття, якого нас навчили поети романтизму. Щоразу, коли ми звертаємося до джерел, ми вивчаємо не стару польську літературу чи археологічні посібники, а культуру, яка відсилає до цих елементів» [11].

Головний герой гри, роль якого на себе беруть гравці, Ґеральт з Рівії – відьмак, мисливець на чудовиськ, що шукає свою названу дочку, яка тікає від Дикого гону (інший фольклорний мотив, E501 за класифікацією індексу мотивів фольклорних історій С. Томпсона [15, с 257]). Крім основного сюжету, гравець паралельно втягнутий у соціальні конфлікти, політичні інтриги, історичні перипетії – континент, на якому відбуваються події, населений як людьми, так і ельфами, гномами, монстрами та інші істотами, що спричиняє міжрасові конфлікти, а імперія Нільфгаарду, яку очолює імператор Емгир вар Емрейс, вторглася до Північних Королівств та Реданію (назви королівств та політичний фон створені ще А. Сапковським в книгах). Додаткового «життя» світу гри додає також безліч додаткових, менших історій і підсюжетів (часто пов'язаних з контрактами полювання на монстрів), які гравець може як проходити, так і ігнорувати.

Один з таких додаткових сюжетів і містить історію, які цікавить нас в нашому дослідженні, а саме ланцюжок завдань з великого ігрового доповнення «Кам'яні серця». Доповнення додає в гру нові локації та персонажів, а також цілий ряд завдань – як побічних маленьких, так і центральний ланцюжок завдань, який є великою сюжетною історією, яка, власне, і натхненна легендами та творами про пана Твардовського. Чорнокнижника називають польським Фаустом, а час його життя відносять до епохи правління польського короля Сигізмунда

Августа, тобто до другої половини XVI століття [16, с. 367]. Існують також версії, що пан Твардовський був реальною історичною особою, сином бондаря, ґазди або купця, слухача лекцій німецького філолога і гуманіста Філіппа Меланхтона у Вітенберзькому університеті, а в Кракові пан Твардовський служив конюшим при дворі короля. За іншою версією, він був сином небагатого шляхтича і жив у тому ж місті [17].

В грі ми зустрічаємо персонажа на ім'я Ольґерд фон Еверец – одного з небагатьох персонажів гри, який явно представлений саме як польський дворянин XVI-XVII ст., а не просто як людина з невизначеного Середньовіччя, характерного для жанру фентезі. Про це свідчить одяг, зброя, зовнішній вигляд, світогляд та спосіб життя персонажа: високий, міцної статури рудоволосий чоловік, носить вуса і коротку бороду-щетину, а волосся на голові коротко підстрижене, з поголеними скронями та потилицею, залишеним зверху чубом (через що українські гравці часто висувають думку, що дизайн персонажа натхненний також і зовнішністю реєстрових козаків); у лівому вусі – невелика сережка-кільце. Костюм персонажа складається з розшитих чобіт, мисливських штанів, темного жупана з вишитим рослинним орнаментом і фіолетовими вилогами; під жупаном – сорочка з широко розстібнутим коміром.

Поверх жупана Ольґерд підперезаний широким пасом і двома ременями, на одному з яких закріплена фамільна карабеля (шабля) та туба для паперів, а спереду за поясом – кинджал із вигнутою рукояткою. Карабеля також відсилає нас до польської шляхти або найзаможніших представників козацької еліти кінця XVII ст. [18, с. 171], в той час як туба для паперів може вказувати на прагнення до знань та вченість (адже Твардовський також виступає як обізнаний та освічений чоловік). На шиї персонаж носить ланцюг, оздоблений рожевими дорогоцінними камінням, а пальці на руках прикрашені численними перстнями та кільцями, що, разом з багато вишитим одягом, також вказує на шляхетне походження.

Згідно з сюжетом, Ольґерд фон Еверец народився в дворянській родині, й зростав разом з молодшим братом Вітовтом (імена персонажів відсилає нас до двох великих князів литовських і руських, що жили в XIV-XV ст.). Подорослішавши, вів дещо розгульний та розбишацький спосіб життя. Згодом чоловік зустрів дівчину на ім'я Іріс, доньку іншого знатного роду, й між ними спалахнуло кохання. Обидві сім'ї домовилися про шлюб.

Проте родину спіткало нещастя: борги, невдалі інвестиції та неврожай призвели до фінансової руїни та банкрутства. Ситуацію ускладнив Горст Борсоді, власник аукціонного дому, який викупив борги фон Еверецiв та зажадав негайного повернення коштів, погрожуючи забрати в якості сплати все, що родина мала. Попри благання Ольґерда надати час на сплату, Борсоді відмовив, і маєток разом з усім майном було відібрано, й фон Евереци залишилися без даху над головою. Відтак, батьки Іріс розірвали домовленості про шлюб, адже не вважали прийнятним породнитися зі збіднілим родом. Натомість, коли в околицях перебував офірський (вигадана східна країна) кронпринц на ім'я Сірват, вони вирішили видати Іріс за нього. Ольґерд благав її втекти разом із ним, але дівчина не змогла розірвати зв'язок із родиною. У відчаї від втрати коханої Ольґерд вигукнув, що бажає, або принц перетворився на чудовисько, й, сам того не знаючи, прокляв його – принц перетворився на гігантську жабу. Тут ми бачимо також інший казковий мотив, не пов'язаний з паном Твардовським, а саме перетворення королівської особи на жабу. Проте, як і в творах А. Сапковського, розробники переосмислюють його, надаючи іронічно-пародійного забарвлення: жаба гігантська, отруйна, житиме в каналізації та їстиме людей.

Згодом Ольґерд дізнався від мандрівної відьми про загадкову істоту, здатну виконувати бажання – Ґонтера О'Дімма, або, як його також називають в грі, пана Дзеркало. Чоловік знаходить його та вкладає угоду, підписану кров'ю: в обмін на три бажання Ольґерд мав пожертвувати кимось із близьких – Іріс або Вітовта, а також через роки віддати свою душу. Умовою було для останнього також було те, що це станеться, коли Ольґерд та О'Дімм зустрінуться на місяці. Жертвою дворянин обрав брата, і наступного дня той загинув під час сутички з солдатами.

В цьому епізоді ми можемо побачити цілий ряд мотивів, пов'язаних з паном Твардовським: укладання договору з чортом (або дияволом), уособленням якого в грі можна вважати й пана Дзеркало; підписання угоди кров'ю; принесення жертви в обмін на бажання; зустріч в певному місці. З останнім Ольґерд зайшов навіть далі, ніж пан Твардовський, адже той вказав місце, до якого реально було потрапити – але якого шляхтич навмисне планував уникати – Риму. Персонаж гри, в свою чергу, вказав те, що, на його думку, було просто неможливим. Крім того, фігурування місяця можна згадати також відносно іншої деталі легенд про Твардовського – у фіналі він «застряг» саме на місяці, між небом та землею (коли чорт тягнув його до пекла, Твардовський, або, за іншими версіями, стара жінка, молиться Святій Діві Марії, й вона рятує його від пекла, проте до потрапити до раю чорнокнижник теж не може, тому вимушений сидіти на місяця до Страшного Суду [1, с. 212].

Щодо Ґонтера О'Дімма, який нагадує образ чорта та диявола, є також інший цікавий факт: за словами Кароліни Стачири, старшого письменника команди розробників, його образ має й інші літературні джерела: його прототипом частково став Ліленд Ґонт – головний персонаж роману Стівена Кінга «Нагальні речі», в якому він оселяється в маленькому містечку й відкриває антикварну крамницю, де пропонує мешканцям чарівні предмети, які можна придбати не за гроші, а в обмін на «послуги». Крім того, певну паралель із О'Дімомм має й інший кінґівський персонаж – Волтер О'Дім (відомий також як Рендалл Флеґґ) із роману «Протистояння», який подорожує між світами, здійснюючи темні справи, і «навіть подібність їхніх імен невипадкова» [19]. Ми можемо також припустити, що ім'я «Ґонтер» було також обране не випадково: враховуючи вплив на розробників літератури романтизму, можна згадати баладу А. Міцкевича, в якій чорт описувався як «Сущий німець куцополий!» [20, с. 91], як і в Гулака-Артемовського «Та й стриб в комин; аж гульк – німець//Стоїть серед хати!» [21, с. 40] – в фольклорній традиції чортів часто наділяли рисами «нелюбого сусіда» [1, с. 216], а в українській сама назва «німець» також відсилала до образу «чужого», та того, хто не говорить нашою мовою. Також ім'я ігрового персонажа хоч і вигадане, проте дуже нагадує німецьке ім'я «ґюнтер» (нім. «Günther»).

Завдяки угоді з О'Дімом родина повернула собі статки, а сам Ольґерд також отримав безсмертя та певні надприродні сили. Він одружився з Іріс, однак виявилося, що дар безсмертя мав темний бік – Ольґерд поступово втрачав здатність відчувати емоції, зокрема й кохання. Шлюб занепав, а між подруж-

жям зростала відчуженість. Конфлікт завершився трагедією: у суперечці з батьком Іріс Ольґерд штовхнув його на кам'яну колону, що призвело до його смерті. Згодом, утративши будь-які почуття, він покинув маєток, залишивши дружині фіалкову троянду та листа з поясненнями.

Ми можемо знайти тут декілька фольклорних мотивів та літературних запозичень: по-перше, Твардовським керувала не лише жага до знань, а й сильне бажання впливати на свій світ, здійснювати політичну владу, насолоджуватися життям, бути успішним у протилежній статі (елемент мотиву Дон-Жуана) [1, с. 213], а також, відповідно, багатства [3, с. 6], і Ольґерд хотів повернути достатки родини та одружитися з коханою. По-друге, мотив втрати емоцій та почуттів до інших в обмін на бажання можна зустріти в казці німецького романтика Вільгельма Гауфа «Холодне серце», де головний герой віддає надприродній істоті своє живе серце за багатство (до речі, назва самого ігрового доповнення, «Серця з каменю», також може бути відсиланням саме на цей твір).

Через ряд певних подій Ґеральта, яким грає гравець, стає посередником для виконання трьох бажань Ольґерда перед тим, як пан Дзеркало забере його душу. Як і в літературних творах, герой загадує «неможливі» бажання: повернути дім Максиміліана Борсоді (перша думка – аукціонний дім, відповідно, принести цілу будівлю – неможливо), дати брату Ольґерда можливість пережити «найкращий день у житті» (Вітовт на той момент давно мертвий, що також робить завдання неможливим) та дістати фіалкову троянду, подаровану Іріс (на момент, коли гравець отримує це завдання, він ще не знає, що Іріс теж померла).

Перше бажання виконується тим, що «Дім Борсоді» виявляється іграшковим коштовним макетом справжнього аукціонного дому. Друге – гравець має знайти та проникнути в гробницю, де похований Вітовт, й О'Дімм повертає дух чоловіка з потойбіччя, вселяючи його в тіло Ґеральта на один день, який той має провести на святкуванні весілля. Для виконання ж третього бажання Ґеральт вирушає до закинутого маєтку Еверецiв, де дізнається, що Іріс поступово зів'яла, покинута та забута, й повернулася мстивим духом. Троянда так само давно стліла. Проте поховавши та упокоївши дух, герой дізнається, що одна з картин, намальованих дівчиною, увібрала в себе частину її свідомості, й пройшовши головоломки в тому вигаданому світі гравець може знайти фіалкову троянду. Завдання, звичайно, відрізняються від тих, які давав чортам пан Твардовський. Попри те, ми все одно можемо побачити певні алюзії: картина (оживити намальованого коня) та будинок (звести за одну ніч дім із неможливих матеріалів). Третє завдання відрізняється найбільше, проте також пов'язане саме з дружиною чорнокнижника. Найбільша ж відмінність між літературними та легендарними мотивами Твардовського та ігровими Ольґерда тут полягає в тому, що ігрові позбавлені комізму у зображенні чортів та певної їхньої нерозумності, в той час як пан Дзеркало серйозно й хитро виконує всі завдання Ольґерда.

Після виконання всіх завдань, персонажі мали зустрітися в лісі, на руїнах старого храму. О'Дімм прилітає з неба, з'являючись на фоні повного місяця, й вимагає фінальної плати. Ольґерд впевнено заявляє, що остання умова – зустріч на місяці, – не виконана. Пан Дзеркало здіймає вітер, який розганяє опале листя та пісок з підлоги руїн, і погляду героїв і гравця відкривається величезна мозаїка місяця, на якій стоять персонажі. О'Дімм перехитрив Ольґерда, так само як чорт перехитрив Твардовського з корчмою «Рим».

Фінал історії може різнитися, адже особливості жанру рольової гри полягає в тому, що часто гравець обирає, яким буде фінал історії. Якщо гравець обирає, щоб Ґеральт не втручався, О'Дімм забирав душу Ольґерда. Якщо ж гравець обирає втрутитися, то Ґеральт кине виклик пану Дзеркало – зіграти з ним в гру на душу Ольґерда та свою. Тоді О'Дімм загадує загадку, яка одночасно є й випробуванням, яку гравець має вирішити і таким чином перемогти, звільнити душу Ольґерда. Загадка звучить наступним чином: «To all things and men I appertain, and yet by some am shunned and disdained. Fondle me and ogle me till you're insane, but no blow can harm me, cause me pain. Children delight in me, elders take fright. Cry, and I weep; yawn, and I sleep; smile, and I too shall grin», а випробування полягає в тому, що пан Дзеркало відправляє Ґеральта в інший вимір, який виглядає наче дивний та темний закинутий маєток, де гравець має знайти те, про що йдеться в загадці. Відгадка – віддзеркалення, проте всі дзеркала, які знаходить відьмак, О'Дімм розбиває, не даючи побачити відображення. Тоді можна вирішити все хитрістю – знайти спосіб пустити воду у високлий фонтан, і подивитися на своє відображення у воді. Мотив проходження певного випробування та відгадування загадки, щоб перемогти надприродню істоту також є поширеним у фольклорі.

Висновки. Образ пана Твардовського має сформовану літературну і фольклорну традицію в польській та українській культурі (А. Міцкевич, П. Гулак-Артемовський, І. Крашевський та ін.), і ця традиція вже докладно досліджувалася в наукових працях, зокрема у В. Шамшули, О. Астаф'єва, К. Родигіна та М. Родигіна.

Сюжетне ігрове доповнення «Серця з каменю» до гри «Відьмак 3: Дикий гін» містить широке коло ключових мотивів та образів, відомих із легенд та літературних творів про пана Твардовського: угода з надприродною силою, підписання договору кров'ю, виконання трьох бажань, відтермінована плата за бажане, буквальне тлумачення умов договору («зустріч на місяці»), руйнівні наслідки угоди для героя, зокрема в особистому житті.

Постать Ольґерда фон Евереца у грі функціонує як переосмислений варіант чорнокнижника-шляхтича: героя, що прагне багатства, кохання та соціального відновлення, вдається до договору з надприродною силою і внаслідок цього втрачає людяність, родину та кохання, та зрештою опиняється перед загрозою віддати душу дияволу.

Можна зробити висновок, що гра не лише цитує мотиви легенд про пана Твардовського, а й інтегрує їх у свою наративну структуру, переносячи традиційний сюжет угоди з дияволом у формат сучасного інтерактивного медіа, надаючи гравцям новий культурний досвід та розширюючи способи, за допомогою яких гравець може взаємодіяти літературою та усною культурною спадщиною. «Серця з каменю» не є простою ремінісценцією класичної легенди, а становить сучасну форму її інтерпретації, у якій міфологічний та літературний матеріали поєднуються з можливостями інтерактивного медіа. Таким чином, відеогра виступає інструментом переосмислення традиційних образів та сюжетів, надаючи їм нових семантичних і наративних вимірів.

Література:

1. Schamschula W. Pan Twardowski: The Polish Variant of the Faust Legend in Slavic Literatures: A Study in Motif History. California Slavic Studies, Volume XIV. Berkeley: University of California Press, 1992. pp. 209-231.
2. Астаф'єв О. Міфологема Пана Твардовського в однойменній повісті Юзефа Ігнація Крашевського. *Київські полоністичні студії*. 2013. Т. 22. С. 117-125.
3. Rodyhin K., Rodyhin M. Legends and Realities of Ukrainian Alchemy: The Cultural and Historical Reminiscences Doctor Faust – Pan Twardowski. *Skhid*, 2021. 1(165). pp. 5-11.
4. Stevens J. Child of the Elder Blood: A Semiotics of Folklorism in the Soundtrack of The Witcher 3: Wild Hunt. *Games and Culture*, 2020. *16* (5). pp. 538-556.
5. Bučková, Z. Religious motives as part of virtual reality created by the digital game «The Witcher 3: Wild Hunt». *European Journal of Science and Theology*, 2019. 15. pp. 223-233.
6. Babraj M. The English Translation of Polish Cultural References in the Video Game The Witcher 3: Wild Hunt. *Studies in Polish Linguistics*, 2025. *20* (1). pp. 1–22.
7. Jański K. Creation of the fictional world in The Witcher 3: Wild Hunt. *Homo Ludens*, 2018. 1 (11). pp. 117-133.
8. Баранова Д., Пановик П. Урбаністичний аналіз віртуального міста Новіград (з відеоігри «Відьмак 3: Дикий Гін»). *Реалії, проблеми та перспективи розвитку географії, екології, туризму та сфери гостинності в Україні*: матеріали XXIV-ої Всеукраїнської студентсько-аспірантської наукової конференції (м. Львів, 8–9 червня 2023 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 82-86.
9. Özgü C. The Devil in the Mirror: Projections of Desire from Folk Tales to Witcher 3: The Wild Hunt. *Games and Culture,* 2024. URL: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/15554120241255417 (дата звернення: 14.10.2025).
10. D'Angelo W. The Witcher 3 Sales Top 60 Million Units, Cyberpunk 2077: Phantom Liberty Sales Top 10 Million Units – Sales. *VGChartz*, 2025 URL: https://www.vgchartz.com/article/464798/the-witcher-3-sales-top-60-million-units-cyberpunk-2077-phantom-liberty-sales-top-10-million-units/ (дата звернення: 13.10.2025).
11. Culture.pl. Creating The Witcher's World: An Interview with Marcin Blacha of CD Projekt Red. *Culture.pl: Series Romanticism*, 2016. URL: https://culture.pl/en/article/creating-the-witchers-world-an-interview-with-marcin-blacha-of-cd-projekt-red (дата звернення: 12.10.2025).
12. Mysiak K. Wiedźmin 3: Dziki Gon – kompendium wiedzy [Aktualizacja #30: wsparcie dla PS4 Pro, Devil's Pit Mod i inne]. *Gry Online,* 2017. URL: https://www.gry-online.pl/newsroom/wiedzmin-3-dziki-gon-kompendium-wiedzy-aktualizacja-30-wsparcie-dla-ps4-pro-devils-pit-mod-i-inne/z114c36 (дата звернення: 13.10.2025).
13. Мусієнко О. С. Слов'янське фентезі. Феномен Сапковського. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого,* 2021. 27-28. С. 89-103.
14. Aarne A., Thompson S. The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961. 584 p.
15. Thompson S. The Folktale. University of California Press, 1977. 510 p.
16. Тиводар М. Етнологія. Л.: Видавництво «Світ», 2004. 624 с.
17. Погорецький В. Пан Твардовський і його авантюри (невідомі сторінки з історії українсько-польських літературних стосунків). *Золота пектораль,* 2020. URL: https://zolotapektoral.te.ua/ пан-твардовський-і-його-авантюри-неві/ (дата звернення: 15.10.2025).
18. Тоїчкін Д. В. Клинкова зброя козацької старшини XVI – першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2013. 463 с.
19. McKeand K. The making of The Witcher 3's greatest villain. *Eurogamer,* 2016. URL: https://www.eurogamer.net/the-making-of-the-witcher-3s-greatest-villain (дата звернення: 14.10.2025).
20. Міцкевич А. Адам Міцкевич. У дружньому домі / упоряд. В. Моторний, А. Титаренко. Львів: Каменяр, 1994. 191 с.
21. Гулак-Артемовський П. Твори / упоряд. Б. Деркач. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1978. 159 с.
22. Прочко Ю. Договір з дияволом: західна і східна традиції. *Львівський історичний клуб,* 2017. URL: https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2017/02/02/договір-з-дияволом-міфи-традиц/ (дата звернення: 15.10.2025).
23. Гауф В. Холодне серце. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=10239 (дата звернення: 14.10.2025).

Khailo A. Reception and transformation of the image of Pan Twardowski in the video game «The Witcher 3: Wild Hunt"

Summary. The article examines the image of Pan Twardowski – a legendary warlock known in Polish and Ukrainian folklore and literary traditions, – and his transformation in the modern media space, in particular in the plot related DLC "Hearts of Stone" for the video game "The Witcher 3: Wild Hunt". A review of studies, devoted to the study of the image of Twardowski in literature and folklore, as well as studies that research various aspects of the aforementioned video game, was conducted. Using comparative analysis, this article analyses how the game developers integrated the traditional images of Twardowski and the devil, how they artistically reinterpreted and adapted the motifs of the deal with the devil, the fulfilment of three wishes, the deception of the devil and deception by the devil. Connections between the plot and characters of the game with a number of other literary works were found**.** It has been analyzed how these traditional motifs have been adapted by the developers of the CD Projekt Red studio within the framework of the video game narrative. The character Olgerd von Everets appears as a reinterpreted version of Tvardovsky – a nobleman who makes a pact with a supernatural force, seeking to restore his fortune and love, but loses the ability to feel emotions, which leads to a personal tragedy. Allusions to literary sources (A. Mickiewicz, P. Hulak-Artemovsky, I. Krashevsky) and folklore motifs that receive a new artistic embodiment in the game have been deduced. The study shows how these features are preserved and reinterpreted in the image of Olgerd von. Parallels between classical legendary and game plots have been traced. Particular attention is paid to the methods of artistic interpretation: how the developers of the CD Projekt Red studio combined folklore motifs with elements of romanticism, used the symbolism of Polish noble culture of the 16th–17th centuries, as well as allusions to the works of European classics, creating an original cultural synthesis. It is concluded that "Hearts of Stone" is not a simple reminiscence of a classical legend, but is a modern form of its interpretation, in which mythological material is combined with the possibilities of interactive media. Thus, the video game acts as a tool for rethinking traditional images and plots, giving them new semantic and narrative dimensions.

Key words: Pan Twardowski, Polish literature, video game, Mickiewicz, Hulak-Artemowski, "The Witcher 3: Wild Hunt", legend, mythology, motif, image, devil.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:81'367:82-32(=111)(=161.2)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.35

Безпалова К. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
https://orcid.org/0009-0001-9298-1250

Раєвська І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
https://orcid.org/0000-0002-5038-6189

Чернова Ю. А.,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
https://orcid.org/0009-0009-7018-9623

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ ВСТАВНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу функціонування та перекладу вставних і вставлених конструкцій у художньому дискурсі, що вважаються одним із найскладніших об'єктів для відтворення в перекладі. Такі синтаксичні одиниці не лише порушують лінійність висловлення, а й розширюють його семантичний потенціал, надають тексту додаткових смислових шарів, створюють ефект діалогу з читачем і формують авторську модальність. Вони виконують важливу роль у забезпеченні когерентності, інтонаційної виразності та стилістичної різноманітності художнього тексту. Матеріалом дослідження став англомовний роман та його український переклад, які дали змогу простежити різноманітні стратегії та прийоми, що застосовує перекладач для збереження художньої цілісності й комунікативної інтонації оригіналу. Використано метод суцільної вибірки для фіксації всіх прикладів у тексті, контрастивний аналіз для зіставлення англійських та українських структур, компонентний аналіз для виявлення внутрішньої організації конструкцій, а також прагматичний підхід, який дозволив оцінити їхню функцію в дискурсі. У статті показано, що під час перекладу важливо враховувати не лише формально-синтаксичні параметри, а й функціонально-стилістичну роль цих елементів, адже саме вони забезпечують емоційність, суб'єктивність та експресивність художнього тексту. Доведено, що варіативність перекладацьких рішень спрямована на досягнення балансу між точністю й стилістичною адекватністю, а вибір конкретного способу залежить від контексту та інтенції автора. Перспективи подальших досліджень убачаються у порівнянні стратегій перекладу вставних конструкцій у різних мовах, а також у вивченні їхньої ролі в усних жанрах і публіцистиці, де прагматична й інтонаційна складова є ще більш значущою.

Ключові слова: вставні конструкції, вставлені речення, художній дискурс, переклад, синтаксис, прагматика.

Однією з ключових проблем сучасної синтаксичної теорії є невідповідність між формально-граматичною структурою речення та його семантико-інформаційним наповненням. Ця суперечність особливо яскраво виявляється у випадку простих ускладнених речень, здатних репрезентувати кілька смислових планів одночасно. Найбільш дискусійними й водночас цікавими для дослідників виявляються вставні та вставлені конструкції, які, з одного боку, порушують лінійність висловлювання, а з іншого – розширюють його семантичний потенціал і створюють додатковий ефект діалогічності.

Англійська мова, будучи аналітичною за своєю природою, надає перевагу синтаксичним засобам організації висловлювання над морфологічними. Це зумовлює цілу низку явищ, що ускладнюють міжмовний переклад: специфічні варіанти поєднання однорідних членів, використання вставних речень, які розривають логічний хід думки, або особливості співвідношення головного та підрядного речень. Для англомовної художньої прози це створює широкий простір для стилістичних експериментів, зокрема активне використання вставних конструкцій як засобу створення ефекту безпосереднього контакту з читачем чи іронічного коментаря від автора.

Актуальність дослідження полягає в тому, що питання функціонування та відтворення вставних і вставлених речень у художньому тексті англійської мови залишаються недостатньо розробленими в українському перекладознавстві. Перед перекладачем постає завдання не лише передати зміст вставних конструкцій, а й зберегти їхню стилістичну функцію та композиційну роль, уникнувши спотворення художньої цілісності тексту. **Метою** даної роботи є виявлення найчастотніших способів перекладу вставних та вставлених конструкцій в оригіналі та перекладі художнього тексту.

В українській лінгвістичній традиції вставні та вставлені конструкції досліджуються передусім у площині модальності та суб'єктивності. Дослідники наголошують, що ці одиниці

виражають ставлення мовця до повідомлюваного, сигналізують про ступінь упевненості, сумніву, емоційної оцінки, створюють ефект особистої участі мовця у висловленні. Так, І. Слинько, Н. Гуйванюк та М. Кобилянська [1] описують їх як форми, що інтегруються у речення на семантико-комунікативному рівні та виконують функцію вираження ймовірності, емоційної оцінки чи актуалізації уваги співрозмовника. А. Загнітко [2] акцентує на їх ролі у формуванні суб'єктивної модальності, тоді як Г. Козак [3] і Л. Нижник [4] вказують на їхню здатність поєднувати *dictum* і *modus* висловлення, підкреслюючи авторське бачення. О. Іваницька та Н. Іваницька [5] у своїх працях розглядають прагматичний вимір цих конструкцій, зокрема їх значення у публіцистичних жанрах для створення ефекту діалогу з читачем, підкреслюючи, що у жанрі колонки вставні слова стають центральним механізмом відтворення суб'єктивної модальності, оскільки дозволяють не лише організувати текст, але й виразно представити позицію автора, його оцінки, судження та емоції. Авторки виділяють дві ключові функції – метатекстову (структурування й когерентність викладу) та оцінну (вираження індивідуального ставлення автора), що забезпечує ефект особистісної присутності у тексті.

У зарубіжних, передусім англомовних, студіях увага зміщується на синтаксичну автономність та семантичну доповнюваність *parentheticals*. К. Потс [6] у межах теорії *conventional implicature* трактує їх як елементи, що синтаксично не належать до речення, але створюють додатковий смисловий шар. Н. Бертон-Робертс [7] розглядає їх як «інтрузивні компоненти», розташовані на периферії синтаксичної структури, які впливають на інтерпретацію висловлення завдяки авторським коментарям. С. Шнайдер [8] підкреслює текстотворчу функцію вставних слів, які забезпечують семантичну зв'язність і логічність викладу. У цьому контексті показовими є й спостереження О. Іваницької та Н. Іваницької [5]: вони зазначають, що в англомовному дискурсі *parentheticals* частіше виконують функцію атрибуції інформації, тобто вказівки на джерела чи авторитети, тоді як в українських текстах домінує емоційний компонент і вираження оцінності.

У сучасній лінгвістиці серед вставних компонентів, характерних для різних функціональних стилів, розрізняють однокомпонентні та багатокомпонентні утворення. Вони можуть набувати форми окремого слова, словосполучення чи повного речення. У науковій традиції терміни «вставні слова», «вставні словосполучення» та «вставні речення» зазвичай об'єднують під спільною назвою – «вставні слова». Підґрунтям такого узагальнення є той факт, що, незважаючи на структурні відмінності, усі ці різновиди виконують близькі функції: вони встановлюють смисловий зв'язок або з цілим реченням, або з його окремим членом. Спільною їхньою ознакою є вираження відносно обмеженого, але сталого кола значень, які накладаються на основний зміст висловлення [9].

Таким чином, зіставлення двох традицій свідчить про різні акценти: українська школа розглядає вставні конструкції як модальні та суб'єктивні маркери, тоді як англомовна – як структурно автономні й семантично доповнювальні компоненти. Дослідження О. Іваницької та Н. Іваницької показує, що в жанрі колонки ці підходи інтегруються: вставні слова стають водночас організаторами тексту й носіями авторської модальності, що формує складну багаторівневу картину їхнього функціонування.

Матеріалом дослідження став роман Ренсома Ріггза *Miss Peregrine's Home for Peculiar Children* [10] та його український переклад, виконаний Володимиром Горбатьком [11]. Текст є показовим завдяки високій насиченості вставними реченнями та конструкціями, що дає можливість простежити різноманітні перекладацькі стратегії їх відтворення.

Загальна вибірка становить 121 випадок вставних одиниць (як речень, так і конструкцій), дібраних методом суцільної вибірки. При фіксації матеріалу проводилася чітка диференціація між *вставними конструкціями* (словосполучення, інтегровані у висловлення на семантико-комунікативному рівні) та *вставними реченнями* (структури з предикативною основою, що зберігають відносну автономність).

Для обробки матеріалу застосовувалися такі методи: контрастивний аналіз, що передбачав зіставлення англійських оригіналів і українських перекладів задля виявлення перекладацьких трансформацій; компонентний аналіз, використаний для класифікації вставних одиниць за їх структурними та семантичними ознаками; прагматичний аналіз, який дозволив оцінити функціональне навантаження вставних елементів у дискурсі (вираження модальності, авторського коментаря, уточнення тощо); статистичний метод, за допомогою якого було визначено частотність уживання різних типів вставних одиниць і відповідних перекладацьких рішень.

Послідовність дослідження передбачала: суцільну вибірку прикладів із тексту, класифікацію за типами (конструкція / речення), зіставлення з українським перекладом, підрахунок і якісну інтерпретацію результатів, тобто виявлення закономірностей у перекладацьких рішеннях.

Новизна дослідження полягає у встановленні відсоткового співвідношення відтворення вставних слів, що дозволило показати перевагу компактних синтаксичних форм в українській перекладацькій практиці. Робота поєднує українську модально-прагматичну та англомовну структурно-семантичну парадигми, демонструючи, що переклад таких одиниць вимагає не лише буквального відтворення, а й стилістично-прагматичної адаптації.

Художній текст відзначається багатошаровістю, адже в ньому співіснують елементи різних функціональних стилів, які набувають естетичної функції. Переклад такого тексту передбачає не лише мовну адекватність, а й відтворення індивідуального авторського стилю, що особливо важливо у випадках використання вставних та вставлених конструкцій. Ці елементи додають до основного висловлення нові смисли: уточнення, коментарі, пояснення, іноді – авторську оцінку чи іронічний відтінок. Вони часто порушують синтаксичну цілісність речення, але водночас виконують важливу текстотворчу функцію.

У романі Р. Ріґґза *«Дім дивних дітей»* наявність великої кількості вставних та вставлених елементів зумовлена особливістю авторського стилю – намаганням створити ефект безпосереднього спілкування з читачем, розширити опис і передати емоційний стан оповідача. Перекладач В. Горбатько мав завдання зберегти цей ефект у цільовому тексті, водночас пристосовуючи синтаксичні структури до норм української мови. Матеріал дослідження показує, що у випадку передачі вставних елементів застосовано різні перекладацькі стратегії: від буквального відтворення до трансформацій на рівні граматики й стилістики.

Найчастотнішими способами стали переклад через словосполучення та відтворення у вигляді вставних конструкцій, рідше – у вигляді вставлених або окремих речень. Окремі випадки продемонстрували використання зворотів або опущення, що свідчить про прагнення до гнучкої адаптації залежно від контексту. Далі розглянемо приклади, які ілюструють різні підходи перекладача:

The fantastic stories he'd invented about his life during the war – ***the monsters, the enchanted island*** – *had become completely, oppressively real to him* [10, 12].

Оті фантастичні вигадані історії про його життя під час ***війни – про потвор, про зачаклований острів*** – *стали для нього цілковитою й гнітючою реальністю* [11, 19].

Тут перекладач відтворює вставний елемент у вигляді словосполучень. У результаті речення в українській мові звучить компактніше й природніше, ніж було б у разі буквального перенесення англійської синтаксичної моделі. Водночас зберігається функція уточнення й підсилюється образність.

Ricky bought it from the town dump with a jar of quarters – ***or so he claimed*** – *a pedigree whose odor even the forest of air-freshener trees he'd hung from the mirror couldn't mask* [10, 25].

Рікі придбав її на міському звалищі за банку монет у двадцять п'ять центів ***(принаймні так він стверджував)****, і це неблагородне походження свого авто він не зміг замаскувати навіть цілим лісом з деревець-дезодорантів, почеплених на дзеркало заднього огляду* [11, 31].

У даному випадку перекладач використав дужки, що відповідає українській традиції оформлення вставних компонентів. Таке рішення дозволяє виділити коментар як другорядний щодо головного змісту, але водночас залишити його інтонаційно відчутним для читача.

It was a crisp and blustery day – ***the sun hiding behind giant cloudbanks only to burst out moments later and dapple the hills with spectacular rays of light*** – *and I felt energized and hopeful* [10, 29].

День був прохолодний, вітряний – ***сонце ховалося за гігантськими скупченнями хмар і пробивалося крізь них лише на якусь мить, щоби всипати довколишні пагорби неймовірними променями світла*** *– і це додавало мені енергії та надії* [11, 40].

Цей приклад показує відтворення вставленого речення майже буквально. Перекладач підкреслює його автономність за допомогою тире, що відповідає англійській моделі. Завдяки цьому текст зберігає плавність і ритміку оригіналу, а також передає додаткову живописність опису.

It stooped there, hairless and naked, mottled gray-black skin hanging off its frame in loose folds – ***every part looking withered and wasted like the body of an impossibly old man*** – *save one* [10, 19].

Він згорблено стояв неподалік, безволосий та голий, і його зморшкувата сіро-чорна шкіра звисала з кістяка великими складками. ***Кожна частина порожнякового тіла – виснажена і змарніла, як у неймовірно старої людини*** [11, 32].

У цьому випадку вставний елемент був перетворений на окреме речення. Це рішення підвищує читабельність, адже українська мова менш схильна до надмірно довгих синтаксичних конструкцій. Водночас поділ на два речення дозволяє чіткіше передати драматизм опису.

The light came around and blinded Golan again – ***I tensed, ready to lunge*** – *but the moment sped by too quickly* [10, 71].

Прожектор крутнувся знову і знову засліпив Голана, ***я напружився, готуючись кинутися на нього,*** *але зручний момент минув надто швидко* [11, 84].

Вставний елемент у перекладі реалізований у вигляді сурядного речення і звороту. Такий підхід зберігає семантику і водночас інтегрує додатковий зміст у головне речення. Це приклад синтаксичної економії, коли перекладач свідомо уникає надмірних пауз, властивих англійському тексту.

So why didn't you just – ***I don't know*** – *make your own country somewhere?* [10, 62].

Чому ж ви ***просто… просто*** *не взяли і не організували собі деінде власну країну?* [11, 75].

Перекладач опустив фразу *I don't know*, але компенсував її трикрапкою і повтором. Це відтворює нерішучість мовця, але у більш звичній для української мови формі. Подібне рішення можна вважати вдалим прикладом прагматичної адаптації.

В аналізі вибірки чітко простежується, що перекладач послуговується цілим спектром перекладацьких прийомів – від буквального перекладу до граматичних і стилістичних трансформацій. Це підтверджує, що робота з вставними та вставленими конструкціями вимагає від перекладача не лише знання синтаксичних норм обох мов, а й відчуття стилю та прагматичних нюансів. Саме гнучкість і здатність швидко адаптувати переклад до конкретної ситуації визначає успішність кінцевого результату.

Найчастіше застосовуються словосполучення та вставні конструкції, оскільки вони найбільш органічні для українського синтаксису і водночас дозволяють уникнути надмірної перевантаженості речень. Використання словосполучень (51,2% від усіх випадків) робить текст компактним, але не позбавляє його інформативності. Вставні конструкції у вигляді уточнень або коментарів (19%) допомагають перекладачеві зберігати інтонаційний ритм оригіналу, при цьому стилістично інтегруючи їх у цільову мову. Таке вирішення особливо доречне у тих місцях, де автор звертається безпосередньо до читача або вносить побіжні пояснення.

Вставлені речення та окремі речення виконують іншу функцію – вони зберігають семантичну вагу фрагмента і дозволяють відтворити ефект паузи, задуму чи авторського відступу. У 17,4% випадків перекладач використовує вставлені речення, часто відтворюючи англійську модель з допомогою тире. Окремі речення (9%) зустрічаються тоді, коли англійський оригінал виявляється надто громіздким для українського синтаксису. Такий поділ дає змогу зберегти зміст і водночас зробити вислів більш читабельним, емоційно виразним та зрозумілим для адресата.

Менш поширені, але показові прийоми – це переклад через зворот (1,7%) та опущення (1,7%). У першому випадку перекладач прагне інтегрувати додаткову інформацію максимально економно, зливаючи її з основним висловленням без виокремлення. Це сприяє динамічності тексту й відповідає українській синтаксичній традиції, де лаконізм часто переважає над багатокомпонентними структурами. Опущення ж використовуються як крайній засіб – коли буквальне збереження вставного елементу ускладнило б сприйняття. Тут важливо, що інформація, яка втрачається формально, компенсується інтонаційними чи стилістичними засобами, наприклад три крапкою, повтором чи емоційно забарвленою лексикою.

У такий спосіб переклад роману *«Дім дивних дітей»* демонструє гнучке поєднання різних стратегій. Перекладач не

обмежується одним шаблонним рішенням, а добирає оптимальний варіант залежно від контексту, інтонаційного ритму та прагматичної мети висловлення. Це дозволяє не лише передати зміст оригіналу, але й зберегти його художню виразність, атмосферу та авторський стиль. Відтак переклад стає не механічним перенесенням конструкцій, а творчим процесом, спрямованим на досягнення функціонально-стилістичної адекватності.

Систематизація та аналіз вибірки виявляє низку закономірностей. По-перше, перевага надається вставним конструкціям, що узгоджується з українською традицією уникати надмірної синтаксичної перевантаженості та тяжінням до компактних синтаксичних форм. Це безпосередньо перегукується з підходом І. Слинько, Н. Гуйванюк і М. Кобилянської [1], які розглядають вставні елементи як інструмент суб'єктивізації, що інтегрується у висловлення на семантико-комунікативному рівні. Домінування конструкцій над повними реченнями підтверджує їхню функцію як засобів швидкого вираження авторської позиції, про що також писала А. Загнітко [2], підкреслюючи їх роль у формуванні суб'єктивної модальності.

По-друге, найчастотнішим способом перекладу виявилося перетворення на словосполучення, тоді як буквальне збереження вставних і вставлених одиниць становило близько третини випадків. Така стратегія відповідає українським підходам (Л. Козак, Л. Нижник [3; 4]), де увага зосереджується не лише на відтворенні синтаксичної форми, а й на передачі модальної та прагматичної функції. Перекладач В. Горбатько, фактично, діяв у дусі цієї традиції – він обирав спосіб, який найкраще зберігає інтенцію мовця, навіть якщо для цього доводилося відходити від прямої синтаксичної відповідності.

По-третє, менше 15% прикладів було передано через окремі речення, звороти або опущення. Ця обережність у використанні таких трансформацій та прийомів узгоджується з підходами англомовної традиції, де дослідники К. Потс, Н. Бертон-Робертс, С. Шнайдер [6; 7; 8] наголошують на синтаксичній автономності досліджуваних явищ: навіть при варіативному перекладі вони повинні зберігати функцію «додаткового шару значення», який не руйнує істинних умов висловлення. Власне, збереження логічної цілісності тексту при трансформаціях у перекладі показує, що В. Горбатько інтегрував обидві парадигми: українську (модально-суб'єктивну) та англомовну (структурно-семантичну).

Отже, результати аналізу практики перекладу у романі *«Дім дивних дітей»* демонструють, що емпіричні дані узгоджуються з ключовими теоретичними положеннями: з одного боку, українська традиція пояснює частотність конструкцій і прагнення до компактності, з іншого – англомовні студії підтверджують необхідність збереження автономності та доповнюваності вставних елементів у перекладі.

Проведений аналіз перекладу вставних конструкцій у романі Р. Ріггза *«Дім дивних дітей»* засвідчив, що перекладач В. Горбатько застосовував широкий спектр стратегій – від буквального відтворення до трансформацій, членування, опущень та зворотів. Найчастотнішими стали переклади у формі словосполучень і вставних компонентів, що забезпечує синтаксичну компактність і природність українського тексту. Використання окремих речень дозволило зберегти емоційність та драматизм оригіналу, підтримавши стилістичну відповідність.

Отримані результати узгоджуються з українською лінгвістичною традицією (І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, А. Загнітко, Л. Козак, Л. Нижник), де підкреслюється модальна та прагматична роль вставних конструкцій, а також відображають вплив англомовних підходів (К. Potts, H. Burton-Roberts, C. Schneider), які розглядають їх як автономні елементи з додатковим семантичним навантаженням. Перекладачеві вдалося інтегрувати обидва підходи, забезпечивши рівновагу між смисловою повнотою та функціональною/оцінною насиченістю.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні корпусу матеріалу – зокрема аналізі перекладів кількох художніх і нехудожніх текстів різних жанрів, а також у контрастивному вивченні англійської, німецької, французької та української мов. Такий підхід дозволить окреслити універсальні та специфічні стратегії відтворення вставних конструкцій і сприятиме розвитку теорії та практики художнього й усного перекладу.

Література:

1. Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ: Наукова думка, 1994. 493 с.
2. Загнітко А. Сучасний український синтаксис: проблемні питання. Донецьк: ДонНУ, 2009. 294 с.
3. Козак Г.М. Вставні компоненти як засіб вираження модальності у сучасній українській мові. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Вип. 61. С. 112–119.
4. Нижник Л.Г. Модальність і суб'єктивність у структурі вставних речень. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2022. № 16(2). С. 45–53.
5. Ivanytska O., Ivanytska N. Pragmatics of English and Ukrainian parenthetical words in columnist genre: A comparative study. Alfred Nobel University Journal of Philology. 2024. Vol. 2. P. 112–122. URL: https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2024/2/12-.pdf
6. Potts, C. *The logic of conventional implicatures*. Oxford: Oxford University Press. 2005. 246 p.
7. Burton-Roberts N. Parentheticals. In: Brown K. (ed.). Encyclopedia of Language and Linguistics. 2nd ed. Oxford: Elsevier, 2006. P. 179–182.
8. Schneider, S. Parentheticals in discourse: A text-organizational perspective. *Journal of Pragmatics*, 77, 2015. 1–17. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.01.001
9. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови : Структура наукового тексту. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1970. 307 с.
10. Riggs, R. Miss Peregrine's Home for Peculiar Children. Hardcover, First Edition, 2011. 352 p.
11. Ріггз Р. Дім дивних дітей : роман / Ренсом Ріггз ; пер. з англ. В. Горбатька. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 432 с.

Bezpalova K., Rayevska I., Chernova Yu. Semantic and Pragmatic Features of Translating Parenthetical Elements in Literary Texts

Summary. The article focuses on the analysis of parenthetical constructions and sentences in literary discourse, which represent one of the most challenging elements to reproduce in translation. These syntactic units not only disrupt the linear structure of utterances but also expand their semantic potential, add additional layers of meaning, create a dialogic effect with the reader, and convey the author's modality. They play an important role in ensuring coherence, intonational expressiveness, and stylistic diversity of the text. The material of the study was an English-language novel and its Ukrainian translation, which made it possible to trace the variety of strategies and techniques

applied by the translator to preserve both the artistic integrity and communicative tone of the original. The study employed the method of continuous sampling for collecting examples, contrastive analysis for comparing English and Ukrainian structures, component analysis for revealing the internal organization of constructions, and a pragmatic approach to assess their discursive functions. The findings demonstrate that in translation it is crucial to account not only for formal-syntactic parameters but also for the functional-stylistic role of such elements, since they contribute to emotionality, subjectivity, and expressiveness of the literary text. The analysis proves that translation choices are guided by the need to balance accuracy with stylistic adequacy, while the selection of a particular strategy depends on the context and the author's communicative intention. Future studies should include comparative analyses of parenthetical translation strategies in different languages as well as an exploration of their role in oral genres and journalistic discourse, where pragmatic and intonational components become even more prominent.

Key words: parenthetical constructions, parenthetical clauses, literary discourse, translation, syntax, pragmatics.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.134.2`373.7:355]:316.772:004.77
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.36

Бочарникова Т. Ф.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
https:// orcid.org/0000-0002-3526-9400

Хусточкіна О. І.,
студентка ІІ курсу магістратури
факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
https://orcid.org/0009-0009-1290-1950

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В ІСПАНСЬКИХ СОЦМЕРЕЖАХ

Анотація. У статті розглядається функціонування воєнної фразеології в сучасному іспанському медіадискурсі, зокрема в соціальних мережах як специфічному комунікативному середовищі. Основна увага зосереджується на процесах семантичного переосмислення та стилістичної адаптації сталих виразів у публіцистичному та побутовому мовленні користувачів платформ X (Twitter), Facebook та Instagram, оскільки фразеологізми воєнної тематики не лише зберігають образну структуру, успадковану від первинних контекстів, а й набувають нових значень, зумовлених соціально-політичною ситуацією та прагненням до іронічного або критичного висловлення позиції. Завдяки цьому вони стають дієвим засобом актуалізації суспільно важливих тем, формування емоційного впливу й вираження колективних оцінок у межах цифрової комунікації.

Дослідження сучасних методів аналізу фразеології свідчить про особливу значущість воєнних виразів у медійному дискурсі, насамперед у соціальних мережах. Такі одиниці поєднують образність, експресивність і здатність гнучко реагувати на зміни суспільно-політичної ситуації. У дописах користувачів іспанського сегмента мережі X (Twitter), а також на платформах Facebook та Instagram, воєнна фразеологія виконує не лише номінативну, а й виразну, оцінну та комунікативно-прагматичну функції. Під впливом актуальних подій фразеологізми зазнають переосмислення, набуваючи нових відтінків і відображаючи ставлення мовців до дійсності. У результаті вони перетворюються на ефективний інструмент мовної репрезентації соціального досвіду та колективних емоцій у цифровому просторі.

У статті обґрунтовано висновок про провідну роль воєнної фразеології у формуванні інтонаційної виразності, структурної цілісності та емоційно-оцінного впливу сучасного медіадискурсу. Використання таких одиниць сприяє посиленню експресивності висловлення, наданню йому логічної завершеності й поглибленню комунікативного ефекту, що визначає їхню значущість у процесі створення публіцистичних текстів.

У майбутніх дослідженнях передбачається приділити увагу вивченню впливу воєнної фразеології на сприйняття тексту читачем, зокрема в аспекті авторської інтонації, емоційної оцінки та когнітивного осмислення змісту. Перспективним видається також розширення емпіричної бази та поглиблений аналіз функціонування фразеологічних одиниць у різних формах іспаномовної комунікації – від публіцистики до неформального мережевого спілкування, а також зіставлення описаних процесів з такими, що відбуваються в інших європейських мовах.

Ключові слова: воєнна фразеологія, семантичне переосмислення, соціальні мережі, переклад, метафора, мовна адаптація, цифровий дискурс.

Постановка проблеми. Сучасний медіадискурс, зокрема соціальні мережі, є одним із найдинамічніших типів комунікації, де мовні засоби виконують не лише функцію передачі інформації, а й формують оцінку подій, виражають думки та впливають на емоційне сприйняття читача. Важливе місце серед них займає воєнна фразеологія, яка поєднує образність, експресивність і здатність до швидкого семантичного переосмислення. Ці одиниці забезпечують динамічність, компактність і високий комунікативний ефект тексту. Для дослідників та перекладачів вони становлять певну складність, оскільки в різних мовах та культурних контекстах фразеологізми можуть мати відмінні значення, стилістичні функції та коннотації. Це підкреслює актуальність детального вивчення процесів функціонування, трансформації та відтворення воєнних фразеологізмів у сучасних іспанських соцмережах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях виявлено зростаючий інтерес до воєнної фразеології як міжкатегоріальної мовної одиниці, що функціонує на межі лексики, стилістики та семантики. Іспанський лінгвіст Хорхе Мартінес Монторо підкреслює, що фразеологізми виконують комплексні когнітивні та комунікативні функції, поєднуючи образність із можливістю оцінного й емоційного впливу на адресата [1]. Вітчизняні дослідники, зокрема Д. Сизонов, В. Ужченко та Л. Галій акцентують увагу на семантичній і функціональній гнучкості цих одиниць, здатності адаптуватися до різних комунікативних середовищ та підкреслювати актуальні соціально-політичні зміни [2], [3], [4].

Особливе значення приділяється ролі фразеологізмів у медіадискурсі, де вони не лише номінують події й явища, а й сприяють формуванню оцінок, метафоричному осмис-

ленню ситуацій та створенню емоційного ефекту для читача. Серед філологів, що працювали над вивченням фразеологізмів, в том числі воєнної тематики, в українській та іспанській мовах, варто зазначити наступних: Л. Скрипник, Л. Фоміна, Ю. Анісімова, Javier Gómez Capuz, Sofía Hernández Corchete.

Актуальність цього дослідження визначається інтенсивністю міжкультурних контактів та стрімким розвитком іспаномовної медіасфери, зокрема соціальних мереж, де мовні засоби активно відображають суспільні події та формують колективне сприйняття війни. Воєнна фразеологія в таких умовах виступає ключовим інструментом мовної реакції на війну, поєднуючи образність, експресивність і оцінну функцію, що дозволяє відтворювати емоційні та соціальні аспекти конфлікту. Ці одиниці активно трансформуються під впливом актуальних подій і цифрового середовища, відображаючи зміну суспільних настроїв і стереотипів. Вітчизняне і закордонне дослідницьке поле все ще має обмежену кількість робіт, присвячених аналізу функціонування воєнної фразеології в іспаномовних соціальних мережах, що підкреслює наукову новизну та практичну значущість даного дослідження.

Постановка завдання. Мета цього дослідження полягає у проведенні всебічного аналізу функціонування фразеологізмів воєнної тематики в сучасних іспаномовних соціальних мережах, а також у виявленні основних закономірностей їхньої семантичної трансформації та комунікативного впливу. Завдання полягає у з'ясуванні того, як фразеологічні одиниці відображають мовну реакцію на війну, моделюють оцінку подій і передають колективні емоційні та когнітивні реакції користувачів у цифровому просторі.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізми становлять важливий сегмент мовної системи, який дозволяє мовцям виражати складні смисли, емоції та оцінки через стійкі словосполучення. Вони виконують не лише комунікативну, а й експресивну та когнітивну функції, забезпечуючи економію мовних засобів і насиченість висловлювання. У різних дискурсах фразеологічні одиниці сприяють ефективному передаванню культурних уявлень, соціальних норм та стереотипів.

Особливу групу становлять фразеологізми воєнної тематики, у яких концентруються історичний досвід, колективні уявлення про боротьбу, опір і перемогу та культурна пам'ять народу. Вони широко застосовуються для передачі емоційних, оцінних і соціально-прагматичних значень, а також слугують маркерами ідентичності та позиціонування мовця у суспільстві. Такі одиниці не лише закріплюють традиційні уявлення про війну, а й активно метафоризуються та адаптуються до нових умов спілкування.

У сучасному комунікативному просторі соціальні мережі виступають важливим середовищем функціонування воєнної фразеології. Платформи на кшталт X (Twitter), Facebook та Instagram забезпечують швидке поширення та активне переосмислення таких одиниць, дозволяють їм набувати нових смислів, підкреслюючи їхню актуальність у сучасності та здатність реагувати на суспільні зміни. Тож, матеріалом для дослідження слугували пости іспанських користувачів у вищезгаданих соціальних мережах, опубліковані у 2018-2025 роках. Вибір саме цього типу комунікативного середовища зумовлений його відкритістю, оперативністю реакції на події та високим рівнем експресивності, що сприяє появі нових уживань традиційних фразеологізмів. Це дозволило спостерігати за мовними іннова-

ціями в режимі реального часу, а також за процесами метафоризації та переосмислення стійких словосполучень.

Крім того, цифровий дискурс характеризується великою різноманітністю жанрів і стилів: від серйозних політичних і журналістських повідомлень до гумористичних та іронічних публікацій. Це створює унікальні умови для виявлення прагматичних і емоційних функцій в тому числі фразеологізмів воєнної тематики, які втрачають буквальний військовий сенс і набувають нових соціально-значущих значень. Аналіз таких матеріалів дозволяє простежити, як колективні уявлення про війну та боротьбу трансформуються в онлайн-комунікації та як фразеологічні одиниці слугують маркерами соціальної ідентичності, солідарності або критики.

Однією з провідних тенденцій є метафоричне розширення значення воєнних фразеологізмів, які втрачають зв'язок із реальним бойовим контекстом. Наприклад, вислів *"estar en el frente"*/ *"estar en primer línea"* (*«бути на фронті»*/ *«бути на передовій»*) активно використовується для позначення участі у суспільних чи інформаційних конфліктах: *"Los periodistas están en el frente de la verdad"*. У цьому випадку воєнна метафора підкреслює професійну відповідальність журналістів та їхню роль у *«боротьбі за правду»*, тобто у сфері, далекій від буквального бойового поля.

Фраза *"estar en la línea de fuego"* («бути на лінії бойового зіткнення») використовується для опису ситуацій, де особи перебувають у центрі конфлікту чи піддаються сильному тиску. Профіль, що носить таку назву, позиціонує себе як платформу, що висвітлює *"Cultura, política y feminismos escrito por mujeres"* [5]. Цей акаунт активно обговорює теми, пов'язані з культурою, політикою та фемінізмом, надаючи голос жінкам, які висловлюють свої думки та переживання в цих сферах. Це вживання підкреслює важливість їхнього внеску та відображає реалії, з якими вони стикаються в процесі активної участі в суспільному житті. Тобто, зміст даного фразеологізму не має безпосереднього відношення до бойових дій.

Розглянемо фразеологізм *"campo de batalla"* (*«поле бою»*). У соціальних мережах він може символізувати емоційні конфлікти у стосунках або особистих переживаннях; інтелектуальні або ідеологічні суперечки, де користувачі обговорюють або сперечаються щодо певних тем; конкуренцію за увагу або популярність у контексті публікацій, лайків або підписників. Наприклад, в реченні *"Las redes sociales no son un campo de batalla"* цей фразеологізм використовується для нагадування про важливість взаємоповаги та конструктивного діалогу в онлайн-просторі [6]. А в контексті стосунків він набуває інших значень, порівнюючи любов з полем бою, де боротьба є виявом гідності: *"El amor es un campo de batalla donde morir es la máxima expresión de honor"* [7].

Подібна переоцінка простежується у виразі *"luchar codo a codo"* (*«боротися пліч-о-пліч»*), який у соціальних мережах набуває значення спільних зусиль або солідарності у громадських ініціативах: *"luchar codo a codo para alcanzar la igualdad"* [8]. Тут воєнна лексема *"luchar"* втрачає агресивний відтінок, набуваючи позитивно-колективного змісту. Вживання цього виразу є метафоричним і підкреслює спільність дій та солідарність серед учасників ініціативи. Він показує, що досягнення соціальних цілей неможливе індивідуально, а лише завдяки колективним зусиллям і тісній взаємодії всіх, хто бере участь у проекті. Крім того, така мовна конструкція відображає емо-

ційний та ціннісний аспект діяльності організації, наголошуючи на відданості, рішучості та активній участі кожного члена спільноти, виконуючи не лише комунікативну, а й експресивну функцію.

У цифровій комунікації поширеним є іронічне переосмислення воєнної фразеології. Так, вислів *"caer en combate"* (*«загинути в бою»*) може з'являтися у гумористичних контекстах, наприклад, після невдалої спроби виконати складне завдання. Так, фраза у пості *"Caer en combate nunca fue tan épico… hasta que entró ella en escena."* демонструє метафоричне та гумористичне вживання військових фразеологізмів в іспанських соціальних мережах [9]. Тут вираз в контексті посту використовується не в прямому сенсі війни, а для позначення поразки або невдачі в буденному житті, водночас підкреслюючи її драматичний і навіть комічний ефект. Таке використання дозволяє автору передати сильні емоції, залучити увагу аудиторії та надати ситуації експресивного забарвлення, при цьому зберігаючи легкий, гумористичний тон. Фразеологізм виступає інструментом мовної гри, завдяки якій звичні для читача вирази набувають нового, метафоричного значення.

Окремої уваги заслуговують новоутворення типу *"batalla digital"* (*«цифрова битва»*), *"trinchera de Twitter"*(*«траншея Твіттера»*), *"munición de palabras"* (*«зброя зі слів»*), які є результатом лексико-фразеологічної креативності користувачів [10]. Використання терміна «траншея» метафорично визначає соцмережу як фронт для «своїх» учасників дискусії проти «ворогів» або опонентів у дебатах. Тут фраза формує оцінну межу та позиціонує автора в певній групі. Образ «битви», в свою чергу, підкреслює конкуренцію та суперечку між учасниками онлайн-простору, формуючи оцінку складності ситуації і визначаючи контраст між сторонами конфлікту. Ці інноваційні сполучення поєднують традиційну воєнну лексику з реаліями цифрової комунікації, що свідчить про динамізм сучасного іспанського мовного простору [11].

Аналіз зібраного матеріалу показує, що воєнні фразеологізми у соцмережах виконують низку прагматичних функцій:

1) мобілізаційна (*"luchar codo a codo"*). Фразеологізми закликають до дії або об'єднання зусиль, спільних дій заради соціальної мети – рівності, наприклад. Користувачі «об'єднуються» в боротьбі за ідею, що ілюструє мобілізаційний потенціал воєнного фразеологізму.

2) емоційно-експресивна (*"caer en combate"*). Саме такі вирази дозволяють передавати емоції, гнів або підтримку, виражають драматизм і комізм ситуації, викликають емоційне забарвлення посту та демонструють іронію через метафоричне вживання воєнного виразу. Інші фразеологізми (*"munición de palabras"*) підкреслює силу та гостроту слів у дискусії, дозволяючи автору передати емоційний заряд та ефект аргументованої атаки.

3) оцінна (*"trinchera de Twitter"*). Фразеологізми можуть створювати контраст між «своїми» і «ворогами», підкреслюючи особисту позицію автора.

4) ідентифікаційна. Фразеологізми допомагають користувачам ідентифікувати себе з певною групою або «борцями» за ідею (*"luchar codo a codo"*). Використання цього фразеологізму сигналізує солідарність з групою активістів, ідентифікацію з колективною боротьбою за рівність.

Таким чином, воєнна фразеологія у цифровому просторі не лише зберігає свою образність, а й активно адаптується до нових комунікативних умов, виступаючи засобом самоіронії, солідарності та соціальної критики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження засвідчило, що фразеологізми воєнної тематики посідають важливе місце у сучасному цифровому дискурсі Іспанії. Соціальні мережі як особливий тип комунікативного середовища сприяють активізації цих одиниць та стимулюють процеси їхнього переосмислення. Традиційно закріплені у свідомості як маркери героїзму, боротьби чи опору, воєнні фразеологізми набувають у мережевому просторі нових смислів – іронічних, оцінних, мобілізаційних або символічних. У цифровій комунікації спостерігається тенденція до демілітаризації воєнної фразеології: зменшення її буквальної семантики та розширення метафоричного потенціалу. Аналіз зібраного матеріалу показав, що ці одиниці виконують низку прагматичних функцій: мобілізаційну, емоційно-експресивну, оцінну та ідентифікаційну. Отже, воєнна фразеологія в іспанських соціальних мережах виступає індикатором мовної динаміки й суспільних настроїв, поєднуючи елементи традиційної культурної пам'яті з новими формами комунікативної поведінки. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розширенням корпусу матеріалу, включаючи нові платформи, які набувають популярності в Іспанії. Це дозволить отримати більш репрезентативну картину використання воєнної лексики та фразеологізмів в медіа-ресурсах. Крім того, доцільним є подальший порівняльний аналіз подібних процесів у інших європейських мовах з метою виявити універсальні та специфічні закономірності метафоризації та адаптації воєнних фразеологізмів до сучасних значень, яких вони набувають у соціальних мережах.

Література:

1. Martínez Montoro, J. Las ideas fraseológicas de Julio Casares. *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante*. 2002. №16, P. 139-188. URL: https://juliocasares.es/wp-content/uploads/2017/01/Las-ideas-fraseolo%CC%81gicas-de-Julio-Casares-JorgeMartinezMontoro.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
2. Єнчева Г., Галій Л., Томашевська Є. Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом: лінгвокультурологічний та перекладознавчий аспекти. Актуальні питання гуманітарних наук. *Мовознавство. Літературознавство.* 2021. № 38, том 2. С. 84 – 91. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_2/16.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
3. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.
4. Шевченко Л. І., Сизонов Д.Ю. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 114 с.
5. La línea de fuego. *X (Twitter)*: веб-сайт. URL: https://x.com/lalineadefuego_ (дата звернення: 20.10.2025).
6. ¿Cómo cambiar la polarización por el diálogo en redes sociales? *Instagram*: веб-сайт. URL: https://www.instagram.com/p/DE23DceyH8F/ (дата звернення: 15.10.2025).
7. Comentarios fuera de contexto. *Facebook*: веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/comentarioscringe/photos/el-amor-es-un-campo-de-batalla-donde-morir-es-la-m%C3%A1xima-expresi%C3%B3n-de-honor-%EF%B8%8F/277272372993473/ (дата звернення: 20.10.2025).
8. Igualdad Raspeig. *X (Twitter)*: веб-сайт. URL: https://x.com/igualdadraspeig (дата звернення: 15.10.2025).
9. Cuando tu perro se toma demasiado en serio el papel. *Instagram* : веб-сайт. URL: https://www.instagram.com/reel/DNltSNuoQ3N/ (дата звернення: 20.10.2025).

10. Levante-EMV. *Facebook*: веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/levante.emv/posts/durante-a%C3%B1os-el-posicionamiento-ha-sido-la-gran-batalla-digital-aparecer-primero/1179190694248975/ (дата звернення: 15.10.2025).
11. La Trinchera de Llamas. *X. Twitter* : веб-сайт. URL: https://x.com/TrincheraLlamas (дата звернення: 20.10.2025).

Bocharnykova T., Khustochkina O. Military-themed phraseology in Spanish social networks

Summary. The article examines the functioning of military phraseology in contemporary Spanish media discourse, particularly in social networks as a specific communicative environment. The focus is on the processes of semantic reinterpretation and stylistic adaptation of fixed expressions in journalistic and everyday language used by participants on platforms such as X (Twitter), Facebook, and Instagram as military-themed phraseological units not only retain their figurative structures inherited from original contexts but also acquire new meanings shaped by the socio-political situation and the desire for ironic or critical expression. As a result, they become an effective means of highlighting socially significant topics, generating emotional impact, and conveying collective evaluations within digital communication.

Research on contemporary methods of phraseological analysis highlights the particular significance of military expressions in media discourse, especially in social networks. These units combine figurativeness, expressiveness, and the ability to respond flexibly to changes in the socio-political situation. In posts by users of the Spanish segment of X (Twitter), as well as on Facebook and Instagram, military phraseology performs not only a nominative function but also expressive, evaluative, and communicative-pragmatic ones. Influenced by current events, these phraseological units undergo reinterpretation, acquiring new nuances and reflecting speakers' attitudes toward reality. As a result, they become an effective tool for the linguistic representation of social experience and collective emotions in the digital space.

The article substantiates the conclusion regarding the leading role of military phraseology in shaping intonational expressiveness, structural coherence, and the evaluative-emotional impact of contemporary media discourse. The use of such units enhances the expressiveness of statements, provides logical completeness, and deepens the communicative effect, which determines their significance in the creation of journalistic texts.

Future research is expected to focus on studying the influence of military phraseology on readers' text perception, particularly in terms of authorial intonation, emotional evaluation, and cognitive comprehension of content. It also appears promising to expand the empirical base and conduct an in-depth analysis of the functioning of phraseological units in various forms of Spanish-language communication – from journalistic texts to informal online interactions, as well as to compare these processes with those occurring in other European languages.

Key words: military phraseology, semantic reinterpretation, social networks, translation, metaphor, linguistic adaptation, digital discourse.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'255.4:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.37

Гордій О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
https://orcid.org/0000-0001-8246-9731

Кушлик І. В.,
магістр,
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
https://orcid.org/0009-0006-1611-8208

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА СТИЛІСТИКА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ТЕКСТУ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз інтертекстуальних і стилістичних особливостей англомовного науково-популярного тексту в екологічному дискурсі та способів їх адекватного відтворення українською мовою (на матеріалі книги Наомі Кляйн "This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate" та її перекладу).

Актуальність дослідження зумовлена зростанням суспільного інтересу до екологічної тематики, зокрема проблем зміни клімату, охорони довкілля та сталого розвитку, що вимагає ефективних мовних засобів формування екологічної свідомості.

Інтертекстуальність у таких текстах виявляється через цитати, алюзії, ремінісценції, культурно-історичні паралелі та посилання на відомі факти, події чи постаті. Вона створює діалог між науковими, публіцистичними та художніми кодами культури, що сприяє глибшому сприйняттю змісту. У перекладі це потребує збереження культурних асоціацій, референційної точності та дотримання балансу між інформативністю й експресивністю.

Особливу увагу приділено аналізу стилістичних і стилістично-синтаксичних засобів – метафор, епітетів, порівнянь, гіпербол, літот, персоніфікацій, анафор, епіфор і антитез, які формують емоційно-публіцистичне звучання тексту. Показано, що перекладач застосовує поєднання дослівного, адаптивного та описового перекладу, щоб зберегти експресивну насиченість, ритміку й риторичну силу оригіналу.

Наукова новизна роботи полягає у спробі поєднати аналіз інтертекстуальних механізмів і стилістичних прийомів із практичним розглядом перекладацьких стратегій у межах екологічного наративу.

Результати дослідження засвідчують, що ефективне відтворення науково-популярного екологічного дискурсу неможливе без урахування його культурних, когнітивних і комунікативних вимірів. Переклад таких текстів вимагає не лише мовної точності, а й інтерпретативної гнучкості, розуміння міждискурсивних зв'язків і прагматичних намірів автора.

Ключові слова: науково-популярний дискурс, інтертекстуальність, стилістичні засоби, екологічна тематика, переклад, перекладацькі стратегії.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сучасні гуманітарні дослідження демонструють посилений інтерес до взаємодії мови, науки й суспільства, що особливо проявляється у науково-популярному дискурсі. Цей тип комунікації поєднує наукову аргументованість із художньою виразністю, забезпечуючи доступність складних знань для нефахової аудиторії. У сфері екології та кліматичних змін – одній із центральних тем XXI ст. після Кіотського протоколу (1997) і Паризької угоди (2015) – ефективна мовна репрезентація відіграє вирішальну роль у формуванні екологічного мислення та соціальної відповідальності.

Зміна клімату як комплексне соціокультурне, економічне й політичне явище глобального масштабу зумовлює появу великої кількості текстів, у яких поєднуються елементи наукового, публіцистичного й художнього стилів. Їхнє дослідження дозволяє простежити механізми впливу мови на формування екологічного мислення, соціальної відповідальності та громадської свідомості. Одним із ключових аспектів цього процесу є інтертекстуальність, що забезпечує діалог текстів різних типів і епох, та стилістичні прийоми, за допомогою яких автори адаптують складну наукову інформацію до потреб нефахового читача. Водночас перед перекладачем постає складне завдання – адекватно відтворити цю багатошарову структуру іншою мовою, зберігаючи зміст, емоційний тон і авторську інтенцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-популярний стиль неодноразово ставав об'єктом вивчення у працях українських і зарубіжних дослідників (О. Р. Четверікова [1], І. Ю. Афоніна [2], С. Ф. Соколовська [3], К. Е. Роуен [4], К. Молек-Козаковська [5] та ін.), які наголошують на його проміжному статусі між науковим і художнім мовленням. Інтертекстуальність як текстотвірний феномен розглядалася у працях В. В. Заніздри [6], В. А. Просалової [7], О. В. Патієвич [8], Ч. Бейзермана [9] де підкреслюється її роль у збагаченні смислового потенціалу тексту через діалог із попередніми культурними контекстами.

Дослідження перекладацьких аспектів науково-популярного дискурсу відображені у роботах М. В. Бережної [10], Л. Бідненко і Г. Матковської [11] та ін., які аналізують способи

передачі образних засобів – метафори, епітета, порівняння, персоніфікації, фразеологізмів – в українському перекладі англомовних текстів. Проте інтертекстуальні елементи науково-популярних творів, зокрема екологічного спрямування, залишаються недостатньо дослідженими у контексті перекладознавства, що визначає наукову новизну нашої роботи.

Метою статті є аналіз інтертекстуальних і стилістичних особливостей англомовного науково-популярного тексту в екологічному дискурсі та виявлення основних проблем його перекладу українською мовою. **Завдання** дослідження передбачають:

– окреслення основних теоретичних підходів до вивчення інтертекстуальності й стилістики науково-популярного тексту;

– виявлення стилістичних засобів, що забезпечують комунікативну виразність екологічного дискурсу;

– аналіз способів перекладу цих засобів.

Матеріалом дослідження послугувала книга Наомі Кляйн "This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate" [12] та її переклад українською, виконаний Дмитром Кожедубом [13].

Виклад основного матеріалу. Поняття **інтертекстуальності**, що набуло поширення завдяки працям Ю. Крістєвої, стало одним із ключових у сучасному мовознавстві, оскільки дає змогу розглядати текст не як ізольований феномен, а як частину ширшого комунікативного простору. Як зазначає В. А. Просалова, «інтертекстуальність дозволяє письменнику нарощувати смисловий потенціал твору: шляхом залучення фрагментів інших, їх перекомпонування, різного роду покликань» [7, с. 71]. Цей процес сприяє поглибленню змісту та активізує культурну пам'ять читача. У свою чергу, В. В. Заніздра визначає інтертекстуальність як «глобальну текстову категорію, яка відображає співвіднесеність одного тексту з іншим, діалогічну взаємодію текстів у процесі їхнього функціонування» [6, с. 159].

Виявами інтертекстуальності в науково-популярному тексті можуть бути: цитати, алюзії, парафрази, посилання на культурні чи наукові контексти. Інтертекстуальність виконує тут комунікативну, когнітивну та естетичну функції й забезпечує діалог між науковим знанням і суспільною свідомістю, активізує асоціативне мислення читача, допомагає поєднати об'єктивність викладу з експресивністю й образністю. У текстах екологічної тематики такі інтертекстуальні зв'язки посилюють аргументативний потенціал і створюють ефект міждискурсивного діалогу між наукою, політикою та культурою.

Інтертекстуальний потенціал книги Наомі Кляйн *"This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate"* реалізується насамперед через активне використання власних назв, алюзій та ремінісценцій, що створюють складну мережу культурних і політичних відсилань. У тексті систематично згадуються імена політичних діячів, науковців, корпорацій, громадських рухів і культурних символів (наприклад, *Shell, ExxonMobil, Syngenta, Green Peace, The Heartland Institute, The Washington Post, Barack Obama, Margaret Thatcher* тощо).

Такі елементи формують «поліфонічний простір тексту», де наукові аргументи Кляйн перегукуються з історичними і політичними дискурсами. Наприклад, авторка проводить паралелі між сучасною кліматичною кризою та попередніми соціальними катастрофами, апелюючи до спільної пам'яті читача. У перекладі ці відсилання збережено здебільшого дослівно, що дозволяє зберегти референційний зв'язок і забезпечити пізнаваність для українського читача. Водночас окремі алюзії потребували адаптації або додаткових уточнень / описового перекладу: *"Amnesty International has called…"* [12, с. 146] – *«Правозахисна організація Amnesty International назвала…»* [13, с. 162].

Такий тип інтертекстуальних елементів часто супроводжується явищем трансплантації, коли власні назви організацій, корпорацій або медіа зберігаються у перекладі в оригінальному написанні латиницею. Це дозволяє зберегти автентичність культурних реалій і впізнаваність назв для читача. Наприклад, у перекладі збережено латинське написання таких назв, як Monsanto, Syngenta, New York Times Magazine, Amnesty International, National Geographic, The Washington Post, Shell, ExxonMobil, Toyota, McDonald's, BP тощо. Така стратегія відповідає принципам сучасного перекладознавства, що передбачає збереження референційної точності та міжкультурної прозорості у глобалізованому контексті екологічного дискурсу.

Інший прояв інтертекстуальності у творі Кляйн – історичні ремінісценції, які відсилають до знакових подій чи явищ XX століття. Так, вислів "We need a Marshall Plan for the Earth" [12, с. 5] перекладено як *«Землі потрібен План Маршалла»* [13, с. 15]. Збереження оригінальної метафори без додаткових пояснень дає змогу передати ідею глобального масштабу проблеми, апелюючи до спільного історичного досвіду читача. Водночас переклад містить елемент персоніфікації, адже Земля постає як суб'єкт, що потребує допомоги. Окремий різновид інтертекстуальних зв'язків у книзі становлять **автобіографічні ремінісценції**, у яких авторка поєднує особистий досвід із ширшим соціальним контекстом. Такі вставки створюють ефект довіри та емоційної залученості читача, а також підсилюють аргументацію через особисте свідчення:

"It was right around then that my son was conceived. For the first few months, the hardest part of the pregnancy was believing that everything really was normal and healthy." [12, с. 380] – *«Приблизно тоді я завагітніла своїм сином. У перші кілька місяців найскладніше було повірити, що все було дійсно гаразд»* [13, с. 400].

У цьому прикладі інтертекстуальність набуває автобіографічного характеру: минуле авторки постає частиною ширшої наративної тканини, що поєднує приватне і публічне. Переклад зберігає зміст і стильову інтонацію, хоча окремі лексичні трансформації (заміна *conceived* на *завагітніла*) частково нівелюють емоційну напругу оригіналу. Подібні фрагменти створюють «ефект сповідальності», що розширює жанрові межі науково-популярного тексту й робить його більш наближеним до есеїстики.

Науково-популярний текст поєднує риси наукового й художнього стилів, адже його мета полягає не лише у передачі фактів, а й у формуванні інтересу до знань. Для досягнення цього ефекту автори активно використовують стилістичні засоби, що забезпечують емоційність, виразність і доступність викладу. Серед них – метафори, епітети, порівняння, гіперболи, персоніфікації, риторичні питання, звертання до читача. Такі елементи створюють ефект діалогу між автором і аудиторією, формують довіру й стимулюють пізнавальну активність. Як слушно зауважують О. В. Бондарчук і О. П. Воробйова, подвійна мета науково-популярного тексту полягає в тому, щоб «донести до читача пізнавальну інформацію та водночас захопити його цією інформацією» [14, с. 2]. Саме стилістичні засоби виконують роль містка між когнітивним і емоційним рівнями сприйняття.

Переклад таких текстів вимагає від перекладача тонкого відчуття стилю та вміння зберегти баланс між точністю змісту і виразністю форми. Залежно від контексту перекладач може використовувати різні стратегії. Зокрема, Л. Бідненко і Г. Матковська визначають п'ять основних способів відтворення метафор у науково-популярному перекладі: дослівний переклад, перефразування, заміна, деметафоризація та еквівалентна відповідність [11]. М. В. Бережна, в свою чергу, розрізняє п'ять прийомів передачі стилістичних засобів: з ідентичним образом, із близьким або подібним образом, із нейтральною лексикою, із заміною образу або через нульовий відповідник [10]. Таким чином, перекладацький процес полягає не лише у передачі змісту, а й у відтворенні експресивного потенціалу тексту, який у науково-популярних творах є невід'ємною складовою авторського задуму.

У книзі *«Змінюється все. Капіталізм проти клімату»* Наомі Кляйн активно використовує метафори для підсилення свого послання про взаємозв'язок між екологічними, економічними й соціальними процесами:

1. *"...who hears in emissions regulation a distorted echo of the communism he fought during the Cold War"* [12, с. 37] – *«У закликах до контролю над рівнем викидів парникових газів він чує відлуння комунізму, з яким він боровся під час холодної війни»* [13, с. 50]. У перекладі метафора *"a distorted echo of communism"* частково спрощена: прикметник *distorted* (*«спотворений»*) опущено, через що втрачається відтінок критичного ставлення до ідеї комунізму, закладений в оригіналі. Це приклад деметафоризації, коли збережено основне значення, але ослаблено образність.

2. *"Coal was the black ink in which the story of modern capitalism was written"* [12, с. 154] – *«Вугілля є чорнилом, яким було написано історію сучасного капіталізму»* [13, с. 169]. Тут метафора передана точно й збережено символіку: вугілля як *«чорнило»* стає образом матеріальної основи промислової цивілізації. Переклад відтворює і образ, і ритм вислову, зберігаючи баланс між поетичністю та смисловою точністю.

Епітети у тексті Наомі Кляйн виконують не лише описову, а й оцінну функцію, надаючи авторській позиції емоційного відтінку, напр.: *"blackened skies"* [12, с. 102] – *«почорніле небо»* [13, с. 118]. Тут переклад точно відтворює образність оригіналу, посилюючи атмосферу загрози й апокаліптичності, що пронизує книгу.

Порівняння у Кляйн часто виконують роль аргументативних акцентів, допомагаючи зробити складні поняття наочними: *"The atmosphere behaves like a heat trap"* [12, с. 57] – *«Атмосфера поводиться, наче теплова пастка»* [13, с. 71]. У перекладі використано адекватний відповідник із збереженням порівняльного образу. Подібні порівняння поєднують наукову точність і метафоричність, роблячи складні фізичні процеси зрозумілими нефаховому читачеві.

Гіпербола використовується для підсилення емоційного впливу й акцентування масштабності екологічної катастрофи: *"It won't be enough even when we can walk across the Gulf of Mexico on the oil rigs, or when Australia's Great Barrier Reef is a parking lot for coal tankers, or when Greenland's melting ice sheet is stained black from a spill we have no idea how to clean up"* [12, с. 129] – *«Процес не зупиниться, навіть коли ми зможемо вбрід перейти Мексиканську затоку, коли австралійський Великий бар'єрний риф стане місцем швартування танкерів з вугіллям чи коли води біля узбережжя Гренландії почорніють від нафтової плями, з якою ніхто не зможе впоратися»* [13, с. 146]. У перекладі збережено усі три гіперболи, що створюють апокаліптичний ефект через перебільшення. Перекладач удався до мінімальної адаптації, не втрачаючи емоційної напруги тексту.

Літота, навпаки, підсилює драматизм через применшення: *"We look for a split second and then we look away"* [12, с. 3] – *«На частку секунди ми затримуємо погляд на цій проблемі, а потім відвертаємось»* [13, с. 13]. Збереження виразу *«на частку секунди»* точно передає ідею короткочасності й байдужості, посилюючи емоційний ефект через стислість.

Метафорична перифраза у тексті Кляйн часто поєднує експресивність і багатошаровість значення: "In short, these centralized monsters are fossils in every sense of the word, and need to be broken up" [12, с. 114] – «Коротко кажучи, ці централізовані монстри – релікти минулого, які потрібно зруйнувати» [13, с. 130]. Вислів centralized monsters є метафоричним позначенням енергетичних корпорацій, а слово fossils створює додаткову гру сенсів – натяк на fossil fuels *(«викопне паливо»*) та одночасно на *«щось вимерле»*. Український переклад передає основну ідею, проте нівелює екологічну алюзію, що послаблює подвійний негативний ефект оригіналу.

Персоніфікація у книзі Наомі Кляйн допомагає надати абстрактним ідеям емоційної виразності, зробити їх дієвими учасниками подій: "…and that older way fights back" [12, с. 155] – «І це ставлення завдає удару у відповідь» [13, с. 171]. Авторка наділяє абстрактне поняття *"older way" («старий підхід», «традиційне мислення»*) людською здатністю чинити опір. Перекладач зберігає персоніфікацію, вдало передаючи метафоричний образ через фразеологізм *«завдає удару у відповідь»*, що посилює динамічність і конфліктність вислову.

Антитеза у книзі Наомі Кляйн допомагає підкреслити суперечливість людського ставлення до кліматичної кризи – усвідомлення проблеми поєднується з її ігноруванням.

1. *"Remember and then forget again"* [12, с. 4] – *«Згадуємо і знову забуваємо»* [13, с. 14]. У перекладі точно відтворено антитезу, збережено паралельну синтаксичну структуру та контраст між активним («згадуємо») і пасивним («забуваємо») станом.

2. *"Or we look but tell ourselves we are too busy to care about something so distant and abstract…"* [12, с. 3] – *«Часом ми кажемо собі, що у нас просто немає часу переживати через щось настільки абстрактне…»* [13, с. 13]. В оригіналі антитеза будується на протиставленні *"we look"* ↔ *"we are too busy to care"* – тобто бачимо проблему, але не діємо. В українському перекладі опущено першу частину (*«ми дивимось»*), тому антонімічна структура зникає, а фраза набуває пояснювального характеру. Таким чином пом'якшується емоційно-смислова напруга між протилежними діями. Це свідчить про прагнення адаптувати текст до природного синтаксису української мови, навіть ціною зменшення риторичного ефекту.

Серед синтаксичних прийомів, що посилюють емоційність та аргументативність тексту, у Наомі Кляйн важливу роль відіграють **риторичні запитання** та **окличні речення**.

Риторичні запитання виконують функцію активізації читацького мислення та створюють ефект діалогу автора з аудиторією: *"Is it just human nature that holds us back then?"* [12, с. 15] – *«То вся справа в людському єстві?»* [13, с. 27];

"What is wrong with us?" [12, с. 14] – *«Що ж з нами не так?»* [13, с. 24]. У деяких випадках риторичні запитання поєднуються з **відповідями-рефлексіями**, які підводять до авторського висновку: *"Is it possible? Absolutely. Is it possible without challenging the fundamental logic of deregulated capitalism? Not a chance."* [12, с. 21] – *«Чи можливо щось вдіяти? Можливо. Чи можливо щось вдіяти, не підриваючи основ капіталізму? У жодному разі»* [13, с. 31]. Переклад точно передає ритміку та контрастність побудови, відтворюючи поєднання логічної структури та емоційного наголосу.

Окличні речення підсилюють експресію та надають тексту публіцистичного звучання: *"This is the best day of my life!"* [12, с. 24] – *«Це найкращий день мого життя!»* [13, с. 34]; *"Climate legislation in the U.S. Senate: dead! The U.N. summit on climate change in Copenhagen: failure! The climate movement: suicidal!"* [12, с. 30] – *«Законодавчі ініціативи з питань екології провалилися в Сенаті! Саміт зі зміни клімату в Копенгагені зазнав краху! Боротьба за захист довкілля виглядає самогубством!»* [13, с. 42]. У перекладі точно передано емоційний тон і пунктуаційне оформлення, проте лексична пом'якшеність деяких виразів (*"dead" – «провалилися»*) частково знижує драматизм оригіналу.

Ще одним важливим засобом синтаксичної виразності є **анафора** – повторення початкових слів або конструкцій у кількох послідовних реченнях, що створює ефект наголосу й ритмічності: *"Or we look but try to be hyper-rational about it… Or we look but tell ourselves we are too busy to care about something so distant and abstract… Or we look but tell ourselves that all we can do is focus on ourselves"* [12, с. 3] – *«Іноді ми намагаємося бути надто раціональними… Часом ми кажемо собі, що у нас просто немає часу переживати через щось настільки абстрактне… Час від часу ми нібито не ігноруємо цю проблему, але кажемо, що краще зосередитися на собі»* [13, с. 13]. В оригіналі повтор *"Or we look but…"* створює ритм і посилює відчуття повторюваності людських виправдань. У перекладі анафору замінено варіативними вступами (*«іноді», «часом», «час від часу»*), що зберігає смисл, але зменшує риторичну напругу та втрату музикальності оригіналу.

Не менш виразним засобом є **епіфора** – повтор наприкінці кількох речень, що надає вислову цілісності та переконливості: *"Slavery wasn't a crisis for British and American elites until abolitionism turned it into one. Racial discrimination wasn't a crisis until the civil rights movement turned it into one. Sex discrimination wasn't a crisis until feminism turned it into one. Apartheid wasn't a crisis until the anti-apartheid movement turned it into one."* [12, с. 6] – *«Рабство не було проблемою для британських та американських еліт до початку боротьби за його ліквідацію. Расова дискримінація не була проблемою до рухів за громадянські права. Статева дискримінація не була проблемою до появи фемінізму. Апартеїд не був проблемою до акцій протесту»* [13, с. 16]. В оригіналі повторення *"turned it into one"* формує чіткий риторичний ритм і підкреслює закономірність історичних зрушень. У перекладі цей повтор опущено, що робить вислів більш інформативним, але менш риторично виразним. Інший приклад демонструє часткове збереження повтору: *"Or maybe we do look – really look – but then, inevitably, we seem to forget. Remember and then forget again."* [12, с. 4] – *«Хоч іноді ми таки не відвертаємося, але потім неодмінно про все забуваємо. Згадуємо і знову забуваємо»* [13, с. 14]. Тут перекладач вдало відтворює циклічність дії, зберігаючи ритм і повторюваність, властиві оригіналу.

Таким чином, синтаксичні засоби Кляйн поєднують логічну структуру з експресивністю, а перекладачеві вдається зберегти основний комунікативний ефект, навіть якщо деякі відтінки емоційності адаптовано до норм українського науково-популярного стилю.

Висновки. Науково-популярний екологічний дискурс поєднує елементи наукової аргументації та публіцистичної експресії, що забезпечує його високу комунікативну ефективність. Книга Наомі Кляйн "This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate" є прикладом тексту, у якому інтертекстуальність, метафоричність і стилістично-синтаксичні засоби формують потужний емоційно-інтелектуальний вплив на читача. Перекладачеві вдалося здебільшого зберегти смислову глибину та експресивність оригіналу, хоча окремі елементи – повтори, алюзії чи гра слів – потребували адаптації. Отримані результати підтверджують, що успішний переклад науково-популярного тексту потребує не лише лексичної точності, а й відчуття ритму, образності та міжкультурних асоціацій, що формують його комунікативний потенціал. З огляду на це перспективними є подальші дослідження способів перекладу екологічних наративів у медійному та освітньому дискурсах, а також розроблення методичних підходів до навчання перекладу науково-популярних текстів із підвищеною стилістичною насиченістю.

Література:

1. Четверікова О. Р. Комунікативні та лінгвокультурологічні передумови дослідження науково-популярного тексту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету.* 2016. Вип. 35. С. 178–183.
2. Афоніна І. Ю. Засоби інтимізації науково-популярного тексту. *Теоретична і дидактична філологія.* 2017. Вип. 25. С. 11–19.
3. Соколовська С. Ф. Функціонально-комунікативний аспект науково-популярного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2006. Вип. 26. С. 204–208.
4. Rowan K. E. Moving Beyond the What to the Why: Differences in Professional and Popular Science Writing. Journal of Technical Writing and Communication. Vol. 19, № 2, 1989. P. 161–179.
5. Molek-Kozakowska K. Communicating environmental science beyond academia: Stylistic patterns of newsworthiness in popular science journalism. Discourse & Communication. Vol. 11, No. 1, 2017. P. 69–88. DOI: 10.1177/1750481316683294.
6. Заніздра В. В. Явище інтертекстуальності в науковому тексті. *Мовознавчий вісник: зб. наук. праць* / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2010. Вип. 10. С. 157–159.
7. Патієвич О. В. Жанрово-структурні та лінгвістичні характеристики текстів наукового стилю у практиці навчання студентів магістратури наукового писемного мовлення. *Молодь і ринок.* №6 (125), 2015. С. 67–72.
8. Просалова В. А. Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика. Навчальний посібник. Вінниця, 2019. 206 с.
9. Bazerman C. Intertextuality: How Texts Rely on Other Texts. *What Writing Does and How It Does It* / Bazerman C., Prior P. (Eds.). 1st ed. New York: Routledge, 2003. P. 83–96.
10. Бережна М. В. Переклад стилістичних засобів у статтях з економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 43 том 5. С. 8–12.
11. Бідненко Л., Матковська Г. Метафора в англійськомовному науково-популярному тексті та стратегії її відтворення в перекладі

українською мовою. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 38, том 1. С. 99– 103.
12. Klein N. This changes everything : capitalism vs. the climate. New York: Simon & Schuster, 2014. 576 p.
13. Кляйн Н. Змінюється все. Капіталізм проти клімату / Пер. з англійської Дмитра Кожедуба. Київ : Наш Формат, 2016. 480 с.
14. Бондарчук О. В., Воробйова О. П. Засоби експресії в англомовному науково-популярному тексті й шляхи її відтворення в українськомовному перекладі. *Нова філологія.* 2021. № 84. С. 32–37.

Hordii O., Kushlyk I. Intertextuality and Stylistics of Popular Science Texts in Environmental Discourse: Translation Challenges

Summary. The article presents a comprehensive analysis of the intertextual and stylistic features of English-language popular science texts in environmental discourse and the ways of their adequate reproduction in Ukrainian (based on Naomi Klein's *"This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate"* and its translation).

The relevance of the study stems from the growing public interest in environmental issues, including climate change, nature protection, and sustainable development, which calls for effective linguistic tools for shaping ecological awareness. Intertextuality in such texts manifests itself through quotations, allusions, reminiscences, and cultural-historical parallels, creating a dialogue between scientific, journalistic, and artistic codes of culture and promoting deeper comprehension. In translation, this requires the preservation of cultural associations, referential accuracy, and a balance between informativeness and expressiveness.

Special attention is paid to the analysis of stylistic and stylistic-syntactic devices – metaphors, epithets, similes, hyperboles, litotes, personifications, anaphoras, epiphoras, and antitheses – which determine the emotional and rhetorical tone of the text. The translator combines literal, adaptive, and descriptive strategies to preserve expressiveness, rhythm, and the persuasive power of the original.

The scientific novelty of the research lies in integrating the analysis of intertextual mechanisms and stylistic techniques with the practical examination of translation strategies within the environmental narrative. The findings demonstrate that effective reproduction of popular environmental discourse requires not only linguistic precision but also interpretative flexibility, understanding of interdiscursive connections, and awareness of the author's communicative intent.

Key words: popular science discourse, intertextuality, stylistic devices, environmental issues, translation, translation strategies.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 16.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.38

Козак Т. Б.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»
https://orcid.org/0009-0002-3434-0663

Тупікова Т. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»
https://orcid.org/0000-0002-1894-8284

ПЕРЕКЛАД ВІЙСЬКОВИХ ЗВАНЬ У НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: ПРОБЛЕМИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються основні проблеми, принципи та особливості перекладу військових звань у контексті українсько-німецьких міжмовних і міжкультурних відповідностей. Переклад військової термінології є однією з найскладніших сфер фахового перекладу, оскільки кожна військова система відображає у своїй структурі історичну еволюцію, національні традиції, особливості командування та культурно-політичні реалії країни. Військові звання виконують не лише функцію позначення службового статусу військовослужбовця, а й відображають організаційну ієрархію, дисциплінарну систему, а також ціннісні орієнтири суспільства. У статті детально проаналізовано систему звань Збройних Сил України та Бундесверу, визначено структурні паралелі, спільні риси та відмінності. Особливу увагу приділено проблемі відсутності прямих відповідників, що ускладнює процес перекладу та вимагає від перекладача не лише мовної, а й культурної компетентності. Розглянуто питання еквівалентності та адекватності перекладу, встановлено критерії вибору між буквальним і функціональним перекладом залежно від контексту, жанру тексту й комунікативного завдання. Підкреслено, що буквальний переклад можливий лише за умови повного збігу значення, рангової функції та статусу в обох системах (наприклад, майор – Major), тоді як у більшості випадків доцільно застосовувати функціональний переклад або наводити пояснення. Окремо проаналізовано міжнародні стандарти класифікації звань за кодами НАТО (Rank Codes), які сприяють уніфікації військової термінології у міжнародних документах і спрощують міждержавну комунікацію. У статті також розглядається юридичний аспект перекладу – важливість точного відтворення звань у договорах, міждержавних угодах, дипломатичному листуванні та службових матеріалах, де будь-яка термінологічна неточність може призвести до юридичних наслідків. У висновках подано практичні рекомендації для перекладачів щодо уникнення типових помилок і забезпечення термінологічної точності. Результати дослідження можуть бути використані у військовому та юридичному перекладі, у навчальних курсах із перекладознавства, у практиці міжнародних відносин і безпекових комунікацій.

Ключові слова: військові звання, переклад, еквівалентність, функціональний переклад, Бундесвер, Rank Codes, військова термінологія.

Постановка проблеми. Переклад військових звань є однією з найскладніших задач у сфері фахового перекладу. На відміну від загальної мови, тут мова йде не лише про відтворення окремих слів, а й про передачу цілих ієрархій, структур та культурних особливостей, які часто не мають прямого відповідника в іншій мові. Військові звання – це не лише формальні титули, але й відображення історії, традицій та організаційної культури конкретної армії. Тому неправильний переклад може призвести до непорозумінь у міжнародних документах, договорах або навчальних матеріалах

Метою цієї статті є аналіз особливостей перекладу військових звань українською та німецькою мовами, огляд методик перекладу, проблем еквівалентності, а також демонстрація практичних прикладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладу військової термінології неодноразово розглядалася в наукових і практичних дослідженнях. У працях німецьких дослідників (зокрема Durach [1], Kreidler [2]) акцент робиться на необхідності врахування культурно-історичного контексту при відтворенні військових термінів. Офіційні джерела, такі як Bundesministerium der Verteidigung [3], детально описують ієрархію звань у Бундесвері, що є базою для перекладацької роботи. Українські джерела, зокрема матеріали Міністерства оборони України [4], визначають сучасну систему військових звань у Збройних Силах України.Важливе значення мають також стандарти НАТО (STANAG 2116) [5], які встановлюють уніфіковані коди військових посад і дозволяють узгодити різні національні системи. Однак попри наявність стандартів, проблема еквівалентності й далі залишається відкритою, оскільки навіть звання, що мають однаковий код, можуть відрізнятися за обсягом повноважень і функцій.

Виклад основного матеріалу. Військові звання як відображення культури. Системи військових звань формуються історично та відрізняються залежно від країни. Звання не є універсальними поняттями; вони несуть у собі культурний та організаційний контекст армії. Наприклад, у Німеччині Бундесвер має власну ієрархію, яка включає такі звання офіцерів:

Leutnant – молодший офіцер, аналог українського молодшого лейтенанта.

Hauptmann – командир роти, співвідноситься з українським капітаном.

Oberst – полковник.

В американській армії та британській системі ті самі позиції мають інші назви, наприклад Second Lieutenant або Captain, що не завжди відображає повну функціональну роль.

Наприклад: молодший лейтенант «Leutnant» – прямий еквівалент за посадовими обов'язками), лейтенант «Oberleutnant» – молодший офіцер між Leutnant та Hauptmann, капітан «Hauptmann» командир роти; прямий функціональний переклад.

Ці приклади демонструють, що навіть при наявності аналогів важливо враховувати специфіку завдань та ієрархічну позицію.

Проблема еквівалентності. Буквальний та функціональний переклад військових звань

Переклад військових звань – це не лише технічна передача лексики, а й точне відтворення військової ієрархії, престижу посади та культурного контексту. У практиці перекладача найчастіше використовують два основні підходи: буквальний і функціональний переклад [5; 1]. Вибір між ними залежить від наявності еквівалентів у цільовій мові, контексту перекладу та мети комунікації. Буквальний переклад передбачає пошук прямих відповідників у двох системах звань, наприклад: Major – майор, Oberstleutnant – підполковник. Він доречний, коли збігаються ієрархічний рівень і службові функції [3]. Такий підхід часто використовується в офіційних документах і міжнародних угодах, де важлива точність. Функціональний переклад, натомість, орієнтований на передання ролі військовослужбовця у структурі армії. Наприклад, Fähnrich перекладається як офіцер-курсант, оскільки в українській системі відсутній прямий еквівалент [4]. Такий підхід допомагає уникнути помилок у тлумаченні, особливо в міжнародних документах і аналітичних матеріалах [5].Функціональний переклад має ще одну перевагу: він враховує культурно-історичні особливості армій. Наприклад, звання Stabsfeldwebel у Німеччині передбачає значно ширше коло обов'язків, ніж український старший сержант [3; 1]. У таких випадках перекладач повинен застосовувати комбінацію буквального й функціонального підходів, щоб забезпечити баланс точності й зрозумілості. У сучасній практиці часто використовуються коди NATO Rank Codes (STANAG 2116) [5], які дозволяють узгодити різні системи військови...Порівняльний аналіз обох підходів показує, що буквальний переклад є незамінним у юридичних текстах і договорах, тоді як функціональний – у навчальних матеріалах, наукових статтях і міжкультурних дослідженнях [4; 1]. Саме поєднання цих методів формує комплексну перекладацьку стратегію, орієнтовану на точність і зрозумілість. **Стратегії перекладу**.

Процес перекладу військових звань потребує системного підходу, який враховує як лінгвістичні, так і культурно-історичні чинники. Залежно від мети перекладу, контексту документа та рівня офіційності, перекладач може застосовувати різні стратегії. До основних належать такі:

1. **Транслітераційна стратегія** (збереження оригіналу). Використовується у випадках, коли звання не має безпосереднього відповідника в українській системі, або коли важливо зберегти національну специфіку, наприклад у наукових працях, історичних описах чи військових хроніках.

Наприклад: General der Infanterie, Feldwebel, Oberstabsarzt.

Такий підхід підкреслює національну ідентичність військової структури, проте потребує додаткових пояснень у зносках або коментарях.

2. **Функціонально-еквівалентна стратегія**.

Полягає у доборі звань, що виконують подібні функції та мають приблизно однаковий рівень відповідальності у військовій ієрархії.

Наприклад: Stabsfeldwebel → старший сержант, Hauptmann → капітан.

Українське старший сержант → німецький Stabsfeldwebel, уаїнське солдат строкової служби → німецький Soldat auf Zeit

Ця стратегія є найдоцільнішою для офіційних документів, де важлива зрозумілість і правова точність.

3. **Описова (пояснювальна) стратегія**.

Застосовується тоді, коли відсутній точний функціональний еквівалент. Перекладач додає коротке пояснення у дужках або в примітці. Fähnrich (офіцер-курсант), Oberfähnrich (старший офіцер-курсант).

Наприклад:

Українське Генерал армії може залишатися як General der Armee у німецькому тексті, щоб зберегти престиж і точну відповідність.

OF-1 Leutnant Second Lieutenant Sous-lieutenant Молодший лейтенант

OF-2 Oberleutnant First Lieutenant Lieutenant Лейтенант

OF-3 Hauptmann Captain Capitaine Капітан

OF-5 Oberst Colonel Colonel Полковник

OR-1 Schütze Private Soldat Рядовий

OR-5 Feldwebel Sergeant Sergent Сержант

Використання Rank-Codes дозволяє уникнути двозначностей і забезпечує міжнародну зрозумілість документів.

4. **Комбінована стратегія**.

У сучасній перекладацькій практиці часто поєднують різні методи. Наприклад, функціональний переклад супроводжується оригінальним написанням або кодом НАТО.

Приклад: Hauptmann (капітан, OF-2).

Це особливо важливо у міжнародних угодах, спільних військових операціях чи документах НАТО, де потрібна точна міжмовна відповідність.

5. **Уніфікаційна стратегія**.

Передбачає використання NATO Rank Codes (STANAG 2116) як універсального інструменту узгодження. Застосування кодів (наприклад, OR-6, OF-3) дозволяє уникнути неоднозначності при перекладі між різними національними системами.

Така стратегія є ключовою для міжнародного військового співробітництва та офіційного документообігу.

Юридичний аспект:

Юридична точність у перекладі військових звань має вирішальне значення, особливо коли йдеться про міжнародні договори, угоди чи спільні операції. Неправильне тлумачення

звання може призвести не лише до комунікативних помилок, а й до юридичних наслідків – наприклад, неправильно визначених повноважень, статусу чи обов'язків військовослужбовців.

У документах офіційного характеру необхідно зберігати повну відповідність між національними та іноземними назвами звань, додаючи при потребі код НАТО (наприклад, OF-3 для Hauptmann / Капітан). Це забезпечує єдине розуміння рангів серед країн-партнерів і запобігає двозначності.

Також у перекладацькій практиці важливо враховувати правові норми, визначені у національних законодавствах про військову службу, а також у міжнародних стандартах (зокрема STANAG 2116). Таким чином, юридичний аспект перекладу військових звань поєднує мовну точність із дотриманням міжнародних правових вимог, що є запорукою офіційної достовірності перекладених текстів.

Наприклад: В офіційних угодах між Україною та Німеччиною краще вказувати: "Капітан (Hauptmann, OF-3)". Це дозволяє уникнути невірного тлумачення посади та повноважень офіцера.

Приклади перекладу українських військових звань на німецьку:

Рядовий «Schütze» – солдат нижчого складу

Старший солдат «Obergefreiter» – досвідчений рядовий

Молодший сержант «Unteroffizier» – початкове сержантське звання

Сержант «Feldwebel» – середнє сержантське звання

Старший сержант «Stabsfeldwebel» – старший сержант

Молодший лейтенант «Leutnant» – початкове офіцерське звання

Лейтенант «Oberleutnant» – наступний рівень офіцерів

Капітан «Hauptmann» – командир роти

Майор «Major» – командир батальйону

Підполковник «Oberstleutnant» – другий рівень полковників

Полковник «Oberst» – командир полку

Генерал-майор «Generalmajor» – початковий рівень генералів

Генерал-лейтенант «Generalleutnant» – другий рівень генералів

Генерал армії «General der Armee» – вищий рівень генералів

Практичні рекомендації для перекладачів: завжди визначати, чи потрібен буквальний, функціональний переклад або пояснення, використовувати міжнародні Rank-Codes для уникнення двозначностей, враховувати культурний та історичний контекст звання. Для текстів юридичного або навчального характеру рекомендується поєднувати національну форму звання з міжнародним або німецьким еквівалентом.

Висновок. Переклад військових звань у німецько-українському контексті вимагає не лише глибоких мовних знань, а й розуміння історичних, культурних та юридичних особливостей обох систем. Застосування лише буквального або лише функціонального підходу часто є недостатнім; ефективний переклад базується на поєднанні обох із врахуванням контексту використання.

Застосування міжнародних кодів НАТО (STANAG 2116) сприяє уніфікації військових звань у багатонаціональних структурах і забезпечує точність офіційних документів.

Отже, перекладач, який працює з військовою термінологією, має поєднувати фахову лінгвістичну компетентність, знання нормативних актів і розуміння військової культури. Лише за таких умов переклад військових звань буде не лише правильним з мовної точки зору, а й відповідатиме вимогам міжнародної комунікації та права.

Література:

1. Durach, F. Vom Schützen bis zum General: Das sind die Dienstgrade der Bundeswehr // Frankfurter Rundschau. 2025. 6 S.
2. Kreidler, C. Translation and Military Terminology. Berlin: De Gruyter, 2020. 142 S.
3. Bundesministerium der Verteidigung. Dienstgrade der Bundeswehr. Berlin: BMVg, 2022. 115 S.
4. Міністерство оборони України. Військові звання Збройних Сил України. Київ: МОУ, 2023. 98 с.
5. NATO Standardization Office. STANAG 2116 – NATO Codes for Grades of Military Personnel. Brussels: NSO, 2021. 64 p.

Kozak T., Tupikova T. Translation of Military Ranks in the German-Ukrainian Context: Problems of Equivalence and Reproduction Strategies

Summary. The article examines the main problems, principles, and peculiarities of translating military ranks within the context of Ukrainian-German interlingual and intercultural correspondences. The translation of military terminology represents an exceptionally complex area of specialized translation, as each military system possesses its own historical evolution, hierarchy, functional purpose of ranks, and cultural connotations. It is emphasized that military ranks reflect not only the status of a servicemember but also the features of the state structure, traditions of command, and public perception of the army. Special attention is paid to the comparative analysis of the rank systems of the Armed Forces of Ukraine and the Bundeswehr, to the identification of structural parallels, and to the detection of lacunae lacking direct equivalents in the German language. The article addresses the issues of equivalence and adequacy in translation, as well as the criteria for choosing between literal and functional approaches. It is highlighted that literal translation is possible only when there is a complete correspondence in meaning and function (for example, майор – Major), whereas in most cases it is advisable to apply a functional translation approach with contextual adaptation or additional explanation. A separate section is devoted to the analysis of international classification standards of ranks according to NATO Rank Codes, which contribute to the unification of terminology in international military documents. The study also highlights the legal aspect of translation – the importance of accurate rendering of military ranks in treaties, intergovernmental agreements, diplomatic correspondence, and official materials. The conclusions present practical recommendations for translators aimed at avoiding common mistakes and enhancing terminological precision. The results obtained can be applied in military translation, legal practice, educational programs, and international communication.

Key words: military ranks, translation, equivalence, functional translation, Bundeswehr, Rank Codes, military terminology.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 811.111'25'37:004] (045)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.39

Melko Kh.,
PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Theory and Practice of Translation from English
Kyiv National Linguistic University
https://orcid.org/0000-0002-3384-7529

Rybachkivska L.,
PhD in Philology,
Head of the Department of The English Language and Translation
Kyiv National Linguistic Universitym
https://orcid.org/0000-0002-5860-5550

REBOOTING MEANING: SEMANTICS AND TRANSLATION OF COMPUTER SLANG IN THE DIGITAL AGE

Summary. The article investigates the semantics of computer slang and the challenges it presents in translation, particularly into Ukrainian. It focuses on the linguistic transformations occurring under the influence of digital communication and the growing role of online interaction in shaping modern vocabulary. In the digital age, English has undergone substantial lexical and semantic innovation, leading to the emergence of computer slang as a dynamic system of abbreviations, acronyms, and neologisms that reflect technological advancement and social change. The study examines the semantic mechanisms driving the formation of computer slang and the difficulties this poses for cross-linguistic transfer. The fluid, creative, and context-dependent nature of such expressions often complicates conventional translation methods, requiring translators to balance literal meaning with pragmatic and cultural relevance.

At the present stage of linguistic evolution, slang plays a vital role in the continuous enrichment and diversification of the lexicon, reflecting both linguistic creativity and social dynamics. Its adaptability and expressive potential make it an essential component of modern communication, capable of capturing new concepts, attitudes, and technological phenomena with precision and immediacy. The integration of computer technologies into everyday life has fostered the emergence of a specialized subset of slang that mirrors the rapid pace of digital innovation and the communicative habits of online communities. This subset is characterized by informality, brevity, high frequency of use, and emotional intensity, which together contribute to the efficiency, interactivity, and accessibility of digital discourse. Moreover, computer slang functions as a marker of group identity and belonging within virtual environments, reinforcing in-group solidarity while simultaneously highlighting generational and cultural distinctions. Its constant renewal not only reflects the evolving nature of digital culture but also demonstrates the capacity of language to adapt dynamically to technological and social change.

The translation of computer slang extends beyond linguistic equivalence, demanding sensitivity to cultural, contextual, and functional aspects. Direct translation rarely conveys the nuances, humor, or social resonance inherent in slang expressions. Therefore, successful translation strategies include localization, contextual adaptation, and creative reformulation to preserve meaning, tone, and communicative effectiveness for the target audience.

Key words: slang, meaning, translation strategy, technical terms, localization.

Formulation of the Problem. In today's rapidly advancing digital era, language is continuously evolving to accommodate and reflect the transformative influence of technology. One of the most significant linguistic developments in this context is the emergence and widespread use of *computer slang* a collection of informal expressions, abbreviations, and specialized terms that have become pervasive in online communication, programming culture, gaming communities, and other digital domains.

This phenomenon has been widely discussed in the field of linguistics and digital communication studies. David Crystal (2001, 2011) has extensively explored how the internet is shaping modern English, noting that digital communication fosters new lexical items and usage patterns [1-2]. Similarly, Gretchen McCulloch (2019), in her book *Because Internet*, examines how internet users have developed distinct language norms, including slang, that reflect the sociolinguistic dynamics of digital communities [3].

The **aim** of this article is to determine the linguistic status of computer slang its place within the structure of language and speech, the mechanisms underlying its formation, and the interplay between systemic (language-wide) and occasional (context-specific) processes that influence its development. A key feature of computer slang is its hybrid nature: it synthesizes elements from all four recognized categories of non-standard vocabulary, colloquial speech, jargon, argot, and vulgarisms, thereby forming a unique and dynamic subsystem within contemporary language.

Analysis of recent research and publications. At the current stage of linguistic evolution, slang serves as a significant source for the enrichment of vocabulary. Due to its inherently dynamic nature, slang undergoes rapid transformation, thereby necessitating continuous and meticulous scholarly attention as factor that underscores the relevance of investigating this topic. Additionally, the widespread integration of computer technologies into professional and personal domains has led to the emergence

of a distinct subset of slang. This variety is characterized by features such as a conversational tone, frequent usage, and heightened expressivity, all of which contribute to more accessible and efficient communication.

Slang may be regarded as a variant of spoken language imbued with emotionally charged elements that typically fall outside the norms of standard or literary language. In this regard, the perspective of L. Stavytska (2005) is particularly noteworthy. The scholar defines slang as "a variety of spoken language that society evaluates as distinctly unofficial ('colloquial,' 'familiar,' 'confidential')" [4]. Furthermore, L. Stavytska (2005) offers a distinction among the closely related concepts of argot, jargon, and slang, categorizing them respectively as closed, semi-open, and open linguistic systems [4]. These forms of non-standard vocabulary each exhibit unique characteristics. Argot is generally recognized as a secretive and deliberately obscure language, while jargon and slang differ primarily in terms of their expressiveness and the permeability of their lexical boundaries. The overlap between these categories creates ambiguity, leading to ongoing scholarly debate and the absence of a unified definition for each term.

While jargon is considered a broader concept than slang, the latter lacks a clearly defined structure of usage within particular social groups. Slang is typically more widely disseminated and often reflects the lived experiences, values, and behavioral motivations of specific communities. It is frequently associated with youth culture and tends to be used more among socially proximate individuals rather than in interactions with strangers. The defining feature of slang, as noted by scholars, lies in its functional and register-specific nature, marked by a degree of linguistic informality and lowering of register [5].

The lexicon of computing, as part of this broader phenomenon, is a highly dynamic and adaptive system effectively a "living organism" that evolves in response to the rapid advancements of digital technologies [6]. As previously noted, the boundary between spoken language and slang remains fluid, facilitating the mutual transfer of lexemes and the acquisition of associated emotional and pragmatic connotations. This view aligns with the observations of I. Devterov (2010), who asserts that spoken language increasingly contributes colloquial, slang, and dialectal elements as well as syntactic features to written digital discourse to a much greater extent than to traditional print media. Conversely, elements of slang also continue to penetrate spoken language, further blurring the boundaries between registers [7].

The study is closely tied to the continuous evolution of computer technologies and the specialized vocabulary that emerges to articulate new digital concepts and phenomena. The development of this vocabulary reflects broader changes in communication practices and language use within technologically mediated environments. Notable contributions to the analysis of interactive communication and its linguistic components have been made by scholars such as H. Pocheptsov, B. Goodman, P. Lykholytov, I. Shchur, V. Ryugemer, among others, whose work has laid the foundation for understanding language in the context of digital interaction.

In the contemporary world, characterized by the rapid advancement of microprocessor and information technologies, the field of computing continues to be a major driver of lexical innovation. Notably, English remains the dominant source language for the creation and dissemination of terminology in the domains of information technology and digital communication.

Over time, many technical terms from the once closed, professional vocabulary of programmers and developers have transitioned into everyday usage. Alongside this diffusion, a distinct layer of computer slang has emerged marked by informality, expressiveness, and adaptability. This slang reflects the social and communicative practices of digital users and serves as a linguistic response to the speed and informality of online interactions.

This phenomenon necessitates a sequential approach to research, comprising two primary stages: 1) the documentation of the emergence of English-language computer terms and their transfer into the recipient language and 2) the examination of the processes through which these terms evolve into computer slang within the recipient linguistic context.

The rapid expansion of the information technology (IT) sector can be clearly observed through periodicals and digital platforms that report on developments in the global computer technology market. Almost weekly, innovations are introduced and labeled predominantly in English demonstrating the dominance of English as the lingua franca of technological advancement. Many of these terms are incorporated into other languages due to their classification as general professional terminology, widely used by IT specialists across national and linguistic boundaries. This process serves to bridge cultural and lexical gaps, gradually integrating a large number of English-language items into the everyday vocabulary of an increasingly broad user base [8].

A critical factor in the development of computer slang is the varying degrees of English language proficiency among users. While users of IT systems routinely engage with English-based terminology, many do not fully grasp its correct pronunciation or meaning. As a result, these terms are often misread, adapted phonetically, and ultimately integrated into the local language in written or spoken form. This phenomenon reflects a broader process of linguistic nativization, where borrowed lexical items are transformed to fit the phonetic, morphological, and syntactic norms of the host language.

In light of this, we propose a preliminary classification of computer slang based on the method of lexical formation, with particular focus on how English terms are adapted into the recipient language system. This typology captures the majority of slang vocabulary currently in use:

1. Full Calque (Complete Borrowing of Form and Content). This involves the direct borrowing of both the phonetic form and the semantic content of an English term device → девайс (a technical apparatus or tool).

2. Semi-Calque (Partial Borrowing). The form or the content of the original term is borrowed, but not both. This includes translational calques (semantic borrowing) or phonetic calques application → аплікуха (informal term for software application).

3. Semantic Shift (Meaning Change of Standard Vocabulary), existing words in the recipient language are assigned new meanings based on their English equivalents connect → конектитися (to establish a digital connection); program → програмуватися (to engage in programming); click → клікати (to press a mouse button) [9].

The widespread adoption of such slang terms, especially among younger demographics, is often motivated by a desire to align with Western particularly American cultural and technological

norms. This trend highlights the sociolinguistic dimension of slang usage, wherein language functions as a marker of identity, status, and group affiliation.

Notably, Ukrainian computer slang exhibits significant variation in pronunciation and orthography. For instance:

– VGA (Video Graphics Array) appears as вегеа, вежеа, or even вагон in slang usage.

– The verb глючити or глюкати (to malfunction or behave erratically) is derived from the English word glitch.

– Operating systems such as DR-DOS are referenced in slang as дурдос or ирдос.

These variations often reflect either an approximation of the original English pronunciation or a Ukrainianized transliteration. Regardless of the method, the resulting forms are stylized to conform to the norms of informal spoken Ukrainian, demonstrating the naturalization of foreign lexical items into everyday speech.

In the modern era, computer technologies occupy a central role across all domains of human activity. It is difficult to imagine any area of contemporary life or professional practice that is not influenced by the use of computers, laptops, or digital infrastructure. Consequently, the growth of computer technologies has led to the emergence of a specialized subset of vocabulary computer slang used predominantly by IT professionals, but increasingly by the general public.

Slang, in this context, consists of jargon-like expressions originating within specific professions or social groups. As these expressions enter the broader linguistic system, they acquire distinct emotional and expressive connotations, often functioning to signal informality, group identity, or subcultural affiliation.

Susan Herring (2007) has emphasized that computer-mediated discourse gives rise to linguistic creativity and convergence, where slang becomes a tool for community building and identity signaling [8].

The semantics of computer slang are marked by several distinctive features, which reflect the dynamic, adaptive, and socially embedded nature of digital communication. These features not only differentiate computer slang from standard language but also highlight its linguistic significance in the context of global information exchange and online interaction.

1. Polysemy and Semantic Shift.

Computer slang is characterized by a high degree of semantic plasticity, whereby existing words acquire new, often metaphorical or technical meanings. This process known as semantic shift allows familiar terms to be repurposed in ways that meet the conceptual needs of digital environments.

For instance, the word *"cloud"* traditionally refers to a meteorological phenomenon. In computer terminology, however, *cloud* now denotes a virtual infrastructure that enables remote data storage and processing commonly referred to as cloud computing. Similarly, the term *"mouse"*, once associated solely with a small rodent, now predominantly refers to a computer input device.

Linguist Jean Aitchison (2012) emphasizes that such semantic shifts are a natural outcome of language evolution, particularly in environments characterized by intense lexical borrowing and rapid technological change. In the digital sphere, meanings evolve quickly, and terms are frequently recontextualized based on usage, leading to polysemy where a single form carries multiple meanings depending on context *"bug"*: from 'insect' to 'software error', *"virus"*: from biological pathogen to malicious software, *"firewall"*: from a physical fire barrier to a network security system [10].

2. Economy of Expression

The digital medium favors brevity and efficiency, giving rise to a lexicon rich in abbreviations, acronyms, and initialisms. This tendency reflects the constraints of text-based communication, especially in earlier internet platforms such as chatrooms, forums, and SMS, where character limits encouraged shortened forms, *IMO* – "in my opinion", *IDK* – "I don't know", *BRB* – "be right back", *TL;DR* – "too long; didn't read".

Naomi Baron (2008), in her work *Always On*, argues that the push for linguistic economy in digital communication arises from both technological constraints (e.g., character limits, typing speed) and social norms (e.g., the desire for informal and rapid interaction). This results in the pragmatic simplification of language, often at the expense of grammatical and syntactic complexity [11].

Additionally, emojis, memes, and GIFs increasingly act as non-verbal substitutes for language, further enhancing this economy of expression by conveying complex emotional or situational meaning through compact symbols.

3. Context Dependence.

The meaning of many slang terms is highly context-sensitive, requiring shared knowledge between communicators for accurate interpretation. In digital communication, where cues such as tone, body language, and facial expression are absent, context becomes paramount.

For instance, the term *"crash"* may signify: a software malfunction (e.g., "the system crashed."); a personal breakdown (e.g., "After finals, I crashed."), a social intrusion (e.g., "He crashed the party.")

Danet and Herring (2007) highlight that computer-mediated discourse often relies on implicit knowledge and intertextual references, making it semantically dense and layered. This context dependence fosters in-group language where meanings are negotiated in real-time and often inaccessible to outsiders [12].

Furthermore, platform-specific jargon (e.g., Reddit's *"OP"* for "original poster" or TikTok's *"For You Page"/FYP*) reinforces this dependency, as the same term can have different meanings across platforms.

4. Innovation and Creativity.

A defining characteristic of computer slang is its lexical innovation, driven by the creativity of online communities. The internet provides a bottom-up model of language development, where new expressions are coined, popularized, and disseminated by users rather than language authorities.

Examples of such neologisms include:

− *Doomscrolling* – the act of compulsively scrolling through negative news.

− *Ghosting* – abruptly ending all communication without explanation.

− *Lag* – delay in response time, typically in online gaming or streaming.

− *Noob* – a novice or inexperienced user, derived from "newbie."

Murray D. (2000) and other scholars of digital sociolinguistics observe that online environments function as discursive laboratories, where users creatively manipulate language to express identity, sarcasm, solidarity, or critique. These neologisms often spread virally and, in many cases, transition from internet slang to mainstream language [13].

In this sense, computer slang acts as a barometer of digital culture, reflecting social trends, technological shifts, and generational attitudes.

5. **Blending and Morphological Play** *(Additional Feature).*

Another prominent semantic feature is morphological innovation particularly through blending, compounding, and suffixation. New words are often created by fusing two or more existing morphemes.

− *Clickbait* (click + bait): misleading content designed to attract clicks.

− *Netizen* (internet + citizen): a user actively engaged in online communities.

− *Phablet* (phone + tablet): a hybrid mobile device.

These blends often serve descriptive, humorous, or ironic purposes and reveal a high degree of **wordplay** that aligns with internet culture's informal tone and rhetorical agility.

6. Translingual Influence and Localization *(Additional Feature).* In non-English-speaking contexts, the semantic landscape of computer slang is shaped by borrowing, calquing, and phonetic adaptation. These processes result in a hybridized lexicon where English-based digital terms are integrated into local language systems, often with modified meanings.

− *девайс* (from "device") – used as a general term for gadgets.

− *глючити* (from "glitch") – to behave erratically or malfunction.

− *клікати* (from "click") – to press a mouse button.

This hybrid slang reflects sociolinguistic dynamics, including language prestige, globalization, and cultural identification, particularly among youth. It also demonstrates the transcultural mobility of digital terminology and its adaptability across linguistic boundaries.

The translation of computer slang presents a range of complex challenges that go beyond conventional linguistic transfer. Due to its informal, innovative, and context-specific nature, computer slang frequently resists straightforward translation. The following issues are among the most prominent:

1. Cultural Specificity

A significant number of computer slang terms are deeply embedded in Anglo-American digital culture, and thus often lack direct lexical or cultural equivalents in other languages. Such terms may reference pop culture, humor, technological practices, or social norms unfamiliar to speakers of the target language. As Baker M. (1992) observes, culture-bound expressions pose a notable difficulty for translators, who must either find culturally resonant analogues or opt for paraphrastic strategies that risk diluting the original meaning or tone [14].

2. Rapid Obsolescence

Computer slang evolves at an exceptional pace, often rendering terms obsolete within months. As a result, translators struggle to maintain currency and relevance, especially in professional or educational contexts where accuracy and contemporaneity are critical. House J. (2015) highlights the necessity for translators to remain socio-culturally and temporally aware, particularly when dealing with texts shaped by fast-moving digital environments [9].

3. Untranslatability of Wordplay and Puns

Many computer slang terms rely on idiomatic, metaphorical, or humorous constructions, which are often untranslatable without a loss of nuance. For example, the use of "404" originally an HTTP error code has acquired metaphorical meaning as "not found" or "absent-minded" in colloquial usage. Newmark P. (1988) recommends functional equivalence as a solution in such cases; however, this often entails sacrificing semantic precision or cultural connotation in favor of communicative impact [15].

4. Hybrid and Code-Mixed Forms

In multilingual digital spaces, users often engage in code-mixing and hybridization, blending English computer slang with local linguistic elements. These hybrid forms reflect local identity, digital fluency, and linguistic innovation, but complicate translation efforts. According to Appel R. & Muysken P. (2005), code-switching in such contexts demands deep cultural and linguistic competence, as the translator must navigate not only language structures but also the socio-pragmatic functions embedded within mixed discourse [16].

The study of computer slang has far-reaching implications for linguistic theory, applied linguistics, and sociolinguistics. It represents a living example of how language responds to technological, cultural, and communicative shifts in real time. Key implications include:

• *Real-Time Language Change*

Computer slang allows researchers to observe lexical innovation and semantic shift as they occur, providing valuable data on the processes of language change, borrowing, and adaptation in digital contexts.

• *Technological Determinism and Linguistic Structure*

The influence of digital technologies on language is not merely lexical; it extends to syntax, pragmatics, discourse structure, and even graphological conventions. Digital tools and interfaces shape how language is produced, perceived, and transmitted.

• *Challenges to Traditional Lexicography and Translation*

The ephemeral and informal nature of computer slang challenges the norms of dictionary compilation and standardized translation practices. It calls for new methodologies that are more agile, context-aware, and inclusive of non-standard forms.

• *Digital Literacy and Semantic Interpretation*

Understanding and correctly interpreting computer slang increasingly requires digital literacy awareness of digital culture, platforms, memes, and community-specific references. This highlights the semiotic complexity of modern communication, which combines text, image, sound, and interactivity.

The rise of digital language should not be viewed as the degradation of linguistic standards, but rather as the expansion of language into new multimodal and semiotic domains. The internet and digital culture have given rise to new forms of expression that are fluid, user-generated, and deeply context-dependent further emphasizing the need for linguists, educators, and translators to engage with this evolving linguistic frontier.

Conclusions and prospects for further exploration. Computer slang in English represents a dynamic and linguistically rich phenomenon that mirrors the rapid advancements of the digital era. As a product of constant innovation, it disrupts traditional semantic boundaries, challenges normative lexical frameworks, and introduces new complexities in the fields of translation and cross-cultural communication. Its vocabulary rooted in technological development, online discourse, and sociocultural trends functions not only as a communicative tool but also as a marker of digital identity and community affiliation.

The study of computer slang reveals the interconnectedness of language, technology, and culture, highlighting how digital environments foster novel forms of expression, semantic innovation, and pragmatic adaptation. As demonstrated, the translation of such slang poses unique challenges, including cultural specificity,

linguistic hybridity, and the transience of digital terminology. Addressing these issues requires an integrated approach that combines linguistic theory, sociolinguistic awareness, and adaptive translation strategies.

Ultimately, continued research in this field is crucial. As digital technologies continue to evolve, so too will the linguistic forms associated with them. Scholars, translators, educators, and lexicographers must remain attentive to these changes, recognizing that computer slang is not a peripheral or informal linguistic feature, but rather a central component of contemporary communication in the information age. Studying this evolving lexicon offers valuable insight into how language is shaped by technological affordances and how it, in turn, shapes our understanding of the digital world.

Bibliography:

1. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge University Press. 2001. 304 p.
2. Crystal D. *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge. 2011. 192 p.
3. McCulloch G. *Because Internet: Understanding the New Rules of Language*. Riverhead Books. 2019. 336 p.
4. Ставицька Л. Арґо, жаргон, сленґ: соціальна диференціація української мови. К. : Критика, 2005. 464 с.
5. Молнарова Г. Германізми в українському та чеському субстандарті. Ukrainica II Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury [1. část]. Olomouc, 2006. С. 235–241.
6. Кочубей А. Студентський жаргон як мовне явище. Зб. наук. праць. С. 181–188.
7. Девтеров І. Комунікативний процес і мовна ситуація в інтернеті. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. К., 2010. С. 162–166.
8. Herring S. *A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse*. Language@Internet. 2007. https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/li/article/view/37562
9. House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. Routledge. 2015. 170 p.
10. Aitchison J. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. Wiley-Blackwell. 2012. 352 p.
11. Baron N. *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford University Press. 2008. pp. 19-22
12. Danet B., & Herring S. (Eds.). *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*. Oxford University Press. 2007. 635 p.
13. Murray D. *Protean Communication: The Language of Computer-Mediated Communication*. TESOL Quarterly. 2000. 34(3), P. 397–421.
14. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge. 1992. 320 p.
15. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall. 1988. 311 p.
16. Appel R., & Muysken P. *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam University Press. 2005. 229 p.

Мелько Х., Рибачківська Л. Перезавантажуємо значення: семантика та переклад комп'ютерного сленгу в добу цифрових технологій

Анотація. У статті здійснено аналіз семантичних особливостей комп’ютерного сленгу та окреслено основні труднощі, що виникають під час його перекладу, зокрема на українську мову. Дослідження зосереджується на лінгвістичних трансформаціях, спричинених впливом цифрової комунікації, та на посиленні ролі онлайн-взаємодії у формуванні сучасного лексичного складу. У цифрову епоху англійська мова зазнала істотних лексико-семантичних змін, результатом яких стала поява комп’ютерного сленгу — мобільної, динамічної системи абревіатур, акронімів і неологізмів, що відображають технологічний прогрес, соціальні трансформації та нові форми комунікації. У роботі розглянуто семантичні механізми формування комп’ютерного сленгу та перекладознавчі проблеми, що виникають у процесі міжмовного відтворення таких одиниць. Зазначено, що плинний, контекстно залежний і креативний характер сленгових виразів ускладнює застосування традиційних перекладацьких підходів, вимагаючи від перекладача поєднання точності передачі значення з прагматичною та культурною релевантністю.

На сучасному етапі розвитку мови сленг відіграє вагому роль у процесах лексичного збагачення й диференціації, відображаючи мовну креативність, соціальну мобільність і культурну динаміку. Завдяки своїй адаптивності та експресивному потенціалу сленг стає важливим інструментом фіксації нових понять, явищ і комунікативних моделей. Інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя зумовила появу окремої підгрупи сленгу, що репрезентує швидкі темпи технологічних інновацій і специфіку мовленнєвих практик онлайн-спільнот. Такий різновид відзначається неформальністю, стислістю, високою частотою вживання та емоційною виразністю, що підвищує ефективність, інтерактивність і доступність цифрового дискурсу. Водночас комп’ютерний сленг виконує соціолінгвістичну функцію маркування групової ідентичності, сприяючи згуртованості користувачів у віртуальних середовищах і водночас підкреслюючи поколіннєві та культурні відмінності. Його постійна динаміка не лише відображає еволюційний характер цифрової культури, але й демонструє здатність мови гнучко адаптуватися до технологічних і соціальних змін.

Переклад комп’ютерного сленгу виходить за межі традиційної лінгвістичної еквівалентності, потребуючи урахування культурних, контекстуальних і функціональних чинників. Дослівне відтворення таких одиниць часто не передає притаманних їм конотацій, гумору чи соціального підтексту. Тому ефективний переклад передбачає застосування стратегій локалізації, контекстуальної адаптації та творчого переформулювання, що забезпечують збереження змістової точності, стилістичної тональності та комунікативної адекватності для цільової аудиторії.

Ключові слова: сленг, значення, стратегія перекладу, технічні терміни, локалізація.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'25
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.40

Міщенко Т.В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
https://orcid.org/0000-0002-1424-1724

Постоєва О. Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри економіки, підприємництва та менеджменту
ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
https://orcid.org/0000-0002-1167-636X

Бадьйор Н. Б.,
старший викладач кафедри англійської мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
https://orcid.org/0009-0009-7430-1598

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті висвітлено дослідження структурно-семантичних особливостей термінології транспортного бізнесу в англомовних джерелах та основні способи її перекладу українською мовою. Здійснено спробу систематизації термінологічних одиниць транспортної сфери за семантичними групами: терміни видів транспорту і перевезень, інфраструктури, документообігу та митного оформлення, послуг і процесів, фінансово-економічної діяльності, вантажів, технічних характеристик, суб'єктів бізнесу та правових аспектів міжнародної торгівлі.

Актуальність дослідження зумовлена глобалізацією транспортних процесів, зростанням міжнародних перевезень і необхідністю уніфікації термінології задля ефективної професійної комунікації між учасниками транспортного ринку різних країн. Під час перекладу транспортної термінології виникають труднощі, пов'язані з багатозначністю, міжмовними розбіжностями, відсутністю точних еквівалентів у мові перекладу та необхідністю адаптації термінів до українського контексту. Це робить питання способів перекладу особливо важливим для фахівців з лінгвістики, перекладознавства та транспортної галузі.

З метою досягнення поставлених завдань проаналізовано 29 нормативних документів acquis ЄС та Світової організації торгівлі, серед яких міжнародні договори, конвенції, директиви ЄС, регламенти та угоди у сфері транспорту і торгівлі. Аналіз цих джерел дозволив окреслити основні моделі термінотворення у сфері транспортного бізнесу, визначити структурні типи термінів (прості, складні, словосполучення) та простежити закономірності їх перекладу українською мовою.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що термінологія транспортного бізнесу є відкритою, динамічною системою, яка постійно оновлюється у відповідь на технологічні зміни, цифровізацію транспортних процесів, впровадження міжнародних стандартів та розвиток логістичних технологій. Її переклад вимагає не лише знання мовних норм, але й розуміння предметної сфери, міжнародних нормативів і контексту використання терміна.

Ключові слова: термінологія, термін, термінологія транспортного бізнесу, способи перекладу, структурно-семантичні особливості термінології транспотного бізнесу.

Постановка проблеми. У сучасному світі транспортний бізнес є ключовою складовою глобальної економіки, забезпечуючи безперервний рух товарів між країнами. В умовах інтернаціоналізації ринків і зростання обсягів міжнародних перевезень особливої актуальності набуває питання уніфікації та стандартизації транспортної термінології. Саме терміни є основою професійної комунікації між суб'єктами транспортного ринку – перевізниками, експедиторами, митними брокерами, страховими компаніями, державними органами. Недостатня узгодженість термінів або неточність перекладу може призвести до юридичних колізій, фінансових втрат чи організаційних непорозумінь у міжнародній практиці.

Водночас у процесі перекладу англомовної транспортної термінології українською мовою виникають труднощі, пов'язані зі специфікою термінотворення, семантичною багатозначністю, відсутністю точних структурних відповідників та розбіжностями у когнітивно-культурному сприйнятті понять. Тому постає необхідність глибшого вивчення структурно-семантичних особливостей транспортних термінів, систематизації способів їх перекладу та розроблення принципів адекватного відтворення англомовних термінів українською мовою з урахуванням контексту, галузевих стандартів і мовних норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологія як сукупність спеціальних мовних одиниць відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні ефективної професійної комунікації в межах конкретних галузей знання, зокрема у сфері транспортного бізнесу. Теоретичне осмислення поняття «термін» свідчить про його багатогранність і необхідність системного

вивчення, що зумовлює актуальність термінознавства як окремої наукової дисципліни. Терміни мають специфічні ознаки, серед яких головними є точність, однозначність, системність, емоційна нейтральність та функціональна визначеність. Ці ознаки відрізняють терміни від загальновживаної лексики і підкреслюють їхню роль як інструментів пізнання, фахового мислення і професійного спілкування.

Слід зазначити, що у лінгвістиці існує декілька підходів до розуміння терміна. Деякі дослідники зосереджуються на його когнітивному, лінгвістичному та комунікативному вимірах (М. Т. Кабре [1], та Дж. С. Сейджер [2]), інші – на його функціональній ролі (І. В. Корунець [3], А. Я. Коваленко [4], В. І. Карабан [5]). Попри розбіжності, спільним для всіх підходів є визнання терміна як мовної одиниці, що служить для фіксації спеціалізованого знання.

У контексті транспортного бізнесу терміни набувають ще більшої значущості, оскільки ця галузь має власну складну систему понять і категорій. Саме тому дослідження термінів транспортної сфери необхідне для стандартизації професійного дискурсу, оптимізації процесів перекладу, навчання і міжнаціональної комунікації.

Метою роботи є спроба виділили основні семантичні категорії термінології транспортного бізнесу, проаналізувати їхню структуру та способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Структура терміна тісно пов'язана з його семантикою, а також із функціонуванням у межах термінологічної системи. Низка термінів транспортного бізнесу є результатом запозичення або калькування, що свідчить про інтернаціональний характер цієї галузі.

Вивчення термінів англомовного транспортного бізнесу повинно базуватися не лише на аналізі їх формальної будови, але й на врахуванні комунікативного контексту їх використання. Такий комплексний підхід сприяє глибшому розумінню термінів як динамічних одиниць професійного мовлення, що відображають еволюцію галузі, її потреби та глобальні зміни.

Матеріалом для дослідження стали тексти міжнародних договорів, конвенцій, законів та їх переклад українською мовою. В ході дослідження було використано тремінологію з Глосарію термінів acquis ЄС (законів, директив та конвенцій ЄС), опублікованого на сайті Кабінету міністрів України [6], та законодавства щодо функціонування Світової Організації Торгівлі (СОТ), учасником якої є Україна. Загалом 29 документів.

Розглянемо структурно-семантичні особливості англомовної термінології транспортного бізнесу, виокремленої із текстів вказаних вище документів.

Транспортний бізнес – це вид підприємницької діяльності, пов'язаний із перевезенням пасажирів або вантажів різними видами транспорту з метою отримання прибутку. Транспортний бізнес включає сукупність підприємств, організацій та діяльностей, які забезпечують ці перевезення.

З огляду на природу діяльності траспортного бізнесу, ми виділили такі основні семантичні групи термінології транспортного бізнесу: термінологія видів транспорту та перевезень; термінологія інфраструктури; термінологія документообігу та митного оформлення; термінологія послуг та процесів; фінансово-економічна термінологія; термінологія вантажів; термінологія технічних засобів, технічних характеристик; термінологія суб'єктів транспортного бізнесу; термінологія сфери міжнародної торгівлі, правових та адміністративних аспектів.

Розглянемо кожну семантичну групу термінів детальніше:

Термінологія видів транспорту та перевезень включає типи транспорту (автомобільний, залізничний, морський, авіаційний, річковий тощо) та способи перевезень (пасажирські, вантажні, контейнерні, збірні, тощо). Ця термінологія важлива для планування маршрутів, вибору оптимальних способів доставки та управління логістичними потоками.

Термінологія інфраструктури включає порти, термінали, дороги, склади, залізничні вузли, аеропорти та є ключовою для оцінки пропускної спроможності транспортних шляхів, безпеки та ефективності транспортної системи.

Термінологія документообігу та митного оформлення важлива для дотримання законності перевезень, контролю вантажів та мінімізації ризиків на митниці. Містить коносаменти, накладні, митні декларації, сертифікати тощо.

Термінологія послуг та процесів описує такі послуги, як: страхування вантажів, пакування, складські послуги, експедирування. Використовується для ефективної організації усіх етапів перевезення та забезпечення якості обслуговування.

Фінансово-економічна термінологія використовується для оцінки економічної ефективності перевезень та планування бюджету компанії. Включає тарифи, збори, страхові витрати.

Термінологія вантажів важлива для вибору правильного транспортування, вибору упаковки та засобів безпеки. Вантажі поділяються на небезпечні, наливні, сипучі, швидкопсувні тощо.

Термінологія сфери міжнародної торгівлі, правових та адміністративних аспектів стосується дотримання правил зовнішньої торгівлі, виконання договорів, регулювання перевезень, дозволяє уникати юридичних проблем та забезпечує дотримання міжнародних стандартів.

Термінологія технічних засобів, технічних характеристик є ключовими для безпечного та ефективного перевезення вантажів. Миістить транспортні засоби, контейнери, технічне обладнання для навантаження/розвантаження, інформаційні системи тощо.

Термінологія суб'єктів транспортного бізнесу дозволяє чітко визначати ролі, відповідальність та взаємодію учасників ринку. Сюди відносяться перевізники, експедитори, митні брокери, страхові компанії.

В межах кожної з наведених груп за структурним критерієм виокремлюємо *прості терміни* (складаються з одного слова); *складні терміни* (складаються з двох або більше слів, що пишуться разом або через дефіс); *терміни-словосполучення* (складаються з кількох компонентів, які мають власну структуру та словотвірну специфіку) [4].

Розглянемо досліджувані семантичні групи термінів у структурному аспекті.

Види транспорту та перевезень

Прості терміни: *«cabotage (air)» – «каботаж (повітряний)», «transportation» – «перевезення», «transit» – «транзит».* Складні терміни: *«intermodality» – «інтермодальність», «roll-on-roll-off (Ro-Ro)» – «горизонтальний метод навантаження та вивантаження («Ro-Ro»).* Терміни-словосполучення: *«carriage by air» – «авіаперевезення», «carriage by sea» – «морське перевезення», «combined transport» – «змішане перевезення», «Ex Works» – «франко завод», «freight flow» –*

«вантажопотік», «ferry-liner shipment» – «поромно-лінійні відвантаження» тощо.

Інфраструктура

Прості терміни: *«port» – «порт», «route» – «маршрут; дорога».* Складні терміни: *«gateway» – «перевалочний пункт».* Терміни-словосполучення: *«airport of departure» – «аеропорт відправлення», «bogie exchange station; transfer station» – «станція заміни колісних пар», «carriage way», «traffic way» – «проїжджа частина дороги», «container terminal» – «контейнерний термінал», «fairway information» – «інформація про фарватер» тощо.*

Документи та митне оформлення

Прості терміни: *«appeal» – «скарга», «bordereau» – «бордеро», «complaint» – «скарга», «Decision» – «рішення», «declarant» – «декларант», «invoice» – «рахунок-фактура», «manifest» – «маніфест; декларація вантажу; вантажний маніфест.* Складні терміни: *«interoperability» – «сумісність / взаємопов'язаність (комп'ютерних систем) управління запасами», «waybill» – «транспортна накладна».* Найбільшою семантичної гупою термінів у нашому дослідженні виявилися терміни-словосполучення, що відображать назви різних типів документів. Розглянемо їх детальніше. Терміни-словосполучення: *«advance ruling» – «попереднє рішення», «carrier name» – «найменування перевізника», «collective paper» – «інкасові документи», «control card» – «картка контролера», «commercial policy measures» – «заходи торговельної політики», та ін.*

Послуги та процеси

Прості терміни: *«authentication» – «встановлення справжності», «affreightment/ freightment» – «фрахтування», «carriage» – «перевезення», «conveyance» – «перевезення».* Складні терміни: *«lift-on-lift-off (Lo-Lo)» – «вертикальний метод вивантаження і навантаження (Ло-Ло); вертикальна вантажообробка».* Терміни-словосполучення: *«acceptance of goods» – «прийняття товарів; прийняття вантажів», «alongside delivery» – «доставка вантажу до борту судна», «business continuity procedure» – «процедура забезпечення безперервної роботи».*

Фінансово-економічні категорії, платежі

Прості терміни: *«amount» – «сума», «charges» – «збір», «debt» – «борг», «demurrage» – «штраф / неустойка за простій».* Складні терміни: *«in-quota» – «в межах квоти», «re-exportation» – «реекспорт», «re-importation» – «реімпорт».* Терміни-словосполучення: *«export duties and taxes» – «експортні мита і податки», «fiscal transit duty» – «фіскальне мито», «flat-rate tariff» – «однакова / єдина ставка; єдиний тариф».*

Класифікація вантажів

Прості терміни: *«marking» – «маркування», «marks» – «маркувальні знаки», «package» – «упаковка; вантажне місце», «seal» – «пломба; печатка», «shipment» – «вантаж; відвантаження; партія (товару)».* Терміни-словосполучення: *«loose goods; bulk goods» – «неупакований, насипний навалювальний вантаж», «mixed cargo» – «змішаний вантаж», «net weight» – «вага нетто», «out of profile» – «негабаритний вантаж», «perishable goods» – «швидкопсувні товари», «perishable foodstuffs» – «швидкопсувні харчові продукти», «urgent consignment» – «термінова поставка; термінова партія вантажу».*

Технічні засоби, технічні характеристики

Прості терміни: *«vessel» – «судно» , «tractor» – «тягач», «tug» – «буксир» , «ship» – «судно», «pusher» – «штовхач», «freighter» – «вантажне судно», «bulk» – «маса; обсяг», «craft» – «плавучий засіб», «container» – «контейнер».* Складні терміни: *«transport-unit» – «транспортна одиниця».* Терміни-словосполучення: *«cable car» – «підвісні вагони», «digital tachograph» – «цифровий тахограф», «double-hull oil tanker» – «нафтоналивне судно з подвійним корпусом», «effective circumference of wheel tyres» – «ефективна довжина кола колісних шин», «floating establishment» – «плавуча споруда», «railway gauge» – «ширина залізничної колії», «tank wagon» – «вагон-цистерна».*

Суб'єкти транспортного бізнесу

Прості терміни: *«consolidator» – «експедитор, який організовує збірні відправки»; «консолідатор», «carrier» – «перевізник», «haulier» – «автоперевізник», «sender» – «відправник», «shipper» – «вантажовідправник»; «експортер», «forwarder» – «експедитор; перевізник».* Терміни-словосполучення: *«cargo handling organization» – «організація, яка обробляє вантаж», «economic operators» – «суб'єкти господарювання», «express delivery service» – «служба термінової доставки», «forwarding agent» – «експедитор»; «транспортний агент», «freight company» – «компанія-фрахтувальник».*

Міжнародна торгівля, правові та адміністративні аспекти

Прості терміни: *«detention» – «затримання», «harmonization» – «гармонізація; узгодження», «integrity» – «бездоганність (відсутність корупції)», «modality» – «модальність (в залежності від контексту принцип, метод)», «smuggling» – «контрабанда», «contraband» – «контрабанда».* Складні терміни: *«interoperability» – «операційна сумісність» «non-discrimination» – «недиксримінація; принцип недискримінації».* Терміни-словосполучення: *«certification authority (for e-signature)» – «сертифікуючий орган (для електронного підпису)», «country of origin of goods» – «країна походження товарів», «country of destination» – «країна призначення», «customs status» – «митний статус», «Free Carrier» – «франко перевізник», «most-favoured-nation treatment» – «режим найбільшого сприяння (РНБ); принцип найбільшого сприяння».*

Надалі розглянемо застосування способів перекладу при відтворенні англійських термінів українською мовою.

Калькування (дослівний або буквальний переклад) – це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як праило перший за порядком відповідник у словнику. Калькування як прийом перекладу частіше застосовується при перекладі складних слів (термінів). Воно може застосовуватися також стосовно тільки одного з компонентів складного слова (терміна): *«slag yard» – «шлаковий двір»* [5, с. 286].

Досить часто калькування застосовується при перекладі до тих складних термінів, що утворені за допомогою поширених загальнонародних слів: *«self-loading» – «самозавантаження».* Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові [5, с. 286].

«Age means the age of the ship, expressed in number of years from its date of delivery» (Regulation (EU) No 530/2012) [6] –

«Вік означає вік судна, виражений кількістю років з дати його постачання». У реченні застосовано спосіб калькування до слова «*age*», яке перекладено словниковим відповідником «*вік*».

«Customs formalities means all the operations which must be carried out by a person and by the customs authorities in order to comply with the customs legislation» (Regulation (EU) No 952/2013) – *«Митні формальності означає всі операції, що їх повинні виконати особа та митні органи для дотримання митного законодавства»*. У цьому реченні «*customs formalities*» відтворюється шляхом калькування як «*митні формальності*».

Транскодування – спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма вихідної мови передається засобами абетки мови передкладу, наприклад, «*management*» – «*менеджмент*», «*perforstor*» – «*перфоратор*» [5, с. 282]. Розрізняють 4 види транскодування: 1) транскрибування; 2) транслітерування; 3) змішане транскодування; 4) адаптивне транскодування [5, с. 282].

При наналізі перекладу термінології транспортного бізнесу англомовних текстах було знайдено такі приклади використання транскодування:

«Company means the owner of the ship or any other organisation or person such as the manager, or the bareboat charterer, who has assumed the responsibility for operation of the ship from the owner of the ship and who, on assuming such responsibility, has agreed to take over all the duties and responsibilities imposed by the International Safety Management (ISM) Code» (Directive 2009/16/EC) [6] – *«Компанія означає власника судна або будь-яку іншу організацію чи особу, таку як керівник або фрахтувальник судна без екіпажу, якій власник судна передав відповідальність за експлуатацію судна і яка, беручи на себе таку відповідальність, погодилася нести усі обов'язки та зобов'язання, передбачені Міжнародним кодексом з управління безпекою (МКУБ)»*. До переклада слова *company* застосовано адаптивне транскодування, де запозичене слово *company* адаптовано як *компанія*.

«*Declarant means the person lodging a transit declaration in his own name or the person in whose name such a declaration is lodged*» (Convention on a common transit procedure (EU) [6] – «*Декларант означає особу, яка подає транзитну декларацію від свого імені або особу, від імені якої подається така декларація*». У цьому прикладі термін «*declarant*» транстітерується як *«декларант»*.

Описовий переклад (експлікація) – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна), наприклад, «*wail*» – автомобіль з високими динамічними якостями [5, с. 297].

«In-bond cargo means cargo moving under Customs control where duty has not yet been paid» [6] – «*Нерозмитнений вантаж, який знаходиться на митному складі – це вантажі, які проходять митний контроль, при чому за них ще не було сплачене мито»*. У цьому прикладі шляхом експлікації розкрито який саме вантаж і де він знаходиться через відповідний опис: *нерозмитнений вантаж, який знаходиться на митному складі*.

Конкретизація значення – лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики [5, с. 300].

«Craft means a vessel or item of floating equipment» (Council Directive of 9 November 1987 on access to the occupation of carrier of goods by waterway in national and international transport and on the mutual recognition of diplomas, certificates and other evidence of formal qualifications for this occupation) [6] – *«Означає судно або одиницю плавучого обладнання»*. З прикладу видно, що при перекладі застосовано конкретизацію значення, оскільки англійське «*craft*» має ширше значення – «*судно, літальний апарат, ремесло*», тут конкретизовано – «*плавучий засіб*».

Генералізація – лексична трансформація, коли слово із вужчим значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням [5, с. 307].

Трансформація генералізації в текстах транспортної галузі, особливо у сфері міжнародного співробітництва, застосовується порівняно рідко. Це пояснюється тим, що внаслідок такої трансформації лексема з більш вузьким значенням замінюється у перекладі словом із ширшим, узагальненим змістом. Для текстів транспортного бізнесу, зокрема юридичних чи технічних документів, така заміна є небажаною, адже подібні тексти вимагають максимальної точності та однозначності формулювань.

Водночас використання генералізації може бути виправданим у випадках перекладу термінологічних одиниць, коли в мові перекладу існує не лише запозичений еквівалент, а й власне національний термін із подібним значенням. У таких ситуаціях генералізація сприяє природності перекладу та адаптації тексту до норм цільової мови. У нашому дослідженні слово «*bulk*» відтворено як «*маса*; *обсяг*» за допомогою генералізації (слово має більше значення). Більш конкретні відповідники слова «*bulk*» це «*навалом, оптом*», якщо йдеться про кількість, чи «*масовий, сукупний*», коли описують щось у великому обсязі (наприклад, «*bulk goods*» неупакований, насипний навалювальний вантаж).

У перекладі словосполучення «*Goods declaration for importation*» як «*ввізна декларація*» застосовано два різні перекладацькі прийоми – калькування та генералізацію.

По-перше, елемент «*declaration*» передано за допомогою калькування, тобто шляхом буквального відтворення іншомовного слова засобами української мови. Лексема декларація є прямим структурно-семантичним відповідником англійського declaration і відтворює його значення без істотних трансформацій.

По-друге, у перекладі спостерігається генералізація – заміна більш конкретного поняття ширшим за змістом. Зокрема, компонент «*goods*» («товари») було опущено, а його значення імпліцитно включене у вираз ввізна декларація. Таким чином, зміст оригінального словосполучення узагальнюється, зберігаючи при цьому його комунікативну функцію та контекстуальне значення.

Отже, переклад «*ввізна декларація*» є результатом комбінованого застосування калькування (на рівні окремого лексичного елемента) та генералізації (на рівні структури всього словосполучення).

Додавання слова – трансфррсація полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що передається, та/або дотриманя мовленевих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу [5, с. 309].

У перекладі терміна *«foreign carrier permit»* як *«дозвіл на здійснення зовнішніх перевезень»* спостерігається застосування

способу перекладу додавання. У даному випадку компоненти «на здійснення» та «зовнішніх» не мають прямих відповідників у вихідному словосполученні, проте забезпечують точніше відтворення його значення в контексті української мови.

Застосування додавання в цьому випадку є виправданим, оскільки дозволяє передати не лише формальну структуру, а й функціонально-семантичний зміст терміна «*foreign carrier permit*», адаптуючи його до норм та очікувань цільової мовної спільноти.

Модуляція **–** варіювання форми повідомлення, що досягається шляхом зміни точки зору, фокусу або когнітивної категорії стосовно вихідного тексту; вона може мати лексичний або структурний характер [7, с. 511]. Модуляція – це перехід між когнітивними категоріями.

Як зазначають Вінай і Дарбельне́ (Vinay & Darbelnet, 1995), модуляція відрізняється від транспозиції тим, що передбачає не лише зміну граматичної форми, а насамперед зміну способу концептуалізації ситуації.

Згідно з класичною типологією Віная і Дарбельне́ (1958; 1995), існує одинадцять основних типів модуляції, що відображають різні види когнітивних зрушень між мовою оригіналу та мовою перекладу [8, 9]. Серед них: заміна абстрактного поняття конкретним (і навпаки); передача причини через наслідок; засіб замінюється результатом; частина замінює ціле або навпаки; одна частина системи замінює іншу; зміна точки зору або напрямку дії; вираження значення через заперечення протилежного; зміна активної конструкції на пасивну або навпаки; заміна просторових категорій часовими; варіювання понять інтервалів, меж, відстані чи тривалості; заміна символу або метафори іншим, культурно релевантним образом [8,9].

Як підкреслюють Моліна та Альбір (Molina & Albir, 2002), модуляція може мати лексичний або структурний характер, а її мета – забезпечення природності та еквівалентності перекладу з урахуванням різниці у способах мислення та мовної картини світу [7, с. 499-500].

Розглянемо кілька прикладів модуляцій у текстах з термінологією транспортного бізнесу.

«*Cable car means a cableway installation where the carriers are suspended from and propelled by one or more cables*» (Regulation (EU) 2016/424) [6] – «*Підвісні вагони означає канатну дорогу, в якій засоби перевезення підвішені на одному або кількох канатах, що забезпечують їх рух*».

В англійській мові компонент «*car*» у складі словосполучення «*cable car*» не має звичного значення *«автомобіль»*, а позначає транспортний засіб, який переміщується за допомогою троса або каната, – тобто за своєю сутністю ближчий до вагону. У процесі перекладу відбувається зміна точки зору на об'єкт: англійське «*car*» передає концепт «*транспортного засобу*» загалом, тоді як українське слово «*вагон*» конкретизує його з урахуванням реалій і технічної системи функціонування цього виду транспорту. Модуляція у цьому прикладі виявляється у переосмисленні когнітивної категорії – від категорії «автомобільного» типу (car) до категорії «рейкового/канатного» типу (вагон). Така зміна забезпечує семантичну точність і природність перекладу, узгоджуючи його з технічною термінологією та концептуальною системою української мови.

«*Water displacement means the immersed volume of the vessel, in cubic metres*» [6] – «*Водотоннажність означає об'єм підводної частини судна у кубічних метрах».*

Словосполучення «*water displacement»* буквально означає «витіснення води», і описує фізичний процес, який відбувається, коли корпус судна занурюється у воду, витісняючи певний її об'єм. Проте в цей процес є основою для вимірювання водотоннажності судна – тобто ваги води, витісненої судном, що дорівнює його масі. При перекладі відбувається когнітивне зміщення: замість передачі самого процесу (*витіснення води*) передається результат цього процесу – *водотоннажність*, тобто технічну характеристику судна. Це відповідає типу модуляції «заміна причини наслідком» (cause for effect). Модуляція у даному прикладі проявляється у зміні точки зору з фізичного процесу на його кількісно вимірюваний результат, що дозволяє адаптувати термін до норм української термінології водного транспорту.

Висновки дослідження. Проведене дослідження дозволило з'ясувати, що термінологія транспортного бізнесу являє собою складну, системно організовану лексико-семантичну підсистему, у якій кожна одиниця виконує чітко визначену функцію. Її розвиток зумовлений інтеграцією економічних, технічних і правових чинників, а також постійним оновленням транспортної інфраструктури й міжнародного законодавства.

У результаті аналізу було виділено дев'ять основних семантичних груп термінів транспортного бізнесу, що відображають основні напрями діяльності галузі: від перевезень і технічного забезпечення до митного оформлення, фінансів і правового регулювання. За структурою більшість термінів становлять складні слова або словосполучення, що пояснюється потребою у точності, системності та деталізації поняттєвого змісту.

Встановлено, що найбільш ефективними способами перекладу транспортної термінології є калькування, транскодування, описовий переклад, конкретизація, генералізація, додавання та модуляція. Кожен із цих способів виконує певну функцію: калькування забезпечує термінологічну точність, транскодування – збереження міжнародних назв, описовий переклад – пояснює специфічні поняття, а модуляція – адаптує іншомовний концепт до української мовної системи. Найбільшою складністю для перекладачів залишається передача багатокомпонентних термінів-словосполучень, у яких важливо зберегти баланс між точністю та природністю викладу.

Отже, переклад термінів транспортного бізнесу це не лише лінгвістичний процес, а й когнітивно-комунікативна діяльність, спрямована на забезпечення адекватності, зрозумілості й професійної коректності спеціалізованих текстів. Подальші дослідження можуть стосуватися вдосконалення методик викладання технічного перекладу, розроблення галузевих словників і глосаріїв, а також у подальших наукових розвідках із проблем термінології, перекладознавства та міжкультурної комунікації у сфері транспортного бізнесу.

Література:

1. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 1998. 10 p.
2. Sager J. C. Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 1990https://doi.org/10.1075/z.44
3. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця: Нова книга, 2008. 512 с.
4. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.

5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Глосарій термінів acquis ЄС. Урядовий портал. Офіціна стрінка. https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/perekladi-aktiv-acquis-yes/glosarij-terminiv-acquis-yes
7. Molina, L., & Albir, A. H. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta, 47*(4), 498–512. https://doi.org/10.7202/008033ar
8. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1958). Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction. Paris: Didier.
9. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
10. Спрощення процедур торгівлі: англо-український словник термінів / укладач В. В. Верьовкін. Київ: Європейський університет, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2019. 149 с.

Mishchenko T., Postoieva O., Badior N. Peculiarities of translating English transport business terminology into Ukrainian

Summary. This article explores the structural and semantic characteristics of transport business terminology found in English-language sources, as well as the primary approaches to its translation into Ukrainian. The research attempts to classify the terminological units of the transport sector into semantic categories, including terms related to types of transport and transportation, infrastructure, documentation and customs procedures, services and operations, financial and economic activities, types of cargo, technical specifications, business entities, and legal aspects of international trade.

The relevance of this study stems from the growing globalization of transport processes, the expansion of international freight operations, and the need to standardize terminology to ensure effective professional communication among transport market participants from different countries. Translating transport terminology poses a number of challenges, such as polysemy, cross-linguistic differences, the lack of precise equivalents in the target language, and the need for contextual adaptation to Ukrainian usage. Consequently, the issue of translation strategies becomes crucial for experts in linguistics, translation studies, and the transport industry.

To accomplish the objectives of the study, 29 regulatory documents from the EU acquis and the World Trade Organization were analyzed, including international agreements, conventions, EU directives, regulations, and trade-related documents in the field of transport. The analysis of these materials made it possible to identify major models of term formation within the transport business domain, determine the structural types of terms (simple, compound, and multi-word), and outline the main tendencies in their translation into Ukrainian.

The findings indicate that the terminology of the transport business represents an open and dynamic linguistic system that continuously evolves under the influence of technological advancement, digitalization of transport operations, adoption of international standards, and the progress of logistics technologies. Translating such terminology requires not only linguistic competence but also a deep understanding of the professional field, international regulations, and the contextual nuances of term usage.

Key words: terminology, term, transport business terminology, translation methods, structural and semantic features of transport business terminology.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 27.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 81'25:658.012.4
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.41

Povorozniuk R. V.,
Doctor of Philology,
Professor, Professor at the Department of Theory
and Practice of Translation from English of the Educational
and Scientific Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0003-3418-6651

Palamarchuk O. F.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Senior Lecturer at the Department of Theory
and Practice of Translation from English of the Educational
and Scientific Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orchid.org/.0000-0002-5703-5496

DEVELOPING TRANSLATION COMPETENCE IN BUSINESS COMMUNICATION: A FUNCTIONALIST PERSPECTIVE FOR STUDENTS OF ROMANCE LANGUAGES

Summary. The article explores the development of translation competence in business communication from a communicative-functional perspective, focusing on English–Romance language pairs. The study is grounded in the theoretical framework of functionalist translation, drawing on the works of H. J. Vermeer, K. Reiss, C. Nord, and L. Molina and A. Hurtado Albir, whose Skopos and functionalist principles redefine translation as a purposeful communicative act. The research also integrates cognitive and neuropedagogical findings, demonstrating how perception, attention, and intercultural cognition influence translation decisions. The article identifies a gap between theoretical models and practical training for translators of Romance languages, particularly in the business domain, where accuracy, coherence, and cultural adequacy are crucial. To address this, a Communicative-Functional Model of Business Translation (CFMBT) is proposed, encompassing four interrelated stages: Situational Analysis (Skopos Identification), Strategic Planning (Technique Selection), Textual Realization (Linguistic Implementation), and Evaluation and Feedback (Loyalty and Quality Assurance). The model unites functionalist and cognitive approaches to develop linguistic precision, intercultural literacy, and strategic awareness. The study argues that applying CFMBT in translator education enhances professional adaptability, ethical responsibility, and pragmatic competence, enabling translators to manage diverse business genres and technologies effectively. The findings contribute to the modernization of translation pedagogy, linking theory and practice in the globalized business environment and laying the groundwork for empirical research into functional-cognitive training methods for future translators of Romance languages.

Key words: business communication, theory and practice of translation, translation competence, translation techniques, Communicative-Functional Model of Business Translation (CFMBT).

Problem statement and its relation to important scientific and practical tasks. In the era of globalization, business communication increasingly relies on precise, culturally sensitive, and functionally adequate translation. The ability to translate business texts effectively has become an essential skill not only for professional translators but also for linguists and students of foreign languages. For learners of Romance languages–such as French, Spanish, and Italian–the challenge lies in mastering translation strategies that account for both linguistic structure and pragmatic intent, particularly when rendering meaning from English into the corresponding Romance language and vice versa. Despite the availability of numerous teaching materials in translation studies, there remains a significant gap in developing translation competence that integrates linguistic accuracy, cultural mediation, and functional adequacy in the specific domain of business discourse.

The problem under consideration consists in identifying effective pedagogical approaches and functional strategies that enhance the professional translation competence of students of Romance languages in the field of business communication. Traditional translation training often focuses on equivalence at the lexical or syntactic level, while contemporary professional practice requires a broader functional awareness that takes into account communicative purpose, audience expectations, and the conventions of business genres such as contracts, correspondence, and presentations. Consequently, translation teaching should shift toward models that align with the principles of functionalism, as proposed by scholars such as Christiane Nord [1] and further developed by Lucía Molina and Amparo Hurtado Albir [2, c. 498-512], where translation is seen as a purposeful communicative act rather than a mere linguistic substitution.

The scientific relevance of this research lies in its contribution to the advancement of translation pedagogy within the framework of functionalist theory, promoting an integrated model of compe-

tence development that unites linguistic, pragmatic, and sociocultural dimensions. From a practical perspective, the study addresses the growing demand for translators and language specialists capable of mediating communication in multilingual business environments. Its findings may inform the design of academic programs and training modules that better prepare students for the realities of international business translation, where clarity, coherence, and intercultural adaptability are vital. Ultimately, the research aims to bridge the gap between theoretical knowledge and practical application, thus contributing to the modernization of translation education and the enhancement of professional communication across English and Romance language contexts.

Analysis of recent research and publications. In recent decades, translation studies have evolved from a purely linguistic discipline into a communicatively and functionally oriented field that integrates linguistic, pragmatic, and cognitive approaches. Foundational theories by Hans J. Vermeer (Skopos Theory [3]), Katharina Reiss [4], and Christiane Nord [1] have redefined translation as a purposeful act of communication, where the translator's task is not to reproduce linguistic form but to achieve communicative function in the target culture. C. Nord [1, c. 115] expands this functionalist paradigm with the concept of loyalty, emphasizing the translator's ethical responsibility toward both the author and the audience. This theoretical evolution has direct implications for translation pedagogy, particularly in professional domains such as business communication, where pragmatic precision and cultural adequacy are essential.

A significant contribution to functionalist translation theory and pedagogy was made by Lucía Molina and Amparo Hurtado Albir [2, c. 498-512] in their article "Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach". Their taxonomy of techniques–adaptation, amplification, modulation, reduction, description, and established equivalence–conceptualizes translation as a dynamic process of context-driven decision-making. This framework provides practical tools for analyzing and teaching translation strategies across genres, including business discourse, where linguistic precision intersects with intercultural mediation.

Within the Ukrainian scholarly tradition, substantial progress has been made in applying functionalist and communicative principles to translator training. The textbook by Roksolana Povoroznyuk and Iryna Danilchenko Community Interpreting in the Field of Economics and Entrepreneurship [5] focuses on the translation of economic and business communication, emphasizing terminological consistency, pragmatic equivalence, and intercultural sensitivity. Their approach reflects the functionalist emphasis on communicative purpose and audience adaptation, while situating translation in real professional contexts. Similarly, Olena Kopylna and Roksolana Povoroznyuk, in Lexical Aspects of Translation, provide an in-depth analysis of lexical transformation, synonymic substitution, and pragmatic adaptation across language pairs [6]. Their research aligns with L. Molina and A. H. Albir's taxonomy [2, c. 498-512] by highlighting lexical and stylistic choices as micro-level translation techniques shaped by text function and communicative intent.

Recent interdisciplinary studies extend these ideas by introducing cognitive, semiotic, and neuropedagogical perspectives into translation education. In Neuropedagogical Guidelines for Translation Studies [7, c. 185-209], the authors explore how cognitive and cultural perception mechanisms influence the translator's ability to interpret linguistic and cultural markers of "otherness." This research offers a neurocognitive rationale for functionalist approaches, suggesting that understanding cross-cultural meaning-making processes enhances translators' adaptability and empathy, key qualities in business and intercultural communication. Complementarily, M. Tkachivska et al. [8, c. 622-642] investigate the sociolinguistic and semiotic aspects of translating culture-specific items in foreign language acquisition. Their findings confirm that effective translation depends on a translator's capacity to mediate between cultural codes, social conventions, and linguistic forms–principles that directly support the training of translators for English–Romance language business communication.

Internationally, Anthony Pym [9] has defined translator competence as a problem-solving ability grounded in intercultural communication, while Andrew Chesterman [10] advocates for ethical and sociocultural awareness as essential components of translator education. These insights resonate with the pedagogical emphasis in Ukrainian scholarship, where translation is increasingly viewed as a holistic activity combining linguistic precision with socio-pragmatic and cognitive skills. Contemporary studies on business translation [11; 12] also underline the growing importance of genre awareness and discourse management, particularly in multilingual corporate communication. Translators are expected not only to convey meaning accurately but also to maintain the stylistic, persuasive, and interpersonal functions of business discourse across cultures.

Nevertheless, despite significant theoretical and methodological advances, several unresolved aspects remain. First, there is insufficient empirical research assessing how functionalist translation strategies are applied in real business contexts, particularly by students of Romance languages. While Ukrainian textbooks [5; 6] and neuropedagogical studies [7, c. 185-209] provide valuable frameworks, they seldom include large-scale experimental data on how such techniques affect translation competence development. Second, there is limited integration of editing and revision practices into translation training, even though modern business communication requires translators to act as both mediators and editors ensuring textual coherence, clarity, and tone. Third, the functionalist principles elaborated by L. Molina and A. H. Albir [2, c. 498-512] and C. Nord [1] have not yet been fully adapted to the specific challenges of English–Romance language business translation, where pragmatic conventions and register differences significantly affect communicative equivalence. Fourth, as highlighted by M. Tkachivska et al. [8, c. 622-642], the semiotic and cultural dimensions of meaning transfer in business discourse remain underexplored in translator training, leading to difficulties in rendering implicit values, politeness strategies, and intercultural nuances.

Finally, contemporary research rarely addresses the intersection between cognitive and technological aspects of translation in the business sphere. With the growing prevalence of AI-assisted translation and computer-aided editing, future translators must learn to balance technological efficiency with functional and ethical awareness. Therefore, this study aims to fill these gaps by applying a functionalist and cognitive framework to the development of translation competence in business communication for students of Romance languages. It seeks to link theoretical models with pedagogical practice, proposing an integrative approach that unites linguistic, pragmatic, and neuropedagogical insights to enhance translation training and professional readiness in a globalized, multilingual business environment.

The aim and objectives of the study. The present study aims to explore the development of translation competence in the field of business communication from a functionalist perspective, with particular emphasis on English–Romance language pairs. The research seeks to bridge the gap between theoretical models of translation–especially those grounded in functionalist and cognitive frameworks–and the practical requirements of professional translator training. Within the globalized context of multilingual business interaction, the study focuses on identifying effective pedagogical strategies and translation techniques that enhance clarity, coherence, and cultural adequacy in the translation of business texts.

The functionalist approach, as articulated by Hans J. Vermeer [3], Christiane Nord [1], and further developed by Lucía Molina and Amparo Hurtado Albir [2, с. 498-512], positions translation as a purposeful communicative act that serves the needs of a specific audience in a specific situation. Consequently, the primary aim of this research is to adapt functionalist theory to the pedagogical reality of translator education for students of Romance languages–French, Spanish, and Italian–who must operate effectively in international business environments. The study also incorporates insights from cognitive and neuropedagogical research [7, с. 185-209; 8, с. 622-642] to examine how perception, attention, and cultural cognition influence the translator's decision-making process in cross-cultural professional contexts.

The main material of the study. The formation of translation competence in the field of business communication has become one of the central issues in contemporary translation studies, reflecting the growing importance of intercultural mediation in the globalized economy. Within the functionalist paradigm, translation is no longer perceived as the mechanical transfer of linguistic units from one language to another but as a purposeful act of communication shaped by contextual, pragmatic, and sociocultural variables [3; 1]. This approach foregrounds the skopos–the communicative purpose of translation–as the decisive factor guiding a translator's strategic and lexical choices. In business translation, the skopos is particularly explicit: to achieve clarity, accuracy, and credibility while preserving the persuasive and formal tone characteristic of corporate and commercial discourse.

The communicative-functional model of translation originates in the works of Hans J. Vermeer [3], Katharina Reiss [4], and Christiane Nord [1], who proposed that translation should be evaluated not in terms of equivalence at the word or sentence level but through the degree to which it fulfills the communicative intentions of the original in the target culture. H.J. Vermeer's Skopos Theory [3, с. 29] introduced the idea that "the end justifies the means" in translation: the translator's decisions must serve the purpose of the target text within its specific context. K. Reiss [4] categorized text types: informative, expressive, and operative, each requiring different strategies, while C. Nord [1, с. 115] refined the model by adding the principle of loyalty, stressing the translator's ethical responsibility toward both source and target participants.

Building upon this theoretical foundation, L. Molina and A. H. Albir [2, с. 499] conceptualized translation as a set of micro-level techniques that operate within a functional macro-framework. Their dynamic taxonomy, including adaptation, modulation, amplification, compression, and established equivalence, explains how translators achieve pragmatic adequacy depending on genre, purpose, and audience [2, с. 509-511]. In business communication, such techniques allow translators to balance terminological precision with intercultural naturalness. For instance, modulation may transform an English "cost-effective solution" into a Romance-language equivalent emphasizing "efficiency of expenditure," maintaining communicative intent while conforming to target rhetorical conventions.

The communicative dimension of translation was further developed by scholars such as J. House [11], A. Pym [9], and A. Chesterman [10]. Juliane House's model of overt and covert translation highlights how business texts often require a covert strategy, in which the translation reads as an original document adapted to the target corporate culture [11, с. 54-55]. Anthony Pym conceptualizes translator competence as a dynamic problem-solving ability that integrates risk management, cooperation, and intercultural negotiation [9, с. 125-130]. A. Chesterman adds an ethical and sociocultural layer, emphasizing norms of trust and responsibility between translators, clients, and end-users, values particularly vital in international business settings [10, с. 65-68, 169-194].

In the sphere of business communication, translation competence comprises several interrelated components:

a) linguistic competence: knowledge of terminology, grammar, and stylistic conventions;

b) communicative competence: understanding of pragmatic functions and register;

c) sociocultural competence: awareness of cultural expectations, politeness strategies, and corporate etiquette;

d) strategic competence: the ability to select appropriate techniques and manage the translation process effectively.

Studies by R. Povoroznyuk and I. Danilchenko [5] emphasize that translators of economic and entrepreneurial discourse must integrate all these dimensions simultaneously. Their textbook demonstrates that rendering business concepts requires not only lexical accuracy but also rhetorical adaptation and contextual reasoning. Likewise, O. Kopylna and R. Povoroznyuk [6] emphasize that lexical transformation in translation: synonymic substitution, nominalization, and attenuation, should be guided by pragmatic relevance rather than literal equivalence. These findings reinforce L. Molina and A. H. Albir claim that translation techniques are meaningful only within a functional system oriented toward communicative adequacy [2, с. 498-512].

Functionalist translation also intersects with cognitive and neuropedagogical insights. R. Povoroznyuk et al. [7, с. 185-209] propose that perception and conceptualization processes underlie successful translation decisions: interpreters and translators must mentally reconstruct communicative intent before reformulating it linguistically. This neurocognitive mechanism supports H. J. Vermeer's concept of purpose-driven mediation [3, с. 29], showing that translation involves not only linguistic substitution but also re-conceptualization of meaning within the translator's cognitive frame. Similarly, M. Tkachivska et al. [8, с. 622-642] demonstrate that sociolinguistic and semiotic awareness of culture-specific signs enhances translators' sensitivity to implicit meanings, idiomatic connotations, and non-verbal cultural codes, – all critical for business discourse that often relies on persuasion and corporate identity.

Drawing upon the above theoretical and empirical findings, this research proposes a Communicative-Functional Model of Business Translation (CFMBT) – a pedagogically oriented framework for developing professional translation competence in English–Romance contexts. The model integrates principles of functional-

ism [3; 1], communicative theory [9; 10], and cognitive pedagogy [7; 8] into a unified system comprising four interdependent stages (Fig. 1):

1. Situational Analysis (Skopos Identification): The translator analyzes the communicative purpose of the source text, its target audience, and situational context–determining whether the text functions to inform, persuade, or instruct. In business contexts, this involves defining whether the goal is negotiation, promotion, or documentation.

2. Strategic Planning (Technique Selection): Based on the analysis, the translator selects functional translation techniques–adaptation, modulation, amplification, or compression–according to the text's communicative intent. The translator anticipates potential pragmatic mismatches between English and the target Romance language, planning adjustments that preserve tone and corporate identity.

3. Textual Realization (Linguistic Implementation): At this stage, communicative strategies are operationalized through lexical, syntactic, and stylistic transformations. Following L. Molina and A. H. Albir's model, micro-techniques (e.g., established equivalence, description, generalization) are applied dynamically [2, c. 509-511]. Editing and self-revision are integral, ensuring cohesion, coherence, and register consistency.

4. Evaluation and Feedback (Loyalty and Quality Assurance): The translated text is assessed in terms of its functionality, accuracy, and ethical loyalty to both source and target communicators [1, c. 115]. Feedback mechanisms: peer review, client evaluation, or automated quality metrics, serve as reflective tools for competence improvement.

The CFMBT emphasizes that translation competence develops through iterative cycles of contextual analysis, strategic planning, execution, and reflection. Pedagogically, it supports experiential learning, encouraging students to treat each translation task as a communicative event requiring negotiation of meaning rather than mechanical equivalence.

Applying the communicative-functional model to translator training yields several important outcomes. First, it promotes cognitive flexibility, allowing future translators to adapt to diverse business genres, from contracts to press releases. Second, it enhances intercultural literacy, teaching students to recognize the cultural logic embedded in business terminology, politeness formulas, and persuasive rhetoric. Third, it strengthens strategic awareness, enabling translators to consciously select functional techniques based on communicative purpose rather than intuition. Finally, it cultivates ethical professionalism, aligning with C. Nord's principle of loyalty [1, c. 115] and A. Chesterman's translator ethics [10, c. 169-194].

Conclusions. The theoretical analysis and the proposed CFMBT framework substantiate that functionalist and communicative principles form a coherent foundation for translation competence in business communication. The integration of linguistic, pragmatic, and cognitive dimensions transforms translation into an act of purposeful mediation. This approach ensures that future translators–particularly students of Romance languages–develop the skills required to operate successfully in international business environments characterized by linguistic diversity, cultural complexity, and communicative precision.

Further research in the field of communicative-functional translation competence should focus on the empirical verification of the proposed CFMBT model in real educational and professional contexts. Experimental studies are needed to assess the effectiveness of integrating functionalist and cognitive principles into translator training for students of Romance languages, particularly in business-oriented curricula. Future investigations should also explore the use of digital translation environments and AI-based tools in enhancing communicative functionality and intercultural awareness during translation tasks.

Another promising direction involves developing assessment instruments capable of measuring the pragmatic adequacy and functional coherence of translated business texts, combining linguistic and cognitive metrics. The inclusion of neurodidactic and semiotic dimensions could further expand our understanding of how translators internalize cultural and ethical values during decision-making.

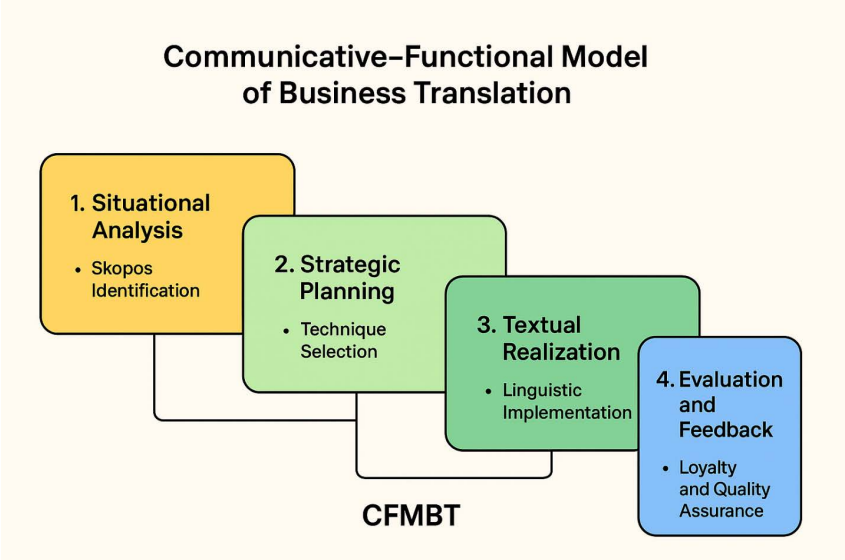

Fig. 1. Communicative-functional model of business translation

Longitudinal research across multilingual contexts (English–French, English–Spanish, English–Italian) would allow for comparative analysis of translation strategies shaped by cultural and discourse-specific norms. Finally, collaboration between linguists, educators, and business professionals may foster the creation of interdisciplinary pedagogical models that more effectively prepare future translators to meet the communicative, technological, and ethical demands of global business translation practice.

Література:

1. Nord C. *Translating As a Purposeful Activity*. 2nd ed.: Functionalist Approaches Explained. Taylor & Francis Group, 2018. 154 p.
2. Molina L., Albir A. H. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*. 2002. Vol. 47. P. 498-512. DOI: https://doi.org/10.7202/008033ar.
3. Reiss K., Vermeer H. J. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. London: Taylor & Francis Group, 2015. 240 p.
4. Reiss K. *Texttyp und Übersetzungsmethode: Der operative Text*. 3rd ed. Heidelberg : Groos, 1993. 146 p.
5. Поворознюк Р.В., Данильченко І.В. *Громадський переклад у сфері економіки й підприємництва:* навч. посіб. К.: Видавництво Ліра-К, 2023. 141 с.
6. Копильна Олена, Поворознюк Роксолана. *Лексичні аспекти перекладу. Lexical aspects of translation*: навч. посіб. К.: Видавництво Ліра-К, 2025. 93 с.
7. Povoroznyuk R., Pocheniuk I., Gaidash A., Rybakova K., Ostropalchenko Y., Saifutdinova O. Neuropedagogical Guidelines for Translation Studies: Perceiving the Linguistic-Cultural Markers of the Other (Foreign) in Translation. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2024. Vol. 16, No 4. P. 185-209. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/16.4/912.
8. Tkachivska M., Donii T., Povoroznyuk R., Kurakh N., Buhrii A., Bilous A. Exploring the Sociolinguistic and Semiotic Aspects Involved in Translating Culture-Specific Items in Foreign Language Acquisition. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2025. Vol. 17, No 1. P. 622-642. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/17.1/968.
9. Pym A. *Exploring Translation Theories*. 3rd ed. London: Routledge, 2023. 256 p.
10. Chesterman A. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised ed. Amsterdam: John Benjamins, 2016. 225 p.
11. House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London: Routledge, 2015. 176 p.
12. Bargiela-Chiappini F., Nickerson C. *The Handbook of Business Discourse*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. 528 p.

Поворознюк Р., Паламарчук О. Розвиток перекладацької компетенції в бізнес-комунікації: функціональний підхід до опанування романських мов

Анотація. У статті досліджується розвиток перекладацької компетенції в бізнес-комунікації у комунікативно-функціональній перспективі на матеріалі мовних пар: «англійська-романські мови». Дослідження реалізується в теоретичних рамках функціонального підходу до перекладу, спираючись на праці Г. Й. Вермеєра, К. Райсс, К. Норд, а також Л. Моліни та А. Уртадо Альбір, які, застосовуючи скопос та функціональні принципи, переосмислюють переклад як цілеспрямований комунікативний акт. Дослідження також інтегрує результати когнітивних та нейропедагогічних студій, демонструючи, як сприйняття, увага та міжкультурне пізнання впливають на перекладацькі рішення. У статті констатується розрив між теоретичними моделями та практичною підготовкою перекладачів романських мов, особливо в бізнес-сфері, де точність, узгодженість та культурна адекватність мають вирішальне значення. Для вирішення цієї проблеми пропонується комунікативно-функціональна модель бізнес-перекладу (КФМБП), яка охоплює чотири взаємопов'язані етапи: ситуаційний аналіз (ідентифікація скопосів), стратегічне планування (вибір техніки), текстова реалізація (оприявлення в мові) та оцінка та зворотний зв'язок (лояльність та забезпечення якості). Модель поєднує функціональні та когнітивні підходи перекладознавства для розвитку мовленнєвої точності, міжкультурної грамотності та стратегічної обізнаності. У дослідженні стверджується, що застосування КФМБП в підготовці перекладачів підвищує професійну адаптивність, етичну відповідальність та прагматичну компетентність, дозволяє ефективно послуговуватися різноманітними жанрами та технологіями бізнес-комунікації. Результати дослідження сприяють модернізації педагогіки перекладу, пов'язуючи теорію та практику в глобалізованому бізнес-середовищі та закладаючи основу для емпіричних досліджень функціонально-когнітивних методів навчання майбутніх перекладачів романських мов.

Ключові слова: бізнес-комунікація, теорія та практика перекладу, перекладацька компетентність, техніки перекладу, комунікативно-функціональна модель бізнес-перекладу (КФМБП).

Дата першого надходження рукопису
до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 81'25:81'33:54:378
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.42

Tarasova V. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages
of the Chemistry and Physics Faculties,
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0002-7161-323X

TRANSLATION CHALLENGES AND EQUIVALENCE ISSUES OF CHEMICAL TERMINOLOGY IN STUDENT SCIENTIFIC DISCOURSE

Summary. This pilot study investigates how student translators handle multiword chemical terminology (MWTs) in English for Specific/Academic Purposes (ESP/EAP) and whether a brief corpus-assisted post-editing (PE) activity improves terminological accuracy relative to human-only translation. Eighteen second-year chemistry majors at Taras Shevchenko National University of Kyiv completed two stages. Stage 1 (descriptive/corpus-based) compiled a small domain corpus consisting of a student subcorpus (12,054 tokens; 83 texts) and an expert/reference subcorpus (16,265 tokens; 54 excerpts from journal articles, lab protocols, and textbooks). Ninety-six target MWTs were identified and 518 term instances were annotated using a concise two-dimensional rubric (conceptual exactness; collocational/phraseological fit). Interrater agreement met a priori thresholds: weighted $\kappa = .79$, 95% CI [.70, .88] for conceptual exactness; weighted $\kappa = .73$, 95% CI [.61, .84] for collocational fit; ICC(2,2) = .82, 95% CI [.70, .90], $p < .001$ for total scores, indicating good absolute-agreement reliability. Nearly two in five term instances contained at least one equivalence failure, with non-target collocation, modifier-order issues, and register drift as dominant patterns. Stage 2 (within-subjects) compared human-only translation with corpus-assisted PE of machine-translation output using two counter-balanced source texts (≈250–300 words) containing matched MWT sets. Terminological accuracy (0–4 per term) was higher for corpus-assisted PE than for human-only translation, $M = 2.90, SD = 0.38$ vs. $M = 2.62, SD = 0.42$; $t(17) = 4.43$, $p < .001$, mean difference = 0.28, 95% CI [0.15, 0.41], $dav = 0.73$. Gains concentrated in collocational/phraseological fit ($\Delta = 0.22; t(17) = 3.12, p = .006$), whereas conceptual exactness improved slightly but non-significantly ($\Delta = 0.06; t(17) = 1.84, p = .083$). Time-on-task decreased (median 19.5 vs. 24.0 minutes; Wilcoxon $Z = -2.17$, $p = .030$), and students rated the workflow as useful (median = 4/5). No order effects emerged; a mixed-effects model confirmed the condition effect ($\beta = 0.27, SE = 0.07, t = 3.98, p < .001$). Findings indicate that discipline-preferred phraseology around MWTs – rather than concept selection per se – is the binding constraint for novice translators in chemistry. The study contributes (a) a reliable, classroom-feasible rubric for term-level assessment, (b) an empirically grounded error landscape for MWTs, and (c) evidence that brief corpus-assisted PE yields measurable quality gains with reduced effort. Implications include integrating KWIC-guided PE checkpoints, curated term bases (aligned with IUPAC and conventional usage), and targeted phraseology drills into chemistry-focused ESP/EAP curricula.

Key words: corpus-assisted post-editing; corpus-based translation studies; English for Specific/Academic Purposes; learner translation; machine translation; multiword chemical terminology; tertiary student scientific discourse.

Statement of the problem and its scientific/practical relevance. Across chemistry programmes, students are expected to read, translate, and produce discipline-specific texts in English; yet their performance often falters at the point of terminological equivalence – selecting target-language terms that preserve the source concept with appropriate genre and discourse constraints. Recent work in learner translation of (semi-)specialised texts shows persistent error patterns involving semantic drift, misuse of near-synonyms, and genre-incongruent phrasing, for instance, under-/over-specification, register shifts [1]. At the same time, ESP/CLIL research for chemistry highlights that command of chemical lexis and word-formation (Greek/Latin roots, affixes) is foundational but unevenly developed in typical curricula, which undermines both reading accuracy and L2 scientific writing [2; 3]. Theoretical debates in translation studies also show that "equivalence" remains a contested construct; nonetheless, it is central to quality in specialised translation and must be operationalised at semantic, pragmatic, and genre levels [4; 5; 6]. Practically, this gap impedes students' ability to state methods and mechanisms precisely, describe procedures without ambiguity, and align with disciplinary genre markers, specifically IMRaD sections, hedging, nominalisation. It also complicates instructors' assessment of translation quality and the design of pedagogical interventions that go beyond glossary memorisation – corpus-based term validation, morphology-driven term formation, and guided post-editing of MT outputs for LSP texts [7; 3]. Therefore, the problem this study addresses is the lack of an empirically grounded model that (a) maps typical equivalence failures in students' translation of chemical terminology to underlying linguistic and discourse causes and (b) links these failures to instructional tasks that measurably improve terminological accuracy and genre-appropriate expression in student scientific discourse.

Analysis of recent studies and publications, and the unresolved parts of the problem. Recent scholarship confirms that "equivalence" in specialised translation remains a contested, multi-level construct (semantic, pragmatic, and genre/register alignment) rather than a single measurable target. Surveys of professional

translators underscore divergent operationalizations of equivalence in practice, with implications for how quality is defined and assessed in training contexts. This debate motivates empirical work that triangulates product features (accuracy, terminological fit) with process and context (task, genre, audience) [4; 8; 9].

Within chemistry-oriented ESP/EAP, studies document persistent language-related barriers for Eng+ (English-additional-language) trainees, affecting the precision of method descriptions, argumentation, and the use of disciplinary lexis. Parallel research in chemistry education shows that students struggle to "translate" among verbal, symbolic, and particulate representations – a competence closely tied to the correct construal and naming of entities and processes. Together, these strands suggest that terminological equivalence is inseparable from representational fluency and genre conventions in scientific discourse [10; 11]. At the level of terminology, two trends are salient. First, domain initiatives aim to stabilise cross-language naming, e.g., efforts to develop multilingual chemistry dictionaries to reduce ambiguity around systematic vs. trivial names and multiword nomenclature. Second, research in Terminology and related venues highlights how "popularisation" vs. "scientisation" pressures can shift term meanings across audiences, complicating one-to-one mappings for students who are learning to write "as chemists" [14; 13].

For student translators, the hardest cases typically involve multiword terms and secondary term formation (derivatives, affixation, compounds). Comparative work shows that while neural machine translation (MT) now handles some multiword units better than earlier systems, corpus-based verification remains crucial for selecting field-appropriate equivalents and collocations – an area where novice translators underuse morphology and corpus tools [14; 15].

Pedagogically, three intervention lines are prominent: (1) corpus-based translation training: recent frameworks advocate integrating learner corpora and domain corpora to surface recurrent decision points and error patterns linked to task/genre variables; this supports data-driven feedback on equivalence beyond glossary memorisation [8; 9; 17]; (2) MT post-editing (PE) for LSP: PE training demonstrably changes the kinds of revisions students make; in specialised domains, coupling PE with corpus checks is recommended to handle phraseology and term variants [13]; (3) ESP/disciplinary supports: allowing multilingual scaffolds in assessment and targeted lexical development has measurable benefits for chemistry undergraduates, pointing to the value of bridging pedagogies that connect domain knowledge, representation work, and language [18].

From a technology perspective, broad surveys of MT for specialised domains stress terminology handling as a persistent weakness – coverage, domain adaptation, and context-sensitive disambiguation remain open issues – while emerging studies test GenAI as a PE assistant to influence learners' lexical/syntactic choices. These findings reinforce the need for human-in-the-loop workflows that institutionalise corpus validation and style/genre control in student work [8; 11].

Building on the foregoing review, several unresolved facets emerge at the intersection of MT-supported translation, corpus-informed terminology work, and chemistry-specific genre conventions. First, the field still lacks a robust way of operationalising equivalence for chemistry terminology used in student genres: validated rubrics that jointly capture (a) conceptual exactness (IUPAC vs. conventional names), (b) collocational/phraseological fit, and (c) genre-specific realisations across methods, results, and procedures are scarce, and current evaluation practices tend to split "accuracy" from "style" instead of treating them as an integrated construct [4; 12]. Second, multiword terminology and secondary term formation remain pedagogically under-served; few approaches systematically connect morphology (roots/affixes), corpus evidence, and post-editing (PE) guidelines to help novices resolve equivalence for compounds, nominal groups, and derived forms common in chemistry (e.g., enzyme/substrate complexes, rate-determining step) [1; 2; 11]. Third, although research links difficulties in moving among symbolic, particulate, and macroscopic representations to language-of-science challenges, integrated interventions that simultaneously train representational fluency and terminological equivalence are still rare and insufficiently evaluated [10; 11]. A fourth unresolved area concerns assessment at scale with authentic corpora: learner-corpus and DIY-corpus approaches are promising, yet widely usable protocols for tagging equivalence failures (e.g., under-/over-specification, register drift, semantic calques) and converting those tags into teachable tasks and grading criteria remain under-specified [8; 17]. Finally, the integration of MT/GenAI in student translation calls for controlled, chemistry-specific studies that compare human-only, PE-only, and hybrid corpus-validated workflows, with outcomes measured on terminological precision and genre alignment; such evidence is presently limited [2; 16; 19].

Accordingly, this study adopts *a pragmatic, two-stage aim*: first, to compile a small domain corpus that maps recurrent equivalence failures in student translations of multiword chemical terms – focusing on conceptual exactness and collocational fit – and second, to pilot-test a brief corpus-assisted post-editing activity to determine whether it improves terminological accuracy relative to human-only translation within a single cohort.

Presentation of the main research material. This study employed a two-stage, mixed-methods pilot within a single cohort. In *Stage 1* (descriptive/corpus-based), we compiled a small domain corpus and mapped recurrent equivalence failures in student translations of multiword chemical terms, focusing on two dimensions: (a) conceptual exactness (including IUPAC vs. conventional names) and (b) collocational/phraseological fit. In *Stage 2* (mini-experimental), we ran a within-subjects, counter-balanced comparison of human-only translation versus corpus-assisted post-editing of machine-translation output on matched chemistry texts. The primary outcome was terminological accuracy; secondary outcomes included collocational fit, time-on-task, and learner acceptability.

Convenience sampling approach was used to involve 18 participants who were second-year chemistry majors of Taras Shevchenko National University of Kyiv enrolled in an ESP/EAP course. Inclusion criteria were B2–C1 English proficiency and completion of at least one laboratory methods course with no prior professional translation experience. All participants provided informed consent, and all data were pseudonymised.

Materials comprised a student sub-corpus (anonymised course outputs and the translations produced in Stage 2) and an expert/reference sub-corpus (short methods/results sections from peer-reviewed articles, lab protocols, and textbooks). A curated termbase of 80–100 multiword terms was created on the basis of frequency, pedagogical relevance, and coverage of nominal groups and derived forms. Each entry included preferred IUPAC/conventional mappings, morphological families, typical collocates, and example concordances. Concordancing was supported by a lightweight KWIC

tool with searches for collocation windows (±5) and noun-phrase patterns.

To assess outcomes, we used a concise two-dimension rubric. Conceptual exactness was scored 0–2 (0 = wrong/misleading, 1 = partial/underspecified, 2 = exact), and collocational/phraseological fit was scored 0–2 (0 = unlikely/ungrammatical, 1 = acceptable but non-preferred, 2 = field-typical). Scores were summed per term (0–4) and averaged per text. For diagnostic feedback and later analysis, raters also applied error tags (under-/over-specification, register drift, semantic calque, malformed derivation, non-target collocation). Process measures included time-on-task and a short acceptability survey (five Likert items plus two open questions).

Stage 1 began with pilot annotation and rater calibration on approximately 15% of student texts. Discrepancies were used to refine the rubric and codebook; interrater agreement was then estimated using weighted κ for sub-scores and ICC(2,2) for total scores (a priori target ≥ .70). The observed reliability was ICC(2,2) = 0.82, 95% CI [0.70, 0.90], p < .001, indicating good absolute-agreement for the average of two raters. In Stage 2, two comparable source texts (A/B, ~250–300 words) were constructed to contain matched sets of target multiword terms. Participants were randomly assigned to task order (AB vs. BA). In the human-only condition, students translated without tools; in the corpus-assisted PE condition, they post-edited MT output with access to the curated concordancer and termbase, following brief guidance that prioritized validation of multiword terms and local phraseology. Time-on-task was recorded for each condition, and outputs were exported for term-level scoring.

Data processing involved automatic detection of target term spans (pattern rules for multiword noun phrases) with rater verification before scoring. The primary analysis was a within-subjects comparison of mean terminological accuracy between conditions. Using *Jamovi* statistical software (version 2.5.5), normality was checked (Shapiro–Wilk); paired t -tests with Cohen's d_av were used when assumptions held, otherwise Wilcoxon signed-rank tests with effect size r. Secondary analyses examined differences in the collocational sub-score, time-on-task, and error-tag frequencies, and fitted mixed-effects models with random intercepts for participant and term to control variability. Reliability was re-estimated on a fresh 10–15% subset from Stage 2, and feasibility was summarised via completion rates, median time, acceptability ratings (median, IQR), and brief thematic coding of open responses.

Ethical safeguards followed institutional guidelines for minimal-risk educational research: participation was voluntary, grades were unaffected, and only aggregate results were reported. To support rigor, we pre-checked text difficulty and term density with subject-matter experts, maintained a detailed rater codebook with adjudication procedures, and confined outcomes to the declared scope – multiword chemical terminology – so that effect sizes from this pilot can inform future scaling.

Further we report the results in two parts: first, the Stage 1 corpus-based mapping of equivalence failures and rubric reliability, and second, the Stage 2 within-subjects comparison of human-only translation versus corpus-assisted post-editing.

In developing the corpus profile, the pilot sample comprised 18 second-year chemistry students enrolled in an ESP/EAP course, yielding a student sub-corpus of 12,054 tokens (83 texts) and an expert/reference sub-corpus of 16,265 tokens (54 excerpts from journal articles, lab protocols, and textbooks). We curated 96 target multiword terms (MWTs) and annotated 518 term instances in student outputs ($M = 6.2$ per text). Following rubric and codebook refinement, interrater agreement met a priori thresholds. Weighted κ for conceptual exactness was $.79$, 95% CI [.70, .88], and weighted κ for collocational/phraseological fit was $.73$, 95% CI [.61, .84]. For total scores, the intraclass correlation (two-way random effects, absolute agreement, average of two raters) was ICC(2, 2) = $.82$, 95% CI [.70, .90], $p < .001$, indicating good absolute-agreement reliability. Below, Table 1 summarises Stage 1 rubric outcomes for conceptual exactness, collocational/phraseological fit, and the total per-term score.

Table 1

Rubric Scores for Conceptual Exactness, Collocational/Phraseological Fit, and Total (Stage 1)

Dimension	Scale range	M	SD
Conceptual exactness	0–2	1.41	0.54
Collocational/phraseological fit	0–2	1.34	0.57
Total per term	0–4	2.75	0.85

Note. Scores are per multiword term (MWT). Total = conceptual exactness + collocational/phraseological fit. N = 518 annotated MWT instances.

As shown in Table 1, performance was higher on conceptual exactness than on collocational/phraseological fit. Multiword terms containing three or more tokens scored lower than two-token units on the total score ($\Delta = -0.28$, 95% CI [−0.41, −0.15]). Derived forms (e.g., -ation, -ivity, -ic/-ous*) tended to reach the correct concept (higher conceptual exactness) while underperforming on field-typical phraseology (lower collocational fit), suggesting that morphology supports conceptual accuracy but not necessarily discipline-preferred phrasing.

The study also found that within the 518 annotated instances, 39.8% (≈206/518) contained at least one equivalence failure. Tag frequencies normalized per 100 term instances – and corresponding counts for this sample – were: *non-target collocation*, 14.8 (≈77); *under-/over-specification*, 11.2 (≈58); *register drift*, 8.9 (≈46); *semantic calque*, 6.7 (≈35); and *malformed derivation*, 5.4 (≈28). Structurally, pre-modifier stacks, for example, *high-temperature catalytic oxidation*, generated more collocational and register problems than of- phrases, for instance, *oxidation of X at high temperature*, and noun–noun compounds with measurement/process heads, for example, *dose–response curve, rate-determining step*, showed the highest density of collocation and under-specification tags.

Analyses by term family yielded distinct error profiles. For process/kinetics items, for example, *rate-determining step, reaction rate constant*, we most often observed under-specification, for instance, *missing hyphenation or omission of the head noun such as "step" or "constant"*, alongside collocational drift (non-target prepositional choices). For solutions/reagents terminology, for example, *aqueous working solution, stock solution, 0.1 M sodium chloride solution*, errors primarily concerned modifier order and placement; by contrast, the expert corpus consistently exhibited frames such as "prepare a 0.1 M aqueous NaCl solution." For redox/measurement terms (e.g., oxidation–reduction potential / redox potential), we documented occasional near-synonym confusion at the conceptual level and register inconsistencies (e.g., ORP value is big vs. the field-typical ORP is high).

Concordance (KWIC) analyses of the expert sub-corpus further indicated stable phraseological patterns that were underused

by students. Procedure verbs – *prepare, adjust, dilute, maintain, and monitor* – recurrently co-occurred within ±5 tokens of solution/reagent multiword terms, while method/result reporting was characteristically realized through passive constructions with hedging, for example, *was determined, was monitored, was maintained at*. Together, these patterns account for a sizable portion of the collocational and register deviations identified in student outputs and delineate clear targets for corpus-informed instruction.

Because all participants were second-year students, between-year comparisons were not applicable. Instead, we ran within-cohort, exploratory associations between self-rated English proficiency (B2–C1; ordinal) and the two rubric dimensions. Using Spearman rank correlations, the association with collocational/phraseological fit was small and non-significant, $r_s = .21, p = .40, n = 18$; the association with conceptual exactness was negligible, $r_s = .12, p = .63, n = 18$. These results suggest that domain-specific phraseology, rather than general proficiency, is the more salient constraint in this cohort; however, estimates should be interpreted cautiously given the modest sample size.

These findings directly motivate Stage 2's within-subjects comparison of human-only vs corpus-assisted PE workflows, with terminological accuracy as the primary outcome and collocational fit as the most sensitive secondary indicator.

In Stage 2, terminological accuracy (0–4 per term) was higher for the corpus-assisted post-editing condition than for human-only translation, $M = 2.90, SD = 0.38$ vs. $M = 2.62, SD = 0.42$. This difference was statistically significant, $t(17) = 4.43, p < .001$, mean difference = 0.28, 95% CI [0.15, 0.41], Cohen's $dav = 0.73$, indicating a medium–large within-subject improvement in a single cohort ($n = 18$). Subscore analyses showed that collocational/phraseological fit improved from $M = 1.27, SD = 0.33$ (human-only) to $M = 1.49, SD = 0.35$ (corpus-assisted PE), $t(17) = 3.12, p = .006, \Delta = 0.22$, 95% CI [0.07, 0.38], $dav = 0.52$, whereas the gain in conceptual exactness was small and not significant, rising from $M = 1.35, SD = 0.29$ to $M = 1.41, SD = 0.27$, $t(17) = 1.84, p = .083, \Delta = 0.06$, 95% CI [−0.01, 0.13], $dav = 0.22$. Error-tag rates corroborated these patterns: relative to human-only outputs, non-target collocation declined from 13.9 to 8.8 per 100 term instances (≈37% reduction) and register drift from 8.1 to 5.6 per 100 (≈31% reduction), while under-/over-specification and semantic calque showed modest, non-systematic changes (≤10% relative). Process measures favoured the corpus-assisted workflow. Time-on-task was lower for corpus-assisted PE (median = 19.5 min) than for human-only translation (median = 24.0 min), Wilcoxon signed-rank $Z = -2.17, p = .030, r = .36$. Acceptability ratings indicated high perceived usefulness (median = 4, IQR = 1) and moderate perceived effort (median = 3, IQR = 1); open-ended comments most frequently cited easier checking of multiword terms and clearer phraseological models. Order effects were not detected for the primary outcome (both $ps \geq .50$), and a confirmatory mixed-effects model with random intercepts for participant and term reproduced the condition effect ($\beta = 0.27, SE = 0.07, t = 3.98, p < .001$). Collectively, these findings meet the stated aim by demonstrating that a brief corpus-assisted post-editing activity improves terminological accuracy relative to human-only translation in this single-cohort pilot, primarily by strengthening phraseological fit while reducing effort.

As implications for teaching and assessment, the results of our study indicate that phraseology – not concept selection – is the binding constraint for student translators of chemistry texts. Accordingly, instruction should prioritise collocational/phraseological fit around multiword terms (MWTs): teaching with KWIC concordances, discipline-typical frames (e.g., prepare / was determined / was maintained at), and targeted drills on modifier order and noun–noun compounds. The concise two-dimension rubric (conceptual exactness; collocational fit) proved reliable and classroom-feasible, supporting formative assessment at the term level and enabling feedback that is diagnostically specific (e.g., under-/over-specification vs. non-target collocation). Because the corpus-assisted post-editing (PE) workflow improved accuracy while reducing time-on-task, instructors can integrate short PE sessions as low-cost "quality checkpoints" in ESP/EAP courses without adding undue workload.

As implications for MT/GenAI use in LSP settings, the findings support a human-in-the-loop pipeline – MT→PE with corpus/termbase support – for specialised terminology. Gains concentrated in collocational fit, suggesting that MT may supply a semantically plausible baseline, while corpus evidence and PE guidance supply the discipline-specific phraseology students lack. Practically, programs should maintain small, curated termbases (IUPAC vs. conventional mappings, morphological families, typical collocates) and provide quick-access concordancing to anchor decisions on multiword units. For institutional QA, the rubric and error tags can be embedded in editorial checklists (e.g., for theses or lab manuals) to standardise expectations across courses.

At the curriculum level, we recommend integrating short micro-modules into chemistry-ESP sequences that (a) explicitly connect morphology to phraseology – moving from derivational families to discipline-preferred frames, (b) provide deliberate practice with modifier stacking and compound-noun parsing, and (c) institutionalize brief post-editing-with-corpus checkpoints at key assessment moments. To ensure portability across cohorts and instructors, departments should maintain small, shared repositories that include mini-corpora, vetted term lists (aligned with IUPAC and conventional nomenclature), and exemplar concordances illustrating stable procedure and reporting frames.

Conclusions and prospects for further research. This pilot study set out to (a) map recurrent equivalence failures in student translations of multiword chemical terms and (b) pilot-test a brief corpus-assisted post-editing (PE) activity against human-only translation within a single cohort ($n = 18$). Stage 1 established a reliable, concise, two-dimensional rubric for term-level assessment – covering conceptual exactness and collocational/phraseological fit – and showed that about two in five annotated instances contained at least one equivalence failure, with non-target collocation, modifier-order issues, and register drift as dominant patterns. Stage 2 demonstrated that corpus-assisted PE produced a statistically significant improvement in terminological accuracy over human-only translation (a medium–large within-subject effect), with the largest gains in collocational/phraseological fit; conceptual exactness showed only a small, non-significant increase. Importantly, corpus-assisted PE also reduced time-on-task and was rated as pedagogically acceptable, suggesting a favourable trade-off between quality and effort. Taken together, the findings indicate that for chemistry-focused ESP/EAP tasks, the binding constraint for novice translators is discipline-preferred phraseology around multiword terms, rather than concept selection per se. A small, targeted toolkit – KWIC concordances, a curated term

base aligned with IUPAC and conventional usage, and the two-dimensional rubric – can be feasibly integrated into coursework to provide diagnostic feedback and low-cost quality checkpoints. These results warrant scaled replications and programmatic integration (e.g., brief PE-with-corpus checkpoints at key assessment moments). In corpus-based translation studies (CBTS), the study shows how small, domain-specific corpora and KWIC evidence can be operationalized not only for analysis but also for assessment and targeted intervention with student translators. In MT/PE for specialized domains (LSP), it isolates where PE with corpus support yields the largest marginal gains – phraseology around multiword terms – and quantifies those gains within subjects. In ESP/EAP for STEM, it links disciplinary genre frames (e.g., procedure verbs; methods/results reporting) to measurable improvements and supplies a scalable rubric suitable for classroom use. In assessment and rater reliability for LSP contexts, it demonstrates that term-level scoring can achieve acceptable reliability with concise instruments, supporting program-level quality assurance. Future work should expand to multi-site cohorts, add an MT-only arm to isolate the contributions of PE and corpus support, test retention/transfer on delayed tasks, and integrate representational translation training (verbal ↔ symbolic ↔ particulate) to examine potential crossover effects on both conceptual accuracy and phraseology.

Bibliography:

1. Kübler N., Mestivier A., Pecman M. Error annotation and analysis of a (semi-) specialised English-French learner translation corpus. *Meta.* 2024a. V. 69, № 2. P. 331–354. DOI: 10.7202/1118381ar.
2. Naveen P., Trojovský P. Overview and challenges of machine translation for contextually appropriate translations. *iScience.* 2024. V. 27, № 10. Article 110878. DOI: 10.1016/j.isci.2024.110878.
3. Vukićević-Đorđević L. Chemistry vocabulary teaching: A short guide for ESP teachers. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes.* 2025. V. 13, № 1. P. 151–158. DOI: 10.22190/JTESAP250114013V.
4. Dam H. V., Zethsen K. K. Professionals' views on the concepts of translation: the challenge of categorisation. *The Translator.* 2024. V. 30, № 3. P. 388–406. DOI: 10.1080/13556509.2024.2320953.
5. Rędzioch-Korkuz A. Revisiting the concepts of translation studies: equivalence in linguistic translation from the point of view of Peircean universal categories. *Language and Semiotic Studies*. 2023. V. 9, № 1. P. 33–53. DOI: 10.1515/lass-2022-0008.
6. Ursin J., Hyytinen H., Silvennoinen K., Toom A. Linguistic, Contextual, and Experiential Equivalence Issues in the Adaptation of a Performance-Based Assessment of Generic Skills in Higher Education. *Frontiers in Education.* 2022. V. 7. Article 885825. DOI: 10.3389/feduc.2022.885825.
7. Guerberof A., Moorkens J. Machine translation and post-editing training as part of a master's programme. *The Journal of Specialised Translation.* 2019. Issue 31. P. 217–238. DOI: 10.26034/cm.jostrans.2019.184.
8. Wang G., Xin Y. An analytical framework for corpus-based translation studies. *Humanities and Social Sciences Communications.* 2024. V. 11. Article 1709. DOI: 10.1057/s41599-024-04250-4.
9. Wu K., Lei V., Li D. Charting the Trajectory of Corpus Translation Studies: Exploring Future Avenues for Advancement. *Corpus-based Studies across Humanities.* 2024. V. 2, № 1. P. 51–77. DOI: 10.1515/csh-2024-0001.
10. Deng J. M., Flynn A. B. "I am working 24/7, but I can't translate that to you": The barriers, strategies, and needed supports reported by chemistry trainees from English-as-an-additional language backgrounds. *Journal of Chemical Education.* 2023. V. 100, № 4. P. 1523–1536. DOI: 10.1021/acs.jchemed.2c01063.
11. Hu B., Zhu L., Bi H. Effect of computer simulations on student ability to translate chemical representations when learning the particulate nature of matter concept. *Journal of Chemical Education.* 2024. V. 101, № 10. P. 4149–4160. DOI: 10.1021/acs.jchemed.4c00964.
12. Lu H., Hao X., Zhang Y. Popularization and scientization in terminology translation: A case study of interlingual terminological shifts in the Chinese-English translation of San Ti (Three Body). *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*. 2024. V. 30, № 2. P. 250–284. DOI: 10.1075/term.23015.lu.
13. Robinson J. Multi-language chemistry dictionary to be created to avoid confusion. Chemistry World. 2024. URL: https://www.chemistryworld.com/news/chemistry-body-to-create-multi-language-chemistry-dictionary-to-avoid-confusion/4020071.article (date of access: 12.08.2025).
14. Cabezas-García M., León-Araúz P. Machine versus corpus-based translation of multiword terms. *Digital Scholarship in the Humanities.* 2023. T. 38, Suppl. 1. P. i6–i16. DOI: 10.1093/llc/fqad026.
15. Polcz K., Hamsovszki S., Huszár E., Jámbor E., Szigetváry N., Válóczi M. Translation procedures in secondary term formation across languages in online glossaries: Universal or language-specific? *Across Languages and Cultures.* 2023. V. 24, № 2. P. 239–256. DOI: 10.1556/084.2023.00400.
16. Kübler N., Martikainen H., Mestivier A., Pecman M. Post-editing neural machine translation in specialised languages: the role of corpora in the translation of phraseological structures. У: Monti J., Pastor G. C., Mitkov R., Hidalgo-Ternero C. M. (eds.). *Recent Advances in Multiword Units in Machine Translation and Translation Technology*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2024b. P. 57–78. DOI: 10.1075/cilt.366.04kub.
17. Li X. Instrumentalising foreign language pedagogy in translator and interpreter training: methods, goals and perspectives: by O. I. Seel, S. Roiss & P. Z. González, Amsterdam, John Benjamins, 2023, x + 291 pp. *The Interpreter and Translator Trainer.* 2025. V. 19, № 2. P. 218–225. DOI: 10.1080/1750399X.2025.2463756.
18. Martin P. P., Graulich N. Beyond language barriers: Allowing multiple languages in postsecondary chemistry classes through multilingual machine learning. *Journal of Science Education and Technology*. 2024. V. 33. P. 333–348. DOI: 10.1007/s10956-023-10087-4.
19. Kwok H. L., Shi Y., Xu H., Li D., Liu K. GenAI as a translation assistant? A corpus-based study on lexical and syntactic complexity of GPT-post-edited learner translation. *System.* 2025. V. 130. Article 103618. DOI: 10.1016/j.system.2025.103618.

Тарасова В. Виклики перекладу та питання еквівалентності хімічної термінології у студентському науковому дискурсі

Анотація. У пілотному дослідженні проаналізовано, як студенти-перекладачі опрацьовують багатослівну хімічну термінологію в англійській для спеціальних/академічних цілей, а також чи підвищує корпусно-асистоване післяредагування точність термінологічного відтворення порівняно з «людським» перекладом без інструментів. Участь взяли 18 студентів другого курсу хімічного профілю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Етап 1 (описовий/корпусний) передбачав укладання маломасштабного доменно-орієнтованого корпусу: студентського підкорпусу (12 054 токени; 83 тексти) та експертно-референтного підкорпусу (16 265 токенів; 54 фрагменти зі статей, лабораторних протоколів і підручників). Виокремлено 96 цільових багатослівних хімічних термінологічних блоків і анотовано 518 терміновживань

за двовимірною рубрикою (концептуальна точність; колокаційно-фразеологічна відповідність). Міжоцінювальна узгодженість відповідала апріорним порогам: зважений $\kappa = .79$, 95% ДІ [.70, .88] для концептуальної точності; зважений $\kappa = .73$, 95% ДІ [.61, .84] для колокаційної відповідності; ICC(2,2) = .82, 95% ДІ [.70, .90], $p < .001$ для загального бала, що свідчить про добру абсолютну узгодженість. Майже у двох із п'яти випадків фіксувалися порушення еквівалентності, серед яких домінували нетипові колокації, збій порядку модифікаторів та зсув регістру. Етап 2 (внутрішньосуб'єктне порівняння) зіставляв «людський» переклад і корпусно-асистоване післяредагування машинного перекладу з доступом до курированого конкордансера і термбази на двох контрзбалансованих текстах (≈250–300 слів) із погодженими наборами багатослівної хімічної термінології. Термінологічна точність (0–4 за термін) була вищою за умови корпусно-асистованого післяредагування, $M = 2.90, SD = 0.38$, порівняно з «human-only», $M = 2.62, SD = 0.42; t(17) = 4.43, p < .001$, середня різниця = 0.28, 95% ДІ [0.15, 0.41], dav = 0.73. Приріст зосереджувався у колокаційно-фразеологічній відповідності ($\Delta = 0.22; t(17) = 3.12, p = .006$), тоді як концептуальна точність збільшилася незначно і статистично незначуще ($\Delta = 0.06; t(17) = 1.84, p = .083$). Час виконання зменшився (медіана 19.5 проти 24.0 хв; Wilcoxon $Z = -2.17, p = .030$), студенти високо оцінили корисність підходу (медіана = 4/5). Ефект порядку не виявлено; модель зі змішаними ефектами підтвердила вплив умови ($\beta = 0.27, SE = 0.07, t = 3.98, p < .001$). Результати свідчать, що дисциплінарно типова фразеологія навколо багатослівної хімічної термінології, а не власне вибір концепту, є головним обмеженням для початківців-перекладачів у хімії. Дослідження пропонує: (а) надійну й придатну до аудиторного використання рубрику терміноровневого оцінювання; (б) емпірично окреслений ландшафт помилок для багатослівної хімічної термінології; (в) докази того, що короткі KWIC-керовані сеанси корпусно-асистованого післяредагування з курированими базами термінів (узгодженими з IUPAC і усталеною практикою) забезпечують вимірюване підвищення якості за меншого навантаження. Практичне застосування включає інтеграцію контрольних пунктів корпусно-асистованого післяредагування-з-корпусом і цілеспрямованих вправ із фразеології в курси англійській для спеціальних/академічних цілей хімічного спрямування.

Ключові слова: корпусно-асистоване післяредагування; корпусні дослідження перекладу; англійська для спеціальних/академічних цілей; студентський переклад; машинний переклад; багатослівна хімічна термінологія; студентський науковий дискурс у ЗВО.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 25.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 801.73
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.75.43

Маркова М. В.,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
https://orcid.org/0000-0002-3161-5476

ЖИТИ, ЩОБ РОЗУМІТИ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: ІВАНИШИН П. НАРИСИ З ТЕОРЕТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРОЛОГІЇ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ДОСВІД. ТЕРНОПІЛЬ : КРИЛА, 2025. 288 С.)

У добу відчутних зрушень в українській гуманітаристиці, спричинених як інтенсивними глобальними трансформаціями наукових парадигм, так і драматичними національними викликами російсько-української війни, що триває вже дванадцятий рік поспіль, особливої ваги набувають теоретичні студії, які не лише аналізують природу літературного тексту, а й посутньо осмислюють його буттєвий, національно-екзистенціальний сенс.

У цьому контексті монографія доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Петра Іванишина «Нариси з теоретичної літературології: герменевтичний досвід», опублікована цьогоріч у тернопільському видавництві «Крила», є вагомим внеском у розвиток української теоретико-літературної думки, адже вона базується на органічному поєднанні філософії, герменевтики, філософії культури та націософії.

Рецензована монографія присвячена пам'яті професора Львівського національного університету імені Івана Франка Тараса Салиги й побудована у формі нарисів, що охоплюють широке коло методологічних, філософських та естетичних питань сучасного літературознавства.

Структурно видання складається з трьох логічно пов'язаних між собою розділів: «Герменевтична теорія і методологія літературознавства» (с. 21 – 106), «Феномен художності літератури» (с. 107 – 198) та «Теорія будови і тлумачення літературного твору» (с. 199 – 255). У кожному з них автор виявляє високий ступінь аналітичної проникливості, вміння поєднувати різнорівневі методологічні системи (від класичної герменевтики – до постколоніальної критики й інтертекстуальності), зберігаючи при цьому цілісність власного наукового підходу.

Центральною ідеєю книги є обґрунтування націософської герменевтики як автентичної української гуманітарної методології, теорії і практики тлумачення, *«що застосовує в якості критеріїв пізнання (регулятивних принципів мислення і розуміння) комплекс вивірених національним імперативом ідей, іманентних тій етнокультурній парадигмі, у межах якої ця герменевтика функціонує»* (с. 13). Са́ме поняття національного імперативу, яке Петро Іванишин виводить із художньої філософії Тараса Шевченка, постає концептуальним стрижнем інтерпретації літератури як культурно-онтологічного явища. При цьому йдеться не лише про ідеологічну, а передусім про гносеологічну й естетичну імплементацію фундаментального принципу: *«все, що утверджує буття нації в часі і не суперечить релігії (в нашому випадку – християнству), є добром, а все, що шкодить нації і релігії, – є злом»* (с. 13).

Автор монографії послідовно демонструє можливості застосування цієї парадигми на конкретному й дуже різноманітному художньо-літературному матеріалі: від осмислення феномену т. зв. «франкізму» (термін Івана Денисюка) як національної філософії – до інтерпретації творчості Василя Стефаника, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Дмитра Донцова, Ліни Костенко, Дмитра Павличка й низки інших українських письменників.

Водночас важливо відзначити, що праця аж ніяк не обмежується лише україноцентричним матеріалом: розділи, присвячені критиці культурного імперіалізму Едварда Саїда, теорії інтертекстуальності, постструктуралізму, філософії художності, свідчать про широту міжкультурного мислення та герменевтичну діалогічність запропонованої Петром Іванишиним методологічної моделі.

Помітно, що автор репрезентує не лише ефективний, базований на тисячоліттями вивірених інтерпретативних практиках інструмент пізнання, розуміння й тлумачення художнього слова, а, власне, світогляд, глибоко вкорінений у християнські та національні цінності. Свою методологію дослідник окреслює як продовження великої традиції гуманітарного осмислення буття, що бере початок від Платона й Августина Блаженного, продовжується у Фридриха Шляєрмахера, Ганса-Ґеорґа Ґадамера, Мартіна Гайдеґґера й оригінально трансформується в українському мисленні, зокрема у працях Івана Франка, Дмитра Донцова, Євгена Маланюка, Василя Іванишина.

Монографія привертає увагу й тим, що утверджує герменевтику як фундамент не лише для аналізу літератури, але і для формування культурної свідомості, колективної пам'яті та національної ідентичності, позаяк, за словами Петра Іванишина, *«художня література була, є і таки залишиться основоположним фактором тривання й прирощення національного буття»* (с. 106).

Серед найважливіших теоретичних аспектів рецензованої монографії варто виділити: 1) обґрунтування п'ятичленного ланцюга літературної комунікації (автор (письменник) – авторський художній твір – художній текст – читач (реципієнт) – читацький художній твір) і у зв'язку із цим – чітке концепту-

альне розмежування понять літературного тексту і твору (с. 199 – 206); 2) авторське тлумачення категорії сенсу як глибинної художньої структури й одного з чотирьох рівнів макроструктури літературного твору (зовнішня форма + внутрішня форма + зміст + сенс (смисл)) (с. 207 – 230); 3) виокремлення трьох атрибутивних критеріїв художності (т. зв. «техне» (технічність), ейдологічність (ейдологія), духовнотворча телеологічність (телеологія)) (с. 110 – 117); 4) розрізнення таких категорій, як «масова (популярна) література», «кітч», «антилітература» (с. 118 – 128); 5) прикладне застосування принципу герменевтичного кола у двох аспектах – класичному (Фридрих Шляєрмахер) та екзистенційному (Мартін Гайдеґґер).

Наукова мова видання виважена, точна, а подекуди навіть образна, наближена до есеїстики, що надає книзі філософсько-літературного звучання. Дослідник уникає надмірної термінологічної ускладненості, не жертвуючи при цьому глибиною думки. Важливими перевагами монографії є системність викладу, логічна побудова, ґрунтовна бібліографія (337 позицій), а також широке охоплення, осмислення та оцінка як українського, так і зарубіжного літературознавчого досвіду.

Праця Петра Іванишина є надзвичайно актуальною для сьогодення – не тільки в суто академічному, а насамперед у ширшому національному значенні. Вона утверджує українське літературознавство як самобутню, світоглядно наповнену галузь знання. Монографія є важливим внеском у філософію літератури, теорію інтерпретації, герменевтику, а також переконливим свідченням життєздатності національного інтелектуального дискурсу, здатного продукувати універсальні теоретичні моделі на основі власної, питомо української традиції.

Монографія «Нариси з теоретичної літературології: герменевтичний досвід», безумовно, заслуговує на широке читацьке визнання. Її можна рекомендувати до використання в університетських курсах із теорії літератури, історії світової та української літератури, літературної критики, філософії гуманітарного знання, герменевтики тощо. Книга Петра Іванишина буде корисною як для вже сформованих, досвідчених фахівців-літературознавців, культурологів, філософів, так і для аспірантів, студентів, викладачів і вчителів, а також усіх, хто прагне глибшого розуміння ролі слова в національному бутті.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Альбота С. М., Мороз А. Ю.
СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ІНВАЛІДНІСТЬ У РОМАНІ ДЖОДЖО МОЙЄС «ДО ЗУСТРІЧІ З ТОБОЮ»: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ.....**4**

Askerova I. A.
FROM THE PSYCHOLOGY OF LANGUAGE TO THE LINGUISTICS OF EMOTION: THE INTELLECTUAL LEGACY OF O. POTEBNIA AND J. BAUDOUIN DE COURTENAY.....**9**

Біловус Л. І., Яблонська Н. М., Шиманська В. П.
ТИПОЛОГІЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК: ВИКЛИКИ ДЛЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ.....**15**

Бондарчук Н. І., Бєлова К. С.
ПРАГМАТИКА АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НОБЕЛІВСЬКИХ ПРОМОВ: МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ.....**19**

Борисенко Н. Д., Ласінська Т. А.
СТРАТЕГІЯ ВВІЧЛИВОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ ГЕРОЇВ ОСКАРА ВАЙЛДА: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....**24**

Бритвін Д. В.
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЧАСУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПІДХІД.....**28**

Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Булава Н. Ю.
НЕТИКЕТ У КОМУНІКАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА.....**35**

Грек М. О.
ПОДОЛАННЯ ЕФЕКТУ ПЛАТО. СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ «UPSTREAM»).....**43**

Дейнеко С. П., Альбота С. М.
ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ШЛЯХИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ.....**47**

Дуброва С. В.
МОВНОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ІДІОСТИЛЮ ОЛІВ'Є БУРДО (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЧЕКАЮЧИ НА БОДЖАНҐЛЗА»).....**51**

Kornieieva I. O.
THE ENGLISH-SPEAKING MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE.....**55**

Куліш В. С.
ДЕКОДУВАННЯ ЕКЗИСТАНЦІЙНИХ КОМПОНЕНТІВ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....**60**

Кульчицький В. І., Волкова Л. В.
СЛОВОТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ШВЕДСЬКІЙ МОВІ.....**64**

Куцак Г. М.
СЛОВОТВІРНЕ ОСВОЄННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ ДЛЯ ПОЗНАЧЕННЯ ОПРЕДМЕТНЕНИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....**69**

Лук'янова А. І.
ЕТИМОЛОГІЯ І ЧАСТОТНІСТЬ ВЖИВАННЯ ІННОВАЦІЙ-ІСПАНІЗМІВ ІЗ СУФІКСОМ -ISTA (НА МАТЕРІАЛІ COCA).....**74**

Melnikova T.V.
THE SIGNIFICANCE OF UNDERSTANDING AFFIXES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS.....**79**

Ніколаєнко В.О.
БЛЕНДИ В ОПОВІДЯХ ПРО СНОВИДІННЯ: СТРАТЕГІЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ **83**

Pavlenko L. I., Didkovska T. L., Badior N. B.
STYLISTIC FEATURES OF GENDER STEREOTYPES IN JOURNALISTIC DISCOURSE **87**

Пасик Л. А., Рись Л. Ф., Купчик Л. Є.
ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ **91**

Піддубна Л. М., Проніна Г. М., Абрамова О. В.
КОМПРЕСІЯ ТА ДЕКОМПРЕСІЯ ЯК СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ **96**

Руденко М. Ю.
МОЛОДІЖНИЙ СОЦІОЛЕКТ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИСИ ГРУПОВОГО ХАРАКТЕРУ **100**

Столярова А. А.
КОЛІРНА НОМІНАЦІЯ У РЕКЛАМІ СМАРТФОНІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ) **109**

Шаркань В. В.
ПИТАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАКАРПАТТІ В ПУБЛІКАЦІЯХ ЧАСОПИСУ «ПРОБОЄМ» **113**

Яценко П. І.
КОМУНІКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ) **117**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Абабіна Н. В.
РОМАНТИЧНЕ ПЕРЕОРІЄНТУВАННЯ Е.Т.А. ГОФМАНА У КОНТЕКСТІ НЕКЛАСИЧНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ **124**

Богданова І. В., Кретова О. І.
ТРАНСГРЕСИВНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН РЕЦЕПТИВНОЇ КОНКРЕТИЗАЦІЇ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОМАНУ БОБА ДІЛАНА «ТАРАНТУЛ» **128**

Козубенко Л. М.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧИХ ПОВІСТЕЙ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА **133**

Кушнірова Т. В., Слоневська І. Б., Пірошенко С. Ю.
НА ПЕРЕХРЕСТІ ЛІТЕРАТУРНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ТЕНДЕНЦІЙ: РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ ДУҐЛАСА КОУПЛЕНДА «ПОКОЛІННЯ Х» В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ **137**

Михайлюк А. Р.
ВІДГОМОНИ НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНИХ ЖАНРОВИХ МОТИВІВ У КВІР-ПРОЗІ США ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ **141**

Міронова Н. М.
СМИСЛОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАФОР СОНЦЯ І ВОГНЮ У РОМАНАХ АЙРІС МЕРДОК «ЗАМОК НА ПІСКУ» («THE SANDCASTLE») ТА «ПІД СІТКОЮ» («UNDER THE NET») **146**

Момот Н. М.
КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА: НАЦІОСОФСЬКІ АСПЕКТИ **154**

Саїк А. В.
ФУНКЦІЇ МІФОЛОГЕМ У РОМАНІ «ПІД ЗНАКОМ ЦВІРКУНА» ВІКТОРА САВЧЕНКА **160**

Трунова О. С.
КЛАСИЧНІ ТА НОВАТОРСЬКІ ОБРАЗИ У ПОЕЗІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ЮЙ СЮХУА **165**

Хайло А. С.
РЕЦЕПЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ПАНА ТВАРДОВСЬКОГО У ВІДЕОГРІ «ВІДЬМАК 3: ДИКИЙ ГІН» **169**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Безпалова К. В., Раєвська І. В., Чернова Ю. А.
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ ВСТАВНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ..... **176**

Бочарникова Т. Ф., Хусточкіна О. І.
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В ІСПАНСЬКИХ СОЦМЕРЕЖАХ..... **181**

Гордій О. М., Кушлик І. В.
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА СТИЛІСТИКА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ТЕКСТУ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ..... **185**

Козак Т. Б., Тупікова Т. В.
ПЕРЕКЛАД ВІЙСЬКОВИХ ЗВАНЬ У НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: ПРОБЛЕМИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ..... **190**

Melko Kh., Rybachkivska L.
REBOOTING MEANING: SEMANTICS AND TRANSLATION OF COMPUTER SLANG IN THE DIGITAL AGE..... **193**

Міщенко Т.В., Постоєва О. Г., Бадьйор Н. Б.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ..... **198**

Povorozniuk R. V., Palamarchuk O. F.
DEVELOPING TRANSLATION COMPETENCE IN BUSINESS COMMUNICATION: A FUNCTIONALIST PERSPECTIVE FOR STUDENTS OF ROMANCE LANGUAGES..... **204**

Tarasova V. V.
TRANSLATION CHALLENGES AND EQUIVALENCE ISSUES OF CHEMICAL TERMINOLOGY IN STUDENT SCIENTIFIC DISCOURSE..... **209**

РЕЦЕНЗІЇ

Маркова М. В.
ЖИТИ, ЩОБ РОЗУМІТИ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: ІВАНИШИН П. НАРИСИ З ТЕОРЕТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРОЛОГІЇ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ДОСВІД. ТЕРНОПІЛЬ : КРИЛА, 2025. 288 С.)..... **216**

CONTENTS

LINGUISTICS

Albota S., Moroz A.
LINGUISTIC REPRESENTATION OF LEXEMES WITH THE MEANING "DISABILITY" (BASED ON CORPUS DATA) **4**

Askerova I. A.
FROM THE PSYCHOLOGY OF LANGUAGE TO THE LINGUISTICS OF EMOTION: THE INTELLECTUAL LEGACY OF O. POTEBNIA AND J. BAUDOUIN DE COURTENAY **9**

Bilovus L., Yablonska N., Shymanska V.
TYPOLOGY OF THE MOST COMMON LEXICAL AND STYLISTIC ERRORS: CHALLENGES FOR LANGUAGE CULTURE **15**

Bondarchuk N., Bielova K.
PRAGMATICS OF ENGLISH NOBEL PRIZE SPEECHES: LINGUISTIC FEATURES AND STRATEGIES OF INFLUENCE **19**

Borysenko N., Lasinska T.
THE STRATEGY OF POLITENESS IN THE PERSONAGES' SPEECH OF OSCAR WILDE'S CHARACTERS: A SOCIOLINGUISTIC ASPECT **24**

Brytvin D.
CONCEPTUALIZATION OF TIME IN THE FRENCH LANGUAGE: A COGNITIVE-SEMANTIC APPROACH **28**

Vintoniv M., Vintoniv T., Bulava N.
NETIQUETTE IN MODERN STUDENTS' COMMUNICATIVE CULTURE **35**

Hrek M.
STRUCTURAL-SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF PHRASAL VERBS IN PEDAGOGICAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF THE «UPSTREAM» SERIES OF TEXTBOOKS) **43**

Deineko S., Albota S.
ECONOMIC TERMINOLOGY: HISTORY AND MORPHOLOGICAL PATHS OF TERM FORMATION **47**

Dubrova S.
LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF OLIVIER BOURDEAUT'S WRITING STYLE (BASED ON THE NOVEL «WAITING FOR BOJANGLES») **51**

Kornieieva I.
THE ENGLISH-SPEAKING MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE **55**

Kulish V.
DECODING EXISTENTIAL COMPONETS IN ENGLISH-LANGUAAGE MEDIA DISCOURSE **60**

Kulchytskyi V. Volkova L.
WORD FORMATION OF ADJECTIVES IN THE SWEDISH LANGUAGE **64**

Kutsak H.
MAIN TRENDS IN THE WORD-FORMATIVE ADAPTATION OF FOREIGN NAMES FOR DENOTING OBJECTIFIED ACTIONS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE **69**

Lukianova A.
ETYMOLOGY AND FREQUENCY OF USE OF INNOVATIONS-HISPANISMS WITH THE SUFFIX ISTA (BASED ON THE MATERIAL OF COCA) **74**

Melnikova T.V.
THE SIGNIFICANCE OF UNDERSTANDING AFFIXES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS **79**

Nikolaienko V.
BLENDS IN DREAM REPORTS: STRATEGIES OF CONCEPTUALIZATION AND VERBALIZATION **83**

Pavlenko L. I., Didkovska Te L., Badior N. B.
STYLISTIC FEATURES OF GENDER STEREOTYPES IN JOURNALISTIC DISCOURSE **87**

Pasyk L., Rys L., Kupchyk L.
ON THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC LINGUISTIC RESEARCH **91**

Piddubna L., Pronina H., Abramova O.
COMPRESSION AND DECOMPRESSION AS STRATEGIES FOR ADAPTING ENGLISH FICTION **96**

Rudenko M.
YOUTH SOCIOLECT: FEATURES AND TRAITS OF GROUP CHARACTER **100**

Stolyarova A.
COLOUR NOMINATION IN SMARTPHONE ADVERTISING (BASED ON ENGLISH) **109**

Sharkan V.
THE ISSUE OF UKRAINIAN-LANGUAGE EDUCATION IN TRASCARPATHIA IN PUBLICATIONS OF THE MAGAZINE «PROBOYEM» **113**

Yatsenko P.
COMMUNICATIVE ORGANISATION OF COMPOUND SENTENCE IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE (BASED ON MEDIA DISCOURSE) **117**

LITERATURE STUDIES

Ababina N.
ROMANTIC REORIENTATION OF E.T.A. HOFFMANN IN THE CONTEXT OF NON-CLASSICAL ARTISTIC DISCOURSE **124**

Bogdanova I., Kretova O.
TRANSGRESSIVENESS AS A PHENOMENON OF RECEPTIVE CONCRETIZATION: A PHENOMENOLOGICAL INTERPRETATION OF BOB DYLAN'S NOVEL "TARANTULA" **128**

Kozubenko L.
PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CHILDREN'S STORIES BY GRIGOR TYUTYUNNYK **133**

Kushnirova T., Slonevska I., Piroshenko S.
AT THE CROSSROADS OF LITERARY TRADITIONS AND TRENDS: RECEPTION OF D. COPELAND'S NOVEL "GENERATION X" IN CONTEMPORARY LITERATURE **137**

Mykhailiuk A.
ECHOES OF NATIONAL AND ETHNIC GENRE MOTIFS IN EARLY 21ST-CENTURY AMERICAN QUEER PROSE **141**

Mironova N.
THE SENSEMAKING POTENTIAL OF THE METAPHORS OF THE SUN AND THE FIRE IN THE IRIS MURDOCH'S NOVELS 'THE SANDCASTLE' AND 'UNDER THE NET' **146**

Momot N.
CULTUROLOGICAL PUBLICISM OF YEVHEN MALANIUK: NATIONAL-PHILOSOPHICAL ASPECTS **154**

Saik A.
FUNCTIONS OF MYYHOLOGEMS IN THE NOVEL "UNDER THE SIGN OF THE GRASSHOPPER" BY VIKTOR SAVCHENKO **160**

Trunova O.
CLASSIC AND INNOVATIVE IMAGES IN THE POETRY OF CONTEMPORARY CHINESE POET YU XUHUA **165**

Khailo A.
RECEPTION AND TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF PAN TWARDOWSKI IN THE VIDEO GAME «THE WITCHER 3: WILD HUNT" **169**

TRANSLATION AND INTERPRETATION STUDIES

Bezpalova K., Rayevska I., Chernova Yu.
SEMANTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF TRANSLATING PARENTHETICAL ELEMENTS IN LITERARY TEXTS **176**

Bocharnykova T., Khustochkina O.
MILITARY-THEMED PHRASEOLOGY IN SPANISH SOCIAL NETWORKS **181**

Hordii O., Kushlyk I.
INTERTEXTUALITY AND STYLISTICS OF POPULAR SCIENCE TEXTS IN ENVIRONMENTAL DISCOURSE: TRANSLATION CHALLENGES **185**

Kozak T., Tupikova T.
TRANSLATION OF MILITARY RANKS IN THE GERMAN-UKRAINIAN CONTEXT: PROBLEMS OF EQUIVALENCE AND REPRODUCTION STRATEGIES **190**

Melko Kh., Rybachkivska L.
REBOOTING MEANING: SEMANTICS AND TRANSLATION OF COMPUTER SLANG IN THE DIGITAL AGE **193**

Mishchenko T., Postoieva O., Badior N.
PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH TRANSPORT BUSINESS TERMINOLOGY INTO UKRAINIAN **198**

Povorozniuk R., Palamarchuk O.
DEVELOPING TRANSLATION COMPETENCE IN BUSINESS COMMUNICATION: A FUNCTIONALIST PERSPECTIVE FOR STUDENTS OF ROMANCE LANGUAGES **204**

Tarasova V. V.
TRANSLATION CHALLENGES AND EQUIVALENCE ISSUES OF CHEMICAL TERMINOLOGY IN STUDENT SCIENTIFIC DISCOURSE **209**

REVIEWS

Markova M. V.
LIVE TO UNDERSTAND (REVIEW OF THE MONOGRAPH: IVANYSHYN P. ESSAYS ON THEORETICAL LITERARY STUDIES: HERMENEUTIC EXPERIENCE. TERNOPIL: KRYLA, 2025. 288 PP.) **216**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 75, 2025

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Ковальчук Ю.В.

Підписано до друку 30.12.2025 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 31,05, ум. друк. арк. 26,04.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0126/027.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua